

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAU

Volumul LXXXII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

2007

vol. LXXXII

Centrul de Informare
și Documentare Economică
București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
“Costin C. Kirițescu”. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-267-1

Apărut 2020

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE "COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

2007

vol. LXXXII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

volumul LXXXII

PROBLEME ECONOMICE NR. 237/2007	1
<i>LUCRĂRI PUBLICATE ÎN ANUL 2006 – SINTEZĂ –</i>	3
CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ IN ANUL 2006	7
I. Programele de cercetare, informare documentară și editoriale	7
II. Cooperarea internațională	8
I. COLECȚIA „BIBLIOTECA ECONOMICĂ”	10
II. PUBLICAȚII ÎN LIMBI STRĂINE	13
III. PERIODICE ALE INSTITUTELOR COMPONENTE	16
V. VOLUME EDITORIALE – CIDE	29
VI. VOLUME EDITORIALE – Editura Expert	30
PROBLEME ECONOMICE NR. 238-239/2007	31
<i>DIMENSIUNI ALE COMPETITIVITĂȚII COMERȚULUI EXTERIOR</i> <i>AGROALIMENTAR ROMÂNESC ÎN RELAȚIA CU UE</i>	33
1. Introducere	37
2. Obiective și metode de analiză	39
3. Dinamici ale comerțului exterior agroalimentar al României	41
4. Dinamici ale comerțului agroalimentar pe relația cu UE	50
5. Evoluția competitivității produselor agroalimentare românești pe relația cu UE, după indicii avantajului comercial comparativ	61
6. Concluzii	65
7. Bibliografie	66
Anexe	67
PROBLEME ECONOMICE NR. 240-241/2007	79
<i>OCUPAREA ȘI UTILIZAREA FORȚEI DE MUNCĂ ÎN ROMÂNIA ÎN</i> <i>A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA</i>	81
ARGUMENT	85

1. CORELAȚIA DINTRE CARACTERISTICILE CADRULUI INSTITUȚIONAL, DINAMICA POPULAȚIEI OCUPATE ȘI MOBILITATEA STATUSULUI OCUPAȚIONAL	87
2. SENSUL ȘI INTENSITATEA MODIFICĂRII STRUCTURII SECTORIALE A POPULAȚIEI OCUPATE	94
3. EVOLUȚIA PRODUCTIVITĂȚII RELATIVE A MUNCII LA NIVEL SECTORIAL.....	105
4. CUANTIFICAREA IMPACTULUI MOBILITĂȚII SECTORIALE A POPULAȚIEI OCUPATE ASUPRA PRODUCTIVITĂȚII SOCIALE A MUNCII	110
5. CORELAȚIA DINTRE DINAMICA OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ ȘI DINAMICA PRODUCTIVITĂȚII MUNCII	116
6. CONCLUZII	122
Bibliografie	123
PROBLEME ECONOMICE NR. 242/2007	125
<i>OCUPARE ȘI CALITATE A VIEȚII</i> <i>Rezultatele unei cercetări empirice</i>	127
INTRODUCERE	131
REPREZENTĂRILE POPULAȚIEI DESPRE VIAȚA BUNĂ ȘI OCUPAȚIE	136
1. ORIENTĂRI DE VALOARE: VIAȚA, MUNCA ȘI BANII	136
2. VALORIZAREA ȘI IERARHIZAREA OCUPAȚIILOR	140
3. PREFERINȚELE OCUPAȚIONALE	144
4. ȘANSE PE PIAȚA MUNCII	146
5. PERCEPȚII ALE ORDINII ECONOMICE: GRUPUL DE REFERINȚĂ	146
6. MOTIVAȚIA MUNCII	149
REMARCI FINALE	152
Bibliografie.....	153
PROBLEME ECONOMICE NR. 243-244/2007	155
<i>INDUSTRIILE MASS-MEDIA - particularitățile produselor mass-media</i> -	157
FUNȚII ȘI TIPURI DE PRODUSE MASS-MEDIA. CONSIDERAȚII GENERALE	161
CARACTERISTICILE PRODUSELOR MASS-MEDIA	165

CRITERII ȘI TIPOLOGII	168
„Trădați în dragoste” la <i>Prima</i> - de la <i>reality show</i> la un teatru de cea mai proastă calitate -	170
Cazul <i>Libertatea</i>	172
Cultura la televiziune	174
Audiența revistelor românești	177
„Cititorii lor sunt oameni activi, de vârstă medie, exigenți, dornici să se informeze și, uneori, avizi de știri senzaționale”	184
Bibliografie	188
PROBLEME ECONOMICE NR. 245-246/2007	191
<i>FINANȚAREA LOCALĂ: PRACTICI COMPARATE</i> <i>ROMÂNIA-UNIUNEA EUROPEANĂ</i>	193
1. STRUCTURI TERITORIALE INTRANAȚIONALE	197
1.1. Structuri teritoriale în Uniunea Europeană	197
1.2. Structuri teritoriale în România	203
2. CHELTUIELILE PUBLICE LOCALE	208
2.1. Cheltuielile publice locale în Uniunea Europeană	208
2.2. Cheltuielile publice locale în România	215
3. VENITURILE COLECTIVITĂȚILOR LOCALE	225
3.1. Veniturile colectivităților locale în Uniunea Europeană	225
3.2. Veniturile colectivităților locale în România	229
4. DATORIA/EXCEDENTUL ȘI SOLDUL BUGETELOR LOCALE	233
Anexă: Cadrul legislativ	245
Bibliografie	246
PROBLEME ECONOMICE NR. 247-248-249/2007	247
<i>CALITATEA VIEȚII VÂRSTNICILOR – vârstnicii români și semenii lor europeni –</i>	249
Capitolul 1 ÎMBĂTRÂNIREA POPULAȚIEI: PROVOCĂRI ȘI RĂSPUNSURI ALE EUROPEI	253
1.1. Interesul Uniunii Europene față de problema îmbătrânirii populației. Scurt istoric	253
1.2. Caracteristici și tendințe ale evoluției demografice	254
1.3. Efecte și provocări implicate de îmbătrânirea populației	260
1.4. Cum să facem față: demersul politic al UE	264

Capitolul 2 FENOMENUL ÎMBĂTRÂNIRII – OBIECT AL CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE	271
2.1. Necesitatea cercetării. Aportul științelor umane și sociale.....	271
2.2. Cercetări mono și pluridisciplinare	272
2.3. Cercetarea și partenerii nonștiințifici	273
2.4. Identificarea direcțiilor de cercetare	274
2.5. Cercetări internaționale privind îmbătrânirea.....	274
2.6. Un posibil inventar al cercetărilor necesare privind îmbătrânirea	276
Capitolul 3 CUM TRĂIESC VÂRSTNICII ROMÂNI ȘI SEMENII LOR EUROPENI	278
3.1. Standardul de viață al populației vârstnice	278
3.1.1. Veniturile	278
3.1.2. Cheltuieli de consum	279
3.1.3. Evaluarea subiectivă a veniturilor.....	280
3.1.4. Nivelul de viață al vârstnicilor europeni	281
3.1.5. Locuința.....	282
3.2. Viața de familie.....	283
Capitolul 4 SĂNĂTATEA – COMPONENTĂ ESENȚIALĂ A CALITĂȚII VIEȚII VÂRSTNICILOR	285
4.1. Sănătatea și calitatea vieții	285
4.2. Sănătatea subiectivă a vârstnicilor.....	287
4.3. Indicatori statistici ai sănătății	290
4.4. Consumul de îngrijiri de sănătate.....	295
4.5. Sănătatea socială.....	301
4.6. Stil de viață sănătos	303
Bibliografie	304
PROBLEME ECONOMICE NR. 250-251/2007	307
<i>SCENARII ALTERNATIVE DE PREVIZIUNE A COMPORTAMENTULUI ECONOMIC PE GRUPE DE RAMURI.....</i>	<i>309</i>
Introducere	313
1. Scurt demers metodologic.....	315
2. Modele tip panel pentru nivelul doi de agregare din cadrul industriei prelucrătoare	316

3. Modele tip panel pentru subgrupe de ramuri în cadrul industriei prelucrătoare (subgrupa industria grea _IG, industria chimică _ICH, industria construcțiilor de mașini JCM).....	321
4. Modelul de tip M2 (fără omogenitate) pentru celelalte ramuri ale industriei prelucrătoare	327
5. Scenarii alternative de evoluție pentru ramurile industriei prelucrătoare.....	330
Bibliografie selectivă.....	351
PROBLEME ECONOMICE NR. 252/2007	353
<i>CENTENAR NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN</i>	355
OPERA LUI NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN ȘI DISCUȚII ÎN JURUL EI.....	359
NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN, UNUL DINTRE CEI MAI MARI ECONOMIȘTI-MATEMATICIENI AI SECOLULUI al XX-lea	368
Bibliografie selectivă.....	379
PROBLEME ECONOMICE NR. 253/2007	381
<i>NOILE DIMENSIUNI ALE GLOBALIZĂRII ȘI INTEGRĂRII REGIONALE</i>	383
1. COORDONATE DEFINITORII ALE PROCESULUI DE GLOBALIZARE ȘI INTEGRARE REGIONALĂ.....	385
1.1. Abordări conceptuale	385
1.2. Național și regional în contextul globalizării	388
1.3. Cooperarea internațională în ecuația procesului de globalizare – regionalizare	389
1.4. Rolul Organizației Națiunilor Unite – ONU în dinamica globalizării: evoluție și reformă.....	390
2. INTEGRARE, COOPERARE ȘI PARTENERIAT LA SCARĂ INTERREGIONALĂ	396
2.1. Forme și modalități de redimensionare a procesului de integrare și cooperare internațională.....	396
PROBLEME ECONOMICE NR. 254-255/2007	403
TAXELE DE <i>MEDIU</i> – principii, tendințe, bariere și soluții –	405
1. PRINCIPALELE JUSTIFICĂRI ALE APLICĂRII TAXELOR DE MEDIU ...	411
1.1. Introducerea costurilor “externe” în prețuri	411

1.2. Efectul de stimulare	413
1.3. Minimizarea costurilor de control al poluării	414
1.4. Încurajarea inovării	415
1.5. Creșterea veniturilor bugetare	415
1.6. Câștiguri de mediu multiple, ca beneficii secundare	416
1.7. Principalele avantaje ale taxelor de mediu	416
2. TIPURILE DE TAXE DE MEDIU	417
3. TENDINȚE ÎN APLICAREA TAXELOR DE MEDIU	419
3.1. Tendințe generale în taxare și veniturile din taxele de mediu	420
3.2. Reforma Verde a taxelor	420
4. EFICIENȚA TAXELOR DE MEDIU	423
5. IMPLEMENTAREA TAXELOR DE MEDIU: BARIERE ȘI SOLUȚII	426
5.1. Competitivitatea	427
5.2. Excepțiile	427
5.3. Echitatea și sistemul de prețuri și taxe existent	429
5.4. Câteva comentarii asupra cunoașterii eficienței măsurilor de mediu	430
5.5. Costuri administrative de implementare	430
5.6. Câteva dintre recomandările factorilor de decizie europeni pentru acțiunile viitoare	431
Bibliografie	432
PROBLEME ECONOMICE NR. 256-257/2007	439
<i>MECANISME ALE PIEȚEI DE CAPITAL ÎN ROMÂNIA</i>	
<i>COMPARATIV CU ALTE ȚĂRI – cadrul instituțional și legislativ –</i>	<i>441</i>
Introducere	445
1. REGLEMENTAREA, ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA PIEȚEI DE CAPITAL DIN ROMÂNIA	446
1.1. Considerente teoretice și practice	446
1.2. Sisteme de reglementare, organizare și control în piețele dezvoltate	448
1.3. Cadrul de reglementare al pieței de capital din România	450
2. CADRUL INSTITUȚIONAL AL PIEȚEI DE CAPITAL DIN ROMÂNIA	453
2.1. Comisia Națională a Valorilor Mobiliare	453
2.2. Intermediarii (direcți)	457

2.2.1. Societățile de servicii de investiții financiare.....	459
2.2.2. Instituții de credit	462
2.2.3. Intermediari din state membre și nemembre	462
2.3. Traderi	463
2.4. Consultanții de investiții și agențiile de rating	464
2.5. Organisme de plasament colectiv (intermediarii indirecti)	464
2.5.1. Organismele de plasament colectiv în valori mobiliare.....	464
2.5.2. Alte organisme de plasament colectiv	469
2.6. Alte instituții și organisme ale pieței de capital	471
2.6.1. Fondul de Compensare a Investitorilor.....	471
2.6.2. Societățile de administrare a investițiilor	472
2.6.3. Depozitarii	474
2.7. Sistemele alternative de tranzacționare	475
2.8. Operatori de piață.....	475
2.8.1. Piața reglementată	475
2.8.2. Bursa de Valori București.....	477
2.8.3. Bursa Electronică RASDAQ	485
2.8.4. Bursa Monetar-Financiară și de Mărfuri Sibiu	486
3. MECANISME INSTITUȚIONALE EXISTENTE PE PIEȚELE	
DIN ROMÂNIA	487
3.1. Depozitarul central.....	487
3.2. Sistemul de compensare-decontare a tranzacțiilor	488
3.3. Sistemul conturilor în marjă la Casa Română de Compensare	489
3.4. Reguli prudențiale și de conduită	491
3.5. Transparența și integritatea operațiunilor	492
4. Concluzii	494
Bibliografie	494
PROBLEME ECONOMICE NR.258-259-260/2007	499
ZONELE CU POTENȚIAL DE DEZVOLTARE ECONOMICĂ –	
VECTORI AI CREȘTERII COMPETITIVITĂȚII REGIONALE	501
INTRODUCERE.....	505
Capitolul I Competitivitatea – la “granița” dintre colaborare	
și cooperare în cadrul rețelelor de firme/regiuni	509
Triunghiul instabil al „celor 3 C”	510
Costurile de colaborare și cooperare.....	512
Factori care favorizează apariția „celor 3 C” - proximitate, încredere și învățare -	515

Rețele economice de firme/regiuni	517
Operațiunea de restructurare industrială în evoluția rețelelor de firme/regiuni.....	520
Succesul firmelor mici și colaborarea: modelul japonez	524
Succesul firmelor mari transnaționale și colaborarea: modelul global	526
Concluzii	530
Capitolul II ANALIZA SPECIALIZĂRII SECTORIALE A ECONOMIEI JUDEȚELOR ÎN CADRUL REGIUNILOR DE DEZVOLTARE	532
1. Structura sectorială a populației ocupate	532
2. Localizarea activităților industriale pe județe	537
3. Potențialul de dezvoltare industrială a județelor, în plan regional.....	551
3.1. Resursele minerale	551
3.2. Resursele silvice	552
3.3. Sectorul serviciilor. Turism	562
Capitolul III POTENȚIALUL DE DEZVOLTARE A ZONELOR MONTANE ȘI CONTRIBUȚIA ACESTORA LA COMPETITIVITATEA REGIONALĂ ÎN ROMÂNIA	569
1. Zona montană în contextul noii coeziuni europene și al extinderii	569
1.1. Potențialul natural, economic și social al zonelor montane în Uniunea Europeană	570
1.2. Acțiuni și măsuri specifice zonelor montane în Uniunea Europeană	573
2. Zona montană în România	579
2.1. Caracteristici naturale și demografice	580
2.2. Economia zonelor montane.....	582
2.3. Aspecte instituționale și legislative privind zona montană din România	583
3. Programe comunitare pentru dezvoltarea zonelor montane din România	585
ÎNCHEIERE	592
BIBLIOGRAFIE	595
INDEX DE AUTORI	599

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

PROBLEME ECONOMICE NR. 237/2007

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**LUCRĂRI PUBLICATE
ÎN ANUL 2006
– SINTEZĂ –**

**Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007**

CUPRINS

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ IN ANUL 2006	7
I. Programele de cercetare, informare documentară și editoriale	7
II. Cooperarea internațională	8
I. COLECȚIA „BIBLIOTECA ECONOMICĂ”	10
II. PUBLICAȚII ÎN LIMBI STRĂINE	13
III. PERIODICE ALE INSTITUTELOR COMPONENTE	16
V. VOLUME EDITORIALE – CIDE	29
VI. VOLUME EDITORIALE – Editura Expert	30
PROBLEME ECONOMICE NR. 238-239/2007	31
<i>DIMENSIUNI ALE COMPETITIVITĂȚII COMERȚULUI EXTERIOR AGROALIMENTAR ROMÂNESC ÎN RELAȚIA CU UE</i>	<i>33</i>
1. Introducere	37
2. Obiective și metode de analiză	39
3. Dinamici ale comerțului exterior agroalimentar al României	41
4. Dinamici ale comerțului agroalimentar pe relația cu UE	50
5. Evoluția competitivității produselor agroalimentare românești pe relația cu UE, după indicii avantajului comercial comparativ	61
6. Concluzii	65
7. Bibliografie	66
Anexe	67

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ IN ANUL 2006

Adresa: București, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, cod 050711

Telefon: 318 24 38;

Fax: 318 24 32,

E-mail: cide@zappmobile.ro

Director: Valeriu IOAN-FRANC

Director adjunct: Aida SARCHIZIAN

Centrul de Informare și Documentare Economică, unitate componentă a Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române, are ca obiect principal activități specifice de asigurare a informării și documentării cercetării științifice economice, de editare și valorificare a rezultatelor cercetării din institutele componente ale INCE, de publicare a unor lucrări fundamentale. Totodată, Centrul de Informare și Documentare Economică, în baza programelor proprii de cercetare, are în vedere valorificarea gândirii economice moderne și contemporane, pregătirea exploatării automate a fondului bibliografic al Bibliotecii INCE, construirea sistemului intern de citări ale contribuțiilor cercetătorilor INCE la știința economică, valorificarea prin publicare și promovare în mediile științifice din țară și din străinătate a rezultatelor cercetării științifice economice din institutele componente ale INCE.

I. Programele de cercetare, informare documentară și editoriale

1. Tema prioritară a Academiei Române: *Evaluarea stării economiei naționale* – respectiv Programul fundamental de cercetare al Academiei ESEN-3.

2. Dezvoltarea durabilă a României în context european și mondial.

3. Participarea la realizarea temei de cercetare *Laureații Nobel pentru economie și limbajul economic noțional național – cercetări de epistemologie economică*, coordonată de acad. Tudorel Postolache și acad. Mugur C. Isărescu.

4. Programul *Valorificarea gândirii economice românești* - seria consacrată savantului Nicholas Georgescu-Roegen. A apărut cartea 1 din volumul VI, respectiv *Energia, resursele naturale și teoria economică*, cartea a

doua a volumului VI se află sub tipar. În fază de traducere este volumul VII, *Epistemologia roegeniană*, cartea 1 și 2.

Până în prezent au apărut în această serie 7 volume cu 9 cărți.

5. Editarea Caietelor și volumelor Programelor CEEX și CERES, programul național de cercetare. Participarea CIDE la programul național a permis, prin cofinanțare, modernizarea editorială a publicațiilor și îmbunătățirea prezentării lor către cititori.

6. Editarea de publicații primare de informare și documentare economică pentru valorificarea rezultatelor cercetării științifice desfășurate în institutele componente ale INCE s-a materializat în realizarea și difuzarea periodicelor cuprinse în programul editorial aprobat de Consiliul științific al INCE.

Au apărut:

- 47 de numere ale săptămânalului „Probleme economice”;
- 12 numere din buletinul lunar „Studii și cercetări economice”;
- 4 numere din „Analele Institutului Național de Cercetări Economice”;
- „Revista română de economie” – 2 apariții susținute de Institutul de Economie Națională;
- 4 numere și un supliment din „Romanian Journal of Economic Forecasting”, publicația Institutului de Prognoză Economică;
- „Studii financiare”, publicația Centrului de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”, 2 apariții;
- „Revista de economie industrială”, publicația Centrului de Economia Industriei și Serviciilor, 4 apariții.

7. Centrul de Informare și Documentare Economică a dezvoltat în anul 2006 un schimb de informații operativ cu parteneri din țară și din străinătate, rezultatele cercetărilor INCE fiind astfel înscrise în circuitele informaționale, iar baza sa documentară îmbogățindu-se cu materialele primite la schimb.

Lucrările în limbi străine editate de CIDE sunt accesibile prin INTERNET pe rețeaua www.ince.ro.

8. Centrul de Informare și Documentare Economică coordonează activitatea în regim editorial a INCE, prin Editura Expert, editură a cercetărilor Institutului, fondată în anul 1992. În regim editorial au fost realizate 32 de lucrări, dintre care notăm lucrările consacrate dezvoltării durabile a României în context european și mondial.

II. Cooperarea internațională

1. Centrul „Pierre Werner” de Studii și Documentare România-Luxemburg,
2. Academia Regală de Științe Economice și Financiare de la Barcelona.
3. Schimburi internaționale de publicații, CIDE primind aprecieri, mulțumiri și noi solicitări de schimb din partea:

- Asociației Americane a Economiștilor

-
- Institutului pentru Economie Mondială din Kiel;
 - Institutului pentru Cooperare Științifică din Tübingen;
 - Institutului Educației și Cercetării, din Programul de Cercetare Economică – Moscova;
 - EUROSTAT – Luxemburg;
 - STATEC – Luxemburg;
 - Oficiului publicațiilor oficiale al UE – Luxemburg;
 - Revistei franceze de geoeconomie – Paris;
 - Fundației „Robert Schuman” – Paris;
 - Fundației Europene „Drăgan” – „Rivista giuridica internazionale” – Milano;
 - Academia de Studii Economice din Chișinău – Republica Moldova
- Cu toate aceste instituții s-au continuat cooperările, reciproc avantajoase, fără decontări, și pentru CIDE–INCE.

Lucrarea cea mai semnificativă:

Nicholas Georgescu-Roegen - „O scurtă analiză a evoluției științei”, în Biblioteca economică, seria „Probleme economice”, vol.200, traducere de Mircea Făță, editor Valeriu Ioan-Franc, CIDE, 120 pagini.

*Prof. dr. Valeriu Ioan-Franc,
Directorul Centrului*

I. COLECȚIA „BIBLIOTECA ECONOMICĂ”

A. Seria „Probleme economice”

Volumul:

190	„LUCRĂRI PUBLICATE ÎN ANUL 2005 - SINTEZĂ”,
Dorina Gheorghe, Valeriu Ioan-Franc (38 pag.)
191	„RISCURILE ECONOMICE – O PROVOCARE LA
ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE”, Napoleon Pop (25
pag.)
192-193	i, Maria Poenaru (80 pag.)
194	„LIBERALIZAREA COMERȚULUI CU SERVICII ÎN UR.
IMPLICAȚII PENTRU ROMÂNIA”, A. Ghibuțiu (44 pag.)
195-196	„REGLEMENTĂRI PRIVIND OPERAȚIUNILE DE
LEASING”, A.L. Alexe (60 pag.)
197	i, Mihaela Popescu (52 pag.)
198-199	i, Napoleon Pop, (68 pag.)
200	„O SCURTĂ ANALIZĂ A REVOLUȚIEI ȘTIINȚIFICE”,
Nicholas Georgescu-Roegen (119 pag.)
201	„COLECTAREA CREANȚELOR FISCALE PREVĂZUTE
DE CODUL DE PROCEDURĂ FISCALĂ”, Florinel Ianc
(40 pag.)
202	„GLOBALIZAREA PIEȚELOR ȘI SPĂLAREA BANILOR”,
George Dorel Popa, (16 pag.)
203	„CONDIȚII DE LOCUIT. ANALIZĂ COMPARATIVĂ
ROMÂNIA-UE”, Livia Chisăgiu, (33 pag.)
204	„FORȚA DE MUNCĂ ÎN ROMÂNIA – PERFORMANȚE ȘI
CONSTRÂNGERI DIN PERSPECTIVA ADERĂRII”, Di-
ana Preda, (58 pag.)
205	„SISTEMUL COMERCIAL MULTILATERAL ȘI
GLOBALIZAREA”, Agnes Ghibuțiu, (46 pag.)
206-207	„COORDONATE ALE DEZVOLTĂRII ECONOMICO-
SOCIALE REGIONALE CU IMPACT ÎN ACTIVITATEA
BANCARĂ”, Rodica Octavia Popescu, (58 pag.)
208	„TENDINȚE ÎN EVOLUȚIA SISTEMELOR FISCALE ALE
ȚĂRILOR MEMBRE ALE OCDE, UNIUNII EUROPENE ȘI
ROMÂNIEI”, Iulian Văcărel, (50 pag.)
209	„REGLEMENTAREA SERVICIILOR FINANCIARE
EUROPENE” ? autor (20 pag.)

210-211-212-213	„FORMELE TIPOLOGICE DE NAȚIONALISM ȘI GLOBALIZAREA”, Nicolae Belli, (231 pag.)
214-215-216-217	„ELEMENTE DEFINITORII ALE PLANULUI NAȚIONAL DE DEZVOLTARE 2007-2013”, colegiu editorial CEIS (190 pag.)
218	I, Nagy Agnes (24 pag.)
219	„NUPTIALITATEA ȘI DIVORȚIALITATEA DIN ROMÂNIA ÎN CONTEXTUL CELEI DE A DOUA TRANZIȚII DEMOGRAFICE”, Maria Simion (40 pag.)
220	„MODELE DE DETERMINARE A NIVELULUI CURSULUI DE SCHIMB NOMINAL ȘI REAL”, Maricica Gavril (26 pag.)
221	„SEMNIFICAȚIA SEMINARULUI METODOLOGIA ȘI LOGICA CUNOAȘTERII ECONOMICE – NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN”, Emil Dinga, Napoleon Pop (48 pag.)
222	„POLITICA CURSULUI DE SCHIMB VALUTAR ÎN ROMÂNIA, ÎN PERSPECTIVA ADERĂRII LA UNIUNEA EUROPEANĂ”, Maricica Gavril (38 pag.)
223-224	„UNELE REPERE PENTRU STUDIUL PRODUCTIVITĂȚII ÎN ECONOMIA EUROPEANĂ ACTUALĂ”, Vasile Dogaru (68 pag.)
225	„PROCEDURA CODECIZIEI ÎN CADRUL UNIUNII EUROPENE. PREVEDERILE TRATATELOR DE LA MAASTRICHT ȘI AMSTERDAM”, Cristian Dumitrescu (44 pag.)
226-227	„SCHEMA GENERALIZATĂ MANOILESCU PRIVIND SCHIMBUL INTERNAȚIONAL DE BUNURI. O PREZENTARE GENERALĂ”, Vasile Dogaru (78 pag.)
228-229	„PRINCIPIUL AVANTAJULUI COMPARATIV ÎNTRE VALABILITATEA GENERALĂ ȘI DEMITIZAREA SA”, Vasile Dogaru (66 pag.)
230-231-232	„ACCESUL POPULAȚIEI LA SERVICIILE PUBLICE”, coord. Mariana Stanciu (114 pag.)
233	„INDUSTRIILE MASS-MEDIA (I) – concepte, structuri, frontiere -”, Maria Moldoveanu (24 pag.)
234	„ECONOMIA ROMÂNIEI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XX”, Florin Marius Pavelescu (30 pag.)

B. Seria „Studii și cercetări economice”

Volumul:

- 37** „*DIAGNOSTICAREA SISTEMULUI DE FINANȚARE, PRODUCȚIE ȘI DISTRIBUȚIE A SERVICIILOR DE SĂNĂTATE ÎN UNELE ȚĂRI EUROPENE*”, Ana-Lucia Ristea, Ion Stegăroiu, (98 pag.)
- 38** „*REDUCEREA SĂRĂCIEI PRODUCĂTORILOR AGRICOLI. OBIECTIV PRINCIPAL AL REALIZĂRII UNEI DEZVOLTĂRI DURABILE*”, Marin Popescu, (78 pag.)
- 39** „*ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE PRIVIND PREVENIREA ȘI COMBATERICA SPĂLĂRII BANILOR*”, George Dorel Popa, (60 pag.)
- 40** „*DEZVOLTAREA DURABILĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI POLITICA DE COEZIUNE ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ*”, Victor Platon, Andreea Turdeanu, (64 pag.)
- 41** „*PERSPECTIVELE INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE ROMÂNEȘTI ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII DURABILE*”, (84 pag.)
- 42** „*METODE DE CERCETARE A MODELELOR DE CONSUM*”, Mariana Stanciu, (52 pag.)
- 43** „*COMPETITIVITATEA SISTEMULUI DISTRIBUȚIEI SERVICIILOR DE SĂNĂTATE. ELABORAREA UNEI METODOLOGII DE EVALUARE*”, coord. Ana-Lucia Ristea și Ion Stegăroiu (74 pag.)
- 44-45** „*CREATIVITATE ȘI INOVARE – EXPERIENȚE EUROPENE*”, coord. Steliana Sandu și Valeriu Ioan-Franc (114 pag.)
- 46-47** „*CIVILIZAȚIA RURALĂ DIN ROMÂNIA ÎN PERSPECTIVA INTEGRĂRII ÎN UE*”, I, Gheorghe Socol, Dan Constantin Rădulescu (110 pag.)
- 48** „*DESCOMPUNEREA BLANCHARD-QUAH*”, Cornelia Scutaru (66 pag.)

II. PUBLICAȚII ÎN LIMBI STRĂINE

C. Romanian Journal of Economic Forecasting – publicația Institutului de Prognoză Economică

Volumul:

1

Papers

Emilian DOBRESCU, Iulian NASTAC, Elena PELINESCU
An Adaptive Retraining Method for the Exchange Rate Forecasting

George GEORGESCU
Inward Processing Trade and Implications for the Balance of Payments Current Account (The Case of Romania)

Emilian DOBRESCU
Double-Conditioned Potential Output

Petre CARAIANI
The Relationship between Unemployment and Output Cycles in Korea

Marin ANDREICA
A Model to Forecast the Evolution of the Structure of a System of Economic Indicators

Clementina IVAN-UNGUREANU, Monica MARCU
The Lisbon Strategy

Roxana IDU
The Diffusion of Product Innovations and Market Structure

Marioara IORDAN (co-ordinator)
The Barometer of the Romanian Economy

Forecasts

Cornelia SCUTARU, Petre FOMIN, Bianca PĂUNA
The "Dobrescu" Macromodel of the Romanian Transition Economy

- Yearly and Monthly Forecast -

2

Papers

George Daniel MATEESCU
On the Application of Genetic Algorithms to Differential Equations

Magdalena RĂDULESCU
The Impact of the National Bank of Romania's Monetary Policy on the Banking Credits, the Domestic Savings and Investments (As Compared to the Other Central and Eastern European Countries)

Vasile PREDA, Roxana CIUMARA

*On Composite Models: Weibull-Pareto and Lognormal-Pareto.
A comparative study*

Poliana ȘTEFĂNESCU, Ștefan ȘTEFĂNESCU

*An Unbiased Estimator for the Parameter of a Homographic
Distribution Used in Economy*

Radu LUPU

*Option bounds for multinomial stock returns in Jump-Diffusion
processes - a Monte Carlo simulation for a multi-jump process*

-

Claudia OGREAN, Mihaela HERCIU

*Competitiveness and Corruption in Romania – Forecasting in
the Context of the Romanian Integration into the European Un-
ion*

Co-ordinator: Marioara IORDAN

*The Barometer of the Romanian Economy**

Forecasts

Cornelia SCUTARU, Constantin CIUPAGEA,

Petre FOMIN, Bianca PĂUNA

*The "Dobrescu" Macromodel of the Romanian Transition
Economy -Yearly and Monthly Forecast*

3

Papers

Lucian-Liviu ALBU

*Trends in the Interest Rate – Investment – GDP Growth Re-
lationship*

Ion IONIȚĂ; Marcel STOICA

Application of Discrete Sets in the Risk Theory

Șerban BROCHÉ; Costea MUNTEANU

Ethical Mastery of Innovative Technologies

Elena PELINESCU; Petre CARAIANI

*Does the Inflation Targeting Have a Positive Role upon the
Convergence of the Inflation Rate?*

Ionuț PURICA

*Considerations on the Reform in the Power Sector (Avoid-
ing Chaos on the Path to an Optimal Market Structure)*

Dragoș VASILE

Competitive Strategy and Productivity Growth

Co-ordinator: Marioara IORDAN

The Barometer of the Romanian Economy

Forecasts

Cornelia SCUTARU; Constantin CIUPAGEA; Petre FOMIN;
Bianca PĂUNA

4

The "Dobrescu" Macromodel of the Romanian Transition Economy

Papers

Elena PELINESCU, Petre CARAIANI

Estimating the Real Effective Exchange Rate (REER) by Using the Unit Labor Cost (ULC) in Romania

Nela POPESCU, Laurențiu TĂCHICIU

Research and Development as a Determinant of Services Sector Competitiveness

Cornelia SCUTARU, Marioara IORDAN, Cristian STĂNICĂ, Bianca PĂUNA

Analysis of Foreign Imbalances and Exchange Rate Policy in the Romanian Economy

Carmen Beatrice PĂUNA, Dalina ANDREI

Social Development Aspects by Regional Level in Romania

Ionuț PURICA

Non-linear effects in knowledge production

Petre CARAIANI

Alternative Methods of Estimating the Okun Coefficient. Applications for Romania

Co-ordinator: Marioara IORDAN

The Barometer of the Romanian Economy

Forecasts

Cornelia SCUTARU, Constantin CIUPAGEA, Petre FOMIN, Bianca PĂUNA

The "Dobrescu" Macromodel of the Romanian Transition Economy - Yearly and Monthly Forecast –

III. PERIODICE ALE INSTITUTELOR COMPONENTE

D. Revista română de economie – publicația Institutului de Economie Națională

Volumul:

1

Some Macroaspects of FDI in Romania, Gheorghe ZAMAN

1. Foreign direct investments in the banking sector of Romania
2. Balance of payments and foreign external debt
3. FDI effects on labour market
4. Macroeconomic dimension of FDI

Literature

Veniturile nominale și reale ale populației, în secolul XX în România, Victor AXENCIUC

- I. Diferențierea și polarizarea economico-socială, 1900-1948
- II. Evoluția veniturilor populației în perioada 1900-1948
- III. Aspecte ale diferențierii și evoluției veniturilor în perioada 1950-1990

Bibliografie

Evaluări privind relația dintre costul forței de muncă și ISD, Maria POENARU

Bibliografie

Anexe

E.U. Budget - The Policy of Sharing the Cake, Hella GERTH, Luana MARTIN

Introduction

The structure of the E.U. Budget

The budgetary procedure and the struggle over power

Financial control

The present - a crisis or a piece of cake?

Bibliography

Aspecte definitorii pentru noua accepție a politicii de dezvoltare urbană, Livia CHISĂGIU

Bibliografie selectivă

Dimensiunea regională a sectorului IMM în România, Victor PLATON, Andreea TURDEANU

1. Structura regională a sectorului IMM
2. Particularități regionale ale sectorului IMM în România
3. Concluzii

Bibliografie

Anexe

Diversitatea sistemelor fiscale ale țărilor din Uniunea Europeană, Marius SURUGIU

1. Baza legală a politicilor fiscale din cadrul Uniunii Europene
2. Elemente ale politicii fiscale în Uniunea Europeană

Concluzii

Bibliografie

Dezvoltarea și promovarea serviciilor culturale, Emilian M. DOBRESCU

1. Valorile culturale și istorice
2. Titlul de "Capitală culturală", "europeană" și, respectiv, "națională" aduce creștere economică
3. Promovarea marketingului cultural
4. Restaurarea patrimoniului cultural prin tehnici moderne

Bibliografie

Capitalul lingvistic și educația permanentă, Cornelia DUMITRU, Valentina VASILE

1. Relația lingvistică-economie
2. "Capitalul lingvistic" - un nou tip de capital "împus" de "societatea cunoașterii" pe plan european
3. Perspectiva socială a bi- și multilingvismului

Referințe bibliografice

Implicațiile capitalului de încredere asupra investițiilor străine directe, Ioan DONE

1. Precizări noționale
2. Capitalul de încredere - componentă a capitalului social
3. Încrederea în instituții - fundamentul capitalului de încredere
4. Atractivitatea investițiilor străine directe - expresie concentrată a capitalului de încredere al unei economii naționale
5. Dezvoltarea capitalului privat autohton - baza creșterii capitalului de încredere din România

Concluzii

Bibliografie

Eficiența transferului de tehnologie - abordări teoretico-metodologice, Andreea-Clara MUNTEANU

1. Importanța analizei eficienței transferului de tehnologie în economia contemporană
2. Eficiența economică a transferului de tehnologie
3. Ecoeficiența tehnologiei - criteriu definitoriu al activității economice

Concluzie

Bibliografie

Turismul și dezvoltarea regională durabilă, Tiberiu Cristian AVRĂMESCU

1. Fundamentele dezvoltării durabile a turismului la nivel regional în România

2. Analiza statistică a turismului românesc în profil teritorial

3. Planificarea dezvoltării durabile a turismului la nivel regional

Bibliografie

2 *Energy Efficiency. Trends and Influence Factors*, Gheorghe ZAMAN, Zizi GOSCHIN

Schimbări în modelul investițional din domeniul CDI, Steliana SANDU

Rolul ISD în stimularea fenomenului integraționist, Emilian M. DOBRESU

Efecte de antrenare ale investițiilor străine directe (ISD) asupra ocupării forței de muncă, Florin-Marius PAVELESCU

Aspecte teoretico-metodologice privind rolul și implicațiile sănătății populației pentru dezvoltarea durabilă, Maria POENARU

Aspecte privind dezvoltarea unei rețele inovative de atragere a investițiilor străine în România, Avram TRIPON

Caracteristici ale capitalului străin în România în retrospectivă istorică până la 1954, Victor AXENCIUC

Aspecte ale emergenței societății informaționale asupra dezvoltării durabile, Andreea-Clara MUNTEANU

Dezvoltarea durabilă în uniunea europeană și românia: analiza comparativă, Victor PLATON, Andreea TURDEANU

Taxele ecologice - delimitări conceptuale și comparații internaționale, Marius SURUGIU

Actori și instrumente ale guvernării corporative în unele țări est-europene, Florina POPA

Serviciile de mediu, oportunități deschise investițiilor străine, Camelia CĂMĂȘOIU

Tripolarizarea monetară în economia mondială: dolar american-euro-yen japonez, Ramona TOMA

Competențele lingvistice și tic, Cornelia DUMITRU

E. Revista de economie industrială - publicația Centrului de Economia Industriei și Serviciilor

Volumul:

1

COMPETITIVITATE

Competitivitatea industriilor naționale – prezent și perspective, Nicoleta HORNIANSCHI

Repere ale activității de inovare în industria de celuloză și hârtie, Nicoleta ODAE

Analiza ciclului de viață a produsului (I), Ștefan RĂGĂLIE, Raluca-Elisabeta BOZGA

Coordonate ale activității de inovare în industria celulozei și hârtiei pe plan mondial (I), Raluca-Elisabeta BOZGA

DEZVOLTARE ECONOMICĂ DURABILĂ

Program de calcul și bază de date pentru indicatorii de dezvoltare durabilă a sectorului energetic, Rodica MACARIE, Marian LĂCRARU, Marina BĂDILEANU

Reducerea poluării mediului prin utilizarea instrumentelor economice, în domeniul transporturilor, Daniel FISTUNG, Teodor POPESCU

Bioeconomia în opera lui Nicholas Georgescu-Roegen, Cristian SIMA

POLITICĂ INDUSTRIALĂ

Politica industrială a româniei, perspective de evoluție a sectoarelor industriei prelucrătoare (II), Corneliu RUSSU

INTEGRAREA ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Impactul reducerii inegalităților social-economice – obiectiv prioritar al Uniunii Europene, Mihaela MATEESCU, Elena MOȘNEANU

Piața unică europeană – obiective și exigențe, Levon SARCHIZIAN

ANALIZĂ MACROECONOMICĂ

Analiza impactului cursului de schimb și a prețului petrolului asupra inflației în România pe baza metodologiei VAR, Elena PELINESCU, Andrei Silviu DOSPINESCU

PROPRIETATE INTELECTUALĂ

Dreptul de autor în condițiile economiei bazate pe cunoaștere, ale amplificării tehnologiei informației și comunicării, Vasile DAN, Ruxanda ISAIC-MANIU

Competiția în domeniul gândirii, Radu POPESCU

Proprietatea intelectuală – factor de creștere a competitivității firmei (I), Mariana VANIA

RIScul ÎN SOCIETATE

Reprezentările sociale ale riscurilor în societatea românească actuală. O cercetare exploratorie (II), Simona ȘTEFĂNESCU, Anca VELICU

SERVICII

Evoluția transporturilor, o cerință permanentă a omenirii (partea a IV-a – transportul maritim), Daniel FISTUNG

Modele utilizate în optimizarea rețelei de trafic, Marius BULEARCĂ

Coordonate actuale și tendințe în dezvoltarea activității bancare din România (II), Rodica Octavia POPESCU

MICROECONOMIE – MANAGEMENT

Procesul decizional și folosirea produselor de intelligence competitive, Mihaela MATEESCU, Gabriela ȘUBA, Elena MOȘNEANU

Aspecte teoretice ale aplicării unor programe de management al resurselor umane (MRU) în industria extractivă a cărbunilor, Cornelia NEAGU

Complementarități comunicaționale între firme, Doina TĂTARU
Accelerarea restructurării întreprinderii (II), Ruxanda ISAIC-MANIU

Noi abordări privind gândirea strategică și structura organizatorică a întreprinderii, Vasile DAN

2

POLITICA INDUSTRIALĂ

Politica industrială a româniei. Perspective de evoluție a sectoarelor industriei prelucrătoare (III), Corneliu RUSSU

COMPETITIVITATE

Repere pentru elaborarea unei politici naționale de creștere a competitivității industriei românești, Nicoleta HORNIANACHI

Analiza ciclului de viață a produsului (II), Ștefan RĂGĂLIE, Raluca-Elisabeta BOZGA

Coordonate ale activității de inovare în industria celulozei și hârtiei pe plan mondial (II), Raluca-Elisabeta BOZGA

Privire de ansamblu asupra procesului de inovare în industria prelucrătoare din România (I), Nicoleta ODAE

DEZVOLTARE ECONOMICĂ DURABILĂ

Eco-eticheta în industria hârtiei, Rodica MIROIU

Modele utilizate pentru determinarea calității aerului din traficul rutier (I), Marius BULEARCĂ

PROPRIETATE INTELECTUALĂ

Capacitatea IMM-urilor românești de a dezvolta proprietate intelectuală și de a apela la rezultatele acesteia, Ruxanda ISAIC-MANIU

Politici privind dezvoltarea, implementarea și protecția proprietății intelectuale în cadrul IMM-urilor și creșterea competitivității acestora (I), Vasile DAN

Caracteristici ale sistemului proprietății intelectuale din țara noastră, Vasile DAN, Ruxanda ISAIC-MANIU, Mariana VANIA, Ovidiu DINESCU, Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci

RIScul ÎN SOCIETATE

Reprezentările sociale ale riscurilor în societatea românească actuală. O cercetare exploratorie (III), Simona ȘTEFĂNESCU, Anca VELICU, Institutul de Sociologie al Academiei Române

MICROECONOMIE – MANAGEMENT

Întreprinderea virtuală, rol și funcții într-o economie integrată, Ștefan RĂGĂLIE

Soluționarea problemelor critice din industria extractivă a cărbunelui prin intermediul politicilor de management al resurselor umane orientat spre rezultate MRU-R, Cornelia NEAGU

Relații strategie-cultură organizațională în zorii economiei cunoașterii, Radu POPESCU, Levon SARCHIZIAN, Mariana VANIA

Forțe care determină concurențialitatea pieței de energie electrică din România, Marina BĂDILEANU

Piețele în economia cunoașterii, Radu POPESCU, Mariana VANIA

Implementarea sistemului de management al calității în organizațiile românești, Mihaela MATEESCU, Gabriela ȘUBA, Elena MOȘNEANU

SERVICII

Evoluția transporturilor, o cerință permanentă a omenirii (transportul fluvial) (V), Daniel FISTUNG

Transporturile românești față în față cu cerințele uniunii europene. Transporturile feroviare (II), Teodor POPESCU

CENTENAR NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN

Despre abordarea termodinamică și noua paradigmă epistemologică în știința economică a profesorului Nicholas Georgescu-Roegen: Entropie, ecologie, bioeconomie (I), Mihai-Sabin MUSCALU

POLITICA INDUSTRIALĂ

Politica industrială a României. Perspective de evoluție a sectoarelor industriei prelucrătoare (IV), Corneliu RUSSU

ANALIZĂ MACROECONOMICĂ

Elaborarea și analiza modelelor prospective de influență a factorilor de producție asupra dezvoltării industriale durabile, Nicoleta HORNIANSCHI, Mihaela Adina MATEESCU

Analiza impactului politicii ratei dobânzii asupra economiei românești utilizând funcția de răspuns la șoc, Elena PELINESCU, Andrei Silviu DOSPINESCU

Politici de reducere a șomajului în România, Petre CARAIANI

ECONOMIA CUNOAȘTERII

Virtual Enterprise, a Basic Component in An Integrated Economy, Ștefan RĂGĂLIE, Irina Ioana SANDU

Produce materiale și rețete de cunoaștere. Investiții în bunuri intangibile, Radu POPESCU

PROPRIETATE INTELECTUALĂ

Politici privind dezvoltarea, implementarea și protecția proprietății intelectuale în cadrul IMM-urilor și creșterea competitivității acestora (II), Vasile DAN

Proprietatea intelectuală – factor de creștere a competitivității firmei (II), Mariana VANIA

SERVICII

Considerente economice ale reformei în sănătate, Ștefan RĂGĂLIE, Mihaela Adina MATEESCU, Raluca BOZGA

Transporturile românești față în față cu cerințele Uniunii Europene. Transporturile navale (III), Teodor POPESCU

Modele utilizate pentru determinarea calității aerului din traficul rutier (III), Marius BULEARCĂ

MICROECONOMIE – MANAGEMENT

Unele concluzii privind piața produselor software destinate implementării Total Quality Managementului în laboratoarele de analiză și control al calității, Nicoleta HORNIANSCHI

Nash Equilibrium and the 2000 Presidential Election in Romania (I), Andrei Silviu DOSPINESCU, Bogdan Lucian DOSPINESCU

Criterii de apreciere și căi de sporire a capacității de adaptare a întreprinderii, Ruxanda ISAIC-MANIU
Cultură organizațională și calitate, Radu POPESCU, Levon SARCHIZIAN

F. Studii financiare – publicația Centrului de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”

Volumul:

1

ABORDĂRI TEORETICE

Unele aspecte euristice privind adecvarea fiscală, Emil DINGA
Managementul datoriei externe, Camelia MILEA
Entropia termodinamică și entropia sistemelor cibernetico-economice, ing. Victor Valeriu PATRICIU, Titu PARASCHIV, Adrian BĂICUȘI

STUDII EMPIRICE

Considerații privind politica fiscală a Uniunii Europene în domeniul impozitării directe, Carmen COMANICIU
Impozitare progresivă sau cotă unică?, Elena PĂDUREAN, Delia CATARAMĂ
Riscuri bancare într-o economie globală, Gabriela PICIU
Prețurile relative și comportamentul productiv al firmei, Adina CRISTE

POLITICI ȘI STRATEGII FINANCIARE

Considerațiuni privind reforma fiscală în România. Administrarea fiscală - o problemă mereu actuală în cadrul acestei reforme, Floarea IORDACHE, Florin BĂLĂȘESCU, Alina Georgeta GLOD
Alternative de intervenție pentru ajustarea bugetară, în condițiile instabilității economice, Silviu IONAȘCU
Transformări și efecte induse de extinderea Uniunii Europene către statele din Europa Centrală și de Est (SECE), Floarea IORDACHE
Sistemul monetar internațional în căutarea unor noi principii, Ramona TOMA
Susținerea cercetării prin fiscalitate în contextul globalizării, Elena Ana MOȘNEANU, Mihaela MATEESCU
Problema „Policy Mix”, Camelia BĂLTĂREȚU
The Impact of Stock Options Compensation Recognition on The Firm's Stock Price: Evidence from Sfas, Iulia LUPU, Radu LUPU

G. MARKETING-MANAGEMENT, studii-cercetări-consulting,
Editura Expert, Institutul Național de Cercetări Economice

Volumul:

1 (91)

xxx - *Coordonate actuale ale învățământului superior de marketing din România*

Cercetări de marketing-management

V. OLTEANU - *Unele considerații privind locul marketingului în sistemul de management al organizației*

R. EMILIAN - *Învățământul, componentă a strategiei de dezvoltare durabilă a turismului în Zona Mării Negre*

D. VASILE - *Inserarea comunicării în etapele lansării procesului de schimbare*

TH. PURCĂREA - *Necesitatea promovării cercetărilor interdisciplinare și interinstituționale vizând o întreprindere viabilă, în contextul societății cunoașterii și dezvoltării durabile*

C. V. HAPENCIUC - *Turismul românesc – o șansă pierdută?*

Managementul calității

D. GRIGORESCU - *Despre calitate și strategiile ei...*

A. PURCĂREA - *Conceptul evolutiv al calității globale a produsului alimentar*

Tendințe, proceduri, evaluări socioeconomice

F. C. MACARIE - *Efectul integrării europene în industria cărții*

L. OLARU - *Evoluții actuale pe un segment al pieței internaționale de maxim interes pentru exportatorii români: produsele soft și serviciile informatice*

A.-L. RISTEA, I. STEGĂROIU - *Asistența medicală în România - câteva aspecte generale*

Puncte de vedere

E. ENACHE - *Nu întotdeauna marketing înseamnă eficiență. Poate fi și o mare risipă!*

F. FLOREA-IANC - *Răspunderea patrimonială pentru declararea cu rea-credință, prematură sau tardivă a stării de insolvență*

Cronică academică

V. IOAN-FRANC - *Aplicarea marketingului în activitățile non-profit*

2 (92)

V. OLTEANU - *Marketingul în economia bazată pe cunoaștere*

T. GHERASIM - *Precursorii marketingului*

Cercetări de marketing

D. VASILE - *Cultura comunicării organizaționale și managementul schimbării*

D. POPESCU - *Rebrandingul ca proces proactiv*
 C. DRAGOMIR ȘTEFĂNESCU - *Marketing și performanță managerială*
 TH. PURCĂREA - *Marketing. cunoaștere, educație și învățare*
Marketing social și politic
 M. POENARU - *Provocări ale globalizării economice pentru dimensiunea socială a dezvoltării*
 A. O. BEREĂ - *Decalogul politicianului*

Puncte de vedere

F. FLOREA-IANC - *Impactul economic și social al armonizării legislației muncii din România cu legislația Uniunii Europene*
 E. ENACHE - *Puncte de vedere: despre efectele negative ale marketingului*
 C. POPESCU - *Modificări în evoluția și structura populației ocupate dâmbovițene, în perioada 1992-2003*

Cronică academică

V. IOAN-FRANC - *Posibilități de perfecționare a sistemului de finanțare și a managementului financiar în domeniul sanitar din România*
 3 (93) V. IOAN-FRANC - *Magistrul M.C. Demetrescu, omagiat la Universitatea Oradea (mesaj adresat Facultății De Științe Economice - Universitatea din Oradea cu prilejul inaugurării amfiteatrului M.C. Demetrescu)*

Exclusivitate

D. HASCHKE - *Managementul administrației locale - studiu comparativ Bonn-Sibiu*

Cercetări de marketing-management

Th. PURCĂREA - *Marketingul, terapie a speranței și răspuns instituțional la consistența individuală*
 D. SAVIN - *Noi provocări pentru managementul de top al companiilor românești: soluții de business intelligence – definire, tendințe și direcții, oportunități pe piața mondială în 2006*
 A. PURCĂREA - *O nouă „revoluție”: creșterea utilizării ambalajului ca instrument de marketing*
 A. BÎRCĂ, A. GUDIMA - *Managementul siguranței alimentelor în condițiile integrării României în UE. Mediul de afaceri și dezvoltarea durabilă*
 C. DRAGOMIR ȘTEFĂNESCU - *Investițiile străine directe - o provocare reală pentru mediul de afaceri din România*
 M. POPESCU - *Noi strategii de creștere a competitivității IMM*

4 (94)

GH. MEGHIȘAN, C.M. BARBU - *Asupra corelației comerț-creștere economică*

G.-C. NUKINA - *Conosamentul, element fundamental în strategia de management a firmei naționale și internaționale integrarea europeană*

M. MIHĂILESCU - *Instrumentele politicii comerciale a Uniunii Europene*

M. PĂTRAȘ - *Republica Moldova între avantajele integrării în UE și dezavantajele rămânerii în CSI*

Puncte de vedere

G. D. POPA - *Lumea contemporană și flagelul spălării banilor murdari*

Cronică academică

V. IOAN-FRANC - *Dezvoltarea economică de tip regional din perspectiva integrării euroatlantice. studiu de caz regiunea centru*

TH. PURCĂREA - *Responsabilitatea pieței distribuției din România. impactul asupra „urbanului” și necesitatea unei duble abordări*

Firma și mediul de afaceri

S. CĂPITANU - *Mecanisme de integrare a firmei în mediul ei de afaceri*

M. POPESCU - *Experiențe internaționale de succes în dezvoltarea IMM*

Perspective europene

B. PETRESCU - *O perspectivă europeană. Dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, a sectorului de servicii și ocuparea forței de muncă, în perioada 2006-2010 în România*

N. SINGUREANU - *O perspectivă europeană. Efecte economico-sociale ale dezvoltării cercetării științifice în anii 2006-2010*

Cercetări de marketing

R. DAMIAN - *Strategii de marketing privind piața autoturismelor în România*

D. VASILE - *Competitive Strategy and Productivity Growth*

R.O. POPESCU - *Particularizarea regională a ofertei de produse/servicii bancare, instrument al consolidării poziției concurențiale în sistem*

Managementul viitorului

D. POPESCU - *Redefinirea capabilităților manageriale – liderii viitorului*

M. N. POPESCU - *Elemente de management al imaginii sociale a organizației*

-
- Cronică academică**
 V. IOAN-FRANC - *Gestionarea datoriei externe în România*
 Gh. EPURAN, M. ARSITH - *Reprezentările mentale și rolul lor în reflecțiile strategice din marketingul modern firma și mediul de afaceri*
 S. CĂPITANU - *Firma și mediul de afaceri. Actori, roluri, factori de influență*
 B. Gh. PETRESCU - *Unele probleme ale îmbunătățirii managementului unităților economice din România*
- Perspective europene**
 M. POPA-SIMIL - *Marketingul mediului. Optimizarea taxelor ecologice. Cazul taxelor de tranzit*
 R. O. POPESCU - *Factori economico-sociali care determină necesitatea adoptării unor politici bancare regionale de produs și rețea, în România*
- Comunicare, cunoaștere, decizii și decidenți**
 C. MOROZAN - *Comunicarea interactivă bazată pe tehnologie. Influențe asupra afacerilor*
 R. OGARCĂ - *Stiluri decizionale*
 B. NICHIFOR, D. M. PRIHOANCĂ, L. I. ZAIȚ - *Standardizarea, adaptarea și echilibrul. O abordare din perspectiva marketingului modern*
 C. GRIGORUȚ, A. MICU - *Strategia stabilirii prețurilor după client și concurență*
- Cronică academică**
 V. IOAN-FRANC - *Un model de management financiar pentru Primăria Orașului Sibiu*
- Marketing turistic**
 TH. PURCĂREA - *Marketingul turistic și provocarea durabilității, corelație esențială pentru viabilitatea turismului*
 I.-D. JUGĂNARU - *Turismul și mediul înconjurător*
 L. OLARU, C. CHIȚIBA - *Record al volumului schimburilor internaționale cu servicii turistice*
- Elemente de fundamentare a strategiilor postaderare**
 B. PETRESCU - *Strategii postaderare, 2007-2015: managementul educațional, învățământul și piața forței de muncă în România*
 N. SINGUREANU - *Strategii postaderare, 2007-2015: calitatea produselor și serviciilor și protecția consumatorilor*
- Mediul de afaceri**
 G. STICLARU, R. TESLARU - *Strategii pentru tranzacționarea la bursă*

S. CĂPITANU - *Relațiile firmei - element esențial al integrării în mediul de afaceri*

D. POPESCU - *Succes vs. eșec în afaceri. semnificații și evaluări*

R. O. POPESCU - *Comunicarea în marketingul bancar*

Z. FLOREA IANC - *A controla sau a audita*

D. DOMNICA - *Funcția educativă a ambalajului*

Cronică academică

V. IOAN-FRANC - *Repere fundamentale în managementul juridic român*

A.-L. RISTEA - *Managementul strategic și implicațiile aplicării acestuia asupra performanțelor firmei*

Conjuncturi ale piețelor internaționale

L. OLARU, C. CHIȚIBA - *Nivel record al comerțului internațional, în anul 2005*

V. VOLUME EDITORIALE – CIDE

„Analize privind factorii dezvoltării durabile pe termen foarte lung”, coord. *Lucian Liviu Albu* (264 pag.)

„Cursul de schimb și competitivitatea în perspectiva aderării la Uniunea Europeană (I)”, coord. *Elena Pelinescu* (368 pag.),

„Dezvoltarea durabilă și reciclarea materialelor”, coord. *Victor Platon* (260 pag.)

„Dimensiunea globală a dezvoltării durabile” (III), coord. *Virginia Câmpeanu* (342 pag.)

„Dezvoltarea durabilă a industriei prelucrătoare, a sectorului energetic și a transporturilor din România – analiza diagnostic”, coord. *Mihai-Sabin Muscalu* (116 pag.)

„Surse de finanțare a dezvoltării durabile a României”, coord. *Emil Dinga* (86 pag.)

„Dezvoltarea durabilă și responsabilitatea instituțională”, coord. *Valeriu Ioan-Franc* (100 pag.)

„Transferul tehnologic și investițiile – priorități ale dezvoltării durabile”, coord. *Gheorghe Zaman, Valentina Vasile* (120 pag.)

„Evaluări și analize economice ale ajutoarelor de stat – definire, politici, rezultate”, autori *Constantin Ciutacu, Luminița Chivu* (142 pag.)

„Evoluții structurale ale exportului în România”, coord. *Gheorghe Zaman, Valentina Vasile* (288 pag.)

Agricultura și spațiul rural românesc din perspectiva dezvoltării durabile”, coord. *D. Gavrilesu* (236 pag.)

„Cursul de schimb și competitivitatea în perspectiva aderării la UE”, vol II, coord. *E. Pelinescu* (300 pag.)

„Migrația forței de muncă și dezvoltarea durabilă a României”, coord. *Valentina Vasile, Gheorghe Zaman* (238 pag.)

VI. VOLUME EDITORIALE – Editura Expert

“O procedură de audit al performanței privind starea de armonizare a României cu acquis-ul comunitar în domeniul controlului financiar”, autori Ene Dinga, Napoleon Pop, Mihail Dimitriu, 176 pag.

“A Procedure for Performance Audit Concerning the State of Romania Harmonization With the Acquis Communautaire in the Field of Financial Control”, autori Ene Dinga, Napoleon Pop, Mihail Dimitriu, 176 pag.

„Ein Verfahren für das Leistungsaudit Bezüglich dem Harmonisierungszustand Rumaniens mit dem Gemeinschaftlichen Besitzstand in dem Bereich der Finanzkontrolle, autori Ene Dinga, Napoleon Pop, Mihail Dimitriu, 198 pag.

“Criminologie comprehensivă”, autor George Baziliade (904 pag.)

“Energia, resursele naturale și teoria economică”, colecția Biblioteca Băncii Naționale a României, vol. 13, cartea VI (1), autor Nicholas Georgescu-Roegen (262 pag.)

“Laureații Nobel în Economie”, volumul II (364 pag.)

“Management – precursori, performanțe, perspective”, autor Aurel Octavian Berea (216 pag.)

“Managementul crizelor”, autor Ion Petrescu (620 pag.)

“Marketing interorganizațional”, autor Vasile Anton (292 pag.)

“Național și/sau european? Reprezentări sociale ale identității în societatea românească actuală”, autori Simona Ștefănescu și Anca Velicu (176 pag.)

“Paradigma complexității economice”, autori Ion Popescu și Laura Ungureanu (290 pag.)

“Politici de ocupare în Europa Centrală și de Est”, autor Sorin Cace (238 pag.)

“Politici de ocupare pentru romi”, autori Sorin Cace și Mariea Ionescu (126 pag.)

“Public Policies for Roma. Evolution and Perspectives”, autori Sorin Cace și Mariea Ionescu (144 pag.)

“Politici publice pentru romi. Evoluții și perspective”, autori Sorin Cace și Mariea Ionescu (152 pag.)

“Reflecții economice – vol. II”, autor Mugur Isărescu (228 pag.)

„Studii și cercetări de istorie a gândirii economice”, autori Ioana Iovănescu și Ioan Done (248 pag.)

“Wirtschaftspolitik – Theorie und Errungenschaft”, autor Hildegard Puwak (188 pag.)

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE NR. 238-239/2007

CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ**

**DIMENSIUNI ALE COMPETITIVITĂȚII
COMERȚULUI EXTERIOR
AGROALIMENTAR ROMÂNESC
ÎN RELAȚIA CU UE**

Dr. Mirela RUSALI

**Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007**

CUPRINS

1. Introducere	37
2. Obiective și metode de analiză	39
3. Dinamici ale comerțului exterior agroalimentar al României	41
4. Dinamici ale comerțului agroalimentar pe relația cu UE.....	50
5. Evoluția competitivității produselor agroalimentare românești pe relația cu UE, după indicii avantajului comercial comparativ	61
6. Concluzii.....	65
7. Bibliografie.....	66
Anexe	67

1. Introducere

La nivel mondial, agricultura și industria alimentară sunt supuse efectelor schimbărilor rapide și substanțiale pe care le induc globalizarea și evoluția stilului de viață al consumatorilor din întreaga lume. Se așteaptă ca aceste tendințe să se intensifice în anii următori, cu influență asupra tehnologiilor de producție și a comerțului agroalimentar. De asemenea, performanțele competitivității și productivității sectoarelor agroalimentare sunt în continuă transformare, constituind determinanți ai rolului acestora în economiile cărora le aparțin. Studiile efectuate pe plan internațional au scos în evidență influența benefică a deschiderii pieței prin uniuni vamale asupra intensificării schimburilor comerciale, diversificării ofertei și echilibrării balanței comerțului exterior, prin exporturi competitive.

La nivelul UE, principalul obiectiv al politicii comerciale a statelor membre este accesul pe piețe. În acest context, studiul se integrează în preocupările privind procesul de extindere, în care este inclusă și România, proces care oferă oportunități pentru producătorii competitivi de a atrage beneficiile oferite de lărgirea posibilităților de acces și deschiderea către piețe terțe. Integrarea în piața unică reprezintă pentru România un subiect de primă importanță pentru cercetători, decidenți politici și, în general, pentru actorii economici din domeniu, fapt ce necesită acordarea unei atenții deosebite îmbunătățirii accesului pe piețele externe ca factor vital pentru promovarea creșterii economice, a integrării în economia globală și pentru identificarea zonelor sensibile care pot fi afectate de competiția severă cu producătorii externi la care va fi expus comerțul agroalimentar odată cu aderarea.

Analiza evoluției performanței externe a produselor agroalimentare românești și a nivelului de competitivitate în relațiile comerciale cu UE se încadrează în aceste preocupări, pe fondul procesului de transpunere și implementare a politicii comerciale și de dezvoltare a UE în sectorul agroalimentar românesc. În condițiile integrării României în uniunea vamală a UE, este necesar să se evalueze avantajele și dezavantajele competitive ale produselor agroalimentare interne comparativ cu relațiile comerciale externe, ca tendințe de evoluție preaderare și posibilități de creștere a competitivității sectorului agroalimentar.

Competitivitatea este un termen larg utilizat, pentru care s-au formulat diferite definiții, ideea generală, abordată pragmatic, fiind transferul succesului pe piețele interne în creșterea bunăstării și dezvoltării durabile. Din studiile de specialitate se pot contura trei paliere principale de analiză a competitivității:

- potențialul competitiv – determinat prin măsurarea costurilor factorilor de producție;
- performanța competitivității – prin evaluarea performanțelor pe piețele externe;
- procesul competitivității – cuprinzând cadrul organizatoric și administrativ care permite realizarea potențialului competitiv în condiții de performanță.

În prezentul studiu se abordează evaluarea performanțelor externe ale sectorului agricol românesc, prin identificarea aspectelor pozitive și negative revelate de evoluțiile recente ale schimburilor comerciale agroalimentare ale României și măsurarea nivelului de competitivitate a produselor agroalimentare românești în comerțul exterior cu UE.

2. Obiective și metode de analiză

Studiul are ca obiective evaluarea evoluției comerțului agroalimentar al României și a competitivității relative a produselor agroalimentare în comerțul cu UE, în scopul identificării zonelor sensibile și a celor care necesită măsuri de reducere a impedimentelor cu care se confruntă în prezent și care pot fi afectate de adoptarea politicii comerciale a UE, pentru îmbunătățirea competitivității sectorului agroalimentar românesc.

Metodologia aplicată constă în analiza cantitativă și calitativă a evoluției structurii comerciale, a balanței comerțului exterior și a fluxurilor comerciale în sectorul agroalimentar românesc și măsurarea competitivității produselor agroalimentare românești pe piețele externe, pe baza indicilor avantajului comparativ revelat cu identificarea produselor cu potențial competitiv în comerțul cu UE și a celor cu dezavantaj comercial comparativ.

Analiza performanței externe a produselor agroalimentare românești se bazează pe metoda de calcul a indicilor avantajului comercial comparativ, frecvent utilizați în studiile de comerț internațional ca indici relevanți pentru evaluarea competitivității unor produse sau sectoare economice, în funcție de structura și evoluția fluxurilor comerciale sau a gradului de specializare a produselor comercializate (anexa 1). Principalele rezultate ale aplicării metodei constau în evaluarea competitivității externe a produselor agroalimentare românești și ierarhizarea după gradul cel mai înalt de specializare demonstrat în relațiile de comerț exterior ale României, indicând avantajele sau dezavantajele comerciale comparative în comerțul cu UE.

Pentru evaluările cantitative și calitative ale tendințelor generale de evoluție a comerțului exterior agroalimentar românesc, s-a analizat structura comerțului agricol al României, utilizând ca indicatori relevanți balanța comercială agroalimentară a României și fluxurile de export și import pe principalele secțiuni din Nomenclatorul combinat (NC).

Performanța externă a produselor agricole românești este abordată prin două metode de analiză:

- metoda clasificărilor după primele categorii de produse care au înregistrat sold comercial pozitiv sau negativ, indicând avantajele și, respectiv, dezavantajele competitive ale comerțului agroalimentar al României la nivelul grupelor de produse comercializate, corespunzătoare codurilor la 4 cifre din NC;
- metoda indicilor avantajului comparativ revelat, respectiv calculul indicilor avantajului comparativ la export și al indicilor de penetrare a importurilor, pe principalele capitole corespunzătoare codurilor 1-24 din NC, la 2 cifre.

Analiza empirică a evoluției performanței competitive relative a comerțului agroalimentar românesc în relația cu UE se bazează pe calculul a două seturi

de indici ai avantajului comparativ revelat, respectiv la nivelul relației României cu UE-15 și cu UE-25, pentru perioada 1999-2004.

Analizele au avut ca surse principale date obținute din prelucrări și calcule proprii ale bazelor de date statistice de comerț exterior, respectiv fluxurile de export și import, furnizate de Institutul Național de Statistică (INS) (anexa 2) și EUROSTAT/COMEXT.

3. Dinamici ale comerțului exterior agroalimentar al României

Comerțului exterior agroalimentar al României a prezentat în ultimii 15 ani o tendință de intensificare a fluxurilor comerciale, înregistrându-se creșteri ale exporturilor și, în mod semnificativ, ale importurilor, care au determinat dezechilibrarea balanței comerciale începând cu anul 1990, când România a devenit importator net de produse agroalimentare.

În tabelul 1 este prezentată evoluția principalilor indicatori ai comerțului agroalimentar românesc în perioada 1991-2005. În această perioadă, comerțul total agroalimentar românesc s-a majorat cu 196%, de la 0,9 la 2,7 miliarde euro.

Variația anuală a exporturilor, importurilor și soldului comercial arată o evoluție fluctuantă a comerțului exterior agroalimentar, atât în corelație cu variațiile ofertei de produse agricole, a carențele de performanță ale sectorului agroalimentar, care au indus dezechilibre pe piața exporturilor, cât și cu efectul schimbărilor politice asupra fluxurilor comerciale.

Evoluțiile recente (2002-2005) indică atât un ritm anual de creștere a exporturilor, cât și unul de majorare a importurilor, care au determinat însă un nivel ridicat de depreciere a soldul comercial. În anul 2005 s-au înregistrat valori record, de 673 milioane euro la export, în creștere cu 14,7% față de anul anterior, și 222 milioane euro la import, în creștere cu 18% față de 2004, conducând la adâncirea deficitului comercial, care a atins valoarea de -1348 milioane euro, în creștere cu 19,7% comparativ cu anul 2004.

Politicile comerciale și ale cursului de schimb din perioada anterioară anului 1998 au favorizat obținerea de niveluri ridicate ale gradului de acoperire a importurilor cu exporturi. Perioada 1998-2005 a fost marcată de influența procesului de liberalizare comercială început în 1997, care s-a reflectat în evoluția comerțului agroalimentar românesc prin tendința de creștere a importurilor, dar și de o slabă corelare a politicilor de stimulare a competitivității la export a produselor românești. În această perioadă, gradul de acoperire a importurilor cu exporturi s-a situat la nivelul mediu de 35%, subliniind accentuarea dezechilibrului comercial.

Pondere pe care a ocupat-o comerțul cu produse agricole în comerțul exterior al României a prezentat fluctuații determinate atât de variațiile operațiunilor de export și import ale țării, de evoluția ofertei interne, cât și de influența politicilor comerciale și macroeconomice. În perioada 1991-1997, fluctuațiile au fost în cea mai mare măsură create de variația exporturilor agricole, iar după 1998-2000, creșterea masivă a importurilor și scăderea continuă a exporturilor au determinat o creștere bruscă a ponderii în deficitul comercial total, la 16%. Deși în perioada 2001-2003 ponderea medie în deficitul comercial total s-a menținut la 18,6%, în următorii ani s-a observat o tendință de diminuare, ajungând la 13,1% în 2005,

determinată în mare parte de scăderea drastică a exporturilor totale ale României.

Tabelul 1
Evoluția comerțului agroalimentar al României

	1991	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Exporturi FOB (mil. euro)	227	412	564	526	387	455	368	484	461	498	587	673
Importuri CIF (mil. euro)	684	692	694	616	899	748	1013	1348	1246	1535	1714	2022
Sold comerț agricol (mil. euro)	-457	-280	-130	-89	-512	-293	-645	-864	-785	-1037	-1127	-1348
Gradul de acoperire a importurilor cu exporturi (%)	33	60	81	85	43	61	36	36	37	32	34	33
Pondere în soldul comerțului exterior (%)	34,4	15,2	4,9	3,5	16,3	15,0	21,8	18,5	18,7	18,6	15,3	13,1
Sold comerț exterior (mil. euro)	-1329	-1842	-2655	2557	-4002	-1950	-2962	-4661	-4206	-5588	-7346	-10313
Rata de schimb (lei/euro)*	88	2630	3863	8091	9989	16296	19956	26027	31255	37556	40532	36234

Sursa: Prelucrări după date furnizate de CNS/INS, Buletin statistic de comerț exterior (diverse ediții).

* BNR, cursul de schimb valutar - valori medii anuale.

În perioada 1991-2005, România a fost exportator net de produse agricole numai pe perioadele specificate, pentru produsele cuprinse în următoarele secțiuni ale NC: I - animale vii și produse animale (1991-1997), II - produse vegetale (1995-1996, 1999) și III - grăsimi și uleiuri (1995-1999, 2004-2005) (tabelul 2). În restul perioadei, au prevalat importurile, cu ponderi fluctuante, cu excepția produselor cuprinse în secțiunea IV - produse alimentare, băuturi și tutun, care au înregistrat sistematic deficit comercial, având o tendință de creștere a valorii importurilor și ponderea cea mai mare în deficitul comercial agroalimentar, în medie de 58% în perioada 2000-2005.

Față de anul 2004, când importurile de animale vii și produse animale au creat un deficit de 16,7% în soldul comercial agricol, în 2005 acest deficit s-a majorat la 35%, iar produsele vegetale de la 29,8% în 2004 au scăzut la 12%, în timp ce deficitul soldului comerțului cu produse alimentare, băuturi și tutun s-a menținut înalt, atingând o pondere de 54% în soldul comercial agricol.

Exporturile agroalimentare românești au sporit în 2005 cu 14,7% față de 2004, dar, spre deosebire de anul anterior, când exporturile înregistraseră creșteri pentru toate cele patru secțiuni ale NC și într-o mai mare proporție decât la importuri, s-au înregistrat creșteri numai la produse vegetale (o creștere de 33,4% față de 2004) și la produse alimentare, băuturi și tutun (o creștere de 20% față de 2004).

În anul 2005, valoarea exporturilor a fost de: 196 mil. euro la animale vii și produse animale, 276 mil. euro la produse vegetale, 62 mil. euro la grăsimi și uleiuri și 139 mil. euro la produse alimentare, băuturi și tutun.

Tabelul 2
Evoluția balanței comerțului agroalimentar al României, pe secțiuni (NC)
- milioane euro -

Cod NC	Denumire	1991	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
I	Animale vii și produse animale	92	32	65	119	-101	-7	-24	-166	-158	-73	-189	-466
II	Produse vegetale	-260	43	165	-5	-40	24	-167	-172	-104	-424	-336	-161
III	Grăsimi și uleiuri	-7	40	37	82	12	21	-15	-11	-60	-27	12	4
IV	Produse alimentare, băuturi și tutun	-282	-393	-397	-283	-385	-331	-439	-515	-459	-510	-615	-726
	Total agricultură	-457	-280	-130	-89	-512	-293	-645	-864	-785	-1037	-1127	1348

Sursa: Prelucrări după date furnizate de CNS/INS, Buletin statistic de comerț exterior (diverse ediții).

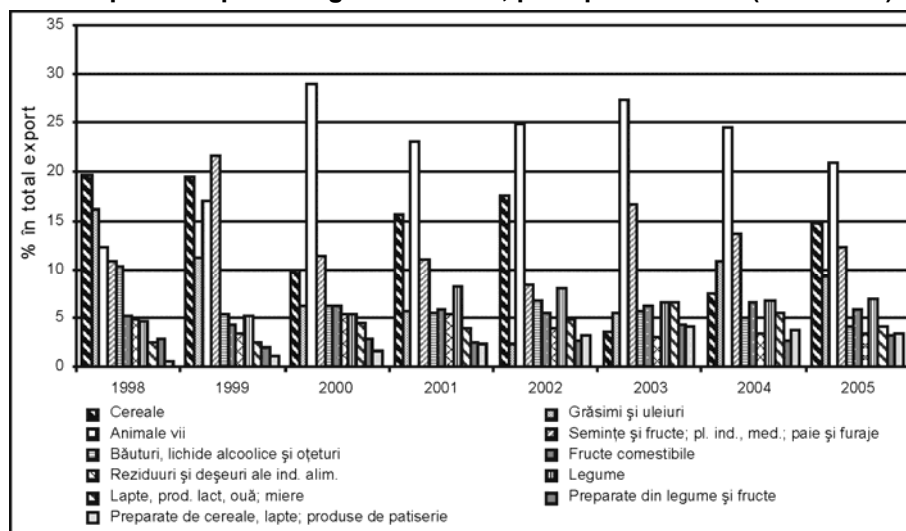
Cea mai mare pondere în exporturile agroalimentare ale României au avut-o produsele din secțiunea II - produse vegetale, de 41%, urmate de 29% la animale vii și produse animale, 20% la produse alimentare, băuturi și tutun și 9% la grăsimi și uleiuri animale sau vegetale. Produsele din secțiunea IV - produse alimentare, băuturi și tutun au absorbit o proporție de 43% din importurile agricole ale României, animalele vii și produsele animale 31%, produsele vegetale 23%, iar secțiunea grăsimilor și uleiurilor animale sau vegetale 3%.

Se remarcă și creșterea importurilor într-un ritm mai alert decât a exporturilor, cu 18% față de 2004; importurile au crescut la toate secțiunile, cu excepția produselor vegetale, la care scăderea absorbției din import a scăzut cu 19,5% față de 2004. România a absorbit importuri în valoare de: 662 mil. euro la animale vii și produse animale (o creștere de 70% față de 2004), 437 mil. euro la produse vegetale, 59 mil. euro la grăsimi și uleiuri și 864 mil. euro la produse alimentare, băuturi și tutun (o creștere de 14,27% față de 2004).

Privind structura fluxurilor comerciale, deși s-au înregistrat de la an la an variații ale ponderilor principalele produse incluse în capitolele NC în exportul și, respectiv, importul agricol, se observă că România prezintă o disponibilitate pentru export pentru anumite grupe de produse, cum sunt cele cuprinse în următoarele capitole ale NC: 01 - animale vii, 10 - cereale, 12 - semințe oleaginoase, 15 - grăsimi și uleiuri, 07 - legume, 08 - fructe, 22 - băuturi alcoolice, 04 - produse lactate, ouă și miere, 23 - reziduuri și deșeuri ale industriei alimentare și 20 - preparate din legume și fructe (figura 1).

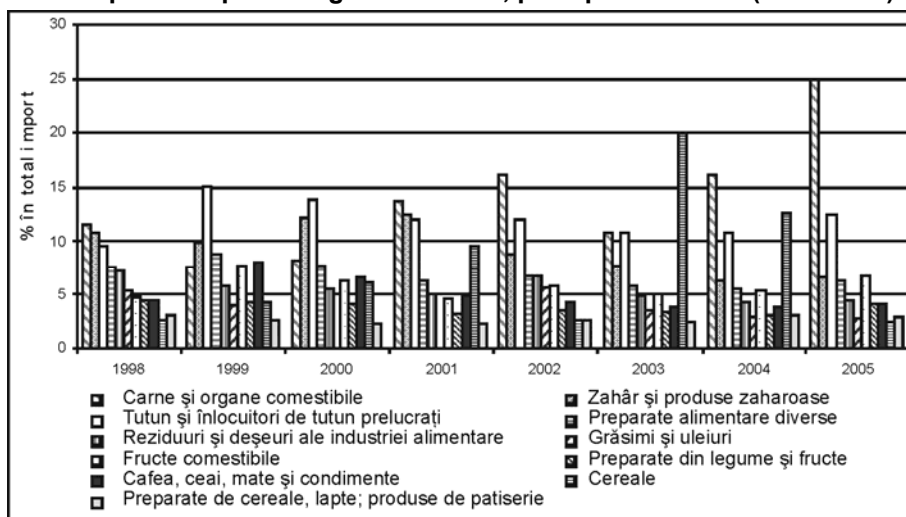
Totuși, România este deficitară în acoperirea din oferta internă a necesarului anumitor produse agroalimentare, fapt indicat de ponderea mare pe care au înregistrat-o în mod sistematic în importurile totale produsele cuprinse în capitolele: 02 - carne și organe comestibile; 10 - cereale; 24 - tutun; 08 - fructe comestibile; 17 - zahăr și produse zaharoase; 21 - preparate alimentare diverse; 23 - reziduuri și deșeuri ale industriei alimentare; 09 - cafea, ceai și condimente; 20 - preparate din legume și fructe; 15 - grăsimi și uleiuri (figura 2).

Figura 1
Principalele exporturi agroalimentare, pe capitole ale NC (1998-2005)

Sursa: Prelucrări după baza de date de comerț exterior a României, CNS/INS.

Figura 2
Principalele importuri agroalimentare, pe capitole ale NC (1998-2005)

Sursa: Prelucrări după baza de date de comerț exterior a României, CNS/INS.

Se observă fluxuri atât de import, cât și de export pentru produsele cuprinse în secțiunile 10, 15, 19, 20 și 23, dar cu ponderi diferite după importanța lor în comerț.

- **Produse agroalimentare competitive**

Principalele grupe de produse agroalimentare (capitolele 1-24 din NC, la 2 cifre) care au înregistrat o balanță pozitivă în perioada 1998-2005 sunt prezentate în anexa 3 (1); ele sunt relativ constante, sugerând prezența unui avantaj competitiv pentru grupele cuprinzând: animale vii, semințe, fructe, plante industriale și medicinale, băuturi alcoolice.

Se remarcă și prezența grupelor 10 - cereale și 07 - legume, cu excepția anilor cu condiții nefavorabile extreme (secete foarte accentuate). Aceste fluctuații determinate de dependența tehnologică de condițiile climatice au efecte negative asupra menținerii în timp a partenerilor comerciali și a consolidării poziției exportatorilor români pe piețele internaționale.

Clasificarea după primele produse agroalimentare care au înregistrat sold comercial pozitiv în perioada 2004-2005 pune în evidență produsele la care România a fost competitivă la export (tabelul 3). Aceste produse sunt: animale vii din specia ovină sau caprină; semințe de floarea-soarelui; animale vii din specia bovină; uleiuri rafinate de floarea-soarelui; vin din struguri proaspeți, inclusiv vinuri cu alcool; miere naturală; turte și alte reziduuri din extracția grăsimilor; alte legume în stare proaspătă sau refrigerate; ulei de soia. Cu excepția animalelor vii din specia ovină sau caprină care au continuat să se situeze pe primul loc, se observă o modificare a ierarhiei pentru toate celelalte produse. De asemenea, în structura principalelor produse competitive în 2005 s-au inclus porumbul și orzul, la care în acest an s-au înregistrat exporturi nete comparativ cu anul anterior, în timp ce vinul, mierea și uleiul de soia au coborât pe locuri inferioare. În anul 2005, aceste produse au avut o pondere de 62% în exporturile agricole.

Tabelul 3

**Produse agricole competitive în perioada 2004-2005
(clasament după soldul comercial pozitiv)**

Clasament		Cod NC	Denumire	Sold (mil. euro)	
2004	2005			2004	2005
1	1	0104	Animale vii din specia ovină sau caprină	80,258	74,359
3	2	0102	Animale vii din specia bovină	47,719	52,866
4	3	1512	Uleiuri rafinate de floarea-soarelui, șofran, bumbac	42,491	37,020
-	4	1005	Porumb	(*)	34,524
-	5	1003	Orz	(*)	27,554

Clasament		Cod NC	Denumire	Sold (mil. euro)	
2004	2005			2004	2005
2	6	1206	Semințe de floarea-soarelui, chiar sfărâmate	48,742	23,459
15	7	1205	Semințe de rapiță sau de rapiță sălbatică	7,169	22,505
5	8	0802	Alte fructe cu coajă, proaspete sau uscate, decojite	21,229	20,816
8	9	2306	Turte și alte reziduuri din extracția grăsimilor	17,413	19,106
9	10	0709	Alte legume în stare proaspătă sau refrigerate	15,601	16,231
6	11	2204	Vin din struguri proaspeți, inclusiv vinuri cu alcool	18,354	10,248
7	12	0409	Miere naturală	17,588	10,070
10	15	1507	Ulei de soia și fracțiunile lui, chiar rafinat	10,678	7,683

(*) Sold negativ.

Sursa: Prelucrări după baza de date de comerț exterior a României, CNS/INS.

• Produse agroalimentare necompetitive

Principalele grupe de produse agroalimentare care au înregistrat o balanță negativă în perioada 1998-2005 sunt prezentate în anexa 3 (2). Grupele de produse care au înregistrat în mod constant balanță negativă, indicând lipsa de competitivitate pe piețele externe, sunt: zahărul și produsele zaharoase; carnea și organele comestibile; tutunul; cafeaua și ceaiul.

Trebuie specificat faptul că la soldul negativ al balanței contribuie cu peste 20% unele importuri de produse care nu se realizează în România, cum sunt: banane, citrice, cafea, condimente, orez, arahide, ulei de palmier, ulei de măsline și de nuci de cocos, pudră, pastă și unt de cacao, extracte și esențe de cafea, preparate alimentare (concentrate de tip cola și de citrice), făină de pește, hrană pentru animale de companie.

O contribuție substanțială, de peste jumătate din soldul negativ al balanței agroalimentare, o au unele produse la care oferta internă nu acoperă integral consumul, dintre care: porci vii și carne de porc, intestine, flori, legume proaspete în extrasezon, fructe de livadă, zahăr, malț, slănină, conserve de legume și fructe, preparate pentru supe, sosuri, furaje proteice, unele specii de semințe pentru însămânțat, conuri de hamei, tutun.

La dezechilibrul balanței comerciale mai contribuie și importuri de produse pentru diversificarea gamei sortimentale a ofertei de piață, dintre care: țigarete, unele sortimente de pește și conserve din pește, ciocolată și produse zaharoase, produse de patiserie și brutărie, fructe proaspete.

Tabelul 4

Produse agricole necompetitive în perioada 2004-2005 (clasament după soldul comercial negativ)

Clasament		Cod NC	Denumire	Sold (mil. euro)	
2004	2005			2004	2005
1	1	0203	Carne de porcine proaspătă, refrigerată sau congelată	-178,169	-313,634
3	2	2402	Țigări de foi, trabucuri, țigarete, din tutun sau înlocuitori	-128,168	-177,704
4	3	1701	Zahăr din trestie sau sfeclă de zahăr și zaharoză pură	-92,388	-109,058
6	4	0207	Carne și organe comestibile de pasăre (poz. nr. 01.05)	-59,818	-98,999
5	5	2106	Preparate alimentare nedenumite și necuprinse în altă parte	-61,146	-81,532
8	6	0901	Cafea, chiar prăjită sau decofeinizată	-52,669	-67,916
7	7	2401	Tutunuri brute sau neprelucrate; deșeuri de tutunuri	-54,246	-61,033
9	8	2309	Preparate de tipurile celor folosite în hrana animalelor	-43,673	-58,185
10	9	0803	Banane proaspete sau uscate	-37,984	-52,624
11	10	0805	Citrice proaspete sau uscate	-34,657	-41,706
47	11	0202	Carne de bovine congelată	-5,041	-38,052
2	-	1001	Grâu și meslin	-121,969	(*)

(*) Sold pozitiv.

Sursa: Prelucrări după baza de date de comerț exterior a României, CNS/INS.

Principalele produse necompetitive, la care România a fost net importatoare în ultimii ani (2004-2005), sunt prezentate în tabelul 4, care indică ierarhia produselor agroalimentare care au înregistrat cel mai ridicat sold comercial negativ.

Aceste produse au deținut o pondere de peste 80% în soldul comercial agricol al anului 2005 și includ, în ordinea importanței, următoarele produse: carnea de porcine proaspătă, refrigerată sau congelată; țigări și țigarete; zahăr din trestie sau sfeclă de zahăr; carne și organe comestibile de pasăre; preparate alimentare; cafea; tutun și deșeuri de tutunuri; preparate pentru hrana animalelor; banane; citrice; carne de bovine congelată.

În urma analizei dinamicii comerțului agroalimentar românesc, trebuie subliniat faptul că, față de produsele transformate, produsele agricole de bază au o pondere ridicată în exporturi; de exemplu, în perioada 2003-2005, această pondere a fost în medie de 80% (77,7% în 2003; 80,3% în 2004; 79,2% în 2005),

indicând nivelul slab al competitivității produselor cu valoare adăugată înaltă și gradul scăzut de diversificare a exporturilor românești, deși se observă o ușoară tendință de scădere în ultimul an.

De asemenea, în aceeași perioadă, ponderea importurilor de produse transformate a reprezentat, în medie, 42% din totalul importurilor agricole, iar cea a produselor de bază 58%, fapt ce pune în evidență deficitul ofertei interne atât privind materiile prime, cât și produsele industriei agroalimentare.

4. Dinamici ale comerțului agroalimentar pe relația cu UE

Comerțul agroalimentar dintre România și UE a evoluat în perioada 1999-2005 sub influența Acordului european pentru agricultură. Efectele liberalizării comerciale s-au reflectat în dinamica fluxurilor comerciale pe relația cu UE printr-o intensificare a schimburilor cu produse agroalimentare, atât privind importurile, cât și exporturile. UE a devenit principalul partener comercial al României, tendința de intensificare a comerțului României pe această relație fiind indicată de creșterea ponderii UE de la 44% în exporturile românești și 36% în importuri în anul 1999 la 65% în exporturi și 53% în importuri în anul 2005 (tabelul 5).

Tabelul 5
Comerțul agricol dintre România și UE, în perioada 1999-2005

	UM	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<i>Export</i>	mil. euro	198	175	262	236	285	391	438
- Variație anuală	%	..	-11	49	-10	21	37	12
- Pondere în exporturile agricole ale României	%	44	48	54	45	57	67	65
<i>Import</i>	mil. euro	271	321	434	470	505	884	1068
- Variație anuală	%	..	19	35	8	7	75	21
- Pondere în importuri agricole ale României	%	36	32	32	33	33	52	53
<i>Sold</i>	mil. euro	-73	-146	-172	-234	-221	-494	-630
- Variație anuală	%	..	100	18	36	-6	124	28
- Pondere în soldul agricol al României	%	25	23	20	30	21	44	47

Notă: Valorile pozitive ale indicilor de variație anuală indică procentul de creștere față de anul anterior, iar valorile negative pe cel de scădere.

Sursa: Buletinul statistic de comerț exterior, CNS/INS (diferite ediții).

Etapele succesive de îmbunătățire a Acordului european au avut un impact pozitiv asupra schimburilor cu produse agroalimentare dintre România și UE, prin creșterea condițiilor de acces pentru produsele cu potențial de export.

Față de anul 1999, exporturile românești în UE au crescut de la 198 milioane euro la 391 milioane euro în anul 2004, iar importurile din UE de la 271 milioane euro la 884 milioane euro. În anul 2005, ritmul de creștere a fluxurilor comerciale a fost mai atenuat față de anul anterior, pe baza creșterii importurilor

la 1068 milioane euro, cu 21% față de anul anterior, într-o măsură mai mare decât la exporturi, care au atins valoarea de 438 milioane euro, în creștere cu 12% față de 2004.

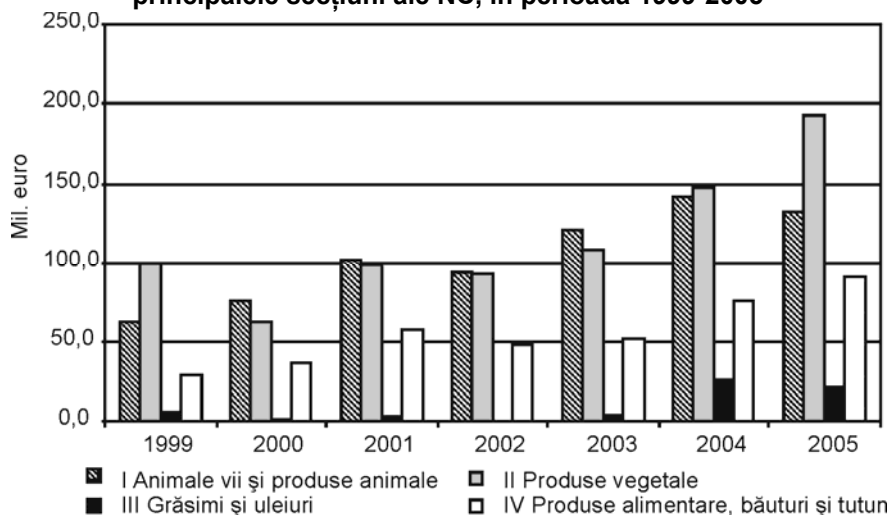
Deși a prezentat fluctuații ale indicilor de variație anuală, valoarea soldului comerțului agricol cu UE s-a menținut negativă în perioada analizată, având o tendință generală de adâncire a deficitului. Se observă o creștere accentuată a dezechilibrului balanței comerciale în anul 2004, de la valoarea de -221 mil. euro în 2003 la -494 în 2004, efect produs în bună parte ca urmare a aderării la UE a celor 10 noi state (N10), dintre care 5 foste semnatare CEFTA, observându-se o variație semnificativă a fluxurilor comerciale, cu o creștere de 37% la export și de 75% la import. În 2005, deficitul soldului comercial a înregistrat cel mai înalt nivel al perioadei, adâncindu-se la -630 milioane euro.

Cele 5 țări ex-CEFTA au avut o pondere importantă în ultimii doi ani, de 30,9% în 2004 și de 28,9% în 2005 în importurile provenite din UE-25 și de 14,2%, respectiv, 13,8% în exporturile românești către UE, contribuind cu 44% în 2004 și 38,3% în 2005 la deficitul balanței comerțului României cu UE.

Analiza comerțului agroalimentar dintre România și UE, pe principalele secțiuni ale NC (fig. 3, 4), relevă principalele cauze ale deficitului comercial agroalimentar din perioada 1999-2005 (tabelul 6).

Figura 3

Evoluția exporturilor agroalimentare dintre România și UE, pe principalele secțiuni ale NC, în perioada 1999-2005

Sursa: Buletinul statistic de comerț exterior, CNS/INS (diferite ediții).

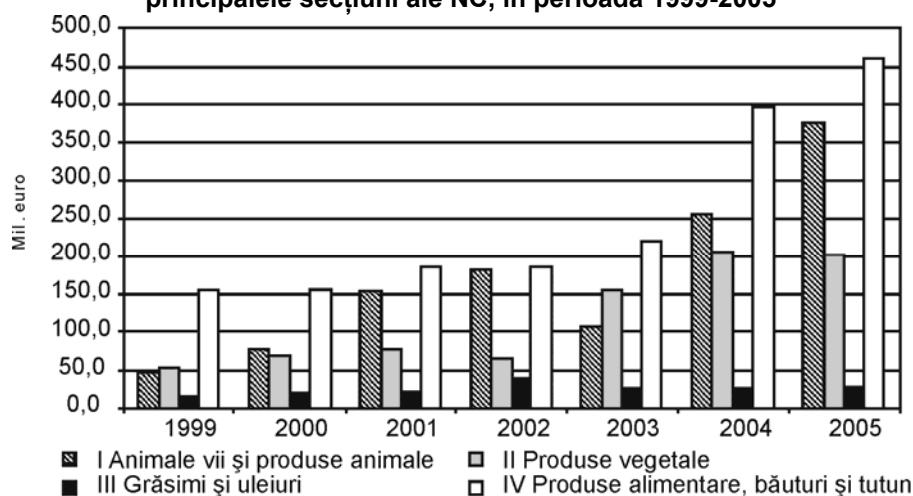
În afară de produsele vegetale (în anii 1999, 2001 și 2002) și de grupa animalelor vii și produselor animale (în anii 1999 și 2003), care au înregistrat

valori pozitive ale soldului comercial, grupele responsabile pentru amplitudinea și menținerea deficitului comercial au fost cele corespunzătoare secțiunilor IV - produse alimentare, băuturi și tutun și III - grăsimi și uleiuri.

Produsele din secțiunea II - produse vegetale au avut cea mai mare pondere în exporturile agroalimentare ale României către UE în anul 2005, de 44%, urmate de animale vii și produse animale, cu 30%, produse alimentare, băuturi și tutun, 21%, și grăsimi și uleiuri animale sau vegetale, 5%.

Figura 4

Evoluția importurilor agroalimentare dintre România și UE, pe principalele secțiuni ale NC, în perioada 1999-2005

Sursa: Buletinul statistic de comerț exterior, CNS/INS (diferite ediții).

Produsele din secțiunea IV - produse alimentare, băuturi și tutun au absorbit 43% din importurile agricole ale României, animalele vii și produsele animale 34%, produsele vegetale 19%, iar secțiunea grăsimilor și uleiurilor animale sau vegetale 3%.

Față de anul 2004, când importurile din capitolul IV - produse alimentare, băuturi și tutun au contribuit la deficitul comercial agroalimentar cu o pondere de 64,8%, susținute și de deteriorarea balanței comerțului cu produse din secțiunile I (23%) și II (12%), în anul 2005 ponderea produselor din secțiunea IV a scăzut la 57,8%, în timp ce la I - animale vii și produse animale ponderea în deficitul agricol a crescut la 38,7%, iar la II - produse vegetale a scăzut la 1,4%.

În comerțul României cu UE, produsele agricole de bază au avut, în mod sistematic, cea mai mare pondere în schimburile comerciale. Totuși, față de 1999, când produsele de bază ocupau 85% în exporturile către UE și 42,5% în importuri, în perioada 2004-2005 ponderea lor a scăzut de la 80,7% la 79% în exporturi, însă a crescut la 55,2%, respectiv, 56,8% în importuri.

Totodată, structura comerțului cu produse agricole transformate a prezentat o ușoară tendință de îmbunătățire, ponderea lor în exporturile românești către UE crescând de la 14,5% în 1999 la 19,3% în 2004 și 21% în 2005, iar ponderea în importurile provenite din UE a scăzut de la 57,5% în 1999 la 44,8% în 2004 și 43,2% în 2005. Deși deficitul acestui segment de piață s-a redus de la 81% în 1999 la 59% în 2005, acesta se menține totuși ridicat, reprezentând în prezent (2005) 59% din deficitul total al comerțului cu produse agroalimentare dintre România și UE, iar această scădere s-a produs în detrimentul produselor de bază, la care ponderea în sold a crescut de la 18% în 1999 la 41% în 2005.

Tabelul 6
Structura balanței comerțului agroalimentar dintre România și UE,
pe secțiuni (NC), în perioada 1999-2005

- milioane euro -

Cod NC	Secțiunea NC	1999	2000	2001	2002	2003	2004		2005	
								din care N10*		din care N10*
I	Animale vii și produse animale	18,1	-0,3	-50,2	-87,1	13,2	113,9	-41	244,0	-69
II	Produse vegetale	47,3	-7,3	23,3	28,1	-45,5	-58,0	-86	-8,6	-67
III	Grăsimi și uleiuri	-11,4	-19,5	-18,5	-39,0	-21,8	-1,4	17	-7,6	8
IV	Produse alimentare, băuturi și tutun	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		126,8	118,8	126,8	136,1	166,4	320,3	-108	369,9	-114
	Sold comerț agricol	-72,8	145,9	172,3	234,1	220,5	493,6	-218	630,1	-242

*Soldul comercial cu fostele țări CEFTA (Cehia, Slovacia, Slovenia, Ungaria, Polonia) care au aderat la UE în 2004.

Sursa: Buletinul statistic de comerț exterior, CNS/INS (diferite ediții).

Exporturile și importurile agricole ale României către UE pe capitole ale NC, în anul 2005, sunt prezentate în anexa 2 (4, 5).

Ca și în anii anteriori, în topul exporturilor către UE continuă să se afle animalele vii, cu o pondere de 20% în exporturile agricole ale României. Alte categorii de produse românești exportate în UE au fost: cereale 15%, semințe și fructe oleaginoase 12%, legume proaspete, congelate, uscate sau provizoriu conservate 10%, lapte și produse lactate 5%, fructe 5%, grăsimi și uleiuri animale sau vegetale 5%, preparate din legume și fructe și carne proaspătă, refrigerată cu câte 4% și preparate din carne și băuturi alcoolice cu câte 3%.

Structura exporturilor a fost sensibil modificată în ultimii trei ani (2003-2005), datorită creșterii exporturilor anumitor produse, dintre care: cereale (porumb), preparate din legume, produse lactate, grăsimi și uleiuri, semințe de floarea-soarelui, legume proaspete, fructe ș.a.

Se remarcă ponderea deosebit de ridicată, de peste 80% din exporturile corespunzătoare fiecărei secțiuni către UE, în exporturile agricole respective ale României, la produse ca: materii vegetale pentru împletit; legume; lapte, produse lactate, ouă și miere; produse comestibile de origine animală; preparate din legume și fructe; carne și organe comestibile; preparate din carne și alte produse de origine animală; zahăr și produse zaharoase; plante vii sau produse de floricultură.

La import, produsele din capitolul carne proaspătă, refrigerată sau congelată au avut cea mai mare pondere în anul 2005, de 27% în importurile agricole. De asemenea, printre principalele importuri din UE au fost produsele cuprinse în capitolele: tutun (10%), preparate alimentare diverse (drojdii, sosuri și preparate pentru supe și ciorbe, înghețate) (9%), reziduuri și deșeuri ale industriei alimentare (6%), vinurile și băuturile alcoolice (5%) și preparate de cereale, preparate din legume și fructe, cafea, ceai și fructe comestibile (cu câte 4%), ca și lapte și produse lactate (3%).

Structura importurilor a suferit, de asemenea, modificări în ultimii ani, în principal datorită reducerii importurilor de cereale din UE (majoritatea importurilor provenind din alte țări ca, de exemplu, Brazilia, SUA și Canada la grâu și Ucraina la porumb), grăsimi vegetate și animale și creșterii importurilor de tutun și carne ș.a.

O pondere ridicată, de peste 80% din importurile corespunzătoare fiecărei secțiuni din UE în importurile agricole respective ale României, au avut-o unele produse incluse în secțiunile: animale vii, produse ale industriei morăritului, preparate din carne, plante vii sau produse de floricultură, lapte și produse lactate, băuturi lichide alcoolice.

- **Produse agroalimentare competitive**

Clasificarea după primele categorii de produse care au înregistrat, în perioada 2004-2005, sold comercial pozitiv în comerțul cu UE pune în evidență produsele la care România a fost competitivă la export (tabelul 7).

Deși valoarea soldului comercial a suferit unele modificări, animalele vii din specia ovină sau caprină și semințele de floarea-soarelui au fost cele mai competitive produse românești.

Printre alte exporturi nete importante, s-au numărat următoarele produse: porumbul; alte legume în stare proaspătă sau refrigerate; animalele vii din specia bovină; alte fructe cu coajă, proaspete sau uscate; uleiurile rafinate de floarea-soarelui; orzul; semințele de rapiță; mierea naturală; turtele și alte reziduuri din extracția grăsimilor și vinurile din struguri proaspeți, inclusiv vinuri cu alcool. Aceste produse au reprezentat, în 2005, 57% din valoarea exporturilor

agroalimentare românești în UE, înregistrând o valoare a soldului de 218,9 milioane euro.

Tabelul 7

**Principalele produse agroalimentare românești competitive
în comerțul cu UE (clasament după soldul pozitiv)**

Clasament		Cod NC	Denumire	Sold (mil. euro)	
2004	2005			2004	2005
1	1	0104	Animale vii din specia ovină sau caprină	61,534	54,926
2	2	1206	Semințe de floarea-soarelui, chiar sfărâmate	49,592	32,387
7	3	1005	Porumb	13,202	26,261
4	4	0709	Alte legume în stare proaspătă sau refrigerate	16,354	18,630
6	5	0102	Animale vii din specia bovină.	14,911	16,149
10	6	0802	Alte fructe cu coajă, proaspete sau uscate	8,073	12,370
3	7	1512	Uleiuri rafinate de floarea-soarelui, de șofran, de bumbac	17,554	11,757
-	8	1003	Orz	(*)	11,258
-	9	1205	Semințe de rapiță sau de rapiță sălbatică	(*)	10,122
5	10	0409	Miere naturală	15,974	9,747
9	11	2306	Turte și alte reziduuri din extracția grăsimilor	11,159	9,510
8	18	2204	Vin din struguri proaspeți, inclusiv vinuri cu alcool	11,566	5,767

(*) Sold negativ.

Sursa: Prelucrări după baza de date de comerț exterior a României, INS.

- **Produse agroalimentare necompetitive**

Clasificarea după primele categorii de produse agroalimentare care au înregistrat, în perioada 2004-2005, cel mai ridicat sold comercial negativ indică produsele necompetitive la care România a fost net importatoare de produse provenite din UE (tabelul 8).

Aceste produse au fost: carnea de porcine proaspătă, refrigerată sau congelată; țigările și țigarele din tutun/înlocuitori; preparate alimentare nedenumite și necuprinse în altă parte; preparate pentru hrana animalelor; preparate folosite în hrana animalelor; cafea; alcool etilic nedenaturat; slănină, grăsime de porc, pasăre; ciocolată și alte preparate alimentare care conțin cacao; malț; organe comestibile; animale vii din specia porcină; zahăr din trestie sau sfeclă de zahăr și zaharoză pură. Produsele din această categorie au reprezentat 56% din valoarea importurilor agroalimentare din UE și au înregistrat în 2005 un sold comercial în valoare de -625,8 milioane euro.

Se observă o creștere a deficitului la toate produsele (exceptând malțul) în perioada prezentată; de asemenea, se menționează o îmbunătățire a situației la grâu (locul 5 în 2004) și orz (locul 10 în 2004), care în anul 2005 au înregistrat un sold pozitiv.

Tabelul 8

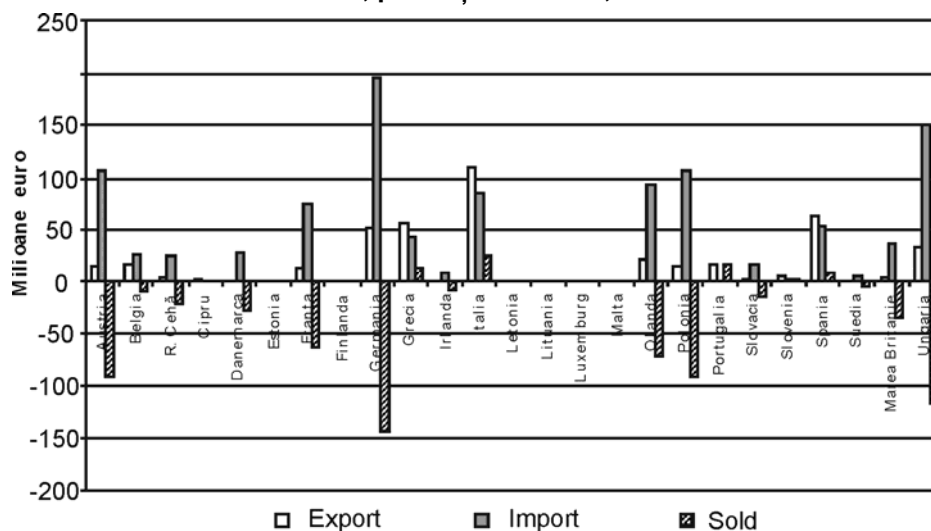
Principalele produse agroalimentare românești necompetitive în comerțul cu UE (clasament după soldul negativ)

Clasament		Cod NC	Denumire	Sold (mil. euro)	
2004	2005			2004	2005
1	1	0203	Carne de porcine proaspătă, refrigerată sau congelată	-146,430	-220,378
2	2	2402	Țigări de foi, trabucuri, țigarete din tutun/înlocuitori	-66,320	-81,858
3	3	2106	Preparate alimentare nedenumite și necuprinse în altă parte	-44,331	-56,879
4	4	2309	Preparate de tipurile celor folosite în hrana animalelor	-42,398	-56,041
8	5	0901	Cafea, chiar prăjită sau decofeinizată	-20,148	-31,335
7	6	2208	Alcool etilic nedenaturat până la 80% alcool; prep. alcool mixte	-21,703	-27,323
12	7	0209	Slănină, grăsime de porc, pasăre	-12,566	-19,735
15	8	1806	Ciocolată și alte preparate alimentare care conțin cacao	-10,261	-16,339
6	9	1107	Malț, prăjit sau neprăjit	-26,189	-16,104
23	10	0206	Organe comestibile proaspete, refrigerate, congelate	-6,990	-15,630
13	11	0103	Animale vii din specia porcină	-11,209	-15,441
11	12	0805	Citrice, proaspete sau uscate	-13,324	-14,918
22	13	0602	Alte plante vii, butași și altoi, spori de ciuperci	-6,996	-13,951
9	14	2401	Tutunuri brute sau neprelucrate; deșeuri de tutunuri	-13,497	-13,477
18	15	1901	Extracte de malț; preparate alimentare din făinuri, griș, amidon	-8,834	-13,467
14	16	1701	Zahăr din trestie sau sfeclă de zahăr și zaharoză pură	-11,207	-12,972

Sursa: Prelucrări după baza de date de comerț exterior a României, INS.

Exporturile și importurile agroalimentare dintre România și țările membre ale UE-25 (în anul 2005) sunt prezentate în figura 5.

Figura 5
Exporturile, importurile și soldul comerțului agricol al României cu țările
membre UE-25, pe secțiuni ale NC, în anul 2005

Sursa: Buletinul statistic de comerț exterior, INS.

Soldul comercial agricol a fost negativ cu majoritatea țărilor, în afară de Italia, Portugalia, Grecia, Spania, Slovenia și Cipru.

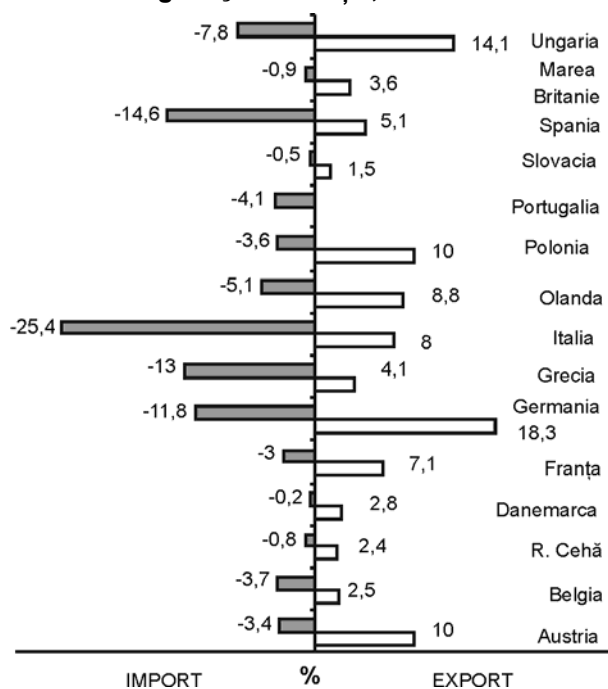
Majoritatea exporturilor (82% pondere în exporturile românești către UE) au avut ca destinație următoarele țări: Italia (25,4%), Spania (14,6%), Grecia (13%), Germania (11,8%), Ungaria (7,8%) și Portugalia (4%) (figura 6).

Principale produse exportate, pe secțiuni ale NC (figura 7), au fost:

- animale vii și produse animale, în: Italia (43,6 mil. euro), Grecia (42 mil. euro) și Germania (14,5 mil. euro);
- produse vegetale, în: Spania (59 mil. euro), Italia (53,8 mil. euro), Portugalia (17,8 mil. euro), Germania (15,3 mil. euro) și Belgia (11,8 mil. euro);
- grăsimi și uleiuri animale sau vegetale, în: Polonia (5,2 mil. euro), Italia (4,8 mil. euro);
- produse alimentare, băuturi și tutun, în: Germania (17,2 mil. euro), Ungaria (16,5 mil. euro), Olanda (11 mil. euro, Austria și Italia (câte 9 mil. euro) și Polonia (8,6 mil. euro).

Majoritatea importurilor (86%) au provenit din: Germania (18,3%), Ungaria (14%), Austria și Polonia (câte 10%), Olanda (8,8%), Italia (8%), Franța (7%), Spania (5%) și Grecia (4%) (figura 6).

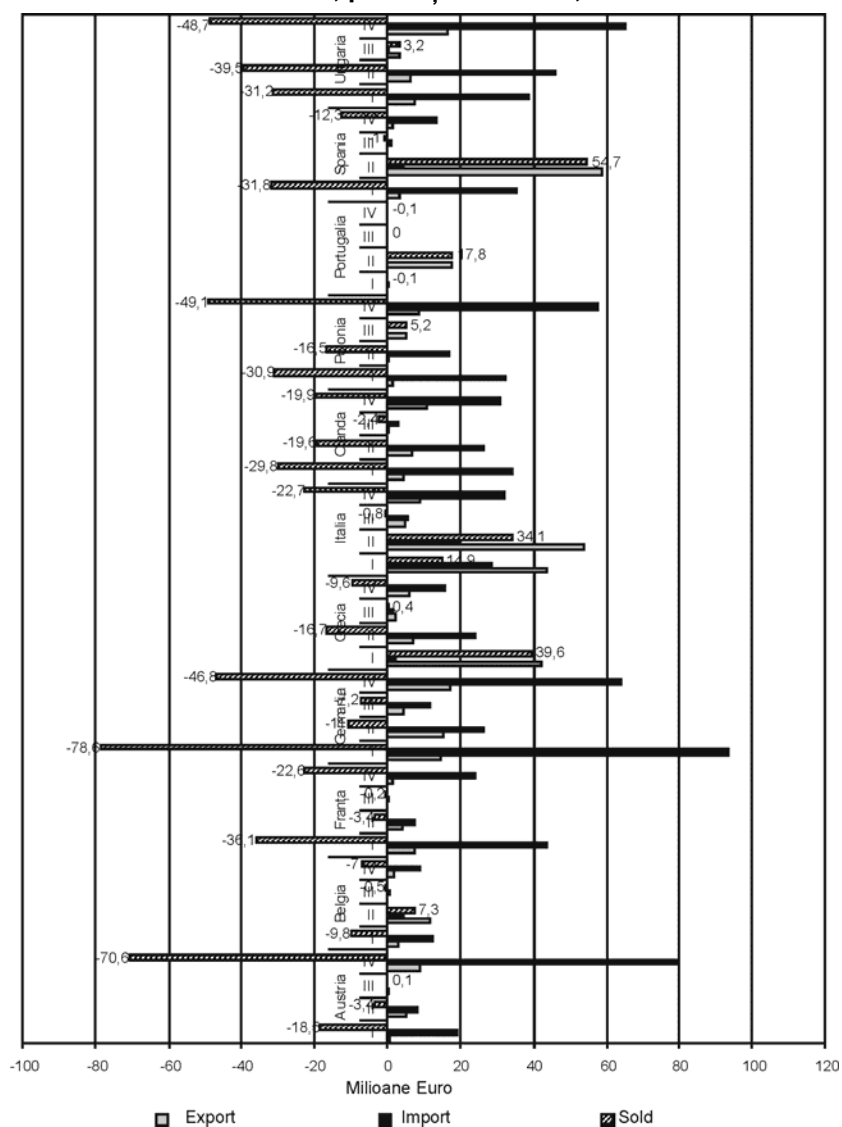
Figura 6
Importurile și exporturile dintre România și UE-25, după principalele țări de origine și destinație, în anul 2005

Sursa: Buletinul statistic de comerț exterior, INS.

Principalele produse importate, pe secțiuni ale NC (figura 7), au fost:

Figura 7
Structura comerțului agricol românesc cu țările UE-25, după principalele fluxuri comerciale, pe secțiuni ale NC, în anul 2005

*I Animale vii și produse animale; II Produse vegetale;
 III Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale; IV Produse alimentare, băuturi și tutun.*
 Sursa: Buletinul statistic de comerț exterior, INS.

- animale vii și produse animale, din Germania (93 mil. euro), Franța (43,6 mil. euro), Ungaria (38,8 mil. euro), Spania (35,4 mil. euro), Olanda (34 mil. euro), Polonia (32,5 mil. euro), Italia (28,7 mil. euro) și Austria (19,2 mil. euro);
- produse vegetale, din Ungaria (45,9 mil. euro), Germania (26,3 mil. euro), Olanda (26,3 mil. euro), Grecia (23,7 mil. euro), Italia (19,7 mil. euro) și Polonia (17 mil. euro);
- grăsimi și uleiuri animale sau vegetale, din Germania (11,7 mil. euro);
- produse alimentare, băuturi și tutun, din Austria (79,6 mil. euro), Ungaria (65,2 mil. euro), Germania (64 mil. euro), Polonia (57,7 mil. euro), Italia (31,7 mil. euro), Olanda și Marea Britanie (câte 30 mil. euro), Franța (24 mil. euro), Grecia (15,7 mil. euro) și Spania (13,4 mil. euro).

5. Evoluția competitivității produselor agroalimentare românești pe relația cu UE, după indicii avantajului comercial comparativ

Pentru măsurarea competitivității produselor agricole românești în comerțul cu UE, s-a aplicat o metodă alternativă dezvoltată pe baza metodei Vollrath (pe baza ecuațiilor din anexa 1), de evaluare a avantajului comercial comparativ RCA, calculându-se indicii avantajului comparativ la export RXA (tabelul 9) și indicii de penetrare a importurilor RYA (tabelul 10).

Tabelul 9
Evoluția indicilor avantajului revelat la export, în perioada 1999-2004⁽¹⁾

Cod NC	RXA România / UE-15						RXA România / UE-25					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1	12,09	22,47	19,26	19,79	25,12	18,59	11,33	20,18	17,57	18,07	22,95	17,55
2	0,15	0,12	0,18	0,25	0,44	0,42	0,14	0,12	0,17	0,24	0,41	0,30
4	0,27	0,46	0,41	0,55	0,76	0,59	0,25	0,40	0,34	0,48	0,67	0,53
5	1,71	3,11	2,15	2,32	1,59	1,74	1,98	3,39	2,26	2,42	1,72	1,82
6	0,07	0,10	0,06	0,06	0,08	0,08	0,08	0,11	0,07	0,06	0,08	0,09
7	2,05	2,33	3,34	2,53	2,14	2,33	2,30	2,68	3,88	2,89	2,39	2,64
8	1,55	2,14	1,76	1,69	1,82	1,95	2,16	2,91	2,40	2,21	2,43	2,52
9	0,31	0,56	0,22	0,24	0,15	0,25	0,33	0,59	0,24	0,26	0,17	0,28
10	4,85	1,85	4,32	5,52	0,84	2,82	4,45	1,83	4,17	5,00	0,74	2,80
11	0,10	0,19	0,05	0,05	0,11	0,09	0,10	0,18	0,05	0,05	0,10	0,09
12	12,82	7,33	7,79	4,90	11,72	8,40	12,30	7,66	7,80	5,11	12,59	8,94
13	0,05	0,06	0,08	0,02	0,02	0,03	0,05	0,06	0,08	0,02	0,02	0,03
14	6,27	8,41	8,93	8,74	10,24	10,24	7,31	9,05	10,27	9,15	11,99	11,92
15	2,23	1,27	1,34	0,44	1,17	2,40	2,25	1,30	1,44	0,47	1,28	2,62
16	1,13	3,18	3,71	2,89	2,37	2,55	0,86	2,34	2,85	2,36	2,04	2,19
17	0,05	0,20	0,16	0,31	0,17	0,24	0,05	0,19	0,15	0,30	0,16	0,23
18	0,03	0,03	0,05	0,09	0,07	0,10	0,03	0,03	0,05	0,09	0,07	0,10
19	0,13	0,26	0,32	0,48	0,60	0,56	0,13	0,27	0,33	0,49	0,61	0,58
20	0,39	0,74	0,57	0,62	1,07	0,64	0,38	0,70	0,54	0,58	1,00	0,60
21	0,11	0,06	0,06	0,06	0,07	0,14	0,11	0,06	0,06	0,07	0,08	0,14
22	0,20	0,23	0,20	0,23	0,19	0,16	0,19	0,22	0,19	0,22	0,18	0,15
23	1,06	1,70	1,64	1,14	0,99	1,02	1,46	2,29	2,24	1,57	1,32	1,37
24	0,04	0,14	0,47	0,72	0,37	0,12	0,04	0,14	0,48	0,70	0,36	0,12

Sursa: Calculații proprii.

Ecuațiile au fost adaptate scopului de a evalua performanța externă a produselor agroalimentare românești în schimburile comerciale cu UE. Astfel, grupul de țări n a fost restrâns la UE, iar grupul de produse t se referă la totalul

produselor agricole. S-au calculat două seturi de indici, respectiv pentru UE-15 și pentru UE-25, incluzând cele 10 state care au aderat în 2004.

Nivelul de agregare a datelor utilizate corespunde capitolelor de produse agricole conform NC, la 2 cifre. Datele statistice corespund înregistrărilor valorilor fluxurilor de export și import din perioada 1999-2004, furnizate de INS - bazele de date de comerț exterior pentru comerțul agricol total al României și de EUROSTAT/COMEXT, pentru fluxurile comerciale dintre România și UE-15, respectiv UE-25, inclusiv comerțul agricol total al UE-15 și UE-25.

Tabelul 10

**Evoluția indicilor de penetrare a importurilor,
în perioada 1999-2004⁽ⁱ⁾**

Cod NC	RYA România / UE-15						RYA România / UE-25					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1	0,59	1,56	3,72	2,85	1,10	1,15	0,91	2,02	5,13	3,92	1,59	1,77
2	1,53	1,52	2,41	3,20	1,96	3,19	1,78	1,77	2,83	3,74	2,35	3,79
4	1,68	1,36	1,06	1,17	0,84	0,68	1,91	1,33	1,18	1,42	1,07	1,07
5	0,73	0,58	0,49	0,68	0,71	0,87	0,71	0,58	0,47	0,65	0,66	0,81
6	0,21	0,20	0,23	0,44	0,32	0,42	0,22	0,21	0,23	0,45	0,32	0,40
7	0,36	0,43	0,37	0,46	0,60	0,47	0,39	0,46	0,41	0,50	0,66	0,51
8	0,46	0,39	0,27	0,35	0,28	0,30	0,45	0,38	0,26	0,34	0,27	0,28
9	0,72	0,63	0,63	0,70	0,63	0,67	0,66	0,59	0,58	0,64	0,58	0,61
10	1,50	2,07	3,06	0,49	6,09	3,62	1,46	1,95	2,86	0,50	5,93	3,54
11	18,92	31,42	22,41	19,10	26,37	19,27	19,68	26,56	20,08	19,14	30,71	23,09
12	0,21	0,25	0,26	0,43	0,26	0,33	0,22	0,26	0,26	0,44	0,26	0,33
13	0,63	0,45	0,42	0,42	0,45	0,44	0,61	0,44	0,41	0,40	0,43	0,42
14	0,06	0,07	0,11	0,16	0,18	0,12	0,07	0,07	0,12	0,17	0,19	0,12
15	0,79	0,87	0,69	1,23	0,74	0,54	0,77	0,84	0,66	1,18	0,70	0,51
16	1,76	1,53	1,10	0,86	0,61	0,65	2,13	1,75	1,24	0,99	0,70	0,70
17	3,82	5,23	5,12	3,15	2,86	2,27	3,95	5,44	5,39	3,32	3,03	2,54
18	0,40	0,42	0,37	0,37	0,33	0,33	0,38	0,42	0,37	0,36	0,31	0,32
19	2,77	2,31	2,18	2,59	2,15	2,42	2,70	2,28	2,22	2,68	2,21	2,55
20	0,69	0,64	0,56	0,62	0,59	0,60	0,70	0,67	0,59	0,64	0,61	0,62
21	4,89	3,87	3,07	3,26	2,92	2,93	4,18	3,36	2,69	2,90	2,61	2,72
22	0,38	0,30	0,25	0,32	0,34	0,40	0,38	0,30	0,25	0,32	0,34	0,39
23	0,73	0,58	0,49	0,67	0,51	0,50	0,72	0,56	0,47	0,65	0,49	0,47
24	3,56	3,20	2,91	3,36	3,29	4,42	3,00	2,89	2,58	2,87	2,95	4,15

Sursa: Calculații proprii.

În tabelul 11 sunt prezentate cele două seturi de indici RCA obținuți pentru toate grupele de produse analizate. Se observă că, pentru ambele seturi de indici, există 10 grupe de produse la care indicii RCA sugerează un avantaj comercial comparativ pe întreaga perioadă de referință. Diferențele dintre

valorile indicilor permit identificarea influenței celor 10 țări nou aderate în modelul comercial al României.

Tabelul 11

**Evoluția indicilor avantajului comercial comparativ,
în perioada 1999-2004⁽ⁱ⁾**

Cod NC	RCA România / UE-15						RCA România / UE-25					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1	11,51	20,92	15,54	16,94	24,02	17,43	10,41	18,17	12,44	14,15	21,36	15,78
2	-1,37	-1,40	-2,24	-2,95	-1,52	-2,77	-1,64	-1,65	-2,67	-3,50	-1,94	-3,49
4	-1,41	-0,90	-0,66	-0,62	-0,08	-0,09	-1,66	-0,93	-0,84	-0,94	-0,40	-0,54
5	0,99	2,53	1,66	1,64	0,88	0,86	1,28	2,82	1,79	1,77	1,05	1,01
6	-0,14	-0,11	-0,16	-0,39	-0,25	-0,34	-0,13	-0,10	-0,16	-0,38	-0,24	-0,30
7	1,70	1,90	2,98	2,08	1,54	1,86	1,91	2,22	3,47	2,39	1,73	2,13
8	1,09	1,76	1,49	1,33	1,54	1,65	1,70	2,53	2,14	1,88	2,16	2,24
9	-0,40	-0,08	-0,41	-0,46	-0,48	-0,41	-0,33	0,00	-0,34	-0,38	-0,41	-0,33
10	3,35	-0,22	1,26	5,03	-5,25	-0,80	2,99	-0,13	1,31	4,50	-5,19	-0,74
11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	18,81	31,23	22,36	19,05	26,26	19,18	19,59	26,38	20,03	19,09	30,61	23,01
12	12,61	7,08	7,54	4,46	11,46	8,07	12,08	7,40	7,54	4,67	12,33	8,61
13	-0,58	-0,39	-0,34	-0,40	-0,43	-0,41	-0,57	-0,38	-0,32	-0,38	-0,41	-0,39
14	6,21	8,35	8,82	8,57	10,06	10,13	7,24	8,98	10,15	8,97	11,81	11,80
15	1,45	0,39	0,65	-0,79	0,44	1,85	1,48	0,46	0,78	-0,70	0,59	2,11
16	-0,63	1,66	2,61	2,04	1,76	1,90	-1,28	0,59	1,60	1,37	1,34	1,49
17	-3,77	-5,03	-4,96	-2,85	-2,69	-2,03	-3,90	-5,26	-5,24	-3,02	-2,87	-2,32
18	-0,37	-0,39	-0,32	-0,28	-0,26	-0,23	-0,35	-0,39	-0,31	-0,26	-0,24	-0,22
19	-2,64	-2,05	-1,86	-2,12	-1,55	-1,86	-2,57	-2,01	-1,89	-2,19	-1,60	-1,98
20	-0,30	0,10	0,01	0,01	0,48	0,04	-0,33	0,04	-0,05	-0,06	0,38	-0,02
21	-4,78	-3,81	-3,01	-3,20	-2,84	-2,79	-4,07	-3,30	-2,62	-2,84	-2,53	-2,58
22	-0,18	-0,07	-0,05	-0,09	-0,15	-0,24	-0,19	-0,08	-0,06	-0,10	-0,16	-0,24
23	0,33	1,12	1,15	0,46	0,48	0,52	0,74	1,73	1,77	0,92	0,83	0,91
24	-3,52	-3,06	-2,44	-2,64	-2,92	-4,30	-2,97	-2,74	-2,10	-2,16	-2,58	-4,03

Sursa: Calculații proprii.

Notă: În tabele 9, 10 și 11, conform metodologiei de analiză a Comisiei Europene – DG VI pentru comerțul agricol, capitolele 1-24 din NC nu includ codurile pentru pește și produse din pește.

Din setul de indici pentru comparațiile cu UE-25, produsele pentru care indicii RCA au avut valori pozitive, demonstrând sistematic cel mai înalt grad de competitivitate pe întreaga perioadă analizată, sunt cele incluse în capitolele: 01 - animale vii; 14 - materii pentru împletit și alte produse de origine vegetală; 12 - semințe și fructe; plante industriale și medicinale; paie și furaje. De asemenea, sunt unele produse care au demonstrat în mod constant competitivitate, cum sunt: 08 - fructe comestibile; coji de citrice și de pepeni; 07

- legume, plante, rădăcini și tuberculi alimentari; 15 - grăsimi și uleiuri animale sau vegetale (exceptând anul 2002).

Produsele competitive la care s-au obținut valori pozitive ale indicelui RXA, indicând cel mai mare cu avantaj comparativ revelat la export, corespund în cea mai mare parte cu ierarhia indicilor RCA. Există însă și unele produse pentru care s-au obținut valori >1 ale RXA, dar pentru care s-au realizat atât fluxuri de export, cât și absorbții de importuri, cum sunt cele din capitolele: 16 - preparate din carne (exceptând 1999, 2000); 05 - produse de origine animală. Acestea se situează într-un interval inferior de competitivitate, dar cu valori pozitive ale RCA în majoritatea perioadei analizate. Grupa 10 - cereale este prezentă numai în prima parte a perioadei (anii 1999, 2001, 2002).

Produsele cu dezavantaj comercial comparativ, necompetitive, la care s-au obținut valori peste 1 pentru RYA, corespunzătoare nivelului cel mai înalt al penetrării importurilor pe întreaga perioadă de referință, sunt incluse în capitolele 11 - produse ale industriei morăritului; malț, amidon, inulina, gluten; 17 - zahăr și produse zaharoase; 02 - carne și organe comestibile; 21 - preparate alimentare diverse și 24 - tutun și înlocuitori de tutun prelucrați. Produsele din capitolele 04 - lapte, produse lactate; ouă; miere; 19 - preparate din cereale, făină, amidon, lapte; produsele de patiserie sunt cuprinse într-un interval cu valori mai scăzute ale RYA, fiind constant necompetitive.

6. Concluzii

Îmbunătățirea accesului pe piețele externe reprezintă principalul obiectiv al politicilor comerciale, iar agricultura este una din zonele-cheie în care îmbunătățirea performanțelor pe piețele externe este vitală pentru promovarea creșterii economice și integrării în economia globală, într-o viziune a dezvoltării durabile. Din această perspectivă, evaluarea avantajelor și dezavantajelor competitive ale produselor interne în comparațiile privind relațiile comerciale externe permite identificarea atât a zonelor sensibile care pot fi afectate de competiția externă, cât și a oportunităților existente de îmbunătățire a competitivității sectorului.

Extinderea UE reprezintă o oportunitate pentru producătorii competitivi de a obține beneficiile oferite de extinderea accesului pe piețe și deschiderea către piețe terțe. Totuși, aderarea la UE reprezintă o confruntare pentru noii membri, iar includerea României în piața unică europeană va expune comerțul agroalimentar la o competiție severă cu produsele agricole externe, inclusiv din UE.

Rezultatele oferite de analiza performanțelor competitivității produselor agricole românești în relațiile comerciale au arătat prevalența produselor cu grad scăzut de prelucrare, indicând industria agroalimentară ca fiind principalul dezavantaj al sectorului agricol în obținerea de venituri mai largi din export.

Metoda de calcul al indicilor avantajului comercial comparativ oferă rezultatele cele mai relevante privind competitivitatea produselor interne în relațiile de comerț exterior, gradul de reprezentativitate al indicatorilor depinzând de nivelul de agregare a datelor statistice. Metoda oferă posibilitatea extinderii analizelor la diferite comparații de comerț bilateral și regional și permite realizarea de comparații internaționale, indicatorii fiind deopotrivă utili pentru analize ale modelelor de comerț exterior și evaluări ale performanțelor produselor sau sectorului agroalimentar.

7. Bibliografie

- Agriculture in the Economic Union – Statistical and Economic Information*, European Union, Directorate General for Agriculture, Brussels, 2004.
- Balassa, B. (1965): *Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage*, The Manchester School of Economic and Social Studies, 33: 99-123.
- Gavrilescu, D.; Giurca, D.; Rusali, M.; Șerbănescu, C. (2004): *Analiza comerțului exterior agroalimentar al României, în perioada 1998-2003*, IEA - INCE, „Revista de economie agrară și dezvoltare rurală”, nr. 3-4.
- Rusali, M. (2005): *Evoluția schimburilor comerciale agroalimentare între România și UE sub influența Acordului european*, IEA – INCE, „Revista de economie agrară și dezvoltare rurală”, nr. 5-6.
- Rusali, M. (2000): *Comerțul exterior cu produse agroalimentare*, Capitolul 14 în volumul „Economie agroalimentară”, Coordonatori: Gavrilescu, D.; Giurca, D. Editura Expert, București, 2000.
- Review of Agricultural Policies: Romania*, OECD, Paris, 2000.
- Vollrath, Th., (1991): *A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage*, Weltwirtschaftliches Archiv, No. 2: 263-279.
- Zaghini, A., (2003): *Trade Advantages and Specialisation Dynamics in Acceding Countries*, European Central Bank, Working Paper, No. 249, Frankfurt am Main.

Anexe

Anexa 1

Metoda indicilor avantajului comercial comparativ

Metodele frecvent utilizate în analiza modelelor de comerț internațional se bazează pe calculul indicilor avantajului comercial comparativ, relevanți pentru evaluarea competitivității unor produse sau sectoare economice, în funcție de structura și evoluția fluxurilor comerciale sau a gradului de specializare a produselor comercializate.

Avantajul comparativ relativ revelat sau avantajul comercial relativ (RCA) a fost propus de Thomas L. Vollrath (Vollrath, 1991), indice care a fost preluat de la Balassa (Balassa, 1965) și prelucrat la un grad mai mare de complexitate, conferindu-i o mai mare reprezentativitate prin posibilitățile sale extinse de cuantificare.

Față de indicatorul inițial propus de Balassa, indicele preluat de la Vollrath înglobează soldul comercial, comparând atât ponderea exporturilor, cât și a importurilor dintr-un anumit sector economic sau produs național, relativ la relațiile comerciale totale.

Indicele avantajului comercial relativ se calculează cu formula (1):

$$RCA_{ij} = RXA_{ij} - RYA_{ij} \quad (1)$$

unde: RXA_{ij} , este avantajul relativ revelat la export (2):

$$RXA_{ij} = \left(X_{ij} / \sum_{1, n \neq j} X_{in} \right) / \left(\sum_{t, t \neq i} X_{tj} / \sum_{t, t \neq i} \sum_{1, n \neq j} X_{tj} \right) \quad (2)$$

RYA_{ij} este avantajul relativ revelat la import sau indicele de penetrare a importurilor (3);

$$RYA_{ij} = \left(Y_{ij} / \sum_{1, n \neq j} Y_{in} \right) / \left(\sum_{t, t \neq i} Y_{tj} / \sum_{t, t \neq i} \sum_{1, n \neq j} Y_{tj} \right) \quad (3)$$

și: X = export; Y = import; i, t = produs sau grup de produse; j, n = țări sau grup de țări.

În ecuațiile 2 și 3, sunt raportate fluxurile de export sau import pentru un anumit produs i al unei țări j , comparativ cu fluxurile de export sau import ale acelui produs dintr-o țară n sau un grup de țări cu care se află în relații comerciale, la exporturile sau importurile tuturor produselor t , cu excepția produsului i din țara j , ca pondere în exporturile totale ale celorlalte produse din țara sau țările cu care se face comparația, mai puțin din țara analizată.

Nivelul indicatorilor RXA și RYA indică gradul de competitivitate la export sau de penetrare a importurilor, pentru țara analizată: valorile pentru care $RXA > 1$ indică un avantaj comparativ la export al țării analizate, iar valorile pentru care $RYA > 1$ sugerează că țara prezintă un nivel ridicat al penetrării importurilor.

Valorile pozitive ale indicelui agregat RCA indică un avantaj comercial comparativ pentru sectorul sau produsele date, demonstrând competitivitate în

relațiile analizate, în timp ce valorile negative indică un dezavantaj comercial comparativ, respectiv sectoarele sau produsele necompetitive comparativ cu relațiile externe analizate.

Anexa 2

1. Evoluția exporturilor agroalimentare ale României, în perioada 1998-2005

milioane euro

Cod NC	Denumire secțiune/ capitol	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	Total exporturi, din care:	9327	7977	11273	12722	14675	15614	18935	22255
	- Agricultura:	492	455	368	484	461	498	587	673
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	Animale vii și produse animale	106	109	138	146	153	189	201	196
01	Animale vii	60	78	107	112	114	136	141	142
02	Carne și organe comestibile	19	6	3	6	8	13	18	18
03	Pește și crustacee, moluște și alte nevertebrate acvatice	9	8	3	3	2	2	2	3
04	Lapte, produse lactate, ouă; miere; produse comestibile de origine animală	12	12	17	19	22	33	32	27
05	Alte produse de origine animală	6	5	8	6	7	5	8	6
II	Produse vegetale	205	235	129	202	186	171	207	276
06	Plante vii sau produse de floricultură	1	1	1	1	1	1	1	1
07	Legume, plante, rădăcini și tuberculi alimentari	23	23	20	40	36	33	39	47
08	Fructe comestibile; coji de citrice și de pepeni	25	20	23	29	26	31	38	39
09	Cafea, ceai, mate și condimente	4	2	3	2	2	1	3	4
10	Cereale	97	89	36	75	81	18	43	100
11	Produse ale industriei morăritului; malț, amidon, inulină, gluten	1	1	2	1	1	2	2	1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
12	Semințe și fructe; plante industriale, me- dicinale; paie și furaje	53	99	42	53	38	83	79	82
13	Lac; gume, rășini și alte seve și extracte vege- tale	0	0	0	0	0	0	0	0
14	Materii pentru împletit și alte produse de origine vegetală	1	1	1	1	1	2	2	2
III	Grăsimi și uleiuri ani- male sau vegetale	79	51	22	28	10	28	64	62
IV	Produse alimentare, băuturi, tutun	101	60	79	108	112	111	116	139
16	Preparate din carne, din pește, crustacee, moluște	2	5	12	16	12	11	13	16
17	Zahăr și produse zaharoase	2	1	3	4	5	3	4	8
18	Cacao și produse preparate din cacao	1	0	0	1	1	1	2	2
19	Preparate de cereale, faină, amidon, lapte; produse de patiserie	3	4	6	11	15	20	22	22
20	Preparate din legume, fructe, sămburi sau alte părți de plante	14	7	11	12	13	22	16	22
21	Preparate alimentare diverse	3	3	1	2	2	3	6	13
22	Băuturi, lichide al- coolice și oțeturi	50	24	23	27	31	28	28	28
23	Reziduuri și deșeuri ale industriei alimentare	24	15	20	25	18	15	20	24
24	Tutun și înlocuitori de tutun prelucrați	2	1	3	11	15	8	3	4

**2. Evoluția importurilor agroalimentare ale României,
în perioada 1998–2005**

milioane euro

	Denumire secțiune/capitol	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
COD NC	Total importuri, din care:	13329	9927	14235	17383	18881	21201	26281	32569
	- Agricultura:	1141	747	1015	1351	1246	1535	1714	2022
	I Animale vii și produse animale	234	115	162	314	312	261	389	662
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
01	Animale vii	9	5	24	64	44	20	23	35
02	Carne și organe comestibile	132	57	83	186	201	165	276	503
03	Pește și crustacee, moluște și alte nevertebrate acvatice	35	19	18	22	26	33	39	57
04	Lapte, produse lactate, ouă; miere; produse comestibile de origine animală	49	25	29	33	31	30	32	40
05	Alte produse de origine animală	9	8	9	9	11	14	19	27
II	Produse vegetale	253	210	296	375	294	596	543	437
06	Plante vii sau produse de floricultură	4	3	5	7	12	11	15	24
07	Legume, plante, rădăcini și tuberculi alimentari	21	13	22	26	28	43	41	55
08	Fructe comestibile; coji de citrice și de pepeni	55	58	65	62	75	79	94	136
09	Cafea, ceai, mate și condimente	51	60	67	66	55	59	67	86
10	Cereale	30	32	63	129	32	307	221	49
11	Produse ale industriei morăritului; malț, amidon, inulină, gluten	39	22	43	40	29	48	44	29
12	Semințe și fructe; plante industriale, medicinale; paie și furaje	48	17	28	41	59	44	55	50

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
13	Lac; gume, rășini și alte seve și extracte vegetale	4	4	4	5	4	5	6	7
14	Materii pentru împletit și alte produse de origine vegetală	0	0	0	0	0	1	0	1
III	Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale	63	30	38	38	70	55	52	59
IV	Produse alimentare, băuturi, tutun	591	392	519	624	569	623	730	864
16	Preparate din carne, din pește, crustacee, moluște	60	15	20	19	13	13	16	21
17	Zahăr și produse zaharoase	123	74	124	169	109	119	117	134
18	Cacao și produse preparate din cacao	25	13	15	20	24	31	29	39
19	Preparate de cereale, făină, amidon, lapte; produse de patiserie	35	19	24	31	34	39	52	60
20	Preparate din legume, fructe, sămburi sau alte părți de plante	51	33	42	43	45	53	61	82
21	Preparate alimentare diverse	85	66	79	86	85	92	105	128
22	Băuturi, lichide alcoolice și oțeturi	20	15	18	23	26	34	47	58
23	Reziduuri și deșeuri ale industriei alimentare	82	44	57	71	83	76	90	91
24	Tutun și înlocuitori de tutun prelucrați	109	113	140	162	149	165	213	250

3. Evoluția soldului comercial pentru agricultură, în perioada 1998–2005

- milioane euro -

Cod NC	Denumire secțiune/capitol	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	Sold comerț exterior, din care:	-	-	-	-	-	-	-	-
		4002	1950	2962	4661	4206	5588	7346	10313
	- Agricultură:	-649	-292	-647	-867	-785	-	-	-1348
							1037	1127	
I	Animale vii și produse animale	-129	-6	-24	-168	-160	-72	-189	-466
01	Animale vii	51	73	83	48	71	117	118	107
02	Carne și organe comestibile	-113	-52	-80	-180	-193	-152	-258	-485
03	Pește și crustacee, moluște și alte nevertebrate acvatice	-26	-11	-15	-19	-24	-31	-37	-55
04	Lapte, produse lactate, ouă; miere; produse comestibile de origine animală	-37	-14	-12	-14	-9	2	0,1	-13
05	Alte produse de origine animală	-4	-3	-1	-3	-4	-9	-11	-21
II	Produse vegetale	-48	26	-167	-174	-108	-425	-336	-161
06	Plante vii sau produse de floricultură	-3	-2	-4	-6	-11	-10	-13	-22
07	Legume, plante, rădăcini și tuberculi alimentari	2	9	-2	14	9	-10	-2	-8
08	Fructe comestibile; coji de citrice și de pepeni	-29	-39	-41	-34	-49	-48	-56	-97
09	Cafea, ceai, mate și condimente	-47	-57	-64	-64	-53	-58	-65	-82
10	Cereale	67	57	-26	-54	49	-290	-178	51
11	Produse ale industriei morăritului; malt, amidon, inulină, gluten	-38	-21	-41	-39	-28	-47	-42	-28
12	Semințe și fructe; plante industriale, medicinale; paie și furaje	4	82	14	11	-21	40	24	32
13	Lac; gume, rășini și alte seve și extracte vegetale	-4	-3	-4	-4	-4	-5	-5	-7
14	Materii pentru împletit și alte produse de origine vegetală	0	1	1	1	1	1	1	1
III	Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale	17	20	-15	-10	-60	-28	12	4
IV	Produse alimentare, băuturi, tutun	-489	-332	-440	-516	-457	-512	-615	-726
16	Preparate din carne, din pește, crustacee, moluște	-58	-10	-8	-3	-1	-2	-3	-5
17	Zahăr și produse zaharoase	-121	-73	-121	-166	-104	-116	-113	-126

Cod NC	Denumire secțiune/capitol	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
18	Cacao și produse preparate din cacao	-24	-13	-15	-19	-23	-30	-27	-37
19	Preparate de cereale, făină, amidon, lapte; produse de patiserie	-32	-16	-18	-20	-20	-19	-30	-38
20	Preparate din legume, fructe, sămburi sau alte părți de plante	-38	-26	-31	-32	-33	-32	-45	-60
21	Preparate alimentare diverse	-82	-63	-78	-84	-83	-89	-99	-115
22	Băuturi, lichide alcoolice și oțeturi	31	9	4	4	4	-6	-18	-31
23	Reziduuri și deșeuri ale industriei alimentare	-58	-29	-37	-45	-65	-61	-70	-67
24	Tutun și înlocuitori de tutun prelucrați	-107	-112	-137	-151	-134	-157	-210	-246

4. Principalele exporturi agricole ale României către UE, în anul 2005

Cod NC	Denumire	Export mil. euro	Pondere în export UE %	Pondere export UE în export agricol %
01	Animale vii	85,8	20	60
10	Cereale	67,1	15	67
12	Semințe și fructe; plante industriale și medicinale; paie și furaje	53,4	12	65
07	Legume, plante, rădăcini și tuberculi alimentari	45,2	10	97
08	Fructe comestibile; coji de citrice și de pepeni	23,3	5	59
04	Lapte, produse lactate, ouă; miere; produse comestibile de origine animală	22,7	5	84
15	Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală	21,7	5	35
20	Preparate din legume, fructe, sămburi sau alte părți de plante	19,4	4	89
02	Carne și organe comestibile	16	4	88
16	Preparate din carne și altele	14,3	3	92
22	Băuturi, lichide alcoolice și oțeturi	13,4	3	48

19	Preparate de cereale, făină, amidon, lapte; produse de patiserie	12,4	3	56
23	Reziduuri și deșeuri ale industriei alimentare	12	3	50
21	Preparate alimentare diverse	9,2	2	70
17	Zahar și produse zaharoase	7,6	2	91
05	Alte produse de origine animală	5,6	1	93
03	Nevertebrate acvatice	2,1	..	..
24	Tutun și înlocuitori de tutun prelucrați	1,8	0	44
14	Materii pentru împletit și alte produse de origine vegetală	1,7	0	100
18	Cacao și produse preparate din cacao	1,3	0	60
06	Plante vii sau produse de floricultură	1,1	0	83
09	Cafea, ceai, mate și condimente	0,4	0	11
11	Produse ale industriei morăritului; malt, amidon, inulină, gluten	0,1	0	3
13	Lac; gume, rășini și alte seve și extracte vegetale	0,1	0	29

5. Principalele importuri agricole ale României către UE, în anul 2005

Cod NC	Denumire	Import mil. euro	Pondere în import UE %	Pondere import UE în import agricol %
02	Carne și organe comestibile	279,6	27	56
24	Tutun și înlocuitori de tutun prelucrați	103,3	10	41
21	Preparate alimentare diverse	91	9	71
23	Reziduuri și deșeuri ale industriei alimentare	63,3	6	73
22	Băuturi, lichide alcoolice și oțeturi	47	5	81
19	Preparate de cereale, făină, amidon, lapte; produse de patiserie	44,5	4	74
20	Preparate din legume, fructe, sămburi sau alte părți de plante	43,7	4	53
09	Cafea, ceai, mate și condimente	39,8	4	47
08	Fructe comestibile; coji de citrice și de pepeni	38,1	4	28
04	Lapte, produse lactate, ouă; miere; produse comestibile de origine animală	35,7	3	89

Cod NC	Denumire	Import mil. euro	Pondere în import UE %	Pondere import UE în import agricol %
01	Animale vii	33,7	3	95
17	Zahăr și produse zaharoase	30,6	3	23
15	Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală	29,3	3	50
11	Produse ale industriei morăritului; malt, amidon, inulină, gluten	27,8	3	94
18	Cacao și produse preparate din cacao	27,8	3	71
07	Legume, plante, rădăcini și tuberculi alimentari	26,1	3	48
10	Cereale	23,8	2	49
06	Plante vii sau produse de floricultură	21,3	2	90
12	Semințe și fructe; plante industriale și medicinale; paie și furaje	19,5	2	39
03	Nevertebrate acvatice	18,7	..	..
16	Preparate din carne și altele	10,1	1	92
05	Alte produse de origine animală	8,5	1	32
13	Lac; gume, rășini și alte seve și extracte vegetale	4,4	0	61
14	Materii pentru împletit și alte produse de origine vegetală	0,2	0	44

Anexa 3
1. Produse care au înregistrat sold comercial pozitiv
în perioada 2000-2005

2000			2001			2002			2003			2004			2005		
Cod NC	Produs	Mil. euro	Cod NC	Produs	Mil. euro	Cod NC	Produs	Mil. euro	Cod NC	Produs	Mil. euro	Cod NC	Produs	Mil. euro	Cod NC	Produs	Mil. euro
1	Animale vii	83,1	1	Animale vii	47,6	1	Animale vii	70,8	1	Animale vii	116,5	01	Animale vii	117,8	01	Animale vii	106,8
12	Semințe și plante industriale	14,0	7	Legume	14,5	10	Cereale	49,1	12	Semințe și plante industriale	39,6	12	Semințe și plante industriale	23,5	10	Cereale	50,8
22	Băuturi alcoolice	4,4	12	Semințe și plante industriale	11,4	7	Legume	8,7	4	Lapte, produse lactate și miere	2,4	15	Grăsimi și uleiuri	12,2	12	Semințe și plante industriale	32,2
14	Materii pentru împletit	0,9	22	Băuturi alcoolice	4,2	22	Băuturi alcoolice	4,4	14	Materii pentru împletit	1,3	14	Materii pentru împletit	1,3	15	Grăsimi și uleiuri	3,7
			14	Materii pentru împletit	0,8	14	Materii pentru împletit	0,9				04	Lapte, produse lactate și miere	0,1	14	Materii pentru împletit	1,2

Sursa: Prelucrări după baza de date de comerț exterior a României, CNS/INS.

**2. Produse care au înregistrat sold comercial negativ
în perioada 1998-2005 ⁽¹⁾**

1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004		2005	
Cod NC	Mil. euro	Cod NC	Mil. euro	Cod NC	Mil. euro	Cod NC	Mil. euro	Cod NC	Mil. euro	Cod NC	Mil. euro	Cod NC	Mil. euro	Cod NC	Mil. euro
17	-121	24	-112	24	-137	02	-180	02	-193	10	-290	02	-258	02	-485
02	-113	17	-73	17	-121	17	-166	24	-134	24	-157	24	-210	24	-246
24	-107	21	-63	02	-80	24	-151	17	-104	02	-152	10	-178	17	-126
21	-82	09	-57	21	-78	21	-84	21	-83	17	-116	17	-113	21	-115
23	-58	02	-52	09	-64	09	-64	23	-65	21	-89	21	-99	08	-97
16	-58	08	-39	08	-41	10	-54	15	-60	23	-61	23	-70	09	-82
09	-47	23	-29	11	-41	23	-45	09	-53	09	-58	09	-65	23	-67
11	-38	20	-26	23	-37	11	-39	08	-49	08	-48	08	-56	20	-60
20	-38	11	-21	20	-31	08	-34	20	-33	11	-47	20	-45	03	-55
04	-37	19	-16	10	-26	20	-32	11	-28	20	-32	11	-42	19	-38
19	-32	04	-14	19	-18	19	-20	03	-24	03	-31	03	-37	18	-37
08	-29	18	-13	15	-15	18	-19	18	-23	18	-30	19	-30	22	-31
03	-26	03	-11	18	-15	03	-19	12	-21	15	-28	18	-27	11	-28
18	-24	16	-10	03	-15	04	-14	19	-20	19	-19	22	-18	06	-22
13	-4	13	-3	04	-12	15	-10	06	-11	07	-10	06	-13	05	-21
05	-4	05	-3	16	-8	06	-6	04	-9	06	-10	05	-11	04	-13
06	-3	06	-2	06	-4	13	-4	05	-4	05	-9	13	-5	07	-8
				13	-4	05	-3	13	-4	22	-6	16	-3	13	-7
				07	-2	16	-3	16	-1	13	-5	07	-2	16	-5
				05	-1					16	-2				

Sursa: Prelucrări după baza de date de comerț exterior a României, CNS/INS.

⁽¹⁾ Denumirile codurilor capitolelor 1-24 conform NC sunt: 01 - Animale vii; 02 - Carne și organe comestibile; 03 - Pește, crustacee, moluște și alte nevertebrate acvatice; 04 - Lapte, produse lactate, ouă; miere; produse comestibile de origine animală; 05 - Alte produse de origine animală; 06 - Plante vii sau produse de floricultură; 07 - Legume, plante, rădăcini și tuberculi alimentari; 08 - Fructe comestibile; coji de citrice și de pepeni; 09 - Cafea, ceai, mate și condimente; 10 - Cereale; 11 - Produse ale industriei morăritului; malț, amidon, inulină, gluten; 12 - Semințe și fructe; plante industriale și medicinale; paie și furaje; 13 - Lac; gume, rășini și alte seve și extracte vegetale; 14 - Materii pentru împletit și alte produse de origine vegetală; 15 - Grăsimi și uleiuri animale sau vegetale; 16 - Preparate din carne și altele; 17 - Zahăr și produse zaharoase; 18 - Cacao și produse preparate din cacao; 19 - Preparate de cereale, făină, amidon, lapte; produse de patiserie; 20 - Preparate din legume, fructe sau alte părți de plante; 21 - Preparate alimentare diverse; 22 - Băuturi, lichide alcoolice și oțeturi; 23 - Reziduuri și deșeuri ale industriei alimentare; 24 - Tutun și înlocuitori de tutun prelucrați.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE NR. 240-241/2007

CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NATIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ**

**OCUPAREA ȘI UTILIZAREA
FORTEI DE MUNCĂ ÎN ROMÂNIA
ÎN A DOUA JUMĂTATE A
SECOLULUI AL XX-LEA**

Florin-Marius Pavelescu

**Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007**

CUPRINS

ARGUMENT	85
1. CORELAȚIA DINTRE CARACTERISTICILE CADRULUI INSTITUȚIONAL, DINAMICA POPULAȚIEI OCUPATE ȘI MOBILITATEA STATUSULUI OCUPAȚIONAL	87
2. SENSUL ȘI INTENSITATEA MODIFICĂRII STRUCTURII SECTORIALE A POPULAȚIEI OCUPATE	94
3. EVOLUȚIA PRODUCTIVITĂȚII RELATIVE A MUNCII LA NIVEL SECTORIAL.....	105
4. CUANTIFICAREA IMPACTULUI MOBILITĂȚII SECTORIALE A POPULAȚIEI OCUPATE ASUPRA PRODUCTIVITĂȚII SOCIALE A MUNCII	110
5. CORELAȚIA DINTRE DINAMICA OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ ȘI DINAMICA PRODUCTIVITĂȚII MUNCII	116
6. CONCLUZII	122
Bibliografie.....	123

ARGUMENT

Evoluția contorsionată a economiei României în a doua jumătate a secolului al XX-lea a avut efecte nu numai asupra ritmului de creștere economică și a evoluțiilor în plan social, ci și asupra ocupării și utilizării forței de muncă, factorul de producție cu o acțiune determinantă în ceea ce privește performanța economică pe termen lung. Perioada respectivă a fost marcată de sensibile mutații în plan instituțional, circumscrise implementării consolidării și crizei economiei de comandă și apoi tranziției la economia de piață, dar și operării unor schimbări de mare amploare în aparatul productiv, determinate de extinderea rolului industriei în desfășurarea activității economico-sociale.

În evoluția economiei unei țări crearea și apoi dezvoltarea structurilor industriale reprezintă una dintre cele mai importante etape. De fapt, în contextul unei economii deschise, fără existența unei structuri industriale de bază, nu se pot crea condițiile unei creșteri economice durabile, deoarece respectiva ramură generează puternice efecte de antrenare asupra ansamblului complexului economic național, pe de o parte, și susține competitivitatea pe termen lung în schimburile economice internaționale, pe de altă parte. Nu trebuie ignorat faptul că industria a însemnat o impresionantă revoluționare a metodelor de organizare a producției și a muncii, în sensul valorificării economiei de scară și al stimulării sporirii în ritm alert a productivității muncii, principiile acestora fiind ulterior adaptate unor activități specifice societății postindustriale.

Crearea structurilor industriale a presupus - pentru fiecare țară care a realizat un asemenea proces - un efort susținut de mobilizare a factorilor de producție, și cu deosebire a forței de muncă. În esență, a fost vorba, într-o primă etapă, de un transfer al populației ocupate în agricultură și mediul rural spre activități industriale din mediul urban pentru ca apoi, după atingerea unui prag al "saturației industriale"¹, să se asiste la o reducere a capacității de ocupare a forței de muncă în cadrul industriei și de creștere considerabilă a posibilităților de utilizare a forței de muncă în sectorul terțiar. În funcție de nivelul de dezvoltare inițial, de dimensiunea țării, dar și de alți factori de natură instituțională sau de modul de racordare la circuitul economic internațional, tendința generală de evoluție a modelului de ocupare și utilizare a forței de muncă pe parcursul erei industriale și ulterior de tranziție spre societatea postindustrială a avut marcante particularități naționale. În țara noastră, procesul de creare a structurilor industriale a fost demarat încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. În perioada interbelică au fost făcuți pași semnificativi în direcția creșterii nivelului și calității producției industriale, fără însă a se determina o modificare a caracterului predominant agrar al economiei românești. Dar procesul propriu-zis de

¹ A.Vela - Civilizația industrială în confruntare cu ea însăși, Editura Politică, București, 1987.

industrializare, respectiv de afirmare a industriei ca principală ramură din punct de vedere al generării de valoare adăugată și venit național și al ocupării forței de muncă, a fost realizat în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, prin metodele specifice economiei de comandă.

1. CORELAȚIA DINTRE CARACTERISTICILE CADRULUI INSTITUȚIONAL, DINAMICA POPULAȚIEI OCUPATE ȘI MOBILITATEA STATUSULUI OCUPAȚIONAL

Faptul că unul dintre principalele obiective ale economiei de comandă a fost realizarea într-o perioadă istorică scurtă a industrializării în contextul negării proprietății private și a privilegierii, mai ales în faza de început a procesului de industrializare, a muncii fizice în dauna muncii intelectuale, a avut puternice influențe asupra modului de ocupare și utilizare a resurselor de forță de muncă de care a dispus România și celelalte țări est-europene, martore ale respectivului experiment de forțare a dezvoltării economice și sociale. Considerarea muncii drept o îndatorire cetățenească și îngrădirea, chiar cu o deosebită violență în anumite perioade, a inițiativei private, au determinat o continuă creștere a numărului persoanelor ocupate pe tot parcursul existenței economiei de comandă. Dar ritmul de creștere al populației ocupate a prezentat modificări sensibile în funcție de caracteristicile fazelor prin care a trecut respectivul sistem economic în țara noastră respectiv:

- a) tranziția completă de la economia bazată pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție la economia etatistă bazată pe planificarea centralizat (1948-1962);
- b) faza ascendentă a economiei de comandă (1963-1976);
- c) faza descendentă și apoi criza economiei de comandă (1977-1989).¹

Astfel, se observă că cel mai rapid ritm de creștere al populației ocupate (1,09%) a fost înregistrat în cursul perioadei de trecere la economia planificată centralizat (tabelul nr. 1). Se reflectă în mod indirect faptul că în cursul respectivului interval de timp, pe fondul unei creșteri economice de tip extensiv, care nu a exclus manifestarea voluntarismului, și instabilitatea raportului dintre acumulare și consum, asigurarea unui ritm ridicat de creștere a populației ocupate era un obiectiv relativ ușor de îndeplinit. În realitate, respectivul fenomen reflecta existența unor resurse umane aflate în afara economiei

¹ Motivele care ne-au condus la o asemenea periodizare a istoriei economiei de comandă au fost arătate în lucrarea: F.M.Pavelescu - Economia României în a doua jumătate a secolului al XX-lea, Probleme economice, nr. 234/2006, CIDE, București. Ca puncte de reper au fost avute în vedere naționalizarea principalelor mijloace de producție, legiferată la 11 iunie 1948, ca moment de demarare a impunerii economiei de comandă, terminarea procesului de colectivizare a agriculturii în primăvara anului 1962, considerat ca un semnalizator al încheierii tranziției de la economia bazată pe proprietatea privată la cea planificată centralizat, anul 1976 privit ca un an de vârf al dinamismului economiei de comandă și anul 1989 ca an al ieșirii prin explozie din sistemul devenit mult prea rigid al economiei de comandă.

formale, dar și faptul că, în contextul unui rol crescând al proprietății de stat în desfășurarea activității economico-sociale, principala și practic singura sursă de venit erau veniturile provenite din muncă.

Tabelul nr. 1

Indicatori ai dinamicii populației ocupate în România, în a doua jumătate a secolului al XX-lea

Perioada	1950-1962	1962-1976	1976-1989	1989-2000
MIBF	110,06	103,71	102,83	87,96
IR	109,97	103,70	102,81	87,65
MIBF/IR	99,91	99,98	99,98	99,64
Rr	1,47	0,49	0,40	-2,37
Rm	1,09	0,50	0,52	-2,14

Calculat după Anuarele statistice ale României.

N.B.: MIBF = media aritmetică simplă a indicilor cu bază fixă ai populației ocupate;

IR = indicele reprezentativ al populației ocupate;

Rr = ritmul reprezentativ de creștere al populației ocupate;

Rm = ritmul mediu anual de creștere al populației ocupate.

Sporirea populației ocupate a avut loc după o traiectorie subexponențială, având în vedere faptul că ritmul mediu anual este mai mic decât ritmul reprezentativ. Pe ansamblul perioadei 1950-1962 populația ocupată era cu circa 10% mai mare decât cea înregistrată în anul 1950. Valoarea mediei indicilor cu bază fixă este foarte apropiată de cea a indicelui reprezentativ (media geometrică a indicilor cu bază fixă), ceea ce arată o anumită stabilitate a dinamicii populației ocupate.

În cursul perioadei 1963-1976 ritmul de creștere de noi locuri de muncă a fost de 0,50%, după o traiectorie supraexponențială, ceea ce reflectă compunerea a două fenomene și anume atingerea unui grad relativ ridicat de ocupare a persoanelor în vârstă de muncă, precum și accelerarea procesului de industrializare în prima parte a anilor 1970. Media indicilor cu bază fixă a fost de 103,71%, practic egală cu cea a indicelui reprezentativ.

Intrarea economiei de comandă în faza sa descendentă și apoi accentuarea crizei de sistem nu au avut printre efecte reducerea ritmului mediu anual de creștere a populației ocupate, ci doar schimbarea formei traiectoriei care a devenit concavă. Media indicilor cu bază fixă a fost de 102,83%, valoarea indicilor reprezentativ fiind de 102,81%.

Declanșarea procesului de implementare a mecanismelor concurențiale a avut ca efect exercitarea de puternice presiuni în direcția diminuării și apoi a eliminării supraocupării care a fost una dintre caracteristicile principale ale utilizării forței de muncă în economia de comandă. Un alt factor care a dus la comprimarea cererii de forță de muncă a fost în primii ani ai procesului de reformă apariția a două recesiuni de tip transformațional. În aceste condiții, în

perioada 1989-2000 ritmul anual de creștere a populației ocupate a fost negativ (-2,14%), iar traiectoria concavă.

Creșterea continuă a populației ocupate în perioada economiei de comandă și reducerea acesteia în cursul ultimului deceniu al secolului al XX-lea a avut loc concomitent cu importante mutații în statusul ocupațional. Datorită cadrului instituțional care privilegia munca salariată și îngrădea celelalte forme de ocupare a forței de muncă, numărul salariaților a sporit continuu în perioada 1950-1989. În intervalul 1950-1962 ritmul mediu anual de creștere al numărului de salariați a fost de 4,83%, în timp ce pentru celelalte categorii de populație ocupată ritmul mediu anual de creștere a fost de -0,63% (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Dinamica populației ocupate a salariaților și a altor categorii de populație ocupată în România în perioada 1950-1962

Anul	Indice pop. ocupată totală	Indice salariați	Indice alte categorii de pop. ocupată	Pondere salariați în pop. ocupată	Indice devans.
1950	100	100	100	25,3	100
1951	100,6	113,8	96,2	28,7	118,3
1952	102,3	105,4	101,1	29,5	104,3
1953	102,3	109,3	99,3	31,6	110,0
1954	102,2	102,6	102,0	31,7	100,6
1955	103,8	103,2	104,1	31,5	99,1
1956	100,0	101,5	99,3	31,9	102,1
1957	101,1	97,2	102,9	30,7	94,5
1958	100,1	101,3	99,5	31,1	101,7
1959	100,0	103,9	98,3	32,3	105,7
1960	100,7	106,2	98,0	34,1	108,4
1961	100,0	107,3	96,3	36,5	111,5
1962	100,0	107,3	95,8	39,2	112,0
Indice 1950-1962	113,9	176,2	92,7		190,0
Ritm mediu 1950-1962	1,09	4,83	-0,63		5,50

Calculat după Anuarul statistic al României.

Numărul de salariați a avut creșteri anuale de peste 5% în perioada 1951-1953 și 1960-1962. Respectiv intervalul de timp sunt cele ale forțării procesului de industrializare și respectiv de terminare a cooperativizării agriculturii. Celelalte categorii de populație ocupată s-au redus cantitativ în fiecare an al perioadei analizate, excepțiile consemnându-se în anii 1952, 1954,

1955 și 1957. Drept urmare, ponderea salariaților în totalul populației ocupate a avut o tendință de creștere, respectiv de la 25,3% în anul 1950 la 39,2% în anul 1962. Se poate concluziona că la sfârșitul perioadei de trecere de la economia de piață preponderent agrară, specifică perioadei interbelice, la cea planificată centralizat salariații nu reprezentau încă principala categorie de populație ocupată.

În perioada 1962-1976, pe fondul unui ritm mediu anual de creștere a populației ocupate de 0,50%, raportul cantitativ dintre salariați și celelalte categorii de populație ocupată suferă modificări profunde (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3

Dinamica populației ocupate a salariaților și a altor categorii de populație ocupată în România, în perioada 1962-1976

Anul	Indice pop. ocupată totală	Indice salariați	Indice alte categorii de pop. ocupată	Pondere salariați în pop. ocupată	Indice devans.
1962	100	100	100	39,2	100
1963	101,0	105,1	98,3	40,8	106,9
1964	100,0	104,7	96,8	42,7	108,1
1965	100,5	104,6	97,4	44,5	107,4
1966	101,2	104,4	98,6	45,9	105,9
1967	100,3	104,1	97,0	47,6	107,3
1968	100,2	102,3	98,4	48,6	103,9
1969	100,2	103,6	96,9	50,3	106,9
1970	100,1	103,0	97,1	51,7	106,1
1971	100,6	105,2	95,8	54,1	109,9
1972	100,3	104,7	95,1	56,5	110,1
1973	100,5	103,6	96,5	58,2	107,3
1974	100,5	103,3	96,5	59,8	107,1
1975	100,8	104,6	95,2	62,1	109,9
1976	100,8	104,1	95,3	64,1	109,3
Indice 1962-1976	107,2	175,3	63,2		277,2
Ritm mediu 1962-1976	0,50	4,09	-3,22		7,56

Calculat după Anuarul statistic al României.

Astfel, ritmul mediu anual de creștere a numărului de salariați este foarte apropiat de cel din perioada precedentă, în timp ce alte categorii de populație ocupată își reduc în continuu dimensiunea cantitativă într-un ritm mediu anual de -3,22%. În consecință, indicele de devansare dintre salariați și populația

ocupată nesalariată atinge valori anuale cuprinse între 103,9% și 110,1%. Ca urmare a acestor evoluții, salariații devin în anul 1969 principala categorie de populație ocupată, iar intensificarea procesului de industrializare din anii următori duce la consolidarea respectivei poziții.

În cursul fazei descendente a economiei de comandă menținerea ritmului de creștere al populației ocupate la un nivel apropiat de cel din faza ascendentă s-a realizat prin modificarea sensibilă a corelațiilor dintre segmentul formelor salariate și nesalariate de ocupare a forței de muncă. Astfel, ritmul mediu anual de creștere se reduce la 1,54%, în timp ce reducerea numărului de persoane ocupate în activități nonsalariate se încetinește. În anii 1984, 1985, 1987 și 1988 sunt înregistrate sporuri ale numărului de persoane ocupate în activități nonsalariate. Respectivă evoluție reflectă îngustarea posibilităților de creare de noi locuri de muncă în sectorul industrial și în cel al serviciilor și sporirea numărului de persoane ocupate în agricultură.

Tabelul nr. 4

Dinamica populației ocupate a salariaților și a altor categorii de populație ocupată în România, în perioada 1976-1989

Anul	Indice pop. ocupată totală	Indice salariați	Indice alte categorii de pop. ocupată	Pondere salariați în pop. ocupată	Indice devans.
1976	100	100	100	64,1	100
1977	100,4	102,8	96,1	65,7	107,0
1978	100,3	103,2	94,6	67,6	109,1
1979	100,3	103,3	94,1	69,6	109,7
1980	100,3	102,2	96,0	70,9	106,5
1981	100,2	101,3	97,7	71,7	103,7
1982	100,5	101,6	97,8	72,4	103,9
1983	100,3	100,6	99,4	72,7	101,2
1984	100,4	99,8	102,0	72,2	97,8
1985	100,8	101,0	100,3	72,4	100,7
1986	100,8	101,2	99,8	72,7	101,4
1987	100,5	100,5	100,4	72,7	100,1
1988	100,8	100,7	101,2	72,6	99,5
1989	101,3	102,0	99,5	73,1	102,5
Indice 1976-1989	107,0	121,9	80,4		151,7
Ritm mediu 1976-1989	0,52	1,54	-1,67		3,26

Calculat după Anuarul statistic al României

În ultimul deceniu al secolului al XX-lea, pe fondul derulării reformei economice a avut loc o răsturnare a tendințelor din deceniile anterioare. Astfel, s-a înregistrat o reducere a numărului de salariați într-un ritm mediu anual de -4,86% și de creștere a altor categorii de populație ocupată într-un ritm mediu anual de 2,83% (tabelul nr. 5).

Redefinirea raportului dintre cele două segmente ale populației ocupate nu a fost lipsită de sinuozități. În 1990 s-a consemnat o creștere a numărului de salariați și o reducere a dimensiunii cantitative ale celorlalte forme de ocupare a forței de muncă. Apoi numărul de salariați a descrescut continuu, indicii anuali fiind cuprinși între 88,7% în anul 1999 și 97,1% în anul 2000. Intensitatea reducerii numărului de salariați a reflectat cel mai adesea evoluția proceselor de restructurare industrială. Ca urmare a evoluțiilor menționate anterior, numărul de salariați existenți în anul 2000 în economia României reprezenta 57,8% din cel înregistrat în anul 1989.

Tabelul nr. 5

Dinamica populației ocupate a salariaților și a altor categorii de populație ocupată în România, în perioada 1989-2000

Anul	Indice pop.ocupată totală	Indice salariați	Indice alte categorii de pop.ocupată	Pondere salariați în pop.ocupată	Indice devans.
1989	100	100	100	73,1	100
1990	99,0	102,0	91,0	75,2	112,0
1991	99,5	92,9	119,7	70,2	77,6
1992	97,0	90,9	111,1	65,9	81,8
1993	96,2	96,9	95,0	66,3	102,0
1994	99,5	96,5	105,4	64,3	91,6
1995	94,8	95,7	93,3	64,9	102,6
1996	98,8	96,4	103,2	63,3	93,4
1997	96,2	94,2	99,6	62,0	94,6
1998	97,7	95,9	100,5	60,9	95,4
1999	95,5	88,7	106,2	56,5	83,5
2000	102,5	97,1	109,5	53,6	88,7
Indice 1989-2000	78,8	57,8	135,9		42,5
Ritm mediu 1989-2000	-2,14	-4,86	2,83		-7,48

Calculat după Anuarul statistic al României.

Principalul factor care a determinat sporirea numărului de persoane încadrate în alte categorii de populație ocupată, în principal lucrătorii pe cont propriu, a fost adoptarea, în anul 1991, a Legii fondului funciar care a stimulat reîntoarcerea în mediul rural și practicarea de activități agricole de către o parte - deloc neglijabilă - a personalului disponibilizat în urma restructurării industriale. Se poate observa că anii în care se produc creșteri ale populației ocupate în activități nesalariate sunt și anii în care numărul persoanelor angajate în agricultură se majorează.

Ca urmare a respectivelor evoluții, ponderea salariaților în totalul populației ocupate se reduce de la un nivel maxim de 75,2% în anul 1990 la 53,6% în anul 2000. Diminuarea importanței relative a salariaților în cadrul populației ocupate a avut loc an de an, cu excepția anilor 1993 și 1995, când au avut loc reduceri cantitative ale populației ocupate nesalariate mai intense decât cele ale populației ocupate salariate.

2. SENSUL ȘI INTENSITATEA MODIFICĂRII STRUCTURII SECTORIALE A POPULAȚIEI OCUPATE

Derularea procesului de industrializare a determinat mutații sensibile în structura sectorială a populației ocupate. Tendința generală a fost, la fel ca și în alte țări care au parcurs respectiva etapă de dezvoltare a economiei, cea de dezagrariizare. Astfel, **în intervalul 1950-1962**, ponderea sectorului primar s-a redus de la 74,3% la 62,9% (tabelul nr. 6). Reducerea importanței agriculturii în ocuparea forței de muncă a fost mai lentă în intervalul 1950-1956 și s-a accentuat după 1959 în contextul forțării procesului de colectivizare a agriculturii.

Tabelul nr. 6
Structura sectorială a populației ocupate, în perioada 1950-1962

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar
1950	74,3	14,2	11,5
1951	74,5	15,1	10,3
1952	73,5	15,8	10,7
1953	72,6	16,4	11,0
1954	71,7	17,1	11,3
1955	69,7	17,4	12,9
1956	70,2	18,0	11,8
1957	69,5	18,4	12,1
1958	68,5	19,0	12,6
1959	67,5	19,6	13,0
1960	65,5	20,0	14,4
1961	64,8	21,2	14,0
1962	62,9	22,4	14,8

Calculat după Anuarul statistic al României.

Sectorul secundar (industria și construcțiile) au înregistrat o continuă sporire a ponderii în totalul populației ocupate, respectiv de la 14,2% în 1950, 18,0% în 1956, 20,0% în 1960 și 22,4% în 1962. Comparativ cu sectorul secundar, creșterea proporției sectorului terțiar a fost mai lentă, de la 11,5% în 1950 la 14,8% în 1962.

Calculul coeficienților intensității modificării structurii sectoriale a populației ocupate relevă pe ansamblul perioadei 1950-1962 o valoare de 14,45%, în contextul unui transfer de ponderi de 11,4%, sensul principal al mutațiilor structurale fiind cel al dezagrariizării iar cel secundar fiind cel al industrializării (tabelul nr. 7). Valorile anuale ale indicatorului menționat anterior sunt cuprinse între 0,87% în 1957 și 2,56% în 1955.

Tabelul nr. 7

**Coeficienții intensității modificărilor structurii populației ocupate
în România, în perioada 1951-1962**

Anul	CIMS	TP	Sens principal	Sens secundar
1951	1,54	1,2	Detertializare	Industrializare
1952	1,25	1,0	Dezagrarizare	Industrializare
1953	1,19	1,0	Dezagrarizare	Industrializare
1954	1,14	0,9	Dezagrarizare	Industrializare
1955	2,57	2,0	Dezagrarizare	Industrializare
1956	1,31	1,1	Detertializare	Industrializare
1957	0,87	0,7	Dezagrarizare	Industrializare
1958	1,24	1,0	Dezagrarizare	Industrializare
1959	1,26	1,0	Dezagrarizare	Industrializare
1960	2,48	1,9	Dezagrarizare	Industrializare
1961	1,45	0,7	Dezagrarizare	Industrializare
1962	2,36	1,9	Dezagrarizare	Industrializare
1950-1962	14,45	-11,4	Dezagrarizare	Industrializare

N.B.: CIMS = valoarea coeficientului intensității modificărilor structurale.

Tp = transferul de ponderi intersectoriale.

Calculat după Anuarul statistic al României.

Coeficientul intensității modificărilor structurale pune în evidență doar mutațiile operate în proporțiile diferitelor sectoare economice și sensul acestora. Pentru a se întregi aprecierile referitoare la intensitatea modificării cererii de forță de muncă la nivel sectorial, este necesar să se calculeze și valorile indicilor de devansare. În acest fel, se poate stabili natura corelației dintre dinamica populației ocupate la nivel sectorial și cea pe ansamblul economiei naționale. În cadrul sectorului primar, indicii anuali de devansare relevă faptul că procesul de dezagrarizare a modelului de ocupare a forței de muncă a avut cele mai ridicate intensități în anii 1955, 1959, 1960 și 1962 (tabelul nr. 8).

Tabelul nr. 8

**Valorile indicilor sectoriali de devansare ai populației ocupate,
în perioada 1950-1962**

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar
1951	100,3	106,7	89,7
1952	98,7	104,5	103,1
1953	98,7	104,1	102,9
1954	98,7	103,8	102,7
1955	97,3	101,8	114,6
1956	100,7	103,5	91,7
1957	99,0	102,3	102,5
1958	98,6	103,2	103,4
1959	98,5	103,2	103,4
1960	97,1	102,4	111,4
1961	98,9	105,8	97,1
1962	97,1	105,5	105,3
Indice 1950-1962	84,6	157,9	128,1
Ritm mediu 1950-1962	-1,4	3,9	2,1

Calculat după Anuarul statistic al României.

Pe ansamblul perioadei 1950-1962 indicele de devansare aferent sectorului secundar a fost mai mare decât cel calculat pentru sectorul terțiar, ceea ce reflectă faptul că datorită atât unor specificități ale procesului de industrializare, cât și de ordin instituțional, a fost stimulată ocuparea prioritară a forței de muncă în industrie și construcții. Intensitatea relativă cea mai mare a creșterii cererii de forță de muncă în sectorul secundar a fost consemnată în anii 1951-1954 și 1961-1962.

Dinamica ocupării forței de muncă în sectorul terțiar a fost cu mult mai volatilă comparativ cu cea din sectorul secundar, indicii de devansare fiind cuprinși între 89,7% în 1951 și 114,6% în 1955. De asemenea, se observă că în anul 1955 și perioada 1957-1960 dinamica locurilor de muncă din sectorul terțiar a fost superioară celei din sectorul secundar.

În perioada 1962-1976 se observă o continuă descreștere a ponderii sectorului primar în totalul populației ocupate. Drept urmare, începând din anul 1970 numărul persoanelor ocupate în activități neagricole este mai mare decât al celor ocupate în sectorul primar. Accelerarea ritmului procesului de industrializare din perioada 1971-1976 determină o reducere cu încă 13,4 p.p. a importanței relative a respectivului sector de activitate în utilizarea forței de muncă (tabelul nr. 9).

Tabelul nr.9

Structura sectorială a populației ocupate, în perioada 1962-1976

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar
1962	62,9	22,4	14,8
1963	61,3	23,3	15,4
1964	59,4	24,5	16,1
1965	56,7	25,5	17,7
1966	56,5	26,4	17,1
1967	54,9	27,5	17,6
1968	53,3	28,6	18,1
1969	51,6	29,7	18,6
1970	49,3	30,8	19,9
1971	46,5	32,8	20,7
1972	44,2	34,5	21,3
1973	42,2	36,2	21,6
1974	40,1	37,7	22,2
1975	38,1	38,8	23,2
1976	35,9	40,2	23,9

Calculat după Anuarul statistic al României.

Sectorul secundar își sporește substanțial capacitatea de ocupare a forței de muncă, ponderea sa depășind 30% în anul 1970 și 40% în anul 1976. În 1975, pentru prima dată în istoria României, numărul persoanelor ocupate în industrie și construcții a fost mai mare decât al celor din sectorul primar. Sectorul terțiar a continuat să își majoreze ponderea în cadrul populației ocupate, dar într-o proporție mai mică decât sectorul secundar.

În aceste condiții, sensul principal al modificării structurii sectoriale a populației ocupate a fost cel al dezagrării, iar sensul secundar a fost cel al industrializării, atât pe ansamblul perioadei analizate, cât și în fiecare an, excepția constituind-o anul 1966 (tabelul nr. 10).

Tabelul nr. 10

Coeficienții intensității modificărilor structurii populației ocupate în România, în perioada 1962-1976

Anul	CIMS	TP	Sens principal	Sens secundar
1963	1,91	1,5	Dezagrării	Industrializare
1964	2,33	1,9	Dezagrării	Industrializare
1965	3,32	2,7	Dezagrării	Industrializare
1966	1,11	0,9	Industrializare	Detertializare
1967	2,03	1,6	Dezagrării	Industrializare
1968	2,03	1,6	Dezagrării	Industrializare

Anul	CIMS	TP	Sens principal	Sens secundar
1969	2,06	1,6	Dezagrarezare	Industrializare
1970	2,88	2,3	Dezagrarezare	Industrializare
1971	3,50	2,8	Dezagrarezare	Industrializare
1972	2,98	2,3	Dezagrarezare	Industrializare
1973	2,58	2,0	Dezagrarezare	Industrializare
1974	2,68	2,1	Dezagrarezare	Industrializare
1975	2,47	2,0	Dezagrarezare	Industrializare
1976	2,73	2,2	Dezagrarezare	Industrializare
1962-1976	33,61	27,0	Dezagrarezare	Industrializare

N.B.: CIMS=valoarea coeficientului intensității modificărilor structurale;

Tp= transferul de ponderi intersectoriale.

Calculat după Anuarul statistic al României.

Valorile anuale ale CIMS sunt cuprinse între 1,11 % și 3,50%, iar transferurile de ponderi între 0,9% și 2,8%, mai mari decât în perioada 1951-1962. Se observă că în perioada 1970-1976 transferurile anuale de ponderi au fost mai mari de 2 p.p., iar valorile CIMS au oscilat între 2,47% și 3,50%. În aceste condiții, indicii de devansare sectoriali au fost pe ansamblul intervalului 1962-1976 de 57,1% în sectorul primar, de 179,9% în sectorul secundar și de 161,7% în sectorul terțiar (tabelul nr. 11).

Tabelul nr. 11

**Valorile indicilor sectoriali de devansare ai populației ocupate,
în perioada 1962-1976**

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar
1963	97,5	104,2	104,0
1964	96,9	104,9	104,8
1965	95,5	104,3	110,2
1966	99,6	103,4	96,3
1967	97,1	104,2	103,0
1968	97,0	104,0	102,9
1969	96,9	103,9	102,9
1970	95,5	103,7	106,6
1971	94,3	106,3	104,3
1972	95,0	105,3	102,9
1973	95,6	104,8	101,4
1974	95,0	104,2	102,7
1975	95,0	102,8	104,3
1976	94,3	103,8	103,0
Indice 1962-1976	57,1	179,9	161,7
Ritm mediu 1962-1976	-3,9	4,3	3,5

Calculat după Anuarul statistic al României.

Tabelul nr.12

Structura sectorială a populației ocupate, în perioada 1976-1989

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar
1976	35,9	40,2	23,9
1977	34,7	41,5	23,8
1978	32,8	42,4	24,8
1979	31,0	43,8	25,2
1980	29,8	43,8	26,4
1981	29,3	43,8	26,9
1982	29,0	44,2	26,8
1983	29,3	44,2	26,5
1984	29,2	44,3	26,5
1985	28,9	44,5	26,6
1986	28,7	44,7	26,6
1987	28,6	44,8	26,6
1988	28,4	44,8	26,8
1989	27,9	45,1	27,0

Calculat după Anuarul statistic al României.

Valorile indicilor de devansare pun încă o dată în evidență accelerarea dezagrării structurii sectoriale a populației ocupate în perioada 1970-1976, precum și faptul că ritmul mediu anual de creștere a cererii de forță de muncă, generat de industrie și construcții, a fost în mod constant mai mare cu 4% decât cel înregistrat pe ansamblul economiei.

Capacitatea sectorului terțiar de ocupare a forței de muncă a sporit mai lent decât cea a sectorului secundar în cei mai mulți dintre anii perioadei analizate, excepțiile fiind consemnate în anii 1965, 1970 și 1975. Este de remarcat faptul că ritmul mediu de devansare a fost mai mare comparativ cu cel înregistrat între 1950 și 1962.

În perioada 1976-1989 procesul de reducere a ponderii sectorului primar în totalul populației ocupate se încetinește în mod semnificativ, mai cu seamă în cursul anilor 1980. Astfel, proporția celor ocupați în activități agricole scade la 29,8% în 1980, pentru ca în 1989 să atingă 27,9% (tabelul nr. 12).

Sectorul secundar atinge 43,8% în 1979 și 45,1% în 1989, ceea ce semnifică epuizarea posibilităților de generare a unei cereri de forță de muncă suplimentare în contextul accentuării dezechilibrelor interne din economie. Sectorul terțiar își sporește ponderea an de an până la 26,9% în anul 1981, după care urmează o evoluție oscilantă până în 1989.

Valorile anuale ale CIMS se reduc în mod semnificativ comparativ cu perioada anterioară, fiind cuprinse între 0,14% și 2,33% (tabelul nr. 13).

Tabelul nr. 13

**Coeficienții intensității modificărilor structurii populației ocupate
în România, în perioada 1962-1976**

Anul	CIMS	TP	Sens principal	Sens secundar
1977	1,77	1,3	Industrializare	Dezagrarizare
1978	2,33	1,9	Dezagrarizare	Terțializare
1979	2,32	1,8	Dezagrarizare	Industrializare
1980	1,70	1,2	Dezagrarizare	Terțializare
1981	0,71	0,5	Dezagrarizare	Terțializare
1982	0,51	0,4	Industrializare	Dezagrarizare
1983	0,42	0,3	Dezagrarizare	Terțializare
1984	0,14	0,1	Dezagrarizare	Industrializare
1985	0,37	0,3	Dezagrarizare	Industrializare
1986	0,28	0,2	Dezagrarizare	Industrializare
1987	0,14	0,1	Dezagrarizare	Industrializare
1988	0,28	0,2	Dezagrarizare	Terțializare
1989	0,62	0,5	Dezagrarizare	Industrializare
1976-1989	9,88	8,0	Dezagrarizare	Industrializare

N.B.: CIMS=valoarea coeficientului intensității modificărilor structurale;

Tp= transferul de ponderi intersectoriale.

Calculat după Anuarul statistic al României.

Pe ansamblul perioadei 1976-1989 transferul intersectorial de ponderi a fost de 8,0 p.p., sensul principal al mutațiilor fiind cel al dezagrarizării, iar cel secundar cel al industrializării. Sensurile modificărilor anuale au respectat tendința doar în anii 1979, 1984, 1985, 1986, 1987 și 1989.

Indicii de devansare au avut în cazul sectorului primar valori comparabile cu cele din intervalul 1962-1976 până în anul 1980, pentru ca apoi să ia valori de peste 98% (tabelul nr. 14).

În sectorul secundar indicii de devansare au valori comparabile cu cele din perioada 1962-1976 doar în intervalul 1977-1979, pentru ca ulterior să fie cuprinși între 100,0% și 100,9%. Pe ansamblul intervalului 1976-1989, indicele de devansare înregistrat de sectorul terțiar l-a depășit ușor pe cel din sectorul secundar, mai cu seamă datorită evoluțiilor din anii 1978, 1980, 1981 și 1988. Respectiva evoluție nu reflectă începutul unui proces de terțializare a structurii populației ocupate, ci manifestarea unor blocaje majore în posibilitățile de utilizare a forței de muncă în ramuri tradiționale, precum industria și construcțiile.

Tabelul nr.14

**Valorile indicilor sectoriali de devansare ai populației ocupate,
în perioada 1976-1989**

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar
1977	96,7	103,2	99,6
1978	94,5	102,2	104,2
1979	94,5	103,3	101,6
1980	96,1	100,0	104,8
1981	98,3	100,0	101,9
1982	99,0	100,9	99,6
1983	101,0	100,0	98,9
1984	99,7	100,2	100,0
1985	99,0	100,5	100,4
1986	99,3	100,4	100,0
1987	99,7	100,2	100,0
1988	99,3	100,0	100,8
1989	98,2	100,7	100,7
Indice 1976-1989	77,7	112,2	113,0
Ritm mediu 1976-1989	-1,9	0,9	0,9

Calculat după Anuarul statistic al României.

Declanșarea procesului de implementare a mecanismelor concurențiale a generat o modificare substanțială a sensului evoluției structurii sectoriale a populației ocupate. Reducerea bruscă a cererii pentru produsele industriale și blocarea stimulentele pentru investiții au determinat o reducere sensibilă a ponderii deținute de sectorul secundar în totalul populației ocupate în cursul ultimului deceniu al secolului al XX-lea, respectiv de la 45,1% în 1989 la 27,3% în 2000 (tabelul nr. 15).

Tabelul nr.15

Structura sectorială a populației ocupate, în perioada 1989-2000

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar
1989	27,9	45,1	27,0
1990	29,0	43,5	27,5
1991	29,7	39,9	30,4
1992	32,9	37,1	30,0
1993	35,9	35,8	28,3
1994	36,4	34,4	29,2

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar
1995	34,4	33,6	32,0
1996	35,4	34,3	30,3
1997	37,5	32,0	30,5
1998	38,0	30,7	31,3
1999	41,2	28,4	30,4
2000	41,4	27,3	31,3

Calculat după Anuarul statistic al României.

Sectorul primar își sporește ponderea în totalul populației ocupate, jucând - mai ales în primii ani ai procesului de transformare a economiei - rolul de sector de refugiu pentru forța de muncă disponibilizată din industrie și construcții. Cererea de forță de muncă emanată de sectorul terțiar a avut o evoluție sinuoasă ca urmare a acțiunii adesea divergente a unei multitudini de factori, dintre care se pot aminti: implementarea mecanismelor concurențiale și a unor noi tehnologii, evoluția puterii de cumpărare, apariția și dezvoltarea unor noi tipuri de servicii sociale. În aceste condiții, pe ansamblul perioadei 1989-2000 sensul principal al modificării structurii populației ocupate a fost cel al dezindustrializării, iar cel secundar a fost al reagrării, intensitatea acestui proces fiind ridicată, fapt relevant de valoarea CIMS de 22,71% (tabelul nr. 16).

Tabelul nr. 16

**Coefficienții intensității modificărilor structurii populației ocupate
în România, în perioada 1989-2000**

Anul	CIMS	TP	Sens principal	Sens secundar
1990	2,03	1,6	Dezindustrializare	Reagrare
1991	4,61	3,6	Dezindustrializare	Terțializare
1992	4,28	3,2	Dezindustrializare	Reagrare
1993	3,68	3,0	Reagrare	Deterțializare
1994	1,74	1,4	Dezindustrializare	Terțializare
1995	3,56	2,0	Terțializare	Dezagrare
1996	2,05	1,7	Deterțializare	Reagrare
1997	3,10	2,3	Dezindustrializare	Reagrare
1998	1,59	1,3	Dezindustrializare	Terțializare
1999	4,01	3,2	Reagrare	Dezindustrializare
2000	1,42	1,1	Dezindustrializare	Terțializare
1989-2000	22,71	17,8	Dezindustrializare	Reagrare

N.B.: CIMS=valoarea coeficientului intensității modificărilor structurale.

Tp= transferul de ponderi intersectoriale.

Calculat după Anuarul statistic al României.

Evoluțiile sinuoase ale cererii de forță de muncă au făcut ca în unii ani să se înregistreze abateri de la tendința generală. În cursul recesiunii din 1990-1992 sensul principal a fost cel al dezindustrializării, iar cel secundar cel al reagrării sau al terțializării. Redemararea creșterii economice din 1993-1996 a avut loc pe fondul unei instabilități a sensului principal al modificării anuale a structurii ocupării forței de muncă. Intrarea economiei românești în cea de-a doua recesiune transformățională a accentuat tendința de dezindustrializare și reagrării a ocupării forței de muncă. În anul 2000, reluarea creșterii PIB a avut loc în contextul continuării tendinței de reducere a rolului sectorului secundar în utilizarea forței de muncă ca sens principal, dar de sporire a importanței relative a sectorului terțiar ca sens secundar, ceea ce arată o modificare notabilă a capacității activităților de servicii de a genera o cerere suplimentară de forță de muncă în noul context economic.

Ca urmare a evoluției repartiției forței de muncă pe sectoare și domenii de activitate pentru sectorul secundar, ritmul mediu anual de devansare a fost negativ. În schimb, în sectorul primar precum și în cel terțiar ritmurile medii anuale de devansare au fost pozitive. Privit prin prisma indicilor de devansare, procesul de dezindustrializare a structurii ocupării forței de muncă apare ca fiind mai intens în anii 1991, 1992, 1997 și 1999 (tabelul nr. 17).

Tabelul nr.17

**Valorile indicilor sectoriali de devansare ai populației ocupate,
în perioada 1989-2000**

				%
Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar	
1990	103,9	96,4	102,0	
1991	102,5	91,8	110,3	
1992	110,8	93,0	98,7	
1993	109,1	96,5	94,3	
1994	101,4	96,1	103,2	
1995	94,4	97,7	109,6	
1996	102,9	101,9	94,8	
1997	105,9	93,4	100,5	
1998	101,3	96,0	102,6	
1999	108,3	92,5	97,3	
2000	100,5	96,2	102,9	
Indice 1989-2000	148,2	60,6	116,0	
Ritm 1989-2000	3,6	-4,5	1,4	

Calculat după Anuarul statistic al României.

Reagrării a fost mai intensă în anii 1990, 1992, 1997 și 1999. În cazul sectorului terțiar, indicele anual de devansare a luat valori pe o plajă destul de largă, cuprinsă între 94,3% în 1993 și 110,3% în 1991. Este interesant de relevat faptul că indici de devansare mai mari de 100% apar în sectorul terțiar atât în

anii când economia se afla în stare de recesiune, cât și atunci când se înregistra o reluare a creșterii economice, ceea ce reflectă în mod indirect multitudinea de factori care condiționează evoluția numărului de persoane care își găsesc locuri de muncă în activități denumite generic “servicii”.

3. EVOLUȚIA PRODUCTIVITĂȚII RELATIVE A MUNCII LA NIVEL SECTORIAL

Derularea procesului de industrializare și apoi de implementare a mecanismelor concurențiale a determinat modificări nu numai în structura sectorială a populației ocupate, ci și în cea a venitului național sau a produsului intern brut¹. Din acest motiv, în cursul celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea productivitatea relativă a muncii în cadrul celor trei mari sectoare ale economiei românești a cunoscut variații importante.

În 1950, comparativ cu media națională, productivitatea muncii din sectorul secundar era de peste 3,5 ori mai ridicată, iar cea din sectorul primar de peste 2,66 ori mai mică, în timp ce în sectorul terțiar nivelul relativ al productivității muncii era 192,6% (tabelul nr. 18).

Tabelul nr. 18

**Productivitatea relativă a muncii la nivel sectorial în România,
în perioada 1950-1962**

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar
1950	37,4	352,9	192,6
1951	43,2	311,5	200,2
1952	35,4	345,0	182,9
1953	46,7	298,0	155,9
1954	51,2	262,0	165,1
1955	53,9	261,5	131,7
1956	45,7	281,5	146,1
1957	57,9	253,5	108,7
1958	50,8	265,7	117,9
1959	56,0	249,9	102,5
1960	50,4	265,0	96,2
1961	50,9	253,2	94,8
1962	46,8	257,4	88,0
Media 1951-1962	49,1	275,4	132,5

Calculat după Anuarul statistic al României.

¹ Structura sectorială a venitului național în perioada 1950-1989, precum și cea a produsului intern brut în perioada 1980-2000 în România este prezentată în lucrarea: F.M.Pavelescu - Economia României în a doua jumătate a secolului al XX-lea, Probleme economice, nr. 234/2006, CIDE, București.

În cursul perioadei 1950-1962 productivitatea relativă a muncii a avut o tendință de creștere în sectorul primar și de reducere în celelalte două sectoare. Cauzele care au dus la respectiva evoluție au fost, în principal, ritmul mai rapid de creare de noi locuri de muncă în industrie și construcții, comparativ cu ritmul de creștere a venitului național în cele două ramuri. În sectorul primar, productivitatea relativă a muncii a sporit atât datorită creșterii contribuției respectivului sector la formarea venitului național, cât și eliberării de forță de muncă, fenomen care a reprezentat unul dintre factorii esențiali ai industrializării într-o perioadă de timp scurtă a economiei românești. În sectorul terțiar, productivitatea relativă a muncii a avut o tendință accentuată de scădere, deoarece prin sistemul de prețuri a fost stimulată dezvoltarea prioritară a industriei și construcțiilor, considerate ca fiind prin excelență ramuri productive și a fost frânată prin diferite mecanisme instituționale expansiunea în formă valorică a celor mai multe dintre activitățile grupate generic în cadrul sectorului terțiar, concomitent cu crearea de noi locuri de muncă. Drept urmare, productivitatea relativă a muncii din sectorul terțiar s-a înjumătățit între 1950 și 1960, situându-se după 1960 sub 100%.

În cursul perioadei 1962-1976 tendința de evoluție a productivității relative a muncii în sectorul primar și în cel secundar o continuă pe cea din perioada precedentă, dar cu o intensitate mai redusă, ceea ce a determinat o reducere a decalajului de productivitate sectorială a muncii de la 550,0% în 1962 la 318,7% în anul 1976. Pe ansamblul perioadei 1963-1976 nivelul mediu al productivității relative a muncii a fost de 204,7% în sectorul secundar și de 47,4% în sectorul primar (tabelul nr. 19), ceea ce corespunde unui decalaj de 431,9%.

Tabelul nr. 19

Productivitatea relativă a muncii la nivel sectorial în România,
în perioada 1962-1976

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar
1962	46,8	257,4	88,0
1963	48,6	236,7	115,4
1964	49,6	230,0	88,2
1965	51,6	222,9	77,8
1966	55,5	213,7	71,5
1967	52,1	218,6	64,3
1968	49,2	221,7	57,4
1969	46,7	223,4	51,0
1970	37,5	221,8	65,9
1971	47,7	200,1	58,9
1972	48,0	191,2	60,0
1973	43,8	185,8	66,1

%

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar
1974	39,7	172,2	86,4
1975	42,0	164,6	87,2
1976	51,3	163,5	66,2
Media 1963-1976	47,4	204,7	72,6

Calculat după Anuarul statistic al României.

În sectorul terțiar productivitatea relativă a muncii a înregistrat o continuă scădere între 1962 și 1969, cu excepția anului 1963. În prima parte a anilor 1970, în contextul accelerării ritmului de creștere economică s-a conturat o tendință de sporire a nivelului productivității relative a muncii de la 58,9% în anul 1970 la 87,2% în anul 1975.

Între 1976 și 1989 decalajele intersectoriale de productivitate a muncii au avut o ușoară tendință de diminuare, ca urmare a reducerii valorii indicatorului în sectorul secundar, de la 163,7% în 1976 la 144,8% în 1989 și a creșterii în sectorul primar, de la 51,3% în 1976 la 54,5% în 1989 și în sectorul terțiar de la 66,1% în 1976 la 72,2% în 1989 (tabelul nr. 20).

Tabelul nr. 20

**Productivitatea relativă a muncii la nivel sectorial în România,
în perioada 1976-1989**

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar
1976	51,3	163,7	66,1
1977	46,1	163,1	68,5
1978	46,6	160,6	66,9
1979	47,7	155,5	67,9
1980	46,3	155,3	68,9
1981	53,9	150,0	68,8
1982	67,9	142,8	64,2
1983	52,9	153,8	62,3
1984	52,4	155,1	60,4
1985	53,6	151,2	64,7
1986	50,2	152,8	65,0
1987	47,9	152,2	68,0
1988	52,1	150,0	67,2
1989	54,5	144,8	72,2
Media 1977-1989	51,7	152,9	66,5

Calculat după Anuarul statistic al României.

Tendința de evoluție relevată anterior nu a fost lipsită de sinuozități. În condițiile unei reduceri considerabile a structurii sectoriale a populației ocupate, instabilitatea valorii productivității relative a muncii reflectă și efectele reșezărilor de prețuri operate sub presiunea accentuării dezechilibrelor interne din economia românească și apariției de noi factori perturbatori în mediul extern.

Raporturile intersectoriale referitoare la productivitatea muncii se modifică sensibil o dată cu declanșarea procesului de implementare a mecanismelor concurențiale. Astfel, în 1989 productivitatea muncii din sectorul primar, calculată pe baza PIB, reprezenta circa 50% din media națională, cea din sectorul secundar 131,3% cea din sectorul terțiar 99,7% (tabelul nr. 21).

Tabelul nr. 21

**Productivitatea relativă a muncii la nivel sectorial în România,
în perioada 1989-2000**

Anul	Sector primar	Sector secundar	Sector terțiar	%
1989	49,8	131,3	99,7	
1990	75,2	105,6	117,3	
1991	63,5	101,0	134,4	
1992	57,8	116,3	126,2	
1993	58,4	109,0	141,4	
1994	54,4	122,1	130,9	
1995	57,8	122,3	122,0	
1996	54,3	115,8	135,5	
1997	48,0	112,8	150,6	
1998	37,9	102,1	173,5	
1999	32,4	105,0	186,8	
2000	26,7	110,6	187,5	
Media	51,5	111,1	146,0	

Calculat după Anuarul statistic al României.

În cursul anului 1990, productivitatea relativă a muncii înregistrează un salt sensibil în sectorul primar și în sectorul terțiar, reducându-se cu peste 25% în sectorul secundar. Dacă pentru sectorul primar nivelul atins în 1990 a reprezentat un maxim, care nu va mai fi atins în următorul deceniu, pentru sectorul terțiar acesta va reprezenta doar începutul unui proces de sporire continuă a valorii respectivului indicator. În urma respectivului șoc în structura economiei se modifică substanțial raporturile dintre eficiența aparentă a utilizării forței de muncă la nivel sectorial. Sectorul terțiar a devenit domeniul de activitate cu cea mai ridicată productivitate aparentă a muncii, sectorul secundar situându-se pe poziția a doua. În timp, decalajul de productivitate a muncii dintre cele două sectoare (secundar și terțiar) s-a accentuat.

Între factorii care au concurat la o asemenea evoluție se numără parcurgerea de către economia românească a două recesiuni de tip transformațional în cursul cărora volumul de activitate din industrie și construcții a scăzut dramatic. Drept urmare, chiar dacă au fost adoptate o serie de măsuri de ajustare a efectivelor de lucrători în concordanță cu evoluția nivelului producției, productivitatea muncii a crescut mai lent decât cea din sectorul terțiar.

Sectorul terțiar a cunoscut o majorare, pe care am putea să o numim “explozivă”, a productivității relative a muncii datorită acțiunii concertate a mai multor factori, dintre care cei mai importanți sunt:

- a) apariția și dezvoltarea unor servicii specifice economiei de piață;
- b) efectul implementării unor noi tehnologii, cu deosebire a tehnologiilor informatice, care au stimulat nu numai descentralizarea activităților din industrie, ci și expansiunea unor noi tipuri de servicii;
- c) evoluția prețurilor relative, care a fost extrem de favorabilă sectorului terțiar¹ și defavorabilă sectorului secundar.

În sectorul primar productivitatea relativă a avut, după 1990, o tendință de diminuare. Cauzele unei asemenea evoluții rezidă în rolul de “sector de refugiu” pentru forța de muncă disponibilizată din industrie și construcții pe parcursul recesiunilor de tip transformațional, dar și reducerea ponderii deținute în PIB în anii agricoli slabi, în condițiile în care populația ocupată nu se poate ajusta numeric la modificările nivelului producției obținute, din motive obiective. Ca urmare a acțiunii factorilor menționați anterior în anul 2000, decalajul de productivitate a muncii dintre sectorul primar și sectorul secundar era de peste 414%, iar cel dintre sectorul primar și sectorul terțiar de peste 700%.

¹ Nu numai în România, ci și în alte țări cu economie de piață consolidată sporirea importanței serviciilor în desfășurarea activității economice a fost precedată de o mișcare favorabilă a prețurilor. În acest sens, A.Vela (op.cit.) arăta că în anii 1980 creșterea capacității de ocupare a forței de muncă în cadrul sectorului terțiar a fost stimulată, între alți factori și de modificarea prețurilor relative în favoarea activităților denumite generic “servicii”.

4. CUANTIFICAREA IMPACTULUI MOBILITĂȚII SECTORIALE A POPULAȚIEI OCUPATE ASUPRA PRODUCTIVITĂȚII SOCIALE A MUNCII

Modificarea proporțiilor deținute de cele trei mari sectoare ale economiei influențează nu numai modelul de ocupare a forței de muncă, ci și dinamica productivității muncii. În contextul unor intense modificări ale structurii economiei și a modelului de ocupare a forței de muncă, cum ar fi derularea procesului de industrializare sau de implementare a mecanismelor concurențiale și a tranziției către societatea postindustrială, identificarea contribuției modificării distribuției locurilor de muncă asupra nivelului productivității sociale a muncii are o importanță deosebită. În acest fel, se poate avea o imagine mai bună asupra factorilor care determină modificarea nivelului eficienței folosirii forței de muncă.

Pentru cuantificarea impactului mobilității sectoriale a forței de muncă asupra evoluției productivității sociale a muncii se poate utiliza un indice prin intermediul căruia să se agrege nivelurile relative ale productivității sectoriale a muncii. În acest context, apare problema alegerii tipului de indice folosit pentru cuantificarea fenomenului analizat. De regulă, metodologia “clasică” face apel la un indice de Laspeyres al structurii sectoriale a populației ocupate, factorul de agregare fiind nivelul productivității muncii din anul de bază al perioadei analizate. Respectivul procedeu pornește de la premisa că structura sectorială a populației ocupate reprezintă factorul cantitativ, iar dinamica productivității muncii reprezintă factorul calitativ¹. În acest fel apreciem că se cuantifică *ex-ante* efectul mobilității structurii sectoriale a populației ocupate asupra productivității sociale a muncii. Respectivul indice este mai mare decât 100% dacă se reușește transferul unei părți din forța de muncă din domenii de activitate cu productivitate a muncii relativ redusă spre sectoare cu productivitate relativă ridicată.

Dacă se dorește cuantificarea *ex-post* a respectivului efect de mobilitate, se poate apela la un indice de tip Paasche, în care factorul de ponderare este nivelul productivității muncii din anul ultim al perioadei analizate. Pe termen scurt, datorită faptului că structura sectorială a ocupării forței de muncă nu suferă modificări sensibile, indicele de tip Paasche este mai mic decât indicele de tip Laspeyres.

Criticile care se pot aduce celor doi indici sunt că efectul de mobilitate nu se manifestă separat de procesul de creștere propriu-zisă a productivității muncii, pe de o parte, și că folosiți în mod individual, fie se supraestimează

¹ Un asemenea indice, denumit “indice Strumilin” este folosit în lucrarea: I. Blaga - Populația activă a României, Editura Politică, București, 1979, pentru a se reliefa influența mobilității forței de muncă asupra creșterii productivității sociale a muncii pe parcursul industrializării economiei românești.

(indicele de tip Laspeyres), fie se subestimează (indicele de tip Paasche) efectul de mobilitate. În aceste condiții, o soluție ar putea să o constituie apelarea la indicele Fisher, definit ca media geometrică a celor doi indici amintiți anterior.

Efectuând o serie de transformări în formula de cuantificare a efectului de mobilitate, se obține că acesta poate exprima ca un indice sintetic al indicilor de devansare sectorială în raport cu indicele populației ocupate totale, factorul de agregare constituindu-l ponderile deținute de cele trei sectoare în outputul total (PIB, venit național)¹. Drept urmare, se modifică într-o anumită măsură viziunea asupra factorilor care susțin creșterea productivității sociale a muncii. Astfel, o influență pozitivă asupra sporirii eficienței utilizării forței de muncă la nivel macroeconomic o are majorarea numărului de locuri de muncă din sectoarele care dețin cele mai mari ponderi în generarea outputului.

Dar avantajul modului de calcul al efectului de mobilitate asupra productivității sociale a muncii, prin intermediul indicilor sectoriali de devansare ai populației ocupate, este că se oferă posibilitatea calculării indicilor Tornqvist², atât în varianta în care se folosesc ponderile sectoriale ale outputului în anul de bază (IT_0), cât și cea în care se folosesc ponderile aferente anului final al perioadei analizate (IT_1). Apoi se poate calcula indicele Divisia, definit ca media geometrică simplă a indicilor Tornqvist aferenți anului de bază și respectiv anului final al perioadei analizate³. Valorile calculate ale indicelui Divisia sunt foarte apropiate de cele ale indicelui Fisher⁴. În aceste condiții este recomandabil ca în cuantificarea efectului de mobilitate să se folosească indicele Divisia. Un alt argument în favoarea acestei idei este că în mod formal se asigură un echilibru între cuantificarea *ex-ante* și cea *ex-post*. De asemenea, prin compararea valorii indicelui Divisia (ID) cu cea a indicelui Tornqvist agregat prin intermediul ponderilor din anul de bază (IT_0) se poate stabili dacă sensul modificării structurii sectoriale a outputului a fost același cu cel al modificării structurii sectoriale a populației ocupate, dacă $ID > IT_0$.

Calculul indicilor Tornqvist și Divisia arată că mobilitatea sectorială a populației ocupate a exercitat o influență pozitivă semnificativă asupra creșterii productivității sociale a muncii în cursul perioadei 1950-1962. Indicele Divisia este de 127,33%, iar raportul (IT_1/IT_0) este mai mare de 100% (tabelul nr. 22). Deci, pe ansamblul intervalului de timp analizat, modificarea structurii populației ocupate și cea a venitului național au fost convergente.

¹ La o asemenea formulă s-a apelat pentru cuantificarea efectului de mobilitate a structurii sectoriale a populației ocupate asupra dinamicii productivității sociale a muncii în lucrarea: F.M.Pavelescu - Progresul tehnologic și ocuparea forței de muncă, Editura IRLI, București, 1997.

² I. Tornqvist - The Bank of Finland's Consumption Price Index, Bank of Finland, Monthly Bulletin, no. 10/1936.

³ F. Divisia - L'indice monétaire et la théorie de la monnaie, Sirey, Paris, 1926

⁴ F.M.Pavelescu - Proprietăți ale indicelui Fisher, în: Revista română de statistică, nr. 2/2003.

Indicii Tornqvist anuali calculați în ambele variante au valori mai mari de 100%. Modificarea structurii sectoriale a venitului național în cursul perioadei de trecere de la economia bazată pe proprietatea privată predominant agrară la economia de comandă, a acționat în direcția creșterii productivității sociale a muncii în 6 dintre cei 12 ani ai respectivului interval de timp (1952, 1956, 1958, 1960, 1961, 1962). Indicele Divisia este mai mare de 102% în 5 ani (1952, 1953, 1955, 1961 și 1962) și cuprins între 101% și 102% în 4 ani (1954, 1957, 1958 și 1959).

Tabelul nr. 22

Indicii Tornqvist și Divisia ai impactului mobilității structurii populației ocupate asupra dinamicii productivității muncii în România, în perioada 1950-1962

Perioada	IT_0	IT_1	$(IT_1/IT_0)^{0,5}$	ID %
1951	100,93	100,92	99,99	100,93
1952	102,29	102,67	100,19	102,48
1953	102,43	102,03	99,80	102,23
1954	101,85	101,69	99,92	101,77
1955	102,34	102,11	99,88	102,23
1956	100,34	100,46	100,06	100,40
1957	101,25	100,97	99,86	101,11
1958	101,34	101,60	100,13	101,47
1959	101,55	101,40	99,93	101,47
1960	101,49	101,79	100,15	101,64
1961	102,25	102,30	100,03	102,27
1962	102,61	102,92	100,15	102,77
1950-1962	126,74	127,92	100,47	127,33

IT_0 = indicele Tornqvist agregat prin intermediul ponderilor outputului din anul de bază al perioadei analizate;

IT_1 = indicele Tornqvist agregat prin intermediul ponderilor outputului din ultimul an al perioadei analizate;

ID= indicele Divisia.

Calculat după Anuarul statistic al României.

În perioada 1962-1976, indicii Tornqvist anuali ai influenței mobilității structurii sectoriale a populației ocupate asupra modificării nivelului productivității sociale a muncii agregați prin intermediul structurii venitului național din anul de bază, sunt cuprinși între 101,28% și 103,71% (tabelul nr. 23).

Tabelul nr. 23

Indicii Tornqvist și Divisia ai impactului mobilității structurii populației ocupate asupra dinamicii productivității muncii în România, în perioada 1962-1976

Perioada	IT ₀	IT ₁	$(IT_1/IT_0)^{0,5}$	ID %
1963	102,20	102,17	99,98	102,18
1964	102,46	102,49	100,01	102,47
1965	102,41	102,40	100,00	102,40
1966	101,28	101,32	100,02	101,30
1967	101,78	101,99	100,10	101,88
1968	101,85	102,03	100,09	101,94
1969	101,93	102,09	100,08	102,01
1970	101,95	102,53	100,28	102,24
1971	103,71	103,28	99,79	103,49
1972	102,63	102,72	100,04	102,67
1973	102,33	102,53	100,10	102,43
1974	102,24	102,42	100,09	102,33
1975	101,82	101,82	100,00	101,82
1976	102,07	101,87	99,90	101,97
1962-1976	126,59	143,19	106,36	134,64

IT₀, IT₁, ID au semnificațiile arătate în tabelul nr. 22.

Calculat după Anuarul statistic al României.

Modificarea structurii sectoriale a venitului național a acționat, de regulă, în favoarea sporirii valorii respectivului indicator, dar fără un impact deosebit, ceea ce a făcut ca mărimea indicilor Divisia anuali să fie cuprinsă între 101,30% și 103,49%. Pe ansamblul întregului interval 1962-1976 se poate aprecia că mobilitatea sectorială a populației ocupate a determinat o sporire cu 34,64% a productivității sociale a muncii. De asemenea, se observă că modificarea structurii sectoriale a venitului național a avut același sens cu cea a populației ocupate, efectul fiind o diferențiere semnificativă între indicii Tornqvist aferenți anului de bază și indicii Tornqvist aferenți ultimului an al perioadei analizate.

Perioada 1976-1989 este marcată de reducerea considerabilă a mobilității structurii sectoriale a populației ocupate. În aceste condiții, impactul respectivului fenomen asupra evoluției productivității muncii nu a mai avut magnitudinea din deceniile anterioare. Indicii anuali Tornqvist aferenți structurii venitului național din anul de bază sunt cuprinși între 100,01% și 101,41% (tabelul nr. 24).

Modificarea structurii sectoriale a venitului național a exercitat o influență nesemnificativă asupra indicelui Tornqvist și implicit asupra indicelui Divisia. Este de remarcat că în 1981-1983 reasezările de prețuri au determinat o evoluție a structurii sectoriale a venitului național într-o ușoară discordanță cu cea a populației ocupate.

Tabelul nr. 24

**Indicii Tornqvist și Divisia ai impactului mobilității structurii populației
ocupate asupra dinamicii productivității muncii în România
în perioada 1976-1989**

Perioada	IT ₀	IT ₁	(IT ₁ /IT ₀) ^{0,5}	ID
1977	101,41	101,55	100,07	101,48
1978	101,23	101,29	100,03	101,26
1979	101,63	101,66	100,02	101,65
1980	100,21	100,30	100,05	100,26
1981	100,11	100,08	99,99	100,09
1982	100,37	100,31	99,97	100,34
1983	100,01	99,97	99,98	99,99
1984	100,10	100,10	100,00	100,10
1985	100,21	100,21	100,00	100,21
1986	100,19	100,21	100,01	100,20
1987	100,10	100,10	100,00	100,10
1988	100,04	100,03	100,00	100,04
1989	100,32	100,31	100,00	100,32
1976-1989	104,98	106,24	100,60	105,61

IT₀, IT₁, ID au semnificațiile arătate în tabelul nr. 22.

Calculat după Anuarul statistic al României.

Evoluția atipică a structurii sectoriale a populației ocupate în sensul dezindustrializării sau al reagrării în cursul ultimului deceniu al secolului XX a influențat nivelul productivității sociale a muncii. Indicii Tornqvist anuali agregați prin intermediul structurii sectoriale a PIB din anul de bază sunt mai mici de 100% în 9 dintre cei 11 ani ai perioadei 1989-2000 (tabelul nr. 25). Excepțiile au fost consemnate în anii 1995 și 2000, când terțiarizarea a constituit sensul principal sau secundar al modificării structurii sectoriale a populației ocupate.

Tabelul nr. 25

**Indicii Tornqvist și Divisia ai impactului mobilității structurii populației
ocupate asupra dinamicii preproductivității muncii în România,
în perioada 1989-2000**

Perioada	IT ₀	IT ₁	(IT ₁ /IT ₀) ^{0,5}	ID
1990	98,89	99,79	100,45	99,34
1991	99,79	101,04	100,62	100,41
1992	98,46	98,32	99,92	98,39
1993	97,94	98,12	100,09	98,03
1994	99,98	99,79	99,90	99,88
1995	101,43	101,52	100,05	101,47

Perioada	IT ₀	IT ₁	$(IT_1/IT_0)^{0,5}$	ID
1996	99,29	99,13	99,92	99,21
1997	98,62	98,82	100,10	98,72
1998	99,93	100,29	100,18	100,11
1999	97,24	97,21	99,98	97,23
2000	100,53	100,56	100,01	100,54
1989-2000	81,70	97,96	109,50	89,46

IT₀, IT₁, ID au semnificațiile arătate în tabelul nr. 22.

Calculat după Anuarul statistic al României.

Modificările anuale ale structurii sectoriale ale PIB au determinat reduceri ale mărimii indicelui Divisia în 4 ani ai perioadei analizate (1992, 1994, 1996, 1999). Drept urmare, valorile anuale ale respectivului indicator au fost cuprinse între 97,23% în 1999 și 101,47% în 1995. Este interesant de observat că valorile mai mici de 98% au fost obținute atunci când s-a accentuat dezindustrializarea sau reagrarizarea structurii sectoriale a ocupării forței de muncă, în timp ce valorile mai mari de 100% au fost înregistrate atunci când s-au conturat tendințe către sporirea rolului sectorului terțiar în utilizarea forței de muncă.

Pe ansamblul perioadei 1989-2000, modificarea structurii sectoriale a populației ocupate a acționat în sensul diminuării productivității sociale, fapt relevat de valoarea mai mică de 100% a indicelui de devansare de tip Divisia. Cu alte cuvinte, discordanța dintre sensul evoluției structurii cererii de forță de muncă și cea a structurii PIB au contribuit la reducerea eficienței folosirii principalului factor de producție la nivel macroeconomic cu peste 10%. Pe de altă parte, se remarcă diferența sensibilă a mărimii indicilor agregați în condițiile structurii PIB din ultimul an al economiei de comandă și cel din anul 2000. Acest fapt ne duce la concluzia că pe termen mediu, pe parcursul desfășurării procesului de restructurare a economiei, s-a redus mult din discordanța dintre sensul evoluției populației ocupate și cel al PIB în cadrul marilor sectoare de activitate.

5. CORELAȚIA DINTRE DINAMICA OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ ȘI DINAMICA PRODUCTIVITĂȚII MUNCII

Din cele prezentate anterior a reieșit faptul că pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea mobilitatea intersectorială a populației ocupate a influențat în mod pozitiv eficiența utilizării forței de muncă. Dar pentru a determina contribuția acestui proces la susținerea creșterii economice, este necesar ca indicele de devansare sectorială de tip Divisia să fie comparat și cu alți indicatori, cum sunt indicele de creșterea al outputului și indicele productivității sociale a muncii, în ultimul caz putându-se face o partajare între efectul de mobilitate intersectorială, reprezentat de indicele de tip Divisia menționat anterior și creșterea productivității muncii în cadrul celor trei mari sectoare ale economiei.

Astfel, în perioada 1950-1962 contribuția esențială la creșterea venitului național a fost adusă de creșterea productivității muncii, care a înregistrat un ritm mediu anual de 8,6%, comparativ cu 1,1% al populației ocupate (tabelul nr. 26).

Tabelul nr. 26

Dinamica outputului, a populației ocupate și a productivității muncii, în perioada 1950-1962

Anul	Q	T	WSOC	MOB	WSECT
1951	131,0	100,6	130,2	100,9	129,0
1952	104,6	102,3	102,2	102,5	99,7
1953	115,3	102,3	112,8	102,2	110,3
1954	99,4	102,2	97,2	101,8	95,5
1955	122,3	103,8	117,8	102,2	115,2
1956	92,7	100,0	92,7	100,4	92,3
1957	116,3	101,1	115,0	101,1	113,8
1958	103,4	100,1	103,3	101,5	101,8
1959	113,1	100,0	113,1	101,5	111,4
1960	110,7	100,7	110,0	101,6	108,2
1961	110,1	100,0	110,1	102,3	107,6
1962	104,4	100,0	104,4	102,8	101,6
Indice 1950-1962	308,0	113,9	270,5	127,3	212,4
Ritm 1950-1962	9,8	1,1	8,6	2,0	6,5

Q = modificarea relativă a outputului; T = creșterea relativă a populației ocupate; WSOC = creșterea relativă a productivității sociale a muncii; MOB = creșterea relativă a productivității sociale a muncii determinată de mobilitatea sectorială a populației ocupate.

WSECT = creșterea relativă a productivității sociale a muncii determinată de modificarea productivității muncii în cadrul celor trei mari sectoare ale economiei (productivitatea sectorială a muncii).

Calculat după Anuarul statistic al României.

Mobilitatea intersectorială a populației ocupate a imprimat creșterii productivității sociale a muncii un ritm mediu anual de 2% pe ansamblul perioadei analizate. Dar factorul hotărâtor în sporirea nivelului venitului național/persoană ocupată a fost productivitatea sectorială a muncii care a sporit într-un ritm mediu anual de 6,5%. Indicii anuali ai productivității sectoriale a muncii au luat valori pe o plajă foarte mare (de la 92,3% la 129,0%). Respectiva evoluție relevă de fapt o anumită instabilitate a regimului productivității muncii în contextul unei perioade marcate de modificarea profundă a mecanismului economic și care a suportat influența de multe ori nefastă a voluntarismului în politica economică și socială, cu consecințe negative pentru stabilitatea în timp a creșterii economice.

În perioada 1962-1976, pe fondul consolidării cadrului instituțional al economiei de comandă, corelația dintre ocuparea forței de muncă și productivitatea muncii se modifică substanțial. Ritmul mediu anual de creștere al populației ocupate se reduce la 0,6% în timp ce ritmul mediu anual de creștere al productivității sociale a muncii se majorează la 10,9% (tabelul nr. 27). În acest fel, în accelerarea creșterii economice rolul principal a revenit productivității muncii.

Tabelul nr. 27

Dinamica outputului, a populației ocupate și a productivității muncii, în perioada 1962-1976

Anul	Q	T	WSOC	MOB	WSECT
1963	109,7	101,0	108,7	102,2	106,4
1964	111,5	100,0	111,5	102,5	108,8
1965	109,5	100,5	109,0	102,4	106,5
1966	109,9	101,2	108,6	101,3	107,2
1967	107,5	100,3	107,2	101,9	105,2
1968	107,0	100,2	106,7	101,9	104,7
1969	107,5	100,2	107,3	102,0	105,2
1970	106,8	100,1	106,7	102,2	104,3
1971	113,5	100,6	112,8	103,5	109,0
1972	110,0	100,3	109,6	102,7	106,8
1973	110,7	100,5	110,1	102,4	107,5
1974	112,4	100,5	111,9	102,3	109,3
1975	109,8	100,8	108,9	101,8	107,0
1976	111,3	100,8	110,5	102,0	108,3

Anul	Q	T	WSOC	MOB	WSECT
Indice 1962-1976	369,3	107,2	344,6	134,6	256,0
Ritm 1962-1976	11,5	0,6	10,9	2,5	8,1

*N.B.: Q, T, WSOC, MOB și WSECT au semnificațiile prezentate în tabelul nr. 26.
Calculat după Anuarul statistic al României.*

Majorarea ritmului de creștere a productivității sociale a muncii a avut loc în contextul sporirii influenței favorabile a mobilității sectoriale a populației ocupate. Ritmul anual de creștere a productivității sectoriale a muncii a atins 8,1%, fiind cu 1,6% mai ridicat decât cel înregistrat în intervalul 1950-1962. Indicii anuali ai productivității sectoriale a muncii au fost cuprinși între 104,7% și 109,3%. Respectivul evoluții reflectă o stabilitate a creșterii productivității muncii, considerabil mai ridicată decât în perioada anterioară, fiind o consecință a promovării unei politici de industrializare în ritm rapid a economiei românești. În acest fel, a fost obținută pe termen scurt și mediu o sporire sensibilă a eficienței statice, care în mare măsură este cuantificată prin intermediul creșterii productivității muncii.

În faza descendentă a economiei de comandă, în condițiile păstrării ritmului de creștere al populației ocupate, cadența creșterii anuale a productivității muncii se reduce sensibil, respectiv de la 10,9% la 2,3%. Deși și în acest interval de timp s-a conturat o tendință de sporire a productivității sociale a muncii, se observă că, pe fondul sporirii continue a populației ocupate, în anii în care s-au înregistrat sincope în expansiunea venitului național indicatorul sintetic al eficienței utilizării forței de muncă a cunoscut la rândul lui o diminuare de mai mare amplitudine. (tabelul nr. 28).

Tabelul nr. 28

**Dinamica outputului, a populației ocupate și a productivității muncii,
în perioada 1976-1989**

%

Anul	Q	T	WSOC	MOB	WSECT
1977	108,7	100,4	108,3	101,5	106,7
1978	107,2	100,3	106,9	101,3	105,6
1979	106,5	100,3	106,2	101,6	104,4
1980	104,2	100,3	103,9	100,3	103,6
1981	99,6	100,2	99,4	100,1	99,3
1982	104,0	100,5	103,5	100,3	103,2
1983	106,0	100,3	105,7	100,0	105,7
1984	106,5	100,4	106,1	100,1	105,9
1985	98,9	100,8	98,1	100,2	97,9
1986	103,2	100,8	102,3	100,2	102,1
1987	100,6	100,5	100,2	100,1	100,0

Anul	Q	T	WSOC	MOB	WSECT
1988	98,0	100,8	97,2	100,0	97,2
1989	92,1	101,3	90,9	100,3	90,6
Indice 1976-1989	140,1	107,0	130,9	105,6	123,9
Ritm anual 1976-1989	2,8	0,6	2,3	0,5	1,8

N.B.: Q, T, WSOC, MOB și WSECT au semnificațiile prezentate în tabelul nr. 26.
Calculat după Anuarul statistic al României.

Ritmul de creștere a productivității sectoriale a productivității muncii se reduce de circa cinci ori comparativ cu perioada anterioară. Este de remarcă faptul că media geometrică a indicilor anuali de 1,8% a fost obținută în contextul în care plaja de variație s-a întins între 90,6% și 106,7%. Deoarece indicele Divisia anual al impactului mobilității structurii sectoriale a populației ocupate a oscilat între 100,0% și 101,6%, modificarea ritmului de creștere a productivității sociale a muncii este foarte apropiată de evoluția eficienței utilizării forței de muncă pe ansamblul celor trei mari sectoare ale economiei. Instabilitatea mai mare a productivității muncii la nivel macroeconomic în intervalul 1976-1989, comparativ cu cea din perioada 1962-1976, este încă un indiciu al apariției și apoi al accentuării unor blocaje în aparatul productiv și implicit al creșterii economice și al folosirii eficiente a forței de muncă.

În cursul anilor 1990 desfășurarea procesului de transformare a economiei a determinat o și mai mare instabilitate a dinamicii productivității sociale a muncii. Cele două recesiuni de tip transformațional au contribuit la reducerea nivelului respectivului indicator sub cel înregistrat în 1989. Reluarea creșterii PIB a dus la reatingerea mărimii înregistrate în ultimul an al economiei de comandă. Astfel, în 2000 nivelul productivității sociale a muncii era mai mare cu 1% decât cel din 1989 (tabelul nr. 29)

Tabelul nr. 29

**Dinamica outputului, a populației ocupate și a productivității muncii,
în perioada 1989-2000**

Anul	Q	T	WSOC	MOB	WSECT
1990	94,4	99,0	95,3	99,3	96,0
1991	87,1	99,5	87,5	100,4	87,2
1992	91,2	97,0	94,1	98,4	95,6
1993	101,6	96,2	105,6	98,0	107,7
1994	103,9	99,5	104,5	99,9	104,6
1995	107,1	94,8	112,9	101,5	111,3
1996	104,0	98,8	105,3	99,2	106,1
1997	93,9	96,2	97,6	98,7	98,8
1998	95,2	97,7	97,4	100,1	97,3

Anul	Q	T	WSOC	MOB	WSECT
1999	98,9	95,5	103,5	97,2	106,4
2000	102,2	102,5	99,7	100,5	99,2
Indice 1989-2000	79,6	78,8	101,0	89,5	112,9
Ritm anual 1989-2000	-1,9	-2,0	0,01	-0,9	1,0

*N.B.: Q, T, WSOC, MOB și WSECT au semnificațiile prezentate în tabelul nr. 26.
Calculat după Anuarul statistic al României.*

Valorile indicilor anuali ai productivității sociale a muncii au fost semnificativ influențate de evoluția contradictorie - în cea mai mare parte a perioadei respective - a indicelui mobilității structurii sectoriale a populației ocupate și a indicelui productivității sectoriale a muncii. În aceste condiții, dacă se partajează contribuțiile celor doi factori, se observă că în urma procesului de restructurare a activității economice, productivitatea sectorială a muncii a crescut cu 12,9%, care însă a fost în bună parte anihilată de mobilitatea atipică a structurii sectoriale a populației ocupate. De regulă, productivitatea sectorială a muncii s-a redus atunci când economia se afla în recesiune și a sporit viguros în cursul relansării creșterii economice. De la modelul relevat anterior fac excepție anii 1999 și 2000.

În evaluarea naturii corelației dintre ocuparea forței de muncă și productivitatea muncii, un indicator relevant este valoarea elasticității propriu-zise dintre respectivele categorii economice (tabelul nr. 30).

Tabelul nr. 30

**Valorile elasticităților propriu-zise dintre populația ocupată
și productivitatea socială a muncii în România,
în a doua jumătate a secolului al XX-lea**

Perioada	$E(W/L)$	$E(L/W)$	$R^2 (\ln L, \ln W)$
1950-1962	4,840605	0,145548	0,704539
1962-1976	19,614110	0,049783	0,976454
1976-1989	3,276440	0,134340	0,440158
1989-2000	-0,807130	-0,680850	0,549530

N.B.: $E(W/L)$ = elasticitatea productivității sociale a muncii în raport cu populația ocupată;

$E(L/W)$ = elasticitatea populației ocupate în raport cu productivitatea socială a muncii;

$R^2 (\ln L, \ln W)$ = coeficientul de determinare dintre logaritmul indicilor cu bază fixă ai populației ocupate și indicii cu bază fixă ai productivității sociale a muncii.

Calculat după Anuarul statistic al României.

Estimările referitoare la cele patru perioade ale evoluției economiei României în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea arată că elasticitatea

productivității sociale a muncii în raport cu ocuparea forței de muncă a atins cea mai ridicată valoare în perioada 1962-1976, reflectând ritmul rapid de creștere economică în contextul unui ritm moderat de sporire a populației ocupate.

Reducerea ritmului de creștere economică în perioada 1976-1989 a făcut ca valoarea respectivului indicator să se reducă semnificativ și să se situeze sub nivelul aferent perioadei 1950-1962. În intervalul 1989-2000 reducerea numărului persoanelor ocupate paralel cu evoluția sinuoasă a productivității sociale a muncii a determinat apariția unei elasticități negative.

Calculul elasticității populației ocupate în raport cu PIB relevă, așa cum este firesc, valori pozitive în perioada 1950-1989 și negative în perioada 1989-2000. Este de remarcat faptul că pentru perioada 1950-1989 cea mai mică valoare a respectivului indicator se înregistrează în intervalul 1962-1976, iar cea mai ridicată în 1950-1962. Faptul că nu se produce o inversare a ierarhiei perioadelor în cazul celor două tipuri de elasticități este o consecință a variației puternice a coeficientului de determinare dintre logaritmi indicilor cu bază fixă ai populației ocupate și cei ai productivității sociale a muncii¹. Respectivul coeficient de determinare are cea mai ridicată valoare absolută în perioada 1962-1976 și cea mai redusă în perioada 1976-1989. De asemenea, se remarcă faptul că valoarea absolută calculată pentru 1989-2000 este mai redusă comparativ cu cea aferentă intervalului 1950-1962.

¹ Între cei trei indicatori prezentați anterior există următoarea relație: $E(W/L) \cdot E(L/W) = R^2(\ln L, \ln W)$.

6. CONCLUZII

Trecerea în revistă a tendințelor ocupării și utilizării forței de muncă în România, pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea, relevă faptul că în cursul respectivei perioade de timp numărul persoanelor ocupate a avut o tendință de creștere. În funcție de specificul diferitelor etape de evoluție a economiei și societății, ritmul de creare de noi locuri de muncă a prezentat modificări considerabile.

Sensul modificării structurii sectoriale a populației ocupate a fost în perioada 1950-1989 concordant cu evoluțiile din țările care au realizat industrializarea de bază în secolele al XIX-lea și al XX-lea. Ceea ce a fost specific țării noastre a fost perioada scurtă din punct de vedere istoric în care a fost realizată dezagraraizarea structurii sectoriale a populației ocupate.

Tendința de creștere a ponderii sectorului secundar în populația ocupată a continuat și după ce țările dezvoltate cu economie de piață au început tranziția către societatea postindustrială, relevată prin reducerea ponderii sectorului secundar și sporirea constantă a rolului sectorului terțiar în ocuparea și utilizarea forței de muncă. Respectiva evoluție a fost o consecință a accentuării rigidității modelului de ocupare a forței de muncă specific economiei de comandă, care a privilegiat expansiunea producției industriale și existența marilor întreprinderi, ceea ce a blocat dezvoltarea capacității sectorului terțiar de ocupare a forței de muncă (tabelul nr. 31).

Tabelul nr. 31

Nivelul maxim al ponderii sectorului secundar în totalul populației ocupate în unele țări europene cu economie de piață consolidată

Țara	Nivel maxim al ponderii sectorului secundar în populația ocupată (%)	Anul
Austria	48,0	1965
Belgia	46,5	1965
Danemarca	41,8	1965
Franța	40,7	1965
Germania	50,3	1970
Grecia	30,0	1980
Irlanda	32,4	1980
Italia	44,1	1975
Olanda	44,3	1965
Portugalia	35,7	1980
Regatul Unit	47,5	1965
Suedia	42,6	1965
Spania	38,5	1975

Sursa: C. Grigorescu (coord) - *Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european 1989*, Editura Expert, București, 1993.

Pe de altă parte este de remarcat faptul că în 1989 ponderea sectorului secundar nu a atins în România nivelul maxim înregistrat de țările cu economie de piață consolidată cu o certă tradiție industrială.

De asemenea, în ultimul an al economiei de comandă ponderea industriei și construcțiilor era în țara noastră mai mică decât cea înregistrată în țările din spațiul central și est-european, precum R.D.Germană, Cehoslovacia și Bulgaria.

Ieșirea prin explozie din economia de comandă a avut un puternic impact asupra modelului de ocupare a forței de muncă. Pe parcursul anilor 1990, când s-a desfășurat cea mai mare parte a procesului de transformare a economiei în direcția implementării mecanismelor concurențiale, numărul persoanelor ocupate s-a redus continuu, concomitent cu modificarea atipică în raport cu tendințele care se manifestă actualmente pe plan internațional a sensului mobilității structurilor sectoriale ale ocupării forței de muncă, respectiv de dezindustrializare și reagrarizare.

Evoluția productivității sociale a muncii a fost condiționată nu numai de posibilitățile de expansiune a activității economice de ansamblu, ci și de alți factori, precum starea și funcționalitatea cadrului instituțional, sensul mobilității intersectoriale a muncii sau modificarea prețurilor relative. Astfel, mobilitatea sectorială a populației ocupate a influențat pozitiv sporirea productivității sociale a muncii pe tot parcursul perioadei 1950-1989, dar mai cu seamă în cursul fazei ascendente a economiei de comandă, când sectorul secundar, predominant în economie, a avut rolul hotărâtor în crearea de noi locuri de muncă. În perioada 1989-2000 mobilitatea sectorială a populației ocupate a acționat ca o frână în calea creșterii productivității sociale a muncii datorită discordanței dintre sensul modificării structurii sectoriale a PIB (terțIALIZARE) și sensul modificării structurii sectoriale a populației ocupate (dezindustrializare, reagrarizare). În evaluarea modificării nivelului relativ al productivității sectoriale a muncii nu trebuie ignorat rolul modificării prețurilor relative. Astfel, datorită specificului cadrului instituțional, în perioada 1950-1989 modificarea prețurilor relative a avantajat sectorul secundar, iar în intervalul 1989-2000 sectorul terțiar.

Caracteristicile cadrului instituțional au influențat și intensitatea legăturii dintre modificarea nivelului ocupării și modificarea nivelului productivității muncii. Astfel, cea mai intensă legătură a fost consemnată în perioada 1962-1976 în condițiile unei stabilități instituționale și unui ritm de creștere economică ridicat iar cea mai redusă în perioada 1976-1989, pe fondul epuizării posibilităților oferite de sistemul economiei de comandă pentru funcționarea eficientă a aparatului productiv și a accentuării supraocupării forței de muncă.

Bibliografie

- A. Tsantis; R. Pepper - *Romania. The industrialization of an agrarian country under socialist planning*, World Bank Washington, 1979.
C. Grigorescu - *Populație și economie*, Ed.Academiei, București, 1976.

- C. Grigorescu (coord) - *Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european 1989*, Editura Expert, București, 1993.
- F. Divisia - *L'indice monétaire et la théorie de la monnaie*, Sirey, Paris, 1926.
- F.M. Pavelescu - *Economia României în a doua jumătate a secolului al XX-lea*, Probleme economice, nr. 234/2006, CIDE, București.
- F.M. Pavelescu - *Progresul tehnologic și ocuparea forței de muncă*, Editura IRLI, București 1997.
- F.M. Pavelescu - *Proprietăți ale indicelui Fisher*, în Revista română de statistică, nr. 2/2003.
- F.M. Pavelescu - *Salariu-echilibru monetar-ocuparea forței de muncă*, Tribuna economică, nr.25/1990.
- F.M. Pavelescu - *Transformarea economiei și dezechilibrele pieței forței de muncă*, Editura IRLI, București 2003.
- G. Georgescu - *Optimizarea structurilor economice*, Editura Politică, București 1989.
- Gh. Răboacă (coord.) - *Ocuparea deplină și folosirea eficientă a forței de muncă*, Editura Politică, București, 1988.
- Gh. Răboacă; S. Perț (coord.) - *Mobilitatea forței de muncă*, Editura Academiei, București, 1977.
- Gh. Zaman; C. Ciutacu; a (coord.) - *Blocaje în economia de tranziție a României*, Editura Tehnică, București, 1997.
- I. Blaga - *Industrializarea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- I. Blaga - *Populația activă a României*, Ed.Politică, București, 1979.
- J. Fourastie - *Le grand espoir du XX-eme siecle*, Editura Gallimard, Paris, 1963.
- L. Tornqvist - *The Bank of Finland's Consumption Price Index*, Bank of Finland, Monthly Bulletin, no. 10/1936.
- N.Barr - *Labour markets and social policies in Central and Eastern Europe*, Oxford University Press, 1994.
- R. Dobrinsky; D. Hesse; R. Traeger - *Understanding the long-term growth performance of the East European and CIS economies*, UNECE Economic Analysis Division Discussion Paper no 9/2006.
- XXX - *Employment and unemployment in economies in transition*, OECD, Paris, 1993.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

PROBLEME ECONOMICE NR. 242/2007

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

OCUPARE ȘI CALITATE A VIEȚII

Rezultatele unei cercetări empirice

Mihai DUMITRU

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007

CUPRINS

INTRODUCERE	131
REPREZENTĂRILE POPULAȚIEI DESPRE VIAȚA BUNĂ ȘI OCUPAȚIE	136
1. ORIENTĂRI DE VALOARE: VIAȚA, MUNCA ȘI BANII	136
2. VALORIZAREA ȘI IERARHIZAREA OCUPAȚIILOR	140
3. PREFERINȚELE OCUPAȚIONALE	144
4. ȘANSE PE PIAȚA MUNCII	146
5. PERCEPȚII ALE ORDINII ECONOMICE: GRUPUL DE REFERINȚĂ.....	146
6. MOTIVAȚIA MUNCII	149
REMARCI FINALE	152
Bibliografie.....	1533

INTRODUCERE

Schimbările din societatea românească în ultimele două decenii au fost evaluate din variate perspective, cu instrumente și standarde specifice diferitelor științe sociale, global sau sectorial: emergența pieței, democratizarea, politicile publice etc. Statisticile sărăciei, ale natalității, mortalității, sănătății, emigrării, criminalității, traficului de persoane și alte date au relevat formarea unor tendințe în evoluția fenomenelor sociale care au consecințe nu numai în viețile oamenilor, ci și asupra echilibrilor sociale și funcționării societății în ansamblul său. Operând cu date agregate și medii, statisticile care privesc condițiile de viață, oricât de bogate ar fi, rămân incomplete, sunt „mute” când este vorba de varietatea situațiilor de viață. Ce aduce în plus „diagnoza calității vieții”? Ea furnizează o mai mare bogăție de date, care privesc simultan atât condițiile individuale de viață cât și dimensiunea umană a reacțiilor cognitive și afective față de acestea. Oamenii sunt atât sursa standardelor de evaluare (situația dezirabilă) cât și evaluatori ai vieții lor personale sau colective. Privind realitatea socială prin „luneta” calității vieții, înțelegem mai profund și într-un mod particular transformările din societatea românească. Cercetarea calității vieții ne propune o perspectivă particulară asupra lumii în care trăim: judecățile oamenilor asupra situației sociale prin prisma valorilor și aspirațiilor pe care le au. Cercetarea bunăstării materiale și subiective este printre puținele domenii în care sociologia trece de la descriere și explicație la „construcție”. Pentru împlinirea acestei misiuni constructive, condiția libertății este decisivă. Cunoașterea calității percepute a vieții personale și colective a oamenilor este importantă (valorizată) doar în contextul democrației.

Din perspectiva dezvoltării sociale „creșterea economică nu poate fi tratată ca un scop în sine. Dezvoltarea trebuie să vizeze mai mult sporirea calității vieții pe care o trăim și a libertăților de care ne bucurăm” (A. Sen, 2004, p.31).

Calitatea vieții are toate caracteristicile unui „fapt social total” (I. Mărginean) pentru că include în sfera sa întreaga societate și funcționarea ei, instituțiile și comportamentele umane, viața individuală și colectivă în datele ei obiective și subiective. În acest caracter general, multidimensional, integrator se ivesc atât virtuțile euristice ale „calității vieții” cât și cele mai mari dificultăți metodologice în cercetare.

Proiectul românesc al „diagnozei calității vieții” ambiționează să ofere mai mult decât o descriere a „stării vieții” și a evaluărilor pe care le fac oamenii prin prisma valorilor, aspirațiilor și așteptărilor lor. Strategia de cercetare a calității vieții rămâne exemplară pentru un demers de analiză care urmărește nu numai descrierea, ci și explicarea variației bunăstării materiale și subiective. Baza de date sociale acumulată în cercetările Institutului de Cercetare a Calității Vieții din ultimii 17 ani este impresionantă.

Cum să rezumi diversitatea vieții a milioane de oameni și policromia evaluărilor pe care le fac oamenii bunăstării lor subiective? Multidimensionalitatea conceptului și independența locală a indicatorilor ridică obstacole metodologice majore. Cele „șapte clase de calitate a vieții” (vezi I. Mărginean, 2005) sunt un pas semnificativ pentru înțelegerea schimbărilor în timp ale bunăstării materiale și emoționale. Înțelegem mai bine cum se schimbă peisajul vieții pe drumul care merge de la „presiune fiscală” și „supraviețuire” la „relații umane de suport” și „privilegii”. Percepțiile, evaluările și satisfacția vieții nu sunt uniforme în populația României, dar nici nu au o variație aleatorie. I. Mărginean introduce trei categorii de analiză a distanței – concordanța, alternanța și opoziția – ceea ce permite să observăm că există mai multe surse de variație sistematică a calității percepute a vieții între care un rol semnificativ îl au variabilele ocupaționale.

Conexiunile dintre ocupare și calitatea vieții sunt atât constitutive cât și funcționale.

- a) Ocuparea și calitatea vieții de muncă sunt o dimensiune a bunăstării materiale și emoționale a oamenilor; cercetările ICCV au arătat că mai mult de șase din zece oameni sunt mulțumiți și foarte mulțumiți cu profesia și locul lor de muncă (gradul satisfacției variază în categoriile ocupaționale, fiind mai mare în rândul specialiștilor cu studii superioare).
- b) Există o influență reciprocă între ocupare și calitatea vieții pentru că:
 1. oamenii își formează reprezentarea vieții bune înainte să își pună problema ocupării, iar principiile (valorile) care le structurează viața vor avea efecte asupra alegerilor și aspirațiilor ocupaționale;
 2. un bun loc de muncă are importanță “pentru calitatea vieții, prin funcțiile economice și sociale ale ocupării” (I. Mărginean, 2005, p.349).

Ocupația se află în relație cu alți factori care influențează calitatea vieții: în amonte se află educația și formarea profesională, iar în aval veniturile, autorealizarea, contactele sociale etc.; “munca are tendința de a fi un element structurant în alcătuirea psihologică a oamenilor și reprezintă ciclul activităților lor zilnice” (A. Giddens, 2000, p. 334).

Analiza profilului calității vieții în marile categorii socioocupaționale (agricultor, muncitor, tehnician, specialist cu studii superioare) a arătat că există atât concordanțe, cât și diferențieri. “Specialiștii cu studii superioare (n=62) se diferențiază cu cel mai favorabil nivel de calitate a vieții dintre cele patru categorii socioocupaționale avute în vedere, fără a reuși nici aceștia să intre în zona foarte înaltă de favorabilitate” (I. Mărginean, 2005, p.101). Printre indicatorii pentru care specialiștii înregistrează valorile înalte ale profilului calității vieții sunt și satisfacția față de profesie (4,0) și locul de muncă (3,0).

Trei sferturi din populație evaluează ca proastă și foarte proastă posibilitatea de a obține un loc de muncă. “Prin comparație, tehnicienii și specialiștii cu studii superioare sunt ceva mai optimiști, fără să aprecieze însă posibilitățile lor de a găsi un loc de muncă peste nivelul satisfăcător” (A. Bălașa, 2005, p. 171).

Variabilele ocupaționale constituie unul dintre factorii semnificativi de discriminare între profilurile de calitate a vieții. În cercetările pe eșantioane naționale reprezentative, se obține o bună descriere a similitudinilor în evaluările calității vieții în cadrul categoriei ocupaționale, precum și a diferențelor între grupuri. Dar, “în cercetările de tipul celor realizate de noi (cu 1000-2000 de subiecți) nu se pot cuprinde segmente foarte mici de populație” (I. Mărginean, 2005, p.65). Este nevoie de cercetări sectoriale care să descrie și să explice variația calității percepute a vieții.

Schimbările sociale din ultimii șaptesprezece ani și, mai ales, cele din economie și tehnologie au produs transformări dramatice în sistemul ocupațional al României, în conținutul ocupațiilor și în ratele de ocupare a populației (vezi I. Mărginean, 2006). Ocuparea a devenit o problemă de viață pentru milioane de oameni a căror bunăstare materială și emoțională a fost afectată prin pierderea locului de muncă. Miza intrării pe piața muncii nu este doar obținerea unui loc de muncă; în joc sunt chiar șansele de viață ale oamenilor, succesul sau eșecul influențându-le în mod decisiv autorealizarea, poziția socială, accesul pe piața bunurilor și serviciilor, relațiile interumane și viața familială. Ocuparea nu este doar o problemă individuală, ci și una socială. Șomajul are importante efecte economice, sociale și psihologice: scăderea PIB, creșterea cheltuielilor cu protecția socială, reducerea eficienței forței de muncă, pierderi de venit pentru familii, creșterea anomiei sociale etc. (N. Moroianu, I. Done, 2004, p. 105). Creșterea gradului de ocupare depinde atât de evoluția economiei și a pieței muncii, cât și de politicile de ocupare ale guvernelor. “Putem conceptualiza politicile sociale ca măsuri sociale “înainte”, “după” și “în jurul”: politici sociale prin care se pregătesc condițiile pentru “intrarea” pe piața muncii (exemplu, educația generală), “ieșire”, măsuri care asistă la tranziția dintre angajare și pensionare și măsuri de susținere corespunzătoare pentru “ieșirile” temporare din cadrul muncii și pentru cei incapabili să muncească cu normă întreagă” (S. Cace, 2006, p. 17).

În al doilea deceniu al tranziției, economia românească a intrat pe un trend de creștere, iar oferta de ocupare a crescut pe piața muncii așa încât, pe unele segmente ale acesteia, se înregistrează deficite ale cererii de locuri de muncă. Calitatea vieții de muncă capătă acum o nouă semnificație. “În sfera muncii omul găsește un teren necesar încercării capacităților sale fizice și intelectuale și realizării sale ca ființă socială. Acest teren este, în același timp, un cadru de viață socială mai mult sau mai puțin satisfăcător, mai mult sau mai puțin prielnic, pentru autorealizarea personală și socială” (I. Mărginean, A. Bălașa, 2005, p.147).

De ce traiul bun este accesibil unor oameni și altora nu? De ce unii oameni reușesc să aibă locuri bune de muncă, conforme cu aspirațiile și standardele lor, iar alții nu? De ce unii valorifică oportunitățile de pe piața muncii, iar alții nu?

Ar putea fi invocat mediul social și variatele aranjamente sociale care au re-stratificat populația și șansele de viață. Devenind din ce în ce mai liberă, "piața cu procesele sale 'nu cunoaște distincții personale': interesele funcționale o domină" (M. Weber, 1991, p. 192). Dar n-am progresa prea mult. Observarea mediului social ar fi o bună cale pentru a explica similitudinile din diferitele straturi sociale ale populației. Nu am înțelege de ce, în condiții similare, oamenii fac variate alegeri pe drumul căutării vieții bune și a locului de muncă pe care îl doresc.

Cercetările ICCV au arătat că tinere femei - confruntate cu aceeași problemă, sărăcia - aleg căi diferite de viață: unele au ales ocuparea unei slujbe cu muncă grea și prost plătită, în timp ce altele au ales emigrarea și riscul sclaviei sexuale. Ceea ce le diferențiază sunt atitudinile, reprezentările despre muncă, bani și reușită în viață. Aspirațiile (nevoile) lor ocupaționale s-au format prin experiențe socializatoare de durată în cursul vieții.

Calitatea vieții este un concept evaluativ, iar evaluările pe care oamenii le fac vieții lor apar pe baza raportării la valorile din societate. Cum intervin acestea în judecățile despre calitatea vieții și un loc bun de muncă? Cercetarea orientărilor de valoare, a atitudinilor, reprezentărilor despre muncă și bani, a aspirațiilor ocupaționale ar putea contribui la explicarea și înțelegerea mai profundă a variațiilor interindividuale ale calității vieții și ocupării locului de muncă pe care îl preferă.

Această cercetare este un subproiect al diagnozei calității vieții și s-a focalizat pe o singură dimensiune a relației dintre ocupare și calitatea vieții: orientările de valoare interiorizate în reprezentările despre viața bună și ocupație.

Scopul său a fost inerent exploratoriu – în absența altor cercetări pe aceeași temă – și a inclus mai multe obiective.

- Ce prețuiesc oamenii cel mai mult în viață? În ce cred?
- Ce reprezentări au despre muncă, bani și surse de venit?
- Cum valorizează și ierarhizează ocupațiile? Ce criterii utilizează?
- Ce preferințe ocupaționale au? Motivele alegerii.
- Cum își evaluează șansele pe piața muncii?
- Percepții ale ordinii economice și sociale: bogați, săraci, oameni de succes. Grupul de referință.
- Motivația muncii.

Ancheta s-a realizat pe baza unui ghid de interviu (semidirectiv) care a inclus 25 de întrebări deschise, unele de tip semiproiectiv.

Planul inițial de observație includea comparația a patru grupuri de persoane selectate pe baza combinării a două criterii: a) categoria ocupațională și b) profiluri distincte de calitate a vieții. Cea mai economică soluție de realizare a interviurilor a fost căutarea persoanelor și interviuarea lor la agențiile de mediere a muncii, târguri de locuri de muncă sau în firme. În această primă etapă, am obținut cooperarea unei agenții care recrutează și selecționează specialiști și manageri executivi. La sediul acesteia, au fost interviewate 200 de persoane, absolvenți de învățământ superior, femei și bărbați în vârstă de până la 45 de ani (80% au până la 35 de ani). Opt din zece aveau un loc de muncă, dar își căutau un altul. Aceștia aveau venituri medii și mai mari.

Evident, nu sunt un grup reprezentativ pentru specialiștii cu studii superioare. În această fază a cercetării, problema reprezentativității nu este cea mai importantă, ci felul în care își construiesc judecățile de valoare despre viața care merită trăită și ocupație ca parte a acesteia.

REPREZENTĂRILE POPULAȚIEI DESPRE VIAȚA BUNĂ ȘI OCUPAȚIE

1. ORIENTĂRI DE VALOARE: VIAȚA, MUNCA ȘI BANII

Calitatea vieții este “un concept evaluativ: rezultatul evaluării condițiilor de viață, a “stării vieții” prin prisma unor criterii de valoare” (C. Zamfir, 1999, p. 44). Logic și psihologic, evaluările sunt comparații între “starea de fapt” (percepții, reprezentări) și o “stare dezirabilă” la care fiecare om aspiră și crede că i se cuvine. Pe ce bază își construiesc și își reprezintă oamenii viața bună, de calitate, la care aspiră? Exercițierea libertății de a trăi, așa cum își doresc oamenii, “este intermediată de valori, dar valorile la rândul lor sunt influențate de discuții publice și interacțiuni sociale, care sunt ele însele influențate de libertățile participante” (A. Sen, 2004 p. 26).

Valorile interiorizate devin principii fundamentale care organizează universul intern individual și sunt recognoscibile în scopuri de viață, motive, atitudini (opinii) și credințe. Neîndoielnic, nu reprezintă unicul factor intern al comportamentului uman. Dar sunt o parte componentă a inferențelor practice pe baza cărora oamenii iau decizii esențiale pentru viața lor. “Când întrebăm ce vrea un om de la viață, ne ocupăm de adevărata lui esență” (A. Maslow, 1978, p. 55).

Care este numărul, natura și ierarhia valorilor care ghidează viața oamenilor din lotul investigat? La întrebarea: “Pentru dumneavoastră, ce este cel mai important în viață, ce prețuiți cel mai mult?” trei din zece persoane intervievate indică familia. Într-o proporție apropiată (14-17%) sunt indicate ca valori centrale:

- relațiile interumane (comunicare, prețuire, prietenie etc.);
- munca, cariera, autorealizarea;
- integritatea morală: cinstea, demnitatea, sinceritatea;
- sănătatea personală și a familiei.

În sfârșit, opt dintr-o sută de respondenți vorbesc despre “fericire, siguranță, echilibru, satisfacție” (graficul nr. 1).

Chiar și în acest grup restrâns numeric de persoane sunt ușor de observat diferențele în modul de a privi viața bună pe care tind să o realizeze: familia, contactele sociale, autorealizarea profesională etc. Dar variația interindividuală a configurației orientărilor de valoare pe care le împărtășesc este mult mai largă.

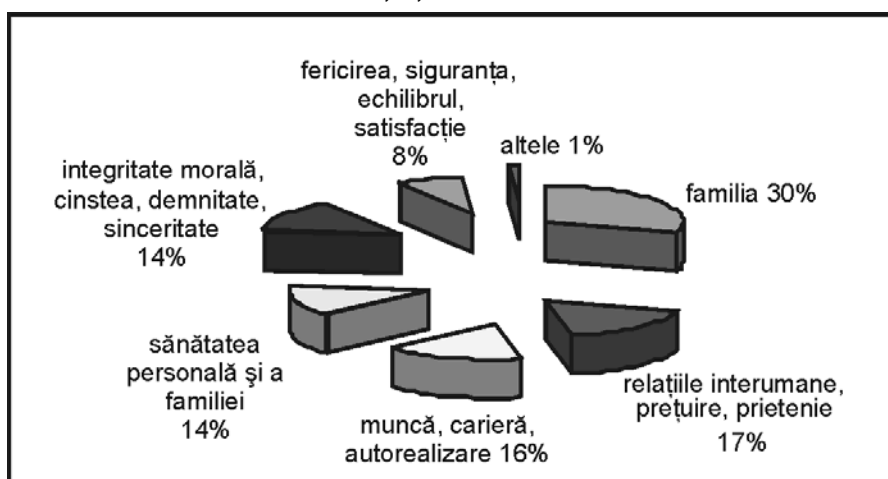
Valorile invocate de persoanele intervievate au, destul de probabil, o largă răspândire în societatea românească. Un argument empiric îl furnizează datele din diagnoza anuală a calității vieții care arată că principalele surse ale satisfacției în viață sunt familia și munca.

Prin contrast cu persoanele care se confruntă cu privațiunile sărăciei, grupul investigat nu invocă banii în mod direct, și când o fac, se referă la

bunăstarea familiei. Aceasta ne atrage atenția asupra comportamentelor verbale în cadrul interviului și a distincției metodologice pe care trebuie să o facem între trebuințe și valori. Deși valorile pot prevala uneori asupra trebuințelor (care au o bază psiho-somatică), privațiunile de durată - pe care le generează sărăcia - creează urgențe în satisfacerea lor, iar valorile 'tac', sunt ecranate de forța motivațională a necesităților ce trebuie satisfăcute.

Graficul nr. 1

**Pentru dumneavoastră, ce este cel mai important în viață,
ce prețuiți cel mai mult?**

Atașamentul individual față de valori are grade de intensitate variabile, ceea ce se observă în ierarhia orientărilor față de valori. Unele din aceste idei și sentimente au forța credinței și în jurul lor își construiesc proiectele de viață. S-a cerut persoanelor interviewate să își descrie crezul în viață. Prin această întrebare am așteptat să prezinte principiul cel mai important al vieții lor. Cel mai frecvent se fac referiri la muncă și dezvoltare profesională (45%), încrederea în propriile forțe și perseverența (29%). Mai puțin de o cincime dintre persoanele interviewate se referă la familie, fericire (satisfacție) sau status social. Principiul fundamental al vieții lor apare fie ca țintă (scop) al vieții, care le motivează căutările și eforturile (familia, fericirea etc.), fie ca principala cale, mijlocul, "cheia" realizării vieții bune (încrederea în propriile forțe, perseverența, dezvoltarea profesională etc.) (tabelul nr. 1).

Pentru patru din zece persoane, munca reprezintă fie un spațiu social "al autorealizării și dezvoltării personale", fie o "sursă de bani și bunăstare". Fiecare al cincilea respondent vede în ocupație o etichetă socială care indică locul în ierarhia socială și îi aduce prestigiu și apreciere. În aceeași proporție, munca este văzută pur și simplu ca "un mod de viață, un scop, o opțiune". Mai rar,

răspunsurile trimit la funcția psihologică a muncii ca sursă de “satisfacție, bucurie” sau de “identitate, echilibru și încredere în sine.”

Tabelul nr. 1

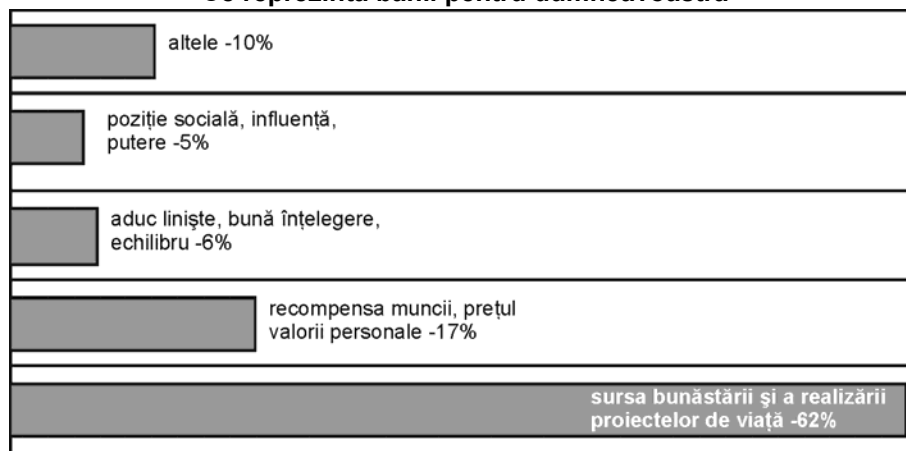
Descrieți crezul dvs. în viață	%
Încredere în propriile forțe, perseverența	29
Cariera, profesia, munca	26
Dezvoltare profesională	19
Familie	18
Status, apreciere, respectul celorlalți	11
Bunăstare, realizări materiale	8
Fericire, satisfacție	8
Să ajute pe alții, să contribuie la progresul societății	8
Să obțină cât mai mult de la viață într-un mod cât mai simplu	5
Sănătate	4
Altele	3
Ce reprezintă munca pentru dumneavoastră ?	%
Autorealizare, carieră, dezvoltare personală	39,5
O sursă de bani și bunăstare	39,0
Realizarea socială, un loc în ierarhia socială, prestigiu, apreciere	21,0
Un mod de viață, un scop, o opțiune	21,0
Sursa de satisfacție, bucurie	17,5
Identitate, echilibru și încredere în sine	12,0
Munca - spațiu de învățare	3,5

La întrebarea: “Ce reprezintă banii pentru dumneavoastră?”, persoanele intervievate au furnizat nu numai cele mai variate, dar și cele mai ambigue și pline de stereotipii răspunsuri. Comportamentul lor verbal pare a se supune la două tendințe contradictorii: pe de o parte, înclinația de a descrie sincer ideile și sentimentele pe care le au despre bani; pe de altă parte, o normă socială care le cere să nu descrie cu acuratețe judecățile lor despre bani.

În varietatea interindividuală a răspunsurilor, o temă apare ca predominantă: banii sunt văzuți ca “sursă a bunăstării și realizării proiectelor de viață” (62%). Alte funcții ale banilor pentru viața personală apar cu frecvențe mai mici (graficul nr. 2); în ordine descrescătoare, banii:

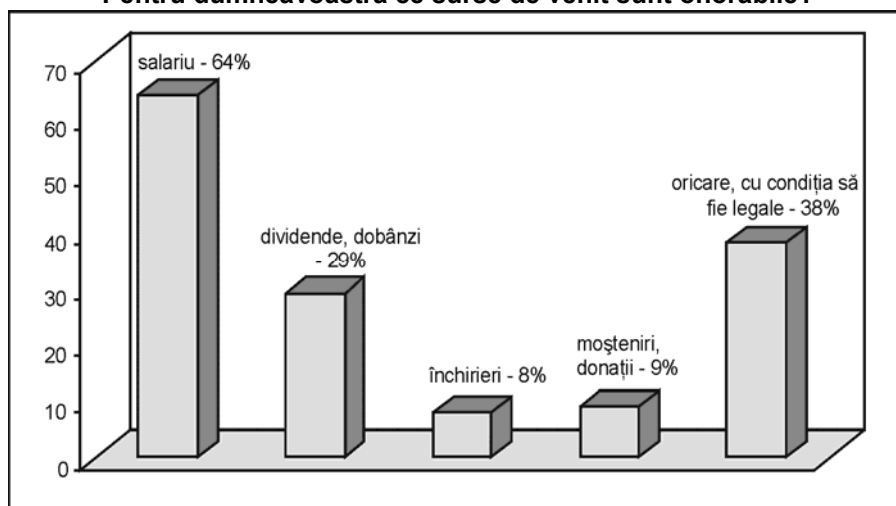
- sunt recompensa muncii, prețul valorii personale;
- aduc liniște în familie, înțelegere, echilibru;
- sunt o etichetă socială și aduc o poziție în ierarhia socială, influență și putere.

Graficul nr. 2

Ce reprezintă banii pentru dumneavoastră

Aproximativ două treimi dintre respondenți indică salariul ca sursă onorabilă de venit, ceilalți făcând referiri la dividende, dobânzi, închirieri, moșteniri etc. (graficul nr. 3). Interesant este faptul că circa patru din zece persoane simt nevoia să sublinieze că "oricare sursă de venit este onorabilă cu condiția să fie legală". Să fie aceasta o reacție la percepția corupției din societate ca sursă a multor averi create în afara legii?

Graficul nr. 3

Pentru dumneavoastră ce surse de venit sunt onorabile?

2. VALORIZAREA ȘI IERARHIZAREA OCUPAȚIILOR

Înainte de a-și pune problema ocupării, oamenii și-au format deja în cursul vieții o viziune despre ce înseamnă viața bună, pe care merită să o trăiască. Configurația individuală a orientărilor de valoare trebuie pusă în legătură cu mecanismul complex și subtil al interacțiunilor sociale și socializării, al experienței colective de viață și al comunicării cu alții. Odată internalizate în atitudini, motive, aspirații și reprezentări despre ce înseamnă viața bună, valorile devin vectori relativ stabili ai modurilor de a fi, a gândi și a simți al oamenilor. Aceasta nu înseamnă că oamenii nu fac reevaluări ale vieții pe care și-o doresc pe baza schimbărilor din mediul social, al apartenențelor la grupurile sociale sau al experimentării succesului și eșecului în realizarea țelurilor pe care și le-au propus. Dimpotrivă, așa cum o arată numeroase cercetări sociale, standardele după care oamenii își evaluează viața se schimbă. Dar, arareori, au loc schimbări cruciale în criteriile de valoare.

Într-o cercetare europeană din anul 2003 - care a inclus 28 de țări membre ale UE și candidate (inclusiv România) - referitoare la percepțiile condițiilor de viață într-o Europă lărgită, imaginea vieții bune „a fost cercetată prin intermediul a 14 indicatori, ce pot fi grupați pe trei dimensiuni: bunăstarea (a avea), relațiile sociale (iubire), oportunități, autorealizarea și recunoaștere socială (a fi). (...). România se înscrie în grupul majoritar de țări pentru care un bun loc de muncă este cel mai important; urmează menționarea traiului cu un partener și apoi spațiul suficient de locuit” (I. Mărginean, 2005, p. 350- 351).

Înainte de a vedea ce înțeleg persoanele din lotul investigat printr-un loc bun de muncă, pe care și-l doresc, să observăm modul în care construiesc ierarhiile ocupaționale și ce criterii valorice folosesc.

Deloc surprinzător, majoritatea respondenților așează pe primele două locuri ale ierarhiei ocupațiilor profesiile de medic și profesor (tabelul nr. 2). O proporție asemănătoare așază profesia de economist pe locul trei. Pe următoarele locuri, în ordine descrescătoare, sunt nominalizate alte profesii: avocat, inginer, manager, specialist IT, artist, politician, arhitect, preot etc.

Criteriile principale de ierarhizare a ocupațiilor din perspectiva subiecților sunt: conținutul și caracteristicile muncii (34%), importanța, prestigiul, utilitatea socială (34%).

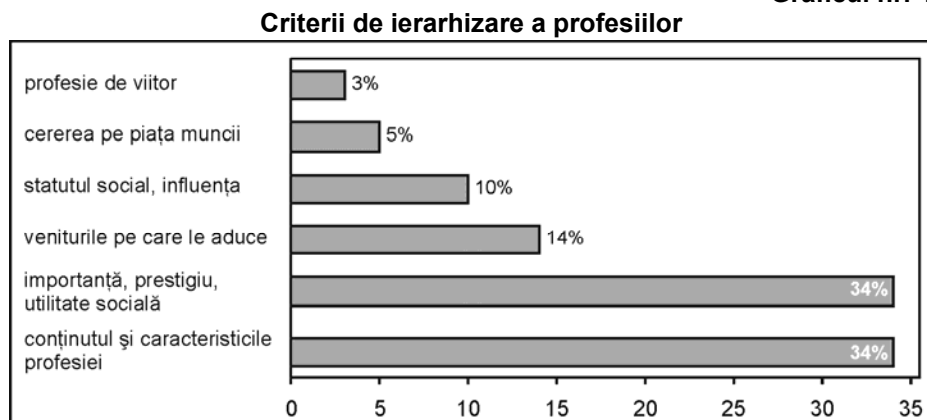
Cu frecvențe mai mici sunt invocate și alte criterii (graficul nr. 4) :

- veniturile pe care le aduce;
- statutul social, influența;
- cererea pe piața muncii;
- viitorul profesiei.

Tabelul nr. 2
Dacă ați face o ierarhie a ocupațiilor, pe care dintre acestea le-ați pune pe
primele trei locuri?

	%
Medic	59,5
Profesor	47,0
Economist	46,5
Avocat	21,5
Inginer	15,5
Manager	14,0
Specialist IT	10,5
Artist	9,0
Politician	7,0
Arhitect	6,5
Preot	4,0
Om de afaceri	2,5
Consultant	5,5
Agricultor	2,5
Astronaut	2,0
Militar	1,5
Altele	9,0
Dar pe ultimul loc?	%
Muncitor necalificat	15,5
Profesor	8,0
Politician	7,5
Economist	6,5
Agent comercial	5,0
Avocat	4,0
Funcționar	3,5
Inginer	3,5
Agricultor	2,5
Actor	1,5
Ziarist	1,5
Șomer	1,5
Altele	46,0
NR	10,5

Graficul nr. 4

Câtă acuratețe există în datele empirice referitoare la criteriile de valorizare a ocupațiilor? Cu alte cuvinte, cât de sinceri sunt oamenii când își descriu judecățile de valoare asupra ocupațiilor? O altă întrebare aduce probe empirice care cer prudență în interpretarea răspunsurilor. Prin aceasta s-a cerut subiecților să numească ocupațiile care le aduc oamenilor cele mai mari câștiguri. Cel mai des nominalizate sunt economist (35%), avocat (34%), specialist IT (25%), manager (23%), om de afaceri (21%); urmează medic, politician etc. (tabelul nr. 3). Or, aceleași profesii apar în primele zece locuri ale ierarhiei ocupațiilor.

Tabelul nr. 3

Numiți ocupațiile care, după părerea dumneavoastră, aduc oamenilor cele mai mari câștiguri

	%
Economist (finanțe-bănci, marketing, vânzări etc.)	34,5
Avocat	34,0
Specialist IT	24,5
Manager	23,0
Om de afaceri	21,0
Medic	17,0
Politician	16,5
Sportiv	7,5
Model (moda)	6,0
Activități ilicite	5,0
Agent bursă	4,0
Consultanță	4,0
Asigurări	3,5

Îndoiala metodologică exprimată mai sus pare legitimă pentru că veniturile pe care le aduce o ocupație constituie un criteriu mai frecvent utilizat decât apare în răspunsurile persoanelor intervievate.

Arareori, oamenii ierarhizează ocupațiile folosind un singur criteriu. Frecvent, au în vedere două sau mai multe criterii în valorizarea ocupațiilor. În cazul în care ar face o recomandare unui tânăr, profesiile pe care i le-ar propune să aleagă sunt din aria ocupațiilor care aduc câștiguri mari: specialist IT, economist, avocat, medic etc., dar au și alte însușiri: permite autorealizarea, este o profesie de viitor, este cerută pe piața muncii etc. (tabelul nr. 4).

Pentru că am folosit alternativ termenii de “profesie” și “ocupație”, este momentul să precizăm ca sunt concepte diferite: primul evocă educația și formarea profesională, în timp ce o “ocupație sau slujbă reprezintă munca depusă în schimbul unui salariu plătit cu regularitate” (A. Giddens, 2000, p. 335). Uneori, profesia și ocupația coincid, alteori nu.

Tabelul nr. 4

**Dacă ați face o recomandare unui tânăr, ce profesie
i-ați sugera să aleagă?**

	%
Specialist IT	30,0
Economist	16,5
Avocat	7,5
Medic	4,5
Altele	8,0
N.R.	33,5
Motivul recomandării:	
Este o profesie care cere aptitudini și permite valorificarea potențialului	25,5
Îmi place mie	24,0
Profesie de viitor	14,5
Aduce venituri	14,5
Este căutată, oferă oportunități	11,5
Are importanță socială și oferă status	5,5

Revenind, evaluările ocupațiilor pe care le fac oamenii din lotul investigat sunt nuanțate: unele profesii apar numai în ierarhia bazată pe prestigiu social (profesor), altele apar în ierarhizările după criteriul prestigiului și al veniturilor pe care le aduc (medic, economist) și, în sfârșit, unele ocupații nu apar decât în ierarhizările care folosesc criteriul veniturilor (om de afaceri, politician).

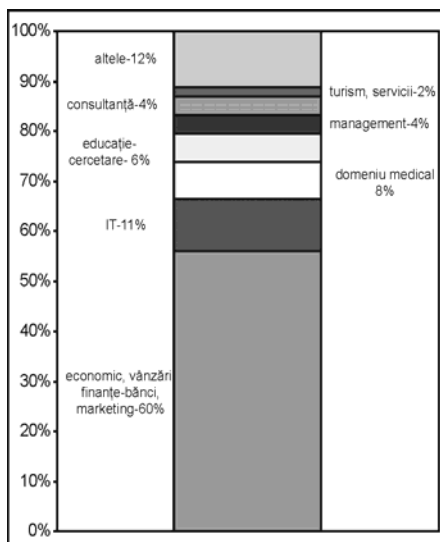
3. PREFERINȚELE OCUPAȚIONALE

Spre ce se îndreaptă preferințele lor ocupaționale? Ce loc de muncă și-ar dori? Ce reprezentări au despre cel mai bun loc de muncă?

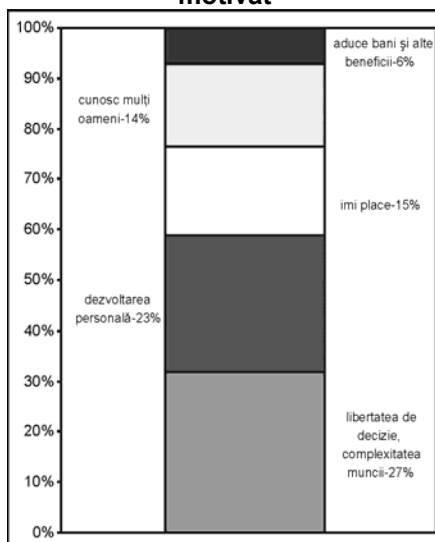
Șase din zece persoane intervievate ar dori să lucreze în domeniul economic: vânzări, finanțe-bănci, marketing etc. (graficul nr. 5). Această similitudine în preferințele ocupaționale poate fi indusă de modul în care au fost selecționate persoanele (dintre candidații care s-au prezentat la o agenție care recrutează și selecționează candidații pentru posturile de experți și manageri executivi în organizațiile economice). Cu o frecvență de șase-șapte ori mai mică se fac opțiuni pentru alte domenii: tehnologia informației, sănătate, educație, cercetare etc. Jumătate din numărul respondenților sunt motivați în alegerea lor de libertatea deciziei, complexitatea muncii și posibilitatea dezvoltării personale. Ceilalți invocă satisfacția profesională (15%), contactele sociale (14%) sau veniturile. Așa cum se observă, puțini (6%) invocă banii pe care i-ar aduce ocupația. Or, așa cum apare din datele referitoare la ierarhizarea ocupațiilor, profesia de economist este valorizată pe baza a două criterii: aduce prestigiu social și câștiguri mari.

Graficul nr. 5

Domeniu în care ar dori să lucreze

Domeniu în care ar dori să lucreze motivat

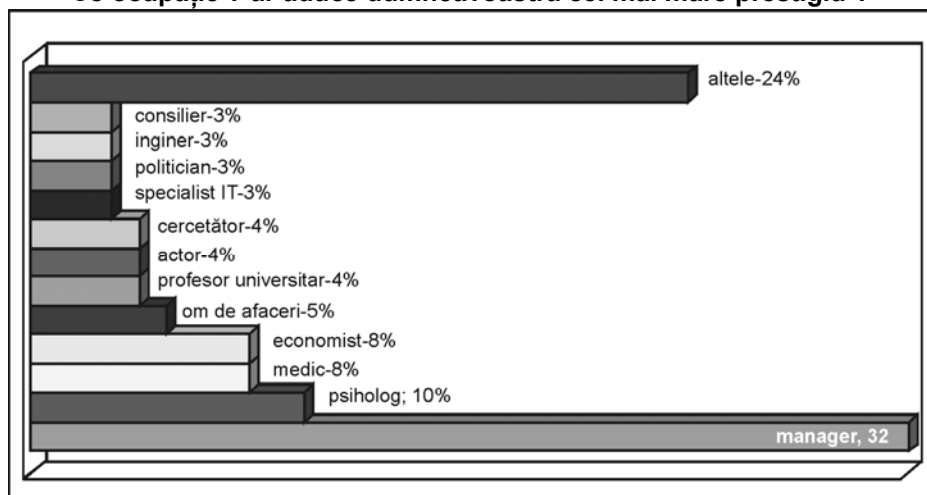

Prestigiul social pe care îl aduce ocupația are pentru o parte a persoanelor intervievate o semnificație mult mai precisă: fiecare al treilea respondent afirmă

că ocupația care i-ar aduce cel mai mare prestigiu este cea de manager. Ceilalți au o varietate de opțiuni: psiholog (10%), medic (8%), om de afaceri (5%) etc. (graficul nr. 6).

Graficul nr. 6

Ce ocupație v-ar aduce dumneavoastră cel mai mare prestigiu ?

Dacă ar putea alege, puțini și-ar dori un șef român. Ceilalți sunt divizați între opțiunea pentru un șef străin (44%) și indiferența pentru naționalitatea conducătorului de la locul de muncă (43%) și șef român (12%).

Bani, prestigiu social și leadership sunt cele trei axe pe care majoritatea, respondenților își definesc "locul bun de muncă", pe care și l-ar dori. Dincolo de aceste similitudini se întinde varietatea preferințelor individuale.

4. ȘANSE PE PIAȚA MUNCII

Ce șanse au să ocupe postul de muncă la care aspiră?

- Toate persoanele intervievate sunt active în valorificarea oportunităților de pe piața muncii: se informează, trimit CV-uri la agențiile de mediere și la firme, participă la interviuri; chiar și în condițiile în care ocupă un post, continuă ciclul căutării unui loc de muncă mai bun.
- Sunt puternic determinați să își îndeplinească proiectele: nouă din zece persoane afirmă că astăzi au obiective mai ambițioase decât în anul trecut. Acestea vizează, în primul rând, realizarea profesională (spun 89%) și, în mai mică măsură, alte obiective.
- Sunt organizați: șapte din zece respondenți spun că au o agendă riguroasă.

La întrebarea: „Ce credeți? În România oamenii ca dumneavoastră au sau nu au șanse să obțină un loc de muncă așa cum și-l dorește?”, opt din zece persoane intervievate afirmă că „există astfel de șanse”.

De unde vine această încredere în șansele lor ocupaționale? Dintr-o bună imagine de sine, a capacităților și avantajelor competitive de care dispun? Sau dintr-o percepție a posibilităților pe care le oferă mediul social românesc?

5. PERCEPȚII ALE ORDINII ECONOMICE: GRUPUL DE REFERINȚĂ

Un set de întrebări deschise de tip semiproiectiv le-a cerut să noteze una sau două însușiri care le vin în minte când se gândesc la:

- oamenii bogați în România de astăzi;
- oamenii săraci;
- oamenii care au succes.

În sfârșit, o a patra întrebare le-a solicitat să noteze două-trei însușiri ale oamenilor pe care îi apreciază cel mai mult (tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5

**Numiți una sau două însușiri care vă vin în minte când vă gândiți la
oamenii bogați din România de astăzi**

	%
Inteligenți	23,5
Au voință	19,0
Au spirit de inițiativă	10,5
Adaptabili	9,5
Au capacitate de muncă	9,0
Curajoși	7,5
Încredere în sine	5,5

Instruiți	5,0
Serioși	3,5
Excroci	30,0
Oportuniști	17,5
Au relații	10,0
Snobi	5,5
Opulenți	5,0
Neîmpliniți	0,5
Numiți una sau două însușiri care vă vin în minte când vă gândiți la oamenii săraci din România de astăzi:	
Harnici	8,0
Victime	37,0
Ignoranți	36,0
Resemnați	36,0
Slabi	20,5
Leneși	16,5
Când vă gândiți la oamenii care au succes în viață, ce însușiri ale acestora vă vin în minte ?	
Voință	51,0
Ambiție	40,5
Inteligență	25,0
Capacitate de muncă	24,0
Încredere în sine	17,0
Curaj	11,0
Spirit de inițiativă	10,0
Seriozitate	9,0
Talent	2,5
Oportuniști	9,5
Notați 2-3 însușiri ale oamenilor pe care îi apreciați cel mai mult	
Onestitate	34,0
Inteligență	31,5
Voință	31,5
Generozitate	29,5
Verticalitate	24,0
Curaj	21,0
Profesionalism	21,0
Responsabilitate	16,5
Încrederea în sine	16,0
Simțul umorului	11,0
Diplomație, tact	8,0
Educație	5,0
Întreprinzător	2,5

„Oamenii bogați” îi divizează: cei mai mulți respondenți au o imagine pozitivă a acestora (inteligenți, au voință, inițiativă, sunt adaptabili, au capacitate de muncă etc.); ceilalți consideră că sunt excroci, oportuniști, au relații etc.

Imaginea „*oamenilor săraci*” este predominant negativă: victime, ignoranți, slabi, leneși.

„Oamenii care au succes” au voință, ambiție, inteligență, capacitate de muncă, încredere în sine, curaj, spirit de inițiativă etc. Este ușor de observat că aceste însușiri sunt împărtășite și de oamenii bogați.

„Oamenii pe care îi apreciază cel mai mult” au însușiri precum onestitate, inteligență, voință, generozitate, verticalitate, curaj, profesionalism, încredere în sine etc. Unele dintre aceste însușiri le-am întâlnit și la oamenii care au succes sau sunt bogați. Acestora li se adaugă caracteristicile morale. Oamenii cu succes, bogați și morali sunt grupul de referință care le inspiră ideile, sentimentele și orientările în viață și muncă.

Ceea ce izbește în reprezentările pe care le au persoanele din lotul investigat despre diviziunile sociale verticale este individualismul judecăților: nici bogăția, nici sărăcia, nici succesul sau eșecul în viață nu sunt atribuite mediului social; sursa lor este văzută în capacitățile și calitățile individuale.

6. MOTIVAȚIA MUNCII

Așa cum se observă, persoanele din lotul investigat au reprezentări nuanțate ale ierarhiilor sociale, economice și ocupaționale. Valorizează succesul și destul de frecvent bogăția, dar printre trăsăturile de personalitate ale oamenilor pe care îi apreciază sunt și însușirile morale: onestitatea, generozitatea, demnitatea, responsabilitatea etc. (Este interesant de observat că tema morală este frecventă în reprezentările lor despre viață, muncă sau alți oameni).

Având venituri mai mari decât media populației, persoanele intervievate nu aparțin categoriei celor obligați să își cumpere zilnic viața. Ei nu intră pe piața muncii constrânși de nevoi presante. Au mai multă libertate în alegerile pe care le fac și în tranzacționarea condițiilor muncii.

Au proiecte și vor să își construiască viața pe care și-o doresc. Proiectele lor de viață sunt organizate în jurul unor valori dominante care structurează și ordonează reprezentările lor despre ei înșiși și mediul social. Știu ce fel de viață vor să trăiască și valorile pe care le împărtășesc dau coerență modurilor de a gândi viața, munca și relațiile cu alți oameni. În proporții variabile, țelurile de viață se centrează pe familie, contacte sociale, dezvoltare profesională, bunăstare, morală etc.

Au încredere în ei și în șansele lor în competiția de pe piața muncii. Sunt activi în căutarea locului de muncă la care aspiră, sunt determinați și organizați. Mai mult decât alți oameni au o puternică nevoie de actualizare și sunt motivați de autorealizare profesională. Cei mai mulți văd munca ca spațiu al autorealizării, ca un mod de viață, ca sursă de satisfacție, identitate și echilibru. Banii au, pentru cei mai mulți dintre ei, o valoare instrumentală, sunt o sursă a bunăstării.

Au reprezentări bine definite despre ocupația și locul de muncă pe care și-l doresc. Șansele realizării așteptărilor pe care le au depind nu numai de mediul organizațiilor economice în care vor lucra, ci și de calitatea și intensitatea muncii lor. Ce le-ar aduce satisfacție și i-ar face performanți în activitate? Cu alte cuvinte, ce i-ar motiva în muncă?

Obțin rezultate bune în muncă atunci când:

- fac munca care le place (31%);
- au condiții bune de muncă (29%);
- sunt apreciați și recompensați (22%);
- au libertate în decizii și acțiuni (15%);
- există competiție (3%).

Locul de muncă care le-ar aduce cea mai mare satisfacție profesională ar trebui să includă:

- putere de decizie (48%);
- posibilități de promovare (39%);

- lucrul într-o echipă de profesioniști (18%);
- condiții bune de lucru (11%);
- relații cu oamenii (11%);
- aduce bani (7%).

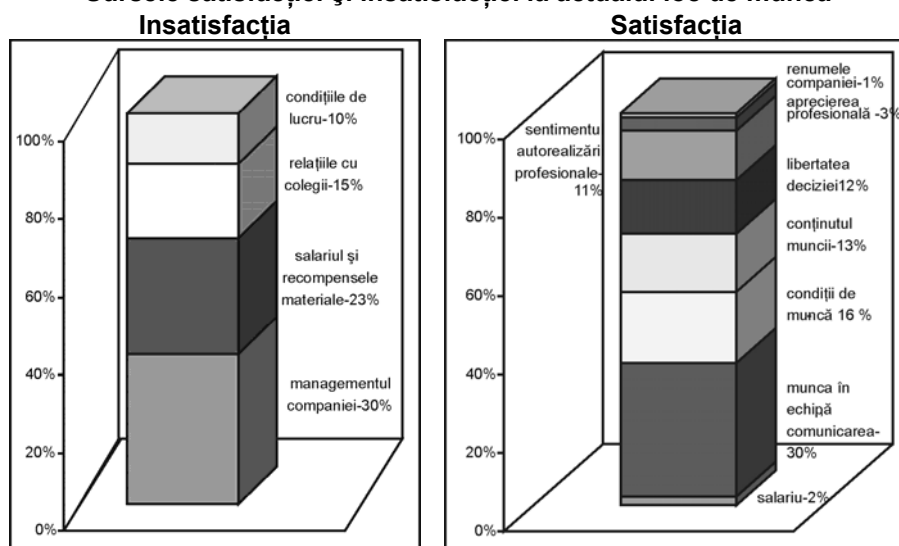
Persoanele incluse în anchetă par a aparține acelei “minorități care este provocată de oportunitate și dorința de a munci din greu pentru a realiza ceva”. (D.C. McClelland, 1978, p.88) Așa cum am văzut, bunăstarea, *leadership*-ul și prestigiul sunt motive puternice pentru a căuta autorealizarea și împlinirea proiectelor de viață.

Modurile de a gândi performanța și satisfacția muncii nu sunt independente de orientările lor de valoare. Autorul cunoscutei “ierarhii a nevoilor” recunoaște că nu s-a ocupat de alte probleme de bază ale motivării comportamentului uman. Printre acestea se află “problema valorilor (care ar trebui incluse) în orice teorie definitivă a motivației” (A. H. Maslow, 1978, p. 56).

Opt din zece respondenți aveau la data interviului un loc de muncă. Aceștia au fost întrebați ce le place și ce nu le place la actualul loc de muncă (graficul nr. 7).

Graficul nr. 7

Sursele satisfacției și insatisfacției la actualul loc de muncă

Conținutul muncii, libertatea de decizie, sentimentul autorealizării și aprecierea profesională sunt surse de satisfacție. Managementul companiei este un factor principal și exclusiv de insatisfacție la locul de muncă.

Salariul, relațiile cu colegii și condițiile de lucru sunt invocate în proporții variabile ca surse atât de satisfacție cât și de insatisfacție la actualul loc de muncă.

Este adevărat că salariul este invocat de unsprezece ori mai frecvent ca sursă de nemulțumire decât ca factor de satisfacție în muncă. Relațiile cu colegii și condițiile de lucru sunt mai frecvent menționate ca sursă de satisfacție decât de nemulțumire.

Pe ansamblul persoanelor intervievate, insatisfacția este suficient de puternică pentru a motiva părăsirea firmelor în care lucrează și revenirea pe piața muncii.

Ipoteza că „factorii implicați în producerea satisfacției în muncă (și motivare) sunt separați și distincți de factorii care duc la insatisfacție de muncă” (F. Herzberg, 1978, p. 98), se dovedește utilă din punct de vedere metodologic pentru că ne cere să abordăm motivația muncii separat pe cele două dimensiuni ale sale. Din punct de vedere explicativ păcătuiește prin simplificare și exagerare pentru că unii factori motivaționali produc atât mulțumire cât și nemulțumire cu locul de muncă.

REMARCI FINALE

Deși cercetarea a fost exploratorie și mai curând descriptivă decât explicativă, acum înțelegem mai bine cum funcționează mecanismele de evaluare ale felului de viață, ale ocupării și muncii. Orientările de valoare fertilizează atitudinile, reprezentările vieții bune și ale componentelor acesteia: munca, banii, sursele de venit, preferințele ocupaționale, motivația muncii și percepțiile mediului social.

Beneficiul metodologic al cercetării a fost și mai important: a furnizat instrumentarul teoretico-metodologic pentru un nou proiect de cercetare și a fost elaborat un chestionar pentru acesta.

Persoanele intervievate nu trăiesc nici sub imperativul supraviețuirii – când valorile ‘tac’ și forța necesităților invadează modurile de a gândi, simți și acționa – nici sub zodia consumului excesiv, simbolic. Neîndoielnic, aparțin clasei mijlocii prin educație, ocupație și venit. Dar această clasă este și ea stratificată și eterogenă. Cărui strat al clasei mijlocii îi aparțin?

Universul lor subiectiv este bogat și multiform pentru că există o largă variație interindividuală a orientărilor de valoare și a reprezentărilor pe care și le-au format în cursul vieții.

Similitudinile în modurile de a gândi și valoriza viața și ocupația își au sursa în experiențele socializatoare comune ale tranziției, pentru că aparțin unor generații apropiate ca vârstă.

- Au proiecte de viață și sunt puternic motivați să și le realizeze.
- Sunt activi pe piața muncii și sunt hotărâți să folosească oportunitățile de a avea un loc de muncă mai bun, conform cu aspirațiile lor.
- Sunt individualiști și cred că succesul în viață se datorează calităților individuale, perseverenței și încrederii în sine. Au un mod particular de a privi lumea românească și ordinea ei socială.
- Par a-și construi viața pe baza ideii de profesie. Dezvoltarea profesională (cariera), familia, bunăstarea materială și emoțională (fericirea, satisfacția) sunt “pilonii” universului lor subiectiv.

Sunt ușor de observat, în datele empirice, “afinitățile electice” între felul de a privi viața bună și modurile de a gândi munca, banii și locul de muncă la care aspiră. Universul subiectiv individual are claritate și coerență.

Dacă ar trebui să dăm un nume acestui stil de viață, probabil că cel mai bun ar fi “etica muncii”. Să asistăm la geneza unei noi clase mijlocii? Cercetările viitoare vor găsi, cu certitudine, răspunsul.

Bibliografie

- Bălașa, A. (2005) *Calitatea vieții de muncă*, în: Calitatea vieții în România, coord. I. Mărginean, Editura Expert, București
- Cace, S. (2006) *Politici de ocupare în Europa Centrală și de Est*, Editura Expert, București
- Gerth, H.H. and Mills, C.W. (1993) *From Max Weber: Essays in Sociology* (new ed.), Routledge Paperback, London
- Giddens, A. (2000) *Sociologie*, Editura Bic All, București
- Herzberg, F. (1978) *One More Time: How Do You Motivate Employees?*, în: Classics of Organizational Behavior (edited by Natemeyer, W.E.), Moore Publishing Company, Illinois, p.95-106
- Inglehart, R. (1997) *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*, Princeton: Princeton University Press
- Jacob, J.C. Brinkerhoff, M.B. (1997) *Values, Performance and Subjective Well-Being in The Sustainability Movement: an Elaboration of Multiple Discrepancies Theory*, în: Social Indicators Research, vol. 42, no. 2, p.171-204
- Larionescu, M., Mărginean I., Neagu, G. (2006) *Constituirea clasei mijlocii în România*, Editura Economică, București
- Maslow, A.H. (1978) *A Theory of Human Motivation*, în: Classics of Organizational Behavior, ed. cit., p. 42-57
- Mărginean, I., Bălașa, A. (2005) *Calitatea vieții în România*, Editura Expert, București
- McClelland, D.C. (1978) *That Urge to Achieve*, în: Classics of Organizational Behavior, ed. cit., p.88-94
- Moroianu, N., Done, I. (2004) *Economie comparată*, Editura Universității din Ploiești
- Sen, A. (2004) *Dezvoltarea ca libertate*, Editura Economică, București
- Zamfir, C. (1980) *Un sociolog despre muncă și satisfacție*, Editura Politică, București
- Zamfir, C. (1984) *Indicatori și surse de variație a calității vieții*, Editura Politică, București
- Zamfir, C. (1999) *Spre o paradigmă a gândirii sociologice. Texte alese*, Editura Căntes, Iași

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

PROBLEME ECONOMICE NR. 243-244/2007

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL ROMÂN DE ECONOMIE COMPARATĂ ȘI CONSENS

INDUSTRIILE MASS-MEDIA
- particularitățile produselor mass-media -

Maria MOLDOVEANU

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007

CUPRINS

FUNCTII ȘI TIPURI DE PRODUSE MASS-MEDIA.	
CONSIDERAȚII GENERALE	161
CARACTERISTICILE PRODUSELOR MASS-MEDIA	165
CRITERII ȘI TIPOLOGII	168
"Trădați în dragoste" la <i>Prima</i> - de la <i>reality show</i> la un teatru	
de cea mai proastă calitate -	170
Cazul <i>Libertatea</i>	172
Cultura la televiziune	174
Audiența revistelor românești	177
„Cititorii lor sunt oameni activi, de vârstă medie, exigenți,	
dornici să se informeze și, uneori, avizi de știri senzaționale”	184
Bibliografie	188

FUNCȚII ȘI TIPURI DE PRODUSE MASS-MEDIA. CONSIDERAȚII GENERALE

Sistemul mass-media le oferă consumatorilor o gamă variată de produse menite să le satisfacă trebuințele, dorințele, așteptările. Trebuințele umane sunt tot mai complexe și numeroase. Clay Alderfer le sintetizează în trei mari categorii:

1. trebuințe de existență (e.g., de hrană, de sănătate, de odihnă);
2. trebuințe de relaționare (e.g., de apartenență la o structură socială, de comunicare, de autonomie);
3. trebuințe de creștere (e.g., de cunoaștere, de creație, de imagine).

Definirea și clasificarea nevoilor umane se nuanțează în funcție de domeniul științific (economie, sociologie, psihologie ș.a.), de apartenența autorilor la o anumită cultură, de concepția lor metodologică, dar majoritatea consideră că diversificarea accentuată a trebuințelor psihosociologice este stimulată și de produsele “noi”, îndeosebi de produsele mass-media.

Pentru a satisface trebuințele consumatorilor în **condiții de rentabilitate** pentru organizațiile mass-media, produsele lor îndeplinesc o serie de funcții atât la nivelul indivizilor/grupurilor sociale, cât și la nivelul societății în ansamblul ei.

După Ion Drăgan, funcțiile reprezintă “dimensiuni cu valoare analitică în studierea consecințelor mesajelor difuzate prin sistemul comunicării de masă” (12, p.166).

Sociologul american Leo Thayer identifică șapte asemenea consecințe/funcții ale mass-media:

- de informare;
- de socializare;
- de educație;
- de identitate;
- de divertisment;
- de compensare (prin stimularea de experiențe afective);
- de mitologizare (i.e. crearea de modele simbolice specifice unei culturi).

Analiza funcționalistă realizată de diverși autori înregistrează anumite diferențe. Plecând de la rezultatele cercetărilor de teren, P.F. Lazarsfeld și R.K. Merton rețin trei funcții principale ale presei:

- funcția de impunere a normelor sociale;
- funcția prin care mass-media conferă statut social (prestigiu) problemelor publice, persoanelor, organizațiilor;
- funcția (după unii – disfuncția) de narcotizare, ce poate fi identificată atunci când abundența informațiilor determină, în rândul consumatorilor, angoase, tendințe de izolare și atitudini pasive față de problemele mediului în care trăiesc (apud 12, p. 165-166).

Ion Drăgan subliniază faptul că funcțiile prezentate de Charles R. Wright în *Analiza funcțională și comunicarea de masă* au efecte directe asupra culturii indivizilor și societății.

În ce ne privește, reținem efectele pozitive ale mass-media asupra culturii ca subsistem al sistemului social general.

Tabelul nr. 1

Efectele pozitive ale mass-media asupra culturii

Funcții	Efecte
1. Funcția de supraveghere (de informare)	- stimulează dezvoltarea culturii
	- favorizează contactele culturale
2. Funcția de punere în relație a comportamentelor și de corelare a structurilor sociale	- menține consensul cultural
	- contribuie la stabilitatea socială
3. Funcția de transmitere culturală (de educație)	- favorizează păstrarea tradițiilor
	- stimulează comunicarea între generațiile de creatori
4. Funcția de divertisment (de distracție)	- favorizează dezvoltarea culturii "pop"
	- stimulează diversificarea activităților de <i>loisir</i>

Cu toată diversitatea tipologiilor prezentate în lucrările de referință, există un anume consens al cercetătorilor asupra funcțiilor de bază ale mass-media. În acest sens, putem menționa:

1. **funcția de informare**, realizată prin difuzarea de:

- informații generale despre diverse fenomene sociale (inflație, migrație, activitate legislativă etc.), care, în opinia lui M. Coman, în timp se constituie în capital informațional al indivizilor și al comunităților umane;
- informații instrumentale (utilitare) ce stau la baza deciziilor cotidiene ale oamenilor (e.g., cotații bursiere, starea vremii, situația circulației), difuzate mai ales prin presa de proximitate (ziare, reviste, posturi locale de radio-tv);
- informații de prevenire, care avertizează populația în legătură cu anumite evenimente probabile sau iminente (e.g., crize, accidente, fenomene naturale);

2. **funcția de interpretare**, care vizează, pe lângă transmiterea informațiilor, și explicarea, comentarea, interpretarea lor, cu intenția mai mult sau mai puțin explicită de a convinge publicul să acționeze într-un anume fel; de aceea mai este denumită funcția de persuasiune sau de motivație;

3. **funcția educativă și de culturalizare**, prin care se realizează modelarea “personalității de bază” și a “personalităților de statut” specifice unei societăți umane, cu ajutorul cunoștințelor științifice, artistice, doctrinare etc. și al *pattern*-urilor culturale difuzate prin mass-media.

În zilele noastre, “cultura se caracterizează prin complementaritatea dintre tehnologie și conținuturi atât la nivelul producțiilor, cât și la cel al consumului”, ceea ce exercită o presiune fără precedent asupra sectorului educativ – cel care furnizează capitalul uman din toate domeniile de activitate (11, p. 88);

4. **funcția de socializare** stimulează comunicarea, interacțiunea socială, integrarea indivizilor în societate, dar și participarea lor la decizie și la viața culturală a comunității. Unii autori identifică această funcție cu cea de culturalizare, datorită unor produse mass-media (e.g., emisiuni și publicații destinate copiilor, emisiuni de pregătire școlară, limbi străine, filme documentare, dezbateri educative) “care își asumă menirea de a transmite cunoștințe culturale și de a forma oameni cultivați” (8, Introducere, p. 82).

Francis Balle denumește această funcție - funcție de inserție socială, Denis Mc. Quail - funcție de corelare, iar M. Mathien o menționează ca funcție de coeziune socială;

5. **funcția de legătură** constă în aceea că, expunându-se la aceleași produse media oamenii - care nu se cunosc între ei - sunt “legați prin nenumărate fire nevăzute”, acced la aceleași informații, receptează aceleași cunoștințe și încep să gândească și să se comporte la fel, să opteze pentru valori similare. Funcția de legătură, numită de Ch. Wright “funcția de punere în relație a comportamentelor”, se explică prin faptul că organizațiile mass-media achiziționează știri și alte programe de la aceleași agenții și că tehnologiile actuale le permit difuzarea mesajelor în toate zonele lumii;

6. **funcția economică** a mass-media este realizată cu ajutorul mesajelor publicitare pe care le difuzează și care influențează consumul populației și, implicit, producția de bunuri și servicii;

7. **funcția de divertisment** răspunde nevoilor de relaxare, recreere, odihnă, amuzament ale consumatorilor. Prin diversitate, accesibilitate și costuri reduse, mesajele de divertisment (îndeosebi ale tv) constituie pentru publicul larg alternativa cea mai agreată de petrecere a timpului liber, de evadare din realitatea cotidiană, pentru a se refugia într-o lume imaginară. Pentru patronii de presă, divertismentul reprezintă soluția predilectă de atragere a publicului, implicit a publicității, și, de aceea, îi consacră un spațiu privilegiat în ansamblul ofertei lor.

Această soluție este criticată de cercetătorii care studiază disfuncțiile consumului excesiv de divertisment, dar și de către unii jurnaliști. Aceștia condamnă practica tot mai răspândită în presa actuală de a cenzura anumite subiecte, de a privilegia altele sau de a le “ambala” în duzina facilă a divertismentului doar pentru a face plăcere “marelui public”. David Randall ilustrează această tendință, evocând eseul umoristului Michael Frayn, în care

un computer produce ziare în funcție de rezultatele sondajelor de opinie. Întrebările sondajului erau de un cinism inimaginabil. Subiecții erau întrebați dacă “Doresc câte un articol despre o catastrofă aeriană pe lună sau mai ales preferă sau nu ca, printre resturile accidentului, să fie găsite jucării de copii? Dacă se scrie despre o crimă, ar vrea ca victima să fie o fetiță, o bătrână sau o femeie gravidă nemăritată? Iar cadavrul ar trebui să fie dezbrăcat sau în lenjerie intimă?” (21, p. 42).

A proiecta produsele mass-media în funcție de rezultatele unor asemenea sondaje ale căror erori țin de însăși formularea întrebărilor înseamnă a produce conținuturi cu “un nivel cultural scăzut”, a oferi “subiecte de prost gust”, pe care Melvin L. DeFleur și Sandra Ball-Rokeach le exemplifică cu “filmele televizate ce conțin crime și care pun accentul pe violență, prin scene pornografice prezentate la televiziunea prin cablu, prin casete video sau pe canalele naționale; serialele din timpul zilei; revistele în care oamenii fac confesiuni; filme despre delincvență, muzica sugestivă etc.”

De aceea, la alegerea subiectelor pentru o publicație sau o emisiune tv, fie ea de divertisment, trebuie să se țină seama de anumite repere calitative, flexibile și profesioniste care să satisfacă exigențele consumatorilor, fără a privilegia preferințele marginale, cele care accentuează disfuncțiile mass-media și contribuie la mediocrizarea gusturilor.

CARACTERISTICILE PRODUSELOR MASS-MEDIA

Înainte de a prezenta aceste caracteristici, sunt necesare unele precizări. După cum arăta Ph. Kotler: "fiecare produs se află în legătură cu alte produse". Împreună satisfac aceleași nevoi sau nevoi complementare. De pildă, emisiunile de divertisment răspund nevoilor de recreere ale consumatorilor, ca și alte activități de *loisir*: lectura cărților, lectura revistelor, expunerea la emisiuni de radio, ascultarea casetelor și a CD-urilor, vizitarea muzeelor, frecventarea cinematografeilor, a sălilor de concerte, a spectacolelor de teatru, a întrecerilor sportive etc.

Toate aceste produse – emisiuni, cărți, reviste, concerte, muzee, casete, spectacole, filme ș.a. - destinate recreerii și distracției consumatorilor reprezintă ceea ce putem numi, cu un termen generic, "sistem de produse" (e.g., de divertisment).

Unele produse îndeplinesc funcții similare, sunt adresate aceluiași categorii de consumatori, **sunt difuzate pe aceleași canale de comunicare**, la prețuri aproximativ egale. Împreună, alcătuiesc ceea ce, în marketing, se numește "linie de produse". Putem da ca exemplu emisiunile muzicale tv destinate celor care iubesc acest gen de artă. Pentru a se menține între preferințele publicului, aceste emisiuni trebuie să depășească ofertele concurente (e.g., emisiuni muzicale transmise la radio, concerte, evenimente ce includ și spectacole muzicale), prin calitate, diversitate și accesibilitate.

Dacă postul de televiziune deține și un studio de înregistrări (casete, CD-ROM-uri) și publică un supliment al programului tv despre evenimentele și noutățile muzicale, el va pune la dispoziția consumatorilor interesați un *mix* de produse ce cuprinde ansamblul liniilor de produse și numărul total de emisiuni muzicale, casete, CD-uri, reportaje și comentarii despre viața artistică (i.e. muzicală) a unei localități, a unei zone sau a unei regiuni.

Ph. Kotler propune un model de analiză a produselor, luând ca exemplu serviciile de asigurare pe viață, dar poate fi utilizat și în industriile mass-media. Acest model include șapte indicatori, pe care noi îi vom ilustra cu elemente din domeniile divertismentului:

1. **familia de nevoi**: nevoia de divertisment;
2. **familia de produse**: activitățile de *loisir* care presupun utilizarea de mijloace și servicii destinate recreerii, odihnei, distracției consumatorilor;
3. **clasa de produse**: emisiuni muzicale difuzate prin mass-media;
4. **linia de produse**: emisiuni muzicale tv;
5. **tipuri de produse**: interpretări în direct ale unor formații și soliști, transmisii în direct ale unor spectacole, prezentarea unor concerte din arhiva tv;
6. **marca**: Mezzo - canal tv specializat pe produse muzicale;

7. **articolul** – reprezentând o unitate distinctă a unei linii de produse sau a unei mărci, denumită și “unitate stocabilă sau variantă” de produs, în cazul de față, emisiunile difuzate de Mezzo sub generice ca: “Secvențe clasice & jazz”, “Arhive clasice”, “Mezzo Junior” și altele.

Specialiștii din domeniu (compozitori, interpreți, critici muzicali ș.a.) percep emisiunile muzicale ca pe elemente utile culturii lor profesionale, desăvârșirii artei interpretative. Unii telespectatori (e.g., dascăli sau alți intelectuali) le consideră mijloace de educație artistică și de formare culturală, iar alții - un produs de divertisment.

Pentru toți însă, muzica este un laitmotiv, un fundal al existenței umane. O întâlnim pretutindeni și facem apel la ea în împrejurările cele mai diferite (9, p. 49-50). Nici filmul și nici televiziunea nu se pot lipsi de sunetul muzical care vorbește “dincolo de cuvânt” și dincolo de imagine și care le potențează mesajele.

Chiar emisiunile mai austere, cum sunt știrile, reportajele, documentarele etc., recurg la anumite ilustrații muzicale, ce le diferențiază de alte emisiuni și le face mai accesibile înțelegerii telespectatorilor.

Prezența emisiunilor muzicale în programele de radio și televiziune întreține interesul pentru cultura transmisă prin mijloace electronice. De pildă, la începutul anilor '70, apetitul tinerilor pentru muzica tradițională/clasică difuzată de radio și televiziune scăzuse semnificativ. Dar succesul mondial al formațiilor de muzică pop, ca Beatles și Rolling Stones, i-a încurajat pe tineri să-și găsească propriul drum, chiar și în domeniul culturii, și să accepte din ce în ce mai puțin idealurile estetice ale părinților lor (4., p. 370). Radioul și televiziunea au venit în întâmpinarea opțiunilor lor. Conform studiilor statistice, “Muzica face parte din viața cotidiană a europenilor”. Peste 75% dintre nemți și olandezi și peste 80% dintre danezi și suedezi ascultă muzică în fiecare zi. Unii utilizează radioul, televiziunea, casetofonul, alții ascultă muzică de pe CD-uri și DVD-uri conectate sau nu la un PC. Numărul cel mai mare de indivizi care preferă muzica transmisă la televiziune provine din fosta Germanie de Est, iar după vârstă, sunt tinerii de 15-25 de ani (24).

În mod explicabil, genurile preferate de europeni sunt, în ordine descrescândă:

- rock și pop;
- muzică ușoară;
- muzică folclorică tradițională;
- muzică clasică.

Atunci când se pune însă problema frecventării unor concerte – activitate situată pe locul al șaselea între preferințele europenilor, după mersul la cinema, mersul la librărie, vizitarea monumentelor, participarea la întreceri sportive, vizitarea muzeelor și a galeriilor de artă – preferințele muzicale se modifică într-o anumită măsură, în sensul că, în anumite țări (e.g., Belgia, Suedia, Finlanda ș.a.), pe locul al doilea, după rock/pop, se situează muzica clasică, și nu cea

ușoară, iar în Austria și Luxemburg acest gen muzical se află pe primul loc în ierarhia concertelor preferate.

După aceste succinte considerații asupra conceptului de produs mass-media, pe care am ales să le ilustrăm cu emisiuni muzicale de televiziune în contextul celorlalte surse care oferă acest gen de artă, apreciem că orice analiză a produselor culturale necesită definirea granițelor dintre diverse ramuri ale industriilor culturale, dintre domeniile fiecărei ramuri, dintre produsele și activitățile analizate.

Demersul are nu numai utilitate pragmatică (i.e. evaluarea cheltuielilor pentru diverse activități și echipamente culturale), ci și teoretică/științifică (i.e. identificarea distincțiilor între cultural și noncultural, între creație culturală și producție culturală, între participarea la activități culturale și consumul pasiv de cultură). De pildă, un cântec popular difuzat la televiziune reprezintă un element al culturii etnice promovate de acel post sau poate fi considerat un produs cultural specific artei contemporane (i.e. artei pop)? Sau sunt valabile ambele ipostaze?

Pentru a răspunde la asemenea întrebări, trebuie definite, după cum arătam mai sus, structurile sistemului cultural în general, componentele sistemului mass-media, în speță, particularitățile produselor lor în raport cu alte produse culturale existente pe piață.

CRITERII ȘI TIPOLOGII

Produsele mass-media se pot clasifica după diverse criterii: conținut, funcții, proprietate, mijloace de comunicare, surse emitente, adresabilitate, genuri jurnalistice, specii etc.

În funcție de conținut și de sursa emitentă, M. Coman clasifică produsele mass-media în:

- **produse jurnalistice**, emise de personalul specializat din presă;
- **produse nonjurnalistice**, emise de diverse organizații sau indivizi care transmit, prin intermediul presei, anunțuri și mesaje publicitare.

Ținând seama de funcțiile mass-media, C.F. Popescu și Radu Bâlbăie grupează produsele jurnalistice în câteva mari categorii, din care reținem: jurnalismul de opinie, jurnalismul de serviciu, jurnalismul specializat, jurnalismul excepției ș.a.

Fiecare categorie include o multitudine de genuri și specii publicistice.

De pildă, jurnalismului de opinie îi corespunde în presa tipărită specii precum: editorialul, comentariul, cronica, recenzia, în vreme ce jurnalismul de serviciu, în sensul restrâns al conceptului (i.e. cel care oferă informații utilitare de la cele mai simple, de tipul cotațiilor bursiere, până la cele complexe, cum ar fi legislația IMM-urilor), se materializează prin știri, reportaje, interviuri, anchete ș.a.

O constantă a cotidienelelor o reprezintă existența rubricilor cu informații utilitare. Scanând patru cotidiene de largă circulație, *Jurnalul național*, *Adevărul*, *Ziarul* și *Evenimentul zilei*, am identificat, în toate patru, o serie de rubrici permanente cu informații despre: starea vremii, programul tv, cursul valutar și horoscop. Cititorii le consideră foarte utile. Pentru unii, la fel de utile sunt și rubricile din *Ziarul*, care conțin sfaturi legate de protecția consumatorilor sau de inițierea unei afaceri (e.g., pensiune agroturistică).

Practic, fiecare ziar încearcă să se diferențieze de celelalte prin publicarea unor informații "speciale". Spre exemplu, *Adevărul* și *Evenimentul zilei* prezintă, pe lângă piața valutară, tabele ce conțin cotațiile internaționale la produse petroliere, cereale, metale prețioase ș.a., iar *Jurnalul național* publică o pagină întreagă cu informații despre ziua respectivă: personalități și evenimente istorice legate de acea zi, sărbători, tradiții, credințe populare etc.

Paginile de "mică publicitate" sunt căutate de consumatori, ca și emisiunile de teleshopping. Cei interesați găsesc în aceste pagini date despre: cereri/oferte de servicii, închirieri de spații, vânzări sau cumpărări de locuințe, de terenuri, de autoturisme și alte informații utilitare.

Potrivit unui studiu realizat de ISRA Center Marketing Research pentru revista *Capital*, 6,3% dintre telespectatorii din mediul urban investigați cu acest prilej vizionează emisiuni de teleshopping. După cum relevă Maria Vaschi, cca 17% dintre ei au achiziționat unele dintre produsele prezentate. Cei care nu agreează asemenea emisiuni nu au încredere în argumentele ofertanților.

Doar 9,7% dintre telespectatorii constanți le acordă “multă” și “foarte multă încredere”.

Luând drept criteriu mijloacele de comunicare, produsele jurnalistice se grupează în patru categorii, ce corespund principalelor ramuri ale industriilor mass-media:

1. presa tipărită;
2. presa radiofonică;
3. presa de televiziune;
4. presa de agenție.

În opinia lui V. Vișinescu, cea de a patra categorie nu poate fi disociată de celelalte, deoarece funcțiile, genurile și stilurile publicistice se regăsesc pe un teren comun.

Împreună, cele patru categorii de produse abordează o mare diversitate de arii tematice, dar fiecare se focalizează pe anumite subiecte și pe anumite genuri jurnalistice.

În acest sens, se poate da ca exemplu structura programelor de televiziune, în funcție de conținut și timpul alocat fiecărui program.

Tabelul nr. 2

Structura programelor de televiziune

Nr. crt.	Tipuri de programe	Ore (%)
1	Știri, programe informative și educaționale	44,0
2	Filme cinematografice și alte programe de ficțiune	20,0
3	Programe muzicale	15,0
4	Programe de divertisment	12,0
5	Programe sportive	9,0

Sursa: INS, *Activitatea de audiovizual în România, 2005, Seria “Statistica de întreprindere”, p. 3.*

Aceeași publicație prezintă și repartizarea numărului de ore pentru programele difuzate la radio, în funcție de conținutul lor.

Tabelul nr. 3

Structura programelor difuzate la radio

Nr. crt.	Tipuri de programe	Ore per program (%)
1	Știri și programe informative	10,0
2	Programe muzicale	34,0
3	Programe de divertisment	34,0
4	Programe publicitare și de promovare	7,0
5	Programe educative	3,0
6	Programe de artă, știință	2,0
7	Programe sportive	1,0
8	Alte programe	9,0

Sursa: INS, *op. cit., p. 2.*

Tipologia programelor de radio arată, pe de-o parte, specificitatea canalului de comunicare, în care nu se mai regăsesc, de pildă, filmele sau alte produse bazate pe imagini, iar pe de alta, strategiile redacționale ale unităților din domeniu.

DeFleur și Ball-Rokeach consideră că, indiferent de mijlocul de comunicare prin care sunt transmise mesajele, conținutul produselor media ar putea fi clasificat în următoarele categorii:

1. **conținut de prost gust**, axat pe subiecte desuete, pe violență, pe pornografie etc., subiecte care stimulează comportamentele antisociale;
2. **conținut neutru** din punct de vedere moral și ideatic, ce nu influențează valorile și gusturile consumatorilor (e.g., informații utilitare de genul celor publicate în ziarele analizate mai sus);
3. **conținut elevat** din punct de vedere axiologic (e.g., moral, estetic, educativ). Această categorie, considerată a fi “de bun gust”, include, de regulă, filme de artă, piese de teatru, muzică de calitate, emisiuni științifice etc.

Pentru efectele lor nefaste, îndeosebi asupra tinerilor, produsele din prima categorie sunt contestate de majoritatea cercetătorilor. Un studiu realizat în Statele Unite arată că, “până la vârsta de 18 ani, un tânăr a văzut prin intermediul televizorului, în medie, 200000 de acte de violență” (26, p. 6,7). Cei care urmăresc emisiuni tv asistă anual la patru mii de crime, asasinate și alte genuri de moarte violentă.

Mai grav este, în opinia autorului, că, “în ultimii ani, și emisiunile de știri au început să se axeze foarte mult pe violență, mai ales pe cea din proximitatea noastră, existând chiar o concurență pentru a explora mai profund și mai des tenebrele și aspectele oribile ale actelor infracționale” (26, p. 6).

Asemenea emisiuni, de la știri, la filme, la *talk-show*-uri, până la așa-numitele *reality show*-uri, induc în rândul telespectatorilor sentimente de neliniște, spaimă, frustrare, insecuritate, tendințe de mimetism, de izolare socială etc.

Analizând *target*-ul predilect al acestor emisiuni, Cătălin Apostol – ziarist cu experiență în tv – constată că televiziunile particulare din România “nu fac decât să întrețină agonia acestei nații”, că, în loc să contribuie la resuscitarea mentalităților îmbolnăvite de regimul totalitar, agresează telespectatorii “cu imagini hidoase, povești obscene și scabroase, opinii și idei mediocre și de cele mai multe ori diversioniste, false și dezagreabile modele...” (1, p. 7).

“Trădați în dragoste” la Prima **- de la *reality show* la un teatru de cea mai proastă calitate -** **Studiu de caz**

Ajutați de un realizator de la Prima TV, indivizii “trădați în dragoste” își puteau demasca în fața întregii națiuni partenerii infideli – soți, logodnici, iubiți.

Pentru aceasta, realizatorul apela la serviciile unor detectivi profesioniști care, pe parcursul mai multor zile, îi filmau pe cei incriminați, fără a le proteja identitatea. Punctul culminant era flagrantul, când trădatul și trădătorul se aflau față în față. Confruntarea presupunea o gamă largă de conduite dezagreabile, cu replici de nereprodus în direct. Audiența emisiunii – la 9 noiembrie 2006, potrivit datelor TNS-AGB Internațional - s-a situat pe locul întâi în topul preferințelor înregistrate, cu 31,8 share în mediul urban - relevă, în opinia psihologilor, atracția maladivă a unor segmente de telespectatori pentru zona cea mai mizeră a existenței umane, spectacularizată pe micul ecran.

Consiliul Național al Audiovizualului s-a autosesizat. Acest reality show încălca drepturile și libertățile omului (i.e. dreptul la intimitate și la viață privată).

Prima TV a primit două somații, dar a primit și sugestii regizorale: “Dacă cei de la Prima TV vor face în așa fel încât nimeni să nu se identifice în personajele filmate, adică să folosească personaje fictive, atunci nu avem nimic împotriva emisiunii” (vicepreședintele CNA).

Postul s-a conformat și continuă să difuzeze “Trădați în dragoste”, apelând la diverse personaje care, contra cost, interpretează rolurile prevăzute în scenariile emisiunii.

CNA-ul nu mai are obiecții – “De acum încolo, este o emisiune regizată”, susțin reprezentanții Consiliului.

În acest fel, s-a ajuns de la reality show la un teatru de proastă calitate, care continuă același scenariu, același limbaj suburban, aceleași conduite dezagreabile.

Subiectele de senzație sunt abordate și în presa tipărită. Pe lângă rubricile răspândite în ziare, există publicații consacrate subiectelor de scandal. Reviste ca *Ciao!*, *VIP*, *Atac la persoană*, dar și tabloide, precum *Libertatea*, sunt receptate cu interes de un număr mare de cititori.

Apelând sau nu la paparazzi, aceste reviste prezintă evenimente “speciale” din viața vedetelor, scandaluri din zona politică, a afacerilor, a *show-bizz*-ului etc.

Publicațiile de scandal sunt, de regulă, controversate. După alții, sunt un atentat la bunul gust și la moralitate.

Jurnaliștii din redacțiile respective le consideră instrumente subtile de informare asupra vieții mondene.

De pildă, Radu Budeanu, editorul revistei *Ciao!*, declara într-un interviu: “Corectitudinea și acuratețea informațiilor publicate în *Ciao!* sunt foarte importante pentru noi, sunt valorile în care credem, lucru dovedit și prin faptul că, de când s-a lansat, această revistă nu a avut nici un proces cu o vedetă sau cu altcineva. În această ordine de idei, pentru noi, aderarea la SNA și BRAT a fost un pas firesc, foarte important, strategic și de real ajutor. Încercăm să-i aducem și pe cei care ne privesc cu indiferență în rândul celor care ne apreciază”.

Asemenea declarație dezvăluie, în opinia noastră, standardele modeste la care se raportează unii dintre jurnaliști.

Cei mai mulți dintre ei nici nu conștientizează calitatea jurnalismului pe care îl practică: "Revista *VIP* investighează și redă cu acuratețe și profesionalism aspecte din viața invizibilă a personalităților din domeniul muzicii, al televiziunii, al teatrului, al politicii, al mass-media etc." Managerul publicației face această precizare în condițiile în care însăși ideea de "viață invizibilă" implică discreție, intimitate, libertate individuală. Pentru el, *rating*-ul este mai important decât "legile morale": din vara anului 2004, *VIP* este lider de piață pe sectorul monden. Potrivit unei anchete realizate de această publicație, piața revistelor de scandal este alcătuită din următoarele segmente:

- 60% femei;
- 17% cititori de 15-24 de ani;
- 62% cititori de 25-60 de ani;
- 60% populație activă;
- 90% cititori cu studii medii și superioare;
- 50% cititori cu venituri oscilând în jurul salariului mediu pe economie.

Dar indiferent de audiența pe care o înregistrează, aceste produse se caracterizează prin percepția eronată a realității, prin interpretări tendențioase ale jurnaliștilor și, uneori, printr-un limbaj grosier.

Respingerea unui asemenea limbaj nu presupune încurajarea excesului de eufemisme. Dacă sunt prezentate acte de terorism, trebuie să se scrie deschis despre ororile care au avut loc. Dacă sunt prezentate crime, scandaluri sexuale sau cazuri finalizate cu morți violente, trebuie folosit un "limbaj măsurat". În acest sens, D. Randall îi sfătuia pe jurnaliști: "Nu ar trebui să scrieți nici pentru cel mai impresionabil, rușinos și decent cititor, dar nici pentru cel mai însetat de sânge" (21, p. 151).

Cazul *Libertatea*

Una din cele mai bine vândute publicații românești este Libertatea. Apare de luni până duminică, sub formă de tabloid (cu dimensiuni tipice: 26,5 cm x 39 cm) în 16 pagini. Aparține grupului de presă Ringier România.

Are un tiraj de cca 250000 exemplare și este difuzat în întreaga țară. Poate fi achiziționat prin abonament, prin rețeaua de distribuție a presei sau online.

Accesibilitatea sa ține de preț și de conținutul articolelor.

Se autointitulează "cotidian de informație generală". Conține comentarii de natură politică, informații de actualitate internă sau de pe alte meridiane, din cele mai diverse domenii: sport, viața mondenă, publicitate, meteo, alte informații utilitare. Informațiile sunt clare, concise, prezentate într-un limbaj simplu, pe înțelesul tuturor cititorilor. Când subiectele sunt de senzație, se prezintă mai multe amănunte.

Libertatea se diferențiază de alte cotidiane prin două detalii menite să atragă publicul masculin: rubrica intitulată "Fata de la pagina 5" și rubrica "Meteo", prezentată de fete îmbrăcate sexy. Ultima pagină din interior este dedicată informațiilor culturale: concerte, spectacole de teatru, cinema, evenimente mondene. Ediția de duminică a ziarului este consacrată mondenității, iar cea de vineri are un supliment cu divertisment și program tv.

Uneori, în paginile cu subiecte atât de eterogene se pot găsi idei subtile, interesante. De pildă, un reportaj despre talciocurile bucureștene, unde cineva oferea spre vânzare agende pline cu însemnări personale, se încheie cu reflecția ziaristului: "există și oameni nevoiți să-și vândă amintirile".

La polul opus jurnalismului de senzație se află produsele mediatice "elevate", "de bun gust", destinate satisfacerii trebuințelor de la nivelurile superioare ale piramidei lui Maslow, cum sunt trebuințele de cunoaștere, de cultivare, de educație, de frumos, de creație și de afirmare de sine sau de împlinire spirituală etc.

Această categorie include publicațiile/articolele și emisiunile culturale, dar și alte produse mass-media ce se disting printr-o accentuată dimensiune educativă sau estetică.

Datorită mijloacelor de comunicare în masă, valorile culturale, artistice, științifice ajung la un public mai larg decât *target*-urile lor predilecte. Prin radio și televiziune, prin casete video/audio, prin diverse publicații, prin CD-uri, cablu și internet, aproape întreaga populație poate recepta programe de artă și filme de cinema preluate sau create anume, muzică de toate genurile, spectacole artistice și dezbateri literare.

În țările europene (e.g., Olanda), indivizii care receptează produse culturale transmise prin mijloace electronice reprezintă cca o treime din totalul celor care se expun la media.

În țara noastră, ca și în alte țări din lume, canalele publice de radio-tv respectă anumite reguli de programare și consacră o mare parte din timpul lor de emisie știrilor și culturii. Și la noi, ca și în restul lumii, tinerii manifestă mai mult interes pentru noile forme de consum cultural și, de aceea, urmăresc mai mult canalele comerciale de radio și televiziune. Adulții și indivizii în vârstă sunt mai interesați de cultura tradițională și de programele difuzate prin canalele publice, tendință ce poate fi explicată prin teoria socializării, potrivit căreia, "de-a lungul vieții, oamenii rămân loiali formelor de cultură și de comunicare cu care s-au deprins în tinerețe – faza de socializare – și pe care apoi le-au împletit cu stilurile lor de viață" (apud 4, p. 368).

Referindu-se la dimensiunea culturală a micului ecran, Călin Căliman remarcă tradiția notabilă a postului public tv în difuzarea emisiunilor culturale. De la D.I. Suchianu la T. Vornicu și Iosif Sava, alături de care putem menționa mulți alți realizatori inspirați, televiziunea publică a difuzat de-a lungul timpului: filme, dezbateri, teatru tv, emisiuni muzicale, alte programe culturale ce pot rivaliza cu producția oricărei televiziuni din lume.

În perioada de după '89, numărul și calitatea emisiunilor culturale au diminuat. Căliman însuși reține un singur exemplu: emisiunea "Profesioniștii", realizată și prezentată de Eugenia Vodă, dar difuzată la ore mult prea târzii pentru a fi accesibilă tuturor telespectatorilor. Autorul apreciază înființarea canalului "Cultural", ca și inițiativele unor posturi comerciale de a oferi publicului tv creații reprezentative din diverse domenii ale culturii.

În ultima vreme, cultura are susținători la mai multe televiziuni, inclusiv în privința producției originale de filme tv.

Cultura la televiziune

Studiu de caz

I. Posturi și emisiuni

Emisiunile culturale reprezintă cca 6% din totalul ofertei tv de pe piața românească. Televiziunea publică difuzează emisiuni culturale în proporție de cca 13% din totalul programelor sale.

Canalul TV Cultural are o contribuție substanțială la această ofertă, cu o grilă de programe sută la sută culturale. Unele dintre emisiunile acestui canal sunt focalizate pe carte și muzică. Putem menționa în acest sens: "Cartea", avându-l ca prezentator pe Ioan Bogdan Lefter, "Citește cu mine" – producător Adrian Bănuță, "Clipe și sunete" – producător Oana Drăgulescu, "Aventura sunetelor", prezentată de compozitorul Dan Dediu, "Muzica da capo" – producător Adriana Rogovschi ș.a.m.d.

Una din funcțiile importante ale mass-media este și cea de culturalizare. Dacă posturile publice se preocupă de ea, televiziunile comerciale o subordonează funcției de divertisment. Un exemplu îl constituie postul Antena 1, care a adoptat o asemenea strategie și s-a profilat pe divertisment și jurnale de știri.

Alte canale private, cum sunt Pro TV și Prima TV, promovează cultura cu predilecție prin emisiunile "Omul care aduce cartea", prezentată de criticul Dan C. Mihăilescu, și "Parte de carte", avându-l moderator pe Cristi Tabără – emisiune ce nu a mai putut pătrunde în grila de toamnă a postului; la Prima TV, există o singură emisiune cu profil cultural, "Interviurile Cristinei Țopescu", un talk-show interesant, cu invitați de marcă, a căror personalitate se dezvăluie pe măsură ce dialoghează cu ziarista sau cu diverse alte persoane. În general, target-ul emisiunilor culturale este reprezentat de indivizi instruiți, sensibili, interesați de artă, dar și de extinderea orizontului lor cultural. Capacitatea de a recepta acest gen de emisiuni se formează în anii de școală. Cu prilejul unei anchete efectuate de CURS în august 2006, subiecții cu vârste cuprinse între 6 și 18 ani au răspuns la întrebarea: "Ce emisiuni (programe) tv urmăriți de obicei?". Din variantele prevăzute în chestionar, un număr redus de persoane au ales itemul "emisiuni culturale". Dacă ne referim la două din cele trei

subgrupe, emisiunile cele mai urmărite sunt, în ordine descrescândă, prezentate în tabelul nr. 4.

Tabelul nr. 4

Rating-ul programelor de televiziune, în ordine descrescătoare

Vârsta subiecților (ani)	
11-14	15-18
1. Desene animate	1. Filme artistice
2. Filme artistice	2. Știri
3. Telenovele	3. Emisiuni de divertisment
4. Emisiuni de divertisment	4. Emisiuni muzicale
5. Seriale	5. Emisiuni sportive
6. Știri	6. Seriale
7. Concursuri	7. Filme documentare
8. Sport	8. Concursuri
9. Emisiuni muzicale	9. Telenovele
10. Emisiuni pentru adolescenți	10. Emisiuni științifice

Emisiunile denumite "culturale" se situează pe locul al 15-lea, pe o scală cu 17 poziții.

II. Realizatori și invitați

Între emisiunile culturale interesante din punct de vedere al concepției editoriale, dar și al investiției umane – realizatori, prezentatori, invitați – se disting cele difuzate sub genericele: "Cultura libre", "Garantat 100%", "Lumea citește".

"Cultura libre" este un talk-show centrat pe diverse probleme de actualitate culturală: artă alternativă, psihoza manelelor, legea patrimoniului cultural etc.

Dragoș Bucurenci, moderatorul emisiunii, este el însuși un om de cultură, scriitor de succes, jurnalist cu experiență în televiziune. Invitații săi sunt personalități cunoscute ale culturii, teologiei, științei, societății civile, precum: Teodor Baconsky, diplomat, scriitor, teolog, Dorin Ștefan (arhitect renumit), Neagu Djuvara (istoric, jurist, filosof), Alex Mihai Ștefănescu (scriitor, jurnalist, istoric) ș.a., dar și oameni mai puțini mediatizați, dar cu multe realizări în domeniile abordate.

Despre această emisiune, presa s-a pronunțat în termeni elogioși, remarcându-i noutatea, densitatea ideilor, vocația civică, valoarea interlocutorilor.

"Garantat 100%" este cel mai longeviv talk-show de cultură. Realizatorul și prezentatorul emisiunii, Cătălin Ștefănescu, publicist, reporter, critic de teatru, dezbate împreună cu invitații săi teme legate de teatru, film, muzică, politică etc. Dintre invitați, îi amintim pe regizorul Alexandru Dabija, pe Al Di Meola – cel mai titrat chitarist de jazz din lume, Vanessa Redgrave, actriță britanică, deținătoarea unui Oscar pentru interpretarea unui rol secundar din filmul "Julie" și a multor altor distincții, Florin Iaru (scriitor), Marina Constantinescu (realizator tv) ș.a.

“Lumea citește”, emisiune moderată de Ioan T. Morar, în cadrul căreia stau față în față scriitori și cititori obișnuiți. Se adresează unui public eterogen și încearcă să îi apropie pe oameni de cărți.

Realizatoarea emisiunii, Corina Rădulescu, apreciază că efectul pe care îl produce show-ul este mult mai important decât dezbateră în sine – “Când vorbim despre cărți nu ne luăm la întrecere să vedem cine știe mai mult și cine citește mai mult”.

În general, conceperea, realizarea și programarea emisiunilor culturale reprezintă o maximă provocare pentru managementul unei televiziuni.

În industria radiodifuziunii, canalul specializat pe emisiuni culturale este **România Cultural**. Începând cu 1990, programul II al radioului public devine un canal care transmite 16 ore zilnic emisiuni literare, muzicale, științifice, dezbateri pe diverse teme culturale, concerte susținute de mari ansambluri muzicale și orchestre simfonice etc.

Obiectivul principal al canalului este promovarea marilor valori ale culturii românești și universale. Grila de programe reflectă această proiecție strategică:

- în *prime-time* (08.00-12.00) este programat un tronson de actualitate culturală extrem de util ascultătorilor care doresc să participe la anumite evenimente;
- intervalul 12.00-19.00 este destinat unor dezbateri pe teme culturale, medalioane, comentarii etc.;
- de la orele 19.00-22.00 se transmit concerte de muzică simfonică, populară, jazz și alte genuri muzicale, teatru radiofonic cu piese din Fonoteca de Aur, dar și cu premiere ale creatorilor contemporani;
- după orele 22.00 sunt programate *talk-show-uri* pe teme literare, sociale, științifice, religioase, artistice etc. Emisiunile postului Radio România Cultural se încheie cu un program muzical nocturn (e.g., muzică ambientală, jazz, blues ș.a.).

În anul 1998, cu prilejul marcării a șapte decenii de la difuzarea primei emisiuni a postului public de radio, canalul România Cultural a avut o participare notabilă prin organizarea “Seminarului național de jurnalism cultural” (ediția a doua) și prin ciclul de spectacole “Arta poetică”, susținut sub deviza: “Triumf prin spirit, apropiere prin cultură”.

La nivelul presei tipărite, temele și valorile culturale sunt prezente, în mod explicit, în revistele de profil și în rubricile/paginile consacrate culturii în alte publicații.

În mod implicit, cultura se legitimează prin orice temă tratată cu profesionalism și prin calitatea/acuratețea limbajului utilizat de jurnaliști. Așa cum scria Jacques Charpentreau, “totul este cultural”, cultura este “spațiul unde se ordonează forțele constitutive ale persoanei și comunității”.

Trebuie să precizăm de la început că presa culturală din țara noastră se confruntă cu mari dificultăți financiare, ca de altfel majoritatea proiectelor din zona culturii, științei, educației.

Din cele 42 de titluri cu apariție relativ regulată, în capitală sau în alte localități, un număr redus dintre ele își mențin statutul pe care l-au dobândit prin ținută și calitate publicistică.

Se pot menționa, în acest sens: *România literară*, *Revista 22*, *Observatorul cultural*, *Dilema veche*, *Idei în dialog* ș.a. Brand-ul care le-a consacrat și apartenența la grupuri de presă puternice nu constituie însă o certitudine în legătură cu apariția lor în continuare. Deja două publicații importante, *Cuvântul* și *Timpul*, și-au anunțat din luna septembrie 2006 iminenta dispariție din peisajul presei românești.

Numărul consumatorilor fideli ai revistelor culturale este insuficient pentru a susține tiraje rentabile, iar comunitățile de afaceri care le-ar putea sponsoriza sunt cu totul dezinteresate de conținutul și rolul lor în societatea românească.

Mai degrabă au șanse de supraviețuire "revistele de popularizare" a științei, de tipul *Magazin*, subintitulat săptămânal cultural-științific. Dacă analizăm titlurile din acest *Magazin* publicate sub generice ca: "Labirint sentimental", "Spectacolul cunoașterii", "Istории uitate", "Incursiuni în paranormal", "Femina club", "Starea de veghe", "Terra X" ș.a., specifice de altfel unei reviste de acest gen, și le contrapunem "culturii de cartier" omniprezente în viața cotidiană (inclusiv în mass-media), ajungem la concluzia că asemenea publicații sunt utile, că sunt educative, că răspund unor minime nevoi culturale, că mai bine cu ele decât fără, că au și ele un public predilect care nu trebuie marginalizat.

Ar fi însă regretabil dacă în viitor presa culturală s-ar reduce la publicații gen *Magazin*, pentru care există piață de desfacere și, eventual, sponsori de publicitate.

Marginalizată, diseminată și, nu de puține ori, instrumentalizată ca element de design pentru alte subiecte, cultura reprezintă pentru mass-media din România singura zonă ce poate fi exploatată și reinventată continuu.

Audiența revistelor românești

Studiu de caz

Studiile de piață din ultimii ani arată că cererea pentru publicațiile lunare și săptămânale este stabilă sau în creștere și că o mare parte din banii care circulă în industria presei tipărite se fac din reviste - 30% din tiraj și 70% din publicitate.

Domeniile tematice sunt tot mai diverse, iar segmentele de piață bine definite. Existența mai multor titluri cu adresabilitate similară stimulează concurența și, implicit, îmbunătățirea calității publicațiilor. Cu cât o revistă este mai "up-market" (mai bine poziționată și mai interesantă pentru cititorii cu venituri mai mari) cu atât este mai utilă și mai atrăgătoare pentru reclamă.

În linii mari, oferta de reviste cuprinde următoarele categorii: reviste ce se adresează femeilor (*glossy* și populare); ghiduri tv; reviste pentru bărbați; publicații de nișă (economice, de business, de sănătate, design interior și exterior, culturale, IT, auto etc.); alte categorii (e.g., reviste de can-can-uri).

Revistele *glossy* pentru femei reprezintă segmentul cel mai dinamic al ofertei de gen.

În anul 2006, potrivit SNA (Studiul Național de Audiență), pe primele trei locuri s-au situat:

1. *Avantaje*, cu 338.000 de cititori pe ediție;
2. *Unica*, 327.000 de cititori;
3. *Cosmopolitan*, 214.000 de cititori,

urmate de *Elle* cu 137.000 de cititori.

SNA înregistrează prin sondaj numărul total de cititori ai unei ediții dintr-o anumită revistă, dar cifra reală a cititorilor este de câteva ori mai mare decât tirajul vândut, întrucât fiecare exemplar trece prin mai multe mâini (revistele circulă în familie, între vecini, prieteni și colegi).

Publisherii din domeniul revistelor *glossy* marșează pe loialitatea publicului-țintă, respectiv a femeilor practice, creative, interesate de succes, de afaceri, de modă, de ascensiune socială etc. De pildă, sloganul revistei *Unica*, "pentru că tu ești unică", este edificator și susceptibil să motiveze interesul cititorilor. *Cititoarea unică* este femeie care nu se mulțumește cu puțin, care vrea să se impună, să fie remarcată, care crede că împlinirea în viață merită toate eforturile, este o femeie puternică.

Pentru ea, revista publică informații despre carieră, despre modă, despre frumusețe, despre cele mai bune cosmetice, despre sex etc., întrucât femeia puternică este o femeie realizată pe plan social și profesional, este o femeie cu stil, cu personalitate, fără inhibiții, încrezătoare în forțele sale. "Campaniile Unica" îi oferă posibilitatea să se exprime. Cifrele înregistrate într-o perioadă relativ scurtă de timp arată că între ianuarie 2006 și iunie 2006 revista *Unica* a vândut 211.156 de exemplare, din care 208.382 cu bucată, iar 2774 prin abonament, și a oferit gratuit unor persoane și organizații interesate 11.839 de exemplare. Loialitatea de care aminteam mai sus le permite editorilor să păstreze un tiraj competitiv, în pofida noilor apariții din domeniu care își revendică, la rândul lor, segmente consistente de public (e.g., *Ioana*, *Libertatea femeilor* etc.)

În aceeași perioadă de *audit* – ianuarie-iunie 2006 - revista *Ioana* a difuzat prin abonament și prin vânzări cu bucată 802.500 de exemplare, la care se adaugă gratuitățile de cca 7.344. Aproximativ 7.100 de exemplare au fost difuzate ca materiale promoționale, *Ioana* fiind o publicație care și-a asumat de la început un program consistent de marketing. Revista are la bază un concept modern. Numele editorului este bine cunoscut – Burda România –, iar sloganul "te îndrăgostești de ideile ei", incitant și memorabil. Prețul este accesibil, calitatea grafică ireproșabilă, iar structura tematică răspunde așteptărilor publicului.

Publicul predilect este constituit, în concepția managerului, din femei care aspiră la un stil de viață modern, de condiție materială medie și peste, care vor să fie în pas cu moda și să-și petreacă timpul liber într-un mod cât mai agreabil.

Ioana vine în întâmpinarea celor mai ascunse și mai personale dorințe ale cititoarelor ei, ceea ce o menține în topul revistelor de succes.

Într-un context publicistic atât de competitiv, revistele care doresc să-și păstreze cota de piață ridicată sunt nevoite să-și regândească periodic politicile de marketing și, implicit, să-și redefinească *target*-urile. De exemplu, revista lunară *Lumea femeilor*, editată de trustul de presă Ringier România, lansată în anul 2004, revine în septembrie 2005 ca publicație bilunară, decisă să satisfacă cerințele tot mai diversificate ale publicului său, cuprinzând femeile în vârstă de 30-54 de ani și familiile lor.

În acest sens, revista abordează subiecte din domeniul sănătății, al vieții de familie, al amenajării locuinței, al *loisirului* etc.

Datorită orientării sale de marketing, în cei peste zece ani de existență, *Lumea femeilor* a înregistrat un succes de piață incontestabil, astfel încât, în anii 2000-2001, a fost cea mai bine vândută revistă din țara noastră.

Revistele economice și de *business* au două repere principale: pe de o parte, interesul publicului larg pentru informația economică, iar pe de alta, cererea de informație specializată a elitelor cu putere financiară. Acestea sunt interesate nu numai de știri, ci și de analize economice aprofundate, care să conțină idei de *business*, oportunități de profit, evaluări ale contextului economic, fără de care deciziile manageriale ar fi "mult mai sărace și probabil de multe ori eronate", după cum se exprimă un specialist din *staff*-ul unei firme de consultanță pentru francize.

Revista *Capital*, editată de Ringier România, este liderul publicațiilor economice, cu o cotă de piață de cca 57%. Potrivit SNA, o ediție a revistei este citită în medie de 327.100 de persoane, de două ori mai multe decât ale publicațiilor concurente. Cititorii o apreciază pentru calitatea investigațiilor, pentru preocuparea de a descoperi cauzele care determină diverse evenimente din viața economică. Pe lângă știrile despre evenimentele care au avut loc, revista prezintă și opinii ale specialiștilor în legătură cu evoluția monedei naționale, a stilurilor de viață spre care tinde societatea românească, despre dezvoltarea afacerilor dintr-un domeniu sau altul. Rubricile revistei sunt utile, atractive - *Capital Actualitatea*, *Capital Business*, *Capital Investiții*, *Capital Service* - după cum sunt utile și suplimentele ei, care conțin reglementări legislative, clasamente, topuri etc. (e.g., *Topul celor mai bogați 300 de români*).

Capital se află pe primul loc atât în ceea ce privește ponderea cititorilor cu studii superioare (71,5%), cât și în privința venitului lunar al cititorilor săi fideli (cca 453 euro).

Întrucât nu se adresează exclusiv specialiștilor, revista prezintă informația economică într-o formă atractivă chiar și pentru cititorii neinteresați de mersul

francizelor sau de tendințele pieței bursiere, contribuind implicit la formarea culturii economice a publicului din țara noastră.

Ca nivel de audiență și adresabilitate, revista *Capital* este secondată de *Săptămâna financiară*, aparținând trustului de presă Intact.

Principalele domenii pe care se axează această publicație sunt: *Actualitate*, *Bani & Afaceri*, *Bizshow*. Editorialele sunt foarte apreciate de cititori. Numărul mediu de cititori pe ediție este de cca 210.000, ponderea deținând-o bărbații (56,4%), persoanele cu studii superioare (41%), în vârstă de 25-44 de ani (49,8%), anteprenorii și managerii (42,6%). Cca 20% din ei au un venit lunar de peste 400 de euro.

Dintr-un tiraj mediu brut de cca 30.000 de unități pe săptămână, revista vinde prin abonament mai mult de o treime, oferind gratuit aproape 5000 de abonamente.

Ca și alte publicații din domeniu, *Săptămâna financiară* a scos pe piață suplimentul *Banii în mișcare* - un ghid prețios al produselor bancare și de asigurări.

Din "clubul" publicațiilor economice - cum denumesc Ph. Kotler ansamblul principalilor "urmăritori" ai liderului de piață - mai fac parte și revistele *Business magazin* și *Banii noștri*. Prin temele și conexiunile pe care le promovează, acestea aduc o nouă perspectivă în mediul de afaceri, generând uneori o dependență a businessmenilor față de informația economică. *Business magazin* a fost lansat în toamna anului 2004 și s-a adresat de la început celui mai avizat public din domeniu. Primele ediții au fost distribuite cu titlu promoțional cititorilor *Ziarului financiar*, dar în scurt timp a devenit un produs media de sine stătător.

Numărul abonamentelor este de cca 5 ori mai mare decât al vânzărilor directe, ceea ce atestă încrederea și aprecierea pieței.

La fel de bine se vinde și săptămânalul *Banii noștri*, care, dintr-un tiraj mediu lunar de 26.000 de exemplare, reușește să difuzeze cca 24.000, atât prin vânzare directă, cât și prin abonamente. Structura sociodemografică a consumatorilor este mai diversificată, deoarece și oamenii obișnuiți doresc informații despre piața monetară, despre plasamente rentabile, despre moneda națională.

În general, piața revistelor românești înregistrează un trend ascendent, ceea ce contribuie la diversificarea ofertei, la apariția de noi publicații săptămânale. Ofertanții identifică noi nișe constituite din cititori preocupați de probleme practice, legate de construcția și amenajarea locuințelor, de grădinărit, de casele de vacanță etc., dar și din specialiști în publicitate, conștienți de eficacitatea acestui suport de reclamă.

Așa au apărut și s-au impus pe piața media publicații cum sunt: *Practic - idei pentru casă, grădină și apartamente*, cu un număr de 675.000 de cititori, *Casa mea* (319.000), *Casa lux* (318.000), *Ioana - Locuința mea* (208.000), *Casa de vacanță* (127.000) ș.a., dar și cele cu profil auto: *ProMotor*, cu 310.000 de cititori pe ediție, *AutoMotor* și *Sport*, cu un număr mediu de 274.000 de cititori,

Autoshow - 117.000, *Autoexpert* -111.000, sau revistele destinate pieței IT (e.g., *Chip*, *Computer & Communications*, *P.C. Magazine*, *Level Games Hardware Lifestyle* etc.

Asemenea publicații sunt utile atât cumpărătorilor, copleșiți de diversitatea ofertei și pândiți de riscul unei alegeri greșite, dar și consultanților din domeniu interesați de produse informatice de ultimă oră.

Potrivit SNA, piața revistelor de IT este în continuă creștere, ca și a ghidurilor tv. Liderul celor din urmă este *ProTv Magazin*, atât ca număr de cititori (cca 900.000) pe săptămână, cât și ca număr de pagini (132), secondată de *Tv satelit* (585.000 de cititori), *TvMania* (cca 448.000 de cititori).

Clienții fideli consideră că publicațiile menționate mai sus conțin cele mai pertinente și mai complete recomandări și cele mai interesante concursuri cu premii.

În funcție de conținut și de adresabilitatea produselor, mass-media se clasifică în generaliste și specializate.

Cele generaliste se adresează unor segmente de piață constituite din grupuri sociale mari, interesate de oferte complexe, eterogene. În acest sens, discutăm despre piața tv, piața cotidienele etc.

Mass-media specializate vizează **nișe de piață** reprezentate de grupuri mai restrânse de consumatori. În viziunea lui Ph. Kotler, acești consumatori “au un set de nevoi distinct și relativ complex, ei sunt dispuși să plătească un preț mai mare acelei firme care le satisface cel mai bine nevoile” (15, p. 344). De aceea, pentru a avea succes, ofertanții trebuie să-și specializeze produsele și să răspundă trebuințelor și așteptărilor nișei.

La jumătatea anilor '90, cercetătorul francez Rémy Le Champion clasifică televiziunile europene, după programele pe care le difuzau, în șase mari categorii:

1. **canale primitive** (fără nici o trimitere la sensul peiorativ al termenului), denumite așa pentru că programele lor se asemănau mult cu cele din anii '70; autorul le exemplifică cu diverse posturi publice din Finlanda (TV1, TV2), Suedia (Kanal 1) și alte țări scandinave. Aceste canale difuzează mai mult informații, documentare, retransmisii și foarte puține emisiuni de divertisment;
2. **canale educative**, cu tematică axată explicit pe funcția educativă a mass-media (e.g., BBC, Canalul 5 ș.a.);
3. **canale culturale** – mai puțin numeroase, ca și cele educative, asumându-și ca funcție principală promovarea patrimoniului cultural (e.g., canalul “Arte” și “Canalul 4”);

La polul opus acestor trei canale profilate în principal pe difuzarea culturii, se situează:

1. **canalele “americane”**, denumite așa întrucât sunt create după modelul american de televiziune, cu programe axate pe ficțiune; în marea lor majoritate sunt posturi comerciale;

2. **canalele “bătăioase”/agresive**, supuse presiunii continue a posturilor comerciale, sunt profilate pe divertismentul autohton – ceea ce implică cheltuieli mai mari decât ficțiunea de import;
3. **canalele generaliste**, direcționate atât pe conținuturi utilitare, cât și pe subiectele susceptibile să maximizeze audiența (i.e. să facă anumite concesii categoriilor cu pregătire modestă); subiectele din domeniul culturii sunt ca și inexistente.

Dacă televiziunile generaliste se adresează segmentelor-țintă cu emisiuni despre subiecte din cele mai diverse domenii ale cunoașterii și existenței umane - știință, artă, economie, construcții, modă, medicină, sport ș.a.m.d. - televiziunile de nișă au grila de programe construită pe un anumit domeniu - muzică, tineret, sport etc. Posturile generaliste sunt publice (TVR1, TVR2) și private (e.g., Antena 1, Pro TV), ca și cele de nișă. Primul experiment “de nișă” de succes l-a reprezentat postul Acasă TV, lansat în 1998 de trustul Media Pro. Nișa inițială era constituită din publicul feminin cu interese preponderent domestice (i.e. casnicele). Ulterior, aria de influență s-a extins, iar canalul Acasă TV a inclus, pe lângă un mare număr de seriale cu predilecție sud-americane, și *talk-show*-uri de divertisment moderate de vedete “recuperate” de la alte posturi tv. Această “specializare” a contribuit la creșterea semnificativă a *rating*-ului, așa încât, în anul 2005, Acasă TV se situa pe locul al patrulea în topul celor mai vizionate posturi tv. Consecințele financiare au fost cele așteptate, ceea ce explică investițiile consistente în producția telenovelelor autohtone - *Lacrimi de iubire*, *Numai iubirea*.

Dar direcționarea canalului Acasă TV pe problematica enunțată nu înseamnă “specializare” în adevăratul sens al cuvântului, mai ales că, în ultimul timp, au apărut și alte posturi care se adresează nișelor similare, dar mai bine definite, ca, de pildă, Euforia Lifestyle TV, preferate de femeile active “stilate”, “de carieră”, cu venituri peste medie și cu nivel ridicat de instrucție.

Lor li se adresează și reviste din categoria *glossy* (luxoase), precum *Avantaje*, *Unica*, *Cosmopolitan*. De altfel, aceste titluri se situează pe primele trei locuri în topul audiențelor, cu cca 350000 de cititori în cazul liderului, urmate pe locul al patrulea de *Elle*, cu peste 130000 de cititori pe ediție.

Aceste publicații contează pe loialitatea nișei, care, potrivit agenției de monitorizare a presei Alfacont, cuprinde și cititori de sex masculin, ceea ce le-a permis să-și păstreze și să înregistreze o anumită creștere a tirajului, în pofida noilor veniți pe piața revistelor de succes.

- Presa locală

Pe lângă presa cu adresabilitate națională, există organizații mass-media ale căror produse sunt destinate pieței locale. Audiența lor depinde de capacitatea pe care o au de a identifica și a satisface trebuințele specifice populației din zonele/localitățile-țintă.

Dimensiunea teritorială este o trăsătură importantă a cererii, în general, a cererii de produse mass-media, în mod deosebit. Ținând seama de această dimensiune, presa locală își definește mai bine linia editorială – tematica/rubricile și grilele de programe – și reușește să-și fidelizeze un public al său, care nu este satisfăcut de oferta competitorilor (i.e. ziare, reviste, emisuni de radio-tv cu distribuție națională).

Cercetările întreprinse în țările dezvoltate arată că sistemul mass-media reprezintă un factor de necontestat al dezvoltării locale durabile, mai ales prin catalizarea resurselor importante din zonă.

Deși nu produce întotdeauna o valoare adăugată consistentă, dimpotrivă, pentru a supraviețui, are el însuși nevoie de susținere materială (prin sponsorizări, donații etc.), sistemul influențează pozitiv domeniul **ocupării și dezvoltarea economiei locale**. De asemenea, împreună cu celelalte servicii culturale, mass-media contribuie la stimularea sentimentelor de apartenență la un teritoriu, la o comunitate, la un anume “peisaj cultural”, dar și la constituirea identității locale - un fel de orgoliu generat de această apartenență – și la formarea unui climat stimulator pentru dezvoltarea industriei, învățământului, afacerilor, turismului etc.

În țara noastră, după Decembrie 1989, presa locală a înregistrat o evoluție aparte. Dacă, la începutul perioadei, posturile tv cu acoperire locală erau percepute mai mult ca “produse artizanale” ale unor entuziaști ingineri din teritoriu, după cum remarcă Mihai Coman, ulterior, crearea posturilor locale și strategia distribuitorilor de programe prin cablu au stimulat diversificarea serviciilor tv, așa cum a stimulat-o recepționarea unor posturi tv din străinătate.

În ceea ce privește presa scrisă, “localele” erau considerate mai degrabă ca reflecții palide ale ziarelor centrale – autodefinite ca publicații naționale, deși deserveau în mod inegal câteva zone din țară și capitala (8, p. 216).

În câțiva ani, publicațiile locale au reușit totuși să-și creeze o identitate proprie și să atragă lent, dar constant, interesul cititorilor.

Potrivit *Barometrului de opinie publică* din decembrie 1995, audiența presei locale crescuse, în decurs de un an, cu cca 6%, în timp ce procesul de erodare a interesului pentru presa centrală se accentua. Din păcate, studiile de audiență realizate ulterior nu au mai prezentat evoluția presei scrise – nici a celei locale, nici a presei cu destinație națională –, ci s-au concentrat pe activitatea serviciilor audiovizuale.

Lipsa datelor asupra presei locale este resimțită în egală măsură de *advertiseri*, de manageri și de companiile care doresc să investească în mass-media. Cercetările consacrate presei locale sunt o excepție, singurul studiu de referință realizat de BRAT, prin intermediul IMAS și al CSOP, prezintă informații limitate.

Din cele aproape 200 de publicații locale, doar pentru 10% există date în SNA (Studiul național de audiență), iar pentru a le obține, *publisher*-ii plătesc sume consistente. Celelalte ziare locale atrag cu greu clienții de publicitate.

Potrivit Alfacont Mediatrack – companie de monitorizare a investițiilor în publicitate –, în ultimii ani, presa locală a obținut din reclamă cca 28 de milioane de euro. Numai în 2004, cele 56 de publicații locale monitorizate de companie au atras 40,2 milioane de euro, ceea ce reprezintă 21% din investițiile publicitare în toată presa scrisă.

„Cititorii lor sunt oameni activi, de vârstă medie, exigenți, dornici să se informeze și, uneori, avizi de știri senzaționale”

Studiu de caz

Pe baza interviurilor realizate cu redactorii-șefi sau alte persoane din conducerea următoarelor publicații: Monitorul de Prahova, Milcovul liber din Focșani, Viața Vâlcii din Rm. Vâlcea, Gazeta Oltului din Slatina, Teleormanul din Alexandria.

Toare ziarele menționate mai sus încearcă să satisfacă cerințele clienților din zonă. În acest sens, directorul de marketing al ziarului Milcovul liber, consideră că cerințele cititorilor săi se referă la: informațiile din economie, agricultură, servicii etc., la divertisment din pagina de umor, la cunoștințele culturale transmise prin materiale semnate de personalități locale.

Celelalte publicații vizează informarea populației asupra evenimentelor importante din zonă (Viața Vâlcii), educarea cititorilor (Teleormanul), prezentarea noutăților locale, a evenimentelor sociale, politice, mondene, a anunțurilor publicitare utile indivizilor interesați să vândă sau să cumpere anumite produse și să găsească locuri de muncă.

Cititorii ziarului Gazeta Oltului sunt “oameni care vor să fie bine informați, cărora le pasă de tot ce îi înconjoară, oamenii care au și ei ceva de spus, care acceptă ideea că fac parte dintr-o comunitate și trebuie să se integreze în ea”.

Subiecții intervievați atestă faptul că ziarele lor dispun de resurse umane competente, corecte, dedicate meseriei (Teleormanul), care pot răspunde nevoilor pieței.

Redacțiile au angajat o gamă complexă de specialiști - redactori, reporteri, editori, marketeri, publicitari ș.a. – implicați în elaborarea ziarului și în promovarea imaginii lui (Monitorul de Prahova). Peste 50% din angajați au studii superioare, unii fiind absolvenți ai facultăților de jurnalism (Gazeta Oltului, Viața Vâlcii). Lipsa studiilor de profil este compensată de experiență (Milcovul liber). Banii necesari producerii și distribuției ziarelor se obțin însă cu mai multă dificultate. Sursele predilecte, în cazul presei locale, sunt: vânzarea directă a publicațiilor, vânzarea spațiului publicitar, abonamentele, oferta de servicii contra cost, sponsorizări și donații din partea membrilor comunității.

Din cauza prețurilor din ce în ce mai mari la energie, hârtie, echipamente de producție etc., sumele obținute sunt insuficiente.

Diminuarea cheltuielilor pentru producția tehnică, servicii poștale, comisi-oane, transport, promovare, studii de piață etc. se face adesea prin reduceri de personal, prin limitarea creșterilor salariale sau prin renunțarea la re tehnologizare, măsuri ale căror efecte vor fi resimțite în timp.

Reprezentanții ziarelor analizate au făcut următoarele precizări: “Pentru moment, renunțăm la re tehnologizare și punem în vânzare mai mult spațiu publicitar” (Gazeta Oltului); “Limitarea creșterilor salariale și vânzarea de spațiu pentru reclame constituie singura soluție (Monitorul de Prahova); „Renunțarea la re tehnologizare și completarea cu diverse subvenții ne ajută să diminuăm cheltuielile” (Viața Vâlcii); “Acum 5 ani am redus personalul, în prezent salariile sunt destul de modeste, deci nu vom recurge la această soluție” (Milcovul liber); “Nu vom renunța niciodată la înnoirea echipamentelor, oricât de mic ar fi bugetul de care dispunem” (Teleormanul).

Opinii interesante s-au exprimat de către subiecții investigați și în legătură cu factorii care asigură supraviețuirea publicațiilor. Unii s-au referit la bani – banii obținuți din vânzarea ziarelor și din reclame (Viața Vâlcii) -, alții la competența personalului și la fidelitatea clienților (Gazeta Oltului).

Ceilalți au apreciat însă că singura soluție de supraviețuire constă în extinderea spațiului pentru reclamă, în atragerea celor mai puternici clienți.

Deși în prezent întâmpină mari dificultăți în atragerea sponsorilor de publicitate, presa locală are șanse reale să devină o piață atractivă pentru diverse categorii de clienți. În acest sens, ea dispune de condiții favorizante, precum:

- existența firmelor mici care doresc să-și promoveze produsele, dar al căror buget de publicitate este modest;
- posibilitatea de a se specializa pe produse jurnaliste comerciale ce satisfac interesele “locale” ale populației;
- interesul crescând al instituțiilor specializate în monitorizarea audienței și a investițiilor publicitare pentru ziarele și revistele locale;
- reorientarea investitorilor strategici către presa locală, ceea ce a dus la creșterea semnificativă a încasărilor de la companiile naționale.

Potrivit ARBO Media – regie multimedia ce vinde spațiile de reclamă a 40 de publicații locale – volumul de publicitate investit în presa locală de către clienții naționali în 2004 a fost cu peste 65% mai mare decât în anul precedent.

Dan Radu, directorul celei mai mari rețele de ziare locale editate de Publimedia, componentă a grupului Media Pro, observă că “Atât clienții naționali, cât și agențiile de *media-buying* conștientizează tot mai mult eficiența investițiilor în media locale”, întrucât audiența per exemplar a unei publicații locale este de 5-6 ori mai mare decât cea a ziarelor centrale care ajung în localitate;

- dezvoltarea locală susținută, descentralizarea economică și administrativă, gestionarea coerentă a regiunilor, conlucrarea *de facto* a județelor în calitate de părți componente ale regiunilor.

Pentru a deveni o miză reală pe piața publicității, presa locală trebuie:

- să combată cu argumente și fapte mentalitatea celor care consideră că ziarele și revistele din provincie sunt “cenușăresele” presei centrale – deși numeroase ziare locale au tiraje mai mari și reprezintă afaceri mai sănătoase decât unele publicații centrale;
- să pătrundă în “zona de atenție” a firmelor de monitorizare a presei, știindu-se că, fără informații auditate despre tiraj și audiență, nu au șanse reale în fața clienților publicitari.

După cum arătam mai sus, studiile de audiență, ca și cercetările statistice ale INS se concentrează mai ales pe serviciile audiovizuale. Indicatorii utilizați sunt însă prea generali (și insuficienți) pentru o evaluare complexă a domeniului.

În lucrarea *Mijloace și activități de comunicații în anul 2004*, elaborată de Institutul Național de Statistică, sunt menționate, în secțiuni distincte, mijloacele de radiocomunicații publice și private, existente la finele anului 2004, respectiv stații de radiodifuziune (în total 487), stații de televiziune (232), la care se adaugă numărul translatoarelor tv (402).

Fiind prezentate pe regiuni de dezvoltare și pe județe, se poate determina numărul stațiilor locale.

Tabelul nr. 5

Stații de rediodifuziune și de televiziune, pe regiuni de dezvoltare

Regiunea	Stații locale de radiodifuziune		Stații locale de televiziune	
	publice	private	publice	private
Nord-Est	31	50	23	11
Sud-Est	24	29	21	13
Sud-Muntenia	14	40	9	21
Sud-Vest-Oltenia	17	20	8	11
Vest	19	39	14	16
Nord-Vest	24	53	18	14
Centru	23	75	16	27
București	11	18	4	6
Total	154	324	109	113

Dacă analizăm felul în care sunt distribuite canalele audiovizuale în cadrul fiecărei regiuni, constatăm că unele polarizează un număr mare de posturi. De pildă, județele Bacău, Suceava, Constanța, Argeș, Prahova, Hunedoara, Timiș, Bihor, Cluj, Alba, Brașov dețin numărul cel mai mare de stații radio aflate în proprietate privată, iar județele Prahova, Hunedoara, Cluj, Brașov, Sibiu au numărul cel mai mare de stații tv.

Pentru evaluarea activității audiovizuale din ultimii ani, este semnificativ și numărul autorizațiilor acordate stațiilor de transmisiune prin cablu. Din totalul de 3789 de autorizații existente în 2004, pentru Regiunea Sud-Vest-Oltenia s-au emis 389 de autorizații, pentru Regiunea Centru – 737, celelalte regiuni situându-se între aceste limite.

În privința activităților de comunicații, indicatorii statistici redau numărul orelor de emisie din anul 2004 comparativ cu 2003. Datele prezentate în lucrarea INS evidențiază creșteri importante per total – 14,0% la emisii tv și 10,1% la emisii de radiodifuziune. Creșterile din sectorul privat sunt mai consistente: cca 70% din totalul orelor de emisie radio și peste 48% din totalul emisiilor tv.

O serie de indicatori prezentați în lucrarea citată se referă la “închirieri circuite radio-tv”, la comunicațiile prin satelit și la abonamentele de radio-tv. Numărul de abonamente împreună cu “numărul și activitatea bibliotecilor” reprezintă singurii indicatori la secțiunea “Cultură” din lucrarea intitulată *Statistica teritorială 2005*, elaborată de INS. Dacă avem în vedere faptul că secțiunea “Sport”, de pildă, cuprinde mai mulți indicatori, respectiv: secții sportive afiliate, sportivi legitimați, antrenori cu normă întreagă, instructori, arbitri, nemaivorbind de activitatea turistică, reflectată prin indicatori cum sunt: capacitatea de cazare - existentă și în funcțiune -, număr sosiri, număr înnoptări, indici de utilizare a capacității în funcțiune, înțelegem mai bine importanța acordată culturii în societatea noastră.

Opțiunile statisticienilor exprimă în fapt mentalitățile răspândite la nivelul diverselor structuri decizionale cu privire la rolul sectorului cultural în dezvoltarea economică și socială a comunităților umane.

Statisticile culturale reflectă concepțiile guvernanților în legătură cu prioritățile domeniului.

Aceste priorități reprezintă criterii-cheie în stabilirea și selectarea indicatorilor culturali. În țările europene, prioritățile vizează:

- **ocuparea** – criteriu extrem de important pentru cunoașterea rolului industriilor culturale pe piața muncii;
- **finanțarea sectorului public** – la nivel național, regional și local –, relevantă fiind ponderea cheltuielilor totale în PIB;
- participarea la cultură și consumul cultural.

Specialiștii consideră că un alt criteriu de care trebuie să se țină seama în elaborarea statisticilor culturale este **contribuția/implicarea sectorului culturii în afara lui** (i.e. “aux extrants”, cum spun francezii), în alte domenii ale sistemului social (e.g., economic, educativ, ecologic etc.), ceea ce asigură o viziune coerentă asupra politicilor sectoriale și pune în evidență rolul sistemului cultural în procesul de dezvoltare durabilă la nivel național și local.

În opinia noastră, statisticile culturale trebuie să cuprindă și date despre echipamentele de practică culturală.

În studiile statistice, acești indicatori sunt prezentați în secțiunea “Înzestrarea populației cu bunuri de folosință îndelungată”. Trei dintre indicatorii utilizați se referă la domeniul audiovizual, și anume:

- aparatură audio (radioreceptoare, radiocasetofoane, combine muzicale);
- televizoare;
- abonamente tv.

Ei cuprind o serie de alți indicatori cu ajutorul cărora se pot defini structura și volumul ofertei, răspândirea pe piață, gradul de pătrundere în consum a echipamentelor de practică culturală.

De pildă, “înzestrarea cu televizoare” este evaluată cu ajutorul următorilor indicatori:

- producție – mii bucăți;
- import – mii bucăți;
- export – mii bucăți;
- variație de stoc – mii bucăți;
- resurse disponibile – mii bucăți;
- scoateri din uz – mii bucăți;
- existentul de bunuri la sfârșitul anului de referință – mii bucăți;
- gradul de aprovizionare – procente;
- gradul de dependență de import – procente;
- înzestrarea la 1000 de locuitori;
- înzestrarea la 100 de gospodării;
- indicii de creștere ai înzestrării.

Înregistrarea datelor pe regiuni de dezvoltare și pe județe evidențiază diferențele locale în funcție de puterea economică a zonei și a locuitorilor, diversificarea intereselor privind înzestrarea gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată, opțiunile pentru bunurile care facilitează accesul la informație și cultură.

Studentii care au participat la realizarea interviurilor și a studiilor de caz: Mădălina Stan, Alexandra Săraru, Ana Maria Lupu, Ana Maria Rizescu, Andreea Dăscălescu, Aura Georgescu, Bianca Moruș, Bogdan Cosmin Pârvu, Cristina Corpaci, Georgiana Dinu, Ileana Niculae, Ioana Ruxandra Martin, Irina Gabriela Burdalescu, Mihaela Gheață, Mihaela Trifan, Natalia Mitu, Oana Tîrpan, Răzvan Rebegean, Robert Eugen Dinu, Valerica Iancu, Diana Vâlcea, Cristina Soare.

Autoarea le mulțumește pentru contribuție.

Bibliografie

1. Apostol, Cătălin, *Televiziuni de cartier*, în „Televiziunea – artă sau politică?”, București, Editura Victor, 2005
2. Balle, Francis, *Encyclopédie de la sociologie*, Paris, Larousse, 1975

3. Barbu, Petre, *Radiourile se îngrămădesc pe Dâmbovița*, în „Capital”, nr. 26, 29 iunie 2006
4. Bina, Vladimir, *Cultural participation in the Netherlands*, Québec, Institut de la Statistique, 2003
5. Briggs, Asa; Burke, Peter, *Mass-media. O istorie socială. De la Gutenberg la Internet*, Iași, Editura Polirom, 2005
6. Cardona, Jeannine, *Les statistiques culturelles européennes: Bilan et perspectives*, în „Actes du Colloque International sur les statistiques culturelles”, Québec, 2002
7. Căliman, Călin, *Dimensiunea culturală și dimensiunea anticulturală a televiziunii*, în „Televiziunea – artă sau politică?”, București, Editura Victor, 2005
8. Coman, Mihai, *Starea mass-media în România*, în Coman, Mihai (coord.), „Manual de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare”, Iași, Editura Polirom, 1997
9. Corjos, Nicolae, *Câteva idei cu privire la prezența muzicii în audiovizual*, în „Televiziunea – artă sau politică?”, București, Editura Victor, 2005
10. DeFleur, Melvin; Ball-Rokeach, Sandra, *Teorii ale comunicării de masă*, Iași, Editura Polirom, 1999
11. Delamotte, Eric, *De la profesionalizare la industrializare*, în Moeglin, Pierre (coord.), „Industria educației și noile media”, Iași, Polirom, 2003
12. Drăgan, Ioan, *Paradigme ale comunicării de masă*, București, Editura Șansa, 1996
13. Habermas, Jurgen, *L'espace public*, Paris, Ed. Payot, 1978
14. Institutul Național de Statistică, Direcția Generală de Statistica Întreprinderilor, *Activitatea de audiovizual în România*, București, 2005
15. Kotler, Philip, *Managementul marketingului*, București, Teora, 1998
16. Le Champion, Rémy, *Les chaînes publiques européennes face à la montée de la concurrence des chaînes privées*, în Ioan Drăgan (coord.), „Medias et espaces publics. Approches, acteurs, pratiques”, București, Academia Română, Institutul de Sociologie, 1994
17. Martin, Claude, *Frontières et structure des domaines de la culture et des communications*, comunicare prezentată la Colocviul internațional asupra statisticilor culturale, Montréal, 2002
18. Moldoveanu, Maria; Ioan-Franc, Valeriu, *Marketing și cultură*, București, Editura Expert, 1997
19. Mucică Delia, *Despre televiziune, diversitate culturală și comerțul cu servicii audiovizuale*, în „Televiziunea – artă sau politică?”, București, Editura Victor, 2005
20. Popescu, Cristian; Bălbăie, Radu, *Mic dicționar de jurnalism*, București, Fundația Rompres, 1998
21. Randall, David, *Jurnalismul universal. Ghid practic pentru presa scrisă*, Iași, Editura Polirom, 1998

22. Răduică, Georgeta; Răduică, Nicolin, *Dicționarul presei românești (1731-1918)*, București, Editura Științifică, 1995
23. Rocher, Guy, *Introduction à la sociologie générale*, Montréal, Hurtubise HMH, 1969
24. Skaliotis, Michail, *Key Figures on Cultural Participation in the European Union*, conferință susținută la Colocviul internațional asupra statisticilor culturale, Montréal, oct. 2002
25. Traciuc, Vasile, *Modalități de transmitere a știrilor de radio*, în Coman, Mihai (coord.), „Manual de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare”, Iași, Editura Polirom, 1997
26. Tudor, Ilie, Drogurile “legale” și urmările lor. Televizorul între extaz și boală, în „Formula As”, nr. 7, 2005
27. UNESCO, *Rapport mondial sur la culture. Culture, créativité et marchés*, Ed. UNESCO, 1999
28. Vaschi, Maria, *Teleshopping-ul este “țintit” de șase din o sută de români*, în revista „Capital”, nr. 32, 10 august 2006, p.13
29. Vișinescu, Victor, *Jurnalism contemporan*, București, Editura Victor, 2002
30. Vișinescu, Victor, *O istorie a presei românești*, București, Editura Victor, 2000

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

PROBLEME ECONOMICE NR. 245-246/2007

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE CERCETĂRI FINANCIARE ȘI MONETARE
"VICTOR SLĂVESCU"

**FINANȚAREA LOCALĂ:
PRACTICI COMPARATE
ROMÂNIA-UNIUNEA EUROPEANĂ**

Emil BODNĂRAȘ

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007

CUPRINS

1. STRUCTURI TERITORIALE INTRANAȚIONALE.....	197
1.1. Structuri teritoriale în Uniunea Europeană	197
1.2. Structuri teritoriale în România	203
2. CHELTUIELILE PUBLICE LOCALE	208
2.1. Cheltuielile publice locale în Uniunea Europeană	208
2.2. Cheltuielile publice locale în România	215
3. VENITURILE COLECTIVITĂȚILOR LOCALE.....	225
3.1. Veniturile colectivităților locale în Uniunea Europeană	225
3.2. Veniturile colectivităților locale în România.....	229
4. DATORIA/EXCEDENTUL ȘI SOLDUL BUGETELOR LOCALE	233
Anexă: Cadrul legislativ	245
Bibliografie	246

1. STRUCTURI TERITORIALE INTRANAȚIONALE

1.1. Structuri teritoriale în Uniunea Europeană

Peisajul comunităților locale în Uniunea Europeană (UE-25) este extrem de variat: peste 89.000 de entități care merg de la comune mici rurale, la mari comunități autonome. În Uniunea Europeană, există state organizate pe principii federale (Austria, Belgia și Germania) și state organizate unitar. De altfel, în țările federale, instituțiile federale se suprapun peste colectivitățile locale, iar în Italia sau în Spania găsim colectivități locale foarte apropiate de structurile federale.

Dimensiunea unităților administrative locale este extrem de variată: media merge de la 1.600 de locuitori în Franța la peste 30.000 în Olanda, Portugalia, Suedia și în Irlanda. În sfârșit, mai multe categorii de colectivități locale pot uneori să coexiste la același nivel, așa cum este cazul în Marea Britanie, în Irlanda și în Grecia.

Colectivitățile infranaționale sunt organizate pe unul, două sau trei nivele, după dimensiunea țării și procesul de descentralizare.

Primul nivel cuprinde aproximativ 88.000 unități și corespunde structurilor comunale. Mai multe țări fac distincție între structurile urbane și cele rurale (Cipru, Estonia, Grecia, Letonia), sau chiar în cadrul structurilor urbane. Astfel, anumitor orașe li se acordă un statut special și se disting, în consecință, colectivități de nivel primar și secundar (exemplu, *republikas pilsetas* din Letonia).

Cel de-al doilea nivel este unul intermediar și este specific, în general țărilor mari (Spania, Franța, Polonia), dar și structurilor geografice întinse din țările de dimensiuni mai reduse.

Al treilea nivel este cel regional din țările unitare mari și cel federal din țările membre care promovează o asemenea structură (Austria, Belgia și Germania). Statele regionale (Spania și Italia), a căror organizare administrativă se apropie de structurile de tip federal, fiind totuși – din punct de vedere constituțional –, state unitare, au acordat majorității regiunilor puteri legislative proprii sau delegate.

Tendențele privind evoluția structurilor administrative se grupează în două mari direcții¹:

Reforme în domeniul administrațiilor comunale în vederea favorizării procesului de fuziune. Pentru a depăși dificultățile legate de dimensiunea redusă a anumitor comune, mai multe țări încurajează cooperarea intercomunală și

¹ Dexia Bank, 2006, "Sub-national public finance in the European Union", *Economic Outlook*, p. 6-8.

promovarea unei politici de regrupare a comunelor prin intermediul unor măsuri financiare.

Tabelul nr. 1

**Organizarea teritorială a țărilor din
Uniunea Europeană (UE-25)**

	Primul nivel	Al doilea nivel	Al treilea nivel
State federale			
Austria	2358 Gemeinden		9 Länder
Belgia	589 communes	10 provinces	6 communautés et régions
Germania	12431 Gemeinden	323 Kreise	16 Länder
State unitare			
Cipru	377 24 municipalities, 353 communities ⁽¹⁾		
Danemarca	270 kommuner	13 amter	
Estonia	227 194 vallad 33 linnad		
Finlanda	432 kunta		
Franța ⁽²⁾	36784 communes	100 départe- ments	26 régions
Grecia	1034 914 demos, 120 koinotita	50 nomoi	
Irlanda	85 5 city council, 75 town council, 5 borough councils	29 county coun- cils	8 regional authorities
Italia	8101 comuni	103 province	20 regioni
Letonia	527 7 republikas pilsetas, 53 pagats, 34 novads, 433 pagasti	26 rajoni	
Lituania	61 savivaldybes		
Luxemburg	116 communes		
Malta	68 municipalities		
Marea Britanie	404 239 districts, 165 unitary authorities	34 counties	2 devolved nations ⁽⁴⁾ and 1 devolved territory ⁽⁵⁾
Olanda	458 gemeenten	12 provinces	
Polonia	2478 gmini	314 powiaty	16 wojewodstwa

	Primul nivel	Al doilea nivel	Al treilea nivel
Portugalia ⁽⁶⁾	308 municipios		2 região autónoma (Madère, Açores)
Republica Cehă	6248 obec	14 kraj	
Slovacia	2891 obec ⁽³⁾	8 vyssie uzemne celky	
Slovenia	210 občina		
Spania	8110 municipios	50 provincias	17 comunidades autónomas
Suedia	290 kommuner	20 landsting	
Ungaria	3145 települések ⁽³⁾	19 megyék	
UE 25	88002	1125	123

Note: (1) În afara celor 9 municipii situate în Republica Turcă a Ciprului de Nord; (2) Inclusiv colectivitățile teritoriale din DOM. (3) Fără sectoarele capitalei. (4) Scoția și Țara Galilor. (5) Irlanda de Nord. (6) Portugalia are un nivel infracomunal compus din 4.259 freguesias.

Sursa: CCRE (Le Conseil des Communes et Régions d'Europe) et Dexia Crédit Local, 89200 collectivités territoriales dans l'Union Européenne – Édition 2006.

În Estonia, începând cu 2004, statul acoperă cheltuielile legate de fuziune și acordă compensații financiare. Ca rezultat, în 2005, numărul comunelor s-a redus cu 6%. În Finlanda, reforma structurilor comunale și a serviciilor specifice, care va fi introdusă din 2007, prevede o întărire a cooperării intercomunale și o creștere a dimensiunii medii a comunelor, prin fuziune. Regruparea comunelor s-ar putea realiza, totodată printr-un nou decupaj teritorial. Astfel, Letonia a decis, în 2006, să reducă la o treime numărul comunelor, până la alegerile locale din 2009. În Danemarca, reorganizarea teritorială, prevăzută pentru 1 ianuarie 2007, va reduce numărul de comune (kommuner) de la 270, în prezent, la 98, astfel încât populația medie a unei comune să ajungă la 55.000 locuitori, față de 20.000 în 2006. Aceste comune vor avea competențe sporite, în sarcina lor intrând cvasi-totalitatea serviciilor publice destinate locuitorilor (Dexia Bank, 2006, „Sub-national public finance in the European Union”, *Economic Outlook*, p.6-7).

Continuarea procesului de regionalizare. Tendința manifestată în Europa, la ora actuală, de descentralizare regională se concretizează în trei direcții, după calea parcursă de fiecare țară în procesul de construire a structurilor regionale:

- întărirea autonomiei și a competențelor acordate regiunilor sau structurilor federale

Germania a promovat în 2006 o reformă a sistemului federal care a urmărit întărirea mai multor competențe acordate landurilor (*Länder*): educație, cercetare, locuințe, mediu, gestiunea funcțiilor publice teritoriale, organizarea judiciară etc. Spania s-a angajat, de câțiva ani într-un proces de întărire a autonomiei regionale, care s-a materializat prin lărgirea

competențelor fiscale, administrative și de gestiune a infrastructurii. Acest proces, care apropie Spania de o structură de tip federal, ar putea duce la o reformă constituțională în 2008. Procese similare se desfășoară în Italia (Dexia Bank, 2006, „Sub-national public finance in the European Union”, *Economic Outlook*, p.6-7);

- crearea unor structuri regionale

Danemarca, în cadrul procesului de reformă a structurilor teritoriale, urmărește crearea a cinci regiuni, care să înlocuiască cele 13 *amter* actuale, astfel încât competențele să fie partajate între stat, comune (kommuner) și regiuni. Regiunile vor fi principalele responsabile în domeniul serviciilor de sănătate și în cel al dezvoltării regionale, dar nu vor avea competențe în domeniul strângerii impozitelor. Va fi introdus un sistem de alocare și distribuție a veniturilor de către stat, pentru a face posibil acest transfer de competențe. Slovenia a adoptat în 2006 amendamentele constituționale care să permită crearea regiunilor. Numărul lor – probabil 14, va fi decis la începutul anului 2007, pentru a deveni funcționale din 2009. Regiunile vor fi însărcinate, în special, cu realizarea și gestiunea infrastructurii regionale (drumuri, spitale, școli, instituții culturale și sociale etc. (Dexia Bank, 2006, „Sub-national public finance in the European Union”, *Economic Outlook*, p.7);

- regionalizarea experimentală

În Suedia, două *landsting* (Västra Götaland și Skåne) sunt angajate până în 2010 într-un program-pilot, în cadrul căruia li s-au atribuit competențe privind dezvoltarea regională. Finlanda a introdus, în ianuarie 2005 (pentru șapte ani), o regiune experimentală la Kainuu, prin transferarea unor responsabilități (sănătate, servicii sociale, educație, dezvoltare economică) de la comune. Comunele rămân în continuare responsabile cu propria finanțare (Dexia Bank, 2006, „Sub-national public finance in the European Union”, *Economic Outlook*, p.7).

Nomenclatorul unităților statistice teritoriale (NUTS) a fost stabilit de Eurostat (Oficiul Statistic al Uniunii Europene) în 1981, deși primele publicații referitoare la unitățile infranaționale datează din 1961. Acest nomenclator a fost creat pentru a dispune de o schemă unică și coerentă a repartițiilor teritoriale în vederea unificării statisticilor regionale și pentru a face posibilă aplicarea politicilor regionale ale Uniunii Europene.

Nomenclatorul unităților statistice teritoriale (NUTS) este aplicabil doar pentru statele membre ale Uniunii Europene. O codificare similară a fost realizată pentru țările candidate la aderare, pentru țările care compun Spațiul Economic European și pentru Elveția. Printr-un acord cu Eurostat, patru țări care fac parte din Acordul European pentru Liber Schimb – Islanda, Norvegia,

Liechtenstein și Elveția – au fost integrate în sistemul NUTS în 1998, sub denumirea de "echivalent NUTS".

Nomenclatorul NUTS se structurează pe trei nivele, notate: NUTS-1, NUTS-2 și NUTS-3. Fiecare stat (NUTS-0) este astfel organizat în una sau mai multe regiuni la nivel NUTS-1, care sunt divizate în una sau mai multe regiuni NUTS-2 și la fel cu regiunile NUTS-3. Reglementările NUTS fixează pragurile minime și maxime pentru dimensiunea regiunilor:

- NUTS-1: între 3 și 7 milioane de locuitori;
- NUTS-2: între 800.000 și 3 milioane de locuitori;
- NUTS-3: între 150.000 și 800.000 de locuitori.

La nivel local, Eurostat a definit două unități UAL-1 și UAL-2 (Unități Administrative Locale). În toate țările din Uniunea Europeană, UAL-2 sunt echivalente administrațiilor locale (comunelor). În schimb, nivelul UAL-1 nu este recunoscut, la ora actuală, decât de 17 din cele 25 de țări membre ale Uniunii Europene. Structurile UAL-1 și UAL-2 nu sunt acoperite prin reglementările NUTS, chiar dacă statelor membre UE li se cere să comunice listele UAL. Extinderea clasificării NUTS la un al patrulea nivel este încă în studiu.

În Europa se constată o tendință generală de extindere a descentralizării. Exemplul Italiei și al Spaniei sunt concludente în acest sens. Transferurile de competențe operate de stat spre colectivitățile locale au vizat în mod special nivelul regional.

În Italia, se înregistrează transferuri în special în domeniile sănătății, ale formării profesionale și transporturilor publice regionale. Mai mult, după adoptarea legii constituționale din 2001, regiunea este competentă în toate sectoarele care nu intră automat în competența statului. În Spania, s-a procedat la un transfer către regiuni a sectorului educației (în 2000) și sănătății (în 2002). Concret, transferul competențelor referitoare la politica în domeniul sănătății către regiuni va însemna o nouă creștere a cheltuielilor locale în Spania.

În Franța, cea de-a doua etapă a descentralizării a fost lansată pe baza unei consultări naționale în cadrul structurilor locale și regionale. Printre principiile reținute se găsesc dreptul de aplicare, referendumul local și autonomia financiară locală, transferurile de competențe către regiuni în domeniul dezvoltării economice, al formării profesionale și orientării școlare. Departamentele vor gestiona venitul minim de inserție¹ (care se transformă în venitul minim din activitate), drumurile naționale, inventarierea patrimoniului și acordarea clasificărilor pentru hoteluri și campinguri. Primele transferuri de competențe și lansarea unor experimente au devenit operaționale începând cu 1 ianuarie 2004.

¹ În lb. franceză "revenu minimum d'insertion".

În Belgia, de asemenea, se poate observa o tendință accentuată spre descentralizare și o politică de proximitate care încurajează orașele și comunele să preia din ce în ce mai multă responsabilitate pentru a oferi tot mai multe servicii. Un exemplu este crearea zonelor de poliție, care au ca sarcină să întărească acțiunea comunelor în domeniul securității.

Contextul economic în care evoluează colectivitățile locale are repercusiuni asupra finanțelor acestor colectivități și aceasta cu atât mai mult cu cât puterile locale sunt tot mai des asociate de către state în procesul de regularizare a datoriilor și a deficitelor publice.

Analiza datelor locale europene din perspectiva contabilității naționale nu este lipsită de interes. Prin intermediul a cinci indicatori (cheltuieli, investiții, fiscalitate, sold bugetar și datoria publică), putem distinge o panoramă a situației financiare din sectorul local, în cincisprezece țări ale Uniunii Europene.

Sintetic, ponderea macroeconomică a colectivităților teritoriale, din perspectiva indicatorilor menționați, este prezentată în tabelul nr. 2¹.

Tabelul nr. 2

Indicatori^{*)} ai contabilității din sectorul local

	Mld, €	% în PIB		% în sectorul public total		Evoluția anuală medie
	2005	2000	2005	2000	2005	2000-2005
Cheltuieli publice						
Infranaționale locale și regionale	1726 1374	15,2 11,5	15,9 12,7	33,4 25,4	33,7 26,8	+2,9% +3,6%
Investiții publice						
Infranaționale locale și regionale	176 169	1,6 1,5	1,6 1,6	68,3 63,4	66,8 63,9	+2,4% +3,6%
Încasări fiscale						
Infranaționale locale și regionale	708 510	6,3 4,1	6,5 4,7	23,0 14,8	24,6 17,7	+2,3% +4,5%
Soldul bugetului public						
Infranațional local și regional	-44 -25	-0,04 +0,05	-0,41 -0,23	- -	17,4 9,8	- -
Datoria publică						
Infranațională locală și regională	1136 633	9,7 5,6	10,5 5,8	15,8 9,1	16,5 9,2	+3,1% +2,4%

Notă: *) În indicatorii calculați la nivel infranațional sunt incluse și valorile din structurile federale.

Sursa: CCRE (Le Conseil des Communes et Régions d'Europe) et Dexia Crédit Local, 89200 collectivités territoriales dans l'Union Européenne – Édition 2006.

¹ În indicatorii calculați la nivel infranațional sunt incluse și valorile din structurile federale.

1.2. Structuri teritoriale în România

În raport cu structura standard europeană, organizarea teritorială a României este asimilabilă NUTS, după cum urmează:

- nivel NUTS I: macroregiuni, nu se folosește în prezent;
- nivel NUTS II: 8 regiuni de dezvoltare, cu o populație medie de 2,8 milioane de locuitori;
- nivel NUTS III: 42 de județe, care reflectă structura administrativ teritorială a României;
- nivel NUTS IV: nu se folosește, deoarece nu s-au identificat asocieri de unități teritoriale;
- nivel NUTS V: 265 de municipii și orașe, 2.686 de comune, cu 13.092 de sate, care reflectă structura administrative-teritorială a României.

Din punct de vedere al structurii, teritoriul României este organizat pe unități teritoriale. După statutul lor, unitățile teritoriale sunt administrative (comună, oraș, oraș-municipiu, județ) și nonadministrative¹. Ca unități teritoriale nonadministrative au fost create 8 regiuni de dezvoltare, constituite prin reunirea mai multor județe.

Județul reprezintă unitatea administrativ-teritorială tradițională în România, alcătuită din orașe și comune, în funcție de condițiile geografice, economice social-politice și de legăturile culturale și tradiționale ale populației. Teritoriul României este organizat în 42 de județe (inclusiv Municipiul București).

Municipiul este un oraș cu un rol economic, social, politic și cultural însemnat, având, de regulă, funcție administrativă. În România existau, la sfârșitul anului 2005, un număr de 103 municipii.

Orașul reprezintă o concentrare umană cu o funcție administrativă și un mod de viață specific zonelor urbane și o structură profesională a populației în care predomină cea ocupată în ramurile neagricole. În România existau, la sfârșitul anului 2005, un număr de 216 orașe (numărul nu include cele 103 municipii).

Comuna este unitatea administrativ-teritorială care cuprinde populația rurală unită prin comunitate de interese și tradiții, fiind alcătuită din unul sau mai multe sate (din care unul este reședință de comună). În România existau, la sfârșitul anului 2005, un număr de 2851 de comune.

Satul este cea mai mică unitate teritorială, având caracteristicile așezărilor de tip rural. La sfârșitul anului 2005, în România existau 12.946 de sate.

În România au fost create, prin asociere voluntară, opt regiuni de dezvoltare. **Regiunile de dezvoltare** ale României corespund cu diviziunile de nivel NUTS-II din Uniunea Europeană. Deși devin din ce în ce mai semnificative în domeniul de dezvoltare regională, aceste regiuni nu au nici un statut

¹ Institutul Național pentru Statistică, 2005, Anuarul statistic al României – 2005, București, p. 21-22.

administrativ, neavând un consiliu legislativ sau corp executiv. Regiunile de dezvoltare nu sunt unități administrativ-teritoriale, nu au personalitate juridică, fiind rezultatul unui acord liber între consiliile județene și cele locale.

Tabelul nr. 3
Organizarea administrativă a teritoriului României

	Numărul orașelor și municipiilor	din care: municipii	Numărul comunelor	Numărul satelor
1990	260	56	2688	13099
1995	262	80	2687	13097
2000	265	93	2686	13092
2001	265	96	2686	13092
2002	268	97	2698	13089
2003	276	103	2727	13042
2004	314	103	2827	12957
2005	319	103	2851	12946

Sursa: *Anuarul statistic al României, Institutul Național pentru Statistică, București, edițiile 2000 – 2005.*

Funcția regiunilor este de a alocă fondurile (FEDER) de la Uniunea Europeană pentru dezvoltare regională și de a interpreta și cerceta statistici regionale.

Sursa: *Anuarul statistic al României – 2005, Institutul Național pentru Statistică, București, 2006.*

De asemenea, regiunile de dezvoltare coordonează proiecte de infrastructură regională și devin membre ale Comitetului Regiunilor odată cu aderarea României la Uniunea Europeană.

Tabelul nr. 4**Regiuni de dezvoltare în România**

Regiunea	Județele componente ale regiunii
1 Nord-Est	Bacău, Botoșani, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui
2 Sud-Est	Brăila, Buzău, Constanța, Galați, Tulcea, Vrancea
3 Sud Muntenia	Argeș, Călărași, Dâmbovița, Giurgiu, Ialomița, Prahova, Teleorman
4 Sud-Vest Oltenia	Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Vâlcea
5 Vest	Arad, Caraș-Severin, Hunedoara, Timiș
6 Nord-Vest	Bihor, Bistrița-Năsăud, Cluj, Maramureș, Satu-Mare, Sălaj
7 Centru	Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Sibiu
8 București-Ilfov	Municipiul București, Ilfov

În detaliu, organizarea teritorială în România este prezentată în tabelul următor.

Tabelul nr. 5**Organizarea teritorială în România**

Regiunea de dezvoltare. Județul	Suprafața totală (km ²)	Numărul orașelor și municipiilor	din care: municipii	Numărul comunelor	Numărul satelor
Total	238391	319	103	2851	12946
1. Nord-Est	36850	46	17	505	2411
Bacău	6621	8	3	85	491
Botoșani	4986	7	2	71	330
Iași	5476	5	2	93	418
Neamț	5896	5	2	78	344
Suceava	8553	16	5	97	379
Vaslui	5318	5	3	81	449
2. Sud-Est	35762	35	11	354	1447
Brăila	4766	4	1	40	140
Buzău	6103	5	2	82	475
Constanța	7071	12	3	58	188
Galați	4466	4	2	60	180
Tulcea	8499	5	1	46	133
Vrancea	4857	5	2	68	331

Regiunea de dezvoltare. Județul	Suprafața totală (km ²)	Numărul orașelor și municipiilor	din care: municipii	Numărul comunelor	Numărul satelor
3. Sud-Muntenia	34453	48	16	517	2018
Argeș	6826	7	3	95	576
Călărași	5088	5	2	49	160
Dâmbovița	4054	7	2	82	353
Giurgiu	3526	3	1	51	166
Ialomița	4453	7	3	58	127
Prahova	4716	14	2	90	405
Teleorman	5790	5	3	92	231
4. Sud-Vest Oltenia	29212	40	11	408	2066
Dolj	7414	7	3	104	378
Gorj	5602	9	2	61	411
Mehedinți	4933	5	2	61	344
Olt	5498	8	2	104	377
Vâlcea	5765	11	2	78	556
5. Vest	32034	42	12	277	1327
Arad	7754	10	1	68	270
Caraș-Severin	8520	8	2	69	287
Hunedoara	7063	14	7	55	457
Timiș	8697	10	2	85	313
6. Nord-Vest	34159	42	15	402	1802
Bihor	7544	10	4	90	429
Bistrița-Năsăud	5355	4	1	58	235
Cluj	6674	6	5	75	420
Maramureș	6304	13	2	63	213
Satu Mare	4418	5	2	59	224
Sălaj	3864	4	1	57	281
7. Centru	34100	57	20	356	1784
Alba	6242	11	4	66	656
Brașov	5363	10	4	48	149
Covasna	3710	5	2	40	122
Harghita	6639	9	4	58	235
Mureș	6714	11	4	91	460
Sibiu	5432	11	2	53	162
8. București-Ilfov	1821	9	1	32	91
Ilfov	1583	8	-	32	91
M.București	238	1	1	-	-

Sursa datelor: Institutul Național pentru Statistică, Anuarul statistic al României, București, 2005.

În ceea ce privește "forța economică" a regiunilor, remarcăm faptul că peste media națională în a produsului intern brut pe locuitor se situează regiunile București-Ilfov (unde PIB/locuitor este aproape dublu față de media națională) și regiunile Vest și Centru. Cea mai săracă regiune este Nord-Est.

Tabelul nr. 6

Indici de disparitate regională^{*)}

PIB/locuitor	2003	2004	2006	2008
Regiunea Nord-Est	0,723	0,692	0,675	0,675
Regiunea Sud-Est	0,857	0,907	0,845	0,841
Regiunea Sud Muntenia	0,812	0,834	0,822	0,821
Regiunea Sud-Vest	0,847	0,833	0,843	0,839
Regiunea Vest	1,129	1,147	1,149	1,143
Regiunea Nord - Vest	0,966	0,972	0,920	0,917
Regiunea Centru	1,072	1,042	1,087	1,085
Regiunea București-Ilfov	1,940	1,915	2,044	2,063

*Notă: *) indicii de disparitate regională sunt determinați ca raport între PIB/locuitor din fiecare regiune și PIB/locuitor calculat la nivel național.*

Sursa: 2003 și 2004 – Institutul Național pentru Statistică, 2005.

2006 și 2008 – prognoze elaborate de Comisia Națională pentru Prognoză.

2. CHELTUIELILE PUBLICE LOCALE

2.1. Cheltuielile publice locale în Uniunea Europeană

Cheltuielile publice locale în Uniunea Europeană au atins 1374,3 miliarde de euro în 2005, adică 12,7% din produsul intern brut european (față de 11,2% în 2001).

Tabelul nr. 7

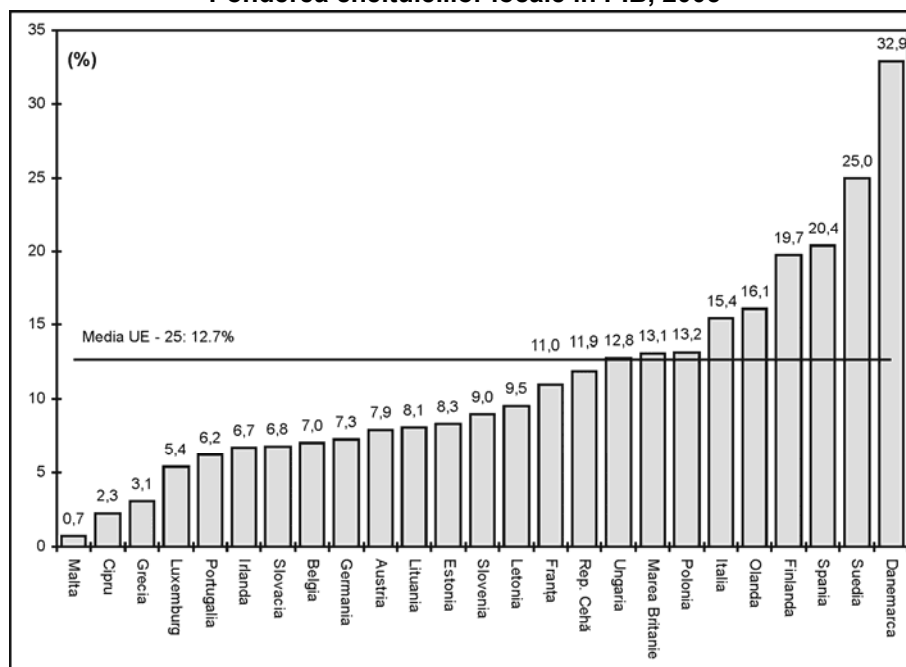
Cheltuielile colectivităților teritoriale

	Mld. €	% în PIB	% în chelt. publice
Austria	19,5	7,9	15,9
<i>cu statele federale</i>	<i>42,5</i>	<i>17,3</i>	<i>34,8</i>
Belgia	20,8	7,0	13,9
<i>cu statele federale</i>	<i>62,9</i>	<i>21,1</i>	<i>42,2</i>
Germania	163,4	7,3	15,6
<i>cu statele federale</i>	<i>450,0</i>	<i>20,1</i>	<i>42,9</i>
Cipru	0,3	2,3	5,1
Danemarca	68,7	32,9	62,0
Estonia	0,9	8,3	24,9
Finlanda	31,0	19,7	39,3
Franta	187,5	11,0	20,4
Grecia	5,6	3,1	6,7
Irlanda	10,9	6,7	19,8
Italia	218,5	15,4	32,0
Letonia	1,2	9,5	26,3
Lituania	1,7	8,1	24,2
Luxemburg	1,6	5,4	12,5
Malta	0,01	0,7	1,4
Marea Britanie	234,5	13,1	29,3
Olanda	81,6	16,1	35,5
Polonia	32,1	13,2	30,4
Portugalia	9,1	6,2	12,9
Rep. Cehă	11,9	11,9	27,0
Slovacia	2,6	6,8	18,2
Slovenia	2,5	9,0	19,0
Spania	185,1	20,4	53,4
Suedia	72,1	25,0	44,2
Ungaria	11,4	12,8	25,7
TOTAL UE 25	1374,3	12,7	26,8
<i>Total cu statele federale</i>	<i>1726,1</i>	<i>15,9</i>	<i>33,7</i>

Sursa: CCRE (*Le Conseil des Communes et Régions d'Europe*) et Dexia Crédit Local, 89200 collectivités territoriales dans l'Union Européenne – Édition 2006.

Ponderea cheltuielilor publice locale în produsul intern brut este mai ridicată în țările care înregistrează un proces de descentralizare, așa cum este situația în Italia și Spania. Graficul următor compară ponderea cheltuielilor publice locale în raport cu produsul intern brut pentru 15 țări ale Uniunii Europene. În țările federale (Germania, Austria, Belgia), cheltuielile publice locale se situează sub media europeană, deoarece anumite competențe (care țin de resortul comunităților locale) sunt exercitate de puterile federale.

Ponderea cheltuielilor locale in PIB, 2005

Sursa: calculat pe baza datelor din CCRE (*Le Conseil des Communes et Régions d'Europe*) et Dexia Crédit Local, 89200 collectivités territoriales dans l'Union Européenne – Édition 2006.

Regiunile italiene și comunitățile autonome spaniole se apropie de structurile federale în ceea ce privește competențele acordate în materie de putere legislativă și autonomie fiscală, dar trebuie considerate ca autorități locale deoarece, din punct de vedere juridic, Italia și Spania sunt state unitare. Această

situație explică ponderea mai mare în produsul intern brut a sectorului local spaniol și italian în raport cu situația din Germania, Austria sau Belgia¹.

Diferențele de competențe între colectivitățile locale de la o țară la alta pot induce variații importante. Astfel, cheltuielile locale din Malta, Cipru și Grecia sunt sub 5% din produsul intern brut, în timp ce cheltuielile din Danemarca depășesc 30%.

Dacă analizăm educația, de exemplu, se constată că, în opt țări, colectivitățile locale asigură remunerarea personalului didactic, ceea ce presupune efectuarea unor cheltuieli de funcționare importante. În ceea ce privește prestațiile sociale, cazul Danemarcei este tipic: comunele asigură în contul statului plata pensiilor, ale alocațiilor familiale, ale alocațiilor de boală, ajutoarelor pentru locuință ca, de altfel și prestațiile sociale în natură pentru persoanele defavorizate. Cheltuielile legate de aceste prestații sunt total sau parțial rambursate de către stat. Mai mult, în multe țări, entitățile locale sunt responsabile cu gestiunea spitalelor. În Suedia, comunitățile locale sunt însărcinate cu asigurarea serviciilor stomatologice (care sunt gratuite pentru persoanele sub 19 ani) și fixarea tarifelor (onorariilor) pentru cei care practică profesii libere.

Cheltuielile locale pentru investiții în Uniunea Europeană

Rolul sectorului public local este important, în special, în ceea ce privește domeniul **investițiilor**, care s-au ridicat în 2005 la 168,5 miliarde de euro, adică 63,9% din ansamblul investițiilor publice realizate în Europa.

Tabelul nr. 8

Investițiile colectivităților teritoriale

	Mld. €	% în PIB	% în investițiile publice	% în chelt. teritoriale
Statele federale				
Austria	1,3	0,5	46,9	6,5
<i>cu statele federale</i>	1,9	0,8	72,0	4,6
Belgia	2,7	0,9	50,6	12,9
<i>cu statele federale</i>	4,7	1,6	88,9	7,5
Germania	16,7	0,7	55,4	10,2
<i>cu statele federale</i>	21,6	1,0	71,6	4,8
Statele unitare				
Cipru	0,1	0,8	23,9	33,8
Danemarca	2,5	1,2	68,1	3,7
Estonia	0,1	0,8	25,9	10,0
Finlanda	2,7	1,7	66,2	8,8
Franța	38,5	2,3	69,5	20,6
Grecia	1,7	0,9	26,7	29,6

¹ Preudhomme C., 2003, *Les finances locales en Europe*, Dexia Banque, Bruxelles.

	Mld. €	% în PIB	% în investițiile publice	% în chelt. teritoriale
Irlanda	3,7	2,3	70,7	33,7
Italia	26,7	1,9	79,6	12,2
Letonia	0,2	1,3	58,4	14,2
Lituania	0,2	0,8	22,5	9,6
Luxemburg	0,5	1,7	37,0	31,7
Malta	0,01	0,2	2,9	23,2
Marea Britanie	20,2	1,1	59,0	8,6
Olanda	10,7	2,1	66,1	13,1
Polonia	5,1	2,1	62,0	15,9
Portugalia	2,9	2,0	69,9	32,1
Rep. Cehă	2,3	2,3	47,1	19,7
Slovacia	0,5	1,2	58,1	18,1
Slovenia	0,5	1,6	45,8	18,2
Spania	23,0	2,5	71,4	12,4
Suedia	4,5	1,6	52,3	6,2
Ungaria	1,4	1,6	40,9	12,7
TOTAL UE 25	168,5	1,6	63,9	12,3
Total cu statele federale	176,1	1,6	66,8	10,2

Sursa: CCRE (Le Conseil des Communes et Régions d'Europe) et Dexia Crédit Local, 89200 collectivités territoriales dans l'Union Européenne – Édition 2006.

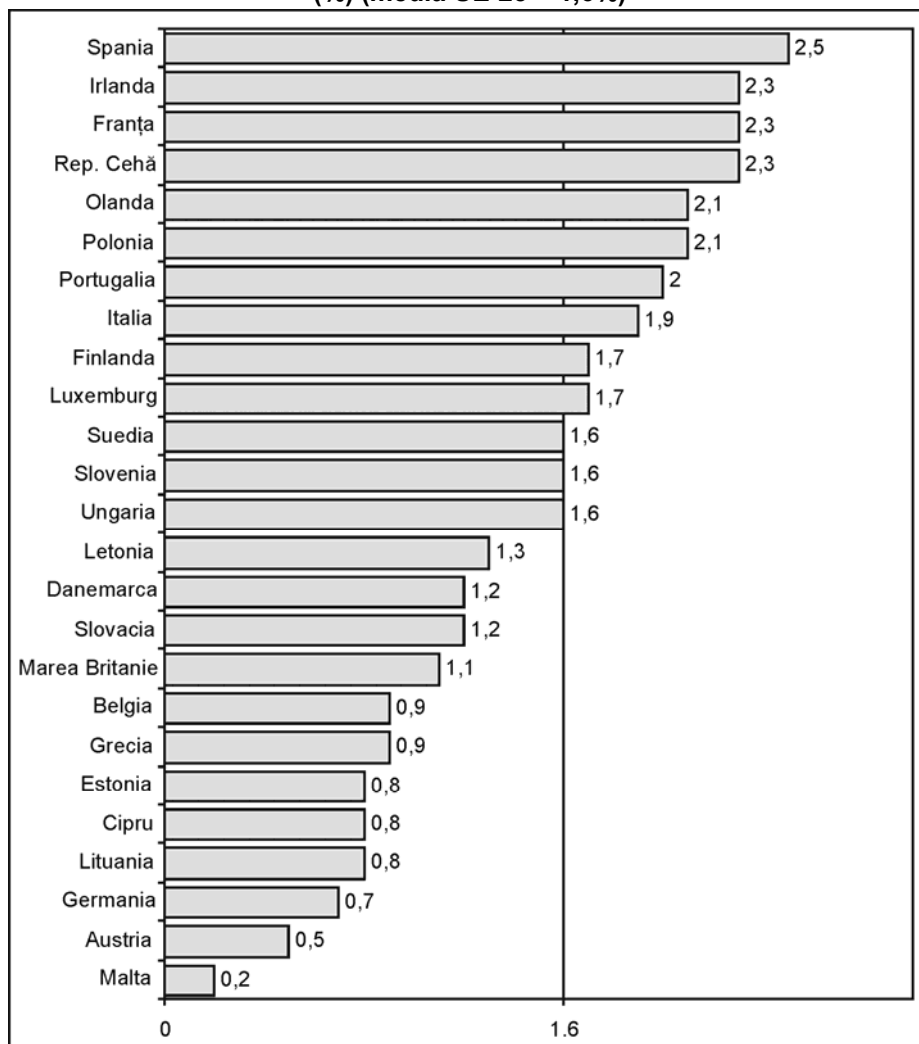
În Austria, Belgia și Germania, cheltuielile locale de investiții se situează sub media europeană (1,6% din PIB). Situația se explică – așa cum s-a arătat mai sus –, cel puțin parțial, prin faptul că anumite investiții publice sunt asumate de statele federale, în timp ce, în alte țări, aceste investiții sunt în atribuția administrațiilor locale care beneficiază în practică de competențe mai largi.

Țările din nordul Europei, care se caracterizează prin cheltuieli locale ridicate se situează, în ceea ce privește investițiile colectivităților locale, în apropierea mediei europene: nivel ușor superior în Finlanda, la nivelul mediei în Suedia și ușor inferior în Danemarca. Aceasta deoarece, nivelul ridicat al cheltuielilor locale din aceste țări este explicat prin importanța acordată cheltuielilor de funcționare (prestații sociale, remunerarea personalului din învățământ, servicii medicale etc.)¹.

Cheltuielile de investiții ale colectivităților locale din Franța se situează mult peste media europeană. Aceasta deoarece investițiile publice în Franța sunt global mai mari decât în țările vecine și autoritățile locale promovează o politică activă în acest domeniu.

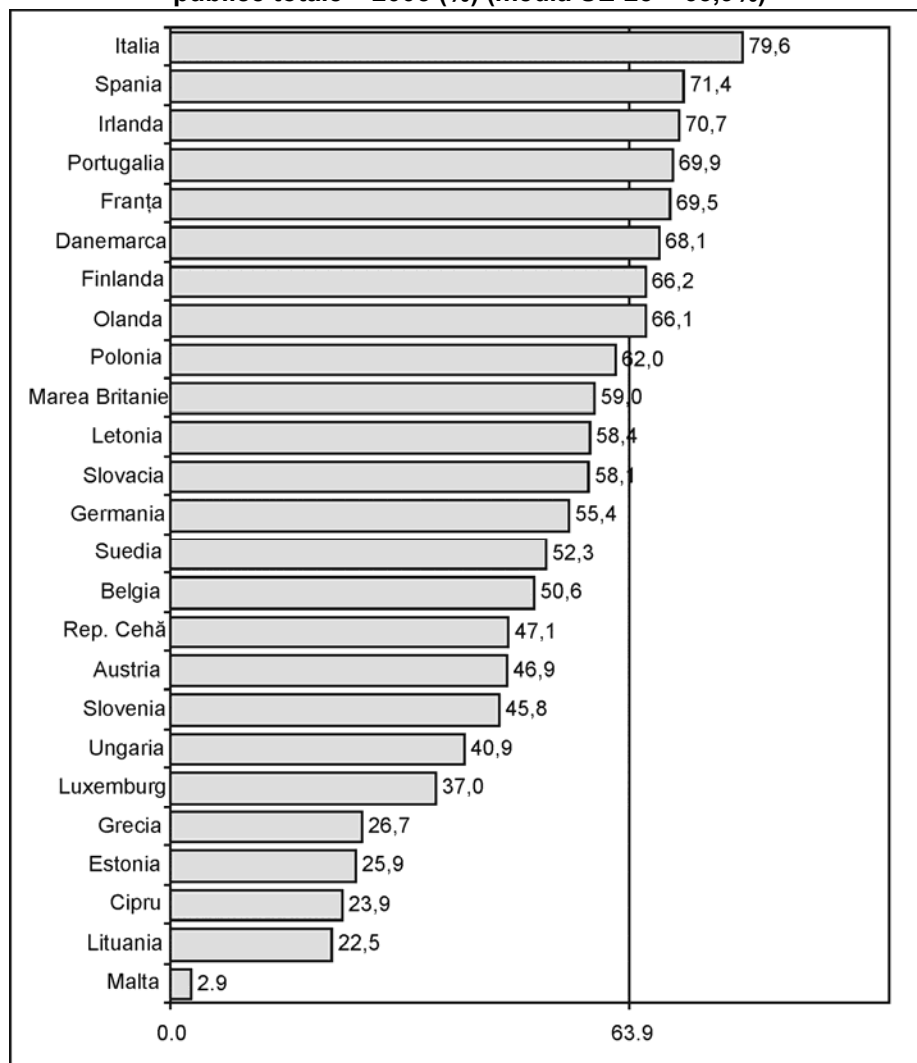
¹ Preudhomme C., 2003, *Les finances locales en Europe*, Dexia Banque, Bruxelles.

**Ponderea în PIB a investițiilor realizate de colectivitățile teritoriale – 2005
(%) (media UE-25 = 1,6%)**

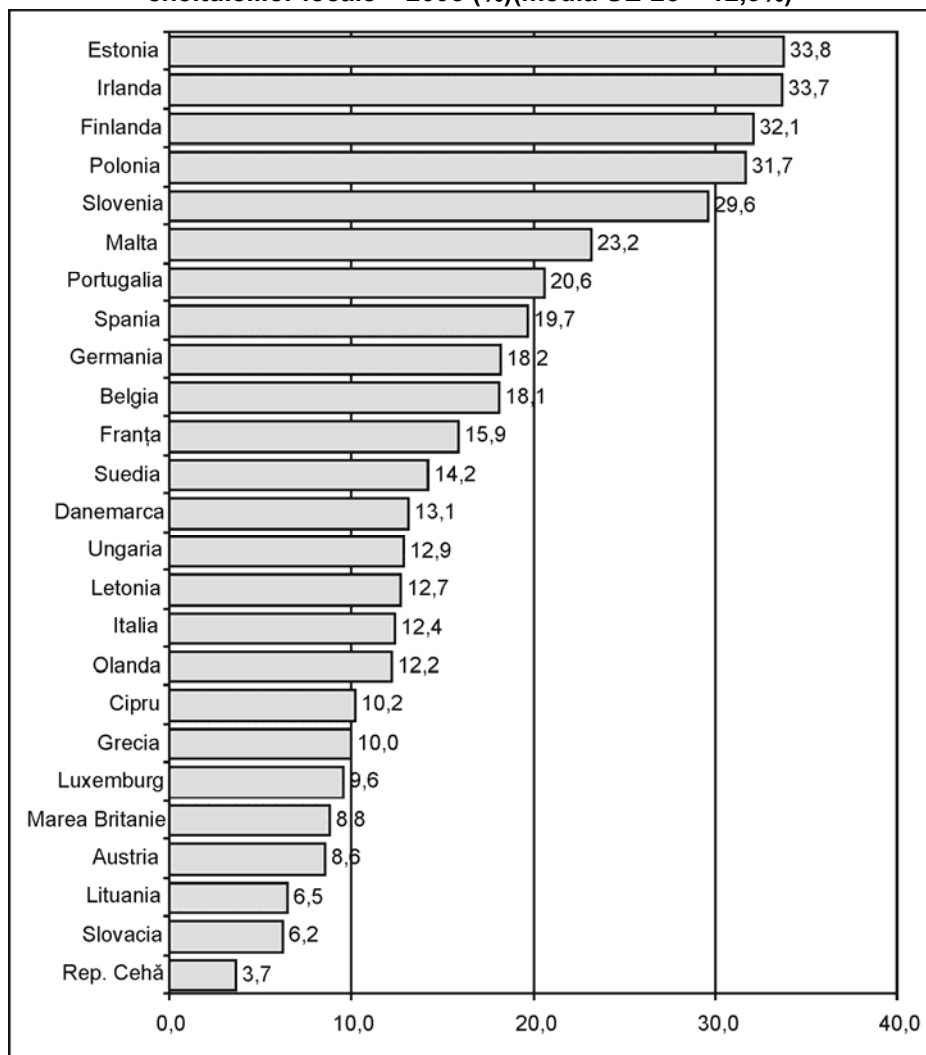
Sursa: calculat pe baza datelor din CCRE (Le Conseil des Communes et Régions d'Europe) et Dexia Crédit Local, 89200 collectivités territoriales dans l'Union Européenne – Édition 2006.

Ponderea investițiilor realizate de colectivitățile teritoriale în investițiile publice totale – 2005 (%) (media UE-25 = 63,9%)

Sursa: calculat pe baza datelor din CCRE (Le Conseil des Communes et Régions d'Europe) et Dexia Crédit Local, 89200 collectivités territoriales dans l'Union Européenne – Édition 2006.

Ponderea investițiilor realizate de colectivitățile teritoriale în totalul cheltuielilor locale – 2005 (%) (media UE-25 = 12,3%)

Sursa: calculat pe baza datelor din CCRE (Le Conseil des Communes et Régions d'Europe) et Dexia Crédit Local, 89200 collectivités territoriales dans l'Union européenne – Édition 2006.

Între 2000 și 2005, investițiile locale la nivel european (+2,4% în medie anuală, ca volum) au crescut mai puțin rapid decât cheltuielile locale (+2,9% ca

medie anuală, în volum). Între 1996 și 2000, tendințele erau de creștere mai rapidă a investițiilor locale (+2,9% medie anuală) față de cheltuielile locale (+2,3%), ca de altfel și față de ansamblul investițiilor publice (+1,3%).

În Irlanda, investițiile au fost puternic susținute de fondurile structurale europene, în special între 1996-2000, ceea ce a dus la o creștere foarte ridicată (+21,7%, ca medie anuală). Ulterior dinamica înregistrată în Irlanda a fost mai atenuată. În Belgia, în general investițiile locale s-au situat în jurul mediei europene, cu fluctuații legate de ciclul electoral: în mod tradițional, investițiile sunt sensibil mai ridicate în cursul anilor care preced alegerile locale și în anii electorali și mai reduse în ceilalți ani.

Franța a înregistrat ritmuri de creștere apropiate de media europeană, iar în Austria și Germania ritmurile au fost negative, în special în jurul anului 2000, ca rezultat al unei politici de control al datoriei și al deficitelor publice (acordul privind echilibrul financiar din Austria și pactul național de stabilitate internă din Germania).

Încetinirea ritmurilor de creștere a investițiilor locale în anumite țări s-a datorat scăderii încasărilor fiscale (Germania), înghețării cheltuielilor publice (Italia) sau adoptării unor măsuri de stabilitate bugetară (Spania). Ritmurile mai ridicate din alte țări se explică prin promovarea unor programe de ameliorare a serviciilor publice (Marea Britanie și Belgia).

2.2. Cheltuielile publice locale în România

Cheltuielile locale sunt formate din cheltuielile aprobate și efectuate din:

- bugetele locale;
- bugetele instituțiilor și serviciilor publice de interes local;
- bugetele activităților finanțate integral din veniturile extrabugetare, în limite și cu destinația stabilită prin bugetele respective.

Structura funcțională a cheltuielilor

Analiza structurii funcționale duce la inventarierea serviciilor publice generale ce pot fi finanțate prin bugetele locale ale unității administrativ-teritoriale.

Structura economică a cheltuielilor

Aceste cheltuieli apar la toate capitolele și subcapitolele de buget, gruparea pe diferite tipuri fiind determinată numai de conținutul lor economic, astfel:

- a) cheltuieli curente:
 - de personal;
 - materiale și servicii;
- b) subvenții;
- c) transferuri;
- d) cheltuieli de capital:
 - operațiuni financiare;

- rezerve.

Dat fiind caracterul lor economic, fundamentarea și evaluarea cheltuielilor publice se face în această expresie. Astfel, pentru fiecare instituție publică sau serviciu public descentralizat finanțat din bugetul local se preconizează, aprobă și execută cheltuielile necesare în această structură.

În detaliu, clasificția economică grupează cheltuielile astfel:

A. Cheltuieli curente

10. Titlul 1. Cheltuieli de personal

10. Cheltuieli cu salarii

10.1. Salarii de bază

10.2. Salarii de merit

10.3. Indemnizații de conducere și alte indemnizații

10.4. Spor de vechime

10.5. Sporuri pentru condiții de muncă

10.6. Plăți pentru ore suplimentare

10.7. Fond de premii

10.8. Alte drepturi salariale acordate personalului încadrat cu contract de muncă

11. Contribuții pentru asigurări sociale de stat

12. Cheltuieli pentru constituirea fondului pentru plata ajutorului de șomaj

13. Deplasări, detașări, transferări

13.1. Deplasări, detașări, transferări în țară

13.2. Deplasări în străinătate

14. Contribuții pentru constituirea fondului de asigurări sociale de sănătate

20. Titlul II. Cheltuieli materiale și servicii

21. Drepturi cu caracter social

21.1. Rechizite școlare

21.2. Transport elevi, studenți, șomeri, asistenți, bolnavi, invalizi și însoțitorii lor

21.3. Drepturi pentru elevi și studenți pe perioada concursurilor și campionatelor

21.4. Drepturi pentru donatorii de sânge

21.5. Alte drepturi stabilite de dispoziții legale

22. Hrana

22.1. Hrana pentru oameni

22.2. Hrana pentru animale

23. Medicamente

23.1. Medicamente

23.2. Materiale sanitare

24. Cheltuieli pentru întreținere și gospodărie

24.1. Încălzit

24.2. Iluminat și forța motrică

24.3. Apa, canal, salubritate

-
- 24.4. Poștă, telefon, telex, radio, televizor, telefax
 - 24.5. Furnituri de birou
 - 24.6. Materiale pentru curățenie
 - 24.7. Alte materiale și prestări de servicii
 - 25. Materiale și prestări de servicii cu caracter funcțional
 - 26. Obiecte de inventar de mică valoare sau de scurtă durată și echipament
 - 26.1. Lenjerie și accesorii de pat
 - 26.2. Echipament
 - 26.3. Alte obiecte de mică valoare sau scurtă durată
 - 27. Reparații curente
 - 28. Reparații capitale
 - 29. Cărți și publicații
 - 30. Alte cheltuieli
 - 30.1. Calificarea, perfecționarea și specializarea profesională a salariaților
 - 30.2. Protocol
 - 30.3. Protecția muncii
 - 30.4. Alte cheltuieli autorizate prin dispoziții legale
 - 31. Manuale
 - 34. Titlul III. Subvenții
 - 35. Subvenții
 - 35.1. Alocații de la buget pentru instituțiile publice
 - 35.2. Subvenții pe produse și activități
 - 35.3. Subvenții pentru acoperirea diferențelor de preț și tarife
 - 38. Titlul IV. Transferuri
 - 39. Transferuri consolidabile
 - 39.1. Transferuri din bugetele locale către bugetului fondului de asigurări sociale de sănătate
 - B. Cheltuieli de capital**
 - 70. Titlul VII. Cheltuieli de capital
 - 72. Investiții ale instituțiilor publice
 - 73. Investiții ale regiilor autonome, ale societăților și companiilor naționale și societăților comerciale cu capital majoritar de stat

Fundamentarea cheltuielilor bugetare

Cheltuielile de personal vizează plata drepturilor salariale ale personalului angajat, precum și ale personalului care desfășoară activități pe bază de puncte, programe sau obiective, plata obligațiilor aferente față de bugetul local, bugetul statului, bugetul asigurărilor sociale, asigurări de sănătate, fond șomaj. De asemenea se adaugă drepturile legate de delegare, detașare și transfer în interesul serviciului.

Cheltuielile de personal se stabilesc ținând seama de dimensionarea la strictul necesar al personalului de specialitate, administrativ și auxiliar finanțat de la buget, în concordanță cu programele și atribuțiile pe care le au de realizat fiecare compartiment funcțional prin aplicarea corespunzătoare a legislației în domeniul salarizării.

Cheltuieli materiale și de servicii sunt în principal cheltuieli de întreținere și gospodărire a sediilor unde își desfășoară activitatea primăria, instituțiile publice subordonate și alte instituții ale căror cheltuieli de acest tip se finanțează din bugetul local (iluminat, încălzire, apă, canal, telefon, poștă, obiecte de inventar, materiale de curățenie), dar și alte cheltuieli specifice (protocol, protecția muncii, hrană, reparații străzi, poduri etc.).

Alocațiile pentru instituțiile publice ale căror cheltuieli materiale și de prestări servicii se asigură potrivit legii din venituri extrabugetare sau din bugetele locale se fundamentează în funcție de programul de activitate al acestora, analizându-se necesitatea, oportunitatea și eficiența fiecărei cheltuieli, astfel încât să se asigure condiții normale de funcționare pentru fiecare instituție.

Transferurile neconsolidabile cuprind necesarul de fonduri privind bursele pentru elevii din învățământul preuniversitar, ajutoarele sociale acordate persoanelor defavorizate, alte ajutoare, alocații și indemnizații. Quantumul și frecvența cu care acestea vor fi acordate sunt stabilite în politica adoptată de Consiliul local și de sursele financiare posibil de mobilizat.

Cheltuieli de capital

Față de celelalte categorii de cheltuieli, cheltuielile de capital se caracterizează prin faptul că:

- sunt utilizate în scopuri bine determinate;
- duc la creșterea patrimoniului public al colectivității;
- favorizează dezvoltarea economiei locale;
- au ca rezultat realizări tehnico-edilitare fără constrângeri în ceea ce privește rentabilitatea financiară (de exemplu, construcția și modernizarea școlilor, a instituțiilor de cultură, asistență socială, baze sportive etc.).

Un mai mare impact asupra cheltuielilor bugetare, necesitând sume cu ponderi mari din buget, implică perioade care depășesc, nu numai anul bugetar de debut, dar chiar și mandatul electoral în care s-a luat decizia. În programul de investiții se vor înscrie cheltuielile pe ani și etape de execuție, pentru cheltuielile în continuare și pentru cele noi. În liste se vor înscrie cu prioritate obiectivele de investiții începute în anii precedenți și neterminate, pentru care există condiții de finanțare și finalizare până la încheierea exercițiului bugetar al anului ulterior, precum și investiții de natura consolidărilor și intervențiilor pentru prevenirea sau combaterea efectelor produse de acțiuni accidentale.

Pentru delimitarea destinației stabilite prin bugetul local, **cheltuielile** prevăzute în bugetele proprii ale comunelor, orașelor, municipiilor, sectoarelor

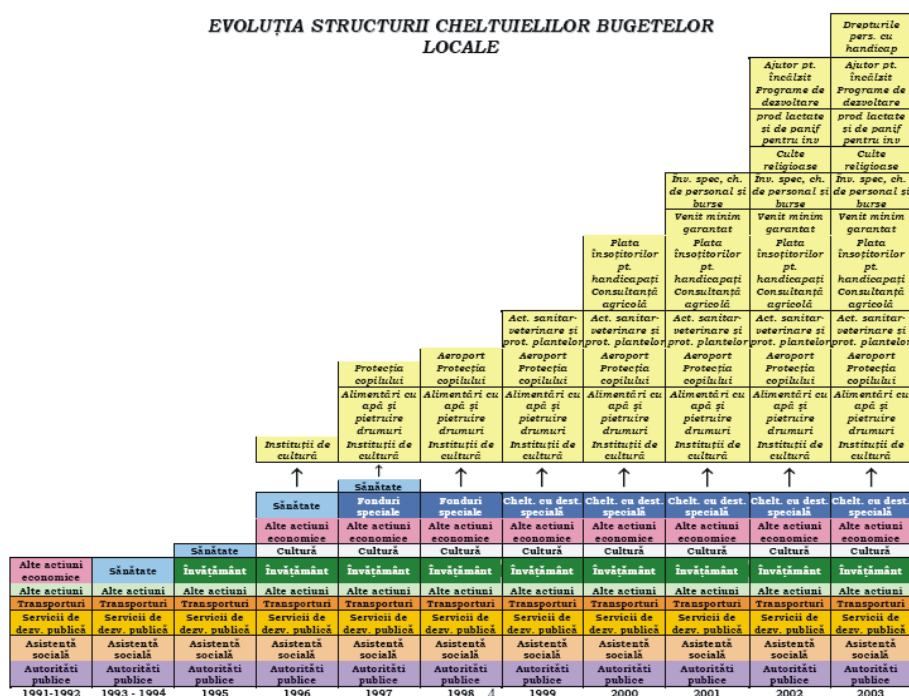
Municipiului București, se aprobă, potrivit criteriului funcțional, în următoarea structură:

1. Autorități executive
2. Învățământ
 - 2.1. Învățământ preșcolar
 - 2.2. Învățământ primar și gimnazial
 - 2.3. Învățământ liceal
 - 2.4. Învățământ profesional
 - 2.5. Învățământ postliceal
 - 2.6. Internate, cămine și cantine pentru elevi (reprezentate prin alocații de la bugetele locale, în completarea veniturilor proprii).
 La unitățile de învățământ preuniversitar de stat, din bugetele locale se finanțează cheltuielile de întreținere și gospodărie, cele pentru reparații curente și reparații capitale, unele cheltuieli de investiții, aprobate potrivit legii, pentru racordări la rețeaua de gaze naturale, pentru alimentări cu apă sau alte lucrări privind îmbunătățirea instalațiilor de încălzire, precum și alte cheltuieli prevăzute de dispoziții legale
3. Sănătate
 - 3.1. Creșe
 - 3.2. Alte instituții și acțiuni sanitare
4. Cultură, religie și acțiuni privind activitatea sportivă și de tineret
 - 4.1. Biblioteci publice comunale orășenești, municipale și județene
 - 4.2. Muzee
 - 4.3. Teatre și instituții profesioniste de spectacole și concerte
 - 4.4. Școli populare de artă
 - 4.5. Case de cultură
 - 4.6. Cămine culturale
 - 4.7. Centre de conservare și valorificare a tradiției și creației populare
 - 4.8. Culte religioase
 - 4.9. Activitatea sportivă
 - 4.10. Activitatea de tineret
 - 4.11. Alte instituții și acțiuni privind cultura, religia și activitatea sportivă și de tineret
5. Asistența socială, alocații, pensii, ajutoare și indemnizații
 - 5.1. Cămine de bătrâni
 - 5.2. Cămine-spital, pentru copii cu handicap, care funcționează ca centre-pilot zonale de asistență specială

- 5.3. Cămine-spital pentru recuperarea neuropsihomotorie pentru copii, cu centre de zi
- 5.4. Cămine-spital pentru bolnavi cronici somatici
- 5.5. Cămine-atelier
- 5.6. Cantina de ajutor social
- 5.7. Ajutor social
- 5.8. Indemnizații de naștere
- 5.9. Serviciul public specializat pentru protecția copilului
- 5.10. Cămine-spital pentru copii cu handicap
- 5.11. Cămine-spital pentru recuperare neuropsihomotorie, adulți, cu centre de zi
- 5.12. Cămine-spital pentru bolnavi cronici neuropsihici
- 5.13. Alte acțiuni privind asistența socială, alocații, pensii, ajutoare și indemnizații
- 6. Servicii, dezvoltare publică, locuințe, mediu și ape
 - 6.1. Întreținerea și repararea străzilor
 - 6.2. Iluminat public
 - 6.3. Salubritate
 - 6.4. Întreținere grădini publice, parcuri, zone verzi și de agrement
 - 6.5. Locuințe
 - 6.6. Alimentații cu apă, stații de epurare pentru ape uzate, colectoare, stații de pompare
 - 6.7. Rețele, centrale și puncte termice
 - 6.8. Canalizare
 - 6.9. Amenajări hidrotehnice de interes local, în intravilan
 - 6.10. Introducerea de gaze naturale în localități
 - 6.11. Electrificări rurale
 - 6.12. Alte acțiuni privind dezvoltarea publică și locuințe
- 7. Agricultură și silvicultură
 - 7.1. Combaterea dăunătorilor și a bolilor în sectorul vegetal - centre locale pentru protecția plantelor
 - 7.2. Puncte de însămânțare artificială
 - 7.3. Circumscripții sanitar-veterinare
 - 7.4. Centre județene și locale de consultanță agricolă
- 8. Transporturi și comunicații
 - 8.1. Aviația civilă
 - 8.2. Drumuri și poduri

-
- 8.3. Transport în comun
 - 8.4. Alte cheltuieli din domeniul transporturilor și al comunicațiilor
 - 9. Alte acțiuni economice
 - 9.1. Prevenirea și combaterea inundațiilor și a ghețurilor
 - 9.2. Susținerea programelor de dezvoltare regională
 - 9.3. Alte cheltuieli pentru acțiuni economice
 - 10. Alte acțiuni
 - 10.1. Comandamente militare
 - 10.2. Protecția civilă
 - 10.3. Fondul Român de Dezvoltare Socială
 - 10.4. Alte cheltuieli
 - 11. Fond pentru garantarea împrumuturilor externe, a dobânzilor și a comisioanelor aferente
 - 12. Transferuri din bugetele locale către bugetul fondului de asigurări sociale de sănătate
 - 13. Împrumuturi acordate
 - 13.1. Împrumuturi temporare pentru înființarea unor instituții și servicii publice de interes local sau a unor activități finanțate integral din venituri extrabugetare
 - 14. Plăți de dobânzi și alte cheltuieli
 - 14.1. Dobânzi aferente datoriei publice interne
 - 14.2. Dobânzi aferente datoriei publice externe
 - 14.3. Cheltuieli ocazionate de emisiuni și plasarea titlurilor de stat și de riscul garanțiilor date de stat în condițiile legii
 - 14.4. Diferențe de curs aferente datoriei publice externe
 - 14.5. Dobânzi aferente împrumuturilor din fondul de tezaur
 - 14.6. Dobânda datorată trezoreriei statului
 - 15. Rambursări de împrumuturi acordate
 - 15.1. Rambursarea împrumuturilor acordate din fondul de tezaur
 - 15.2. Rambursarea împrumuturilor acordate din trezoreria statului
 - 15.3. Rambursarea împrumuturilor interne pentru investiții
 - 15.4. Rambursarea împrumuturilor externe pentru investiții
 - 16. Fonduri de rezervă
 - 16.1. Fond de rezervă bugetară la dispoziția consiliilor locale și județene
 - 17. Cheltuieli cu destinație specială
 - 17.1. Servicii publice finanțate din taxe speciale
 - 17.2. Cheltuieli din fondul pentru drumuri publice

- 17.3. Cheltuieli din fondul de intervenție
- 17.4. Cheltuieli din fondul pentru locuințe
- 17.5. Cheltuieli din amortizarea mijloacelor fixe
- 17.6. Cheltuieli din donații și sponsorizări
- 17.7. Cheltuieli din fondul de aviație civilă
- 17.8. Cheltuieli din sume acordate de persoane juridice și fizice în vederea participării la finanțarea unor acțiuni de interes public

Sursa: Ministerul Administrației și Internelor, Descentralizarea financiară, Anexa 3, p.4.

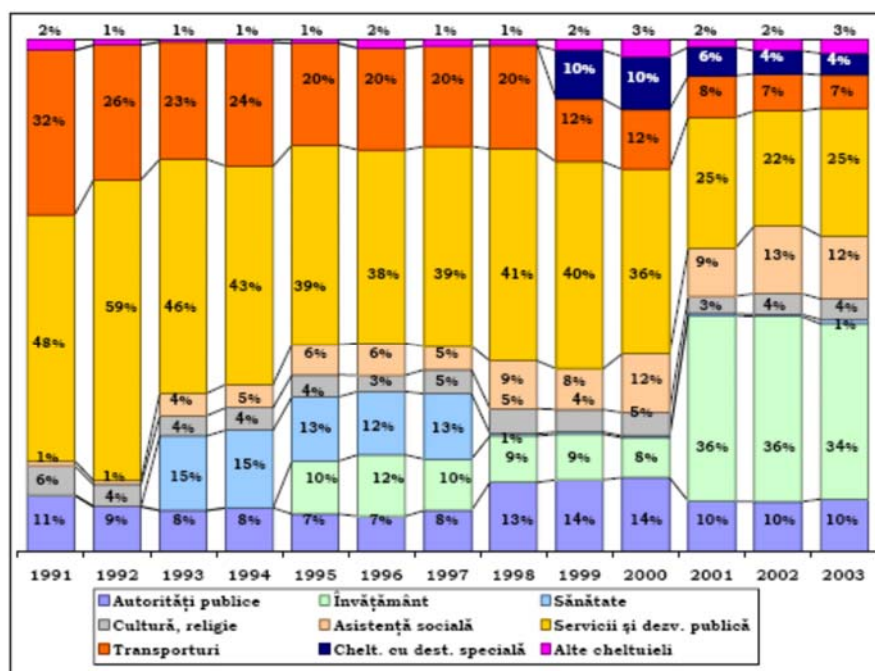
Tabelul nr. 9

Cheltuielile din bugetele locale, la nivelul anului 2005

Denumirea indicatorilor	Mil. RON
CHELTUIELI - total	18777,0
Servicii publice generale	1908,7
Autorități publice	1908,7
Apărare, ordine publică și siguranță națională	45,9
Cheltuieli social-culturale	9971,8
Învățământ	6401,3
Sănătate	138,5
Cultură, religie, acțiuni privind activitatea sportivă și tineret	781,4
Asistență socială, alocații, pensii, ajutoare și indemnizații	2650,6
Servicii și dezvoltare publică și locuințe	3199,2
Mediu și ape	474,2
Acțiuni economice	2766,3
Transporturi și comunicații	2624,6
Alte acțiuni	137,2
Fonduri de garantare și redistribuire	23,4
Transferuri	23,2
Împrumuturi acordate	0,6
Plăți de dobânzi și alte cheltuieli	80,1
Rambursări de împrumuturi	146,4
EXCEDENT (+), DEFICIT (-)	703,9

Sursa: Institutul Național pentru Statistică, 2005, Anuarul statistic al României, tabelul 21.2: Execuția bugetelor locale, în anul 2005, Ministerul Finanțelor Publice.

Evoluția structurii cheltuielilor pe ansamblul bugetelor locale centralizate la nivelul țării, în perioada 1991-2003 este prezentată în graficul următor:

Sursa: Ministerul Administrației și Internelor, Descentralizarea financiară, Anexa 3, p. 6.

3. VENITURILE COLECTIVITĂȚILOR LOCALE

3.1. Veniturile colectivităților locale în Uniunea Europeană

În 2005, încasările din impozitele locale și regionale ale comunităților locale din Europa au fost de 510 miliarde de euro, ceea ce a reprezentat 4,7% din produsul intern brut al Uniunii Europene (UE-25), față de 4,1% în 2000¹.

Încasări fiscale	Mld. €	€/ loc.	Pondere (%) în:			
			Produsul intern brut		Încasările fiscale totale	
	2005	2005	2000	2005	2000	2005
Infranaționale	708,2	1532	6,3	6,5	23,0	24,6
Locale și regionale	509,9	1103	4,1	4,7	14,8	17,7

Între 2000 și 2005, încasările fiscale ale colectivităților locale au crescut cu +4,5% ca medie anuală, față de +1,7% pentru produsul intern brut și +0,9% pentru încasările fiscale totale.

Dinamica încasărilor fiscale:

Încasări fiscale	Evoluția anuală medie:	
	2004-2005	2000-2005
Infranaționale	+1,8%	+2,3%
Locale și regionale	+3,1%	+4,5%

Evoluția resurselor fiscale a însoțit creșterea competențelor acordate autorităților teritoriale. În 2005, dinamica respectivă a fost mai redusă decât în anii precedenți (+3,1%, față de media +4,5% pentru întreaga perioadă 2000-2005), dinamică apropiată de cea a încasărilor fiscale totale, dar, în continuare superioară creșterii produsului intern brut (+1,7%), sau celei înregistrate de ansamblul veniturilor regionale (+2,7%).

În 2005, fiscalitatea a reprezentat 37,8% din resursele financiare totale ale colectivităților teritoriale, față de 35,3% în 2000. Diferența constă în transferuri de la stat și din încasări tarifare sau din exploatarea patrimoniului.

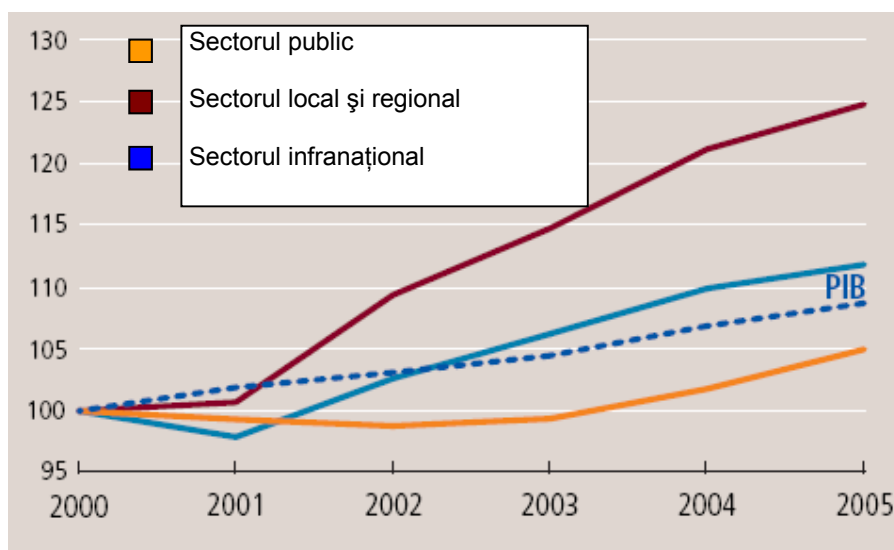
Ponderea fiscalității teritoriale în produsul intern brut (în afară de Malta, unde nu există fiscalitate locală) variază între 0,3% în Grecia și 16,5% în Danemarca. De asemenea, ponderea fiscalității teritoriale în totalul fiscalității naționale variază între 1,3% în Grecia și 45% în Spania.

Cele trei țări scandinave, precum și Spania, Italia, Republica Cehă și Letonia sunt țările în care colectivitățile teritoriale dispun de resurse fiscale

¹ Dexia Banque, 2006, Finances publiques territoriales dans l'Union Européenne, Note de conjoncture, Bruxelles, p.14-16.

importante (de o parte sau de totalitatea impozitului pe venitul persoanelor fizice).

Evoluția încasărilor fiscale între 2000-2005, UE-25

Sursa : Dexia Crédit Local, 2006, *Finances publiques territoriales dans l'Union Européenne*, Note de conjoncture, Bruxelles, p.14.

Analiza importanței resurselor fiscale teritoriale în raport cu alte resurse financiare arată marea diversitate a situațiilor întâlnite în Uniunea Europeană și indică faptul că în Europa nu există unul, ci mai multe modele de finanțare¹.

Creșterea puternică a resurselor fiscale teritoriale, constatată la nivel european între 2000 și 2005 (+4,5%, în medie anuală), a fost determinată, în bună măsură de dinamica încasărilor fiscale teritoriale din Spania (+15,8% pe an, în medie), ca urmare a unui transfer de resurse fiscale spre comunitățile autonome, pentru a compensa costurile financiare rezultate din acordarea unor competențe în domeniul sănătății și educației. Alte țări au înregistrat evoluții similare, dar de amploare mai redusă.

În noile țări membre ale Uniunii Europene, dinamica veniturilor fiscale teritoriale a fost, de asemenea, susținută (+9,3% creștere medie anuală). Creșteri mai importante s-au înregistrat în Polonia, Republica Cehă, Letonia și, mai ales în Slovacia (+24,7%). Pe lângă alocațiile suplimentare acordate de stat, pentru ca administrațiile teritoriale să poată pune în practică noile competențe, majoritatea colectivităților teritoriale din UE-10 au beneficiat de un transfer de resurse fiscale din partea statului și de crearea unor noi impozite proprii.

¹ *Idem*, p. 14.

Dinamica veniturilor fiscale a fost influențată de reformele privind taxele locale promovate în diferite țări, de reforma taxelor profesionale (în Franța sau Germania). În Germania, de exemplu, veniturile fiscale au fost influențate de scăderea încasărilor provenite din taxele profesionale, ca urmare a creșterii părții din taxe vărsată de comune în beneficiul structurilor superioare (Bund și Länder) și de puternica sensibilitate a bazei de impozitare (excedentul brut de exploatare al firmelor) la contextul economic.

În mai multe țări, creșterea veniturilor fiscale a fost superioară dinamicii veniturilor globale. În UE-15, Marea Britanie, Irlanda și Belgia au cunoscut o creștere a veniturilor fiscale teritoriale de aproximativ +5% (ca medie anuală pentru perioada 2000-2005). Pentru primele două țări, caracterizate printr-o fiscalitate teritorială puțin dezvoltată, creșterea s-a datorat încasărilor ca urmare a *Council Tax* pentru Marea Britanie și a celor legate de impozitul funciar asupra firmelor (*commercial rates*) pentru Irlanda, care furnizează aproximativ 25% din veniturile provinciilor și orașelor irlandeze.

În Belgia, creșterea s-a datorat, în special, redimensionării de către comune a taxelor de proprietate (*centimes additionnels*) și a taxelor adiționale privind impozitul asupra persoanelor fizice.

În perioada 2000-2005, doar câteva țări au înregistrat reduceri ale veniturilor fiscale teritoriale: Lituania (-7,7%), dar în această țară, veniturile globale ale colectivităților au crescut cu +5,3%, ca urmare a creșterii alocațiilor de la stat; Luxemburg (-2,4%) și Austria (-0,2%, pentru comune).

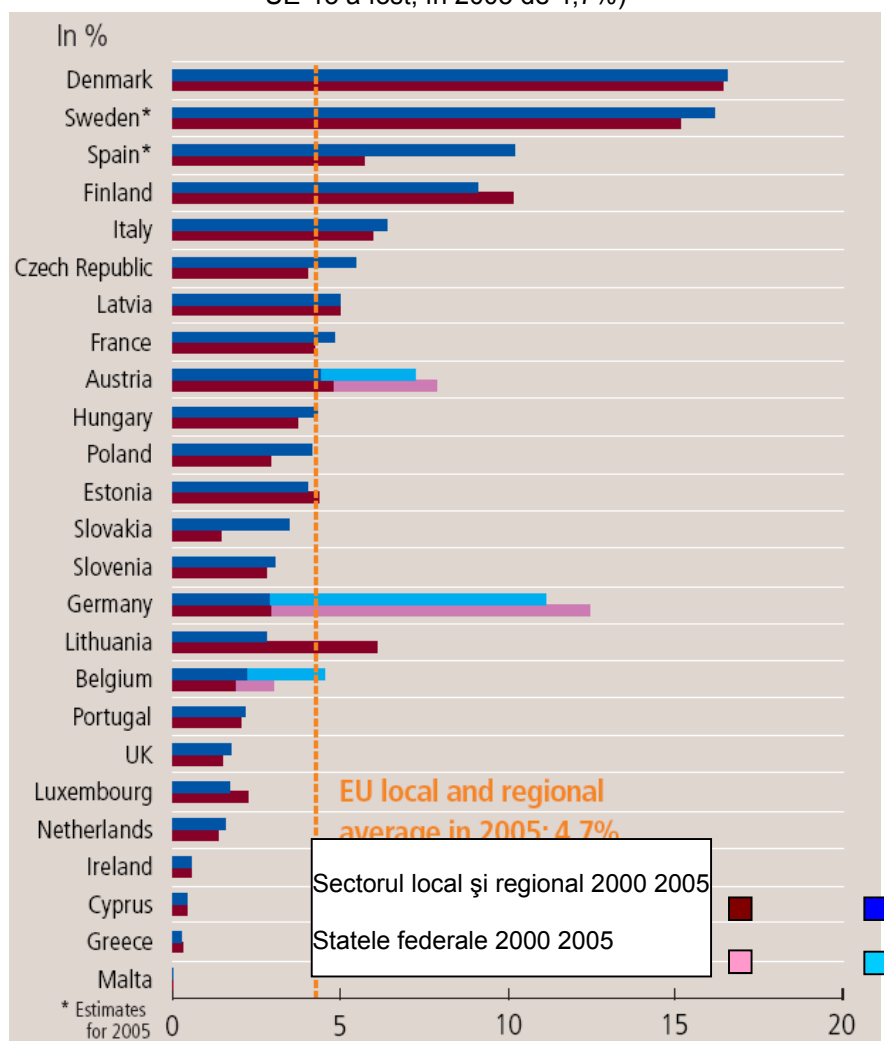
Încasările fiscale locale și regionale în Belgia și Germania (state federale) se situează sub media europeană. Această situație poate fi explicată prin faptul că, în statele federale, o parte importantă din veniturile financiare provin din transferuri ale autorităților superioare.

Ponderele veniturilor fiscale în produsul intern brut depășește sensibil media europeană în 9 din cele 25 de țări (în ordine descrescătoare: Suedia, Germania, Letonia, Slovacia, Spania, Danemarca, Estonia, Finlanda, Republica Cehă), iar Franța, Italia și Austria se situează în apropierea mediei europene. În celelalte țări – în special în Malta, Irlanda, Grecia, Olanda, Marea Britanie, Cipru și Belgia – resursele financiare ale colectivităților locale și regionale provin, în cea mai mare parte, de la stat, prin alocații și transferuri.

În ceea ce privește tipologia impozitelor locale în Europa, se constată că impozitul funciar local este prezent (cu excepția Suediei¹) în toate țările din UE-25. Având în vedere baza de aplicare, încasările din impozitul funciar sunt relativ stabile de la un an la altul. Acest tip de impozit generează o parte importantă din încasările fiscale comunale: 50% din încasările fiscale ale comunelor spaniole, 45% pentru comunele belgiene și 100% din încasările fiscale ale comunelor britanice și irlandeze.

¹ În Suedia, impozitul funciar este un impozit de stat (nota ns.).

Veniturile fiscale infranaționale față de PIB în 2000 și 2005, UE-25
 (media pentru ponderea veniturilor locale și regionale în produsul intern brut –
 UE-15 a fost, în 2005 de 4,7%)

Sursa : Dexia Crédit Local, 2006, *Finances publiques territoriales dans l'Union Européenne*, Note de conjoncture, Bruxelles, p.15.

Impozitul local pe venit se regăsește în Belgia, Danemarca, Spania, Finlanda, Italia, Suedia și se referă la un impozit adițional celui prelevat de stat, iar veniturile provenite din această sursă sunt importante ca mărime, dar sunt

mult mai sensibile la conjunctura economică, decât cele provenite din impozitul pe proprietate (impozitul funciar).

În alte țări (printre care: Franța, Belgia, Danemarca, Irlanda, Italia, Germania, Luxemburg, Portugalia) există impozite locale care afectează firmele. Aceste impozite sunt mai puțin importante din perspectiva macroeconomică și variază de la o unitate administrativă la alta, sau de la o provincie la alta.

Veniturile fiscale teritoriale cuprind, de asemenea, încasările proprii și transferurile din impozitele percepute de autoritățile superioare către colectivitățile locale.

3.2. Veniturile colectivităților locale în România

Gruparea veniturilor bugetelor locale în România

Potrivit legislației în vigoare, structura veniturilor proprii ale comunelor, orașelor, municipiilor, sectoarelor Municipiului București și al Municipiului București prezintă următoarea compoziție:

A. Venituri curente

1. Impozitul pe profit
2. Impozite și taxe de la populație
 - 2.1. venituri care se impun impozitului pe venit
 - a) venituri din activități independente
 - impozitul pe venitul liber-profesioniștilor, meseriașilor și a altor persoane fizice independente și asociații familiale
 - b) venituri din salarii
 - c) venituri din cedarea folosinței bunurilor
 - impozitul pe venitul din închirieri, subînchirieri, locații de gestiune, arendări
 - 2.2. Impozitul pe clădiri și terenuri de la persoane fizice
 - 2.3. Taxe asupra mijloacelor de transport deținute de persoane fizice
 - 2.4. Alte impozite și taxe de la populație
3. Taxa pentru terenurile proprietate de stat, folosite în alte scopuri decât pentru agricultură și silvicultură
4. Impozitul pe clădiri și terenuri de la persoane juridice
5. Taxe asupra mijloacelor de transport deținute de persoane juridice
6. Alte impozite directe
 - 6.1. Alte încasări din impozite directe
7. Impozitul pe spectacole
8. Alte impozite indirecte
 - 8.1. Taxe și tarife pentru eliberarea de licențe și autorizații de funcționare
 - 8.2. Alte taxe de timbru
 - 8.3. Alte încasări de impozite indirecte
9. Vărsăminte din profitul net al religiilor autonome
10. Vărsăminte de la instituții publice

-
- 10.1. Alte venituri privind circulația pe drumurile publice
 - 10.2. Venituri din încasarea lucrărilor de combatere a dăunătorilor și bolilor în sectorul vegetal
 - 10.3. Veniturile punctelor de însămânțare artificială
 - 10.4. Veniturile circumscripțiilor sanitar-veterinare
 - 10.5. Vărsăminte din disponibilitățile instituțiilor publice și ale activităților autocofinanțate
 - 10.6. Alte venituri de la instituții publice
 - 11. Diverse venituri
 - 11.1. Venituri din recuperarea cheltuielilor de judecată, imputații și despăgubiri
 - 11.2. Veniturile din amenzile și sancțiunile aplicate, potrivit dispozițiilor legale
 - 11.3. Restituiri de fonduri din finanțarea bugetara locala a anilor precedenți
 - 11.4. Încasări din valorificarea bunurilor confiscate, potrivit legii
 - 11.5. Venituri realizate din administrarea sau valorificarea bunurilor fostelor cooperative agricole de producție
 - 11.6. Încasări din alte surse
 - B Venituri din capital**
 - 12. Venituri din valorificarea unor bunuri ale instituțiilor publice
 - 12.1. Venituri din vânzarea locuințelor construite din fondurile statului
 - 12.2. Venituri din privatizare
 - C Venituri cu destinație specială**
 - 12.3. Taxe speciale
 - 12.4. Venituri din vânzarea unor bunuri aparținând domeniului privat
 - 12.5. Venituri din fondul pentru drumurile publice
 - 12.6. Venituri din fondul de intervenție
 - 12.7. Venituri din fondul de locuințe
 - 12.8. Venituri din amortizarea mijloacelor fizice
 - 13. Venituri din fondul aviației civile
 - 14. Donații și sponsorizări
 - 15. Sume acordate de persoane juridice și fizice în vederea participării la finanțarea unor acțiuni de interes public
 - D. Prelevări din bugetul de stat:**
 - cote defalcate din impozitul pe salarii;
 - sume defalcate din impozitul pe salarii pentru bugetele locale;
 - cote și sume defalcate din impozitul pe venit.
 - E. Subvenții primite din bugetul de stat și de la alte bugete**
 - F. Donații și sponsorizări**
 - G. Încasări din rambursarea împrumuturilor acordare**
 - H. Împrumuturi:**
 - împrumuturi pentru investiții;

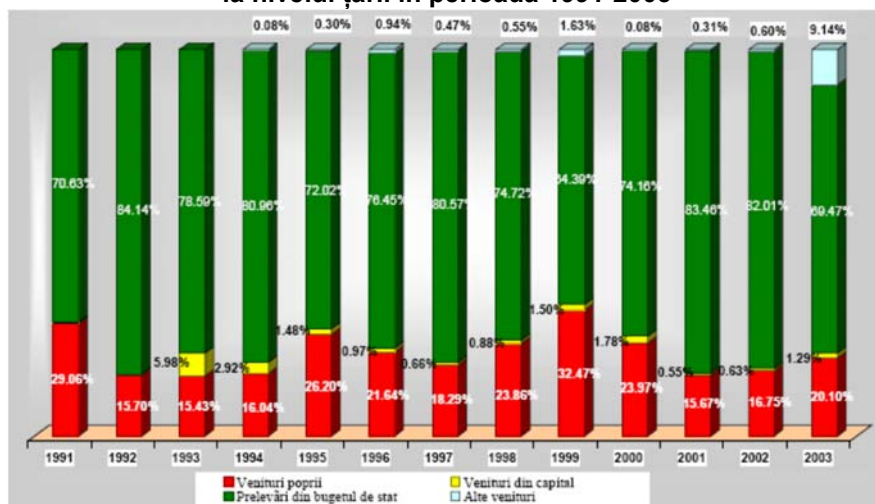
- împrumuturi temporare;
- împrumuturi din fondul de rulment.

Structura veniturilor bugetelor locale: 1991-2003

						Transferi handi. ANPH
					Sume din IVG pentru protecția copilului și persoanele cu handicap, venit minim garantat	Sume din IVG pentru protecția copilului și persoanele cu handicap, venit minim garantat
				Sume defalcate din IVG pentru asigurarea veniturii minim garantat	Sume din TVA (serviciile, protecția copilului)	Sume din TVA (serviciile, consultanță agricolă)
			Sume din IVG alocate de consiliul județean	Sume din IVG alocate de consiliul județean	Sume din IVG alocate de consiliul județean	Sume din IVG alocate de consiliul județean
		Sume defalcate din IVG pentru subvenționarea energiei termice	Sume defalcate din IVG pentru subvenționarea energiei termice	Sume defalcate din IVG pentru subvenționarea energiei termice	Sume defalcate din IVG pentru subvenționarea energiei termice	Sume defalcate din IVG pentru subvenționarea energiei termice
	Sume defalcate din impozitul pe venit	Sume defalcate din impozitul pe venit	Sume defalcate din impozitul pe venit	Sume defalcate din impozitul pe venit	Sume defalcate din impozitul pe venit	Sume defalcate din impozitul pe venit
Fond special pentru alimentare cu apă și pietruire drumuri (1997)	Venituri cu destinație specială	Venituri cu destinație specială	Venituri cu destinație specială	Venituri cu destinație specială	Venituri cu destinație specială	Venituri cu destinație specială
Sume defalcate din impozitul pe salarii (1996)	Sume defalcate din impozitul pe salarii	Sume defalcate din impozitul pe venit pentru echilibrare	Sume defalcate din impozitul pe venit pentru echilibrare	Sume defalcate din impozitul pe venit pentru echilibrare	Sume defalcate din impozitul pe venit pentru echilibrare	Sume defalcate din impozitul pe venit pentru echilibrare
Subvenții (transferuri) de la bugetul de stat	Subvenții	Subvenții	Subvenții	Subvenții	Subvenții	Subvenții
Venituri proprii	Venituri proprii	Venituri proprii	Venituri proprii	Venituri proprii	Venituri proprii	Taxe de timbru, taxe judiciare și notariale Venituri proprii
1991 - 1992	1993 - 1996	1999	2000	2001	2002	2003

Sursa: Ministerul Administrației și Internelor, Descentralizarea financiară, anexa nr. 3, p.1.

Evoluția structurii veniturilor bugetelor locale centralizate la nivelul țării în perioada 1991-2003

Sursa: Ministerul Administrației și Internelor, Descentralizarea financiară, Anexa 3, p. 3.

Tabelul nr. 10

**Pentru anul 2005, evoluția și structura veniturilor înregistrate
în bugetele locale**

Denumirea indicatorilor	Mil. RON
VENITURI - total	19480,9
Venituri curente	3149,5
Venituri fiscale	2414,5
Impozite directe	1846,7
Impozitul pe profit	38,7
Impozite și taxe de la populație	766,6
Taxa pe teren	12,9
Impozitul pe clădiri și terenuri de la persoane juridice	872,4
Alte impozite directe, din care	156,1
Taxa asupra mijloacelor de transport deținute de persoane juridice	79,6
Alte încasări din impozite directe	68,1
Impozite indirecte	567,8
Impozitul pe spectacole	3,0
Alte impozite indirecte, din care	564,8
Taxe și tarife pentru eliberarea de licențe și autorizații de funcționare	119,2
Taxe de timbru pentru activitatea notarială	283,4
Taxe extrajudiciare de timbru	55,8
Alte încasări din impozite indirecte	17,9
Venituri nefiscale	735,0
Vărsăminte din profitul net al regiilor autonome	32,1
Vărsăminte de la instituțiile publice	183,1
Diverse venituri	519,8
Venituri din capital	397,5
Venituri din valorificarea unor bunuri ale statului	397,5
Prelevări din bugetul de stat	14667,1
Cote și sume defalcate din impozitul pe venit	5147,7
Sume defalcate din TVA pentru bugetele locale	9516,5
Cote defalcate din impozitul pe salarii	2,9
Subvenții	1218,1
Subvenții primite de la bugetul de stat	1102,1
Donații și sponsorizări	23,5
Încasări din rambursarea împrumuturilor acordate	2,0
Împrumuturi	23,2

Sursa: Institutul Național pentru Statistică, 2005, Anuarul statistic al României, tabelul 21.2: Execuția bugetelor locale, în anul 2005, Ministerul Finanțelor Publice.

4. DATORIA/EXCEDENTUL ȘI SOLDUL BUGETELOR LOCALE

În perioada 2000-2005, marile echilibre financiare ale sectorului infra-național au fost consolidate: datoriile și deficitul au rămas sub control, datorită, în special, unei corelări mai bune între diferitele nivele ale administrației și a întăririi regulilor prudențiale.

Datoria și soldul bugetului public al colectivităților teritoriale, 2000-2005

	Mld. €	% în PIB		% în sectorul public total	
	2005	2000	2005	2000	2005
Soldul bugetului public					
Infranațional	-44,0	-0,04	-0,41	-	17,4
Local și regional	-24,8	+0,05	-0,23	-	9,8
Datoria publică					
Infranațională	1135,6	9,7	10,5	15,8	16,5
Locală și regională	633,0	5,6	5,8	9,1	9,2

	Evoluția anuală medie	
	2000-2005	2004-2005
Soldul bugetului public		
Infranațional	-	-6,0%
Local și regional	-	+21,0%
Datoria publică		
Infranațională	+3,1%	+3,7%
Locală și regională	+2,4%	+4,9%

În 2005, deficitul bugetar local și regional în Europa a atins -24,8 miliarde de euro (-44 miliarde de euro deficitul bugetului infranațional), adică -0,23% din produsul intern brut european și -9,8% din deficitul public total. La începutul perioadei, bugetele locale și regionale înregistrau un excedent de circa 4,1 miliarde de euro, adică +0,05% din PIB-ul european.

Schimbarea de sens (trecerea de la excedent bugetar la deficit) a avut loc între 2000 și 2002, ca rezultat a scăderii resurselor fiscale, combinată cu o creștere a cheltuielilor sociale, pe fondul încetării procesului de creștere economică. În 2003, deficitul a rămas relativ stabil, apoi, între 2004 și 2005 a crescut sensibil, cu peste +21% (în volum), trecând de la -0,19% din PIB la -0,23%.

În 2005, doar 7 dintre cele 25 de țări ale Uniunii Europene au înregistrat excedente ale bugetelor locale calculate pentru structurile infranaționale: Suedia, Austria, Irlanda, Slovenia, Malta, Letonia și Grecia.

Tabelul nr. 11

Datoria și soldul colectivităților teritoriale, 2005

	Datoria % în PIB	Soldul % în PIB
Austria	2,0	+0,20
<i>cu statele federale</i>	4,9	+0,39
Belgia	5,2	-0,16
<i>cu statele federale</i>	9,7	+0,12
Germania	5,3	-0,04
<i>cu statele federale</i>	26,8	-0,9
Cipru	2,3	-0,10
Danemarca	4,4*	-0,36
Estonia	2,4	-0,03
Finlanda	5,3	-0,65
Franța	7,0	-0,11
Grecia	0,8	+0,01
Irlanda	2,4	+0,11
Italia	7,7	-0,73
Letonia	2,4	+0,02
Lituania	0,8	-0,05
Luxemburg	2,3	-0,20
Malta	0,04	+0,03
Marea Britanie	4,7	-0,27
Olanda	8,1	-0,32
Polonia	2,2	-0,18
Portugalia	3,5	-0,30
Rep. Cehă	2,7	-0,08
Slovacia	1,7	-0,07
Slovenia	0,5	+0,05
Spania	9,1	-0,41
Suedia	6,0	+0,53
Ungaria	1,9	-0,46
TOTAL UE 25	5,8	-0,23
<i>Total cu statele federale</i>	10,5	-0,41

* Date naționale

Sursa: CCRE (Le Conseil des Communes et Régions d'Europe) et Dexia Crédit Local, 89200 collectivités territoriales dans l'Union Européenne – Édition 2006.

În aproape toate țările UE-15 se înregistrează un deficit local și regional (global), dar, în majoritatea cazurilor, aceste deficite sunt moderate. Între 2000 și 2005, evoluțiile, la nivel național, sunt neregulate. În câteva țări (Germania, Danemarca, Finlanda, Franța, Olanda), colectivitățile locale au trecut de la excedent la deficit, sau deficitele au crescut puternic (de 6 ori în Italia și de 4,5 ori în Marea Britanie). Alte țări au înregistrat o reducere (chiar dispariție) a deficitului (Letonia, Irlanda) sau o menținere și întărire a excedentelor (Austria, Suedia).

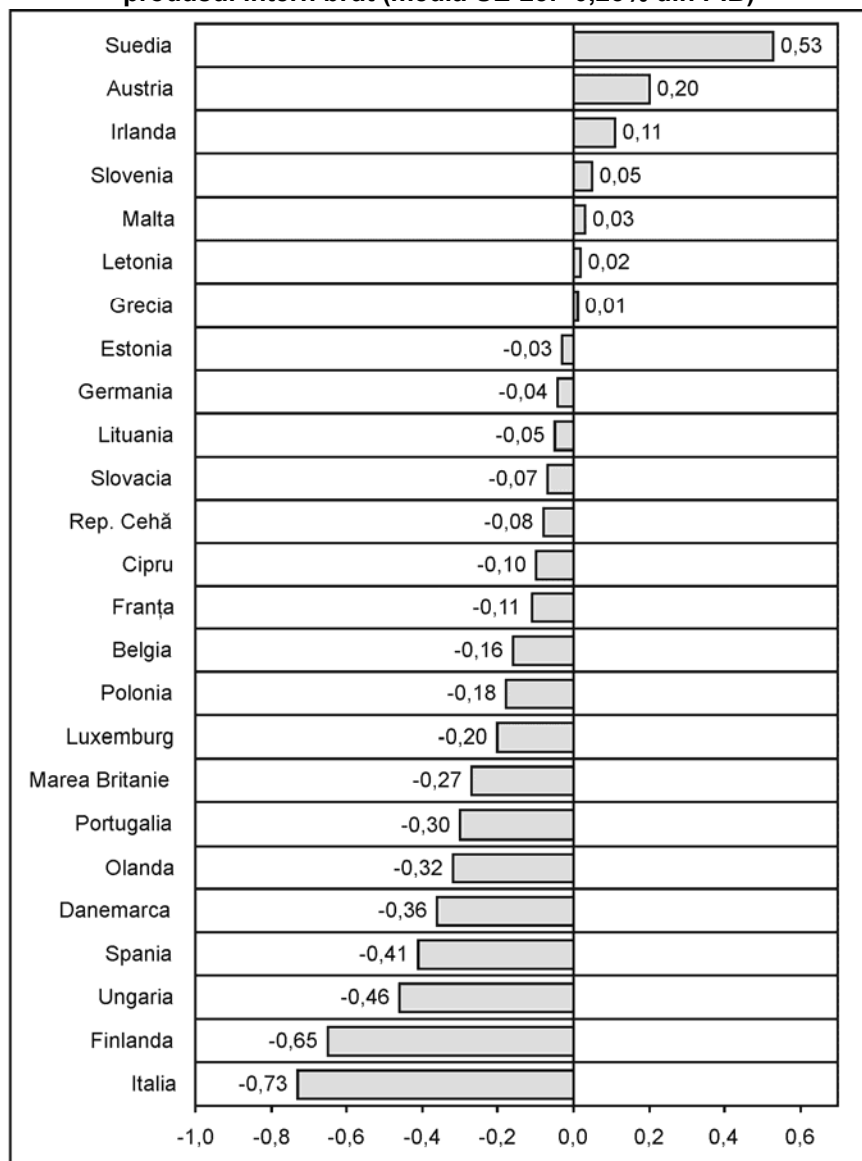
Printre factorii explicativi ai acestor evoluții¹, figurează impactul, mai mult sau mai puțin important al conjuncturii economice asupra sectorului public teritorial. În Finlanda, degradarea deficitului a fost legată de creșterea insuficientă a încasărilor fiscale (reforma impozitului asupra societăților și evoluția lentă a impozitului local asupra veniturii) și creșterea cheltuielilor sociale și sanitare generate de îmbătrânirea populației. De altfel, transferul de competențe și obligațiile impuse de administrațiile centrale nu a fost întotdeauna însoțit de transferuri financiare echivalente. O situație de acest tip s-a înregistrat în Franța, unde gestiunea veniturii minim de inserție a fost transferată departamentelor și a fost introdus un nou serviciu social (prestație socială), în beneficiul persoanelor în vârstă sau defavorizate.

	Mld. €	% în PIB		% în sectorul public total	
	2005	2000	2005	2000	2005
Soldul bugetului public					
Infranațional	-44,0	-0,04	-0,41	-	17,4
Local și regional	-24,8	+0,05	-0,23	-	9,8
Datoria publică					
Infranațională	1135,6	9,7	10,5	15,8	16,5
Locală și regională	633,0	5,6	5,8	9,1	9,2

	Evoluția anuală medie	
	2000-2005	2004-2005
Soldul bugetului public		
Infranațional	-	-6,0%
Local și regional	-	+21,0%
Datoria publică		
Infranațională	+3,1%	+3,7%
Locală și regională	+2,4%	+4,9%

¹ *Dexia Crédit Local*, 2006, Finances publiques territoriales dans l'Union Européenne, *Note de conjoncture*, Bruxelles, p.17-18.

Deficitele/excedentele publice infranaționale în 2005, ca pondere în produsul intern brut (media UE-25: -0,23% din PIB)

Sursa: calculat pe baza datelor din CCRE (Le Conseil des Communes et Régions d'Europe) et Dexia Crédit Local, 89200 collectivités territoriales dans l'Union Européenne – Édition 2006.

Alți factori pot influența nevoia de finanțare, așa cum este, de exemplu, accelerarea cheltuielilor de investiții. De asemenea, într-un număr mare de țări, evoluția soldurilor bugetare ale autorităților teritoriale poate fi legată de întărirea, în 2005, a măsurilor prudențiale și a pactelor interne de stabilitate.

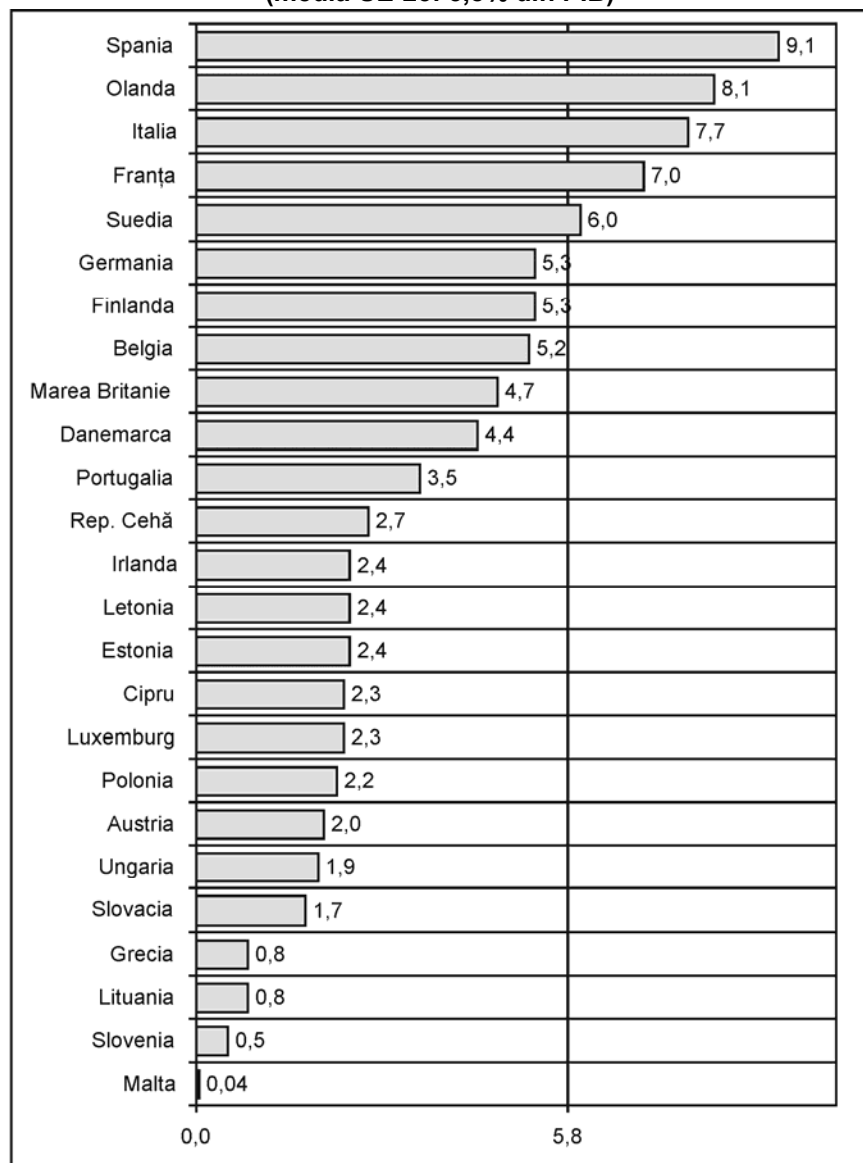
În ceea ce privește deficitul bugetar al structurilor federale, acesta s-a situat la -19,2 miliarde de euro în 2005. Deficitul este generat de landurile (*Länder*) germane și austriece, deoarece în Belgia, comunitățile teritoriale au înregistrat excedente bugetare.

În anul 2005, deficitele cele mai mari, în raport cu produsul intern brut s-au înregistrat în Italia, Finlanda, Ungaria, Spania, Danemarca, Olanda, Portugalia și Marea Britanie

DÉCOUPAGE TERRITORIAL DES PAYS DE L'UNION EUROPÉENNE			
	1 ^{er} niveau	2 ^e niveau	3 ^e niveau
ÉTATS FÉDÉRAUX			
Allemagne	12 431 <i>Gemeinden</i>	323 <i>Kreise</i>	16 <i>Länder</i>
Autriche	2 358 <i>Gemeinden</i>		9 <i>Länder</i>
Belgique	589 <i>communes</i>	10 <i>provinces</i>	6 <i>communautés et régions</i>
ÉTATS UNITAIRES			
Chypre	377 (24 <i>municipalities</i> /353 <i>communities</i>) ⁽¹⁾		
Danemark	270 <i>kommuner</i>	13 <i>amter</i>	
Espagne	8 110 <i>municipios</i>	50 <i>provincias</i>	17 <i>comunidades autónomas</i>
Estonie	227 (194 <i>vallad</i> /33 <i>linnad</i>)		
Finlande	432 <i>kunta</i>		
France ⁽²⁾	36 784 <i>communes</i>	100 <i>départements</i>	26 <i>régions</i>
Grèce	1 034 (914 <i>demos</i> /120 <i>koinotita</i>)	50 <i>nomoi</i>	
Hongrie	3 145 <i>települések</i> ⁽³⁾	19 <i>megyék</i>	
Irlande	85 (5 <i>city councils</i> , 75 <i>town councils</i> et 5 <i>borough councils</i>)	29 <i>county councils</i>	8 <i>regional authorities</i>
Italie	8 101 <i>comuni</i>	103 <i>province</i>	20 <i>regioni</i>
Lettonie	527 (7 <i>republikas pilsētas</i> /53 <i>pagasti</i> /34 <i>novads</i> /433 <i>pagasti</i>)	26 <i>rajoni</i>	
Lituanie	61 <i>savivaldybės</i>		
Luxembourg	116 <i>communes</i>		
Malte	68 <i>municipalities</i>		
Pays-Bas	458 <i>gemeenten</i>	12 <i>provincies</i>	
Pologne	2 478 <i>gminy</i>	314 <i>powiaty</i>	16 <i>województwa</i>
Portugal ⁽⁴⁾	308 <i>municípios</i>		2 <i>região autónoma</i> (Madère et les Açores)
République tchèque	6 248 <i>obec</i>	14 <i>kraj</i>	
Royaume-Uni	404 (239 <i>districts</i> /165 <i>unitary authorities</i>)	34 <i>counties</i>	2 <i>devolved nations</i> (Écosse et Pays de Galles) et 1 <i>devolved territory</i> (Irlande du Nord)
Slovaquie	2 891 <i>obec</i> ⁽⁵⁾	8 <i>vyššie územné celky</i>	
Slovénie	210 <i>občina</i>		
Suède	290 <i>kommuner</i>	20 <i>landsting</i>	
UE 25	88 002	1 125	123

Datoria publică locală, la nivel european, s-a situat în anul 2005 la 633 miliarde de euro (5,8% din produsul intern brut european), față de 493 miliarde de euro în 2001 (5,6% din PIB). Între 1996 și 2000, ponderea datoriei publice locale europene în produsul intern brut se diminuase: de la 6,5% în 1996, la 5,6% în 2000.

**Datoria publică infranațională în 2005, ca pondere în produsul intern brut
(media UE-25: 5,8% din PIB)**

Sursa: calculat pe baza datelor din CCRE (Le Conseil des Communes et Régions d'Europe) et Dexia Crédit Local, 89200 collectivités territoriales dans l'Union Européenne – Édition 2006.

Spania (9,1%), Olanda (8,1%), Italia (7,7%), Franța (7%) și Suedia (6%) au depășit media europeană. Dintre țările UE-15, Grecia înregistrează cea mai mică datorie publică locală în raport cu produsul intern brut (0,8%). De altfel, în prima jumătate a unui clasament european, calculat pornind de la ponderea cea mai mică a datoriei publice locale în produsul intern brut, din 12 țări ale UE-25, 9 sunt dintre UE-10 (țările care au aderat la UE în 2004): Malta (0,04%), Slovenia (0,5%), Lituania (0,8%), Slovacia (1,7%), Ungaria (1,9%), Polonia (2,2)%, Cipru (2,3%), Estonia (2,4%) Letonia (2,4%) și Luxemburg (2,3%).

Tabelul nr. 12

Colectivități locale

	Primul nivel	Al doilea nivel	Al treilea nivel
State federale			
Germania	12431	323	(16)
Austria	2358		(9)
Belgia	589	10	(6)
State unitare			
Cipru	377		
Danemarca	270	13	
Spania	8110	50	17
Estonia	227		
Finlanda	432		
Franța	36784	100	26
Grecia	1034	50	
Ungaria ¹⁾	3145	19	
Irlanda	85	29	8
Italia	8101	103	20
Letonia	527	26	
Lituania	61		
Luxemburg	116		
Malta	68		
Olanda	458	12	
Polonia	2478	314	16
Portugalia ²⁾	308	2 ³⁾	
Rep. Cehă	6248	14	
Marea Britanie	404	34	3 ⁴⁾
Slovacia ¹⁾	2891	8	
Slovenia	210		
Suedia	290	20	
TOTAL UE 25	88002	1125	92
Total cu statele federale			(123)

¹⁾ Fără sectoarele capitalei.

²⁾ Portugalia are un nivel infracomunal compus din 4.259 colectivități.

³⁾ Guvernele autonome din Madere și Açores.

⁴⁾ Scoția, Țara Galilor și Irlanda de Nord.

De asemenea, cea de-a zecea țară (după acest criteriu), Republica Cehă înregistrează o datorie publică locală de 2,7% din PIB, adică jumătate din media UE-25.

Tabelul nr. 13**Populația și activitatea economică**

	Populația (mil. pers.)	PIB (mld. €)	PIB/loc. (€)
Germania	82,5	2241,0	27175
Austria	8,2	245,1	29800
Belgia	10,5	298,2	28471
Cipru	0,8	13,4	17701
Danemarca	5,4	208,5	38484
Spania	43,4	905,5	20864
Estonia	1,3	11,1	8205
Finlanda	5,2	157,4	30005
Franța	62,7	1710,0	27272
Grecia	11,1	181,1	16339
Ungaria	10,1	88,8	8803
Irlanda	4,1	161,2	38844
Italia	58,5	1417,2	24214
Letonia	2,3	12,8	5581
Lituania	3,4	20,6	6040
Luxemburg	0,5	29,4	64325
Malta	0,4	4,5	11176
Olanda	16,3	505,6	30991
Polonia	38,2	243,4	6378
Portugalia	10,6	147,4	13950
Rep. Cehă	10,2	99,7	9745
Marea Britanie	60,2	1790,7	29751
Slovacia	5,4	38,1	7075
Slovenia	2,0	27,6	13810
Suedia	9,0	288,0	31890
TOTAL UE 25	462,3	10846,4	23460

Tabelul nr. 14**Cheltuieli publice totale (2005)**

	Mld. €	€/loc.	% în PIB
Germania	1048,5	12714	46,8
Austria	122,3	14866	49,9
Belgia	149,1	14233	50,0
Cipru	5,9	7837	44,3
Danemarca	110,8	20437	53,1
Spania	346,3	7980	38,2
Estonia	3,7	2721	33,2
Finlanda	78,9	15043	50,1
Franta	919,7	14668	53,8
Grecia	84,5	7624	46,7
Ungaria	44,3	4392	49,9
Irlanda	55,0	13251	34,1
Italia	683,7	11682	48,2
Letonia	4,6	2012	36,0
Lituania	6,9	2028	33,6
Luxemburg	12,7	27807	43,2
Malta	2,15	298	47,4
Olanda	229,9	14088	45,5
Polonia	105,7	2769	43,4
Portugalia	70,36	658	47,7
Rep. Cehă	43,9	4293	44,1
Marea Britanie	800,9	13307	44,7
Slovacia	14,12	622	37,1
Slovenia	13,0	6514	47,2
Suedia	163,0	18053	56,6
TOTAL UE 25	5119,9	11074	47,2

Tabelul nr. 15**Investiții publice**

	Mld. €	€/loc.	% în PIB	% în ch.publice
Germania	30,2	366	1,3	2,9
Austria	2,7	327	1,1	2,2
Belgia	5,3	506	1,8	3,6
Cipru	0,4	564	3,2	7,2
Danemarca	3,7	681	1,8	3,3
Spania	32,2	741	3,6	9,3
Estonia	0,4	262	3,2	9,6
Finlanda	4,1	790	2,6	5,3
Franta	55,5	884	3,2	6,0

	Mld. €	€/loc.	% în PIB	% în ch.publice
Grecia	6,3	565	3,5	7,4
Ungaria	3,5	350	4,0	8,0
Irlanda	5,2	1250	3,2	9,4
Italia	33,5	572	2,4	4,9
Letonia	0,3	128	2,3	6,4
Lituania	0,7	210	3,5	10,3
Luxemburg	1,4	2977	4,6	10,7
Malta	0,2	604	5,4	11,4
Olanda	16,1	989	3,2	7,0
Polonia	8,3	216	3,4	7,8
Portugalia	4,2	396	2,8	5,9
Rep. Cehă	5,0	485	5,0	11,3
Marea Britanie	34,2	568	1,9	4,3
Slovacia	0,8	149	2,1	5,7
Slovenia	1,0	492	3,6	7,6
Suedia	8,6	951	3,0	5,3
TOTAL UE 25	263,6	570	2,4	5,1

Tabelul nr. 16

Datoria publică și soldul bugetului public

	Datoria publică, % din PIB	Soldul public, % din PIB
Germania	67,9	-3,2
Austria	63,4	-1,5
Belgia	93,2	-2,3
Cipru	69,2	-2,3
Danemarca	35,9	+4,9
Spania	43,1	+1,1
Estonia	4,5	+2,3
Finlanda	41,3	+2,7
Franța	66,6	-2,9
Grecia	107,5	-5,2
Ungaria	57,7	-6,5
Irlanda	27,4	+1,1
Italia	106,6	-4,1
Letonia	12,1	+0,1
Lituania	18,7	-0,5
Luxemburg	6,0	-1,0
Malta	74,2	-3,2
Olanda	52,7	-0,3
Polonia	42,0	-2,5
Portugalia	64,0	-6,0
Rep. Cehă	30,4	-3,6

	Datoria publică, % din PIB	Soldul public, % din PIB
Marea Britanie	42,4	-3,3
Slovacia	34,5	-3,1
Slovenia	28,0	-1,4
Suedia	50,4	+3,0
Total UE 25	63,2	-2,3

Tabelul nr. 17

Repartizarea indicativă a fondurilor structurale europene* (2007-2013) pe statele membre, milioane euro

	Fondul de coeziune	FSE și FEDER**			Total
		Obiectivul 1	Obiectivul 2	Obiectivul 3	
Germania		14288	8349	754	23391
Austria		158	912	228	1297
Belgia		577	1265	172	2014
Cipru	193		362	24	579
Danemarca			452	92	544
Spania	3242	20111	7309	496	31158
Estonia	1017	1987		47	3050
Finlanda			1422	107	1528
Franța		2831	9101	773	12704
Grecia	3280	8358	582	186	12407
Ungaria	7570	12622	1860	343	22395
Irlanda			679	134	813
Italia		18820	5626	750	25196
Letonia	1360	2641		80	4080
Lituania	2029	3955		97	6081
Luxemburg			45	13	58
Malta	252	494		14	759
Olanda			1473	219	1692
Polonia	19513	39388		648	59549
Portugalia	2715	15455	841	88	19099
Rep. Cehă	7810	15111	372	345	23638
Marea Britanie		2587	6216	640	9444
Slovacia	3424	6215	398	202	10239
Slovenia	1236	2401		93	3729
Suedia			1443	235	1678
Total UE 25	53640	168000	48705	6777	277122

* Fondul de coeziune, fondul social european (FSE), fondul european de dezvoltare regională (FEDER).

** Obiectivul 1: convergență, obiectivul 2: competitivitate și ocupare; obiectivul 3: cooperare teritorială.

Tabelul nr. 18

**Înfrățirea dintre colectivitățile teritoriale din Uniunea Europeană în cadrul
Europei extinse**

	Număr înfrățiri	Top 3		
		Prima țară	A doua țară	A treia țară
Germania	6092	FR:2226	PL:651	UK:537
Austria	902	DE:360	HU:155	IT:87
Belgia	718	FR:281	DE:138	RO:81
Cipru	96	GR:81	FR:4	UK/UKR:3
Danemarca	932	SE:211	NO:166	FI:130
Spania	807	FR:413	IT:125	DE:63
Estonia	570	FI:261	SE:144	LV:25
Finlanda	1165	SE:300	EE:261	NO:177
Franta	5953	DE:2226	UK:1006	IT:802
Grecia	458	IT:82	CY:81	BG:44
Ungaria	1676	RO:453	DE:338	SK:229
Irlanda	249	FR:146	UK:31	DE/IT:15
Italia	2096	FR:802	DE:376	ES:125
Letonia	294	SE:63	DE:39	LT:35
Lituania	380	PL:120	DE:46	SE:42
Luxemburg	119	FR:22	DE:21	IT:12
Malta	46	IT:35	FR:3	UK:2
Olanda	722	DE:255	PL:118	CZ:73
Polonia	2041	DE:651	FR:210	CZ:136
Portugalia	309	FR:142	ES:66	DE:25
Rep. Cehă	1124	DE:320	SK:153	PL:136
Marea Britanie	1998	FR:1006	DE:537	PL:62
Slovacia	667	HU:229	CZ:153	PL:108
Slovenia	192	IT:44	AT:38	DE:27
Suedia	1361	FI:300	DK:211	NO:190
Total UE 25	30967	DE	FR	IT

Nota: BG – Bulgaria, NO – Norvegia, RO – România, UKR – Ucraina

Bulgaria și România totalizează 181, respectiv 1072 înfrățiri

Surse (anul 2005) : Eurostat, Offices Statistiques Nationaux, Experts nationaux, CCRE, Dexia Crédit Local (Direction des Études).

Anexă: Cadrul legislativ

(sursa: <http://www.mai.gov.ro/Documente/Strategii/>)

- **Legea administrației publice locale (nr. 215/2001)**, cu modificările ulterioare, reglementează regimul general al autonomiei locale, definește atribuțiile și competențele autorităților locale și întărește responsabilitatea aleșilor locali față de cetățean.
- **Legea serviciilor publice de gospodărie comunala (nr. 326/2001)**, cu modificările ulterioare, stabilește cadrul juridic unitar privind înființarea, organizarea, monitorizarea și controlul funcționării serviciilor publice de gospodărie comună în județe, orașe și comune.
- **Legea privind amenajarea teritoriului și urbanismul (nr. 350/2001)** definește amenajarea teritoriului ca fiind o activitate globală, funcțională, prospectivă și democratică.
- **Legea nr. 1/2000 pentru reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole și a celor forestiere solicitate potrivit prevederilor Legii fondului funciar (nr. 18/1991) și ale Legii nr. 169/1997.**
- **Legea fondului funciar (nr. 18/1991)**, cu modificările și completările ulterioare.
- **Legea nr. 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public** reglementează unul dintre principiile fundamentale ale relațiilor dintre persoane și autoritățile publice.
- **Ordonanța Guvernului nr. 33/2002 privind reglementarea eliberării certificatelor și adeverințelor de către autoritățile publice centrale și locale, aprobată prin Legea nr. 223/2002.**
- **Ordonanța Guvernului nr. 24/2002**, cu modificările ulterioare, privind încasarea prin mijloace electronice a impozitelor și taxelor locale, aprobată cu modificări prin **Legea nr. 291/2002**.
- **Ordonanța Guvernului nr. 71/2002** privind organizarea și funcționarea serviciilor publice de administrare a domeniului public și privat de interes local, aprobată cu modificări prin **Legea nr. 3/2003**.

Au fost, de asemenea, adoptate o serie de acte normative pentru completarea legislației secundare:

- **Hotărârea Guvernului nr. 1206/2001** privind normele de aplicare a dispozițiilor privitoare la dreptul cetățenilor aparținând unei minorități naționale de a folosi limba maternă în administrația publică locală.

Alte acte normative în domeniul administrației publice locale

- **Ordonanța Guvernului nr. 35/2002** pentru aprobarea Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a consiliilor locale, aprobată cu modificări prin Legea nr. 673/2002.
- **Ordonanța Guvernului nr. 53/2002** privind Statutul-cadru al unității administrativ-teritoriale, aprobată cu modificări prin Legea nr. 96/2003.
- **Hotărârea Guvernului nr. 1019/2003** privind organizarea și funcționarea prefecturilor; instituția prefectului urmează, conform noii constituții, să fie reglementată prin lege organică.
- **Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 45/2003** privind finanțele publice locale stabilește principiile, cadrul general și procedurile privind formarea, administrarea și utilizarea fondurilor publice locale, precum și responsabilitățile autorităților administrației publice locale și ale instituțiilor publice implicate în domeniul finanțelor publice locale.
- **Ordonanța Guvernului nr. 80/2001**, cu modificările și completările ulterioare, privind stabilirea unor normative de cheltuieli pentru autoritățile și instituțiile publice, aprobată prin Legea nr. 247/2002, cu modificările ulterioare.
- **Legea serviciilor publice de gospodărie comunală nr. 326/2001**, cu modificările ulterioare.

Bibliografie

- Dexia Bank, *Sub-national public finance in the European Union*, Economic Outlook, 2006.
- Institutul Național pentru Statistică, *Anuarul Statistic al României – 2005*, București, 2005.
- CCRE (Le Conseil des Communes et Régions d'Europe) et Dexia Crédit Local, *89200 collectivités territoriales dans l'Union européenne – Édition 2006*.
- Dexia Banque, *Finances publiques territoriales dans l'Union Européenne*, Note de conjoncture, Bruxelles, 2006.
- Preudhomme C., *Les finances locales en Europe*, Dexia Banque, Bruxelles, 2003.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE

NR. 247-248-249/2007

CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

CALITATEA VIEȚII VÂRSTNICILOR
– vârstnicii români și semenii lor europeni –

Ana BĂLAȘA

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007

CUPRINS

Capitolul 1 ÎMBĂTRÂNIREA POPULAȚIEI: PROVOCĂRI ȘI RĂSPUNSURI ALE EUROPEI	253
1.1. Interesul Uniunii Europene față de problema îmbătrânirii populației. Scurt istoric	253
1.2. Caracteristici și tendințe ale evoluției demografice.....	254
1.3. Efecte și provocări implicate de îmbătrânirea populației	260
1.4. Cum să facem față: demersul politic al UE.....	264
Capitolul 2 FENOMENUL ÎMBĂTRÂNIRII – OBIECT AL CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE	271
2.1. Necesitatea cercetării. Aportul științelor umane și sociale	271
2.2. Cercetări mono și pluridisciplinare.....	272
2.3. Cercetarea și partenerii nonștiințifici.....	273
2.4. Identificarea direcțiilor de cercetare.....	274
2.5. Cercetări internaționale privind îmbătrânirea.....	274
2.6. Un posibil inventar al cercetărilor necesare privind îmbătrânirea	276
Capitolul 3 CUM TRĂIESC VÂRSTNICII ROMÂNI ȘI SEMENII LOR EUROPENI	278
3.1. Standardul de viață al populației vârstnice	278
3.1.1. Veniturile	278
3.1.2. Cheltuieli de consum	279
3.1.3. Evaluarea subiectivă a veniturilor.....	280
3.1.4. Nivelul de viață al vârstnicilor europeni	281
3.1.5. Locuința.....	282
3.2. Viața de familie	283
Capitolul 4 SĂNĂTATEA – COMPONENTĂ ESENȚIALĂ A CALITĂȚII VIEȚII VÂRSTNICILOR.....	285
4.1. Sănătatea și calitatea vieții.....	285
4.2. Sănătatea subiectivă a vârstnicilor	287
4.3. Indicatori statistici ai sănătății	290
4.4. Consumul de îngrijiri de sănătate	295
4.5. Sănătatea socială.....	301
4.6. Stil de viață sănătos	303
Bibliografie.....	304

Capitolul 1

ÎMBĂTRÂNIREA POPULAȚIEI: PROVOCĂRI ȘI RĂSPUNSURI ALE EUROPEI

1.1. Interesul Uniunii Europene față de problema îmbătrânirii populației. Scurt istoric

Evoluțiile demografice, implicațiile lor și situația persoanelor vârstnice au provocat interesul Comunității Europene, încă din anii '80, concretizat în mai multe rezoluții ale Parlamentului European, ca și în Carta drepturilor sociale (1989).

Deciziile Consiliului European din 1991 și 1992 în favoarea persoanelor vârstnice și declararea „Anului european al persoanelor vârstnice” (1993) au confirmat rolul important pe care Comunitatea trebuie să-l joace în relevarea provocărilor pe termen lung ale îmbătrânirii populației. Cele două decizii ale Consiliului au promovat solidaritatea între generații ca element central al abordării comunitare a provocărilor îmbătrânirii populației. În anul european al persoanelor vârstnice (1993) se reafirmă principiul solidarității între generații, se informează societățile asupra problemelor îmbătrânirii, se iau măsuri, dintre care unele sunt finanțate sau cofinanțate de Comisie¹.

În 1995 și 1997, Comisia elaborează două rapoarte demografice și un raport privind modernizarea protecției sociale în care supune evaluării impactul politic al schimbărilor demografice înregistrate în interiorul Uniunii Europene. În 1998, au fost lansate alte inițiative pentru a aprofunda analizele și discuțiile pe această temă.

În 1999, Comisia a organizat un colocviu european, cu scopul explorării în profunzime a problemelor economice, sociale și politice pe care le ridică evoluțiile demografice, în Europa. În cadrul colocviului, decidenți politici și experți de renume, proveniți din cele mai variate discipline, și-au expus opiniile privind efectele schimbărilor demografice asupra unor domenii-cheie, precum ocuparea și creșterea, serviciile de îngrijire medicală și de sănătate, reforma regimurilor de pensionare, solidaritatea între generații.

Documentul s-a intitulat „O societate pentru toate vârstele – ocupare, sănătate, pensionare și solidaritate intergenerațională”.

La cea de-a doua Conferință mondială asupra îmbătrânirii (Madrid, aprilie, 2002) Comisia Europeană a contribuit cu documentul *Promovarea progresului economic și social, într-o lume îmbătrânită*, în care și-a expus experiența proprie în căutarea răspunsurilor la îmbătrânirea populației. Documentul reprezintă aportul Comisiei la dezbaterile internaționale asupra noului *Plan de acțiune internațională privind îmbătrânirea*, adoptat la Madrid.

¹ *Politique du vieillissement*, Commission Européenne, 1998.

La rândul său, Adunarea parlamentară a elaborat un ansamblu de recomandări pentru acțiunea autorităților publice, destinate să le permită acestora să reacționeze eficace față de declinul și îmbătrânirea populației (2003). Raportul *Tendențe în domeniul populației în Europa și sensibilitatea lor la măsurile puterilor publice* (mai 2004) s-a bazat pe literatura științifică existentă și se inspiră din studiile demografice recente ale Comitetului european asupra populației și din rezultatele NIEPS (Network for Integrated European Population Studies) ale unui număr de unsprezece institute demografice naționale ale Europei Occidentale și Orientale.

Cu privire la îngrijirile de sănătate și îngrijirile de lungă durată ale persoanelor vârstnice, este de menționat Consiliul European de la Göteborg (2002), care a pledat în favoarea unui prim raport în domeniul îngrijirilor de sănătate și îngrijirilor pentru persoanele vârstnice, stabilind trei mari capite ale cadrului de discuții: *accesibilitatea, calitatea și viabilitatea financiară*.

Comitetul privind protecția socială a lansat un chestionar, destinat să strângă informații asupra modului în care cele trei obiective identificate sunt luate în considerare de statele membre, în privința îngrijirilor de sănătate și îngrijirilor de lungă durată pentru persoanele vârstnice, asupra mecanismelor utilizate pentru evaluarea eficacității acestor îngrijiri, principalele dificultăți întâlnite, măsurile politice prevăzute pentru rezolvarea lor. Statele-membre au fost invitate să se concentreze, în esență, pe prezentarea scopurilor și obiectivelor care susțin reglementările lor, descrierea politicilor actuale, reformele prevăzute.

Pe baza răspunsurilor furnizate de statele membre, s-a stabilit o sinteză a informațiilor care conțin și probleme ridicate de Consiliul European de la Barcelona. Raportul, intitulat *Îngrijiri de sănătate și îngrijiri pentru persoanele vârstnice: susținerea strategiilor naționale vizând un grad ridicat de protecție socială* (2003) sintetizează principalele concluzii din analiza răspunsurilor la chestionar.

Documentele menționate mai sus care, în opinia noastră, marchează succint istoricul interesului Europei pentru problematica îmbătrânirii populației, au constituit surse documentare principale pe care ne bazăm expunerea din acest capitol încercând să sintetizăm *caracteristicile și tendințele* fenomenului de îmbătrânire a populației Europei, *efectele și sfidările* procesului de îmbătrânire și *măsurile* pe care Europa le-a luat sau pe care le consideră necesare, pentru a face față provocărilor.

1.2. Caracteristici și tendințe ale evoluției demografice

Îmbătrânirea populației este un fenomen mondial. Conform datelor ONU, proporția populației de vârstă a treia se va mări, pe termen lung, chiar în regiunile unde natalitatea este superioară ratei de reproducere. Fenomenul îmbătrânirii este prezent, în mod deosebit, în Europa și Japonia. Se apreciază că Europa a

atins deja un stadiu critic¹: perspectiva pentru acest secol este un declin natural și o îmbătrânire excesivă a populației. O mare parte dintre țările Europei Orientale cunosc, deja, declinul demografic și numeroase țări occidentale îl vor cunoaște într-un viitor apropiat.

Conform proiecției demografice a ONU, diminuarea efectivului populației va atinge Europa de Sud în câțiva ani, apoi Europa Occidentală, după 2010, și Europa de Nord după 2030. Declinul va fi foarte marcat în Federația Rusă, în Europa Orientală și Meridională și mai moderat în Europa Occidentală și Septentrională. Unele țări vor fi în avans sau în întârziere față de unul sau altul dintre procesele demografice. De pildă, Germania de Vest și de Est au cunoscut, deja, un declin al populației la mijlocul anilor '80, în Irlanda, în schimb, datorită fertilității ridicate, populația va continua să crească și în prima jumătate a acestui secol.

În ciuda diferențelor de intensitate și de ritm care vor persista între diferitele țări, toate societățile europene au sau vor avea de făcut față, în principal, acelorași tendințe, în materie de declin și de îmbătrânire demografică.

Chiar dacă populația țărilor în curs de dezvoltare este acum încă relativ tânără, un mare număr dintre aceste țări vor cunoaște, conform previziunilor, o îmbătrânire într-o manieră fără precedent, ca urmare a scăderii puternice a ratei fertilității și a unei rapide creșteri a longevității. Numeroase țări în curs de dezvoltare se găsesc în primele faze de adaptare la modificările structurii de vârstă a populației.

În ceea ce privește Uniunea Europeană, se apreciază că, încă în primul deceniu al acestui mileniu, cea mai mare parte a statelor-membre va fi antrenată într-o tranziție demografică rapidă. Îmbătrânirea societăților rezultă, în primul rând, din scăderea ratei fertilității și creșterea speranței de viață, ceea ce înseamnă mai puțini copii și mai multe persoane vârstnice. În timp ce pentru înlocuirea populației, fiecare femeie de vârstă fertilă ar fi trebuit să aducă pe lume, în medie, 2,1 copii, în realitate media în UE era, în 1999, de doar 1,59.

Conform proiecțiilor demografice, rata fertilității riscă să se mențină la un nivel scăzut și chiar, în anumite țări, să scadă². Într-un raport elaborat sub egida Comisiei, se spune: „Se poate ca indivizii să fie mulțumiți de a nu avea copii sau de a nu avea decât doi. Societatea, dimpotrivă, are nevoie de a asigura solidaritatea și continuitatea între generații, ceea ce reclamă o importantă proporție de familii mai numeroase”³.

Ca un caz particular, este evocat declinul brutal al fertilității în Europa Orientală, unde schimbările economice și politice care au urmat căderii

¹ *Les Tendances en matière de population en Europe et leur sensibilité aux mesures des pouvoirs publics*, Assemblée parlementaire, mai 2004.

² Scenariul demografic al Națiunilor Unite, varianta medie, 2001.

³ *Les tendances en matière de population en Europe et leur sensibilité aux mesures des pouvoirs publics*, Assemblée parlementaire, mai 2004.

regimurilor comuniste au antrenat înrăutățirea situației sociale a femeilor și reculul, sau dispariția sistemelor de protecție socială.

Natalitatea a scăzut și acolo unde era cel mai puțin de așteptat: în Europa Mediteraneană catolică (Italia, Spania). Societățile europene vor trebui să facă față unei îmbătrâniri „la bază” (piramidei vârstelor) ale cărei consecințe pe termen lung vor fi mai rele decât cele ale îmbătrânirii „la vârf” căci ele sunt susceptibile să pună în cauză dinamismul economiei, echilibrul populației teritoriului, perenitatea instituțiilor (îndeosebi sistemul de protecție socială)¹.

În ceea ce privește longevitatea, fiecare aspiră să trăiască mult timp și în bună sănătate, dar societatea trebuie să furnizeze un mediu favorabil persoanelor vârstnice, continuând să asigure o echitate intergenerațională, în toate domeniile vieții sociale².

Tendința de îmbătrânire a populației are un profund impact asupra tuturor generațiilor și asupra celei mai mari părți din domeniile de activitate economică și socială: piața muncii, protecția socială, educație, cultură, politică.

Schimbările demografice pun în discuție instituțiile și strategiile politice care au fost puse în funcțiune într-o perioadă când perspectivele demografice erau sensibil diferite. Ele au influențe și asupra vieții cotidiene a cetățenilor, a raportului între generații, a modului de viață. Conferința *Vers une société pour tous les âges* a evidențiat, încă din 1999, că evoluțiile demografice vor face ca toate statele membre să fie confruntate cu un număr important de probleme: costul pensiilor, strategiile în domeniul educației și formării, locuire, transport, îngrijiri medicale, infrastructuri publice specifice, reforme fiscale, reforme structurale, cheltuieli publice.

Evoluția demografică rapidă, tendințele principale și efectele lor riscă să pună în discuție viabilitatea a ceea ce se numește „modelul social european”.

Care sunt principalele tendințe demografice? Pe lângă declinul demografic, schimbările vizează structura pe grupuri de vârstă a populației. Este vorba, în primul rând, de creșterea populației în vârstă de 65 ani și peste. Acesta este un fenomen prezent în toate principalele regiuni europene, atât în cifre absolute cât și ca procentaj din populația totală. În ultimii 50 de ani ai secolului al XX-lea, populația vârstnică (65+) s-a dublat, ajungând de la 46 la 112 milioane, iar ponderea sa în populația totală a ajuns de la 8%, în 1950 la 14%, în 2000. Europa are populația cea mai în vârstă din lume³.

¹ “Le vieillissement démographique dans L’Union Européenne à l’horizon 2050, Étude d’impact”, Commission Européenne în: *Travaux et Recherches de Perspective*, nr.6/1997.

² Idem.

³ *Les tendances en matière de population en Europe et leur sensibilité aux mesures des pouvoirs publics*, Assemblée parlementaire, p.11.

Îmbătrânirea demografică în Europa va avea un curs puternic progresiv în următoarele decenii. Repartiția marilor grupe de vârstă în Europa va avea următoarele evoluții (Sursa: Scenariu ONU)¹.

Grupa de vârstă	2000	2015	2030	2050
0-14	18,6	15,0	14,5	14,7
15-64	67,5	68,6	63,4	57,7
65+	13,9	16,4	22,1	27,6
Populația totală	100,0	100,0	100,0	100,0

%

Persistă diferențe între diversele țări europene, în special între Europa Occidentală și Europa orientală, unde speranța de viață a stagnat sau chiar a regresat. În 2001, Italia era țara cu cel mai mare procentaj al persoanelor vârstnice (18%) iar procentajul cel mai scăzut se afla în Irlanda (11%). O longevitate accentuată și, îndeosebi, o rată a fertilității foarte slabă, în cursul ultimelor două, trei decenii, în Italia, Grecia, Spania, au dus la o creștere rapidă a numărului și proporției persoanelor vârstnice².

În cea mai mare parte a cazurilor, procesul de îmbătrânire se va accelera începând din 2010, și în special, în perioada 2010–2015. Valul de îmbătrânire considerabilă se va produce după 2010, pentru că atunci marile cohorte ale *baby-boom*-urilor de după război (1950 și 1960) și cohortele mai puțin numeroase care le succed vor atinge vârsta de pensionare și vârsta vieții active.

Ne putem aștepta – se apreciază în documentul citat – ca problemele puse de îmbătrânirea populației să se accentueze considerabil, prin combinarea a doi factori de îmbătrânire: prelungirea duratei de viață și diminuarea numărului de tineri, ca urmare a unei rate de fertilitate inferioare celei de înlocuire.

Creșterea tranșei de vârstă de 80 ani și peste este considerată o tendință frapantă, în cadrul îmbătrânirii populației. Europa are, în prezent, 21 de milioane de persoane de peste 80 ani și se prevede ca această cifră să ajungă la 60 milioane, în 2050. Sunt țări în care acest segment de populație reprezintă 20% din populația de 60 ani și peste (Elveția, Danemarca), sau peste 22% (Norvegia și Suedia)³.

Dintre toate evoluțiile demografice, creșterea segmentului de vârstă de 80 + este și cea mai intensă și cea mai rapidă. Și în privința acestei tendințe, se poate spune că diferitele regiuni ale Europei nu sunt afectate, în aceeași măsură. Impactul demografic asimetric reprezintă, el însuși, o provocare, căci presupune nevoia de adaptare a politicii la realitățile regionale.

¹ "La démographie du vieillissement: similitudes et différences entre les peyrs européens" în Dragana Avramov, Miroslava Moskova, *Vieillessement actif en Europe*, vol.I, Editions du Conseil de l'Europe, 2004, p.40.

² Idem 6, p. 12.

³ Idem 7, p. 12.

Întrucât în anii '20, '50 și prima jumătate a anilor '60 rata fertilității a fost cea mai ridicată, în prezent și în deceniile următoare populația de 80 ani și peste va fi în creștere rapidă. Este o schimbare de care va trebui să se țină cont, atât pe planul politicii demografice cât și pe cel al politicii sociale.

În unele țări, cum este, de exemplu, Italia, suprareprezentarea persoanelor foarte vârstnice este rezultatul cumulării efectelor ratei de fertilitate ridicate între cele două războaie și scăderea masivă a natalității în anii '80. Dată fiind și creșterea speranței de viață, vom asista, în cea mai mare parte a țărilor, la o puternică creștere a grupului de vârstă de 80+ după 2025, atunci când *baby-boom*-urile vor face parte din această categorie.

Se așteaptă ca persoanele foarte în vârstă (80+) să fie grupul care va cunoaște creșterea cea mai rapidă. În prima jumătate a secolului XXI, numărul lor, practic, se va tripla, ajungând la 65 milioane. Rata de creștere cea mai ridicată este prevăzută pentru 2000–2015. Conform variantei medii a proiecției ONU, în 2050 persoanele foarte vârstnice vor fi 7% în Europa de Est, 10% în Europa de Nord și 12% în Europa de Sud și de Vest, dar se pare că aceste cifre sunt subestimate.

Evoluția proporției persoanelor de peste 65 ani în Uniunea Europeană¹.

	1950	1975	1993		2000	2004		2025	2050
	UE 25	UE 25	UE 25	UE 15	UE 25	UE 25	UE 15	UE 25	UE 25
65-ani	7,9	10,7	11,0	11,3	12,3	12,5	12,8	16,2	18,5
Peste 80 ani	1,2	2,0	3,5	3,7	3,4	4,0	4,2	6,5	11,8
Total (65+)	9,1	12,7	14,5	15	15,7	16,5	17,0	22,7	30,3

Declinul populației active și îmbătrânirea forței de muncă constituie o altă tendință majoră, care caracterizează evoluțiile demografice ale Europei, punând probleme economice și sociale deosebite.

Reducerea populației în vârstă de muncă poate avea, drept consecințe, probleme structurale pe piața muncii. Tranziția demografică va reduce, progresiv, disponibilitățile în resurse umane, pe piața muncii. În 1995, rata de ocupare medie în UE–15, pentru populația de 15–64 ani era de 60% și se speră ca în 2015 să ajungă la 68%.

Creșterea tranșei de vârstă 50–64 ani pune problema îmbătrânirii activilor, a politicilor de ocupare și a reformei pensionării.

Fenomenul de îmbătrânire a populației active va modifica talia și structura acestei populații, și va duce la mărirea dezechilibrelor între grupurile de vârstă activă. Încă din anii '90, creșterea populației în vârstă de muncă a devenit lentă, iar în unele regiuni europene, aceasta a început să scadă². Îmbătrânirea face să

¹ Conform datelor Eurostat în: *Rapport déposé par la Délégation pour l'Union européenne*, France, 2004.

² *Vers une société pour tous les âges*, Commission Européen, 1999.

apară necesitatea modificării practicilor în materie de gestionare a vârstei la locul de muncă și pe piața forței de muncă.

Schimbările demografice modifică talia și structura populației în vârstă de muncă, adică forța de muncă disponibilă a unei țări. După 1993, Europa a intrat într-o fază de transformări rapide ale populației ei active¹. În majoritatea țărilor membre (EU-15), populația în vârstă de muncă va înceta să crească, înainte de 2012. Diminuarea numărului de persoane în vârstă de muncă este deja vizibilă în Germania și Danemarca. În Austria, Finlanda, Spania schimbarea se va produce până în 2008, în Suedia, doar în 2016, iar în Irlanda, în 2037².

Proporția tinerilor se va diminua într-o manieră semnificativă. Acest declin demografic va dura mai multe zeci de ani. El va atinge ansamblul țărilor-membre, chiar dacă intensitatea și ritmul variază de la țară la țară și de la regiune la regiune.

Declinul tranșei de vârstă de 15-24 ani pune problema dezvoltării resurselor umane. Este mai accentuat în țările mediteraneene. Există diferențe importante, în termeni de intensitate și evoluție, între țările membre UE.

Evoluția proporției celor în vârstă de sub 25 ani în Uniunea Europeană³.

	1950	1975	1993		2000	2004		2025	2050
	UE 25	UE 25	UE 25	UE 15	UE 25	UE 25	UE 15	UE 25	UE 25
Sub 15 ani	21,9	15,5	18,6	17,9	17,1	16,4	16,3	14,4	13,3
15-24 ani	15,8	23,7	14,3	14,1	13,0	12,7	12,2	10,5	9,7
Total sub 25 ani	40,7	39,2	32,9	33,0	30,1	29,1	28,5	24,9	23,0

Datele de care se dispune arată că diferitele regiuni ale UE nu sunt toate afectate, în aceeași măsură, de evoluțiile demografice. Acest impact asimetric se adaugă la alte diferențe existente de la o regiune la alta. Rezultă diferite combinații ale dinamicilor socioeconomice și demografice, divergențe sau convergențe, reclamând o adaptare a politicilor la realitățile regionale specifice. Cu toate diferențele existente și estimate, se precizează că, încă în cursul primului deceniu al acestui mileniu, cea mai mare parte a statelor membre ale UE vor fi antrenate într-o tranziție demografică rapidă, care riscă să pună în discuție „modelul social european”.

¹ Idem, p. 19.

² *Preparing for the future: demographic ageing Knowledge – based society*, European Commission, 2001.

³ Calculat după datele Eurostat în: *Rapport déposé par la Délégation pour l'Union Européenne*, France, 2004.

1.3. Efecte și provocări implicate de îmbătrânirea populației

Sfidările pe care le implică îmbătrânirea populației decurg, în primul rând, din principalele tendințe demografice, legate de structura pe vârste a populației.

Creșterea segmentului de vârstă de 65 ani și peste reclamă reforma politicilor sociale.

Accelerarea procesului îmbătrânirii, începând cu 2010, este de importanță majoră pentru politicile sociale și modernizarea protecției sociale. Obiectivul protecției sociale constă în garantarea prosperității, într-o societate a cărei populație îmbătrânește. Menținerea unui grad ridicat de protecție socială, în aceste condiții, este o importantă provocare pentru autorități.

Necesitatea de adaptare la o populație în vârstă implică revederea și reamenajarea politicilor și strategiilor. „Societatea nu poate reveni la condițiile de viață anterioare erei industriale sau la familia lărgită, care asigura mijloacele de existență și prelua îngrijirea persoanelor vârstnice”¹.

În același timp, reformele vor trebui să aibă în vedere ca transferul resurselor către un număr crescut de persoane vârstnice să nu creeze tensiuni economice sau sociale majore. Pe de altă parte, populația vârstnică nu trebuie lăsată să cadă în sărăcie. Sub o formă sau alta, transferurile au existat și vor exista totdeauna. Două concepte subiacente vor trebui avute în vedere: *solidaritatea între generații*, care vizează finanțarea sistemului pe termen lung și *echitatea între generații*, care câștigă teren în dezbaterile actuale.

Responsabilii politici însărcinați cu reformarea sistemului de protecție socială vor trebui să țină seama de aceste dimensiuni, de asigurarea unui echilibru satisfăcător între posibilitățile de a finanța sistemul pe termen lung și solidaritatea și echitatea între generații².

Un efect important al îmbătrânirii populației (65+) va fi legat, în perioada imediat următoare, de creșterea numărului de persoane în vârstă solicitante de îngrijiri de sănătate și îngrijiri specifice.

Consiliul european de la Lisabona (2000) a recomandat ca sistemele de protecție socială să fie astfel reformate încât să poată oferi servicii de sănătate de calitate, iar Consiliul de la Götteborg (2001) a cerut elaborarea unui raport preliminar asupra orientărilor de adoptat în domeniul îngrijirilor de sănătate și îngrijirea persoanelor vârstnice. (În 1999, îngrijirile de sănătate au fost stabilite de Consiliu ca unul dintre cele patru domenii ale protecției sociale). Este o adevărată provocare ca, în viitor, să se poată garanta niveluri înalte ale protecției sociale, în acest domeniu.

Sistemul de îngrijire de sănătate și de îngrijiri de lungă durată sunt confruntate cu dificultatea de a garanta, simultan, trei obiective: accesul pentru

¹ *Les tendances en matière de population en Europe et leur sensibilité aux mesures des pouvoirs publics*, Assemblée parlementaire, p. 31.

² *Vers une société pour tous les âges*, Commission Européenne 1999, p. 42.

toți, indiferent de venituri, un nivel înalt al calității îngrijirilor, viabilitatea financiară a sistemelor de îngrijire¹.

Sistemele de protecție socială puse în practică de statele membre au ca scop asigurarea accesului tuturor la îngrijire de calitate, iar dezvoltarea lor a contribuit la ameliorarea considerabilă a stării de sănătate a populației europene, în cursul ultimelor decenii. Ele reprezintă un element important al modelului social.

Rolul sistemelor de îngrijire în refulul riscului de sărăcie și de boală, contribuția la coeziunea socială, au fost recunoscute la nivelul Uniunii: încă din 1992, o recomandare a Consiliului cerea statelor-membre să mențină și/sau să dezvolte sisteme de îngrijire de calitate, adaptate la evoluția nevoilor populației și, îndeosebi, la cele care decurg din dependența persoanelor vârstnice, evoluția patologiilor și terapilor și la necesitatea intensificării prevenției².

Urmare a Consiliilor de la Lisabona și Göteborg, care au pus accentul pe necesitatea reformării și adaptării sistemelor de protecție socială, înțelegând aici și îngrijirile de sănătate pentru a face față îmbătrânirii demografice și a asigura coeziunea socială, Comisia a identificat aceste trei orientări, care pot servi drept cadru al reformei și care au fost aprobate de Consiliul european de la Barcelona, în martie 2002: accesibilitatea îngrijirilor, ofertă de îngrijire de calitate, viabilitate financiară, pe termen lung, a acestor îngrijiri.

Inegalitățile și dificultățile de acces persistă, în ciuda universalității garantate, în principiu, de sistem. Oferta de servicii de calitate este, uneori, insuficientă, în raport cu nevoile populației; dezechilibrele financiare se mențin în unele sisteme.

Noile state membre vor accentua aceste trăsături ale UE-15: indicatorii lor de sănătate sunt, în general, mai puțin buni și se consacră sensibil mai puține resurse sistemelor lor de sănătate.

Îmbătrânirea populației va constrânge serviciile sociale și de sănătate să se adapteze la evoluția tipurilor de afecțiuni (creșterea maladiilor cronice) și a tipurilor de pacienți. O importanță deosebită va trebui acordată obiectivului ca persoanele vârstnice să-și trăiască bătrânețea într-o manieră activă, sănătoasă și independentă. Provocarea constă în privilegierea strategiilor axate pe prevenire, incluzând aici și ameliorarea calității alimentelor, activitatea fizică și

¹ *Soins de santé et soins pour les personnes âgées: soutenir les stratégies nationales visant un degré élevé de protection sociale*, Commission des Communautés Européennes, 03.01.2003.

² *Moderniser la protection sociale pour le développement de soins de santé et de soins de longue durée de qualité, accessibles et durables*, Commission de Communautés Européennes, 20.04.2004.

intelectuală, începând cu modul de viață al tinerilor și al persoanelor de vârstă medie¹.

Creșterea tranșei de vârstă de 80 de ani și peste este cea care pune, îndeosebi, problema sănătății și a îngrijirilor.

Această grupă de vârstă are o importanță deosebită pentru politicile sociale și cele privind sănătatea publică și îngrijirea persoanelor dependente. Ea implică exigențe noi, în privința locuirii, posibilităților de deplasare și a altor infrastructuri publice².

Persoanele foarte în vârstă au nevoie de servicii de sănătate și de îngrijire mult mai numeroase și esențial diferite de cele de care are nevoie populația mai tânără. Morbiditatea persoanelor foarte în vârstă este caracterizată de o rată mai mare (tendința de a fi mai des bolnave), cronicitate, multimorbiditate. O afecțiune tipică vârstei înaintate este demența care necesită servicii de îngrijire profesională. În viitor, se așteaptă o amplificare considerabilă a acesteia³.

Principala sfidare pentru responsabili politici este de a garanta că măsurile ce se vor lua vor fi cele adecvate, iar, pe de altă parte, că acestea vor avea costuri rezonabile. În prezent, majoritatea persoanelor care necesită îngrijiri permanente sunt îngrijite de membrii familiei, serviciile profesionalizate fiind relativ reduse. În viitor, familiile vor fi din ce în ce mai puțin în măsură să-și asume aceste sarcini. În condițiile în care participarea femeilor pe piața muncii se va mări și în care se reduce talia medie a familiei, se limitează posibilitățile de îngrijire a persoanelor vârstnice, în sânul familiei.

Chiar dacă, în viitor, va exista o sănătate mai bună și va avea loc un declin remarcabil al morbidității, de aceste efecte vor beneficia „vârstnicii tineri” și mai puțin „vârstnicii bătrâni”. Cu toate evoluțiile favorabile⁴, întrucât speranța de viață va continua să crească, nevoile de îngrijire permanentă vor crește, pentru grupul de peste 80 de ani, în progresie rapidă, ceea ce va duce la creșterea probabilă a numărului de pacienți atinși de demență și la creșterea necesarului de îngrijiri profesionale. Membrii familiilor vor trăi, în general, la distanță, iar pe de altă parte, vor fi din ce în ce mai puțini copii care să se ocupe de un număr din ce în ce mai mare de persoane foarte vârstnice, suferind de afecțiuni cronice, legate de vârsta lor.

¹ *Soins de santé et soins pour les personnes âgées: soutenir les stratégies nationales visant un degré élevé de protection sociale*, Commission des Communautés Européennes, 03.01.2003, p. 5.

² *Vers une société pour tous les âges*, Commission Européenne 1999, p. 11.

³ *Idem*, p. 32.

⁴ Studii efectuate în cursul Anului european al persoanelor vârstnice (1993) au constatat că mai puțin de o treime din cei de peste 65 de ani au nevoie de ajutor sau asistență regulată pentru îngrijiri personale sau treburi menajere.

Ca urmare a evoluțiilor demografice privind vârsta de 80+, două tendințe vor fi predominante: mărirea cererii de servicii de îngrijire și creșterea cererii de prestație de îngrijire, către instituții sau societatea civilă¹.

Creșterea tranșei de vârstă 50–64 ani pune problema îmbătrânirii active.

Acest segment de vârstă implică aspecte legate de politicile de ocupare și reforma pensionării².

În majoritatea statelor-membre, populația în vârstă de muncă va înceta să mai crească, înainte de 2012. Unele au atins acest stadiu, încă din 2000 (Italia, Germania).

Numărul și procentul persoanelor vârstnice se vor mări în continuare, în timp ce participarea la viața activă se va diminua. Vor trebui luate decizii politice privind oportunitatea rămânerii în muncă a adulților de o anumită vârstă și a „tinerilor seniori”, pentru a reduce raportul de dependență.

Partea mai în vârstă a populației active va crește sensibil, pe de o parte, din rațiuni privind tendințele demografice, iar pe de altă parte, pentru că este puțin probabil să poată continua, pe termen lung, recurgerea la pensionarea anticipată. Necesitatea de a menține în activitate un număr crescut de lucrători mai în vârstă va reclama o nouă abordare a tuturor problemelor legate de raportul între vârstă și piața muncii.

Prelungirea vieții active devine o sfidare politică majoră. Dezbaterile privind prelungirea vieții active este accentuată de provocarea reformei sistemului de protecție socială și a sistemului fiscal, considerate o parte integrantă a unei strategii în favoarea creșterii ocupării³.

Tendințele demografice și cele de pe piața muncii vor reclama o politică de încurajare a celor mai în vârstă să rămână în activitate, dar aceasta nu va da rezultate, dacă lucrătorii nu au calificările corespunzătoare exigențelor întreprinzătorilor.

Îmbătrânirea populației active necesită noi abordări privind raportul între vârstă, pe de o parte, și productivitate, organizarea muncii, stimularea motivației, preservarea stării de sănătate, reducerea stresului și a riscului de boli profesionale, pe de altă parte.

Perspectiva participării crescute a femeilor pe piața muncii implică probleme conexe, cum ar fi reconcilierea muncii cu responsabilitățile familiale și egalitatea șanselor în privința educației, formării, remunerării și oportunităților carierei.

Concluzia principală privind repercusiunile îmbătrânirii populației asupra ocupării este că Europa intră într-o fază de îmbătrânire demografică rapidă, care *afectează condițiile de bază pentru funcționarea pieței de muncă*. Este vorba de

¹ *Vers une société pour tous les âges*, Commission Européenne 1999, p. 32.

² *Vers une société pour tous les âges*, Commission Européenne 1999, p. 14.

³ *Vers une société pour tous les âges*, Commission Européenne 1999, p. 25.

o provocare de natură structurală, pe care decidenții politici de la toate nivelurile vor trebui s-o ia în seamă în deceniile următoare¹.

Declinul tranșei de vârstă de 15–24 de ani ridică problema dezvoltării resurselor umane.

O importanță deosebită va trebui acordată politicii de educație, de dezvoltare a resurselor umane și a pieței de muncă pentru tineri, promovarea mobilității geografice și flexibilitatea competențelor.

Fenomenul de „dezîntinerire” a populației este dat de o fertilitate inferioară simplei înlocuiri. Alegerile politice vor trebui să decidă dacă să se atace sau nu acest fenomen.

1.4. Cum să facem față: demersul politic al UE

Europa este una dintre primele regiuni afectate de îmbătrânire, și, de aceea, a fost preocupată de elaborarea unei serii de măsuri politice, pentru a face față acestui fenomen. Este regiunea care a făcut pionierat în punerea în practică a unor măsuri instituționale privind domenii aflate în conexiune cu îmbătrânirea, a contribuit semnificativ la cele două planuri de acțiune internațională (1982, 2002) și la elaborarea unei strategii globale pe termen lung, în perspectiva unei „societăți pentru toate vârstele”.

Mult timp, deliberările politice nu aveau loc decât la nivel național. În anii '90, s-a accentuat conștientizarea faptului că provocările sunt comune, în multe privințe, astfel că, în ultimii ani, cooperarea în problematica îmbătrânirii a evoluat mult. Competența legislativă privind măsurile incumbă, și acum, aproape în întregime, statelor.

În documentele² elaborate sub autoritatea Comisiei Europene sunt cuprinse și răspunsurile la provocările pe care le implică îmbătrânirea. Ele privesc, în general, patru tipuri de probleme: o abordare politică generală, prin care se schițează cadrul principal al măsurilor, identificarea țărilor comune ale acțiunii statelor-membre, ocuparea și forța de muncă, îngrijirile de sănătate și îngrijirile de lungă durată pentru persoanele vârstnice. Ne vom referi în continuare, succint, la fiecare dintre ele.

Abordarea politică generală. Cadrul principal

¹ Idem p.29.

² Ne referim, în special, la rapoartele: *Către o societate pentru toate vârstele* (1999); *Tendențele în materie de populație în Europa și sensibilitatea lor la măsurile autorităților publice* (2004); *Modernizarea protecției sociale pentru dezvoltarea îngrijirilor de sănătate și îngrijirilor de lungă durată de calitate, accesibile și durabile* (2004); *Răspunsul Europei la îmbătrânirea populației mondiale. Promovarea progresului economic și social într-o lume îmbătrânită* (2002); *Susținerea strategiilor naționale pentru viitorul îngrijirilor de sănătate și al îngrijirilor persoanelor vârstnice* (2003); *Îngrijirile de sănătate și îngrijirile pentru persoanele vârstnice: Susținerea strategiilor naționale vizând un nivel ridicat al protecției sociale* (2003).

Măsurile pe care UE le întrevide pentru a face față sfidărilor îmbătrânirii populației sunt circumscrise într-un cadru principal general, dintre componentele căruia menționăm:

- Îmbătrânirea populației reclamă o abordare politică complexă, înglobând și aspectele legate de economie, ocupare, probleme sociale. Societățile trebuie să garanteze nu numai furnizarea unui cadru adecvat pentru persoanele vârstnice, ci și viabilitatea economică și socială, într-o lume îmbătrânită. Politicile în acest domeniu trebuie să ia în considerare întreaga complexitate a interacțiunilor între demografie și societate.

Răspunsurile UE la provocările îmbătrânirii populației se înscriu în cadrul strategiei globale lansată la Consiliul european de la Lisabona și confirmată, apoi, de consiliile de la Nisa, Stockholm, Göteborg, Laecken. Aceste răspunsuri înglobează incidențele îmbătrânirii asupra economiei, ocupării și chestiunilor sociale.

- În elaborarea politicilor este necesar un efort colectiv, colaborare internațională. Cooperarea în cadrul ONU este fundamentală pentru experiența și încurajarea celor mai bune practici din lumea întreagă, păstrând spiritul diversității situațiilor naționale.
- Măsurile destinate să răspundă provocărilor trebuie să fie aplicabile pe scară mare și pe termen lung.
- Statele trebuie să acționeze acum pentru a rezolva problemele, căci mai târziu, soluțiile se vor complica. Costul măsurilor corective este mai ridicat.
- Sunt necesare atât politici de adaptare cât și politici de schimbare. Politicile de tip reactiv tind să adapteze structurile societății la evoluția demografică, politicile axate pe schimbare vizează modificarea factorilor demografici, pentru a obține efectivele dorite ale populației și o compoziție pe vârste, echilibrată. Ele nu se exclud, ci pot fi integrate în diverse combinații.
- Fundamentarea politicilor privind îmbătrânirea trebuie să se bazeze pe cursul întregii vieți și pe ansamblul societății. Adaptarea la îmbătrânirea populației privește persoanele de toate vârstele, ceea ce mărește gradul de adecvare a politicilor, prin includerea de măsuri care țin cont de cerințele unuia sau altuia din grupurile de vârstă. Toate generațiile vor trebui să contribuie la căutarea soluțiilor și găsirea mijloacelor de adaptare. Obiectivul trebuie să fie „o societate pentru toate vârstele”.
- Politicile și practicile sunt axate pe ceea ce se numește îmbătrânire activă, ce presupune educația și formarea pe parcursul întregii vieți, retragerea din activitate mai târziu și mai progresiv, practicarea activităților care prezervă capacitățile și sănătatea. Aceasta înseamnă și reducerea dependenței și, îndeosebi, a costurilor retragerii din activitate și ale îngrijirilor de sănătate.

- Integrarea dimensiunii egalității între bărbați și femei. Îmbătrânirea este un fenomen caracterizat prin importante diferențe între bărbați și femei.

Acțiunea internațională. Țintele comune

O serie de ținte comune vizează adaptarea sistemului de protecție socială la fenomenul de îmbătrânire a populației. Acestea vizează aspecte precum:

- Sistemul de protecție socială trebuie adaptat, pentru a fi viabil pe termen lung.
- Prioritățile modernizării protecției sociale trebuie să privească garantarea prosperității, într-o societate a cărei populație îmbătrânește.
- Sistemele de pensionare care există în Europa trebuie revăzute și adaptate la evoluția demografică. Ele trebuie să fie echitabile și să țină cont de prelungirea duratei de viață. Reforma pensiilor va trebui să se înscrie într-o politică integrată, incluzând politicile demografice și reformele protecției sociale și ale pieței muncii.
- Reformele să fie astfel încât transferurile resurselor către un număr crescut de persoane vârstnice să nu creeze tensiuni economice și sociale majore.
- În afara măsurilor organizaționale și financiare, îmbătrânirea populației va necesita o schimbare în comportamente, în speță, o mai mare solidaritate între generații, menținerea sau ameliorarea egalității de șanse și de opțiuni, între generații. Menținerea sau restabilirea echității intergeneraționale este o țintă comună importantă.
- „Grizonarea” populației, datorată creșterii longevității trebuie să facă obiectul politicilor flexibile de adaptare a instituțiilor și proceselor sociale la noua structură a populației. Anumite politici trebuie modificate, pentru a permite „tinerilor seniori” să se integreze în viața activă și în societate, în general. Imigrația nu este considerată un instrument adecvat pentru compensarea grizonării populației, decât, eventual pentru o stabilizare pe termen scurt.
- Dacă se optează pentru politici demografice de creștere a fertilității (doar Franța are politici explicite de creștere a fertilității), atunci sunt necesare politici de emancipare și egalitate a sexelor, pentru familie și copil, promovarea unor valori axate pe copil și familie, regândirea locului de muncă, a rolului de părinte și a pensionării, pe ansamblul unei vieți.
- Se recomandă o mai mare armonizare a vieții profesionale și familiale, în special în favoarea femeilor, inclusiv prin crearea de structuri necesare creșterii copiilor.
- Dacă se optează pentru politici demografice axate pe longevitate, atunci trebuie ținute promovarea bătrâneții active, reconsiderarea pensionărilor anticipate, revederea vârstei de pensionare, revalorizarea rolului social al noilor generații de „tineri seniori”.

-
- Cooperarea mai directă între structurile internaționale de cercetare, dispersate în Europa, pentru analiza și urmărirea evoluției demografice și a politicilor de orientare demografică.
 - Sprijinirea Comitetului european asupra populației (CAHP) al Consiliului Europei, în organizarea și extinderea majoră a cercetărilor demografice comparative în Europa.
 - Este necesară punerea în practică a unei mai bune baze de informații pentru politica autorităților publice în domeniul îmbătrânirii. Tendința universală de îmbătrânire a populației, cuplată cu o mare diversitate de situații, reclamă intensificarea cooperării internaționale, pentru a stabili un stoc de cunoștințe și un cadru analitic adecvat, în raport cu diversele provocări. Trebuie să se dispună de informații de bază asupra tendințelor și decalajelor în interiorul tendințelor, asupra mortalității, morbidității, situației socioeconomice a persoanelor vârstnice, în funcție de sex, regiune, țară. Un accent particular va trebui pus pe colaborarea transnațională în domeniul normalizării și comparabilității instrumentelor și metodelor științifice.
 - Rolul familiei și diferitele tipuri de transferuri financiare, materiale, nonmateriale care au loc aici, în ambele sensuri, trebuie menținute și, pe cât posibil, încurajate. Trebuie să se conteze pe o importanță crescândă a societății civile și a capacităților ei de furnizor de servicii sociale.
 - Într-o societate pentru toate vârstele, se încurajează integrarea persoanelor vârstnice în toate domeniile vieții economice și sociale. Politicile vor trebui evaluate în funcție de aptitudinea de a încuraja strategiile de integrare sau segregare fondate pe vârstă.
 - O longevitate sănătoasă se bazează pe întreaga viață. Ea poate fi asociată cu sănătatea și bunăstarea. Promovarea sănătății și prevenirea bolilor se impun pentru a face față provocărilor unei societăți îmbătrânite.
 - O direcție de acțiune este educația tuturor, în vederea conștientizării aspectelor foarte diverse ale longevității. Este un mijloc esențial și puțin costisitor de promovare a unor moduri de viață sănătoase și de a reduce invaliditățile și dependența persoanelor vârstnice. Dacă guvernele trebuie să creeze un mediu favorabil promovării sănătății și bunăstării persoanelor vârstnice, este sarcina indivizilor să adopte un mod de viață sănătos.
 - Țările trebuie să integreze, în prioritățile lor, necesitatea de a prezerva calitatea vieții și integrarea socială a persoanelor vârstnice, cu deosebire a celor de „vârsta a patra”.
 - Va fi nevoie să se pună în practică structuri de servicii formale de îngrijire. Familiile și menajele suportă, în multe țări, schimbări profunde. Ele nu mai sunt în stare să facă față responsabilităților legate de membrii lor dependenți și fragili.

Vârstnicii și piața muncii

Îmbătrânirea populației influențează puternic oferta de forță de muncă. O serie de măsuri devin necesare acum și în perioada imediat următoare, pentru piața muncii. Ele privesc mai multe aspecte:

- Reformele care generează rate de ocupare și de creștere vor permite o mai bună rezistență la presiunea îmbătrânirii populației și la menținerea nivelului prestațiilor sociale în Europa. *Prelungirea vieții active* este un răspuns la o sfidare politică majoră. Promovarea unei bătrâneți active a populației, amânarea pensionării, reclamă schimbări de atitudine din partea lucrătorilor vârstnici, dar și din partea întreprinzătorilor (privind, de exemplu, reconversia forței de muncă vârstnice).
- Favorizarea unei tranziții între muncă și pensionare, în favoarea unei retrageri progresive.
- Femeile sunt, pe viitor, principala sursă de creștere a populației active. Îmbătrânirea populației active pune probleme legate de egalitatea de șanse între bărbați și femei, progresele în împărțirea rolurilor și responsabilităților în familie.
- Integrarea în activitate a inactivilor (femei, șomeri) și reducerea pensionărilor pot atenua, temporar, diminuarea forței de muncă. Concentrarea șomerilor printre persoanele mai puțin calificate și mai puțin competente indică faptul că, într-o cultură a progresului tehnologic, o penurie de forță de muncă poate coexista cu un număr important de șomeri.
- *Sistemul de pensionare anticipată s-a dovedit ineficace* și foarte costisitor pentru societate. Pensionarea lucrătorilor vârstnici s-a operat cu prețul unei finanțări publice, pe termen lung. De politicile de pensionare anticipată a profitat sectorul privat, care a restructurat și a redus forța de muncă fără să înlocuiască lucrătorii vârstnici cu cei tineri.
- Politicile actuale privind vârsta de pensionare trebuie să fie revăzute. *O mărire a vârstei de pensionare* are un efect pozitiv asupra cheltuielilor publice și permite menținerea ofertei de lucru, în deceniile următoare.
- Trebuie reconfigurate modalitățile de muncă pentru toate grupurile de vârstă, în cadrul unei politici globale privind munca, familia, protecția socială, pensionarea.

Îngrijirile de sănătate și îngrijirile pe termen lung pentru persoanele vârstnice

Sistemele de protecție socială cuprind și serviciile adecvate de îngrijire medicală și îngrijire de lungă durată, al căror cost depășește, adesea, mijloacele financiare ale pacientului și ale familiei sale. Schimbările demografice vor antrena o serie de amenințări la adresa sistemelor de îngrijire, dat fiind faptul că numărul de persoane vârstnice solicitante de îngrijiri se va mări substanțial, în

următoarele decenii. O serie de măsuri vor trebui luate pentru a contracara efectele negative ale îmbătrânirii, la nivel social și individual.

- Organizarea și finanțarea serviciilor de sănătate și de îngrijire va continua să fie de competență națională, dar vor fi necesare o serie de adaptări, ca urmare a aceluiași tipuri de provocări. Abordări strategice se referă, în principal, la trei aspecte.
- *Accesul la îngrijirile de sănătate și la îngrijirile pe termen lung.* Doar de puțin timp, necesitatea îngrijirilor pe termen lung a fost considerată ca un risc social major, care trebuie să fie acoperit de protecția socială. Îngrijirile de lungă durată constau în asistarea persoanelor incapabile să trăiască în mod autonom și care depind de ajutorul altora pentru activitățile cotidiene.
- Oferta de îngrijiri a autorităților locale se bazează pe practica parteneriatelor cu organizații fără scop lucrativ sau pe sisteme de asigurare, pe regimuri legale de asigurări de boală sau sisteme de asigurarea îngrijirilor de lungă durată, finanțate prin cotizații sociale. Puține țări utilizează drepturile de succesiune ca sursă de finanțare.
- Mecanismele de protecție socială vizând accesul la îngrijiri de lungă durată sunt relativ recente sau încă nu sunt instituite. Prioritatea majoră constă în punerea în practică a politicilor introduse recent, în crearea de noi structuri vizând oferta de îngrijiri integrate și continue.
- *Calitatea îngrijirilor.* Cea mai mare parte a statelor-membre dispun de norme de calitate privind îngrijirile destinate persoanelor vârstnice. Sectorul de îngrijiri pentru persoanele vârstnice funcționează, în general, descentralizat, autoritățile locale au o mare libertate în a elabora normele care se aplică. În mediul spitalicesc sunt definite „criterii de calitate structurală” privind, de exemplu, calificarea personalului.
- Există o preocupare frecventă legată de penuria de personal, fluctuația acestuia, creșterea sarcinii de lucru. Evoluția demografică va impune personal format și calificat în acest domeniu.
- Se impun sisteme de control și de indicatori adecvate, mijloace de evaluare a nevoilor de îngrijire. Danemarca elaborează un model general de bună practică, proceduri de urmat și de consolidat, norme de calitate pentru autoritățile locale.
- *Viabilitatea financiară.* Se semnalează tendința de creștere a cererii de servicii formale de îngrijire, ca urmare a regresiei celor informale, rezultată din schimbările societale. Nu sunt puse la punct mecanisme de control al costurilor. Creșterea costurilor rezultă din creșterea numărului de persoane vârstnice și a costului pe individ.
- Găsirea unui echilibru între accesul, calitatea și viabilitatea îngrijirilor de lungă durată este o provocare majoră pentru gestionarea sistemului.

- Necesitatea colaborării între state este evidentă. Este nevoie, în special, de informații și de a pune la punct un set de indicatori, pe baza colaborării cu Eurostat și OCDE.

După cum se poate remarca, dezbaterile privind măsurile pe care le iau sau vor trebui să le ia statele față de îmbătrânirea populației sunt focalizate pe costurile pentru societate, alimentând indirect mitul că persoanele vârstnice sunt, în general, dependente, și deci, o povară pentru societate. Există însă și o altă perspectivă de abordare: ce aduc vârstnicii societății și cât de bună este viața lor. Într-un articol viitor vom avea în vedere această perspectivă.

Capitolul 2

FENOMENUL ÎMBĂTRÂNIRII – OBIECT AL CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE

Provocările pe care le implică îmbătrânirea populației la nivel individual, social și politic reclamă răspunsuri și politici fundamentate științific. Alături de demografie și științele medicale, științele sociale, prin cercetări mono sau pluridisciplinare și în relație cu parteneri nonștiințifici interesați, au realizat cercetări de anvergură asupra îmbătrânirii, la nivel național și internațional. Noi direcții de cercetare sunt identificate plecând fie de la principalele aspecte ale fenomenului îmbătrânirii, fie de la nevoile cercetării pluridisciplinare.

Noțiunea de îmbătrânire desemnează în primul rând, un fenomen individual, cel al incidenței vârstei, în dimensiunile sale biologice și psihologice, asupra individului, de la nașterea sa până la moarte. Îmbătrânirea este un proces ale cărui etape sunt dificil de marcat. Pragul bătrâneții relevă în mai mare măsură reprezentări sociale decât o realitate psihosocială care evoluează pe măsura creșterii speranței de viață. El depinde de tipul de societate iar în interiorul aceleiași societăți, de clasa de apartenență și de alte criterii sociale și culturale.

În societățile industriale vârsta de pensionare a fost desemnată ca unul din pragurile importante ale bătrâneții. Odată cu prelungirea vieții au apărut noi diviziuni interne (vârsta a treia și vârsta a patra, vârstnicii tineri și vârstnicii bătrâni etc.) sugerând faptul că îmbătrânirea este și o problemă socială nu numai una particulară și familială. Recent, Organizația Mondială a Sănătății a propus subclase ale populației vârstnice: persoane de vârstă medie (40-59 ani) persoane vârstnice (60-74 ani), bătrâni (75-90 ani) și foarte bătrâni (90 ani și peste).

Tradițional însă, în cea mai mare parte a țărilor se consideră persoane vârstnice, acele persoane care ating vârsta de pensionare.

Îmbătrânirea are și o dimensiune colectivă care constă în creșterea ponderii persoanelor vârstnice (de la 60 sau de la 65 ani în sus) în cadrul unei populații și este desemnată prin sintagma „îmbătrânire demografică”.

Îmbătrânirea populației are un impact profund asupra tuturor generațiilor și asupra celei mai mari părți din domeniile de activitate economică și socială: protecția socială, piața muncii, educație, cultură, politică.

2.1. Necesitatea cercetării. Aportul științelor umane și sociale

Amplarea fenomenului îmbătrânirii, noutatea și diversitatea consecințelor sale reclamă elaborarea de noi cunoștințe. Consecințele și

implicațiile politice și sociale ale îmbătrânirii depind și de cercetarea asupra acestui fenomen, de măsura în care aceasta îl evaluează și îl explică și în care fundamentează politicile publice în domeniu. Rapoartele la nivel european sau mondial privind provocările pe care le implică îmbătrânirea, în plan individual și social au formulat, toate, imperativul dezvoltării cercetării științifice în acest domeniu. De pildă, în cadrul Planului de acțiune internațională privind îmbătrânirea, adoptat la Madrid în 2002, se subliniază necesitatea dezvoltării în toate țările și mai ales în cele în curs de dezvoltare a unor programe de cercetare asupra îmbătrânirii, fundamentarea politicilor, facilitarea aplicării recomandărilor și măsurilor care figurează în Plan, identificarea de noi probleme, elaborarea indicatorilor cheie, a unor instrumente și practici de evaluare etc.

Pe lângă lucrările de demografie problematica îmbătrânirii a fost analizată, predominant dintr-o perspectivă medicală. De la sfârșitul anilor '60, cercetătorii din discipline umane și sociale (sociologie, economie, psihologie, antropologie etc.) au investigat, progresiv, și aria de cercetare reprezentată de îmbătrânire.

Dintr-un raport relativ recent (1998) al Comisiei Europene¹, bazat pe un recesământ al articolelor publicate anual, în periodice de referință în Europa, SUA și Japonia se pot deprinde câteva constatări:

- În toate cele 14 țări investigate cercetarea medicală este, de departe, cel mai bine reprezentată.
- Articolele din domeniul științelor sociale sunt mai numeroase în Olanda, SUA, Regatul Unit unde cercetările în domeniul îmbătrânirii cunosc o veritabilă dinamică.
- Există o relativă întârziere a cercetării europene la nivel internațional: în perioada 1991-1997 la care s-a referit ancheta, 45% din articolele din domeniul medical erau de origine americană față de 38% de origine europeană; în domeniul științelor sociale procentele respective erau de 59% față de 28%.

2.2. Cercetări mono și pluridisciplinare

În general, cercetările monodisciplinare sunt mai numeroase decât cele pluridisciplinare chiar dacă interesul și necesitatea acestora din urmă sunt constant afirmate. Lucrările pluridisciplinare reprezintă o valoare adăugată în măsura în care evidențiază interacțiuni între factorii biologici și sociali. Monodisciplinaritatea este efect al mai multor circumstanțe. În Franța, de exemplu, acestea privesc aspecte legate de organizarea după o logică disciplinară a structurilor universitare, de evaluarea care încurajează cercetătorii să rămână în limitele specialităților, de elaborarea cadrului metodologic și concepției specifice unei discipline care face dificil dialogul cu specialiști de formație diferită.

¹ Commission Européenne, *Survey of the current status of research into aging in Europe*, 1998.

Pluridisciplinaritatea vizează și o preocupare epistemologică de combinare a metodelor și tehnicilor elaborate de fiecare disciplină. Unele programe de cercetare se bazează pe astfel de abordări, ajungând să studieze procesul de îmbătrânire în globalitatea sa.

2.3. Cercetarea și partenerii nonștiințifici

Rezultatele cercetărilor sunt așteptate de diferiți utilizatori. Ele trebuie să inspire noile politici și să ghideze profesioniștii în domeniu, în exercitarea activităților lor. Legăturile între producătorii și utilizatorii informațiilor nu par să fie întotdeauna bine articulate. Există uneori fie o insuficientă exploatare a rezultatelor cercetărilor de către actorii implicați, fie, în amonte, o conștientizare insuficientă a nevoilor în definirea temelor de cercetare.

Există diferențe notabile între țări. În SUA de pildă, Național Institute on Ageing (NIA) are o activitate centrată pe dimensiunile medicale și medico-sociale ale îmbătrânirii, cu competențe în organizarea cercetării federale, formarea cercetătorilor, difuzarea datelor privind îmbătrânirea, colectarea de resurse pentru cercetare. NIA dispune de credite importante pentru a elabora un program de cercetare plurianual. Ori, în multe țări din Europa, printre care și Franța, cercetarea asupra îmbătrânirii nu a făcut obiectul unui program de cercetare prioritar. Ministerul Cercetării și Ministerul Muncii și Solidarității n-au făcut din îmbătrânire o prioritate a lor. Câteva excepții sunt notabile. În Elveția, de exemplu, Consiliul Federal a mandatat Fondul Național al Cercetării Științifice (FNRS), la începutul anilor 1990, să elaboreze un program național de cercetare pe tema îmbătrânirii, care a contribuit esențial la relansarea cercetării în științele sociale a acestui subiect. La expirarea programului, principalii responsabili au decis crearea unui Institut Universitar de Cercetare a Vârștelor și Generațiilor (INAG), pentru promovarea cercetării și învățământului în domeniul îmbătrânirii¹.

Pe de altă parte, se constată că relațiile dintre stat și organisme de cercetare în domeniul îmbătrânirii sunt dictate de considerente valabile pe termen scurt sau conduc la supralicitarea unor aspecte precum pensionarea și dependența. Se apreciază că, în Franța de exemplu, statul n-a avut decât acțiuni punctuale privind tema îmbătrânirii. Astfel că, problemele relative la implicațiile îmbătrânirii provin adesea de la parteneri exteriori administrației.

Se consideră că dialogul între cercetători și colectivitățile locale este într-un stadiu de tatonare, destul de confuz, deși colectivitățile locale sunt direct implicate în problematica îmbătrânirii prin competențele lor ca urmare a politicilor descentralizate. Colaborarea colectivităților locale cu cercetarea este adesea punctuală și limitată în ciuda interesului incontestabil al responsabililor locali pentru expertiza științifică adusă de cercetători. Elveția este un exemplu bun de

¹ Gaullier, Xavier M., „La recherche sur le vieillissement et ses enjeux: état des lieux et perspectives”, École nationale d'administration, France, 2002.

impulsionare eficace a puterilor publice și de dialog între acestea și cercetarea științifică.

De asemenea, consiliile generale (autorități locale) din Franța s-au manifestat ca actori interesați de colaborarea cu lumea științifică. Preocupările lor privesc probleme ca: politici în favoarea persoanelor vârstnice, inserția socială a persoanelor vârstnice, drepturile persoanelor vârstnice, mediul economic, factori biologici și sociali ai dependenței, abuzul față de bătrâni și izolarea persoanelor vârstnice, evaluarea politicilor sociale în favoarea persoanelor vârstnice.

Colaborarea cercetării cu întreprinderile care trebuie să facă față îmbătrânirii forței lor de muncă este și ea încă insuficientă deși conducătorii de întreprinderi se arată foarte interesați de aportul cercetării, în special privind efectele îmbătrânirii fiziologice și psihologice asupra eficacității în muncă.

Se poate spune totuși că provocarea pe care o reprezintă îmbătrânirea populației determină o avansare importantă a cercetării cu condiția ca, pe de o parte comunitatea științifică să fie mai bine structurată și mai puțin izolată, iar puterile publice să promoveze politici mai ambițioase în domeniu.

2.4. Identificarea direcțiilor de cercetare

Direcțiile de cercetare pot fi identificate pe baza nevoilor de cunoștințe și de informații reieșite din rapoartele și programele organizațiilor internaționale: ONU, OMS, OCDE sau, în cazul Europei – Programele cadru lansate de Comisia Europeană. Evident, fiecare stat are propriile sale nevoi în domeniu.

Comisia Europeană a luat măsuri de amploare în problema îmbătrânirii: a organizat, în 1993, un an european al persoanelor vârstnice iar raportul "O societate pentru toate vârstele" publicat în 1999 regroupează ansamblul preocupărilor comunitare privind îmbătrânirea. Interesul Uniunii Europene privește atât cercetarea cât și protecția socială. Sunt cunoscute de exemplu, Programul Uniunii Europene "Îmbătrânirea și tehnologiile" (1991-1996) și acțiunea cheie "Îmbătrânirea populației și handicapul" (în cadrul Programului 5). Trei direcții (din cinci) de cercetare ale acestei "acțiuni cheie" sunt de competența științelor umane și sociale: studii demografice și socio-politice, cercetări asupra autonomiei persoanelor vârstnice (utilizarea tehnologiilor), cercetări privind sistemul de sănătate.

2.5. Cercetări internaționale privind îmbătrânirea

Mai multe cercetări internaționale privesc îmbătrânirea, domeniul sănătății și calitatea vieții. Printre acestea menționăm:

- *Agir: Ageing, Health and Retirement in Europe*. Acest proiect are printre obiective: sănătatea persoanelor vârstnice, utilizarea de către vârstnici a îngrijirilor de sănătate, efectul îmbătrânirii și al stării de sănătate a persoanelor vârstnice asupra deciziei de pensionare și asupra evoluției

viitoare a cheltuielilor publice în domeniul pensiilor și îngrijirilor medicale etc. *Agir* a fost integrat în al 5-lea Program cadru al UE.

- *SHARE: Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*. Acest proiect, aflat în derulare, colectează date asupra europenilor în vârstă de 50 ani și peste, din 11 țări europene. Obiectivul este de a crea un panel european axat pe probleme sanitare și socioeconomice legate de îmbătrânire. Întrebările anchetei privesc starea de sănătate (percepție) consumul de servicii medicale, statutul socioeconomic, condițiile de viață.
- *Growing Older (GO) Programme, Marea Britanie (1999-2004)* este un program de cercetare a calității vieții persoanelor vârstnice. Având ca obiectiv studierea multidisciplinară a diferitelor aspecte ale calității vieții persoanelor vârstnice și contribuirea la politicile și practicile în acest domeniu.
- *National Institute on Ageing (NIA-USA)*, în cursul anilor 2001-2005 și-a focalizat activitatea pe patru obiective de cercetare:
 - ameliorarea sănătății și calității vieții persoanelor vârstnice (prevenirea și reducerea bolilor și incapacităților legate de vârstă, menținerea unei stări bune de sănătate și reducerea izolării sociale);
 - îmbătrânirea, sănătatea și longevitatea;
 - reducerea disparităților în materie de sănătate între persoanele vârstnice;
 - ameliorarea resurselor, pentru încurajarea unei cercetări de bună calitate.
- *Programul Nestor (Olanda) 1977-1995*, lansat de ministerele problemelor sociale și cercetării, a fost un program pluridisciplinar: trei programe de cercetare medicală, două în științele sociale (condițiile de viață și mediul social, aspecte economice ale îmbătrânirii) și două programe reunind cercetarea medicală și în științele sociale.
Programul a avut efecte pozitive deosebite în ceea ce privește potențialul de cercetare: în 1994, 400 cercetători lucrau cu normă întreagă în domeniul îmbătrânirii dintre care 225 în domeniul științelor umane și sociale.
- *Programul BASE (Berlin ageing study) Germania, 1989-2000* a avut ca obiectiv o mai bună cunoaștere a comportamentelor individuale și colective ale populației de peste 70 ani (2300 persoane din care 516 primeau îngrijire de lungă durată). Programul a fost susținut de Ministerul Familiei și de Academia de Științe din Berlin și coordonat de Institutul Max-Planck.
- *PNR nr. 32 (Programul național de cercetare nr. 32), Elveția*, centrat pe îmbătrânire, a avut ca teme prioritare: situația și activitățile persoanelor vârstnice în cadrul societății; condițiile sociale și economice; pensionarea; sănătatea, bolile și îngrijirile în relație cu avansarea în vârstă, menținerea la domiciliu și intervenții inovatoare pentru persoanele vârstnice.

2.6. Un posibil inventar al cercetărilor necesare privind îmbătrânirea

Alte aspecte privind îmbătrânirea a căror cercetare este considerată necesară și utilă vizează:

- Populația: indicatori generali, indicatori de dependență, modularea vârstei de pensionare (implicații juridice, socio-economice, financiare), creșterea ratei de activitate a vârstnicilor, avantaje și inconveniente;
- Speranța de viață, morbiditatea și dependența;
- Calitatea vieții: priorități privind nevoile persoanelor vârstnice, munca, sănătatea, integrarea.
- Servicii pentru vârstnici: instrumente de evaluare standardizate, depistarea fragilității, îngrijiri integrate, experimente pilot privind amenajarea locuințelor persoanelor vârstnice, alternative la instituționalizare, îngrijiri integrate în spital, îngrijiri pentru pacienții cu demențe, analize cu privire la personalul necesar pentru asigurarea serviciilor specifice pentru bătrâni.
- Consumul de îngrijiri: relația dintre nivelul de morbiditate/incapacitate și consumul de îngrijiri, consumul așteptat pentru diverse vârste, consumul de îngrijiri la finele vieții, analiza cost-beneficiu în cazul diverselor intervenții etc.

O altă inventariere a temelor de dorit a fi cercetate se poate face din perspectiva cercetării pluridisciplinare. Astfel, sociologia și psihologia persoanelor vârstnice ar putea reține ca teme de cercetare:

- modul de viață al persoanelor vârstnice: ocuparea timpului, spațiul (locuire, transport), practici sociale, voluntariat;
- viziuni asupra lumii și valori la persoanele vârstnice, studiul reprezentărilor sociale privind bătrânețea în cadrul diferitelor grupuri de viață, inclusiv grupul celor mai vârstnici;
- analiza comportamentelor cu grad crescut de risc și a metodelor de prevenire;
- analiza factorilor de diferențiere (venit, stare de sănătate, sex) și procesul de excludere sau inserție socială.
- îmbătrânirea și parcursul vieții.

Organizarea solidarității intergeneraționale ar putea privi:

- transmiterea de cunoștințe între generații;
- rețeaua de îngrijiri și de relații sociale;
- relațiile cu anturajul, solidarități private, solidarități și tradiții comunitare, servicii de proximitate în rural și urban.

Adaptarea ciclului de viață la consecințele îmbătrânirii ar putea să aibă în vedere:

-
- impactul pensionării și prepensionării asupra percepției bătrâneții și a formării unei categorii sociale ;
 - subdivizarea existenței între formare, activitate și pensionare, reorganizarea activității pe parcursul întregii vieți;
 - evaluarea politicilor sociale, a practicilor și instituțiilor terapeutice și de îngrijire.

Rolul persoanelor vârstnice în economie și în comunitate s-ar putea referi la:

- autonomia juridică și tutela persoanelor vârstnice;
- probleme legate de rele tratamente privind persoanele vârstnice;
- rolul economic al bătrânilor în societate, contribuția diferitelor clase de vârstă la diferite activități economice;
- protecția împotriva riscurilor financiare legate de incapacitate.

Temele de cercetare consemnate mai sus atestă că îmbătrânirea este un fenomen complex ale cărei consecințe și factori la nivel individual și social trebuie explicate și evaluate. Politicile publice în domeniu dar și practicile comunităților și ale profesioniștilor în asistență socială și îngrijire pot fi și trebuie să fie fundamentate științific.

Capitolul 3

CUM TRĂIESC VÂRSTNICII ROMÂNI ȘI SEMENII LOR EUROPENI

Supunem analizei acele componente ale calității vieții care au mai mare relevanță pentru persoanele vârstnice: veniturile și cheltuielile, sănătatea, familia și locuința. Datele de cercetare atestă că unele sunt puncte de sprijin dar altele sunt puncte critice, conturând un tablou mai degrabă întunecat al vieții vârstnicilor români. Vârstnicii europeni au, prin comparație, o viață la care românii pot doar aspira.

Populația vârstnică a României (60 ani și peste) reprezenta în 2003, un procent de 19,2% din totalul populației, iar în 2004 – 19,3%. La 1 ianuarie 2006, populația de 65 ani și peste a crescut de la 14,7% în 2005, la 14,8%. La aceeași dată, vârstnicii de peste 80 ani reprezentau 2,5% din populație. Structura pe vârste a populației este caracteristică unui proces de îmbătrânire demografică. Mai lent dar sigur România se înscrie în rândul țărilor în care populația îmbătrânește, cu toate consecințele care decurg de aici, la nivel individual și social.

Acesta este contextul în care vom analiza acele componente ale standardului de viață și calității vieții care au cea mai mare relevanță pentru oameni în general și pentru vârstnici în special: veniturile, cheltuielile, sănătatea, familia și locuința.

Datele utilizate provin din documentele statistice și analize secundare ale unor cercetări realizate în cadrul ICCV și INS precum și din Barometrele de opinie publică ale unor instituții de profil. Ne referim la „vârstnici” (60 ani +) sau la „pensionari”, în funcție de sursa datelor, ca la categorii interșanjabile din punctul de vedere al obiectivelor noastre. Deși nu toți vârstnicii sunt pensionari și nu toți pensionarii se încadrează în vârsta 60 ani și peste, există totuși o arie foarte mare de suprapunere.

Persoanele vârstnice formează un grup eterogen din punct de vedere al vârstei, instrucției, sexului, venitului etc. Între ei există inegalități diverse. Nu toți definesc în același fel calitatea vieții. Aceasta este înalt subiectivă și depinde de așteptările indivizilor, de valorile lor și nu numai de vârsta lor. Calitatea vieții este definită, și de vârstnici, într-o manieră determinată cultural și social.

3.1. Standardul de viață al populației vârstnice

Standardul de viață al populației vârstnice este caracterizat de aceiași indicatori, ca și în cazul populației în general, dintre care ne vom referi la venituri, cheltuieli și consum, locuință.

3.1.1. Veniturile

Veniturile gospodăriilor de pensionari au ca surse principale în ordine:

pensiile și alte prestații sociale, produsele agroalimentare proprii, salarii și alte drepturi salariale. Veniturile în natură reprezintă o treime din veniturile totale. Veniturile gospodăriilor de pensionari se află sub nivelul tuturor celorlalte tipuri de gospodării cu excepția celor de șomeri. Media lunară a veniturilor pe o gospodărie de pensionar reprezintă 77% din media lunară pe total gospodării.

Pensia medie lunară de asigurări sociale de stat (fără agricultori) a fost în 2005¹:

Pentru limită de vârstă, total 312 RON

- cu stagiul complet 371 RON

- cu stagiul incomplet 173 RON

(valoarea pensiei femeilor este ușor mai scăzută)

Pensiile medii cele mai mari s-au regăsit în municipiile București, Brașov și Hunedoara iar cele mai mici în județele Botoșani, Giurgiu și Vaslui.

3.1.2. Cheltuieli de consum²

În gospodăriile de pensionari media lunară a cheltuielilor totale a reprezentat 77% din media lunară pe total gospodării.

Structura pe destinații a cheltuielilor totale de consum arată că, în medie, pe lună:

- consumul alimentar reprezintă 56,5%
- produsele nealimentare reprezintă 23%
- plata serviciilor reprezintă 21%

Din datele disponibile se constată că pensionarii cheltuiesc sub medie pentru: îmbrăcăminte și încălțăminte, transport, comunicații, recreere, cultură, educație, hoteluri, restaurant.

Structura cheltuielilor de consum și ponderea lor indică faptul că pensionarii au un consum caracteristic stării de sărăcie.

Modul de acoperire a cheltuielilor³

Din totalul gospodăriilor de pensionari:

	Pensionari	Urban	Rural
- au acoperit toate cheltuielile și au realizat economii	5,7%	4,2%	7,8%
- s-au încadrat în limita veniturilor disponibile	59,9%	53,3%	69,1%
- a fost necesar să apeleze la economiile gospodăriei	7,7%	8,4%	6,8%
- a fost necesar să împrumute	26,7%	34,1%	16,3%

¹ Buletin statistic trimestrial în domeniul muncii, solidarității sociale și familiale nr. 1/2006.

² Institutul Național de Statistică.

³ Idem.

Numai 5,7% din gospodăriile de pensionari au reușit să se încadreze în limita bugetului disponibil și să facă și economii, aproape două treimi au cheltuit tot venitul disponibil (mai mulți în rural) și mai mult de o pătrime a trebuit să se împrumute (în urban – o treime).

Gospodăriile din urban fac față mai greu cheltuielilor cotidiene decât cele din rural (pentru că acestea din urmă își asigură în mai mare măsură consumul alimentar din surse proprii). Situația descrisă mai sus este similară cu cea a gospodăriilor unde capul gospodăriei are 65 ani și peste.

Ce nu-și pot permite vârstnicii?

Vârstnicii (peste 60 ani) declarau în 2003 că nu-și pot permite să cumpere:

- 42,5% – hainele necesare iarna;
- 76,7% – nu-și pot cumpăra haine noi (nu din cele refolosite);
- 75,7% – nu-și pot permite două perechi de încălțăminte solidă;
- 55,3% – medicamentele necesare;
- 87% – înlocuirea mobilei uzate;
- 83,5% – petrecerea concediului în afara localității;
- 90,2% – economisirea cu regularitate a unei părți din venituri;
- 71% – invitarea unor prieteni la masă cel puțin o dată pe lună;
- 57,8% – să aibă zilnic un ziar.

Majoritatea își permit pâinea zilnică necesară (87,46%), o masă cu carne cel puțin o dată pe săptămână și întreținerea locuinței (68,6%).

Sursa: Sondaj Metro Media 2003.

3.1.3.Evaluarea subiectivă a veniturilor

Persoanele vârstnice caracterizează situația veniturilor familiilor lor ca fiind:

- foarte proastă 19%
- proastă 33%
- satisfăcătoare 36%
- bună 9%
- foarte bună 1%

Sursa: *Diagnoza calității vieții*, 2006.

Într-o proporție similară, vârstnicii sunt nemulțumiți de **veniturile lor personale**.

În raport cu necesitățile, veniturile familiei:

Nu ajung nici pentru strictul necesar	41,3%
Ne ajung numai pentru strictul necesar	39,5%
Ne ajung pentru un trai decent, dar nu ne putem permite cumpărarea unor obiecte mai scumpe	14,2%
Reușim să cumpărăm și unele obiecte mai scumpe, dar cu eforturi mari	2,8%
Reușim să avem tot ce ne trebuie fără mari eforturi	1,1%

În acord cu datele obiective și propriile evaluări, vârstnicii se plasează pe partea negativă a scalei săraci-bogați, în proporție de 90%.

Cercetările atestă că viața vârstnicilor a curs și curge spre rău. Situația lor față de anul precedent s-a înrăutățit sau a rămas la fel iar pentru viitor nu speră la schimbări importante; 53% dintre vârstnici declară că, pe ei personal, schimbările de după 1989 mai degrabă i-au dezavantajat.

3.1.4. Nivelul de viață al vârstnicilor europeni

Într-un contrast frapant apare nivelul de viață al vârstnicilor europeni. După propriile declarații¹:

- 1 din 5 europeni vârstnici estimează că trăiesc mai degrabă confortabil, 28% au unele greutăți, 1 din 2 trăiesc mediu.
- **În 1993, vârstnicii europeni UE (12) își descriau situația financiară ca fiind²:** UE (12)
 - foarte confortabilă 3,5%
 - confortabilă 32,6%
 - cu atenție, banii ne ajung 51,4%
 - cu greu, ajung la sfârșitul lunii 8,9%
 - lucrurile sunt foarte dificile 2,8%

Declarațiile vârstnicilor înșiși sugerează o situație mai pozitivă decât impresia generală a cetățenilor europeni după care problema principală a vârstnicilor din țara lor o reprezintă dificultățile financiare (50%).

Cercetări britanice de gerontologie socială au pus în evidență un paradox aparent: persoanele vârstnice care, după criterii obiective, suferă de sărăcie și privațiuni pot, totodată, să exprime, subiectiv, satisfacție față de nivelul lor de viață. Testarea la scară europeană a condus la rezultatul că marea majoritate a persoanelor vârstnice se consideră financiar la adăpost (cu diferențe notabile între țările UE). Concluzia este că, independent de situația obiectivă, nu există nici o dovadă care să susțină impresia generală privind insecuritatea socială a unei părți a persoanelor vârstnice: 7 din 10 vârstnici se consideră la adăpost din punct de vedere financiar.

Persoanele vârstnice din UE menționează ca surse de securitate financiară: pensiile, economiile personale (procentul cel mai mare în Germania și cel mai mic în Spania), sănătatea (Franța, Portugalia, Spania) și susținerea familiei (cel mai important în Grecia și cel mai puțin important în Olanda și Danemarca).

¹ *Les européens et la qualité de vie*, Rapport, INRA, 2000

² *Les attitudes face au vieillissement*, Commission Européenne, 1993.

- Pensile nu sunt considerate nici în UE ca fiind pe deplin satisfăcătoare: 45% din respondenți le consideră mai degrabă insuficiente sau total insuficiente. Există diferențe notabile între țări:
 - pensii adecvate: Danemarca, Germania, Luxemburg, Olanda;
 - mai mult sau mai puțin adecvate: Belgia, Franța, Irlanda, Italia, Spania, Regatul Unit;
 - pensiile sunt insuficiente: Grecia, Portugalia.

Europenii privesc cu pesimism onorarea contractului de pensionare în viitor. Se crede că pensiile vor fi mai puțin importante decât ar presupune impozitele și contribuțiile lor. Dezbaterile privind costurile îmbătrânirii populației a alimentat pesimismul sugerând amenințări serioase. "Există o impresie generală de incertitudine în ceea ce privește viitorul pensiilor" este una din concluziile anchetei la care ne referim.

3.1.5. Locuința

Deținerea unei locuințe și confortul acesteia reprezintă un element important al condițiilor de viață. În plus, pentru vârstnici, locuința capătă, în timp, o puternică valoare afectivă.

Caracteristici ale locuințelor vârstnicilor români:

- Din punct de vedere al materialului de construcție locuințele vârstnicilor sunt inferioare mediei, fiind mai bune cele din urban decât cele din rural.
- Din punct de vedere al modului de încălzire locuințele vârstnicilor sunt utilizate sub nivel mediu (47% sobă cu lemne, cărbuni, petrol).
- 53,7% din gospodăriile vârstnicilor au ca sursă principală de apă, rețeaua publică.
- 50% nu au instalație de apă caldă.
- 43% nu au canalizare.
- 50% au grup sanitar în interiorul locuinței.
- doar 50% au post telefonic propriu.
- 69% din locuințele vârstnicilor au fost construite înainte de 1977 și doar 21% după 1989¹.
- Bunurile de folosință îndelungată sunt deținute în mai mult de jumătate din gospodăriile de pensionari doar în ceea ce privește: aragazul, frigiderul, TV, mașină de spălat rufe. În cazul tuturor bunurilor, procentul celor care le dețin este inferior mediei pe total gospodării. Confortul precar al locuințelor care grevează calitatea vieții vârstnicilor este în parte compensat de faptul că 95% dintre aceștia dețin în proprietate locuința.

A fi proprietar sau locatar al locuinței este important pentru calitatea vieții. Un studiu britanic (Dean, 2004) a evidențiat că riscul percepției negative a

¹ Institutul Național de Statistică.

calității vieții la persoanele vârstnice crește pentru persoanele care locuiesc cu chirie.

De altfel, 60% din vârstnicii români caracterizau (iunie 2006) locuința lor ca fiind bună și foarte bună, iar 29% ca fiind satisfăcătoare.

În ceea ce vă privește, cum caracterizați locuința dvs.?¹

Foarte proastă 2,8%

Proastă 7,8%

Satisfăcătoare 28,8%

Bună 53,0%

Foarte bună 7,5%

Locuința este deci o importantă componentă de suport chiar dacă aceasta este construită din materiale inferioare, este veche și foarte slab utilată.

Faptul este de reținut pentru că, se știe, locuința dobândește, în cazul vârstnicilor o valoare afectivă deosebită.

În ceea ce îi privește pe vârstnicii europeni răspunsurile pozitive privind satisfacția față de locuința lor se etalează între 96% pentru Danemarca și 83% pentru Portugalia².

În țările UE există locuințe special amenajate pentru persoanele vârstnice sau cu handicap. Preocuparea este inegală, pentru multe țări fiind doar un deziderat.

3.2. Viața de familie

Viața de familie este la rândul ei, o componentă esențială a calității vieții și se dovedește a fi un suport important și o sursă de satisfacție pentru vârstnici.

Relațiile din familie sunt:

Foarte proaste 0,7%

Proaste 2,8%

Satisfăcătoare 11,4%

Bune 58,7%

Foarte bune 16,0%

Sursa: ICCV, *Diagnoza calității vieții*, 2006.

Satisfacția față de viața de familie:

Foarte mulțumit 1,1%

Nemulțumit 2,5%

Nici nemulțumit,

nici mulțumit 9,6%

¹ICCV, *Diagnoza calității vieții*, 2006

²*Les européens et la qualité de vie*, Rapport INRA, 2000.

Mulțumit 52,2%

Foarte mulțumit 16,0%

Sursa: ICCV, *Diagnoza calității vieții*, 2006.

Dincolo de suportul afectiv și moral, relațiile bune în familie sunt și o premisă pentru acordarea la nevoie a sprijinului și îngrijirilor necesare. Membrii familiei, sunt de departe, furnizorii cei mai importanți de îngrijiri pentru vârstnici.

Faptul este valabil și pentru țările UE. În cadrul anchetei citate anterior s-a constatat că mai mult de două treimi din îngrijirile acordate persoanelor vârstnice sunt furnizate de structura familială: (copii adulți 40%, soți 32%, alte rude 14%).

În ciuda datelor privind rolul crucial al familiei în îngrijirea persoanelor vârstnice se perpetuează convingerea că familiile se ocupă mai puțin de rudele lor față de trecut.

Famiiliile sunt mai puțin dispuse decât în trecut să-și îngrijească rudele vârstnice¹:

UE (15)

Total de acord 33,4%

Mai degrabă acord 34,0%

Mai degrabă dezacord 18,2%

Deloc acord 10,4%

Rezultatele, cu diferențe semnificative între țări, indică o convingere care îi preocupă pe vârstnici.

În cadrul anchetei: "Percepția condițiilor de viață într-o Europă extinsă" se relevă niveluri ridicate de îngrijiri informale: 25% din populația din țările acceptate și candidate și 21% din țările UE (15) este angrenată într-un gen de îngrijire regulată pentru alții.

¹ Les attitudes face au vieillissement, *Commission Européene*, 1993.

Capitolul 4

SĂNĂTATEA – COMPONENTĂ ESENȚIALĂ A CALITĂȚII VIEȚII VÂRSTNICILOR

Sănătatea este o resursă fundamentală pentru indivizi, comunități și societăți în ansamblu. Pentru individ, a se bucura de o stare bună de sănătate este de o importanță primordială. În același timp, un nivel în general bun al sănătății populației este indispensabil creșterii economice și dezvoltării societăților.

OMS definește sănătatea nu numai ca o simplă absență a bolii și a infirmității ci ca pe un „bine” total: fizic, mental și social.

4.1. Sănătatea și calitatea vieții

Sănătatea este o dimensiune importantă a calității vieții și poate fi considerată în cel puțin trei moduri diferite¹:

- pornind de la aspectele sale negative, se poate defini ca absența bolii. În acest caz, indicatorii sănătății sunt datele privind mortalitatea, morbiditatea și speranța de viață;
- poate fi considerată ca o bună adaptare a individului la mediul său și ca funcționare bună în acest mediu. Definiția este, de această dată, mai pozitivă dar și în acest caz indicatorii se focalizează pe consecințe: neplăcerile bolii, incapacități funcționale, handicap și/sau dezavantaj social; poate fi definită în modul în care este concepută în documentele OMS (ca o bunăstare fizică mentală și socială) într-o manieră pozitivă, devenind o valoare.

Cercetări numeroase au evidențiat că mulți vârstnici, suferind de boli cronice și/sau incapacități se consideră într-o stare bună de sănătate. Cel puțin la vârste înaintate, sănătatea nu înseamnă doar absența bolii sau vindecarea ei, ci trebuie înțeleasă într-o manieră mai globală.

Definită ca mai sus, sănătatea pare să-și asume dimensiuni ale conceptului de calitate a vieții. Cu atât mai mult cu cât, pe de o parte, „sănătatea socială” este recunoscută ca o dimensiune indisociabilă a sănătății generale dar, pe altă parte nu există încă un consens asupra conținutului concret al conceptului și al modului de evaluare.

În general, sănătatea socială este considerată ca modalitatea în care o persoană se comportă cu alții și în care alții reacționează la acest comportament, modul în care reacționează față de instituții sociale, față de regulile și normele sociale. Bazată pe interacțiunea dintre individual și mediul său, sănătatea socială poate fi, de fapt interpretată în diferite feluri. De exemplu, în cadrul

¹ Vieillissement, aide et soins de santé en Belgique, Rapport pour le SPF, 2004.

„Anchetei de sănătate”, Belgia, 2004, sănătatea socială este tradusă, îndeosebi, în termeni de suport social. Conceptul de calitate a vieții răspunde cel mai bine nevoii de a avea în vedere complexitatea persoanei.

Cercetătorii din domeniul calității vieții fac o distincție clară între conceptul de „calitate a vieții” și cel de „sănătate” cu excepția medicilor. Aceștia se concentrează pe aspecte ale experienței personale legate de sănătate și, în general utilizează termenul de calitate a vieții pentru a desemna repercusiunile fizice, psihologice și sociale ale unei patologii asupra vieții unui pacient (Launois, 1995). Problema este de a ști dacă se măsoară sănătatea, calitatea vieții sau calitatea vieții legată de sănătate. Oricum, nu există un acord absolut asupra unui punct de vedere. Sunt și autori, ca de exemplu Torrance (2002) care consideră că sănătatea socială nu ar fi un aspect pertinent al calității vieții legat de sănătate, așa cum pretinde OMS.

În anchetele privind calitatea vieții, sănătatea este evaluată prin percepție subiectivă (sănătatea subiectivă), în analizele întreprinse apoi, utilizându-se indicatorii statistici ai sănătății ca și relaționarea stării subiective de sănătate cu o serie de determinanți economic-sociali și culturali. Aceste corelații sunt obligatorii în analize întrucât sănătatea, într-adevăr nu este o problemă izolată, de luat în considerare numai din perspectivă medicală. Boala și sănătatea se înscriu într-o societate determinată și au relații determinate cu o serie de alte dimensiuni ale acestei societăți¹.

În cercetările de calitate a vieții sănătatea este unul dintre determinanți. În cadrul eurobarometrului „Europenii și calitatea vieții” (2000) subiecții au avut de ales dintr-o listă de 15 factori, 3 factori care contribuie cel mai mult la nivelul lor de viață actual și, apoi trei factori care pot contribui la ameliorarea nivelului de viață. Trei factori constituie, însumăți, peste jumătate din răspunsurile furnizate pentru prima temă (contribuția ca determinanți):

1. a fi în stare bună de sănătate – 25%
2. a avea venituri suficiente pentru satisfacerea nevoilor – 15%
3. a avea membri de familie pe care se poate conta la nevoie – 14%.

În cele 15 țări investigate sănătatea este primul dintre cei trei factori care, în opinia respondenților, contribuie cel mai mult la calitatea vieții lor actuale. Diferă puțin doar ponderea acordată în fiecare țară. Există o relație directă între vârsta respondenților și faptul de a alege răspunsul „starea bună de sănătate”:

Vârsta	Alegeri ale factorului sănătate
15–24 ani	22%
25–39 ani	25%
40–45 ani	26%
55 +	28%

¹ De exemplu, cercetările Centrului de Dezvoltare al OCDE au evidențiat o relație directă între sănătatea populației unei țări și rezultatele globale în termeni de dezvoltare.

În ceea ce privește factorii care ameliorează cel mai mult calitatea vieții, starea bună de sănătate se află tot printre primii trei factori, dar pe al treilea loc (după venituri și lipsa grijilor și a stresului); în cazul vârstnicilor însă, a fi în stare bună de sănătate este, din nou, factorul care contează cel mai mult, de această dată, pentru ameliorarea calității vieții (22% din răspunsurile celor de peste 55 ani).

Cu toate acestea, nu se poate spune că persoanele vârstnice consideră sănătatea ca singura lor prioritate. Într-un studiu realizat în Olanda, în 1989, autoii au remarcat faptul că, dacă copiii persoanelor în vârstă au griji, probleme, frământări, aceste preocupări trec înaintea preocupărilor pentru propria sănătate.

Într-un alt sondaj, realizat în Belgia, s-a constatat că a avea o „bătrânețe bună” nu este un fapt văzut de toți vârstnicii ca fiind echivalent cu a avea o sănătate bună. Cel puțin o treime din vârstnici asociază ceea ce numesc „bătrânețe bună” cu alte dimensiuni decât cea de sănătate.

4.2. Sănătatea subiectivă a vârstnicilor

Ca dimensiune a calității vieții, sănătatea poate fi abordată prin diverși indicatori printre care, aprecierea subiectivă a propriei sănătăți sau, dimpotrivă, plângerile privind diverse afecțiuni. Sănătatea subiectivă este unul din indicatorii principali ai sănătății și ai calității vieții cu care operează OMS. Este indicatorul prin care OMS monitorizează sănătatea și calitatea vieții și se află, de asemenea pe lista indicatorilor de sănătate ai Europei. De regulă se separă răspunsurile „foarte bună” și „bună” de o parte iar pe de altă parte, răspunsurile „medie”, „rea”, „foarte rea”.

Un alt indicator al stării subiective de sănătate, utilizat frecvent în sondaje, vizează starea de sănătate în ultimele 12 luni (mai bună, la fel, mai rea).

Sănătatea subiectivă este o măsură care include diferite dimensiuni ale sănătății (fizică, socială, emoțională). Noțiunea „apreciere subiectivă” sugerează că nu avem de-a face cu o analiză cognitivă sistematică ci mai degrabă cu o reacție emoțională. În general, anchetele nu măsoară starea de sănătate în modul în care medicii pun un diagnostic. Informațiile sunt culese pe baza declarațiilor celor interogați cu privire la starea generală percepută, boli cronice de care suferă, factori de risc, limitări ale activității etc.

Caracteristici individuale, precum cele legate de vârstă, statut (formare), sex etc. influențează percepția stării de sănătate, ca și modul în care se declară acest lucru. Cu toate acestea, cercetătorii opinează că sănătatea subiectivă este unul din cei mai buni indicatori ai sănătății, atât la nivel individual cât și la nivelul populației. Percepția subiectivă a sănătății furnizează informații pentru o privire de ansamblu destul de adecvată a stării de sănătate reală a unei populații. Numeroși autori au constatat că ea reflectă destul de bine impactul plângerilor

și bolilor de care suferă persoana interogată și are legătură directă cu mortalitatea, morbiditatea, nivelul capacităților funcționale și consumul de îngrijiri¹.

Sănătatea subiectivă a vârstnicilor europeni

În evaluările Organizației Mondiale a Sănătății imensa majoritate a persoanelor vârstnice se află într-o stare bună de sănătate, duc o viață activă și satisfăcătoare și dețin rezerve intelectuale, emoționale și sociale care lipsesc adesea celor mai tineri².

Cercetări realizate în UE (Barometre privind calitatea vieții, anchete de sănătate etc.) de instituții cu notorietate științifică permit câteva concluzii generale:

- Persoanele anchetate au o percepție a sănătății pozitivă. Persoanele vârstnice nemulțumite de starea lor de sănătate sunt mai numeroase decât cele mai tinere. Cu cât vârsta este mai avansată, percepția este mai negativă.
- Vârstnicii semnalează mai frecvent decât tinerii deteriorarea stării lor de sănătate și se plâng de sănătate în mai mare măsură decât tinerii.
- La toate vârstele, femeile percep o stare mai defavorabilă a sănătății³.

Consemnate ca atare, concluziile de mai sus sunt de bun simț pe când datele propriu zise par să ofere mai multe nuanțe, mai ales când vrem să comparăm stările de fapt.

În sondajul privind calitatea vieții europenilor (UE 15)⁴ realizat în 2000, mai mult de trei sferturi dintre aceștia declarau că sunt mulțumiți și foarte mulțumiți de starea lor de sănătate, rezultatele etalându-se între 91% pentru Danemarca și 77% pentru Spania. În Danemarca majoritatea (60%) se declarau chiar pe deplin satisfăcuți de sănătatea lor în timp ce, în Portugalia, proporția acestora era de numai 9%. În toate celelalte țări satisfacția deplină lua valori între 46% și 41%. Este important de subliniat stabilitatea percepțiilor pozitive în timp. Satisfacția actuală în raport cu cea trecută indică un *statu-quo* cu valoare pozitivă.

În acest context, vârstnicii (în acest sondaj persoanele de peste 55 ani) pe lângă ponderea mai mică (70%) a celor mulțumiți prezintă și o scădere, în timp, a răspunsurilor „mai mulțumit” (față de anul anterior) și o creștere a celor care aleg răspunsul „mai puțin mulțumit”. Perspectiva temporală denotă o situație diferită pentru vârstnici decât pentru restul sau media populației.

Se poate consemna și faptul că scăderea, odată cu vârsta, a proporției persoanelor care declară că au o sănătate bună este substanțială: de la 90% pentru intervalul 15–24 ani la 40% pentru cei de 80 ani și peste⁵.

¹ *Enquête de santé*, 2001, 2004, Belgique; *Baromètre santé*, 2005, France, Editions INPES; Daumont D., Libion F., Deccanche A., “Les personnes âgées et leur santé: Besoins, représentations”, comportements, *Série de documents documentaires*, UCL-RESO, 1999.

² *Transcender les mythes*, OMS, Genève.

³ L'état de santé en 2003, *Etudes et Résultats* nr. 436, oct. 2005.

⁴ Les européens et la qualité de vie, INRA, 2000.

⁵ Health J., *Interview Survey*, 2001, *Agir Proiect*, 2003.

Printre vârstnici (65+) doar între 7 și 9% nu exprimă nici o plângere legată de sănătate față de 14% media națională¹. Plângerile sunt semnificativ mai numeroase în cazul vârstnicilor și privesc oboseala, sistemul locomotor și regiunea inimii.

Preocupările pentru rafinarea și adecvarea măsurării la specificul populației vârstnice i-au condus pe unii cercetători la utilizarea unei scale de 7 trepte pentru înregistrarea sănătății subiective, al cărei mijloc – „uneori bine”, „uneori rău” - pare să fie foarte caracteristic pentru percepția persoanelor în vârstă cu privire la sănătate lor.

Alți cercetători consideră că, în general, persoanele de peste 60 ani au un mod de a percepe sănătatea destul de asemănător cu cel al ansamblului populației².

În raportul „Vers-une société pour tous les âges” realizat sub egida Comisiei Europene se aprecia, în 1999, că în general, nivelul de sănătate al populației Uniunii Europene este mai bun decât oricând grație progreselor extraordinare ale cercetării medicale, ale serviciilor de sănătate și ale condițiilor de viață. Creșterea economică în Europa în ultimele decenii a permis dezvoltarea fără precedent a sistemelor de sănătate publică și a nivelului de prestații. În 1995, totalul cheltuielilor cu sănătatea publică în Uniunea Europeană reprezenta în jur de 8% din PIB, de două ori mai mult decât în 1960. Stabilizarea creșterii și a cheltuielilor de sănătate publică (și, în unele cazuri, chiar regresul) nu au fost însă determinate, până acum, de îmbătrânirea populației.

Cu toate acestea, persoanele vârstnice au nevoie de mai multe servicii de sănătate și de îngrijiri esențial diferite de cele de care are nevoie populația mai tânără.

Creșterea nivelului de instrucție al populației și programele de protecție socială au contribuit la prelungirea duratei de viață „în bună sănătate”. Numărul vârstnicilor care au nevoie de ajutor pentru îngrijiri cotidiene, pentru a se deplasa sau pentru menaj este în scădere. Promovarea unei vieți sănătoase poate consolida această tendință. Datele existente indică faptul că starea de sănătate a tranșei de vârstă „tinerii bătrâni” se va ameliora. Cercetări privind sănătatea realizate în Belgia, Italia, Olanda, Irlanda, Marea Britanie au ajuns la rezultate similare în această privință: starea de sănătate a persoanelor vârstnice se ameliorează. În pofida îmbătrânirii populației proporția persoanelor infirme sau dependente nu a crescut și aproape 40% din persoanele vârstnice respondente a declarat că au avut o stare bună de sănătate în ultimul an.

¹ „Vieillessement, aide et soins de santé en Belgique”, *Rapport pour le SPF*, 2004.

² Ankri J., Henrard J. – C, „Perceptions de la santé chez les personnes âgées”, *Gerontologie et Société* nr. 71/1994.

Sănătatea subiectivă a vârstnicilor români

Starea de sănătate a vârstnicilor români este unul din punctele critice cele mai grave ale calității vieții lor.

În cercetările ICCV¹, sănătatea subiectivă s-a măsurat prin caracterizarea de către subiecți a propriei sănătăți. În ceea ce-i privește pe vârstnici (60+), în 2006, rezultatele au fost următoarele:

Cum caracterizați sănătatea dvs.?	
Foarte proastă	20,6%
Proastă	35,2%
Satisfăcătoare	31,0%
Bună	11,0%
Foarte bună	2,1%

În proporție de 56% vârstnicii își caracterizează sănătatea ca fiind sub nivelul satisfăcător. Față de 2003 (cercetarea anterioară) situația este staționară, urmând același patern ca al populației totale investigate. În situația dată, *statu-quo* semnifică o situație negativă: nimic nu s-a schimbat în bine în starea de sănătate a românilor în ultimii ani, în ciuda numeroaselor „reforme”. Putem spune chiar că, față de 1990, s-a înrăutățit. Dacă în 1990 media răspunsurilor la această întrebare era, pe total eșantion, 3,7, după 1992, aceasta a încremenit la valoarea de 3,1.

4.3. Indicatori statistici ai sănătății

Speranța de viață

Speranța de viață este unul din elementele de bază ale indicelui dezvoltării umane – IDU. Longevitatea sau speranța de viață înseamnă durata potențială de viață a unei ființe umane și este în funcție de patrimoniul său genetic și de condițiile de mediu.

Speranța de viață la naștere este reprezentată de numărul de ani pe care i-ar trăi un nou-născut dacă s-ar menține modelul curent de mortalitate. Prolungirea speranței de viață este o constantă în țările dezvoltate. Cercetările recente avansează aprecierea că longevitatea potențială medie poate fi fixată în jurul vârstei de 95 ani. Există mai multe scenarii în această privință. Cert este că, în ultimele decenii, de reculul mortalității au beneficiat în principal persoanele vârstnice, dintre care un număr important trăiesc până la vârste foarte avansate. Speranța medie de viață a ajuns, în lumea occidentală, în cursul unui secol, la 79 de ani, de la 47 de ani. Se apreciază că va ajunge la 85 de ani în anii 2010².

¹ *Diagnoza Calității Vieții*, cercetare anuală a ICCV sub coordonarea prof. dr. Ioan Mărginean.

² Vezi, de exemplu: „Vieillessement, aide et soins de santé en Belgique”, *Rapport pour le SPF*, 2004, *Rapport sur le vieillissement*, CCNE, France, 1998, precum și documente ale OMS privind îmbătrânirea populației, ale OCDE etc.

Femeile trăiesc mai mult decât bărbații. Numărul văduvelor este mai mare decât al bărbaților văduvi, dar plusul de ani femeile îl trăiesc într-o stare mai rea de sănătate și cu un grad mai mare de dependență.

Specialiștii în domeniu consideră că indicatorul clasic al speranței de viață, utilizat în demografie nu este suficient de sensibil pentru măsurarea stării sanitare. Noile concepte propuse „speranța de viață în bună sănătate” și „speranța de viață fără incapacități” permit să se țină seama nu numai de durata de viață ci și de calitatea sa. „Speranța de viață în bună sănătate” și „speranța de viață fără incapacități” permit analize diferențiale ale stării de sănătate, evidențiază inegalitățile în fața bolii și a morții dintre diferite grupuri sociale.

Acești indicatori au o importanță din ce în ce mai mare în contextul dezbaterilor actuale privind îmbătrânirea. În cadrul programului EHEMU (European Health Expectancy Monitory Unit) – studiu internațional coordonat de INSERM – Franța s-au realizat diferite estimări ale speranței de viață în sănătate, în țările UE, calcule bazate pe Eurobarometrul 58. Un obiectiv principal al programului EHEMU constă în facilitarea unei analize și unei sinteze a indicatorilor speranței de viață în bună sănătate. Aceștia adaugă o dimensiune calitativă la măsura pur cantitativă a longevității europenilor și permit evidențierea inegalităților între statele membre.

Speranța de viață în bună sănătate este un indicator structural pentru politica de dezvoltare durabilă în UE. În context, creșterea speranței de viață și procesul de îmbătrânire a populației implică, printre altele, și o problemă de alegere: prelungirea vieții cu orice preț sau o viață de calitate? Mai mulți ani vieții sau mai multă viață anilor? Cantitatea de viață poate fi însoțită de calitatea vieții?

Speranța de viață la naștere în EU (15) era, în 2000, de 75,3 ani pentru bărbați și 81,4 ani pentru femei. Speranța cea mai mare de viață o aveau bărbații din Suedia și femeile din Italia¹.

O ilustrare a informațiilor oferite de noii indicatori poate fi „citită” în tabelul următor:

Speranța de viață și speranța de viață fără incapacități, la 65 ani²

Țara	Bărbați				Femei			
	total	fără incapacitate		cu incapacitate	total	fără incapacitate		cu incapacitate
	în ani	în ani	în %	în ani	în ani	în ani	în %	în ani
Belgia 1989	14,4	13,1	91	1,3	18,5	16,4	88,6	2,1
Italia 1990	14,9	12,2	81,9	2,7	18,8	14,2	75,5	4,6
Elveția 1990/1993	15,8	12,4	75,5	3,4	20,2	15,1	74,8	5,1
Austria 2002	14,9	11,5	77,2	3,4	18,3	12,3	67,2	6,0
Bulgaria 1992	12,8	5,6	43,8	7,2	15,3	4,7	30,5	10,6

¹ Eurostat, *Living conditions* in Europe.

² Report of the first meeting of the uro – REVES, apud *Vieillissement, aide et soins de sante*, cap. 2.

În România, în perioada 2002–2004, durata medie a vieții era de 71,32 ani; pentru bărbați – 67,74 ani și 75,06 pentru femei. În urban, speranța de viață era de 75,12 ani iar în rural 70,34 ani.

Speranța de viață a avut evoluții contradictorii în țara noastră, de scădere în perioada 1995–1997, de foarte ușoară creștere în perioada 1998–2000. Aceeași combinație de stagnare și creșteri ușoare se înregistrează și la bărbați și la femei. În aprecierea Raportului Național al Dezvoltării Umane (PNUD–2002), majoritatea indicatorilor care se referă la speranța de viață arată o tendință de scădere treptată care îndepărtează România de standardele regionale și europene.

Morbiditatea și mortalitatea

Morbiditatea și mortalitatea sunt parametri tradiționali ai sănătății. Problema morbidității și în special a incapacității rămân cruciale pentru viitor și aceasta derivă din caracteristicile pe care morbiditatea le are la vârstnici:

- rată ridicată: persoanele vârstnice au tendința de a fi mai des bolnave;
- există boli care se întâlnesc predominant la vârstnici: cancer, afecțiuni cardio-vasculare, infirmități fizice și tulburări mentale;
- cronicitatea: persoanele vârstnice au nevoie de mai mult timp pentru a se reface și prezintă un risc crescut de cronicizare a unor boli. Demența este o afecțiune tipică vârstei foarte înaintate și necesită servicii și îngrijiri profesionale;
- multimorbiditatea – persoanele vârstnice au un risc mai mare de a suferi, în același timp, de mai multe afecțiuni.

Se consideră că oricâte progrese ar interveni în viitor ameliorarea stării de sănătate îi va privi pe seniori și mai puțin grupul de vârstă foarte înaintată. În ceea ce privește demența este de așteptat să crească considerabil numărul de pacienți.

Populația vârstnică are în mod deosebit probleme de sănătate în special boli cronice de lungă durată, dar o atenție specială va trebui acordată demențelor (și îndeosebi boala Alzheimer) care au progresat în ultimii ani și care au un impact economic și social considerabil. Toate studiile conchid că frecvența bolii are tendința să crească odată cu vârsta: 0,6 din persoanele de 65–69 ani suferă în medie de această boală procentul ajungând la 22% la persoanele de peste 90 ani.

Vârstnicii, pe măsură ce avansează în vârstă, sunt expuși multimorbidității¹ și devin mai dependenți în ceea ce privește îndeplinirea activităților cotidiene. Studii recente arată însă că riscul de boală sau riscul de îngrijiri de sănătate este descris de o curbă a cărei inflexiune începe cu mult înainte de

¹ Lobo, 2000 („Pooled analyse” Europe). Literatura în domeniu confirmă creșterea odată cu vârsta a ratei demențelor. Perspectiva sumbră legată de tendința de creștere a grupării de vârstă 80+ poate fi infirmată de progresele cercetărilor medicale privind demențele.

vârsta treia sau a patra (pentru cel puțin o boală care implică incapacitate) iar riscul de incapacitate este descris de o curbă a cărei inflexiune începe la 50–59 ani. Faptul a fost confirmat și pe baza analizei datelor anchetei de sănătate din Belgia¹.

Deci pentru maladiile cronice, inflexiunea curbei de prevalență începe înainte de 65 ani, pragul de vârstă utilizat în UE.

Este un fapt constatat prin anchetele de sănătate că datorită ameliorării condițiilor de viață și progreselor medicinei sexagenarii de astăzi sunt într-o formă mai bună decât predecesorii lor. În consecință, pragurile de vârstă utilizate în prezent pentru a calcula riscul de îngrijiri sau de dependență vor fi, cu siguranță scoase din uz în viitor.

Înaintarea în vârstă se asociază cu creșterea riscului afecțiunilor cronice.

În România, conform datelor INS² bolile cronice afectează aproape jumătate dintre persoanele de 50 ani și peste. În totalul populației, una din 5 persoane declară că suferă de o boală cronică, majoritatea fiind femei (59,2%). Principalele boli cronice sunt cele de inimă (87%), ulcerul gastric sau duodenal (1,9%) și diabetul (1,6%).

Incidența bolilor scade pe măsură ce persoanele sunt mai instruite.

Boli cronice și incapacități în Europa

	Persoane de 16–64 ani care declară că suferă de o maladie cronică sau o incapacitate	Persoane de 65 ani + care declară că suferă de o maladie cronică (fizică sau mentală) sau o incapacitate care îi handicapează în activitatea lor cotidiană
EU – 15	16,4	52,8
Belgia	18,4	31,8
Danemarca	19,9	43,3
Germania	11,2	73
Grecia	10,3	38,9
Spania	8,7	37,9
Franța	24,6	54,6
Irlanda	11	38,3
Italia	6,6	32,5
Luxemburg	11,7	–
Olanda	25,4	44,4
Austria	12,8	40,7
Portugalia	20,1	50,
Finlanda	32,2	61,5
Suedia	19,9	–
Marea Britanie	27,2	33,8

Sursa: Eurostat: *Living Conditions in Europe, 1998–2002*.

¹ „Vieillessement, aide et soins de santé en Belgique”, *Rapport pour le SPF*, 2004, p. 27.

² *Condițiile de viață ale populației din România*, INS, 2002, București, 2003, p. 47.

Din totalul populației investigate, 20% au declarat, în 2002, că suferă de boli cronice. Din acestea, pe grupe de vârstă, situația era următoarea¹:

sub 15 ani	15–24 ani	25–49 ani	50–64 ani	65–74 ani	75 ani și peste
3,4%	4,9%	12,2%	38,1%	52,8%	68,1%

Rata mortalității, indicator tradițional cheie în domeniul sănătății reflectă și el tendințele de declin al sistemului de sănătate. Bolile circulatorii și tumorile sunt principalele cauze ale morții și ambele manifestă tendința de creștere².

Ratele de mortalitate, în 2004 erau următoarele (decedați la 1000 locuitori):

55–59 ani	60–64 ani	65–69 ani	70–74 ani	75+
12,4	18,0	27,3	41,8	101,3

Cheltuieli pentru sănătate

În 2002, în Raportul Național al Dezvoltării Umane se aprecia că „în ultimul deceniu, cheltuielile publice pentru sănătate s-au situat sub media standardului european și s-au încadrat în standardele țărilor Europei Centrale și de Est și CSI, fapt care a afectat întreținerea sistemului, managementul, investițiile în echipamente și accesul la servicii al persoanelor cu venituri reduse”.

Nivelul cheltuielilor publice a afectat sectorul sănătății în România, calitatea accesului la servicii, în special al segmentelor celor mai sărace și vulnerabile ale populației din care fac parte și multe persoane vârstnice.

Procentul din PIB al cheltuielilor publice alocate pentru sănătate

Anul	1999	2000	2001	2002	2003	2004
%	3,8	3,7	4	4	4,1	3,8

Nu sunt disponibile date privind cheltuielile de sănătate pe categorii de vârstă dar este cert că acestea cresc la categoriile de vârstă înaintată întrucât îngrijirea medicală a bătrânilor implică tehnologii mai scumpe, spitalizare îndelungată, îngrijiri și supraveghere mai costisitoare.

La nivel individual, îngrijirea sănătății este resimțită ca fiind foarte scumpă; adesea se renunță la unele genuri de îngrijiri din această cauză. În general, se întâmplă așa când nu este disponibilă îngrijirea medicală subvenționată și când oamenii trebuie să plătească ei înșiși pentru îngrijirea medicală.

În structura cheltuielilor totale de consum ale gospodăriilor, cheltuielile de sănătate reprezentau 3,0% în 2003 și 3,6% în 2004³. Mai mult de jumătate din persoanele vârstnice au declarat, în octombrie 2003, că „nu-și pot permite cumpărarea medicamentelor necesare”⁴.

¹ Idem.

² Raportul PNUD 2002, p. 31.

³ *Anuarul statistic al României*, 2005, INS, 2006, p. 234.

⁴ *Sondaj Metromedia Transilvania*, oct. 2003.

4.4. Consumul de îngrijiri de sănătate

Îmbătrânirea crescândă a populației va influența fără îndoială nevoile în materie de îngrijiri de sănătate în deceniile viitoare. În acest moment, sunt puține informații cu privire la acest subiect, este necesară evaluarea impactului acestui fenomen asupra nevoilor societății, într-un viitor apropiat.

Anchetele de sănătate sunt un instrument util (măsoară starea de sănătate, comportamentele, consumul de îngrijiri). Rezultatele pot servi ca bază pentru a orienta în viitor deciziile privind politicile de sănătate.

Situația în Europa

La ora actuală în Europa majoritatea persoanelor care necesită o prezență și îngrijiri permanente sunt îngrijite acasă de către membrii familiei lor, serviciile profesionale în domeniu fiind insuficiente¹. Problema este că, în viitor, familiile vor fi din ce în ce mai puțin în măsură să-și asume aceste sarcini.

Cauzele sunt legate de diminuarea numărului de persoane care compun un menaj de faptul că cei în nevoie vor trăi la distanță de cei apropiați astfel că familiei îi va fi mult mai dificil să-și asume ea însăși sarcinile de îngrijire. Pe de altă parte, va exista un număr din ce în ce mai mic de copii care să se ocupe de un număr din ce în ce mai mare de persoane foarte în vârstă, suferinde de afecțiuni legate de vârstă.

Asigurarea rolului de îngrijire de către instituții sau societatea civilă va căpăta o importanță crescută. Este vorba de servicii la domiciliu, asistarea persoanelor vârstnice, locuințe amenajate pentru nevoile persoanelor vârstnice. Cererea de îngrijiri pe termen lung va crește îndeosebi odată cu creșterea tranșei de vârstă de 80 ani și peste.

Din punct de vedere al sănătății publice și al sarcinii sociale, este importantă determinarea numărului de persoane care vor avea nevoie de ajutor în viitor dar acest lucru este dificil de realizat. Totuși, un studiu efectuat în cursul Anului Internațional al Vârstnicilor (Walker, 1993) arată că, global, aproape o treime din persoanele de peste 65 ani vor beneficia în viitor de ajutor sau asistență regulată pentru îngrijiri personale și sarcini menajere. Nevoile viitoare de îngrijiri, îndeosebi pentru cei de peste 80 ani, îi vor viza pe pacienții cu demențe.

Va crește așadar importanța îngrijirilor formale sau informale ca și impactul tehnicii moderne asupra prelungirii vieții în bună stare de sănătate și a păstrării autonomiei chiar în caz de infirmitate.

Sistemul de îngrijiri de sănătate în Uniunea Europeană și țările candidate trebuie să facă față simultan unui triplu obiectiv: 1) accesul la îngrijiri pentru toți; 2) la un înalt nivel de calitate; 3) conservând viabilitatea financiară a sistemului².

¹ *Les attitudes face au vieillissement*, Commission Européenne, 1993.

² *L'avenir des soins de santé et des soins pour les personnes âgées: garantir l'accessibilité, la qualité et la viabilité financière*, Commission Européenne, Bruxelles, 2001.

Persoanele vârstnice au nevoie de îngrijiri de lungă durată ceea ce înseamnă o provocare atât în ceea ce privește finanțarea cât și adaptarea la oferta de servicii, îndeosebi cu privire la instituționalizarea îngrijirilor de lungă durată.

Pentru europeni, *accesul la îngrijiri de sănătate* este un drept fundamental, esențial pentru demnitatea umană, care trebuie garantat pentru toți. În articolul 33 al Cartei drepturilor fundamentale a UE se proclamă că „orice persoană are dreptul de a accede la prevenția sanitară și de a beneficia de îngrijiri medicale” iar Uniunea recunoaște „dreptul de acces la prestații de securitate socială și servicii sociale, asigurând protecție în caz de maternitate, boală, accident de muncă, dependență sau *bătrânețe*”.

Există inegalitate socială în raport cu sănătatea

Cererea și oferta de îngrijiri de sănătate depind mult de nivelul de viață și de nivelul de educație, care determină modul de viață adoptat de indivizi. De peste o jumătate de secol, cererea de îngrijiri de sănătate tinde să crească proporțional cu venitul pe cap de locuitor¹.

În toate țările se observă că starea globală de sănătate a persoanelor este legată de poziția lor socială, uneori într-o manieră sensibilă. De exemplu, raportul între mortalitatea lucrătorilor manuali și a celor nonmanuali este favorabil acestora din urmă, conform unei cercetări realizate pe date din Franța și Danemarca. *Poziția socială* vorbește de insuficiența veniturilor care determină anumite persoane să-și reducă consumul de îngrijiri, mai ales atunci când o parte importantă a costurilor este lăsată în sarcina pacienților. De asemenea, poziția socială mai poate reflecta anumite condiții de viață, de locuire, de calitatea slujbelor, nivelul de educație, modul de alimentare².

Ameliorarea accesului la îngrijiri poate fi realizată prin măsuri care să meargă până la gratuitate pentru persoanele cu venituri scăzute și o mai bună coordonare între serviciile sociale și cele de sănătate.

A beneficia de *îngrijire de sănătate de calitate* este o exigență împărtășită de toți europenii, și este un obiectiv major al sănătății publice. Este vorba de a obține cel mai bun raport posibil și acceptabil din punct de vedere al sănătății publice între beneficiile pentru sănătate și costurile antrenate de produse sau tratamente.

Demersul de măsurare a costurilor și performanțelor, anchetele de satisfacție a pacienților, evaluarea și acreditarea serviciilor de îngrijire sunt mijloace necesare de ameliorare a calității globale a îngrijirilor. Există preocupări pentru găsirea unui echilibru între accesul, calitatea și viabilitatea îngrijirilor.

¹ *L'avenir des soins de santé et des soins pour les personnes âgées: garantir l'accessibilité, la qualité et la viabilité financière*, Commission Européenne, Bruxelles, 2001.

² Idem, p. 10.

Îngrijirile de lungă durată sunt considerate doar de puțin timp un risc social major care trebuie acoperit de sistemele de protecție socială. Îngrijirile de lungă durată rezidă în asistența persoanelor incapabile de a trăi în mod autonom și care depind de ajutorul celorlalți pentru mobilitate, pregătirea hranei, pentru cumpărături obișnuite și alte sarcini menajere. În cazuri extreme, aceste persoane necesită un ajutor pentru a se spăla și a se hrăni. Aceste îngrijiri nu necesită competențe medicale și sunt adesea încredințate apropiaților persoanei în cauză. Dar nu se pot dispensa de îngrijirile de sănătate. Acestea pot fi acordate la domiciliu sau în instituții specializate. Costul acestui tip de îngrijire depășește adesea venitul unei persoane în nevoie care, în scurt timp, poate epuiza toate economiile. În consecință, nevoia de îngrijiri de lungă durată constituie un risc social major și necesitatea de a introduce mecanisme de protecție socială se impune. Mecanismele de protecție socială îmbracă forme foarte diferite de la un stat la altul.

Îngrijirea și luarea în întreținere a vârstnicilor – cercetări concrete

Pe lângă faptul că este un succes al măsurilor de sănătate publică, longevitatea presupune și că, din ce în ce mai mulți oameni au nevoie de îngrijiri și susținere personală. Este însă important să nu se exagereze în aprecierea acestei situații.

Cercetările sociale evidențiază faptul că majoritatea persoanelor vârstnice, chiar de vârstă a patra sunt capabile să-și poarte singure de grijă sau cu un ajutor minim. Dacă ajutorul este necesar, el provine în primul rând de la familie. În majoritatea țărilor Comunității, statul joacă un rol relativ minor în îngrijirile acordate persoanelor vârstnice, fie ca furnizor direct de îngrijiri, fie ca sursă financiară.

Cererea pentru astfel de servicii este însă în creștere. Creșterea procentului vârstnicilor care necesită îngrijiri are implicații importante pentru familie (femei în deosebi) ca și pentru guvernanți.

- *Într-un sondaj realizat pe o populație de vârstnici*¹: 38% din populația de peste 60 de ani a declarat că suferă de o incapacitate funcțională (cu diferențe mari între țări: 53% în Grecia, 22% în Belgia). Mai concret, 32% din cei de 60–64 de ani prezentau o boală de lungă durată sau o incapacitate care ajunge la 47% în cazul celor de peste 80 de ani. Dar chiar și în această categorie de vârstă avansată, majoritatea nu se consideră ca fiind handicapați.

Îngrijirile personale sau sarcinile de menaj sunt invocate ca fiindu-le necesare de 30% din subiecți (aproape de 25% în Luxemburg și Portugalia, sub 50% în Regatul Unit, Germania, Danemarca). Cercetătorii precizează că cifrele nu pot fi considerate ca un audit asupra nevoilor de îngrijire. Infirmitatea este un

¹ *Les attitudes face aux vieillissement*, Commission Européenne, Bruxelles, 1993.

indicator mai bun privind nevoile de ajutor și asistență: 18% din cei de 60–64 de ani primesc îngrijiri față de 59% dintre cei de 80 ani și peste.

- *Susținătorii principali* ai persoanelor vârstnice, în cazul în care au nevoie de îngrijiri sunt:
 - copiii adulți (40% citări);
 - soții (32%);
 - ajutor privat plătit (11%);
 - alte rude (14%);
 - servicii sociale publice (13%);
 - prieteni 6%;
 - vecini 6% ;
 - organizații de binefacere 3%.

Așa cum au demonstrat-o și alte cercetări, anterior, *membrii familiei sunt de departe principalii furnizori de îngrijiri*. În cazul Eurobarometrului citat, două treimi din îngrijirile acordate persoanelor vârstnice sunt furnizate de structura familială.

În ce-i privește pe copiii care acordă îngrijirile, jumătate o fac în exteriorul domiciliului vârstnicilor (trăiesc sub același acoperiș).

Rolul jucat de soț/soție variază foarte mult în funcție de țări. În Grecia, 47% din persoane primesc ajutor de la soț/soție, în Olanda numai 8% și în Danemarca 19%.

Serviciile sociale publice figurează pe un loc semnificativ în țările în care există infrastructuri dezvoltate. Danemarca posedă sistemul de ajutor la domiciliu cel mai dezvoltat din toată UE: 2/3 din persoanele luate în grijă sunt asistați de servicii sociale (urmează Olanda și Regatul Unit, Belgia și Franța).

Cercetările constată faptul că, cu cât categoria de vârstă este mai avansată, cu atât este mai puțin probabil ca ajutorul să fie furnizat de soț/soție și mult mai probabil că va fi acordat de serviciile publice.

Procentul diferitelor categorii de vârstă care primesc regulat ajutor și asistență din partea soților și a serviciilor publice.

	60–64 ani	65–69 ani	70–74 ani	75–79 ani	80+ ani
Soț/soție	54%	44%	33%	25%	15%
Servicii publice	8%	8%	10%	13%	20%

Rolul vecinilor și al sectorului de binefacere crește odată cu vârsta primitorului dar niciodată într-o măsură semnificativă precum sectorul public.

Rolul sectorului privat plătit rămâne constant, ca și al copiilor și al altor rude. Datele sugerează că în cazul pierderii soțului/soției se creează un vid în asistență. De remarcat că 53% din bărbați primesc ajutorul soțiilor și numai 18% din femei primesc ajutorul soților.

În ciuda datelor privind rolul crucial al familiei în îngrijirea persoanelor vârstnice, se perpetuează mitul după care familiile se ocupă mai puțin de rudele

lor, în sens larg, față de trecut, mit infirmat de cercetări istorice și actuale. Totuși familiile par mai puțin dispuse să se ocupe de părinții lor vârstnici. Rezultatul este important pentru că el indică, printre persoanele vârstnice, o convingere care le preocupă. Există diferențe semnificative între țări.

Familiiile sunt mai puțin dispuse decât în trecut să-și îngrijească rudele vârstnice.

	UE (15)
Total de acord	33,4%
Mai degrabă acord	34,0%
Mai degrabă dezacord	18,2%
Deloc acord	10,4%
NS/NR	4,1%

Dezacordul cel mai puternic s-a înregistrat în Danemarca, Irlanda, Regatul Unit iar acordul cel mai puternic în Franța, Luxemburg, Italia, Spania.

Marea majoritate a persoanelor chestionate consideră că ajutorul acordat persoanelor vârstnice trebuie să fie practicat la acestea acasă și nu în stabilimente speciale, deci îngrijirea trebuie să se facă în sânul comunității. Persoana cea mai indicată să decidă în privința serviciilor este chiar vârstnicul, urmat de medic și rudele apropiate.

Cetățenii europeni se pronunță pentru ca sectorul public fie să organizeze finanțarea îngrijirilor de lungă durată, fie să le organizeze și să le și finanțeze:

Cea mai bună modalitate de a furniza îngrijiri de lungă durată:

	UE(12)
Cotizații obligatorii, un sistem de asigurări, public	36,6%
Cotizații facultative, un sistem de asigurări, privat	6,2%
Cotizații facultative, un sistem de asigurări public în care doar cei care cotizează sunt acoperiți	7,6%
Cotizații facultative, un sistem de asigurări privat în care singurii care cotizează sunt acoperiți	4,1%
Autoritățile publice trebuie să asigure aceste îngrijiri care sunt finanțate prin impozite	33,9%
NS/NR	11,6%

Satisfacția privind sistemul de îngrijire a sănătății

Satisfacția privind sistemul de îngrijire a sănătății nu diferă semnificativ în funcție de vârstă. Așa încât putem spune că vârstnicii europeni ca și populația în ansamblu se declară:

- „mai degrabă satisfăcuți și foarte satisfăcuți” (însumate) de sistemul de îngrijirea sănătății în: Austria (83%), Franța (78%), Belgia (77%), Danemarca (76%), Finlanda (74%), Olanda (73%), Luxemburg (72%);

- un al doilea grup gravitează în jurul mediei europene (53%) și cuprinde Suedia (59%), Regatul Unit (56%), Germania (50%), Irlanda și Spania (48% fiecare);
- un al treilea grup care prezintă răspunsul „satisfăcător” în proporție mică include Italia (26%), Portugalia (24%), Grecia (9%). Aceste țări se remarcă și prin rate înalte ale răspunsului „deloc satisfăcut” (26%, 32%, 34%).

Consumul de îngrijiri în România¹

- Apelul la serviciile unui medic a fost evident mai frecvent odată cu înaintarea în vârstă. Valorile pentru vârstnici sunt următoarele:
 - 65–74 ani 61%
 - 74 ani și peste 66%
- Persoanele vârstnice (65+) prezintă ponderi importante printre pacienții medicilor cardiologi (43%), oftalmologi (30%), urologi (29%) și neurologi (25%).
- Vârstnicii efectuează mai frecvent controale periodice. Și-au verificat starea de sănătate 2 din 5 persoane de 65 ani și peste.
- Persoanele vârstnice în mai mare măsură decât tinerii încearcă să-și amelioreze sănătatea recurgând la medicina alternativă (Sursa: INS – *Ancheta asupra condițiilor de viață*, 2003).

Evaluarea subiectivă a asistenței medicale primite² pare să se afle peste nivelul la care ar situa-o indicatorii obiectivi.

În 2003, doar 16% evaluează ca fiind sub nivelul satisfăcător; 29,7 consideră că este satisfăcătoare și 46,4% că este bună.

Pentru 2006, datele sunt următoarele:

Foarte proastă	8,2%
Proastă	10,0%
Satisfăcător	26,7%
Bună	47%
Foarte bună	7,8%

În ceea ce privește aprecierea sistemului de îngrijire a sănătății, în 2006 datele erau următoarele:

Cum apreciați sistemul de îngrijire a sănătății din România:

Foarte prost	16%
Prost	31%
Satisfăcător	31%
Bun	18%
Foarte bun	3,2%

¹Sursa: INS, *Ancheta asupra condițiilor de viață*, 2003.

² *Diagnoza calității vieții* 2004, 2006, ICCV, coordonator prof. dr. Ioan Mărginean.

4.5. Sănătatea socială

Alături de sănătatea fizică și mentală, sănătatea socială este un element esențial al definiției sănătății utilizată de OMS. Sănătatea socială poate fi privită și ca un determinant important al stării generale de sănătate. Unii cercetători consideră că „impactul relațiilor sociale asupra sănătății este la fel de important precum alți factori de risc: fumatul, activitatea fizică, obezitatea, tensiunea arterială. Numărul și calitatea relațiilor sociale contribuie la menținerea sănătății fizice și mentale a indivizilor precum și la ameliorarea speranței de viață”¹. S-a constatat și relația inversă: relațiile sociale negative sau stresante au efecte nefaste asupra sănătății. De asemenea, izolarea socială pare să se asocieze cu o rată mai înaltă a deceselor premature.

În cadrul anchetei de sănătate 2004, Belgia, sănătatea socială a fost operaționalizată în termeni de suport social (disponibilitatea altor persoane în care individul are încredere, pe care el poate conta și care lui îi dau sentimentul de a fi apreciat și stimat ca persoană).

Suportul social a fost măsurat prin două demersuri – unul cantitativ și altul calitativ:

– *Indicatorii structurali de suport* unde integrarea socială definește structura și importanța interacțiunii sociale. Acești indicatori sunt cantitativi – măsoară prezența și importanța rețelei sociale, numărul și frecvența interacțiunilor sociale. Studiile epidemiologice se interesează în mod deosebit de acest tip de indicatori.

Cercetările au evidențiat o legătură semnificativă între sănătatea subiectivă și fiecare din indicatorii sănătății (bunăstării) sociale, oricare ar fi aceștia „persoanele care evaluează sănătatea lor ca fiind proastă au o mai mare tendință de a fi nemulțumiți de contactele lor sociale, au puține contacte cu anturajul și prezintă o rețea socială restrânsă și declară niveluri slabe ale suportului social instrumental și funcțional”². În Belgia, în cadrul anchetei de sănătate 2001, carența de contacte sociale (odată pe lună, odată pe an, niciodată) era raportată de 8% din populația de peste 65 de ani (peste media pe populație); persoanele de peste 75 ani prezintă o rețea relațională restrânsă. Interesant este că această situație se întâlnește și la vârsta de 15–24 de ani. Probabil că pentru vârstnic calitatea relațiilor sociale este mai importantă decât cantitatea lor. După 45 de ani, persoanele interogate declară că au un slab *suport instrumental* în anturajul lor³. La fel, calitatea *suportului funcțional* este în legătură cu vârsta: un slab suport funcțional este raportat din ce în ce mai mult odată cu avansarea în vârstă. Ca și în alte cercetări, persoanele vârstnice

¹ *Enquête de Santé par Interview*, Belgique 2004, Institut Scientifique de la Santé Publique 2006.

² *Enquête de Santé*, Belgique, 2001.

³ Indicatorul privea posibilitatea percepută de a primi ajutor de la cei din jur în caz de nevoie.

califică drept insuficient suportul instrumental și funcțional, ceea ce sugerează și o nevoie de a fi mai frecvent într-un anturaj.

– *Indicatorii funcționali de suport* se referă îndeosebi la funcția și calitatea contactelor sociale. Sunt mai degrabă de ordin subiectiv și privesc satisfacția față de relațiilor sociale, ajutorul pe care îl oferă anturajul. Principiul este că un bun suport social satisface nevoia de afecțiune, creează un sentiment de securitate, reduce stresul.

Cele două dimensiuni ale suportului social au fost utilizate în cadrul Anchetelor de Sănătate fiecare fiind măsurată printr-un număr de indicatori. În Belgia, conform rezultatelor anchetei de sănătate¹ numărul persoanelor nemulțumite de contactele lor sociale crește odată cu vârsta.

- Persoanele care au cel puțin odată pe săptămână contacte sociale cu membrii familiei, prieteni sau cunoștințe reprezintă 7% din populația totală. Numărul celor care nu au astfel de contacte crește odată cu vârsta.
- Participarea la viața asociativă. Procentul celor care nu participă niciodată la activități asociative crește cu vârsta. Acest procent crește de la 28% pentru intervalul 15–24 ani la 57% pentru grupul celor mai în vârstă.
- Percepția suportului social. Vârșnicii percep suportul lor social, într-o manieră mai negativă decât tinerii pentru fiecare din componente.

Una din concluziile certe ale anchetei este că sănătatea socială variază în funcție de vârstă: persoanele vârstnice declară cel mai adesea că nu pot conta decât pe un număr limitat de persoane în caz de nevoie. Trebuie acordată mai multă atenție nevoii specifice de suport social.

În România, INS a urmărit în „Ancheta asupra condițiilor de viață” (ACOV) trei categorii de relații sociale:

- cu rudele cele mai apropiate (părinți și copii) care nu fac parte din gospodăria persoanei intervievate;
- relațiile cu prietenii;
- relațiile cu cei mai apropiați vecini.
 - Pensionarii sunt cei care își vizitează cel mai frecvent copiii.
 - Ponderea persoanelor care au prieteni tinde spre o diminuare odată cu creșterea vârstei. Totuși, din 100 de persoane de peste 65 ani, 66 declară că au prieteni.
 - Cu cât persoana este mai în vârstă, cu atât se vede mai rar cu prietenii (mai puțin de 40% din persoanele de peste 60 ani declară că se întâlnesc cu prietenii).

¹ *Enquête de Santé par Interview, Belgique 2004*, Institut Scientifique de la Sante Publique 2006.

4.6. Stil de viață sănătos

Controlul costurilor îngrijirilor de sănătate se poate realiza prin prevenirea bolilor și schimbarea stilului de viață pentru a reduce infirmitățile și a prelungi perioada de viață în bună sănătate.

Nutriția și activitatea fizică sunt modalități eficiente de a preveni afecțiuni cronice ca arteroscleroza, hipertensiunea, tulburările de metabolism, sindromul osteomuscular și complicațiile lor. Un rol important îl joacă îndeosebi reducerea fumatului și a consumului de alcool.

OMS a publicat o serie de linii directoare privind activitatea fizică ale cărei efecte benefice asupra diabetului, afecțiunilor cardio-vasculare, hipertensiunii se traduc și prin reducerea cererii de îngrijiri în instituții medicale, a consumului de medicamente precum și prin păstrarea autonomiei persoanelor vârstnice.

În opinia europenilor, așa cum am constatat, sănătatea este unul din factorii care contribuie în cea mai mare măsură la calitatea vieții sau la ameliorarea ei.

Chestionarul administrat¹ a încercat identificarea stilului de viață al cetățenilor europeni prima dintre trăsăturile care îl caracterizează fiind *sănătatea*. Subiecții au fost invitați să spună dacă duc o viață sănătoasă (alimentație, exerciții fizice, stres, consum de alcool, fumat) frecvența cu care consultă corpul medical, în ce măsură suferă de o maladie sau de o invaliditate de lungă durată:

- 89% din vârstnicii europeni declară că duc o viață sănătoasă (peste medie, mai mult decât grupele de vârstă tinere);
- 85% din persoanele de peste 55 ani declară că mănâncă echilibrat (peste medie, mai mult decât grupurile de vârstă tinere);
- 35% fac exerciții fizice de cel puțin două ori pe săptămână (sub medie, mai puțin decât tinerii);
- consumul de alcool începe să scadă după 54 ani;
- persoanele de peste 55 ani se declară stresate în proporție de 25%, sub medie, sub nivelul celorlalte categorii;
- 20% din cei peste 55 ani fumează, mai puțin decât celelalte categorii de vârstă;
- consultarea unui medic generalist crește cu vârsta (88% după 65 ani);
- 49% din vârstnici au consultat un medic specialist în ultimele 12 luni;
- există o relație directă între vârstă și faptul de a suferi o invaliditate de lungă durată (32% la peste 55 ani, de peste trei ori mai mare decât în cazul celorlalte categorii);
- proporția vârstnicilor care au petrecut cel puțin o noapte în spital în ultimele 12 luni – 19% față de 10 – 12% celelalte categorii de vârstă.

¹ *Les européens et la qualité de vie*, Eurobarometru, iunie 2000, p. 100–114.

- În ceea ce privește *stilul de viață sănătos al vârstnicilor români* doar *renunțarea la fumat* este o atitudine adecvată (doar 5% dintre fumători se încadrează în intervalul 65+).
- Doar 3,5% din persoanele de 50 ani+ *practică exerciții fizice* pentru întreținerea sănătății.
- Consumul de băuturi alcoolice are ponderi mari atât la persoanele de 50–64 ani (42%) cât și la cele de peste 64 ani (30%).

Bibliografie

- Avramov, Dragana; Moskova, Miroslava, „Vieillissement ut if en Europe”, vol.1, Editions du Conseil de l’Europe, *Etudes démographiques* nr. 41, 2004.
- Barnaz, Thomas; Debrand, Thierry, „L’impact de l’état de santé sur l’emploi des seniors en Europe”, *Questions d’économie de la santé*, nr. 109, 2006.
- Baurdelais, Patrice, *L’Age de la vieillesse*, Paris, Ed. O. Iacob, 1993.
- Doumont D., Libion F., Deccache A., *Les personnes âgées et leur santé*, (2è partie), Série de dossiers documentaires, UCL, RESO, 1999.
- Gardent, Henriette, *Raport de prospective pour la recherche sur la vieillesse et le vieillissement*, FNG, 1990.
- Gaullier, Xavier, M., *La recherche sur le vieillissement et ses enjeux: état d’lieux et perspectives*, Ecole nationale d’administration, 2002.
- Hopflinger, Strudelberger, *Programme nationale de recherche* (PNR 32), Berne, 1999.
- Legaré, J., *Une meilleure santé ou une vie prolongée? Ruelle politique de santé pour les personnes âgées?* Futuribles, juin, 1991.
- Vallin, J., „Espérance de vie : quelle quantité pour quelle qualité de vie?” Congres Européen de Démographie, 1995, INED, *Dossiers et Recherches* nr. 49, oct.1995.
- Baromètre santé*, France, Editions INPES, 2005.
- Commission Européenne, *Survey of the current status of research into ageing in Europe*, 1998.
- Commission Européenne, *Vers une société pour tous les âges*, 1999.
- Commission Européenne: *Qualité de la vie et gestion des ressources du vivant*, 2000.
- Deuxième assemblée mondiale sur le vieillissement*, Madrid, Nations Unies, 2002.
- Enquête de Santé par Interview*, ISSP, Belgique, 2006.
- L’avenir des soins de santé et des soins pour les personnes âgées: garantir l’accessibilité, la qualité et la viabilité financière*, Commission des Communautés Européennes, Bruxelles, 2001.

-
- L'Europe vieillissante: Conséquences sur le marché du travail et les dépenses publique*, Commission Européenne, Helsinki, 2001.
- Le vieillissement démographique dans l'Union Européenne à l'Horizon 2050*, L'étude d'impact, Commission Européenne, 1997.
- Les attitudes face aux vieillissement et aux personnes âgées*, Commission des Communautés Européennes, Bruxelles, 1993.
- Les européens et la qualité de vie*, INRA, 2000.
- Les tendances en matière de population en Europe et leur sensibilité aux mesures, des pouvoirs publics*, Assemblée Parlementaire, mai 2004.
- Moderniser la protection sociale pour le développement de soins de santé et de soins de longue durée de qualité, accessibles et durables*, Commission de Communautés Européennes, 20.04.2004.
- Plan d'action international de Madrid sur la Vieillesse*, Nation Unie, 2002.
- Politique du vieillissement*, Commission Européenne, 1998.
- Politique sociale en faveur des personnes âgées et leur autonomie*, Assemblée Parlementaire, 1993.
- „Recherche et Vieillesse”, *Gérontologie et Société*, nr.79, 1995.
- „Santé et alimentation”, *Eurobaromètre spécial*, Commission Européenne, 2006.
- Scenariu demografic al Națiunilor Unite*, varianta medie, 2001.
- Soins de santé et soins pour les personnes âgées: soutenir les stratégies nationales visant un degré élevé de protection sociale*, Commission des Communautés Européennes, 03.01.2003.
- Soutenir les stratégies nationales pour l'avenir de soins de santé et de soins aux personnes âgées*, *Rapport de la Commission et du Conseil*, Bruxelles, mars, 2003.
- Vieillesse et protection sociale en Europe et aux Etats-Unis*, DREES, Paris, La Documentation Française, 2004.
- „Vieillesse, aide et soins de santé en Belgique”, *Rapport pour le SPF*, 2004.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE NR. 250-251/2007

CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

**SCENARII ALTERNATIVE DE
PREVIZIUNE A COMPORTAMENTULUI
ECONOMIC PE GRUPE DE RAMURI**

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007

Lucrarea a fost elaborată în cadrul planului de cercetare
al Institutului de Prognoză Economică al Academiei Române pe anul 2006

Coordonator: Cornelia SCUTARU

Colectiv de cercetare:

Florescu Ionel

Dorin Jula

C. Ivan Ungureanu

Mioara Iordan

Bianca Păuna

Cristian Stanică

Asistent cercetare: Maria Cămara

CUPRINS

Introducere	313
1. Scurt demers metodologic.....	315
2. Modele tip panel pentru nivelul doi de agregare din cadrul industriei prelucrătoare	316
3. Modele tip panel pentru subgrupe de ramuri în cadrul industriei prelucrătoare (subgrupa industria grea _IG, industria chimică _ICH, industria construcțiilor de mașini JCM).....	321
4. Modelul de tip M2 (fără omogenitate) pentru celelalte ramuri ale industriei prelucrătoare	327
5. Scenarii alternative de evoluție pentru ramurile industriei prelucrătoare.....	330
Bibliografie selectivă.....	351

Introducere

Lucrarea își propune să pună în evidență disparitățile (domeniile critice), dar și omogenitățile care au apărut în evoluția economiei românești în perioada de tranziție. Pentru ramurile a căror evoluție a urmat un *pattern* comun, utilizând econometria de panel, se construiesc modele de previziune care, în anumite ipoteze privind variabilele exogene, permit simulări de scenarii privind dezvoltarea ramurilor economice. Aceste ipoteze au în vedere să asigure coerența evoluției ramurilor economice cu strategiile dezvoltării durabile și cerințele impuse prin aderarea la Uniunea Europeană,

Obiectivul lucrării

- Utilizarea agregărilor la diferite nivele ale tabelelor input-output și a analizei econometrice pentru modelarea comportamentului pe grupe de ramuri.
- Elaborarea de modele econometrice tip panel (*panel data models*) pentru grupele de ramuri cu *pattern* comun de evoluție și construirea unor simulări de politică economică la nivelul de agregare abordat.

Problema propusă spre rezolvare poate fi formulată astfel: „cum putem prevedea comportamentul evolutiv al ramurilor economice, ținând seama de evoluția lor în timp și de principalele cerințe la nivel macroeconomic impuse de aderarea la Uniunea Europeană?”

Soluția pe care dorim s-o abordăm constă în proiectarea unor modele econometrice bazate pe econometria de tip panel, pentru acele grupe de ramuri care prezintă un *pattern* comun de evoluție în perioada 1989-2003 (perioada pentru care există informație în tabelele input-output).

Scopul propus este elaborarea de scenarii alternative de prognoză pentru simularea impactului măsurilor de politică economică asupra evoluției ramurilor, în condițiile respectării, la nivel macroeconomic, a strategiei de dezvoltare durabilă și a principalelor cerințe ale aderării la Uniunea Europeană.

Etape de lucru

- Etapa I (2005): evaluarea disparităților (domeniilor critice) apărute în evoluția ramurilor economice în perioada de tranziție; identificarea acelor grupe de ramuri care prezintă similitudini (*pattern* comun) în evoluția către economia de piață.

A fost elaborată lucrarea: "Analiza disparităților din economia românească de tranziție. Modele econometrice de tip panel pe grupe de ramuri (nivel maxim de agregare al tabelelor input-output)", 2005, Coordonator: Cornelia Scutaru. Colaboratori: Ionel Florescu, Dorin Jula, Bianca Păuna, Clementina Ivan-Ungureanu, Mioara Iordan.

- Etapa II (2006): utilizarea agregărilor la diferite nivele ale tabelului input-output și a analizei econometrice de tip panel aplicate fiecărui nivel de

agregare pentru modelarea comportamentului pe ramuri; elaborarea de modele econometrice tip panel (*panel data models*) pentru grupele de ramuri cu *pattern* comun de evoluție.

- Etapa III (2007): elaborarea unor scenarii de simulare a impactului măsurilor de politică economică asupra evoluției grupelor de ramuri, în condițiile aderării la Uniunea Europeană.

Stadiul actual al lucrării

Lucrarea este o continuare a studiului din anul precedent (2005), când a fost organizată toată informația disponibilă pe trei nivele de agregare, pentru perioada disponibilă (1989-2002). În anul 2005 s-a lucrat pe o agregare a tabelelor input-output pe nouă ramuri. Datele au fost prelucrate în termeni reali pentru toate grupele de ramuri și toți indicatorii privind resursele, utilizările și indicatorii din cadranul III (vedeți anexa 2). Rezultate: analiza modelelor tip panel indică, pentru relația dintre producție și inputuri, o singură grupare de trei ramuri (industrie, construcții și cercetare-dezvoltare), a căror evoluție urmează îndeaproape seriile reale, atât în ceea ce privește seria ajustată (perioada 1989-2000), cât și în prognoza *ex post* (2001-2002) pe un model cu efecte individuale (di diferiți, fr comuni). Sunt ramuri cu *pattern* comun de evoluție, celelalte prezentând disparități în evoluția din perioada de tranziție.

1. Pornind de la rezultatele obținute în decursul anului trecut, am aplicat aceeași metodologie pentru nivelul următor de agregare. Etapele de lucru din 2006 au fost:

- a) actualizarea datelor pentru anul 2003;
- b) testarea celor patru modele de tip panel (cu omogenitate totală, fără omogenitate, cu efecte fixe și cu efecte individuale - vedeți anexa 1), pentru dependența dintre producția efectivă și inputurile materiale (măsurate prin consumuri intermediare) și umane (măsurate prin remunerarea brută a salariaților). Perioada de referință: 1989-2003. Pentru indicatorii disponibili, vedeți anexa 2. Grupele de ramuri pentru care se face testarea sunt date în anexa 3.
- c) construirea modelelor de tip panel și a scenariilor de simulare a variantelor de politici economice.

1. Scurt demers metodologic

Pentru aprecierea gradului de omogenitate a evoluției ramurilor, am construit (vedeți anexa 1. „Metodologia de lucru cu modele tip panel, adaptată la tabelele input-output”) patru tipuri de modele și testele Fisher aferente. Modelele sunt de tipul:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i x_{it} + \varepsilon_{it}$$

unde:

- y_{it} este variabila dependentă (producția efectivă a ramurii /în anul t);
- x_{it} este variabila independentă - (consumuri intermediare totale primite de ramura /în anul t , resurse umane totale utilizate de ramura /în anul t).

Atunci când se analizează un eșantion de date de tip panel, primul lucru care trebuie testat este omogenitatea sau eterogenitatea procesului aleatoriu care generează datele (tranziția la economia de piață). Econometric, aceasta revine la testarea egalității coeficienților din modelul studiat în dimensiuni individuale. Economic, testul de specificare înseamnă verificarea faptului că modelul teoretic de evoluție este identic (sau cel puțin asemănător în anumite limite) pentru toate ramurile economice, sau din contră, există caracteristici specifice pentru evoluția fiecărei ramuri.

- **M1** – model de omogenitate totală (consideră că termenii liberi α_i sunt egali între ei, $\alpha_i = \alpha$, și coeficienții β_{ij} sunt egali între ei $\beta_{ij} = \beta_i$); avem un singur model.
- **M2** – model fără omogenitate (consideră că atât termenii liberi α_i , cât și coeficienții β_{ij} sunt diferiți); de fapt avem N modele complet diferite;
- **M3** – model cu efecte fixe (consideră că termenii liberi sunt egali între ei, $\alpha_i = \alpha$, în timp ce coeficienții β_{ij} sunt diferiți); avem N modele diferite, cu același termen liber, dar coeficienți β_{ij} diferiți ;
- **M4** – model cu efecte individuale (consideră că numai termenii liberi α_i sunt diferiți, în timp ce coeficienții β_{ij} sunt egali $\beta_{ij} = \beta_i$); avem N modele diferite în care termenii liberi sunt diferiți între ei.

Pentru a evalua gradul de omogenitate sau eterogenitate a evoluției ramurilor sunt utilizate testele Fisher, a căror formule sunt specificate în capitolul „Metodologia de lucru cu modele tip panel, adaptată la tabelele input-output”.

2. Modele tip panel pentru nivelul doi de agregare din cadrul industriei prelucrătoare

Au fost testate cele patru tipuri de modele pentru grupările de ramuri din cadrul industriei prelucrătoare (nivelul doi de agregare) și au fost identificate subgrupele cu *pattern* comun de evoluție.

Industria prelucrătoare include șapte subramuri la nivelul 2 de agregare:

_IE = industria extractivă

_IA = industria alimentară, băuturi

IU = industria ușoară JCH = industria chimică _IC = industria materialelor de construcții _IG = industria grea _ICM = industria construcțiilor de mașini.

Cele patru modele iau în considerare dependența dintre producția efectivă a ramurii (PE) ca variabilă dependentă și consumurile intermediare (CI) și remunerarea salariaților (RS) ca variabile independente.

Rezultatele pentru cele patru modele tip panel (pool estimation, care includ toate cele șapte subramuri ale industriei prelucrătoare), sunt menționate în continuare.

Modelul tip M1 (omogenitate totală)

Dependent Variable: PE1?

Method: Pooled Least Squares

Date: 12/14/06 Time: 09:41

Sample: 1989 2003

Included observations: 15

Cross-sections included: 7

Total pool (balanced) observations: 105

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-75.59268	18.74057	-4.033638	0.0001
CI1?	1.244430	0.018125	68.65685	0.0000
RS1?	1.342030	0.093498	14.35359	0.0000

Modelul tip M2 (fără omogenitate)*Dependent Variable: PE1?**Method: Pooled Least Squares**Date: 12/14/06 Time: 11:56**Sample: 1989 2003**Included observations: 15**Cross-sections included: 7**Total pool (balanced) observations: 105*

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	37.95638	14.32954	2.648821	0.0096
_IE-CI1_IE	2.660650	0.193277	13.76600	0.0000
_IA-CI1_IA	1.239297	0.016000	77.45642	0.0000
_IU-CI1_IU	1.407828	0.028975	48.58737	0.0000
_ICH-CI1_ICH	1.042818	0.027590	37.79720	0.0000
_IC-CI1_IC	1.392219	0.149205	9.330939	0.0000
_IG-CI1_IG	1.098806	0.084211	13.04822	0.0000
_ICM-CI1_ICM	1.086738	0.045225	24.02964	0.0000
_IE-RS1_IE	-0.916461	0.306509	-2.989999	0.0037
_IA-RS1_IA	0.992052	0.156766	6.328238	0.0000
_IU-RS1_IU	0.348890	0.073308	4.759222	0.0000
_ICH-RS1_ICH	0.315457	0.354831	0.889036	0.3765
_IC-RS1_IC	0.467165	0.337634	1.383641	0.1701
_IG-RS1_IG	0.863891	0.485595	1.779037	0.0789
_ICM-RS1_ICM	1.094405	0.089437	12.23662	0.0000
Fixed Effects (Cross)				
_IE-C	-222.9837			
_IA-C	-77.57748			
_IU-C	141.7765			
_ICH-C	86.83920			

_IC-C	-46.93916		
_IG-C	-64.70844		
_ICM-C	183.5931		
Effects Specification			
Cross-section fixed (dummy variables)			
R-squared	0.999278	Mean dependent var	1200.570
Adjusted R-squared	0.999106	S.D. dependent var	881.8114
S.E. of regression	26.36307	Akaike info criterion	9.558662
Sum squared resid	58380.98	Schwarz criterion	10.08945
Log likelihood	-480.8298	F-statistic	5813.652
Durbin-Watson stat	1.419720	Prob(F-statistic)	0.000000

Modelul tip M3 (efecte fixe: constantele egale, coeficienți diferiți)

Dependent Variable: PE1?

Method: Pooled Least Squares

Date: 12/14/06 Time: 12:01

Sample: 1989 2003

Included observations: 15

Cross-sections included: 7

Total pool (balanced) observations: 105

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	44.82065	16.41837	2.729908	0.0076
_IE-CI1_IE	2.089935	0.168413	12.40959	0.0000
_IA-CI1_IA	1.210508	0.012799	94.57577	0.0000
_IU-CI1_IU	1.497206	0.025516	58.67708	0.0000
_ICH-CI1_ICH	1.043481	0.036919	28.26421	0.0000
_IC-CI1_IC	1.183041	0.164091	7.209645	0.0000
_IG-CI1_IG	1.002234	0.105858	9.467716	0.0000
_ICM-CI1_ICM	1.289158	0.032138	40.11271	0.0000
_IE-RS1_IE	-1.669655	0.318001	-5.250472	0.0000
_IA-RS1_IA	0.782782	0.168646	4.641570	0.0000
_IU-RS1_IU	0.475961	0.088886	5.354727	0.0000
_ICH-RS1_ICH	0.997644	0.316348	3.153624	0.0022

Model tip M4 (efecte individuale) constante diferite, coeficienți egali

Dependent Variable: PE1?

Method: Pooled Least Squares

Date: 12/14/06 Time: 12:03

Sample: 1989 2003

Included observations: 15

Cross-sections included: 7

Total pool (balanced) observations: 105

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	46.56794	17.15422	2.714663	0.0079
CI1?	1.218292	0.020515	59.38465	0.0000
RS1?	0.711571	0.069468	10.24310	0.0000
Fixed Effects (Cross)				
_IE-C	-90.45556			
_IA-C	-9.798157			
_IU-C	236.4306			
_ICH-C	-110.3529			
_IC-C	-39.16124			
_IG-C	-118.8241			
_ICM--C	132.1614			

Effects Specification			
Cross-section fixed (dummy variables)			
R-squared	0.997120	Mean dependent var	1200.570
Adjusted R-squared	0.996880	S.D. dependent var	881.8114
S.E. of regression	49.25872	Akaike info criterion	10.71387
Sum squared resid	232936.4	Schwarz criterion	10.94135
Log likelihood	-553.4780	F-statistic	4154.089
Durbin-Watson stat	0.646200	Prob(F-statistic)	0.000000

Testele Fisher pentru cele șapte subramuri ale industriei prelucrătoare

$F1=83,4$ evoluția ramurilor nu a fost omogenă, pragul de omogenitate de 33.4 fiind inacceptabil;

$F2=20,9$ nu se poate construi un model cu efecte individuale (M4), cu $\beta_{ij}=\beta$ egali, dar α_i diferiți;

$F3=-8,3$ nu se poate lua în considerare un model cu efecte fixe, în care $\alpha_i=\alpha$ să fie egali, iar β_{ij} diferiți.

Concluzie: cele șapte subramuri ale industriei prelucrătoare nu au avut o evoluție omogenă și nu se poate identifica un *pattern* comun de evoluție. Se impune căutarea unor subgrupe de ramuri.

3. Modele tip panel pentru subgrupe de ramuri în cadrul industriei prelucrătoare (subgrupa industria grea _IG, industria chimică _ICH, industria construcțiilor de mașini JCM)

Etapa II a constat într-o muncă de rutină, în care au fost izolate sistematic diferite subgrupe de ramuri, pentru a identifica pe cele care au avut un *pattern* comun de evoluție. A fost identificată o grupă formată din trei ramuri: industria grea (JG), industria chimică (JCH) și industria construcțiilor de mașini (JCM).

Rezultate pentru subgrupa (_IG, _ICH, JCM):

Modelul tip M1 (omogenitate totală)

Dependent Variable: PE1?

Method: Pooled Least Squares

Date: 12/14/06 Time: 13:48

Sample: 1989 2003

Included observations: 15

Cross-sections included: 3

Total pool (balanced) observations: 45

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-65.40938	30.76533	-2.126074	0.0394
CH1?	1.149325	0.054629	21.03855	0.0000
RS1?	1.511563	0.156631	9.650479	0.0000
R-squared	0.986842	Mean dependent var		1193.953
Adjusted R-squared	0.986215	S.D. dependent var		708.9671
S.E. of regression	83.23927	Akaike info criterion		11.74566
Sum squared resid	291008.6	Schwarz criterion		11.86610
Log likelihood	-261.2773	F-statistic		1574.947
Durbin-Watson stat	0.394487	Prob(F-statistic)		0.000000

Modelul tip M2 (fără omogenitate)*Dependent Variable: PE1?**Method: Pooled Least Squares**Date: 12/14/06 Time: 13:48**Sample: 1989 2003**Included observations: 15**Cross-sections included: 3**Total pool (balanced) observations: 45*

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	106.5310	19.09030	5.580373	0.0000
_IG-CI1_IG	1.098806	0.088181	12.46087	0.0000
_ICH-CI1_ICH	1.042818	0.028890	36.09581	0.0000
_ICM-CI1_ICM	1.086738	0.047357	22.94797	0.0000
_IG-RS1_IG	0.863891	0.508484	1.698956	0.0980
_ICH-RS1_ICH	0.315457	0.371556	0.849017	0.4015
_ICM-RS1_ICM	1.094405	0.093653	11.68581	0.0000
Fixed Effects (Cross)				
_IG-C	-133.2831			
_ICH-C	18.26458			
_ICM-C	115.0185			

Effects Specification**Cross-section fixed (dummy variables)**

R-squared	0.998760	Mean dependent var	1193.953
Adjusted R-squared	0.998484	S.D. dependent var	708.9671
S.E. of regression	27.60571	Akaike info criterion	9.650779
Sum squared resid	27434.72	Schwarz criterion	10.01211
Log likelihood	-208.1425	F-statistic	3623.079
Durbin-Watson stat	1.510302	Prob(F-statistic)	0.000000

Modelul tip M3 (efecte fixe: constantele egale, coeficienți diferiți)*Dependent Variable: PE1?**Method: Pooled Least Squares**Date: 12/14/06 Time: 13:49**Sample: 1989 2003**Included observations: 15**Cross-sections included: 3**Total pool (balanced) observations: 45*

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	72.87969	24.44711	2.981116	0.0050
_IG-CI1_IG	0.964375	0.113993	8.459980	0.0000
_ICH-CI1_ICH	1.043248	0.038917	26.80710	0.0000
_ICM-CI1_ICM	1.257020	0.039228	32.04428	0.0000
_IG-RS1_IG	0.505798	0.679174	0.744725	0.4610
_ICH-RS1_ICH	0.758300	0.364545	2.080129	0.0443
_ICM-RS1_ICM	0.861755	0.105792	8.145747	0.0000
R-squared	0.997624	Mean dependent var		1193.953
Adjusted R-squared	0.997249	S.D. dependent var		708.9671
S.E. of regression	37.18782	Akaike info criterion		10.21187
Sum squared resid	52551.49	Schwarz criterion		10.49291
Log likelihood	-222.7672	F-statistic		2659.004
Durbin-Watson stat	0.802124	Prob(F-statistic)		0.000000

Model tip M4 (efecte individuale) constante diferite, coeficienți egali*Dependent Variable: PE1?**Method: Pooled Least Squares**Date: 12/14/06 Time: 13:50**Sample: 1989 2003**Included observations: 15**Cross-sections included: 3**Total pool (balanced) observations: 45*

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	94.82349	14.97111	6.333764	0.0000

CI1?	1.032119	0.022623	45.62276	0.0000
RS1?	1.174897	0.062314	18.85441	0.0000
Fixed Effects (Cross)				
_IG-C	-113.6150			
_ICH-C	-57.09690			
_ICM-C	170.7119			
Effects Specification				
Cross-section fixed (dummy variables)				
R-squared	0.998461	Mean dependent var	1193.953	
Adjusted R-squared	0.998307	S.D. dependent var	708.9671	
S.E. of regression	29.17258	Akaike info criterion	9.688775	
Sum squared resid	34041.58	Schwarz criterion	9.889515	
Log likelihood	-212.9974	F-statistic	6486.735	
Durbin-Watson stat	1.702467	Prob(F-statistic)	0.000000	

Testele Fisher pentru cele trei subramuri (_IG, _ICH, _ICM)

$F1=57,6$ evoluția ramurilor nu a fost omogenă, pragul de omogenitate de 83.4 fiind inacceptabil;

$F2=2,2$ dacă se admite un prag de omogenitate de 2.2, se poate construi un model cu efecte individuale (M4), cu $\beta_{ij}=\beta$ egali, dar α_i diferiți; (este un model în care productivitatea totală a factorilor a evoluat diferit pe ramuri, în timp ce elasticitățile producției efective față de consumurile intermediare primite și, respectiv, remunerația plătită au evoluat asemănător în cele trei subramuri).

$F3=10,9$ nu se poate lua în considerare un model cu efecte fixe, în care $\alpha_i = \alpha$ să fie egali, iar β_{ij} diferiți.

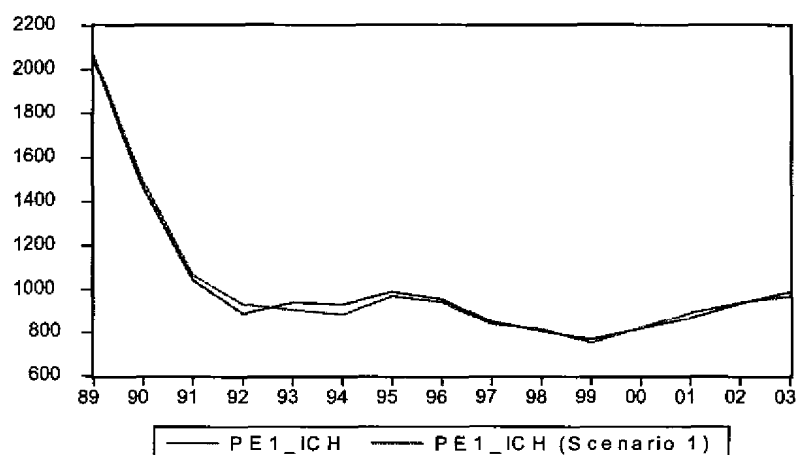
Modelul:

$$PE1_IG = -113,6149688 + 94,8234922 + 1,032118773*CI1_IG + 1,174897463*RS1_IG$$

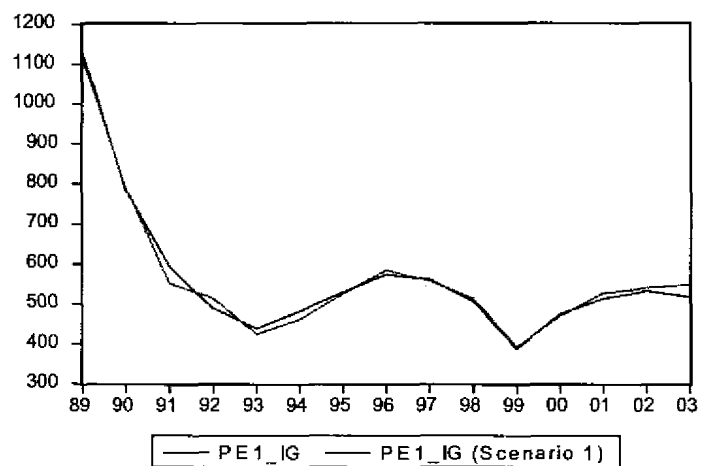
$$PE1_ICH = -57,09690221 + 94,8234922 + 1,032118773*CI1_ICH + 1,174897463*RS1_ICH$$

$$PE1_ICM = 170,711871 + 94,8234922 + 1,032118773*CI1_ICM + 1,174897463*RS1_ICM$$

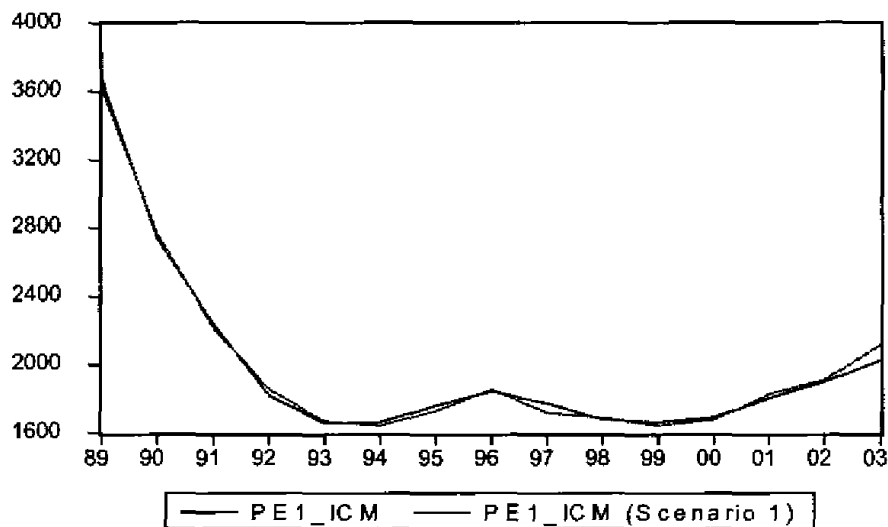
Rezolvarea dinamică a modelului pentru industria chimică

Rezolvarea dinamică a modelului pentru industria grea

Rezolvarea dinamică a modelului pentru industria construcțiilor de mașini

În rezolvarea dinamică a modelului fiecare iterație se bazează pe iterația precedentă, astfel încât graficele de mai sus indică faptul că modelul astfel construit duce la o bună ajustare a comportamentului fiecărei ramuri în parte. Desigur, este vorba de comportamentul limitat de ecuațiile luate în considerare, care reflectă dependența dintre producția efectivă și variabilele independente (consumurile intermediare și remunerarea salariaților). Prin urmare putem utiliza acest model în construirea de scenarii alternative de previziune a comportamentului celor trei ramuri ale industriei prelucrătoare.

4. Modelul de tip M2 (fără omogenitate) pentru celelalte ramuri ale industriei prelucrătoare

Întrucât pentru celelalte patru ramuri nu am găsit subgrupe cu un *pattern* comun de evoluție, vom lua în considerare evoluțiile pe model de tip M2, fără omogenitate. Acest model îl reconstruim pentru cele patru ramuri care nu au pattern comun de evoluție. El va fi diferit de modelul de tip M2 construit pentru toate cele șapte ramuri ale industriei prelucrătoare.

Modelul tip M2 (fără omogenitate) pentru ramurile: _IE, industria extractivă, **_IA**, industria alimentară, băuturi, **_IU**, industria ușoară, **_IC**, industria materialelor de construcții

Dependent Variable: PE1?

Method: Pooled Least Squares

Date: 01/31/07 Time: 15:28

Sample: 1989 2003

Included observations: 15

Cross-sections included: 4

Total pool (balanced) observations: 60

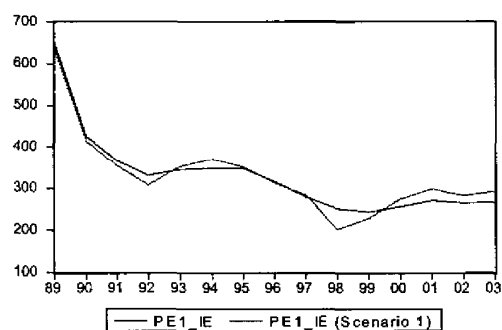
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-13.47458	20.24610	-0.665540	0.5089
_IE-CI1_IE	2.660650	0.186152	14.29289	0.0000
_IA-CI1_IA	1.239297	0.015410	80.42109	0.0000
_IU-CI1_IU	1.407828	0.027907	50.44707	0.0000
_IC-CI1_IC	1.392219	0.143704	9.688084	0.0000
_IE-RS1_IE	-0.916461	0.295209	-3.104442	0.0032
_IA-RS1_IA	0.992052	0.150987	6.570454	0.0000
_IU-RS1_IU	0.348890	0.070606	4.941383	0.0000
_IC-RS1_IC	0.467165	0.325188	1.436601	0.1573
Fixed Effects (Cross)				
_IE-C	-171.5527			
_IA-C	-26.14651			
_IU-C	193.2075			
_IC-C	4.491803			

Effects Specification

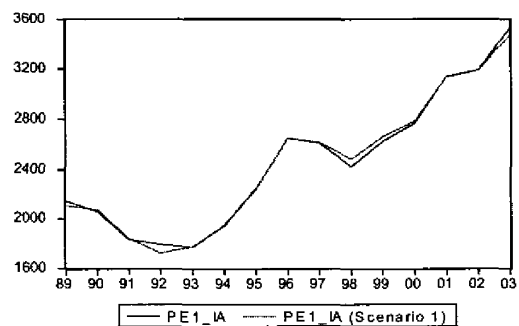
Cross-section fixed (dummy variables)

R-squared	0.999473	Mean dependent var	1205.533
Adjusted R-squared	0.999353	S.D. dependent var	997.8803
S.E. of regression	25.39122	Akaike info criterion	9.483540
Sum squared resid	30946.27	Schwarz criterion	9.902409
Log likelihood	-272.5062	F-statistic	8279.810
Durbin-Watson stat	1.311449	Prob(F-statistic)	0.000000

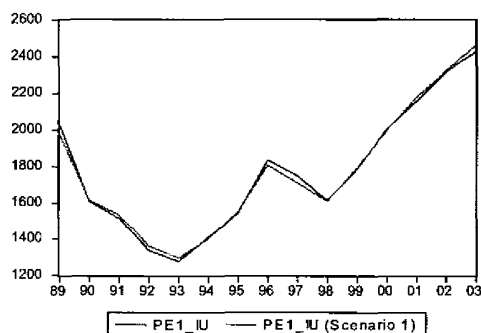
Rezolvarea dinamică a modelului pentru industria extractivă

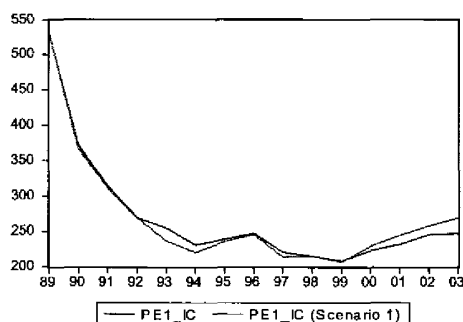
Rezolvarea dinamică a modelului pentru industria alimentară

Rezolvarea dinamică a modelului pentru industria ușoară

Rezolvarea dinamică a modelului pentru industria materialelor de construcții

Graficele de mai sus indică faptul că modelul astfel construit duce la o ajustare acceptabilă a comportamentului fiecărei ramuri în parte. Ca și mai sus, este vorba de comportamentul limitat de ecuațiile luate în considerare, care reflectă dependența dintre producția efectivă și variabilele independente (consumurile intermediare și remunerarea salariaților). Prin urmare, putem utiliza acest model în construirea unor scenarii alternative de previziune a comportamentului celor patru ramuri ale industriei prelucrătoare care nu prezintă un *pattern* comun de evoluție.

5. Scenarii alternative de evoluție pentru ramurile industriei prelucrătoare

Ipoteze de lucru

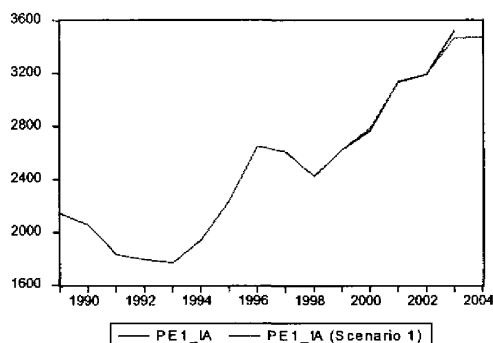
Scenariul 1: considerând că în evoluția consumurilor intermediare nu au loc schimbări față de anul precedent, considerăm posibilă scăderea inflației și creșterea productivității muncii, astfel încât salariul real să aibă o creștere de 2% (presupunem deci o creștere a salariului nominal cu 2 puncte procentuale peste nivelul de inflație).

Scenariul 2: considerând că în evoluția salariilor nu au loc schimbări față de scenariul precedent, considerăm posibilă creșterea nivelului tehnologic astfel încât consumurile intermediare necesare producției să aibă o scădere de 2% în fiecare ramură.

Tabelele cu rezultatele comparative sunt date în anexa 3.

Rezolvarea modelelor pentru scenariul 1

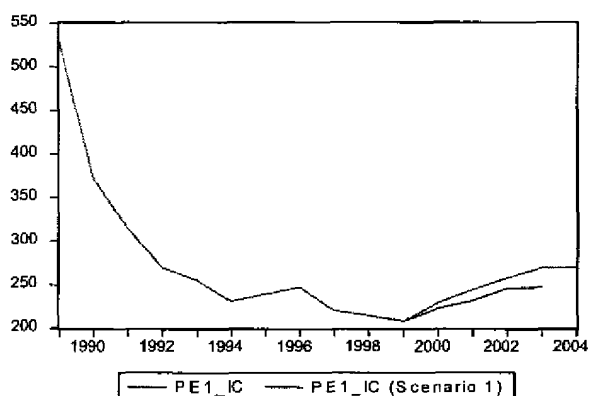
Industria alimentară

Soluția dinamică a modelului indică trei consecințe imediate ca urmare a creșterii salariului real cu 2%:

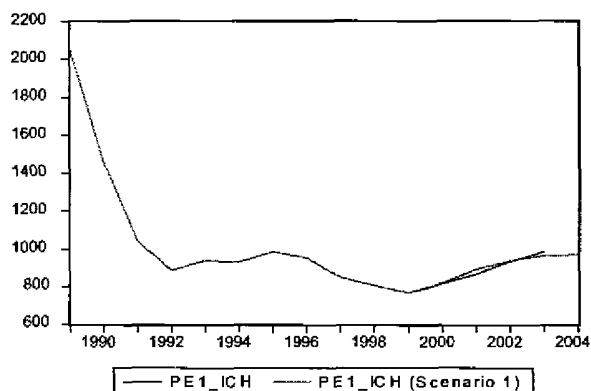
- această creștere este destul de apropiată de creșterile medii anuale din ramura industriei alimentare;
- În anul 2003 producția efectivă a crescut mai repede decât o permite simularea modelului;
- o creștere salarială situată la acest nivel nu duce la o scădere a producției (doar la o relativă stagnare a acesteia) nici măcar în cazul în care, așa cum am presupus, nu are loc nici o îmbunătățire de ordin tehnologic, care să ducă la o scădere a consumurilor intermediare,

Industria materialelor de construcții

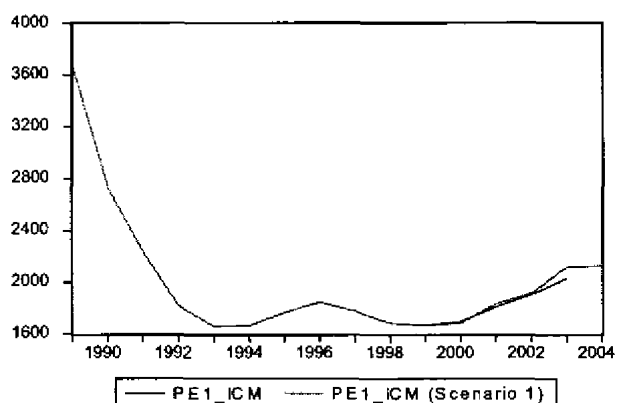
Dependența dintre nivelul producției și remunerarea salariaților, în condițiile absenței unui progres tehnologic în industria materialelor de construcții, este de așa natură încât o creștere a salariului real cu 2% ar duce la o creștere a producției efective.

Industria chimică

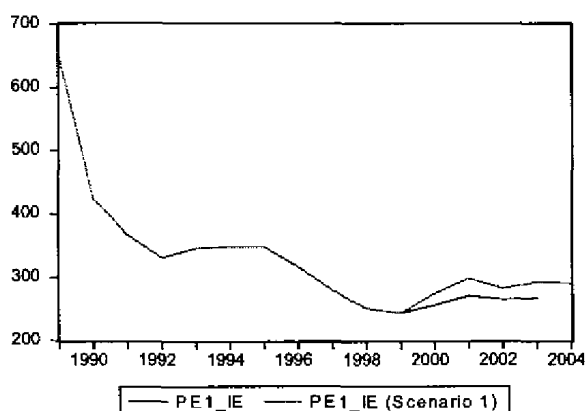
Ca și în industria alimentară, în industria chimică creșterea de 2% este destul de apropiată de creșterile înregistrate din anii 2000-2003. O asemenea creștere salarială duce, însă, la o stagnare a producției în anul 2004.

Industria construcțiilor de mașini

În industria construcțiilor de mașini creșterea salariului real cu 2% aproximează destul de bine ceea ce s-a întâmplat în realitate în anii 2000-2002; în 2003, însă, o creștere de 2% a salariului real ar fi dus la o creștere a producției efective, urmată de o stagnare a acesteia în 2004.

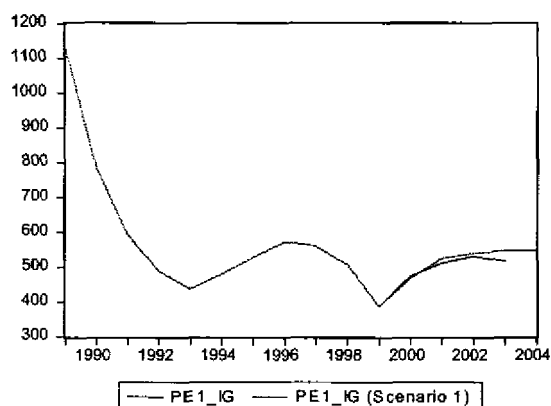
Industria extractivă

În industria extractivă dependența dintre nivelul producției și remunerarea salariaților, în condițiile absenței unui progres tehnologic, este de așa natură încât o

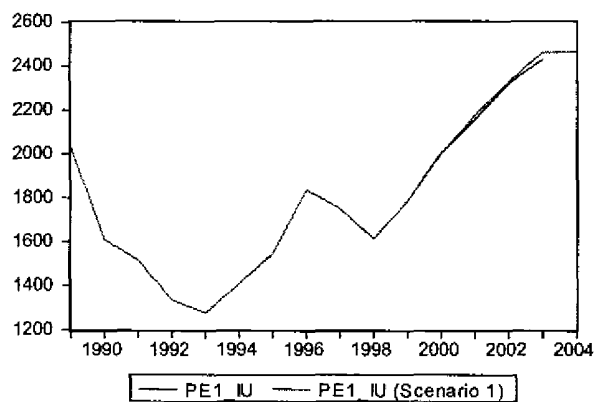
creștere a salariului real cu 2% ar duce la o creștere (oscilantă) a producției efective.

Industria grea

Ca și în industria chimică, în industria grea creșterea de 2% este destul de apropiată de creșterile din anii 2000-2002. O asemenea creștere salarială duce, însă, la o stagnare a producției în anii 2003-2004.

Industria ușoară

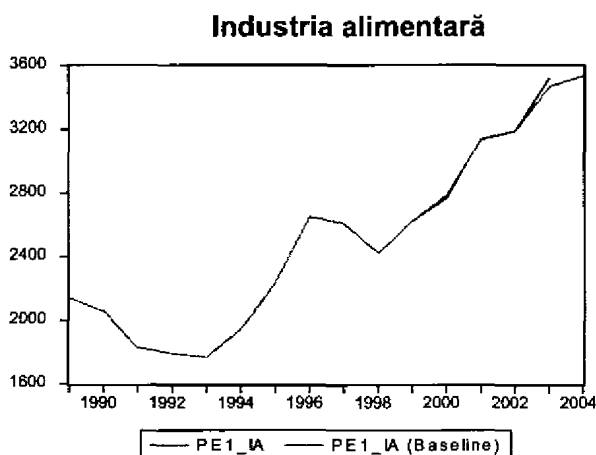

În industria ușoară creșterea de 2% este destul de apropiată de creșterile din anii 2000-2003. O asemenea creștere salarială duce, însă, la o stagnare a producției în anul 2004.

Rezolvarea modelelor pentru scenariul 2

Scenariul 2: considerând că în evoluția salariilor nu au loc schimbări față de scenariul precedent, considerăm posibilă creșterea nivelului tehnologic astfel încât consumurile intermediare necesare producției să aibă o scădere de 2% în fiecare ramură.

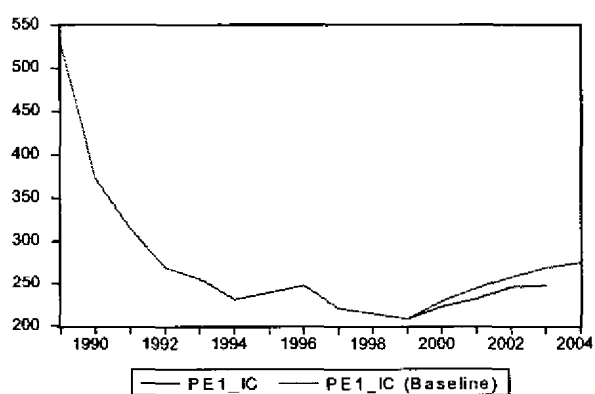
Tabelele cu rezultatele comparative sunt date în anexa 3.

Soluția dinamică a modelului indică următoarele consecințe:

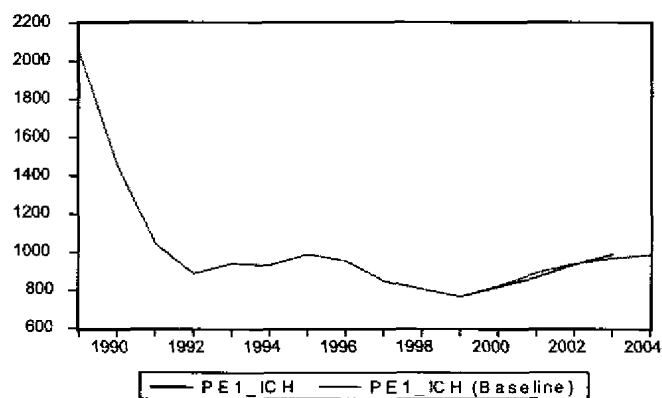
- aceasta evoluție este destul de apropiată de evoluțiile anuale din ramura industriei alimentare;
- În anul 2003 producția efectivă a crescut mai repede decât o permite simularea modelului;
- În ipotezele formulate, are loc o creștere a producției efective.

Industria materialelor de construcții

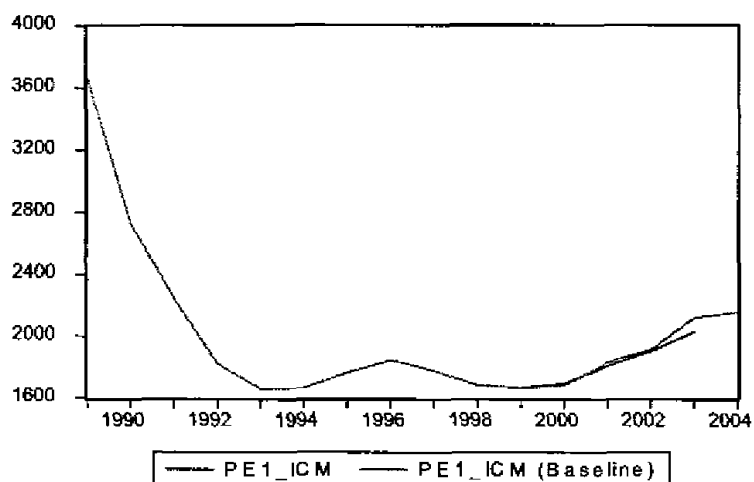
În ipotezele formulate, modelul indică posibilitatea creșterii producției efective în ramura materialelor de construcții.

Industria chimică

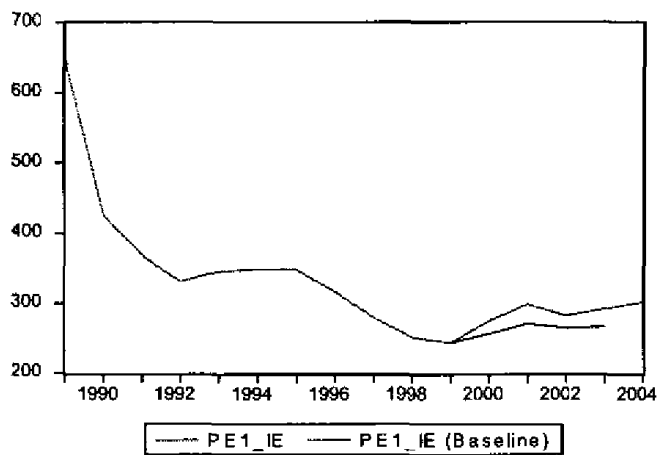
În industria chimică ipotezele acestui scenariu sunt confirmate de evoluția reală a ramurii; se prefigurează o ușoară creștere a producției efective.

Industria construcțiilor de mașini

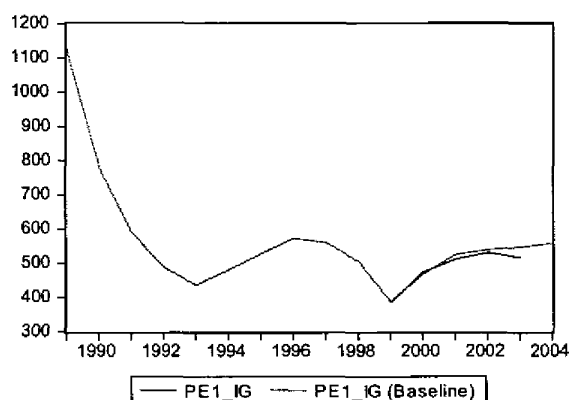
În industria construcțiilor de mașini apar diferențe între evoluția reală a ramurii și scenariul 2 în anul 2003. Ipotezele formulate permit o ușoară creștere a producției efective în 2004.

Industria extractivă

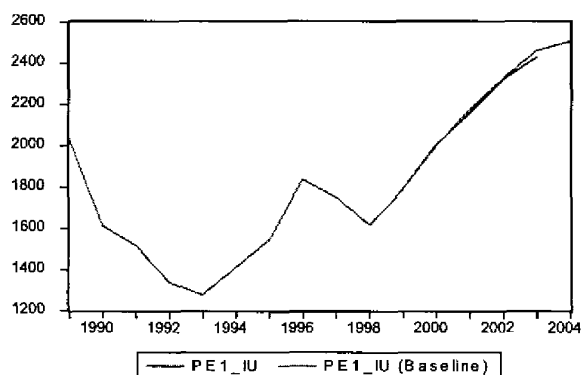
În industria extractivă dependența dintre nivelul producției și variabilele exogene (consumurile intermediare și remunerarea salariaților), este de așa natură încât în ipotezele formulate producția efectivă ar avea o creștere oscilantă comparativ cu evoluția reală.

Industria grea

În industria grea apar diferențe între evoluția reală a ramurii și scenariul 2 în anul 2003. Ipotezele formulate permit o ușoară creștere a producției efective în 2004.

Industria ușoară

În industria ușoară ipotezele acestui scenariu sunt confirmate de evoluția reală a ramurii; se prefigurează o evoluție ascendentă a producției efective.

Anexa 1. Metodologia de lucru

Modelele construite sunt de tipul:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i x_{it} + \varepsilon_{it}$$

unde:

- y_{it} este variabila dependentă (producția efectivă; sau VAB a ramurii i în anul t);
- x_{it} este variabila independentă – (consumuri intermediare totale primite de ramura i în anul t ; resurse financiare totale, resurse umane totale).

Atunci când se analizează un eșantion de date de tip panel, primul lucru care trebuie testat este omogenitatea sau eterogenitatea procesului aleatoriu care generează datele (tranziția la economia de piață). Econometric, aceasta revine la testarea egalității coeficienților din modelul studiat în dimensiuni individuale. Economic, testul de specificare înseamnă verificarea faptului că fie modelul teoretic de evoluție este identic (sau cel puțin asemănător în anumite limite) pentru toate ramurile economice, fie, din contră, există caracteristici specifice pentru evoluția fiecărei ramuri.

Sunt testate:

- modele tip panel cu omogenitate totală (tip M1-consideră că termenii liberi α_i sunt egali între ei, $\alpha_i = \alpha$, și coeficienții β_{ij} sunt egali între ei $\beta_{ij} = \beta_i$); se formează un singur model;
- model fără omogenitate (tip M2-consideră că atât termenii liberi α_i , cât și coeficienții β_{ij} sunt diferiți); de fapt avem N modele complet diferite;
- model cu efecte fixe (tip M3-consideră că termenii liberi sunt egali între ei, $\alpha_i = \alpha$ în timp ce coeficienții β_{ij} sunt diferiți);
- model cu efecte individuale (tip M4-consideră că numai termenii liberi α_i sunt diferiți, în timp ce coeficienții β_{ij} sunt egali $\beta_{ij} = \beta_i$); avem N modele diferite în care termenii liberi sunt diferiți între ei;

pentru următoarele trei tipuri de dependențe: producția efectivă (PE), valoarea adăugată brută (VAB) și excedentul brut de exploatare (EBE), în funcție de inputurile materiale (măsurate prin consumuri intermediare CI) și umane (măsurate prin remunerarea brută a salariaților RS).

Construirea statisticilor testului

Presupunem că, în modelul inițial, reziduurile $\varepsilon_{i,t}$ sunt distribuite independent în dimensiunile i și t , urmează o lege de distribuție normală, de medie nulă și dispersie constantă și finită σ_ε^2 . Presupunem, de asemenea, că dispersia σ_ε^2 este cunoscută.

Testul de omogenitate globală

Analizăm, mai întâi, testul privind ipoteza de omogenitate totală H_0^1 :

$$H_0^1: \alpha_i = \alpha, \beta_i = \beta, \forall i \in [1, N]$$

Fie F_1 statistica Fischer asociată acestui test. Testul revine la impunerea a $(k+1)(N-1)$ restricții lineare asupra coeficienților modelului. Mai mult, sub ipoteza alternativă H_1^1 , există cel mult NK coeficienți diferiți între componentele celor N vectori β_i (de dimensiune k) și N constante individuale. Deci, numărul gradelor de libertate este $NT - N(k+1)$.

$$H_1^1: \exists (i,j) \in [1, N] / \alpha_i \neq \alpha_j, \text{ sau } \beta_i \neq \beta_j$$

Definiția 1.1. Statistica de tip Fischer F_1 asociată testului de omogenitate totală H_0^1 :

$$H_0^1: \alpha_i = \alpha, \beta_i = \beta, \forall i \in [1, N]$$

În modelul $y_{i,t} = \alpha_i + \beta_i' x_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$, urmează o distribuție Fischer cu $(N-1)(k+1)$ și $NT - N(k+1)$ grade de libertate și se scrie sub forma

$$F_1 = \frac{\frac{(SCR_{1,c} - SCR_1)}{(N-1)(k+1)}}{\frac{SCR_1}{NT - N(k+1)}}$$

unde SCR_1 reprezintă suma pătratelor reziduurilor din modelul inițial, iar $SCR_{1,c}$ este suma pătratelor reziduurilor din modelul restricționat sub ipoteza de omogenitate totală:

$$y_{i,t} = \alpha + \beta' x_{i,t} + \varepsilon_{i,t}.$$

Dacă valoarea calculată a statisticii Fischer pentru eșantionul considerat este superioară pragului teoretic de $\alpha\%$ se respinge ipoteza nulă de omogenitate.

Prin urmare: se evaluează cu ajutorul *Pool Estimation* cele două modele: unul cu coeficienții (α_i, β_i) diferiți (modelul inițial) și altul restricționat sub ipoteza de omogenitate totală (coeficienții egali cu α , respectiv cu β). Testele celor două modele conțin suma pătratelor reziduurilor, așa că F_1 se calculează după relațiile de mai sus, unde N = numărul de ramuri luate în considerare, T = orizontul de timp, k = numărul de variabile explicative. Dacă acest F_1 este mai mare de un prag, să zicem 5%, se respinge ipoteza nulă de omogenitate; dar pragul îl alegem noi, deci dacă F_1 este cuprins între 1% și 3% putem spune că „gradul de omogenitate este cuprins între 1% și 3%”. Desigur că un prag prea mare de omogenitate poate duce la un model fără omogenitate.

Greul cade pe alegerea ramurilor care intră în „grămadă” (*pool*). Ne putem gândi la ramuri extractive, agricole, prelucrătoare; sau: ramuri exportatoare, producătoare pentru *CI, CF, FBCF*. De reținut ideea de a pleca cu un nucleu de ramuri omogene la care se adaugă alte ramuri și se testează omogenitatea, până se depășește un prag, să zicem de 2-3%.

Testul de omogenitate a coeficienților β_i

Ipoteza de omogenitate a coeficienților β_i , notată H_0^2 se scrie:

$$H_0^2 : \beta_i = \beta, \forall i \in [1, M]$$

Fie F_2 statistica Fischer asociată testului de omogenitate a coeficienților β_i .

Sub ipoteza nulă H_0^2 nu se impune nici o restricție referitoare la coeficienții individuali α_i . Dacă acceptăm ipoteza de independență și normalitate a reziduurilor, atunci se poate construi o statistică de tip Fischer pentru a testa cele $(N-1)k$ restricții lineare. Sub ipoteza alternativă H_1^2 , se regăsește modelul inițial cu $NT - N(k+1)$ grade de libertate.

Definiția 1.1. Statistica de tip Fischer F_2 asociată testului de omogenitate totală H_0^2 :

$$H_0^2 : \beta_i = \beta, \forall i \in [1, M]$$

În modelul $y_{i,t} = \alpha_i + \beta_i' x_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$, urmează o distribuție Fischer cu $(N-1)k$ și $NT - N(k+1)$ grade de libertate și se scrie sub forma

$$F_2 = \frac{\frac{(SCR_{1,c'} - SCR_1)}{(N-1)k}}{\frac{SCR_1}{NT - N(k+1)}}$$

unde SCR_1 reprezintă suma pătratelor reziduurilor din modelul inițial, iar $SCR_{1,c'}$ este suma pătratelor reziduurilor din modelul restricționat (modelul cu efecte individuale):

$$y_{i,t} = \alpha_i + \beta'x_{i,t} + \varepsilon_{i,t}.$$

Dacă valoarea calculată a statisticii Fischer pentru eșantionul considerat este superioară pragului teoretic de $\alpha\%$ se respinge ipoteza nulă de omogenitate.

Testul de omogenitate a constantelor α_i

Ipoteza de omogenitate a coeficienților α_i , notată H_0^3 se scrie:

$$H_0^3: \alpha_i = \alpha, \forall i \in [1, M]$$

Fie F_3 statistica Fischer asociată testului de omogenitate a constantelor α_i . Sub ipoteza nulă, se impune egalitatea parametrilor β_i . Dacă admitem ipoteza de independență și normalitate a reziduurilor, atunci se poate construi o statistică de tip Fischer pentru a testa cele $N-1$ restricții lineare. Sub ipoteza alternativă, H_1^3 , coeficienții β_i sunt toți egali, dar constantele diferă de la un individ la altul. În consecință, numărul gradelor de independență este $NT - N - k$.

Definiția 1.2. Statistica de tip Fischer F_3 asociată testului de omogenitate totală H_0^3 :

$$H_0^3: \alpha_i = \alpha, \forall i \in [1, M]$$

În modelul $y_{i,t} = \alpha_i + \beta'x_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$, urmează o distribuție Fischer cu $(N-1)$ și $N(T-1) - k$ grade de libertate și se scrie sub forma

$$F_3 = \frac{\frac{(SCR_{1,c} - SCR_{1,c'})}{N-1}}{\frac{SCR_{1,c'}}{N(T-1) - k}}$$

unde $SCR_{1,c}$ reprezintă suma pătratelor reziduurilor din modelul restricționat sub ipoteza $\beta_i = \beta$ (modelul cu efecte individuale), iar $SCR_{1,c'}$ este suma pătratelor reziduurilor din modelul restricționat sub ipoteza de omogenitate totală:

$$y_{i,t} = \alpha + \beta'x_{i,t} + \varepsilon_{i,t}.$$

Dacă valoarea calculată a statisticii Fischer pentru eșantionul considerat este superioară pragului teoretic de $\alpha\%$ (de exemplu, 5%) se respinge ipoteza nulă de omogenitate.

Anexa 2. Lista indicatorilor incluși în studiu

Indicatorii au fost evaluați în termeni reali și se referă la:

a) elementele de resurse din tabelele input-output pe 105 ramuri:

- producția distribuită;
- importul;
- impozitul pe circulația mărfurilor;
- alte impozite pe produs;
- adaosul comercial (marje comerciale);
- taxele vamale;
- subvențiile pe produs;
- total resurse;

b) elementele de utilizări din tabelele input-output pe 105 ramuri:

- consumul intermediar total dat de fiecare ramură celorlalte ramuri;
- consumul final total;
- consumul final din gospodăriile populației;
- consumul final al administrației publice;
- consumul final al administrației private;
- formarea brută de capital fix
- exportul;
- variația stocului;
- total utilizări;

c) elementele din cadrantul III al tabelelor input-output pe 105 ramuri:

- producția efectivă;
- consumul intermediar primit de fiecare ramură de la celelalte ramuri;
- valoarea adăugată brută;
- remunerarea brută a salariaților;
- excedentul brut de exploatare.

Deflatarea s-a făcut cu ajutorul deflatorilor corespunzători fiecărui indicator, calculați pe baza tabelelor input-output pe 105 ramuri (vedeți cap. referitor la baza de date).

Anexa 3. Agregarea și codificarea ramurilor

1. Agricultură:

- _01A. Cultura vegetală
- _02A. Creșterea animalelor
- _03A. Servicii auxiliare
- _04A. Silvicultura și economia vânatului
- _05A. Exploatare forestieră
- _06A. Piscicultura și pescuitul

2. Industria

2.1. Industria extractivă

- _07IE. Extracția și prepararea cărbunelui (inclusiv sisturile și nisipurile bituminoase)
- _08IE. Extracția petrolului (inclusiv activități de servicii anexe acestuia)
- _09IE. Extracția gazelor naturale (inclusiv activități de servicii anexe acestuia)
- _10IE. Extracția și prepararea minereurilor radioactive
- _11IE. Extracția și prepararea minereurilor feroase
- _12IE. Extracția și prepararea minereurilor neferoase - alumină, cupru, plumb, crom, metale prețioase, metale rare
- _13IE. Extracția minereurilor pentru industria materialelor de construcții
- _14IE. Extracția nisipului și argilei
- _15IE. Extracția și prepararea minereurilor pentru industria chimică
- _16IE. Extracția și prepararea sării
- _17IE. Extracția și prepararea altor minerale nemetalifere

2.2. Industria alimentară

- _18IA. Producția, prelucrarea și conservarea cărnii
- _19IA. Producția, prelucrarea și conservarea peștelui și produselor din pește
- _20IA. Prelucrarea și conservarea fructelor și legumelor
- _21IA. Producerea uleiurilor și grăsimilor vegetale și animale
- _22IA. Fabricarea produselor lactate
- _23IA. Fabricarea produselor de morărit, a amidonului și a produselor din amidon
- _24IA. Fabricarea produselor pentru hrana animalelor
- _25IA. Fabricarea altor produse alimentare
- _26IA. Fabricarea băuturilor
- _27IA. Industria tutunului

2.3. Industria ușoară

- _28IU. Industria textilă și a produselor textile
- _29IU. Industria confecțiilor din textile
- _30IU. Industria confecțiilor din blănuri și piele
- _31IU. Industria pielăriei și încălțămintei
- _32IU. Industria de prelucrare a lemnului (exclusiv industria mobilei)
- _33IU. Industria celulozei, hârtiei și cartonului și a articolelor din hârtie și carton
- _34IU. Edituri, poligrafie și reproducerea înregistrărilor pe suport
- _77IU. Producția de mobilier
- _78IU. Alte activități industriale

2.4. Industria chimică

- _35IC. Cocsificarea
- _36IC. Prelucrarea țițeiului
- _37IC. Prelucrarea combustibililor nucleari
- _38IC. Fabricarea produselor chimice de bază
- _39IC. Fabricarea pesticidelor și a altor produse agrochimice
- _40IC. Fabricarea vopselelor și lacurilor
- _41IC. Fabricarea medicamentelor și a produselor farmaceutice
- _42IC. Fabricarea săpunurilor, detergenților, a produselor de întreținere, cosmetice și de parfumerie
- _43IC. Fabricarea altor produse chimice
- _44IC. Fabricarea fibrelor și firelor sintetice sau artificiale
- _45IC. Producția de articole din cauciuc
- _46IC. Producția de articole din material plastic

2.5. Industria materialelor de construcții

- _47C. Fabricarea sticlei și a articolelor din sticlă
- _48C. Fabricarea articolelor din ceramică refractară și nerefractară (exclusiv cele pentru construcții)
- _49C. Fabricarea plăcilor și dalelor din ceramică
- _50C. Fabricarea cărămizilor, țiglelor și a altor produse pentru construcții
- _51C. Fabricarea cimentului, varului, ipsosului
- _52C. Fabricarea elementelor din beton, ciment și ipsos
- _53C. Tăierea, fasonarea și finisarea pietrei
- _54C. Fabricarea altor produse din minerale nemetalice

2.6. Industria grea

- _55IG. Siderurgia și producția de feroaliaje

- _56IG. Producția de tuburi
- _57IG. Alte produse siderurgice
- _58IG. Producția metalelor prețioase și a altor metale neferoase
- _59IG. Turnătorie

2.7. Industria de mașini

- _60IM. Industria construcțiilor metalice și a produselor din metal
- _61IM. Fabricarea de echipamente pentru producerea și utilizarea energiei mecanice (fără motoarele pentru avioane, vehicule și motociclete)
- _62IM. Fabricarea de mașini de utilizare generală
- _63IM. Fabricarea de mașini agricole și forestiere
- _64IM. Fabricarea mașinilor unelte
- _65IM. Fabricarea altor mașini de utilizare specifică
- _66IM. Armament și muniție
- _67IM. Fabricarea mașinilor și aparatelor de uz casnic
- _68IM. Industria de mijloace ale tehnicii de calcul și de birou
- _69IM. Industria de mașini și aparate electrice
- _70IM. Industria de echipamente, aparate de radio, televizoare și comunicații
- _71IM. Industria de aparatură și instrumente medicale, de precizie, optică și ceasornicărie

2.8. Industria mijloacelor de transport

- _72IT. Industria mijloacelor de transport rutier
- _73IT. Construcții și reparații navale
- _74IT. Producția și repararea mijloacelor de transport feroviar și a materialului rulant
- _75IT. Construcții și reparații de aeronave
- _76IT. Producția de motociclete și biciclete și alte mijloace de transport (inclusiv pentru invalizi)

3. Energie

- _79E. Producția și distribuția energiei electrice
- _80E. Producția și distribuția gazelor (exclusiv extracția gazului metan)
- _81E. Producția și distribuția energiei termice și a apei calde
- _82E. Capturarea, epurarea și distribuția apei

4. Construcții

- _83C. Construcții

5. Comerț

- _84CO. Comerț cu ridicata și amănuntul
- _85CO. Hoteluri
- _85CO. Restaurante

6. Transporturi

- _87T. Transporturi pe calea ferată
- _88T. Alte transporturi
- _89T. Transporturi prin conducte
- _90T. Transporturi pe apă (maritime, de coastă, fluviale)
- _91T. Transporturi aeriene
- _92T. Activități anexe și auxiliare de transport, activități ale agenților de
voiaj
- _93T. Activități ale agenților de turism și asistență turistică
- _94T. Activități de poștă și de curier
- _95T. Telecomunicații

7. Finanțe-bănci

- _96F. Activități financiare, bancare și de asigurări
- _97F. Tranzacții imobiliare

8. Cercetare-dezvoltare

- _98D. Informatică și activități conexe
- _99D. Cercetare – dezvoltare
- _100D. Activități de arhitectură, inginerie și alte servicii tehnice
- _101D. Alte activități de servicii pentru întreprinderi

9. Activități sociale

- _102S. Administrația publică și apărare, asistență socială obligatorie
- _103S. Învățământ
- _104S. Sănătate și asistență socială
- _105S. Alte activități de servicii colective, sociale și personale

Anexa 4. Rezultatele celor două scenarii alternative
Scenariul 1 (*scenario 1*) și scenariul 2 (*baseline*)

Industria alimentară

obs	PE1_IA	PE1_IA_0	PE1_IA_1
1989	2142.300	2142.300	2142.300
1990	2055.800	2055.800	2055.800
1991	1829.800	1829.800	1829.800
1992	1792.200	1792.200	1792.200
1993	1769.900	1769.900	1769.900
1994	1943.100	1943.100	1943.100
1995	2236.500	2236.500	2236.500
1996	2649.900	2649.900	2649.900
1997	2610.800	2610.800	2610.800
1998	2422.600	2422.600	2422.600
1999	2624.000	2624.000	2624.000
2000	2766.300	2784.809	2784.809
2001	3138.700	3134.102	3134.102
2002	3190.700	3188.977	3188.977
2003	3521.900	3468.289	3468.289
2004	NA	3538.447	3471.674

Industria materialelor de construcții

obs	PE1_IC	PE1_IC_0	PE1_IC_1
1989	529.3000	529.3000	529.3000
1990	372.6000	372.6000	372.6000
1991	314.1000	314.1000	314.1000
1992	269.4000	269.4000	269.4000
1993	255.2000	255.2000	255.2000
1994	231.0000	231.0000	231.0000
1995	239.1000	239.1000	239.1000
1996	247.3000	247.3000	247.3000
1997	220.5000	220.5000	220.5000
1998	214.6000	214.6000	214.6000
1999	208.2000	208.2000	208.2000
2000	222.8000	229.2193	229.2193
2001	231.6000	244.2840	244.2840
2002	245.6000	257.7372	257.7372
2003	247.2000	269.2765	269.2765
2004	NA	274.8417	269.8408

Industria chimică

obs	PE1_ICH	PE1_ICH_0	PE1_ICH_1
1989	2049.000	2049.000	2049.000
1990	1458.400	1458.400	1458.400
1991	1042.000	1042.000	1042.000
1992	887.4000	887.4000	887.4000
1993	939.6000	939.6000	939.6000
1994	930.4000	930.4000	930.4000
1995	987.3000	987.3000	987.3000
1996	953.5000	953.5000	953.5000
1997	848.4000	848.4000	848.4000
1998	804.8000	804.8000	804.8000
1999	766.4000	766.4000	766.4000
2000	816.5000	820.8693	820.8693
2001	866.5000	891.1847	891.1847
2002	934.4000	938.5544	938.5544
2003	986.8000	966.5554	966.5554
2004	NA	985.1319	969.7699

Industria construcțiilor de mașini

obs	PE1_ICM	PE1_ICM_0	PE1_ICM_1
1989	3668.200	3668.200	3668.200
1990	2732.400	2732.400	2732.400
1991	2239.100	2239.100	2239.100
1992	1819.800	1819.800	1819.800
1993	1660.500	1660.500	1660.500
1994	1665.900	1665.900	1665.900
1995	1765.000	1765.000	1765.000
1996	1847.000	1847.000	1847.000
1997	1776.500	1776.500	1776.500
1998	1682.800	1682.800	1682.800
1999	1666.100	1666.100	1666.100
2000	1696.100	1681.573	1681.573
2001	1808.100	1831.938	1831.938
2002	1903.500	1914.610	1914.610
2003	2029.000	2119.925	2119.925
2004	NA	2157.012	2127.294

Industria extractivă

obs	PE1_IE	PE1_IE_0	PE1_IE_1
1989	647.8000	647.8000	647.8000
1990	425.5000	425.5000	425.5000
1991	366.9000	366.9000	366.9000
1992	330.9000	330.9000	330.9000
1993	345.3000	345.3000	345.3000
1994	348.4000	348.4000	348.4000
1995	348.3000	348.3000	348.3000
1996	316.5000	316.5000	316.5000
1997	279.6000	279.6000	279.6000
1998	250.8000	250.8000	250.8000
1999	243.5000	243.5000	243.5000
2000	256.2000	274.5188	274.5188
2001	270.7000	298.4260	298.4260
2002	264.7000	282.3438	282.3438
2003	266.8000	292.3153	292.3153
2004	NA	301.8622	290.2405

Industria grea

obs	PE1_IG	PE1_IG_0	PE1_IG_1
1989	1128.200	1128.200	1128.200
1990	782.3000	782.3000	782.3000
1991	592.5000	592.5000	592.5000
1992	488.0000	488.0000	488.0000
1993	437.2000	437.2000	437.2000
1994	481.5000	481.5000	481.5000
1995	528.0000	528.0000	528.0000
1996	572.3000	572.3000	572.3000
1997	560.8000	560.8000	560.8000
1998	505.8000	505.8000	505.8000
1999	386.6000	386.6000	386.6000
2000	474.1000	468.8395	468.8395
2001	511.8000	525.2388	525.2388
2002	530.8000	539.3634	539.3634
2003	516.6000	547.0582	547.0582
2004	NA	558.3740	548.6266

Industria ușoară

obs	PE1_IU	PE1_IU_0	PE1_IU_1
1989	2032.200	2032.200	2032.200
1990	1611.200	1611.200	1611.200
1991	1516.300	1516.300	1516.300
1992	1336.500	1336.500	1336.500
1993	1276.800	1276.800	1276.800
1994	1410.500	1410.500	1410.500
1995	1544.900	1544.900	1544.900
1996	1836.700	1836.700	1836.700
1997	1751.100	1751.100	1751.100
1998	1614.600	1614.600	1614.600
1999	1787.000	1787.000	1787.000
2000	2004.500	1999.633	1999.633
2001	2157.700	2176.208	2176.208
2002	2319.700	2326.255	2326.255
2003	2427.400	2460.478	2460.478
2004	NA	2506.093	2462.814

Bibliografie selectivă

- Dobrescu, E., „Transition Economy-a Weakly Structured System”, în: *Romanian Economic Review*, nr. 41, 1996.
- Dobrescu, E., „Dihotomia real-nominal în economia românească de tranziție”, suplimentul revistei: *Microeconomia aplicată*, nr. 1, 1997.
- Dobrescu, E., *Macromodels of the Romanian Transition Economy* - third edition, Expert Publishing House, Bucharest, 2000.
- Dobrescu, E., *Tranziția în România - Abordări econometrice*, Editura Economică, București, 2002.
- Jula, D., *Econometria*, Editura Brent, București.
- Mereuță, C; Ciupagea, C; M. Calotă; C. Oncescu; C. Scutaru; F. Bejan; U. Wiener; P. Joița; T. Straus, *Industria prelucrătoare românească*, Editura Fundației PRO, București, 2000.
- Scutaru, C, „Un modele agregate du processus inflationniste”, în: *Observer*, nr. 4, 1997.
- Scutaru, C; Pelinescu, E., „Evolution des agregats monetaires”, în: *Revue Roumaine des Sciences Economiques*, nr. 2, 1998.
- Scutaru, C; Ghiță, A., *Chaos and Order in transition: Exchange Policy and Social Costs (Inflation-Unemployment)*, MEET IV, ACE Phare Project, University of Leicester, 1998.
- Scutaru, C; Florescu, I., „Global Competitiveness of Sectors – Favoring factors and barriers Proceedings of the Romanian Academy”, series C: *Humanities and Social Sciences*, no. 1-2003, The Publishing House of the Romanian Academy.
- Voiculescu, D.; Mereuță, C. et al., *Analiza competitivității economiei românești orizont 2000-2005-2010. Soluții strategice alternative*, Editura Academiei, București, 1998.
- Iordan, Marioara (coord.) și colectiv de autori din INCE, IPE, IEM, IEN, *Macromodelul economiei românești de tranziție*. Banca de date.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

PROBLEME ECONOMICE NR. 252/2007

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

CENTENAR
NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007

CUPRINS

OPERA LUI NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN ȘI DISCUȚII ÎN JURUL EI.....	359
NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN, UNUL DINTRE CEI MAI MARI ECONOMIȘTI-MATEMATICIENI AI SECOLULUI al XX-lea.....	368
Bibliografie selectivă.....	379
PROBLEME ECONOMICE NR. 253/2007	381
<i>NOILE DIMENSIUNI ALE GLOBALIZĂRII ȘI INTEGRĂRII REGIONALE</i>	383
1. COORDONATE DEFINITORII ALE PROCESULUI DE GLOBALIZARE ȘI INTEGRARE REGIONALĂ.....	385
1.1. Abordări conceptuale	385
1.2. Național și regional în contextul globalizării	388
1.3. Cooperarea internațională în ecuația procesului de globalizare – regionalizare	389
1.4. Rolul Organizației Națiunilor Unite – ONU în dinamica globalizării: evoluție și reformă.....	390
2. INTEGRARE, COOPERARE ȘI PARTENERIAT LA SCARĂ INTERREGIONALĂ	396
2.1. Forme și modalități de redimensionare a procesului de integrare și cooperare internațională.....	396

OPERA LUI NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN ȘI DISCUȚII ÎN JURUL EI

acad. Aurel IANCU

Înainte de a intra în subiect, câteva date biografice: născut la 4 februarie 1906 la Constanța, tatăl ofițer, mama profesoară, a urmat școala primară în localitate, apoi ca bursier la Liceul Mănăstirea Dealu. Înclinațiile și dragostea sa de matematică l-au determinat să urmeze facultatea de matematică la Universitatea din București, studiile doctorale în statistică matematică la Sorbona, apoi specializare în statistică la University College din Londra. Pe baza unei burse Reckefeller, a mers la Harvard unde a urmat cursurile de economie și a colaborat cu Joseph Schumpeter. Întors în țară, a ocupat mai multe funcții publice și didactice legate de statistică și comerț exterior și a fost secretar general al Comisiei de Armistițiu. Scăpând de urmărirea securității, în 1948 a emigrat în SUA unde a lucrat ca cercetător și profesor de economie mai întâi la Harvard apoi la Universitatea Vanderbilt din Nashville-Tennessee. A decedat în octombrie 1994 la vârsta de 88 de ani. Realizările sale științifice îl situează pe Nicholas Georgescu-Roegen ca cel mai cunoscut și cel mai apreciat economist român din toate timpurile.

A analiza și vorbi despre opera profesorului Nicholas Georgescu-Roegen este un act temerar deoarece, așa cum recomandă unii dintre admiratorii săi – de exemplu, Boulding – trebuie să întrunești cel puțin trei competențe – cea de economist, cea de matematician și cea de fizician. La toate acestea cred că ar mai trebui adăugată și a patra competență, cea de biolog, împreună cu calificativul de foarte bun. Mulți matematicieni de frunte – Octav Onicescu, Gheorghe Mihoc ș.a. –, precum și autorități în materie de economie matematică (de exemplu Paul Samuelson), recunosc cu admirație talentul, originalitatea și însemnatele contribuții ale profesorului Georgescu-Roegen la soluționarea celor mai dificile probleme de modelare și luciditatea cu care el aplică matematica în economie. Mulți fizicieni au primit creațiile științifice ale profesorului cu simpatie, iar biologii și ecologiștii îl revendică pe profesor fără rezerve.

După cei doi ani de studii intense sub îndrumarea directă a magistrului său, Schumpeter, fost profesor de economie la Harvard, (iar în tinerețe, fost profesor la Cernăuți), după funcțiile economice pe care le-a avut în România timp de circa 12 ani (1937-1948) și după studiile elaborate și publicate, Georgescu-Roegen a devenit economist, și nu un economist oarecare, ci unul special, de mare anvergură și profunzime cu un vast bagaj de cunoștințe științifice, adesea comparat cu mari economiști creatori în materie – Pareto, Samuelson, Timbergen, Keynes. Unii îl compară cu Marx, Edgeworth și Schumpeter prin

erudiție în materie de economie și filozofie, spirit critic și contribuții la deschiderea noilor paradigme în științele economice. Însă, așa cum afirmă Mirowski, Roegen îi domină pe aceștia trei prin dezinvoltura cu care stăpânește literatura din domeniul matematicii și fizicii și prin engleza sa perfectă. Profesorului i-a plăcut să se considere mai întâi de toate economist deși backgroundul său profesional era cel de matematician și statistician. În intervenția mea, mă voi aventura să fac unele aprecieri asupra operei roegeniene de pe poziția de economist, poziție cu care realmente mă simt onorat deoarece în fruntea breslei mele s-a aflat profesorul Nicholas Georgescu-Roegen un strălucit economist român, deschizător de noi orizonturi ale științei economice „il padre di una economia radicale” cum a afirmat Giorgio Nebbia sau „savantul savanților și economistul economiștilor” cum l-a numit Samuelson.

De primele crâmpoie ale operei sale am luat cunoștință în anii 1967-1968 când îmi pregăteam teza de doctorat „Eficiența economică maximă. Metode de modelare”. Atunci am studiat două dintre articolele sale privind teoria consumului și alte articole despre analiza input-output și despre funcțiile de producție. Toți cititorii săi recunosc că nu este deloc ușor să parcurgi și să înțelegi textele profesorului Georgescu-Roegen atât de dense, profunde și erudite. Într-adevăr, a fost un efort deosebit pentru mine pentru a înțelege textele acelor articole.

În anul academic 1970-1971, în calitatea mea de *visiting scholar* la Massachusetts Institute of Technology (MIT), departamentul Economics, l-am întâlnit de mai multe ori pe profesorul Samuelson la seminarul de gândire economică. Când a auzit de la Domar (îndrumătorul meu științific) că sunt din România, printre primele întrebări au fost dacă îl cunosc pe profesorul Georgescu-Roegen și dacă Cernăuțiul mai aparține României – orașul în care a funcționat ca profesor în tinerețe magistrul lor comun, Schumpeter. Apoi mi-a spus că Georgescu-Roegen vrea să scrie o carte de bioeconomie și dacă eu știu lucruri în plus. Spusele lui arătau mai degrabă semne de curiozitate și nedumerire față de preocupările de până atunci ale bunului său prieten. Cartea privind „Entropia și procesul economic” nu apăruse încă pentru a înțelege noua orientare a lui Georgescu-Roegen.

În răspunsul la o scrisoare a mea prin care doream să fac o vizită la Nashville, în cursul lunii iunie 1971, și dacă mă poate primi, profesorul Georgescu-Roegen îmi exprimă acordul însă, printre altele, și reproșul că în loc să-mi desfășor programul de cercetare la dânsul am preferat să merg la „dușmanii lui de la MIT”. Adevărul este că în actele pe care le înaintasem la New-York cu câteva luni înainte de plecarea mea în SUA, în ordinea de preferință a profesorilor cu care urma să lucrez erau trecuți Domar, Solow și Koopmans, principalii creatori de modele în domeniu, având în vedere că tema mea de cercetare era despre modele de creștere economică, domeniu de cercetare pe care Georgescu-Roegen îl combătea cu toată convingerea.

Pe moment am luat drept glumă afirmația sa cunoscând relațiile foarte bune (prietenești) pe care le avea cu prof. Samuelson care funcționa ca profesor la MIT, dar necunoscând relațiile proaste cu ceilalți. Ceva mai târziu, atunci când am citit prefața la cartea sa „Analytical Economics”, precum și cartea „Entropy Law” mi-am dat seama că profesorul Roegen nu glumiseră de loc. Cei mai mulți economiști modelați de la MIT și de la Harvard, ca și de la multe alte universități, se aflau pe baricada opusă celei pe care se situa în acel moment Georgescu - Roegen în materie de folosire a modelării matematice în științele economice. Războiul deja începuse odată cu apariția cărții „Analytical Economics” și s-a amplificat prin publicarea cărții „Entropy Law and Economic Process”.

Printre puținii care îl înțelegeau și îi luau apărarea se aflau Samuelson, Boulding, Gupton. Iată ce afirmă Samuelson în prefața de la cartea „Analytical Economics” publicată în 1966: „Despre cineva care e și economist și expert în matematici poți, în general, fi sigur că va fi un partizan entuziast al economiei matematice, adesea cu pretenții exagerate când își spune părerea asupra acestui subiect. Georgescu-Roegen este o excepție de la această regulă. Cum are o formație matematică foarte înaltă, el este cu totul imun la puterea de seducție a acestui subiect și este în stare să păstreze o atitudine obiectivă și detașată asupra utilizării matematicii”.

Având ocazia să cunosc unele din lucrările lui Georgescu-Roegen și constatând cu acest prilej bogăția de idei ale autorului, precum și instrumentarul științific modern cu care el operează în cercetarea economică, mi-am pus în gând să încep demersurile pentru traducerea lucrărilor sale în limba română. În urma consultărilor cu regretatul dr. Ihor Lemnij, cunosător și el al unor lucrări ale profesorului, primul pas a fost acela de a recomanda Editurii Politice apariția în limba română a lucrării „Entropy Law”, proaspăt editată în Statele Unite.

Cu mult efort și cu peripețiile de rigoare, cartea, cu titlul „Legea entropiei și procesul economic”, a apărut în limba română în 1979, în colecția „Idei contemporane”, în ciuda opoziției unor paznici ideologici din acea vreme și grație sprijinului și intervenției energice a profesorului Valter Roman, directorul Editurii Politice. În final, condiția editării acestei cărți a fost aceea de a elimina unele pagini critice la adresa comunismului și de a accepta pe Barbu Zaharescu, ideologul de serviciu al Partidului, să colaboreze la „definitivarea” prefeței pe care deja o pregătisem împreună cu regretatul acad. Gheorghe Mihoc.

Ideea de a publica în limba română întreaga operă a lui Georgescu-Roegen nu m-a părăsit nici o clipă. Însă abia după anul 1990 ideea a putut fi pusă în operă cu sprijinul înțeleptului profesor și al soției sale, precum și al Institutului Național de Cercetări Economice (acad. Tudorel Postolache și acad. Constantin Ionete în calitate de foști directori generali ai institutului și a prof. Ioan Franc Valeriu în calitate de editor) și al Băncii Naționale a României (prof. Mugur Isărescu) care finanțează editarea volumelor.

În cele două săptămâni petrecute în vara anului 1992, în biblioteca Universității Vanderbilt și în biblioteca personală a profesorului, am reușit ca

întreaga operă, însumând peste 4000 de pagini, mare parte compusă din articole publicate în diferite reviste timp de peste 60 de ani, să fie clasificată pe cele șapte volume în colecția „Opere complete”, cu titluri care să reflecte cât mai fidel conținutul fiecăruia. În linii generale, fiecare volum conține materiale scrise și publicate într-o anumită etapă a îndelungatei sale cariere, cu tematicile, instrumentarul de analiză și modurile de abordare specifice fiecărei etape în funcție de preocupările sale profesionale și de programele de cercetare ale timpului. După aceste criterii au fost publicate în limba română, în seria de „Opere complete” în Colecția „Biblioteca Băncii Naționale” următoarele volume: *Omul și opera* – (vol. 1); *Economia României* – (vol. 2); *Statistică și matematică* – (vol. 3, Cartea 1); *Metoda statistică* – (vol. 3, cartea 2); *Economie analitică* – (vol. 4); *Legea entropiei și procesul economic* – (vol. 5). Se află în pregătire pentru editare: *Energia și miturile energiei* – (vol. 6) și *Epistemologia roegeniană* – (vol. 7).

Tânărul Georgescu-Roegen a debutat în cercetare în două domenii apropiate – statistică și aplicații matematice în economie. Studiile elaborate se referă la: elemente de statistică matematică, problema cercetării componentelor ciclice ale unui fenomen (teza de doctorat); probleme de statistică aplicată și de aplicații matematice; alegerea: utilitate și expectație; probleme ale analizei input-output ș.a.

Toate contribuțiile din această arie de probleme sunt cuprinse în două volume din „Opere complete”. Ele i-au adus faimă profesorului în întreaga lume științifică din domeniu. Pregătirea sa matematică și statistică deosebit de solidă obținută la Universitatea din București cu profesori renumiți (Onicescu, Lalescu, Țițeica ș.a.), precum și specializarea sa în statistică obținută la cursurile doctorale de la Sorbona cu profesorii Aftalion, Darmon, Fréchet, Borel, și în cadrul programului postdoctoral de la University College din Londra sub îndrumarea marelui statistician Karl Pearson i-au oferit tânărului Georgescu-Roegen condițiile unei ascendențe generale față de toți colegii de breaslă cu care venea în contact și cu care colabora, printr-o forță de înțelegere și de creație științifică ieșite din comun, depășind de fiecare dată convenționalismul așa-numitelor științe normale. Cunoștințele statistice l-au făcut să vadă mai limpede și mai realist procesele economice și sociale și relațiile dintre acestea.

Paul Samuelson, fost coleg cu Roegen în echipele de cercetare de la Harvard, în prefața la cartea „Analytical Economics” scrie următoarele: „Profesorul Georgescu-Roegen a fost pionier în economia matematică. Epoca noastră aproape l-a ajuns din urmă. Spre deosebire însă de iepure, el aleargă înaintea urmăritorilor săi formând o serie divergentă”. El niciodată nu a fost ajuns din urmă de foștii săi colegi.

De la un anumit moment dat, Georgescu-Roegen s-a considerat convertit la profesia de economist. Șansa sa de a adopta noua profesie este legată de trei evenimente pe care Georgescu-Roegen le menționează în memoriile sale:

1. obținerea unei burse pentru a studia și cerceta în SUA;

2. izbucnirea crizei care a făcut să dispară Institutul „Barometrul economic de la Harvard, ceea ce l-a determinat pe tânărul Georgescu-Roegen să ceară transferul la departamentul economic de la Universitatea Harvard la care funcționa profesorul Schumpeter;
3. interesul lui Schumpeter pentru a aduna în jurul lui pe cei mai buni cunosători ai problemelor metodologice privind ciclurile economice cu care să colaboreze la planuita sa carte „Business Cycles”.

Îndeplinind aceste criterii, Georgescu-Roegen a fost cooptat în echipa lui Schumpeter pentru a urma cursurile de economie și de a desfășura activitate de cercetare alături de nume importante de economiști: Paul Samuelson, Wassily Leontief, Oskar Lange, Fritz Machlup, Gerhard Titner și Nicholas Kaldor, toți sub coordonarea lui Schumpeter. În scurt timp, toți aceștia au ajuns să facă parte din elita mondială a lumii economiștilor prin contribuțiile lor la dezvoltarea științei economice. După cum remarcă Paul Samuelson, „...Georgescu-Roegen este mult mai mult decât un economist matematician. El este mai întâi un economist, și încă primul care respinge pretențiile limbajului simbolic. Subtilitățile conceptelor, de productivitate marginală și de utilitate nu scapă privirii sale sceptice”.

Anii petrecuți la Harvard în preajma lui Schumpeter au fost cei mai productivi pentru Roegen pe linia formării sale ca economist dar și pe linia afirmării lui ca cercetător.

În 1936, încheie programul de cercetare în calitate sa de bursier la Harvard și revine în țară. Deși el declară că cei 12 ani cât a lucrat în România până la emigrarea sa definitivă în SUA, în 1948, au fost ani pierduți pentru cariera lui de cercetător de elită într-o comunitate academică de prestigiu, totuși el a realizat și publicat diferite studii despre economia și agricultura României cuprinse în volumul 2 al „Operei complete”. În plus, și acest lucru poate este cel mai important, el a studiat și cunoscut direct realitățile unei economii slab dezvoltate, predominant rurală și, ca atare, a putut face comparații cu economiile industrializate care devorează resursele energetice epuizabile și spoliază mediul natural. Tocmai această perioadă, care i-a adus multe necazuri personale încât, așa cum spune în memoriile sale, s-a simțit exilat în țara lui, i-a fost totuși de mare folos pe plan intelectual și pe cel al cunoașterii realităților, în abordările lui neortodoxe de mai târziu.

După revenirea sa în SUA, Georgescu-Roegen nu a avut probleme deosebite în ce privește reintegrarea sa în comunitatea pe care o părăsise. El a continuat să fie bine apreciat prin contribuțiile sale anterioare, iar cunoștințele sale economice, matematice și statistice și capacitatea sa creativă au permis adaptarea sa rapidă la noua problemă din domeniul aplicațiilor matematice în economie. În scurt timp, Georgescu-Roegen a devenit printre cei mai activi și mai apreciați membri ai asociației econometricienilor alături de nume bine cunoscute în domeniu – Samuelson, Solow, Leontief, Koopmans, Malinvaud,

Arrow, Debreu ș.a. toți aceștia obținând, începând cu anul 1970, Premiul Nobel pentru economie.

În întreaga perioadă, până prin 1960-1965, Georgescu-Roegen a mers în sensul curentului prin tematică, mod de abordare și concluzii, adică, în sensul de a aplica, fără negări sau critici demolatoare la adresa modului de înfăptuire a programului de extindere a utilizării matematicii în știința economică, program în care el în fapt credea și pe care l-a sprijinit din plin. Așa cum declară însuși profesorul, atât timp cât a adus contribuții la dezvoltarea economiei matematice „a fost un răsărit al economiștilor matematicieni”. Din momentul în care însă Georgescu-Roegen a început să denunțe abuzul de matematică în descrierea, analiza și predicția proceselor economice, precum și în descoperirea și formularea legilor economice fără verificări minime și să acuze de șarlatanie, a început să se producă ruptura definitivă între el și grupul neoclastic care domina scena științifică americană și nu numai. Confruntând conținutul și rezultatele modelelor de care se ocupau neoclasicii (de altfel minți luminate și inteligente), cu realitățile economice, mai ales din țările subdezvoltate pe care profesorul le cunoscuse ca nimeni altul, Georgescu-Roegen a început să analizeze critic anumite fundamente ale dogmelor economiei matematice și ale modelării unor legi și procese, modelări care întorc lucrurile pe dos, autorii lor pretinzând nici mai mult și nici mai puțin ca sistemele economice să se adapteze acestora. Georgescu-Roegen, ca și Hayek, vede în aceasta nu doar o simplă absurditate de ordin științific, ci un real pericol de ordin social și politic. Modelul nu este subiectul, ci instrumentul și acesta din urmă este cel care trebuie adaptat.

Ceea ce îl irita pe Georgescu-Roegen era faptul că exagerările mergeau așa departe încât știința economică în fapt începea să fie tratată ca făcând parte din clasa științelor logico-matematice, în care teoria apare ca un ansamblu de teze ce se pot deduce din punct de vedere logic din axiome, de multe ori arbitrar alese. În atare condiții, o teorie economică (un model) nu pare a fi altceva decât un corp de teze formulate exact și deduse logic din anumite premise care nu se contrazic reciproc. Firește, o asemenea teorie poate prezenta interes doar din punct de vedere logic matematic contribuind la dezvoltarea acestei științe, însă nu este potrivită în știința economică întrucât ea face parte din clasa științelor aplicative unde criteriul adevărului este, în primul rând, realitatea practică, nu doar inexistența contradicțiilor în raționamentele logice.

Întrucât la economiștii neoclasici a contat doar logica nu și verificarea sau confruntarea cu practica, modelele fundamentale ale acestui curent atât de prolific își pierd relevanța în raport cu realitatea, rămân doar cu o valoare pur speculativă sau cu valoarea unui exercițiu didactic. Asemenea argumente, odată acceptate, năruie cele mai mari și mai superbe construcții de modele neoclasice: echilibrul general (Walras), eficiența optimă (Pareto), creșterea economică bazată pe ipoteza randamentului descrescând al capitalului (Solow) ciclul produsului (Vernon) ș.a.

Georgescu-Roegen nu a negat niciodată necesitatea modelării matematice în formularea legilor economice și în descrierea proceselor și sistemelor economice. El invită pe toți zeloșii modelişti la cunoașterea realităților economice, precum și la prudență în folosirea instrumentului matematic, mai ales că nu toate procesele și fenomenele economice și sociale se pot exprima prin numere. Există procese calitative și transformări dialectice de care trebuie ținut seama. În această privință, el face referiri la Hegel, Marx și Engels.

De asemenea, ca statistician versat, Georgescu-Roegen a văzut și a evidențiat în studiile sale natura intrinsec stochastică a proceselor și legilor economice. El respinge puterea de anticipație a modelelor deterministe dacă nu sunt efectuate analize calitative prealabile ale variabilelor și fără determinările și verificările econometrice ale ipotezelor și parametrilor prin aplicarea analizelor de regresie.

Cele mai multe dintre ideile care privesc aritmomorfismul, dialectica proceselor, formele stochastice în raport cu formele deterministe etc. sunt expuse într-o formă elegantă, erudită și profundă în special în volumul 7, privind epistemologia roegeniană și în volumul 5, privind entropia și procesul economic din „Opere complete”.

Ceea ce a produs ruptura definitivă de economia convențională (neoclastică) nu numai prin critici ca până acum, ci și printr-un nou *weltanschauung* a fost apariția ultimelor lui lucrări fundamentale: *Legea entropiei și procesul economic* (1970), *Energia și miturile energetice, eseuri de economie instituțională și analitică* (1975). Problematika supusă cercetării, limbajul utilizat, instrumentele de analiză sunt aproape integral schimbate, renovate. Orizontul dezbaterilor este mult lărgit, luându-se în discuție și problemele sociale, ecologice, problema resurselor ș.a. Ele nu mai au aproape nimic comun cu scrierile (analizele) anterioare sau curentul de gândire dominant (neoclastic). Prin noile sale scrieri, precum printr-o seamă de articole și conferințe, N. Georgescu-Roegen recurge la un concept din termodinamică, la entropie, arătând că aceasta este cea mai economică dintre toate legile naturale. Relația dintre procesul economic și legea entropiei nu este decât un aspect al unui fapt general, anume că această lege constituie baza economiei vieții la toate nivelurile și explică pierderea ireversibilă de energie, ca resursă epuizabilă și din ce în ce mai rară. Tot în aceste lucrări, Georgescu-Roegen introduce în analiză și teza potrivit căreia procesul economic este o extensie a evoluției biologice; în evoluția sa biologică și socială, omul a inventat și dezvoltat unelte și diferite alte ustensile ca organe exosomatice menite să-i sporească productivitatea și să-i schimbe modul de viață, ocupațiile precum și întreaga viață economică și socială. În noua sa abordare, Roegen privește procesele social-economice dincolo de frontiera tradițională – producție-consum – luând în considerare relațiile și schimburile permanente cu mediul înconjurător considerat ca mediu de viață, ca sursă de energie și de materii prime epuizabile și ca loc de evacuare a deșeurilor.

În aceste scrieri se află expuse elementele esențiale ale noului său concept – *bioeconomia* – definit prin legăturile sistematice dintre *procesele economice*, *mediu ambiant* în care aceste procese se desfășoară și *om* ca ființă vie reprezentând un amestec de comportamente raționale și iraționale precum și cel de generator și de beneficiar al produselor și serviciilor. Față de elementele de mai sus, conceptul roegenian mai include: legăturile dintre procesele economice și procesele dinamice, transformările dialectice ale proceselor, caracterul predominant aleator al acestor procese, precum și ingredientul instituțional specific. Toate sunt elemente definitorii ale bioeconomiei roegeniene și fac obiectul de studiu al noii discipline schițată din Georgescu-Roegen în ultimele sale două decenii de viață.

Ea capătă un contur tot mai clar și se dezvoltă rapid datorită contribuției diferitelor centre de cercetare, universități, asociații profesionale din Europa (Franța, Elveția, Italia, Germania ș.a.), Japonia, America Latină, precum și datorită numeroaselor conferințe, colocvii și dezbateri la nivel național și la nivel internațional.

În perioada când pregăteam prefața la ediția în limba română a cărții *Legea entropiei* (1978) am adresat profesorului rugămintea de a formula pe scurt contribuțiile științifice aduse prin scrierile sale și pe care dânsul le consideră mai importante. Am procedat așa întrucât noi nu dispuneam la vremea aceea decât de un număr foarte limitat din lucrările sale publicate dealungul timpului. În scurt timp, profesorul ne-a trimis o listă a priorităților științifice absolute cu comentariile de rigoare. O listă ceva mai sintetică i-a fost transmisă mult mai târziu (1992) și lui Mirowski. Din păcate, lucru confirmat și de acesta din urmă, în uriașa literatură economică modernă o seamă de contribuții ale profesorului Roegen fie au fost puse pe seama altor autori (de exemplu, problema integrabilității în teoria neoclasică a preferințelor și teorema neoclasică a nonsubstituției), fie pur și simplu ignorate (de exemplu, ciclul de afaceri asimetric) deși sunt importante pentru teoria economică.

Totuși, în enciclopediile științifice cum sunt Palgrave, *The First 100 Economists* ș.a. asemenea erori sau nedreptăți sunt, în cea mai mare parte, înlăturate.

În încheiere, ceea ce trebuie subliniat este faptul că ideile forță ale lui Georgescu-Roegen nu mor. Ele devin tot mai cunoscute, capătă noi valențe și noi adepți. Aceste idei sunt înmănușate atât în contribuțiile sale critice la adresa economiei neoclasice care reduce procesele economice la cele mecanice, cât și mai ales în fundamentele teoretice ale proiectului său privind noua alianță dintre activitatea economică și mediul natural cunoscut tot mai mult sub denumirea de „bioeconomie” sau de programul bioeconomic roegenian. Programul obligă pe economiști să facă pași peste frontierele înguste și artificiale ale științei economice, să pătrundă adânc și pe teritoriile altor științe. Devine un fapt uimitor, un adevărat miracol: cu cât ne îndepărtăm în timp de momentul publicării operei lui Georgescu-Roegen cu atât aceasta devine mai

necesară, mai analizată, mai cunoscută. Dovezile cele mai plauzibile constau în cele peste 33.400 de referințe pe internet la opera sa, numărul mare de conferințe și colocvii naționale și internaționale despre lucrările și proiectele lui Georgescu-Roegen, formularea unor noi capitole în cursurile universitare despre concepțiile acestui mare savant. Cred că noi românii ar trebui să facem mai mult pentru răspândirea și aplicarea ideilor lui Georgescu-Roegen, mult mai mult decât am făcut până în prezent.

NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN, UNUL DINTRE CEI MAI MARI ECONOMIȘTI-MATEMATICIENI AI SECOLULUI al XX*-lea

dr. Mariana NICOLAE**

Rezumat: *calitatea de matematician înăscut a lui Nicholas Georgescu-Roegen l-au ajutat la obținerea unor rezultate remarcabile și în domeniul economic, o contribuție remarcabilă având-o și în evidențierea raportului intim între legea entropiei și procesele economice. Nicholas Georgescu-Roegen a dezvăluit un adevăr fundamental, care se aplică în toată lumea: dezvoltarea economică nu poate fi impusă fără o profundă restructurare și reorientare radicală. Fiind unul dintre cei mai mari economiști ai secolului al XX-lea, el a oferit o demonstrație clară, la scară mondială, a principiului că: nu numai că nu poate fi vorba de „creștere durabilă”, nici chiar de „creștere zero”, descreșterea este inevitabilă pentru o dezvoltare cu adevărat durabilă a umanității.*

Nicolae Georgescu-Roegen s-a născut în anul 1906 la Constanța. A urmat, ca bursier, cursurile liceului militar Mănăstirea Dealu, perioadă în care a participat activ la rezolvarea problemelor din Gazeta matematică. Acest lucru l-a determinat, pentru a elimina eventualele confuzii, adăugarea la numele său a sufixului „Roegen”, care citit invers, nu este altceva decât o anagramă a începutului numelui său (N. Geor.)

În anul 1923, obține primul loc la concursul Gazetei matematice. Rezultatele deosebite obținute de Nicolae Georgescu l-au determinat pe savantul Gh. Tițeica (președintele comisiei de examinare a candidaților la concursul amintit) să scrie despre N. Goergescu-Roegen în Gazeta matematică din aprilie 1923, „...cunoașterea largă a materiei, stăpânirea sigură a calculului și maturitatea de judecată a laureatului, sunt calități de bază ale matematicianului înăscut”.

În anul 1926, a obținut titlul de licențiat în matematici al Universității din București.

Teza sa de doctorat: „Le problème de la recherche des composantes cycliques d'un phénomène” a fost susținută în anul 1930 la Institutul de Statistică al Universității din Paris, în fața unei comisii prezidate de G. Darmais și publicată în întregime în Journal de la Société de Statistiques de Paris în octombrie același an.

** Institutul de Prognoză Economică, Casa Academiei Române, Calea 13 Septembrie nr. 13, Sector 5, București, România, e-mail: mariana-prognoza@yahoo.com.

A urmat apoi cursuri postdoctorale la Universitatea din Londra, sub conducerea celebrului statistician Karl Pearson.

Nicholas Georgescu-Roegen a fost primul cercetător român care a publicat lucrări originale în domeniul statisticii matematice: de exemplu, în anul 1932 publică memoriul *Contribuții viitoare la problema Sampling* în revista „Biometrika”. Cu această lucrare el se înscrie alături de R.A. Fisher, J. Wishart, C. C. Craig, V. Romanovski în grupul creatorilor teoriei momentelor și semiinvariantilor de selecție.

În perioada 1932-1946, este secretar al Institutului de Statistică Generală a Statului și profesor de statistică teoretică la Școala de Statistică (înființată în 1931 de acad. Octav Onicescu cu scopul de formare a unor specialiști cu pregătire superioară în domeniul statisticii și actuariatului (matematica asigurărilor)).

În anul 1933, publică la Editura Imprimeria Națională, București, volumul *Metoda Statistică. Elemente de statistică matematică*, apariție care a constituit un eveniment în lumea statistică din România acelei perioade [7], [9].

În prefața primei ediții, acad. O. Onicescu spunea: „...*lucrarea de față reprezintă materialul statisticii, într-o înlănțuire sistematică și organic gândită. Ea cuprinde noțiunile statistice fundamentale, metodele statistice cele mai obișnuite, atât relativ la descrierea fenomenelor statistice și analiza lor, cât și la cercetarea relațiilor statistice dintre ele, cu referință specială la unele fenomene economice și la acele care constituie biometrica, fenomene care formează nu numai un model de preferință al autorului, dar și un model al oricărei statistici*”.

În postprefața lucrării intitulată “o lămurire”, autorul spune că: “...*cartea de față cuprinde un câmp de probleme mai vast decât cel încadrat în lecțiile de școală. Planul după care a fost întocmită această lucrare a avut un dublu scop. Să dea, în primul rând, celor cu o pregătire matematică elementară posibilitatea utilizării celor mai noi procedee de cercetare; în al doilea rând, să pună pe cercetătorul teoretic în contact intim cu aplicațiunile practice al statisticii matematice, îndemnându-l astfel să-și aleagă problemele dintre acelea care într-adevăr pot prezenta o utilitate practică*”.

Întâlnirea și colaborarea timp de doi ani (1934-1936) cu Joseph A. Shumpeter la Universitatea din Harvard, precum și cu unii dintre colegii acestuia din acea vreme și de mai târziu: P.Samuelson, W. Leontief, Ed. Chamberlain, Ed. Mason, ș. a. îl orientează definitiv către științele economice.

În 1948, a emigrat în SUA, unde a făcut o carieră strălucită ca profesor de economie, la Universitatea Vanderbilt din Nashville (Tennessee).

Se poate spune că, în mai multe domenii de cercetare ale economiei matematice, prioritatea îi aparține incontestabil lui Nicholas Georgescu-Roegen. Astfel, în mai 1936, într-un articol aproape enciclopedic: *Marginal Utility of Money and Elasticities Demand*, publicată în „Quarterly Journal of Economics”, pp 533-539, Nicholas Georgescu-Roegen a atacat pentru prima oară mai toate problemele fundamentale din teoria utilității, articol în care autorul a pus practic

bazele teoriei stocastice, care conduce la reprezentarea mai realistă a cererii. El a enunțat postulate noi, care au permis ca teoria alegerii dezvoltată de Vilfredo Pareto să devină un sistem logic complet. De asemenea, în cadrul aceluiași articol el rezolvă paradoxul creat de critica făcută în anul 1906 de Vito Volterra asupra unui argument important din teoria utilității creată de Pareto: paradoxul se referea la faptul că o anumită operație pentru determinarea hipersuprafețelor de indiferență se poate face totdeauna pentru o economie în care există numai două bunuri, nu însă întotdeauna pentru mai mult de două bunuri. Nicholas Georgescu-Roegen a arătat că paradoxul exista numai pentru că nu se lua în considerare existența punctelor de saturație.

Calitatea de matematician înăscut a lui Nicholas Georgescu-Roegen l-au ajutat la obținerea unor rezultate remarcabile și în domeniul economic:

- în domeniul dezvoltărilor analitice ale *sistemului input-output* a lui Leontief și anume *teorema de substituție* (cunoscută sub numele de “teorema de substituție a lui Samuelson”, deși ea a fost demonstrată de Nicholas Georgescu-Roegen cu cel puțin patru luni înaintea lui Samuelson și care are cea mai generală formă posibilă);
- *condiția necesară și strict suficientă* pentru consistența unui sistem dat, teoremă care trece aproape întotdeauna sub numele de “condiția Simon-Hawkins” (condiția stabilită de aceștia este totuși diferită de cea a lui Nicholas Georgescu-Roegen, fiind extrem de redundantă);
- la încercarea economistului Paul Sweezy de a demonstra matematic că sistemul capitalist trebuie să se prăbușească, Nicholas Georgescu-Roegen a demonstrat că raționamentul său este greșit. Nicholas Georgescu-Roegen demonstrează că sistemele sociale suferă schimbări calitative, adică transformări dialectice imposibil de a fi reprezentate printr-un model aritmomorfic. Ca urmare Sweezy a afirmat că lucrarea lui Nicholas Georgescu-Roegen “...este o contribuție de o deosebită valoare în mijlocul platitudinilor care constituie literatura economică de astăzi” și cu prilejul traducerii în limba italiană a lucrării sale “The Theory of Capitalist Development” a inserat articolul lui Nicholas Georgescu-Roegen, ca anexă;
- în unele din articolele sale, Nicholas Georgescu-Roegen arată *originea inconsistenței doctrinei Walrasiene* și în mod deosebit a teoremei de existență a lui G. Debreu și K. Arrow, care presupune că fiecare membru al societății este deja înzestrat cu un venit sau cu mijloace de a obține venit capabil să-l țină în viață fără să participe la nicio activitate de producție sau de schimb. Constatarea neconcordanței dintre aceste presupuneri și realitățile economico-sociale din țările agrare slab dezvoltate l-a determinat pe Nicholas Georgescu-Roegen să demonstreze că dijma practică în aceste țări permitea ca forța de muncă să fie folosită, ca și în gospodăria familiară, dincolo de punctul unde salariul ar fi egal cu productivitatea marginală;

- folosește elemente analitice sau formulează concluzii de mare valoare teoretică și practică în studii referitoare la reprezentarea analitică a procesului de producție și de reproducție simplă și lărgită.

Mecanismul clasic de dezvoltare și creștere economică a condus la o risipă de resurse, ceea ce a generat aspre critici din partea unor economiști, sociologi, filozofi, etc. Elementul comun al tuturor este constatarea că, dacă se continuă aplicarea tipului clasic de creștere economică, atunci, mai devreme sau mai târziu, viitorul va fi pus sub un mare semn de întrebare.

În acest context se înscrie și critica adusă de Nicholas Georgescu-Roegen mecanismului clasic și neoclasice de creștere economică.

Analiza profundă a fundamentelor economice occidentale și reformularea lor din perspective termodinamică și biologică evoluționistă, descrierea proceselor economice și a relațiilor lor cu mediul înconjurător se regăsesc magistral în opera enciclopedică *Legea entropiei și procesele economice*, publicată în 1971 la Harvard University Press. Această lucrare este considerată de Jacques Grinevarld [3], profesor la Institutul Universitar de Studiu al Dezvoltării din Geneva “*la fel de revoluționară ca și cartea lui Copernic din 1543 și cea al lui Darwin din 1559*”.

La apariția cărții au apărut un impresionant număr de comentarii și referințe, unele mai interesante ca altele [8].

Astfel, Herbert S. Camenson în Library Journal spunea: „O dată la câteva generații apare câte o carte mare, semnificativă, care pune semnul întrebării fundamentale analizei economice și care, prin concluziile ei, modifică modul de gândire al oamenilor și cursul schimbărilor sociale. *Legea entropiei și procesul economic* este o asemenea carte și, chiar ceva mai mult decât atât. Este o filozofie matematică și economică „plină de poezie”. Este o chintesență de gândire concentrată asupra realității economice. De acum înainte toți economiștii trebuie să țină seama de aceste concluzii dacă vor ca analizele și ținuta științifică să nu fie considerate ca lăsând de dorit”.

„Noua carte a economistului Nicholas Georgescu-Roegen *Legea entropiei și procesul economic* [6] pune, într-un subtil context spațio-temporal, problema lipsei de valabilitate a unor paradigme economice. În această carte, poate cea mai importantă contribuție recentă la dezbateră privind problemele logico-economice, Nicholas Georgescu-Roegen subliniază, cu o profundă înțelegere, că activitatea economică este un proces evolutiv în care, în general, schimbarea are loc atât de rapid încât științele economice nu pot să țină pasul cu ea” arăta Hazel Henderson în Harvard Business Law.

Prin urmare, se poate spune că volumul *Legea entropiei și procesul economic* este o cutezantă încercare de schimbare de paradigmă și totodată de conștientizare a lumii sfârșitului de secol XX, că aceasta trăiește într-un univers finit.

Punctul de vedere al lui Nicholas Georgescu-Roegen se sprijină pe o severă și argumentată critică a teoriei economice “standard”, clasice și

neoclasice. Aceasta este acuzată de un mecanicism newtonian care a dezvoltat convingerea că activitatea economică apare ca o mișcare circulară cu mari și reale posibilități de autoregenerare și dominată de echilibru.

Concepția amintită, precizează Nicholas Georgescu-Roegen, este în concordanță cu prima lege a termodinamicii, potrivit căreia, nimic nu se pierde nimic nu se creează, ci totul se transformă. Ancorați "cu încăpățănare" de acest soclu epistemologic, economiștii standard au prezentat activitatea economică ca pe o mișcare de pendul, între cerere și ofertă, unde orice dereglare determinată de factori aleatorii poate fi surmontată printr-un "preț corect", care nu poate fi decât al pieței libere.

Nicholas Georgescu-Roegen, arată că, toată această demonstrație, a fost făcută într-un mediu abstract, pur ideatic, rupt complet de mediul fizic. Posibilitatea epuizării resurselor naturale n-a reprezentat un subiect de reflexie al economiștilor standard.

Punând sub semnul întrebării întreaga teorie clasică dar mai ales neoclastică, Nicholas Georgescu-Roegen își impune propria sa paradigmă. El susține că: *"procesul economic este prin natura lui entropic și că legea entropiei guvernează atât acest proces cât și evoluția lui"*.

Ideile din opera sa fundamentală „Legea entropiei și procesul economic” au fost sintetizate de însuși Nicholas Georgescu-Roegen încă din anul 1970 cu prilejul unei conferințe, în prelegerea *“Legea entropiei și problema economică”*. Această lucrare a fost publicată sub denumirea “Economics and Entropy” în The Ecologist – iulie 1972. Herman Daly a asigurat unele difuzări ale acestui material în lumea anglofonă. În limba franceză acest text nu a avut același noroc, el putând fi găsit, alături de alte două texte într-o mică carte intitulată: *“Mâine descreșterea: entropie, ecologie, economie”*. În această carte Nicholas Georgescu-Roegen arăta cu o claritate și o sinteză remarcabile eroarea fundamentală a gândirii economice occidentale: știința economică a fost construită în cadrul unei paradigme mecanice (Newton-Laplace), altfel spus pe un model al științei clasice, în momentul în care descoperirile bulversante ale evoluției biologice, a revoluției termodinamice cu faimoasa lege a entropiei introduceau o altă paradigmă, aceea a revenirii la natură, a timpului ireversibil, a evoluției cosmice.

Punând în evidență raportul intim între legea entropiei și procesele economice, Nicholas Georgescu-Roegen a dezvăluit un adevăr fundamental, care se aplică în toată lumea: dezvoltarea economică nu poate fi impusă fără o profundă restructurare și reorientare radicală. Fiind unul dintre cei mai mari economiști ai secolului al XX-lea, el a oferit o demonstrație clară la scară mondială a principiului că: nu numai că nu poate fi vorba de „creștere durabilă”, nici chiar de „creștere zero”, descreșterea este inevitabilă pentru o dezvoltare cu adevărat durabilă a umanității.

Legea entropiei continuă să fie înconjurată de numeroase dificultăți conceptuale și de tot atâtea controverse. Dar nu acesta este motivul pentru care

majoritatea specialiștilor în științele naturii sunt de acord că ea ocupă o poziție unică printre legile materiei. Sir Arthur Eddington a susținut chiar că aceasta deține *cea mai înaltă poziție*. Important este faptul că descoperirea legii entropiei a dus la decăderea dogmei mecaniciste a fizicii clasice, care spunea că tot ce se întâmplă în orice domeniu de fenomene constă exclusiv din locomoție și, prin urmare, că în natură nu există schimbare irevocabilă.

Tocmai pentru că legea entropiei proclamă existența unei asemenea schimbări, unii cercetători au constatat destul de repede legătura ei intimă cu fenomenele caracteristice structurilor vii. În prezent, nimeni nu mai neagă că economia proceselor biologice este guvernată de legea entropiei, nu de legile mecanicii.

În viziunea acestei legi, substanțele primare și materiile prime au o entropie joasă. Odată atrase în circuitul economic entropia joasă se transformă în entropie înaltă sau, cu alte cuvinte, energia liberă a bunurilor primare devine energie legată dar disipată și nefolositoare în urma unui proces productiv. Pentru a demonstra pragmatismul teoriei sale, Nicholas Georgescu-Roegen arată că *“o bucată de cărbune este o substanță cu entropie joasă, prin ardere ea dezvoltă căldură. Aceasta, împreună cu fumul și cenușa rezultate, însumează aceeași cantitate de energie conținută în bucata de cărbune. Dar, eliberată prin ardere energia poate fi folosită odată pentru totdeauna. Procesul, adică, nu este reversibil. Ceea ce rămâne, practic, dintr-o resursă valoroasă, este un gunoi”*.

Analizând lucrurile în această manieră, în dezacord cu marea majoritate a economiștilor "standard", neoclasici dar și cu unii din contemporani lui, Nicholas Georgescu-Roegen ajungea la o serie de concluzii [2]-[4], [5], [10]-[12]:

- procesul economic nu este unul izolat; el nu se desfășoară în sine, rupt de contextul social, politic, moral, de mediu etc.; odată amorsat, el ia de la toate acestea câte ceva și oferă ceva; și, așa cum nici un proces de reciclare nu poate recupera toată energia liberă din bucata de cărbune care a ars, tot așa, dacă se continuă procesul economic fără a ține seama că energia disponibilă se transformă continuu în energie nedisponibilă, rezultatul final va fi tot mai multă poluare;
- procesul economic nu este autoreproductiv; deși Malthus a atras atenția asupra acestui fapt, atât economiștii "standard" cât și cei marxiști au ignorat problema resurselor; or, procesul economic este unul cu *sens unic*, consumator în permanență de resurse rare fără a pune ceva în loc;
- "confortul aproape fabulos, ca să nu mai vorbim de luxul extravagant al multor societăți trecute și prezente ne-a făcut să uităm cea mai elementară realitate a vieții economice, anume că din toate lucrurile necesare traiului numai cele pur biologice sunt absolut indispensabile supraviețuirii. Săracii nu au avut cum s-o uite" [7];
- "procesul economic constă dintr-o continuă transformare a entropiei joase în entropie înaltă, adică în *reziduuri nerecuperabile* (în termeni actual: poluare)";

- deși legea entropiei guvernează procesul economic și deși în baza ei "nu poți obține ceva decât cu o cheltuială mult mai mare de entropie joasă", în mod fatal, inevitabil, lumea este dependentă de acest proces; este dependentă pentru că, arăta Nicholas Georgescu-Roegen, "adevăratul produs al procesului economic nu constă dintr-un flux fizic de reziduuri, ci din *plăcerea de a trăi*... Dacă nu o recunoaștem și nu introducem noțiunea de plăcere de a trăi în arsenalul nostru analitic, rămânem în afara lumii economice. Mai mult, nu putem descoperi adevărata sursă a valorii economice, care este valoarea pe care o are viața pentru fiecare organism viu".

Nicholas-Georgescu-Roegen este părintele teoriei bioeconomiei, a fost primul care a prezentat descreșterea ca o consecință inevitabilă a limitelor impuse de legile naturii. El a reintegrat știința economică în gândirea științifică contemporană de la revoluția industrială și de la descoperirea evoluției biologice. El a reconciliat economia și ecologia. Teoriile sale bulversante dețin imense implicații practice care depășesc economia politică. El a pus în evidență imposibilitatea de a rezolva problemele mediului numai prin progresele științei și tehnicii.

Nicholas Georgescu-Roegen s-a preocupat de supraviețuirea speciei umane punând bazele acestei noi științe bioeconomia, știință interdisciplinară cu consecințe bulversante, opera lui în acest domeniu situându-se în inima dezbaterilor actuale asupra crizei civilizației noastre militaro-industriale. În momentul în care toată lumea vorbește de „*dezvoltare durabilă*” și de dreptul generațiilor viitoare, Nicholas Georgescu-Roegen s-a impus mai mult ca oricând ca un pionier cu teoriile sale. Cum s-a mai spus de atâtea ori, Nicholas Georgescu-Roegen este mai mult decât un economist nonconformist și heterodox, el este un om de știință dizident.

Teoria tradițională a creșterii afirmă că producția crește paralel cu creșterea fiecăruia dintre factorii : cantitatea de muncă (L), stocul de capital (K), și resursele naturale disponibile (R). Se admite, mai ales, că se poate produce orice cantitate de produs reducând după dorință resursele naturale R, cu condiția să fie crescut suficient stocul de capital K. Cu alte cuvinte, teoria neoclasică arată că există o perfectă substituție între resursele naturale și capitalul fabricat de către om. Această afirmație este la baza definiției neoclaseice a dezvoltării susținute. Aceasta înseamnă că, în principiu, nu este nici o problemă, lumea poate să meargă înainte și fără resurse naturale.

Critica lui Georgescu-Roegen asupra teoriei tradiționale a creșterii se bazează pe demonstrația că, pe de-o parte, este imposibil să se facă abstracție de resursele naturale (înlocuindu-le cu capitalul produs de om), iar pe de altă parte progresul tehnologic considerat în ansamblul său nu comportă o reducere a impactului asupra ecosistemelor, ci, dimpotrivă o creștere a consumului de resurse.

Noua știință economică creată de Nicholas Georgescu-Roegen, bioeconomia, a fost tema unei prime conferințe mondiale la Roma în 1991.

La conferința de la Roma s-a prezentat un text de Georgescu-Roegen în care se găsește o critică virulentă a noii doctrine internaționale a dezvoltării sustenabile: un „șarmant leagăn”, scria Georgescu-Roegen! Este clar că majoritatea oamenilor, începând cu politicienii și economiștii ortodocși, inclusiv cu numeroșii „experți în mediu”, interpretează dezvoltarea sustenabilă ca o nouă formulă magică nu numai pentru „dezvoltarea ecologică sustenabilă” ci și pentru (ceea ce reprezintă cu totul altceva) „creșterea durabilă”.

Criza economică planetei care se anunță de peste 20 de ani afectează din ce în ce mai mult sectoarele civilizației noastre industriale în expansiune. Nu este vorba numai de poluare și de degradarea mediului.

Dezvoltarea economică internațională accelerată de expansiunea demografică și evoluția tehnicii este nucleul acestei crize fără precedent care traversează în prezent evoluția biosferei planetei.

Propunerile pentru o altă abordare a economiei, ținând cont de legile circulației și transformării energiei și a materiei la nivel global, au fost numeroase în secolul XX, în timp ce revoluția termodinamică cu dubla sa descoperire energia (primul principiu) și entropia (al doilea principiu) determină „energeticienii” să proclame sfârșitul dogmei mecanicii pretermodinamice.

În 1976, Nicholas Georgescu-Roegen publica un al treilea extras în care se împlinesc discuțiile teoretice și aplicațiile practice: *Energia și miturile economice* - New-York, Pergamon Press, operă care conține o importantă prefață autobiografică. În primul capitol sunt prezentate concret implicațiile bulversante ale noii sale paradigme pe care el o numește bioeconomie.

Nu se poate confunda analiza ecoenergetică cu bioeconomia. Dacă este adevărat că teoria termodinamică și gândirea biologică evoluționistă și ecologică joacă un rol important în gândirea bioeconomică a lui Nicholas Georgescu-Roegen trebuie totuși avut grijă ca Nicholas Georgescu-Roegen să nu fie asimilat la unele curente de economie politică sau de analiză ecoenergetică (această ultimă abordare, dezvoltată bine astăzi, nu derivă din lucrarea sa).

Pentru noua generație de bioeconomiști, Georgescu-Roegen reprezintă primul economist profesional și practic singurul care a pus serios problema economiei și speciei umane în contextul său ecologic global.

Economistul american Herman Daly (născut în 1938), vechi elev al lui Georgescu-Roegen, (care a fost criticat de către profesorul său la începutul anilor '70 pentru pledoaria lui în favoarea „statului staționar” ca o alternativă la creștere), este considerat astăzi, pentru punctul său de vedere bioeconomic atât de remarcabil, ca unul dintre promotorii teoriilor mentorului său. Daly are meritul, astăzi, că susține foarte clar, urmând învățăturile lui Georgescu-Roegen, că nu trebuie confundată creșterea cu dezvoltarea și că nu poate avea loc o creștere mondială durabilă. Herman Daly, a cărui ultimă carte a fost scrisă în colaborare cu John B. Cobb, este fără îndoială economistul care contribuie cel mai eficient

la difuzarea noului „model economic” cu legătura sa către bioeconomia lui Georgescu-Roegen.

După Joseph A. Schumpeter (1883-1950), (profesorul lui Georgescu-Roegen la Harvard (între 1934-1936)), cel care a stabilit distincția dintre creștere și dezvoltare, *creșterea înseamnă să produci mai mult; dezvoltarea înseamnă să produci în alt mod*. Gândirea lui Schumpeter, mult timp neglijată, regăsește în zilele noastre o spectaculoasă revenire. Georgescu-Roegen care s-a considerat singurul autentic discipol al lui Schumpeter, în perspectiva sa bioeconomică, consideră că creșterea economică (și demografică) mondială trebuie nu numai stabilizată, ci invers, așa cum se intitulează și cartea lui „Demain la décroissance” (adică „măine descreșterea”), dacă se dorește salvarea durabilității locuibilității biosferei [4], [5], [12].

În această perspectivă, este clar că economia mondială trebuie, în mod esențial, să respecte anumite limite ecologice globale legate de capacitatea de schimbare a ecosistemelor și de productivitatea primară care depinde de fotosinteză la plante, de integrarea biodiversității, de stabilitatea ciclurilor biogeochimice, de echilibrul sistemului climatic al globului pământesc, și deci concluzionând, să se respecte sănătatea, stabilitatea dinamică a acestui complex sistem care este biosfera.

Măsurarea distanței și a neînțelegerilor ce separă ceea ce el numește „noua dogmă energetică” și revoluția bioeconomică, pe care el o preconizează, ceea ce pare mult mai radicală decât ingineria ecologică și „gestiunea mediului” actual la modă, poate fi realizată printr-o lectură mai aprofundată a lucrărilor lui Georgescu-Roegen.

Ceea ce deranjează cel mai mult în apropierea dintre biologie și economie a lui Georgescu-Roegen, ca de altfel și în faimoasa teorie Gaia (inițial ipoteza Gaia), (de asemenea foarte controversată, la sfârșitul anilor '60) inițiată de James Lovelock, este, în principal, ruptura față de tradiționalul punct de vedere antropocentric care caracterizează societatea noastră. Descoperirea acestui aspect bioeconomic al entropiei reprezintă fără îndoială, după Georgescu-Roegen, o nouă umilință pentru orgoliul nostru, o nouă rană narcisistă înfiptă în amorul propriu al umanității de către gândirea științifică. James Lovelock a lansat „teoria Gaia” pentru a argumenta ideea conform căreia organisme total distincte ce trăiesc în același mediu, pot să-l modifice în mod inconștient într-o direcție care să-l facă favorabil vieții. Principiul teoriei Gaia este foarte simplu: viața a modificat și a fost modificată de către biosferă - proces numit coevoluție. Se pare că viața de pe pământ cooperează cumva pentru a menține biosfera într-un ansamblu de condiții ce se dovedesc a fi ideale viețuirii; este ca și cum Terra ar avea o viață proprie! James Lovelock a scris patru cărți pe aceasta temă: „Gaia: o nouă imagine a vieții pe Pământ”, (Oxford University Press, 1979); „Vârstele Gaia”, (W. W. Norton, 1988); „Gaia: știința practică a medicinei planetare”, (Gaia Books, 1991) și „Omăgiu pentru Gaia” (2000)).

Se afirmă tot mai des, în ultimul timp, că trebuie ruptă această “dorință de fizic” formată de fondatorii economiei ca disciplină științifică, deoarece modelul clasic al fizicii, imitat esențialmente de economiști (mai ales cei neoclasici), nu reprezintă decât lumina revoluției carnitiene și o paradigmă mecanistă care ocultează dimensiunea biofizică și ecologică a dezvoltării economice. Știința economică, privită ca știință umană, trebuie, deci, să se situeze nu de partea fizicii, ci de partea biologiei, înțeleasă în sensul larg al termenului și în perspectiva globală a ecologiei. Cum scria de o manieră profetică într-un articol din 1957 economistul și filozoful francez Bernard Jouvenel (1903-1987), trebuie să ne gândim mai ales (mai ales că în ziua de astăzi vedem Pământul ca o mică planetă rotundă, în viață și fragilă, protejată de spațiul cosmic printr-o fină membrană atmosferică) la trecerea de la “economia politică la ecologia politică”.

Știința economică modernă, tipică civilizației urbano-industriale, este, pe de o parte, un pic prea materialistă, deoarece ea ignoră natura (Pământul, mediul, resursele naturale, poluarea) și, pe de altă parte, prea materialistă deoarece ea nu înțelege că veritabilul “produs” al proceselor economice nu poate să fie un flux material entropic. Cum Georgescu-Roegen a afirmat în prima sa mare carte din 1966: *Analytical Economics: Issues and Problems* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, finalitatea într-adevăr umană – și de asemenea biologică – a proceselor economice este în mod esențial imaterială, spirituală dacă se utilizează același limbaj cu Bergson, este esența vieții însăși, ceea ce autorul numește în franceză “la joie de vivre”. Deci, se poate afirma că bioeconomia este o știință nouă care dă un nou sens proverbului de neuitat “il n’y a de richesse que la vie” (nu exista bogăție mai mare decât viața), afirmat de John Ruskin (1819-1900), marele critic al industrializării din Anglia victoriană.

Bioeconomia, în sensul în care îl înțelege Georgescu-Roegen, consideră că dezvoltarea tehnico-economică a speciei umane trebuie privită în ansamblul rădăcinilor sale biofizice precum și în diversitatea evoluției sale culturale și instituționale, fără a pierde însă din vedere constrângerile și limitele planetei Terra și a biosferei sale. Această afirmație a limitelor reprezintă fără îndoială aspectul cel mai ecologic al mesajului lui Georgescu-Roegen.

Prin urmare, se impune cât mai urgent, regândirea completă a dezvoltării (economică mai ales, dar și cea științifică, tehnologică, socială, culturală și spirituală) în ansamblul umanității, cu toată diversitatea sa culturală, în cadrul biogeografic, biochimic, ecologic, energetic și cosmic limitat de către biosferă. Aceasta nu se poate face, la nivel intelectual și instituțional, decât cu stabilirea unei strânse colaborări inter și transdisciplinare între științele economice, sociale și științele vieții de pe Terra. Această cooperare trebuie să se facă în cadrul unei veritabile ecologii globale (globale în sens de planetar) fără a se face abstracție de conștiința umană care face ea însăși parte din biosferă și planeta Terra și de aventura sa extraordinară în cadrul evoluției cosmice [1], [11].

Pentru economiști este esențial să se recunoască că legea entropiei reprezintă rădăcina rarității economice. Dacă această lege nu ar fi existat, am fi

putut utiliza energia produsă de o bucată de cărbune la discreție, transformând-o în căldură, această căldură în muncă și această muncă din nou în căldură. Motoarele, locuitorii, chiar și organismele nu s-ar fi epuizat niciodată. Într-o asemenea lume imaginară, pur mecanică, nu ar fi fost vorba de raritate în ceea ce privește energia și nici în ceea ce privește materiile prime. O astfel de populație de mărimea pe care ar fi suportat-o întinderea pământului putea să trăiască etern. Or aceste condiții fiind de domeniul fanteziei, cea mai mare bătălie se dă în apărarea mediului în ceea ce privește rata globală de epuizare a resurselor și din rata de poluare ce decurge din aceasta.

Activitatea economică a oricărei generații nu poate fi fără urmări asupra generațiilor următoare: resursele terestre de energie și de materii prime sunt în mod irevocabil degradate și efectele nocive ale poluării asupra mediului se acumulează. Știința economică nici nu se gândește să trateze această problemă. Obiectul său, cum a fost deseori explicată, a fost acela de administrare a resurselor rare, dar pentru a fi și mai exacti, trebuie să adăugăm că această administrare nu privește decât o singură generație.

Georgescu-Roegen a prezentat în cartea sa *Demain la décroissance* - Lausanne and Paris: Editions Pierre-Marcel Favre, 1979, un model de acțiune pentru salvarea acestor resurse. El a propus să se înceapă cu un program bioeconomic minimal care să ia în considerație nu numai soarta contemporanilor noștri, ci și cea a generațiilor viitoare. Prea mult timp economiștii au acționat în favoarea maximizării propriilor noastre profituri neținându-se cont de viitor. Așa că a venit timpul să se conștientizeze faptul că o conduită mult mai rațională este cea mai sănătoasă. Orice piesă ce privește armamentele, ca și fiecare mașină mare semnifică mai puțină mâncare pentru cei cărora astăzi le este foame și mai puține resurse pentru anumite generații viitoare, oameni ca și noi.

Domenii aparent ireconciliabile, așa cum erau privite economia și ecologia la sfârșitul anilor '60, sunt aduse împreună elegant și, respectiv, fundamentat matematic și fizic de către Georgescu-Roegen. Contrar gândirii anterioare teoriei bioeconomice, care situa revoluția industrială și progresul tehnic de o parte a "baricadei", respectiv evoluționismul lumii vii și ecologia de cealaltă parte, economistul român vine cu o clarificare decisivă, având și conotații evidente de economie politică contemporană.

Nicholas Georgescu-Roegen enunță și demonstrează că, pe de o parte, rezolvarea problemelor decisive ale mediului sunt strâns legate de progresul științific, tehnologic și informatic al societății umane, dar, în același timp, doar existența progresului generalizat al rasei umane, în sine, nu poate rezolva automat problemele ecologice pe care tot oamenii și dezvoltarea accelerată a omenirii, începând cu revoluția industrială, le-au creat. Factorul decisiv îl reprezintă voința societății umane, per ansamblu, de a rezolva problemele existente.

Considerând economia liberală clasică mult prea mărginită și mecanică, Georgescu-Roegen, folosind principiul al doilea al termodinamicii și legea

entropiei – lege ce exprimă degradarea constantă și ireversibilă în timp a sistemelor termodinamice – enunță și demonstrează că trăim într-o lume ce are resurse limitate, de orice natură ar fi acestea.

Discuțiile dintre Odum și Georgescu-Roegen se regăsesc azi în recenta înființare a două societăți savante dintre care una “International Society for Ecological Economics” (ISEE) care promovează “economia ecologică”, dar care în prezent este dominată și prezidată de reprezentanții gândirii analizei eco-energetice, în timp ce cealaltă, European Association for Bioeconomic Studies (EABS), de dată mult mai recentă, încearcă să promoveze gândirea lui Georgescu-Roegen. EABS a organizat prima sa conferință internațională pe tema “entropie și bioeconomie” în perioada 28-30 noiembrie 1991 la Roma. Ei au organizat de asemenea și cea de-a 85-a aniversare a lui Georgescu-Roegen, la care, slăbit fiind datorită vârstei, nu s-a putut deplasa. Nu există, în momentul de față, legături formale între cele două societăți ISEE și EABS, chiar dacă mai mulți cercetători, cu titlu personal, caută să facă o punte între cele două societăți care vizează să reconcilieze economia și ecologia.

Încă neterminată, dispersată, imensă, enciclopedică, opera lui Georgescu-Roegen nu este accesibilă oricui. Este necesar ceva timp pentru a o repera în ansamblul său, să fie citită atent, să fie înțeleasă și asimilată. Nu este de mirare faptul că această revoluție bioeconomică, ca nouă viziune planetară a dezvoltării economice a umanității, nu reprezintă încă o referință a marilor dezbateri politice asupra mediului și dezvoltării. Cu toate acestea, Georgescu-Roegen a fost prezent la conferința de la Stockholm asupra mediului din iunie 1972.

Bibliografie selectivă

- Ayres Robert U., *Scarcity, Growth and the Environment*, Center for the Management of Environmental Resources, INSEAD, France, 2002.
- Cămășoiu Camelia, *Economia și sfidarea naturii*, Editura Economică, București, 1994.
- Georgescu-Roegen Nicholas, *La décroissance Entropie – Écologie – Économie Économiste*, Université Vanderbilt, Nashville, Tennessee, 1979.
- Georgescu-Roegen Nicholas, *Legea entropiei și procesele economice*, Editura Politică, București, 1979.
- Georgescu-Roegen Nicholas, *Metoda Statistică. Elemente de statistică matematică*, Institutul de Statistică Generală a Statului, Biblioteca Institutului, nr.3, Editura Imprimeria Națională, București, 1933.
- Georgescu-Roegen Nicholas, *Opera și omul*, I, Opere complete, Colecția Biblioteca Băncii Naționale, nr. 13, Editura Expert, București, 1996.

-
- Georgescu-Roegen Nicholas, „Statistică și matematică”, Opere complete, Cartea a-II-a, *Statistică și matematică*, Colecția Biblioteca Băncii Naționale, nr. 13, Editura Expert, București, 1998.
- Grinevald Jacques, *Hommage à Nicholas Georgescu-Roegen*, www.unige.ch/sebes/textes/1995/95JGRoegen.html.
- Jancovici Jean-Marc, *Commentaire de lecture: La décroissance* <http://www.manicore.com>.
- Latouche Serge, „A bas le développement durable! Vive la décroissance conviviale!” *Revue 'Silence'*, Octobre 2002.
- Passet René, *Néolibéralisme ou développement durable, il faut choisir*, www.adels.org/rdv/crise_civique/03_rene_passet.rtf.
- Pohoață Ion, *Dezvoltarea durabilă și politica de mediu în UE*, Universitatea “Al.I. Cuza”, Iași, Centrul de Studii Europene, 2004.
- *** *Our Common Future*, WCED, Oxford University Press, New York, 1987.
- *** *À propos de l'oeuvre de Georgescu-Roegen: Demain, la décroissance*, Réfractations no 9, France, 2004.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

PROBLEME ECONOMICE NR. 253/2007

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMANĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ

NOILE DIMENSIUNI ALE GLOBALIZĂRII ȘI INTEGRĂRII REGIONALE

Marcel MOLDOVEANU

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007

CUPRINS

1. COORDONATE DEFINITORII ALE PROCESULUI DE GLOBALIZARE ȘI INTEGRARE REGIONALĂ.....	385
1.1. Abordări conceptuale	385
1.2. Național și regional în contextul globalizării	388
1.3. Cooperarea internațională în ecuația procesului de globalizare – regionalizare	389
1.4. Rolul Organizației Națiunilor Unite – ONU în dinamica globalizării: evoluție și reformă.....	390
2. INTEGRARE, COOPERARE ȘI PARTENERIAT LA SCARĂ INTERREGIONALĂ	396
2.1. Forme și modalități de redimensionare a procesului de integrare și cooperare internațională.....	396

1. COORDONATE DEFINITORII ALE PROCESULUI DE GLOBALIZARE ȘI INTEGRARE REGIONALĂ

1.1. Abordări conceptuale

O nouă eră mondială trebuie să aibă, indubitabil, ca fundament consolidarea sistemului multilateral, liber și deschis, accelerarea procesului de reforme structurale în viața economică și socială, integrarea mai rapidă a țărilor în curs de dezvoltare în economia mondială și conservarea mediului înconjurător.

În „Reflecții economice”, cartea de referință a autorului, dr. Mugur Isărescu, Guvernator al Băncii Naționale a României, afirmă că: „în acest timp de teribile frământări, la cumpăna dintre secole și milenii, în acest moment al trecerii noastre prin istorie ori la sfârșitul istoriei, potrivit unor gânditori, devine tot mai evident faptul că tendința dominantă a mersului lumii este globalismul⁹².

Evoluția relațiilor internaționale impune responsabilități sporite comunității științifice, prin desprinderea și interpretarea cu clarviziune a marilor idei, a substanței gândirii economice și social-politice universale. Mersul lumii la cumpăna dintre milenii evidențiază o nouă abordare – conceptuală și pragmatică – a procesului de globalizare și integrare regională, a interdependenței între dimensiunile economică, politico-diplomatică și cultural-umană⁹³.

Intensificarea și liberalizarea fluxurilor comerciale, investiționale și tehnologice internaționale, „explozia” informațională, internaționalizarea producției, rolul deosebit de important pe care îl joacă societățile transnaționale în economia mondială, amplificarea componentei ecologice a dezvoltării, precum și reconversia unei părți a imensului potențial militar de care dispun marile puteri spre mari programe de dezvoltare, orientate în direcția reducerii decalajelor dintre state, reprezintă coordonate definitorii ale noului „val al globalizării”.

Globalizarea și integrarea regională generează o nouă arhitectură a relațiilor economice și politico-diplomatice internaționale, evidențiată prin mutații rapide și profunde la scara marilor spații geoeconomice și strategice ale lumii: America de Nord și America Latină, Europa, Asia-Pacific, Africa și Orientul Mijlociu spațiul ex-sovietic.

În ultimele decenii ale secolului XX, au intervenit importante schimbări calitative în evoluția economiei mondiale, transpuse doctrinar prin terminologii

⁹² Mugur C. Isărescu, „Reflecții economice”, Academia Română, Centrul Român de Economie Comparată și Consens, Editura Expert, București, 2001, pag. 73.

⁹³ Marcel Moldoveanu, „Mersul lumii la cumpăna dintre milenii”, Academia Română, Centrul Român de Economie Comparată și Consens, Editura Expert, București, 2003, pag. 19.

diferite și anume: economie și integrare globală; competiție globală; globalizarea piețelor; integrarea crescândă a economiei mondiale; interdependența economică internațională etc. Analistii W.J. Beeman și I. Frank avansează următoarea definiție privind evoluția relațiilor de cooperare internațională: “esența a ceea ce s-a produs este de fapt un declin continuu al importanței economice a granițelor politice naționale și o intensificare fără precedent a relațiilor și interacțiunilor economice, până într-un punct, în care diferența între tranzacțiile interne și externe devine nesemnificativă sau dispare”⁹⁴.

În anii ‘80-’90 ai secolului XX, marcați de progrese rapide spre realizarea unei societăți industriale, bazată pe creștere economică și progres tehnologic, economiile cele mai performante s-au dovedit a fi acelea care s-au integrat mai rapid în economia mondială⁹⁵. Unor critici ai mondializării, care susțin că, în contextul competiției acerbe la scară economică internațională, statele ar fi forțate “să aștepte” la sistemele proprii de protecție socială, C. Weizsacker le aduce drept contraargument faptul că diviziunea muncii și comerțul exterior duc, implicit, la creșterea veniturilor bugetare: “fără veniturile provenite din exporturi, spune autorul, Germania ar fi trebuit să-și diminueze drastic sumele pentru protecție socială”⁹⁶.

Există, fără îndoială, “*rezistență la mondializare*”, manifestată, în special, la nivelul țărilor în curs de dezvoltare, dar și al unor țări membre OCDE (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică – care cuprinde cele mai dezvoltate state ale lumii)⁹⁷. Sunt invocate fenomene de *marginalizare*, *defavorizare* sau dificultăți în procesul de ajustări structurale, care creează acute probleme sociale: șomaj, inegalități în ceea ce privește veniturile și șansele etc.

Potrivit paradigmei pieței – afirmă Thierry de Montbrial – nu este posibil să se elimine șomajul structural decât prin adaptarea pieței muncii – sau a piețelor de competențe – la condițiile epocii și prin respectarea rigorilor legii cererii și ofertei⁹⁸.

În virtutea anumitor scenarii, se acreditează ideea că lumea se îndreaptă spre un sistem multipolar: cele trei mari centre de putere mondială – SUA-Europa-Japonia – cărora ar urma să li se alăture, într-o perspectivă nu prea îndepărtată, Rusia și China, ar putea stabili “regulile jocului”, în baza cărora

⁹⁴ W.J. Beeman, I. Frank, “New Dynamics in the Global Economy”, New York, 1998, p. 1-13.

⁹⁵ “A Globalization of Industry: implications for developing countries beyond 2000”, Raport UNIDO, Viena, dec. 1996.

⁹⁶ Carl Ch. Weizsacker, “Logica globalizării”, Editura V. Rupecht, Gottingen, 1999

⁹⁷ Țările membre OCDE: SUA, Japonia, Germania, Franța, Marea Britanie, Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg, Canada, Danemarca, Finlanda, Norvegia, Suedia, Spania, Elveția, Grecia, Austria, Cehia, Ungaria, Polonia, Portugalia, Turcia, Australia, Irlanda, Islanda, Noua Zeelandă, Rep. Coreea, Mexic.

⁹⁸ Thierry de Montbrial, „Acțiunea și sistemul lumii”, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Editura Expert, București, 2003, p. 328.

economiile dominante devin axul central în jurul căruia vor gravita țările în curs de dezvoltare și cele aflate “într-o perpetuă tranziție”, marginalizate, lipsite de putere de negociere și decizie.

Procesul de globalizare își află sorgintea într-o lungă perioadă care a precedat primul război mondial, caracterizată printr-o mai rapidă evoluție a schimburilor comerciale și a fluxurilor financiare, precum și prin accentuarea fenomenului migrației internaționale. Această tendință s-a manifestat cu acuitate în intervalul 1870-1914, când a avut loc o puternică expansiune a colonialismului european în Africa și Asia, când Marea Britanie era prima putere economică a lumii și numeroase țări se aflau sub dominația unei singure monede (etalon-aur). Această perioadă – prelungită, pe anumite segmente, până la al doilea război mondial – a fost marcată de progrese tehnologice majore în industrie, transporturi și comunicații, precum și de apariția, în Europa și în SUA, a unor trusturi financiare și importante companii cu vocație de producție și comerț internațional.

Începutul unei noi etape a globalizării poate fi plasat la nivelul deceniilor 5 și 6 ale secolului XX (care purtau, încă, amprenta crizei economice din anii ‘30 și a gravelor consecințe ale celui de-al Doilea Război Mondial), în condițiile în care Statele Unite ale Americii deveniseră liderul incontestabil al lumii capitaliste, când “dolarul face oficiul de monedă internațională, în baza acordurilor de la Bretton Woods - iulie 1944. În cadrul Conferinței de la Bretton Woods, s-a hotărât înființarea Băncii Internaționale de Reconstrucție și Dezvoltare – (BIRD), ale cărei operațiuni au început la 25 iunie 1946, prin acordarea de împrumuturi pe termen lung (12-25 de ani) țărilor membre. Începând cu perioada 1960-1970, comerțul mondial înregistrează o puternică expansiune, pe fundalul climatului favorabil al reducerii unor bariere tarifare și netarifare, precum și al modernizării infrastructurii de transport și telecomunicații. În același timp, se dezvoltă întreprinderile multinaționale și se intensifică fluxul investițiilor străine, al căror obiectiv inițial îl constituia susținerea piețelor naționale (piețe relativ segmentate sau restrânse) în context internațional concurențial. La sfârșitul anilor '70, se amplifică și fenomenul de transfer al unor capacități industriale (îndeosebi poluante) din țările dezvoltate spre țări în curs de dezvoltare (posesoare a unor importante resurse de materii prime minerale, dar și a unei forțe de muncă abundente, cu nivel scăzut de salarizare). Asimilarea tehnicilor de management științific și a producției de serie în țările în curs de dezvoltare era, însă, în fază incipientă, nepermițând realizarea unei productivități comparabile cu aceea a țărilor dezvoltate. La ansamblul țărilor în curs de dezvoltare, dar și al unor țări europene, nici segmentul de piață nu era suficient dezvoltat pentru a stimula procesul de globalizare.

Evoluția economiei mondiale la început de secol XXI evidențiază o dinamică susținută a schimburilor comerciale și a investițiilor, în contextul prezenței tot mai evidente pe scena internațională, alături de țările dezvoltate, și a altor actori importanți din Uniunea Europeană, Asia și spațiul ex. sovietic - în

pofta unor dificultăți inerente în procesul de reformă și de implementare a mecanismelor economiei de piață.

Lumea economică nu mai poate fi considerată, acum la început de Mileniu trei, ca fiind divizată între "lumea întâia" – concentrată pe producția și marketingul produselor industriale de înaltă tehnologie – și "lumea a treia", tradițional producătoare și exportatoare de materii prime și cu o industrie de substituție a importurilor, în condițiile în care această "a treia lume" (dacă putem să-i spunem așa) este reprezentată astăzi de numeroase țări cu o industrie dezvoltată, orientată în mare măsură spre export. Superioritatea pe care o deține "lumea întâia" (spune prof. Eric Hobsbawm) nu se datorează atât faptului că deține cel mai înalt nivel de industrializare, în condițiile monopolului științific și tehnologic, cât mai ales posibilității de a dispune de principalele pârghii financiare, prin intermediul Băncii Mondiale și a Fondului Monetar Internațional și de a gestiona, implicit, fluxurile financiare internaționale⁹⁹.

În viziunea unor prestigioși analiști, se impune, ca imperativ major, evidențierea de către SUA a unor noi soluții de atestare a celor patru dimensiuni ale puterii mondiale (militar, economic, tehnologic și științific), în condițiile în care *China, India, Brazilia și, de ce nu, Rusia vor juca un rol tot mai important pe arena internațională, ca mari puteri economice ale secolului al XXI-lea.*

1.2. Național și regional în contextul globalizării

Trebuie spus că responsabilitățile economice ale statelor urmează a fi redefinite pentru o eră regională, dar și globalistă. *Este pusă în discuție însăși legitimitatea "statului-națiune"*. Statul, ca entitate, începe să piardă din semnificații și importanță în raport cu grupările și organisme regionale sau cu vocație universală¹⁰⁰. Richard Higgot (profesor la Universitatea Warwick din Marea Britanie) afirmă – în lucrarea: *Mondializarea, regionalizarea și guvernarea* – că, "în condițiile globalizării, autonomia guvernamentală este compromisă pe anumite segmente și rolul statului se modifică pe măsură ce apar noi actori importanți, cum sunt: Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, Organizația Mondială a Comerțului și Societățile Transnaționale".

Procesul de globalizare implică funcționarea unor noi mecanisme de armonizare, pe anumite segmente, a politicilor economice naționale cu reglementările internaționale. *În principiu, reglementările multilaterale iau în considerare protejarea intereselor economice ale țărilor terțe, neparticipante la acorduri de integrare regională. Impactul unui acord de integrare regională asupra exporturilor țărilor terțe și a fluxurilor de investiții străine directe este,*

⁹⁹ Eric Hobsbawm (profesor emerit la Birkbeck College, Universitatea din Londra), "First World and Third World after the Cold War", în CEPAL (Comisia Economică pentru America Latină și Caraibe) Review (publicație ONU), nr. 167, aprilie 1999, p. 9-13.

¹⁰⁰ Louis Emmerij, "The world economic challenges on the threshold of the 21st century", în Hungarian Responses to Global Change, Institute for World Economics, Budapest, 1998.

*însă, determinat, într-o anumită măsură și de politicile adoptate de guvernele țărilor parte la acest acord, de caracterul lor restrictiv sau liberal*¹⁰¹.

În contextul globalizării, procesul de implementare a unor decizii la nivel național va fi condiționat în tot mai mare măsură de negocieri bi și multilaterale. Nu este întâmplător faptul că înseși țările cele mai dezvoltate au realizat oportunitatea externalizării proceselor de ajustări structurale, atât la nivel bilateral (vezi dialogul SUA-Japonia pe probleme fundamentale: deficit comercial; investiții etc.), cât și regional (intensificarea cooperării economice la nivelul Uniunii Europene sau al Acordului Nord-American de Liber Schimb - NAFTA), prin promovarea unui regionalism deschis.

Globalizarea se manifestă conceptual și structural mai puternic decât regionalizarea, în condițiile liberalizării pieței mondiale, și are ca efecte modificarea "regulilor jocului" privind concurența între actorii publici și privați, atât la nivel național, cât și pe piețele internaționale.

*Unii economiști americani consideră că: "accentuarea interdependenței între regionalizare și globalizare va permite o mai rapidă evoluție a procesului de liberalizare a comerțului mondial, cu efecte benefice asupra performanței economice"*¹⁰². *Se impune însă ca acordurile regionale să nu intre în contradicție cu principiile fundamentale ale sistemului de liberalizare a comerțului mondial.*

Adâncirea procesului de interdependență între globalizare și regionalizare impune cu acuitate regândirea căilor și modalităților de soluționare a problemelor sociale, generate de adâncirea decalajelor în dezvoltare între "Nord și Sud", respectiv țările dezvoltate ale lumii și țările în curs de dezvoltare.

1.3. Cooperarea internațională în ecuația procesului de globalizare – regionalizare

O condiție fundamentală a revitalizării economiei mondiale, cu impact asupra reducerii decalajelor dintre statele lumii și accelerării proceselor de reformă și democratizare a vieții economico-sociale o reprezintă intensificarea relațiilor de cooperare internațională.

Cooperarea, bi și multilaterală, incumbă redimensionarea și conjugarea eforturilor statelor lumii, în scopul valorificării eficiente a potențialului material, tehnologic și cultural-uman.

Documentele adoptate la nivelul instituțiilor și organismelor internaționale specializate (Banca Mondială; Fondul Monetar Internațional; Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică ; Organizația Mondială a Comerțului etc.), îndeosebi la nivelul Organizației Națiunilor Unite, cel mai reprezentativ forum

¹⁰¹ World Trade Organization (WTO), „Regionalisation and the World Trading System”, Geneva, aprilie 1995.

¹⁰² MicKey Kantor afirmă în articolul „Global Village Gathers Speed” - Financial Times, octombrie 1993 - că „acordurile comerciale regionale contribuie la pregătirea țărilor în curs de dezvoltare în scopul racordării lor la exigențele globalizării schimburilor comerciale”.

internațional, evidențiază necesitatea obiectivă a dezvoltării cooperării, implicit angajamentele pe care trebuie să și le asume statele în raporturile bilaterale, la scară regională și globală.

Sunt sugestive și de referință principiile cooperării cuprinse în „Declarația ONU”, adoptată în anul 1990¹⁰³, și anume: „promovarea procesului de integrare economică și cooperare la nivel regional; dotarea instituțiilor financiare internaționale cu suficiente resurse, care să asigure susținerea reformelor structurale și finanțarea de programe; susținerea de către țările dezvoltate și organizațiile internaționale a eforturilor țărilor în curs de dezvoltare pentru dezvoltarea propriilor capacități tehnice și tehnologice, menținerea unui sistem deschis și credibil al relațiilor economice. Strategiile de cooperare internațională trebuie să creeze perpetuu un cadru eficient al cooperării multilaterale, prin modalități viabile de relansare a creșterii economice.

În condițiile accentuării procesului de interdependență economică și politico-diplomatică la ansamblul internațional, cooperarea permite extinderea ariei de acțiune a agenților economici, prin antamarea de negocieri cu parteneri prezenți și potențiali și facilitează achiziționarea unui volum important de mijloace financiare necesare realizării unor obiective economice de interes reciproc.

Ameliorarea performanțelor economice, în contextul intensificării cooperării, generează amplificarea poziției concurențiale pe termen mediu și lung în domeniile producției și distribuției, precum și sporirea capacității de absorbție a forței de muncă. O importanță deosebită prezintă cooperarea în domeniul promovării produselor și serviciilor, precum și unul dintre cele mai veridice concepte de marketing, cu largă audiență internațională, și anume *franchisingul* (modalitate de aranjament în afaceri care permite unor companii naționale să distribuie produsele sau serviciile unor companii străine, prin intermediul unei mărci înregistrate)¹⁰⁴.

1.4. Rolul Organizației Națiunilor Unite – ONU în dinamica globalizării: evoluție și reformă

Eșecul primei organizații internaționale de vocație universală – Societatea Națiunilor (apărută după primul război mondial) – în opera de pace și securitate internațională, în promovarea cooperării multilaterale a dus la reflecții și la noi modalități de acțiune pentru soluționarea marilor probleme ale umanității, privind menținerea păcii și securității internaționale și dezvoltarea cooperării multilaterale dintre state.

¹⁰³ Documentul a fost adoptat cu ocazia Sesiunii extraordinare a Adunării Generale ONU (aprilie-mai, 1990).

¹⁰⁴ Document privind conceptul de *franchiză*, elaborat cu ocazia Seminarului internațional, cu tema „Programul de inițiativă juridică pentru Europa Centrală și de Est”, București, 1996.

În această rațiune, a fost creată, după cel de al doilea război mondial, Organizația Națiunilor Unite și adoptată Carta Națiunilor Unite (în 1945), cu ocazia Conferinței de la San Francisco, document fundamental ce cuprinde principiile și obiectivele ONU (legalitatea suverană între state; neamestecul în treburile interne; soluționarea diferendelor pe cale pașnică; dezvoltarea economică și cooperarea)¹⁰⁵.

ONU a operat, încă de la înființare, într-o dezvoltare dinamică, în ideea adaptării constante la noile evoluții ale relațiilor internaționale, în virtutea menținerii principiului că „forța dreptului” trebuie să guverneze relațiile bilaterale și multilaterale dintre statele lumii. Sfârșitul războiului rece a reprezentat unul dintre momentele de referință în evoluția Națiunilor Unite, prin deschiderile și oportunitățile pe care le-a oferit. Imensul potențial al acestei conjuncturi favorabile nu s-a valorificat, însă, în măsură suficientă, datorită contradicției „între necesitatea de adaptare la evoluția unei lumii în dinamică accelerată, în contextul globalizării și proiectul inițial al Organizației”;

Se impune ca ONU să fie redescoperită ca organizație pentru redimensionarea cooperării internaționale, (să supravegheze soluționarea pașnică a conflictelor și să coordoneze eforturile de eradicare a terorismului internațional). A intrat rapid în retorica politică și mediatică termenul de noua ordine mondială, respectiv acțiunea globală pentru respectarea drepturilor omului.

Pe de altă parte, dispariția „faliei” Est-Vest nu a contribuit, pe măsura așteptărilor, la atenuarea disparităților Nord-Sud în materie de dezvoltare economică și socială. „Grupul celor 77” – țări în curs de dezvoltare – și-a făcut cunoscute frustrările și aspirațiile, prin inițiative și programe la nivelul ONU. Aria lui de acțiune a devenit însă mai îngustă o dată cu crearea Organizației Mondiale a Comerțului (OMC) și altor instituții specializate. Eradicarea subdezvoltării rămâne o componentă fundamentală a strategiilor de dezvoltare, în condițiile în care două treimi dintre țările lumii sunt afectate de sărăcie și malnutriție. În acest context, orice abordare despre reforma ONU trebuie să aibă ca relevanță „punctele de divergență Nord-Sud”. În rezoluțiile ONU au apărut noi concepte: privatizare, liberalizare, asistență oficială pentru dezvoltare etc.

- Sistemul multilateral ONU trebuie să-și perfecționeze modalitățile de acțiune pentru reușita operațiunilor de menținere a păcii, dezarmare și control al armamentelor, reglementări pentru eradicarea maladiilor, prevenirea degradării mediului, dreptul Mării etc. Analisti și oameni politici opinează că ONU trebuie să joace, în continuare, un rol primordial în elaborarea normelor de conduită în relațiile internaționale;

ONU constituie, totodată, singurul cadru instituțional ce are capacitatea și autoritatea necesare de a crea norme și mecanisme de monitorizare a respectării drepturilor omului. Cu excepția situației de legitimă apărare, numai

¹⁰⁵ „Mic dicționar diplomatic român”, Editura Politică, București, 1967, pag. 228.

ONU are competența de a statua că, acțiunile (sanțiuni intervenții militare) îndreptate împotriva unui stat sunt întemeiate¹⁰⁶. În cadrul reperelor privind realizările de natură globală ale ONU putem menționa: promovarea universalității; introducerea și dezvoltarea procedurii de realizare a consensului; definirea unui set de valori globale fundamentale.

Pentru Organizația Națiunilor Unite a devenit un imperativ major regândirea modalităților de acțiune și mai buna definire a responsabilităților, prin intermediul organismelor sale specializate, respectiv: Consiliul de Securitate; Consiliul Economic și Social; Curtea Internațională de Justiție.

Ca organism permanent al ONU, Consiliul de Securitate are drept atribut principal reglementarea pașnică a diferendelor dintre state, prin soluționarea oricărui litigiu ce poate pune în pericol pacea și securitatea internațională. Mai mult, în situația unui conflict, Consiliul de Securitate recomandă proceduri și metode adecvate de reglementare a acestuia. De asemenea, Consiliul poate lua măsuri de constrângere (fără folosirea forțelor armate), solicitând membrilor ONU, fie întreruperea completă sau parțială a relațiilor economice, fie încetarea relațiilor diplomatice¹⁰⁷. Trebuie spus că, în situații extreme, Consiliul de Securitate poate întreprinde acțiuni cu ajutorul forțelor armate puse la dispoziție de statele membre, sub egida ONU. În viziunea lui Thierry de Montbrial, Consiliul de Securitate funcționează ca un directorat de state, a cărui libertate de acțiune este temperată de necesitatea de manevră în cadrul Adunării Generale.

Totodată, un rol important în soluționarea problemelor economice, sociale și educaționale internaționale și respectării drepturilor omului – fără discriminare – revine Consiliului Economic și Social (ECOSOC). ECOSOC elaborează studii și rapoarte, face recomandări către Adunarea Generală și poate convoca conferințe internaționale în vederea soluționării problemelor ce fac obiectul activității sale.

Activitatea ECOSOC se evidențiază și la nivelul Comisiilor economice regionale (Comisia economică ONU pentru Europa, Asia, Africa, și Orientul Mijlociu), a grupurilor de experți, precum și comitetelor specializate pe probleme de finanțe și comerț.

Ca spațiu de reflecție asupra soluționării marilor probleme ce confruntă evoluția lumii (creșterea economică și reducerea marilor decalaje în dezvoltare; protecția mediului; aplicarea măsurilor de legitimitate în evaluarea situațiilor de criză și conflicte), ONU a etalat disponibilități de coagulare a conceptelor cu reflecții pragmatice, inclusiv pe problematica dezvoltării durabile, prin includerea „normelor ecologice” în redimensionarea unor proiecte și programe de dezvoltare.

Demersul analitic asupra procesului de reformă al ONU ia în considerare opiniile, în mare măsură îndreptățite, ale unor personalități ale vieții politico-

¹⁰⁶ *Thierry de Montbrial*, op. cit., p. 381.

¹⁰⁷ *“Mic dicționar diplomatic român”*, op. cit., p. 94.

diplomatice și științifice, cu privire la modalitățile de adaptare la provocările globalizării, în contextul accentuării interdependențelor la scară regională și globală.

Se acreditează ideea unei potențiale reconfigurări a relațiilor internaționale, în condițiile erodării suveranității naționale pe anumite segmente ale vieții economice și politice și apariției unor structuri supranaționale cu valențe sporite la nivelul deciziei¹⁰⁸.

În opinia mea, vocația ONU referitoare la soluționarea problemelor fundamentale ale umanității impune noi modalități de reflecție (*în condițiile mutațiilor intervenite la nivelul deciziei*) asupra unor probleme dificile, dar nu imposibil de soluționat, cum ar fi: gestionarea fluxurilor migratorii de persoane; mobilitatea violenței organizate, amplificată de amenințările de terorism internațional și de traficul de droguri; degradarea mediului, cu consecințe incalculabile și ireversibile; armonizarea „conflictului Nord-Sud” prin mecanisme viabile etc.

În perspectiva armonizării opțiunilor la nivel global și regional se impune să evaluăm problematica abordată în cadrul unor conferințe, colocvii sau la nivelul unor organizații și organisme neguvernamentale.

Este relevant faptul că Reuniunea Forumului Economic Mondial de la Davos (Elveția 24-28 ianuarie 2007) a avut ca temă „Evaluarea ecuației puterii la nivel global”¹⁰⁹.

Dialogul s-a axat asupra unor fenomene majore ale economiei mondiale, respectiv: mediul (schimbările climatice); comerțul mondial; eradicarea stării de subdezvoltare la nivelul țărilor africane, îndeosebi a celor subsahariene.

Participanții (2.400 participanți din 90 de țări, din care 24 șefi de stat sau de guvern) au evidențiat imperativul dezvoltării și diversificării formelor de cooperare, a parteneriatelor cu deschidere interregională.

Este definitorie filosofia asupra mutațiilor, prezente și viitoare, în raporturile de putere la scară mondială, în contextul ritmurilor rapide de creștere economică la ansamblul unor nuclee economice din Asia, America Latină și Europa de Est și altor actori de anvergură mondială, respectiv China, India, Brazilia, Rusia. În acest context, dezbaterile s-au focalizat pe armonizarea deciziilor privind reducerea poluării și asimilarea de tehnologii adecvate, deschiderea piețelor pentru țările în curs de dezvoltare – confruntare cu dificultăți pe linia lichidării datoriei externe și a reducerii marilor deficite ale balanțelor comerciale și de plăți. Este elocventă sintagma „ciocnirea

¹⁰⁸ „Beyond Reform. The United Nations in a New Era”, The Stanley Foundations, Vitznau, Switzerland, 1997.

¹⁰⁹ Forumul Economic Mondial (constituit în 1971) este o organizație internațională independentă având ca obiectiv definirea unei Agende a acțiunilor globale pe probleme economice, geografice și sociale. Forumul reunește anual lideri ai vieții economice, științifice și politice, analiști, experți în relații internaționale.

ignoranțelor” *pentru a ilustra gravele probleme economice și sociale ce se perpetuează la scara umanității.*

De evidențiat faptul că Forumul de la Davos a fost „dublat” de Forumul Social Mondial, care a avut loc la Nairobi (Kenya) în perioada 20-25 ianuarie 2007, și a cărei tematică a fost concentrată pe problemele economice și sociale cu care se confruntă țările cel mai puțin dezvoltate ale lumii. O relevanță aparte are conceptul de „altermondialisme”, ce prefigurează proiectul de construcție al unei „alte lumi posibile”. Există, evident, diferențe de opinii, privind o nouă arhitectură a relațiilor internaționale, exprimate atât în țări în curs de dezvoltare, cât și la nivelul clasei mijlocii din țările dezvoltate. În pofida diferențelor de opinii, „se caută” puncte de convergență privind proiecția unei lumi guvernată de instituții internaționale cu o eficiență sporită față de actuala configurație a acestora, respectiv: Forumul Monetar Internațional; Banca Mondială; Organizația Mondială a Comerțului etc.

Sunt evocate perspectivele și viabilitatea unor proiecte regionale cum sunt: Zona de Liber Schimb a Americilor (America de Nord - America Latină); Acordurile de asociere „Uniunea Europeană – ACP (Africa, Pacific, Caraibe)”; concurența marilor puteri pentru controlul resurselor energetice ale planetei, în special a celor din Orientul Mijlociu, America Latină și din spațiul ex-sovietic¹¹⁰.

În abordarea problematicii asigurării securității energetice trebuie plecat, fără îndoială, de la concept spre abordări pragmatice, *privind căile și modalitățile de asigurare a necesarului de energie, în contextul menținerii unui nivel constant al producției (petrol, gaze naturale, energie nucleară și hidro) și a livrărilor de energie, precum și a unei limite rezonabile a costurilor, generate de procesul de diversificare a surselor de energie, de constituirea unor stocuri de urgență și, îndeosebi, de amploarea programelor de cercetări și investiții.*

Se estimează că – în pofida unor dificultăți legate de creșterea explozivă a prețurilor la energie, cu efecte nefavorabile asupra țărilor dependente aproape în întregime de importul de energie – nu se poate afirma că există o criză de resurse energetice la scară globală. Trebuie spus că există însă puternice disfuncționalități în domeniile producției și comercializării, determinate de distribuția inegală a resurselor la nivel național și regional, ce pot produce dezechilibre în raportul cerere-ofertă, cu impact negativ asupra economiei mondiale. Dificultățile, prezente și potențiale, în asigurarea securității energetice constau și în faptul că oferta de țiței și de gaze naturale este vulnerabilă la fenomenele de instabilitate regională (conflicte militare, acte de terorism etc.).

În opinia unor oameni politici, analiști și experți, securitatea ofertei de energie va fi supusă, în continuare, unor riscuri potențiale (generate de epuizarea anumitor zăcămintes sau degradarea mediului), însă nu există riscul unei crize energetice mondiale. Referitor la potențialele riscuri, geopolitice și

¹¹⁰ Samir Amin, „*Quel altermondialisme*” în *Le Monde Diplomatique*, ianuarie 2007, p. 28.

geostrategice, considerăm că trebuie puse anumite întrebări, la care se așteaptă răspuns, cu privire la eficiența unor politici naționale de asigurare a necesarului de energie prin acțiuni de cooperare, bilaterală sau regională.

Consider că o condiție *sine qua non* a echilibrului geostrategic, regional și global, o reprezintă promovarea dialogului la nivel înalt și a unei „diplomații deschise” la nivel internațional, care să permită soluționarea mai rapidă și eficientă a marilor provocări ale începutului de secol XXI.

Relațiile de cooperare și procesul de integrare trebuie să evolueze în direcția evidențierii unor modalități veridice, susceptibile să înlăture ipoteza și temerile anumitor analiști și factori responsabili privind faptul că acordurile regionale și subregionale ar putea deturna relațiile economice internaționale spre „blocuri regionale închise”, care să afecteze procesul de globalizare și integrare regională.

2. INTEGRARE, COOPERARE ȘI PARTENERIAT LA SCARĂ INTERREGIONALĂ

2.1. Forme și modalități de redimensionare a procesului de integrare și cooperare internațională

Evoluția relațiilor internaționale reliefează redimensionarea problematicii integrării și cooperării regionale, cu efecte benefice asupra accelerării proceselor de reforme economice, intensificării fluxurilor comerciale și de investiții și accentuării procesului de democratizare a vieții social-politice.

În literatura de specialitate există opinii, uneori contradictorii, cu privire la conceptul de globalizare și mondializare; dacă literatura franceză agreează conceptul de mondializare¹, literatura de specialitate anglo-americană operează cu termenul de globalizare, (fenomen analizat pe coordonatele sale fundamentale – în prima parte a lucrării).

Mondializarea semnifică în percepția noastră o abordare geopolitică și geoeconomică, evidențiată prin redefinirea alianțelor, precum și printr-un complex proces de integrare a economiilor, în contextul accelerării fluxurilor comerciale și investiționale internaționale și transferului rapid de tehnologii performante².

Mondializarea și regionalizarea evoluează în cadrul unui accentuat proces de interdependență și de concurență pe o piață internațională tot mai exigentă³. Amplificarea procesului de regionalizare impune implementarea unor soluții viabile de relansare a creșterii economice la ansamblul țărilor participante la procesul de cooperare, în scopul racordării lor mai rapide la dinamica globalizării⁴. Opțiunea statelor pentru participarea la acțiuni de cooperare în cadrul Grupărilor sau Comunităților economice regionale este subordonată intereselor naționale de valorificare superioară a potențialului material, tehnologic, financiar și uman și de evaluare a identității regionale la scară mondială. Evoluția procesului de integrare regională reliefează imperativul consolidării economiei de piață, într-un mediu concurențial propice performanței.

Arhitectura alianțelor regionale – opinează analiștii Paul Hirst și Thompson Grame – va oscila și se va defini în secolul XXI, îndeosebi în funcție de interesele strategice ale Statelor Unite ale Americii (superputerea mondială), a căror viziune monopolară se înscrie în conceptul de reducere a rolului entității

¹ Defarges P.M., „La mondialisation vers la fin des frontières”, 1993, IFRI, Paris.

² Marcel Moldoveanu, op. cit., p. 29.

³ Frederique Sachwald, „Les défis de la mondialisation, innovation et concurrence”, Editura Masson, Paris, 1994.

⁴ Charles Oman, „Les défis politiques de la globalisation et de regionalisation”, în Cahiers de politique économique, nr. 11, Centre de développement de l'OCDE, Paris, 1996.

stat-națiune. “Statele – pierzând, în parte, atributele care le confereau rolul central în determinarea destinului popoarelor și activităților economice – vor păstra, afirmă aceștia, suficientă legitimitate în țările democratice pentru “a implementa opțiuni politice relativ autonome”¹.

O radiografie mai adâncă asupra evoluției procesului de integrare regională în context global evidențiază realități și abordări diferite. Astfel, Franck Petiteville (profesor la Institutul de Studii Politice din Grenoble – Franța) arată că: „putem să fim de acord asupra unei definiții a integrării regionale ca fiind regruparea (mai mult sau mai puțin pragmatică pe plan instituțional) mai multor state aparținând unei arii geografice delimitate, având ca obiectiv cooperarea economică și/sau politică pe termen lung”². Trebuie, însă, menționat faptul că acordurile de integrare regională se concretizează nu numai prin extinderea ariei geografice, ci și prin diversificarea domeniilor de activitate și de negociere. Există “de facto” o multitudine de factori cum ar fi: numărul statelor aderente; caracterul mai mult sau mai puțin orientat spre adâncirea procesului integraționist; vocația prioritar comercială sau, dimpotrivă, politică a programelor; gradul de instituționalizare și de transfer a suveranității – care duc spre o tot mai mare diversitate a formelor de integrare regională³ și anume:

Zona de comerț liber (Free Trade Area), formă de integrare prin care două sau mai multe țări hotărăsc să înlăture barierele comerciale între ele (taxe vamale, bariere netarifare), însă fiecare țară menține propriile bariere în comerțul cu țările nemembre ale Zonei; *uniunea vamală* (Customs Union), formă de integrare prin care țările membre înlătură toate barierele în comerțul dintre ele, dar adoptă un tarif vamal extern comun față de țările nemembre; *piața comună* (Common Market), formă de integrare în cadrul căreia se înlătură toate barierele din calea comerțului reciproc, dar și a forței de muncă și a fluxurilor de capital; *uniunea economică*, formă de integrare care - în afara realizării unei piețe comune pentru libera circulație a mărfurilor, capitalurilor și forței de muncă – realizează un anumit grad de armonizare a politicilor economice naționale (incluzând politica monetară, fiscală, socială), pentru a reduce discriminările ce pot apare datorită disparităților și particularităților economico-sociale.

Unii economiști și analiști evidențiază și *integrarea economică totală*, considerată a fi ultimul stadiu al integrării, în cadrul căreia unificarea politicilor economice este completată de *statuarea unei autorități supranaționale* – ale cărei decizii sunt obligatorii pentru statele membre.

Un factor contextual important care a relansat procesul de integrare regională în ultimele decenii ale secolului al XX-lea a fost „criza” generată de negocierile prelungite din cadrul Rundei Uruguay, axate pe liberalizarea

¹ Paul Hirst, Grahame Thompson, “Globalization in Question”, Editura Polity Press, Cambridge, 1996.

² F. Petiteville, „Les processus d'integration regionale, vecteurs de structuration du systeme internationales”, Volume XXVIII, nr. 3, septembrie 1997.

³ Idem.

comerțului mondial. Teama de un eșec global al negocierilor multilaterale a condus – în expresia unor analiști¹ la promovarea unor soluții, considerate eficiente, de garantare a liberalizării comerțului la nivel subregional. În aceeași rațiune, se înscrie și poziția, deseori tranșantă, a țărilor în curs de dezvoltare referitoare la avantaje economice potențiale, realizate în cadrul organismelor de integrare (grupări, asociații sau comunități economice).

Analiza evoluției procesului de integrare și cooperare regională și subregională evidențiază modele viabile, atât la nivelul țărilor dezvoltate cât și al țărilor în curs de dezvoltare. O grupare integraționistă definitorie pentru o zonă de comerț liber este și Asociația Europeană de Comerț Liber – AELS, constituită în mai 1960, în baza „Convenției de la Stockholm”, semnată de un număr de 7 țări, respectiv: Austria, Danemarca, Elveția, Marea Britanie, Norvegia, Portugalia și Suedia. Putem adăuga aici Acordul de Comerț Liber „SUA-Canada” și Acordul „SUA-Israel”. În acest context, la o altă scară de valori, cu impact regional și global, se detașază Acordul Nord-American de Liber Schimb NAFTA (SUA, Canada, Mexic), intrat în vigoare la 1 ianuarie 1994. NAFTA a devenit primul acord ce reglementează și promovează liberalizarea fluxurilor comerciale la un ansamblu regional, reprezentat de două țări puternic industrializate și de o țară în curs de dezvoltare. Mai mult, procesul integraționist are șanse reale să se traducă prin finalizarea favorabilă a negocierilor privind Zona de Comerț Liber la ansamblul celor două Americi (America de Nord și America Latină).

Evoluția procesului integraționist din America Latină, Africa, Orientul Mijlociu și Asia a fost și rămâne condiționat de stabilitatea politică și securitatea regională. La ansamblul Americii Latine, cel mai important organism de integrare – cu vocație internațională, prin prisma relațiilor de cooperare cu Uniunea Europeană (UE este cel mai important investitor și partener comercial al MERCOSUR; 25% din volumul exporturilor se realizează pe relația cu Uniunea Europeană) a devenit Piața Comună a Sudului – MERCOSUR (Argentina, Brazilia, Paraguay și Uruguay), cu obiective pragmatice, de liberalizare a comerțului reciproc, de adoptare a unor măsuri comune de politică comercială față de terți și de armonizare a politicilor macroeconomice. MERCOSUR oferă o piață cu o puternică capacitate de absorbție (peste 200 milioane de consumatori) și prezintă un potențial considerabil de integrare economică.

Demersul favorabil al procesului integraționist din America Latină (Mercosur; Piața Comună din America Centrală, Grupul Andin, Piața Comună din Caraibe) a fost generat de un mai bun echilibru geopolitic și de aplicarea unor importante proiecte de restructurare și programe de reformă.

Lumea arabă și africană cunosc, de asemenea, evoluții favorabile – deși, uneori, contradictorii – în procesul de integrare și cooperare subregională, cu obiective axate pe intensificarea comerțului intraregional și dezvoltarea unor industrii de export, precum și pe modernizarea infrastructurii.

¹ F. Petitaville, op. cit.

O mai bună evaluare a obiectivelor de integrare la ansamblul Uniunii Maghrebului Arab (UMA), Comunității Economice a Statelor din Africa de Vest (CEDEAO), Comunității pentru Dezvoltarea Africii Australe (SADC), „trădează” importante realizări privind viabilitatea unor programe de cooperare și de liberalizare a comerțului, definirea unor priorități referitoare la mecanismele de finanțare a unor proiecte comune, dar și dificultăți pe linia atragerii investițiilor străine și armonizării unor măsuri de politică economică privind liberalizarea graduală a comerțului cu produse industriale.

Lipsa de complementaritate a unor economii, persistența anumitor disfuncționalități la nivel instituțional, în condițiile unor fenomene de instabilitate politică și insecuritate regională, constituie elemente care continuă să afecteze accelerarea procesului integraționist în această importantă regiune a lumii. În viziunea OCDE, regiunea Africii Australe și Africii de Est prezintă condiții propice pentru dezvoltarea cooperării interregionale și intensificarea fluxurilor comerciale, cu atât mai mult cu cât acest proces este susținut de către Uniunea Europeană, Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional și Banca Africană pentru Dezvoltare.

O puternică expansiune a fenomenului de integrare se înregistrează în Asia, plecând de la Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN), Asociația Regională pentru Cooperare Regională (SAARC) spre Zona de comerț liber China-ASEAN și proiecte de mai largă cooperare, cum sunt: ASEAN-China, Japonia-Coreea de Sud sau Acordul de intensificare a relațiilor economice între Australia și Noua Zeelandă. Sunt luate, totodată, în calcul noi acorduri preferențiale (bilaterale și multilaterale), acorduri de asistență tehnică etc.

Un concept cu largă audiență este cel privind „liberalizarea concurențială”, conform căruia se impune încheierea de noi Acorduri Comerciale Preferențiale (ACP), cu largă deschidere regională. În această viziune, se înscrie inițiativa așa-numitului „grup de viziune est-asiatic” de constituire a Comunității Economice Est-Asiatice la ansamblul „ASEAN +3” (China, Japonia, Coreea de Sud), cu obiective de liberalizare a comerțului cu mărfuri și servicii și de orientare a fluxurilor de investiții spre domenii prioritare de interes comun (tehnologia informațiilor, agricultură, infrastructură). Este semnificativ faptul că volumul comerțului China-ASEAN depășește anual 100 miliarde dolari. China a devenit, încă din anul 2004, cel mai important partener comercial al Japoniei, în detrimentul SUA.

Regiunea Asia-Pacific reprezintă unul dintre cele mai importante spații economice – de comerț și cooperare – ale lumii. Dinamismul economic, evoluția favorabilă a procesului de reforme, „explozia” fluxurilor comerciale, investiționale și tehnologice ar putea conduce spațiul Asia-Pacific spre cel mai important pol geoeconomic al lumii.

Forumul de Cooperare Economică Asia-Pacific (APEC), concentrează mai mult de jumătate din populația Terrei, cu ponderi de peste 50% în PIB-ul mondial și de circa 45% în comerțul internațional. APEC reliefează un mecanism

economic complex, axat pe liberalizarea comerțului și a investițiilor, pe cooperarea economică și tehnico-științifică.

Reuniunile APEC la nivel înalt evidențiază necesitatea obiectivă de accentuare a procesului de interdependență economică și de promovare a conceptului de „regionalism deschis”, printr-o mai bună performanță la export și prin aplicarea riguroasă și prudentă a politicilor fiscale și monetare.

Efectele dinamice ale integrării regionale se concretizează, în tot mai mare măsură, prin performanță economică, stimularea concurenței și facilitarea investițiilor în domenii considerate prioritare. *„Regionalismul deschis” conduce la ameliorarea productivității și competitivității, cu efecte benefice asupra diversificării fluxurilor comerciale. Efectele pozitive, generate de specializarea forței de muncă și de creșterea calitativă a activității de cercetare-dezvoltare se reliefează la nivelul tuturor organismelor integraționiste.*

Adâncirea procesului de integrare va fi, însă, condiționată de reușita programelor de reformă și de modernizare economică – pe fundalul armonizării intereselor economice și politice ale tuturor participanților (țări dezvoltate, țări în curs de dezvoltare sau în tranziție) la procesul integraționist și de cooperare – și de adoptare a unor soluții eficiente pe probleme considerate „sensibile”, cum ar fi: insuficienta aplicare a prevederilor acordurilor privind acordarea de facilități pentru țările membre ale „grupării” confruntate cu dificultăți financiare majore (datorii externe, deficite ale balanței de plăți etc.), distribuția echitabilă a veniturilor; armonizarea fiscalității; mobilitatea factorilor de producție; flexibilitatea pieței muncii.

Principalele obiective ale procesului de integrare în țările în curs de dezvoltare continuă să rămână: a) *adoptarea de programe eficiente*, care să conducă spre o mai rapidă integrare a piețelor și să plece de la o selecție progresivă a anumitor produse ce prezintă importanță în cadrul schimburilor intraregionale, cum ar fi materiile prime energetice și produsele alimentare. Procesul de liberalizare a schimburilor trebuie însoțit de o mai strânsă cooperare în domeniul investițiilor și promovării sectorului industrial. *Investițiile* vor trebui încurajate prin organizarea unor *„forumuri de investiții”* și prin crearea de *„birouri de lucru”*, în cadrul cărora să fie elaborate proiecte de cooperare, precum și prin armonizarea legislațiilor și a Codurilor Naționale de Investiții; b) *accelerarea fenomenului de cooperare monetară și fiscală*, grație amplificării aranjamentelor multilaterale și ameliorării condițiilor de accesibilitate la credite comerciale, în vederea intensificării schimburilor intra-regionale și dezvoltării comerțului cu alte regiuni ale lumii; c) *introducerea unor mecanisme compensatorii pentru țările mai sărace*, în contextul liberalizării comerțului intraregional.

Un rol important în definirea strategiei de integrare și cooperare regională și intraregională revine „Grupului de consultanță și de cooperare – G15” al țărilor în curs de dezvoltare, Forum de consultări politice la nivel înalt și dialog internațional.

În cadrul procesului de integrare și cooperare se reliefează strategia Uniunii Europene de mai accentuată deschidere spre cooperare interregională și parteneriat. Un fenomen cu deosebită relevanță privind atragerea țărilor în curs de dezvoltare în procesul de cooperare și de parteneriat îl constituie dialogul instituționalizat între Uniunea Europeană și țările sud-mediteraneene, în cadrul Parteneriatului Euro-mediteranean.

Luând în considerare importanța economică și geostrategică a spațiului nord-african și al Orientului Mijlociu, Uniunea Europeană a statuat un cadru adecvat de cooperare cu țările din această regiune a lumii – tradițional partener comercial, furnizor de materii prime energetice (țigăi și gaze naturale) și minerale feroase și neferoase (fosfați, cupru etc.) de care Europa Occidentală este dependentă în mare măsură: volumul valoric al schimburilor comerciale ale țărilor situate la sud de Mediterana cu Uniunea Europeană reprezintă aproximativ 70% din comerțul total al acestor țări. Se adaugă, totodată, interesul UE de stopare și de mai bună evaluare a exodului de forță de muncă din nordul Africii, care creează disfuncționalități majore pe piața europeană, și de atragere a țărilor din această zonă – potențial conflictuală – în strategia europeană și globală de securitate. În baza "Declarației de la Barcelona" (1995), se caută noi căi și modalități de dezvoltare a cooperării bilaterale și multilaterale, în raport cu particularitățile de limbă, cultură, religie, tradiții economice și organizare politică ale partenerilor de dialog.

Proiectul de realizare a Zonei Euromediteraneene de Liber Schimb, în perspectiva anului 2010, creează responsabilități majore factorilor de decizie, întrucât implică intensificarea procesului de adaptare a economiilor țărilor sud-mediteraneene la exigențele pieței unice europene (eliminarea unor bariere tarifare și netarifare, calitate și diversificarea ofertei de mărfuri etc.).

Un alt pol de referință în dezvoltarea relațiilor de cooperare economică ale Uniunii Europene îl constituie spațiul Asia-Pacific.

Reuniunea Europa-Asia, "Asia Europe Meeting" (ASEM) - organizată la Hamburg în mai, 2007, cu participarea miniștrilor de externe din Asia de Sud-Est și Europa – a evidențiat necesitatea obiectivă a dezvoltării cooperării interregionale într-o lume globalizată. Sunt luate în calcul probleme privind intensificarea fluxurilor comerciale, investiționale și tehnologice, precum și probleme de mediu.

Reuniunea ASEM¹ a reliefat necesitatea continuării negocierilor privind încheierea unui acord de liber schimb interregional, la scara unui spațiu geoeconomic cu mai mult de un milion de locuitori, cu un volum al comerțului reciproc de peste 140 de miliarde dolari, și un flux al investițiilor de 31,5 miliarde dolari, în intervalul 2001-2005.

¹ ASEM – forum de dialog și negocieri – își are începutul în anul 1996, cu ocazia Reuniunii la nivel înalt de la Bangkok (Thailanda). Următorul summit va fi organizat la Beijing, în octombrie 2008.

Dimensiunea regională și globală este reliefată de faptul că statele membre (16 țări din Asia și cele 27 de state ale UE) dețin 58% din populația Terrei, realizează 60% din comerțul mondial și contribuie cu 50% la Produsul Intern Brut global.

Un alt pol de mare interes economic, pentru Uniunea Europeană, cu valențe geostrategice, este spațiul ex-sovietic. În viziunea Uniunii Europene, Rusia – *ca mare putere regională, cu vocație mondială* – reprezintă un deosebit de important actor economic în relațiile de cooperare interregională și de parteneriat.

“Acordul de cooperare și parteneriat UE-Rusia”, semnat în 1994 și intrat în vigoare în 1997, prevede armonizarea opțiunilor în domeniul relațiilor economice și financiare, cu perspective de realizare a unei zone de liber schimb.

Este relevant faptul că Uniunea Europeană, recunoscând dimensiunea europeană a Rusiei, îi acordă statutul de “economie de piață”, etapă esențială pe calea aderării la Organizația Mondială a Comerțului. Cooperarea UE-Rusia în domeniul energiei are o importanță majoră în contextul puternicei dependențe energetice a Uniunii Europene de resursele de petrol și gaze ale Rusiei, dar și ale altor țări din spațiul ex-sovietic¹. În acest cadru, UE negociază accelerarea procesului de deschidere a pieței Rusiei față de investițiile europene în producția și valorificarea hidrocarburilor.

În contextul procesului de accentuare a interdependențelor economice și politico-diplomatice la scară mondială, se relevă o mai adâncă înțelegere a fenomenului de intensificare a cooperării între Uniunea Europeană și SUA, de revigorare a “Parteneriatului Economic Transatlantic” menit să consolideze (într-un mediu concurențial global) procesul de liberalizare reciprocă a comerțului și a investițiilor, din rațiunea accelerării creșterii economice și sporirii competitivității.

¹ „Le Monde diplomatique”, Paris, ianuarie 2007.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE

NR. 254-255/2007

CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI

**ACADEMIA ROMANĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE CERCETĂRI FINANCIARE ȘI MONETARE
"VICTOR SLĂVESCU"**

**TAXELE DE MEDIU
— principii, tendințe, bariere și soluții —**

Mihaela POPA-SIMIL

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007

CUPRINS

1. PRINCIPALELE JUSTIFICĂRI ALE APLICĂRII TAXELOR DE MEDIU ...	411
1.1. Introducerea costurilor “externe” în prețuri	411
1.2. Efectul de stimulare	413
1.3. Minimizarea costurilor de control al poluării	414
1.4. Încurajarea inovării	415
1.5. Creșterea veniturilor bugetare	415
1.6. Câștiguri de mediu multiple, ca beneficii secundare	416
1.7. Principalele avantaje ale taxelor de mediu	416
2. TIPURILE DE TAXE DE MEDIU	417
3. TENDINȚE ÎN APLICAREA TAXELOR DE MEDIU	419
3.1. Tendințe generale în taxare și veniturile din taxe de mediu	420
3.2. Reforma Verde a taxelor	420
4. EFICIENȚA TAXELOR DE MEDIU	423
5. IMPLEMENTAREA TAXELOR DE MEDIU: BARIERE ȘI SOLUȚII	426
5.1. Competitivitatea	427
5.2. Excepțiile	427
5.3. Echitatea și sistemul de prețuri și taxe existent	429
5.4. Câteva comentarii asupra cunoașterii eficienței măsurilor de mediu	430
5.5. Costuri administrative de implementare	430
5.6. Câteva dintre recomandările factorilor de decizie europeni pentru acțiunile viitoare	431
Bibliografie	432

Ideea de taxă de mediu s-a dezvoltat încă din 1970, iar din 1990 a fost abordată de Comunitatea Europeană într-un program de acțiune privind protecția mediului. Programul este susținut de Agenția Europeană de Mediu și are misiunea de a genera, în timp real, informații specializate care să fie utilizate de mecanismele legislative ale fiecărui stat dar și ale Uniunii Europene în procesul de dezvoltare a legislațiilor economice.

În 1970, politicile de mediu se bazau pe regulamente privind emisiile, calitatea mediului, procesele și tehnologiile folosite ca instrumente de comandă și control.

După 1980, interesul legiuitorilor s-a deplasat către realizarea politicilor de mediu utilizând instrumente economice orientate spre piață – taxe de mediu, permise negociabile și sisteme de refinanțare a depozitelor –, care au fost stimulate de următorii factori:

- orientarea spre piață și reducerea regulamentelor în viața publică;
- recunoașterea necesității de limitare a implicării guvernului, în general, și a instrumentelor tradiționale de comandă și control;
- conștientizarea faptului că vechile reglementări privind mediul nu se armonizează cu noile probleme;
- dorința de a implementa principiul „plătește cine poluează” și de a reflecta costurile poluării în prețul produselor și serviciilor, integrând politicile de mediu în domenii ca agricultura, transportul, industria, turismul, administrația;
- nevoia de a dezvolta instrumente eficiente și flexibile pentru a asigura progresul.

Taxele de mediu, numite și “taxele verzi”, au fost luate deja în considerare de OCDE, Consiliul Nordic, Uniunea Europeană, dar mai sunt multe de făcut pentru atingerea eficienței prin depășirea barierelor politice și găsirea unor soluții optime de implementare economică.

Motorul dezvoltării taxelor de mediu se bazează pe avantajele acestora de obținere a prețului corect de piață al produselor economice prin adăugarea costurilor de poluare a mediului, prin implementarea principiului “plătește cine poluează” și, astfel, dezvoltând mecanismul care va autoregamenta o dezvoltare economică de piață sănătoasă. Acest avantaj a fost recunoscut de Consiliul Europei în 1991 și de UNCED în 1992, care declarau: “Pentru a obține realocarea resurselor economice și a susține dezvoltarea armonioasă, costurile sociale și de mediu trebuie să fie incluse în costul activităților economice aferente..., iar pentru aceasta trebuie să fie utilizate instrumentele economice și fiscale.”

Se observă o creștere a folosirii instrumentelor fiscale de mediu din 1992 până în prezent, dar rămâne suficient loc pentru o mai largă folosire a lor. Pentru aceasta este necesară o reformă generală a instrumentelor fiscale atât la nivel statal, cât și la nivel european, care să încurajeze lucrurile “bune”, ca scăderea ratei șomajului, și să le descurajeze pe cele “rele”, ca poluarea și degradarea

mediului. Astfel, se impun schimbări la nivelul Uniunii Europene care să permită o mai largă armonizare între măsurile fiscale și sectoarele-cheie ale economiei: energie, transporturi, agricultură. De asemenea, este nevoie de suportul politic majoritar.

Susținerea în Uniunea Europeană a taxelor de mediu este în creștere. Astfel, la a cincea întâlnire a "Programului de acțiune pentru mediu" (EAP), din 1992, pentru a obține prețuri corecte și a crea stimulente de piață în scopul generării unui comportament economic promediu (proecologic), s-a preconizat creșterea ponderii instrumentelor fiscale. Scopul era de a include toate costurile de mediu externe care apar în timpul întregului ciclu de utilizare de la sursă spre producție, distribuție, folosire și depozitarea finală, astfel încât produsele "environmental-friendly" să nu fie dezavantajate pe piață față de produsele care produc poluare și deșeuri. (EC1992).

Comunicatul Comisiei pentru Creștere Economică și Mediu - "Câteva dintre implicațiile pentru marketingul politicii economice" (COM94): "În economie, deciziile sunt, într-o mare măsură, bazate pe semnalele date de prețuri. Așa cum consumatorii își ajustează deciziile de cumpărare a produselor după schimbările de prețuri, iar companiile determină designul produsului, dezvoltarea tehnologică și organizarea proceselor de producție după prețurile de pe piață, este esențial ca acestea să reflecte corect costul complet și beneficiile individuale, dar și ale societății".

Taxele de mediu reprezintă unul dintre cele mai eficiente răspunsuri la un număr important de probleme. Deși există multe dificultăți în introducerea lor, acestea soluționează majoritatea problemelor economice actuale și generează efecte directe asupra competitivității.

1. PRINCIPALELE JUSTIFICĂRI ALE APLICĂRII TAXELOR DE MEDIU

În urma unei analize ample asupra dezvoltării economiei de piață, au fost identificate o serie de elemente-cheie, asupra cărora se poate acționa și care pot dirija economia spre o dezvoltare sănătoasă. În secvențele următoare vom încerca o caracterizare globală a acestora.

1.1. Introducerea costurilor “externe” în prețuri

Principala motivație economică a utilizării taxelor în politica de mediu este de a include costul poluării și alte costuri de folosire a mediului, numite externe, în prețul bunurilor și serviciilor produse într-un anumit domeniu economic. Astfel, costul poluării este denumit *extern* pentru că reprezintă efecte colaterale ale activității economice, iar prețul acestora nu este parte componentă a prețului plătit de producătorii sau consumatorii direct implicați. De exemplu, producția de electricitate în centralele pe cărbune cauzează ploi acide care distrug solul, vegetația, apa și clădirile din regiunile care nu sunt direct implicate și nu au vreun beneficiu de la centralele respective. Și, pentru că în prețul electricității produse pe această cale nu sunt incluse și aceste costuri colaterale, ele dau semnale de piață eronate, încurajând acel tip de producție de electricitate în detrimentul întregii economii.

Similar este și costul complet al utilizării vehiculelor, care ar trebui să includă costul utilizării terenului, al poluării aerului, al zgomotului, al accidentelor, blocajelor de trafic, care în prezent sunt externe conducătorului vehiculului și nu sunt complet introduse în prețul vehiculului sau al combustibilului. Când aceste prețuri nu sunt calculate corect, ele creează distorsiuni de amploare asupra pieței, încurajând activități costisitoare pentru societate chiar și atunci când beneficiile personale – ca de exemplu conducerea vehiculelor – sunt importante.

Estimarea exactă a acestor costuri nu este ușoară, dar s-a acumulat experiența necesară pentru o corectă evaluare – de exemplu, prețul transportului pe șosea costă țările Uniunii Europene aproximativ 4,2% din PIB, la nivelul anului 1995. Taxele de mediu caută să introducă aceste costuri externe în prețuri, pentru a fi unificate costurile sociale cu cele private. Cu cât aceste prețuri sunt mai corecte cu atât toți agenții economici, de la producător la consumator și la organele de decizie, vor lua decizii corecte, în interesul general al evoluției societății, printr-o armonioasă realocare a resurselor. Dacă acest lucru nu se va realiza cât mai curând și cât mai corect, distorsiunile economice vor produce un impact economic negativ mult mai mare decât costul actual, mergând până la alienarea societății respective.

Taxele de mediu ajută, de asemenea, la implementarea principiului conform căruia “plătește cine poluează”, astfel că marii poluatori vor plăti întregul cost al consecințelor activității lor. Nu toate costurile externe sunt negative.

Există și costuri pozitive, de care beneficiază participanți neimplicați în activitatea respectivă, de exemplu, producătorii forestieri. Aceștia beneficiază direct de activitatea celor implicați în plantarea și întreținerea pădurilor, dar și pădurile aduc, de asemenea, beneficii societății, în general, prin reținerea ploilor, absorbția gazului de seră CO₂, menținerea și îmbunătățirea solului, oferind mediul corespunzător pentru alte specii și producând “frumusețe” pentru oameni, contribuind la menținerea și dezvoltarea turismului ca act de schimb, cultural și economic. Astfel de taxe, pozitive, au fost aplicate în Olanda, sub forma Creditelor Forestiere, care au efecte opuse celor negative, generate de utilizarea agriculturii intensive sau a transportului rutier.

Tabelul nr. 1

**Estimarea costurilor externe transportului rutier în Europa
în perioada 1991-1996**

Țara	Anul	Turisme	Auto- buze	Motoci- clete	Mărfuri	Total [ECU]	Total [%GDP]
EU+Norvegia+ Elveția	1991	164,2	9,1	20,9	56,4	250,6	4,2
Austria	1991	4,9	0,2	0,5	1,0	6,6	5,0
Belgia	1991	6,5	0,2	0,6	1,3	8,7	5,4
Danemarca	1991	2,1	0,2	0,4	1,0	3,4	3,2
Finlanda	1991	2,2	0,2	0,2	0,7	3,3	3,3
Franța	1991	22,8	1,2	1,8	15,0	40,8	4,2
Germania	1991	45,8	1,7	5,0	9,4	61,9	4,5
Grecia	1991	1,7	0,3	0,2	1,0	3,2	5,6
Irlanda	1991	1,0	-	-	0,5	1,5	4,2
Italia	1991	19,7	1,6	6,8	6,7	34,8	3,8
Luxemburg	1991	0,2	0,01	0,02	0,07	0,3	4,0
Olanda	1990	2,9	-	0,7	1,3	4,9	2,2
	1991	5,3	0,2	0,5	1,9	7,9	3,3
Norvegia	1991	1,6	0,1	0,2	0,4	2,3	2,7
Portugalia	1991	4,2	0,3	0,5	0,4	5,4	9,8
Spania	1991	11,8	1,2	1,4	6,3	20,7	4,9
Suedia	1991	3,8	0,2	0,6	1,0	5,6	3,0
Elveția	1991	3,8	0,1	1,0	0,8	5,7	3,1
Marea Britanie	1991	26,6	1,5	1,4	9,0	38,5	4,7
USA [USD]	1992					110	2,1
Lituania	1994					778	12,3
Media							4,55

Este foarte important ca analiza costurilor externe să fie făcută corect din punctul de vedere al “celui care le plătește” și “celui care le cauzează”, pentru ca prin stabilirea corectă a taxelor de mediu să se maximizeze efectul economic și bunăstarea întregii societăți. Întrucât o determinare exactă este dificilă din punct de vedere științific, politicienii stabilesc aceste taxe astfel încât să atingă obiectivele autopropuse de aceștia [9]. În plus, pe lângă introducerea acestor costuri direct în prețuri, taxele contribuie la dezvoltarea unui comportament ecologic și al inovării, iar pe ansamblu, la creșterea beneficiului.

Elveția a calculat, de asemenea, costul accidentelor, al zgomotului, poluării aerului și avarierii clădirilor estimând 0,077 SFr/vehicul/Km, ceea ce prin aplicare la parcursul total estimat al vehiculelor în Elveția, de 50,3 x 10,9 Km conduce la valoarea de 3,87 B_SFr, reprezentând 3,5% din PIB adițional la costul extern – calculat în tabelul de mai sus (în studiul său din 1994, Littman [97] face o estimare amplă a costului extern total în cazul SUA și ajunge la valoarea de 12% din PIB).

Valorile prezentate în tabel demonstrează că neluarea în considerare a costului efectelor colaterale – plătite de întreaga societate – la calculul direct al produsului arată că eroarea în informarea agenților economici ai pieței libere este cuprinsă între 50% și 200%, ceea ce afectează profund dezvoltarea economică de perspectivă. În cazul Elveției, costul parcurgerii unui kilometru este de aproximativ 0,08 SFr, cheltuielile de amortizare a vehiculului putând ajunge la 0,2 SFr/Km, din care valoarea neluată în calcul – costul extern – (0,077+ 0,07) este de 0,147 SFr/Km. La calculul coeficientului de dezinformare pot fi luate în calcul diferite combinații, dar toate conduc la valori alarmante.

Într-un articol din “The Independent” [113] este evidențiat faptul că autoturismele reprezintă un factor intensiv de inechitate, prin modul în care efectele folosirii lor sunt transferate celor săraci – care nu pot să-și permită folosirea unui autovehicul –, rezidenților de lângă străzile aglomerate, copiilor care inhalează gazele evacuate, persoanelor care trebuie să suporte consecințele pe termen lung și menționează că va trebui să se producă o schimbare de atitudine și comportament economic.

1.2. Efectul de stimulare

Aplicarea taxei de mediu duce la evitarea sau reducerea taxelor asupra generării sau utilizării unei mase impozabile mai mari. De exemplu, dacă emisiile de sulf sunt taxate, producătorii vor fi stimulați să le reducă prin filtrare sau prin utilizarea acelor materiale care produc emisii mai puține, reducând astfel poluarea.

Taxele de mediu pot fi orientate direct spre consumatori, ca de exemplu, taxele diferențiale pentru benzina cu sau fără plumb, ori spre producători, cum ar fi taxele pe carbon, dar îi afectează atât pe producători, cât și pe consumatori, prin schimbarea relativă a prețurilor și deci și a comportamentului.

Totuși trebuie avut în vedere faptul că prețurile constituie numai unul dintre factorii care determină comportamentul economic. De exemplu, la utilizarea energiei pentru consumul casnic, aceasta nu poate fi ușor redusă din cauza lipsei de informații adecvate și a resurselor financiare pentru schimbarea echipamentelor cu unele mai eficiente, deci creșterea prețului acestora prin aplicarea unei taxe nu influențează cu mult comportamentul.

De asemenea, utilizarea autovehiculelor nu poate fi redusă în absența unei competiții adecvate cu alternative de transport, ceea ce are drept consecință inoperativitatea aplicării taxei de mediu pe carburant.

Acest comportament economic – de lipsă de sensibilitate la variația prețului, numită și “cerere inelastică” – înseamnă că taxa trebuie să fie foarte mare pentru a schimba comportamentul economic și a avea un efect stimulat. În acest caz, se simte nevoia aplicării altor măsuri, care să sprijine creșterea eficienței energetice, a transportului public sau reciclarea. Astfel, taxele de mediu funcționează mult mai bine când fac parte dintr-un pachet de măsuri care se adresează tuturor aspectelor pieței și emit semnale care arată că taxa funcționează bine. De exemplu, introducerea benzinelor fără plumb în Europa a funcționat bine deoarece, la suprataxa relativ mică aplicată, s-a venit cu un program de stimulare a introducerii convertorilor catalitici care funcționează numai cu benzine fără plumb.

Pentru reducerea poluării taxele sunt elemente-cheie, mult mai eficiente decât reglementările. Astfel, taxele produc o stimulare continuă pentru căutarea a noi soluții de reducere a poluării, spre deosebire de reglementări, care nu aveau această capacitate când valorile din standard au fost atinse. Astfel, caracterul dinamic al taxelor produce o continuă stimulare pentru minimizarea poluării, controlul costurilor și încurajează inovarea.

1.3. Minimizarea costurilor de control al poluării

Un regulament de reducere a poluării presupune ca toți agenții să-și reducă poluarea cu aceeași cantitate indiferent de cost. O taxă de mediu permite fiecărui agent poluator să decidă singur dacă este mai eficient să reducă poluarea sau să plătească taxa. Astfel, agenții pentru care costul reducerii poluării este mare vor plăti taxă, în schimb, ceilalți vor reduce poluarea. Astfel, costurile atingerii unor niveluri de poluare minime vor fi mai mici prin aplicarea taxelor decât prin regulamente.

Un argument contrar este acela că taxele nu sunt întotdeauna la fel de eficiente ca reglementările. Dacă un anumit poluant are efect local asupra ecosistemelor, iar nivelul poluării trebuie controlat, o reglementare este mai eficientă decât o taxă. Totuși, în anumite cazuri, permisele negociate pot duce la controlul poluării mai eficient decât o reglementare. Astfel de metode au fost aplicate în SUA pentru controlul calității aerului și a apei, a stocurilor de pește în Noua Zeelandă, Canada și Islanda.

1.4. Încurajarea inovării

În comparație cu țările europene, în domeniul cercetării [138] România are puternice resurse umane – dublu față de Bulgaria, Grecia, Portugalia –, dar acestea sunt slab folosite și cu un trend negativ. Schimbarea tendinței de evoluție prin stimularea cercetării în special asupra mediului reprezintă un obiectiv important al dezvoltării economice [123]. Astfel, taxele de mediu pot ajuta dezvoltarea economiei prin metode ecologice eficiente, prin creșterea valorii naturii. Având în vedere incertitudinea impactului asupra mediului a produselor chimice, orice reducere determinată de taxare este binevenită, ajutând la implementarea principiului precauției. De asemenea, inovațiile stimulate prin aceste taxe ajută la dezvoltarea competitivității, fiind considerate câștiguri dinamice în eficiență și reprezentând unul dintre principalele avantaje.

1.5. Creșterea veniturilor bugetare

Taxele de mediu vor duce la creșterea veniturilor bugetare fără a provoca întreruperea totală a activităților poluante. Aceste venituri pot fi utilizate pentru a soluționa direct problemele de mediu și pot fi utilizate la subvenționarea producătorilor sau consumatorilor pentru abandonarea practicilor dăunătoare mediului. De asemenea, pot compensa reducerea altor taxe, cum ar fi cele pe venituri, capital sau consum, care afectează mai puternic și direct bunăstarea individuală.

Tabelul nr. 2

Relația dintre noxele emise și modificarea climei

Taxa / Problema	C/E/ Com- bus- tibili	CFC	NOx	SO ₂	Deșeuri	Îngrășă- minte	Ben- zina cu Pb	Apa uzată
Modificarea climei	P	S	S		S	S		
Strat ozon	S	P						
Acidificare	S		P	P		S		
Poluarea aerului			S	S	S		P	
Deșeuri					P			S
Probleme ur- bane (zgomot)	S							
Ape terestre	S		S	S	S	P		P
Mari	S		S		S	S	S	P

P = scop principal; S = efect secundar.

1.6. Câștiguri de mediu multiple, ca beneficii secundare

Problemele de mediu sunt intercorelate. Adesea, un singur poluant contribuie la generarea mai multor probleme de mediu diferite. Astfel, reducerea acestuia va produce multiple ameliorări, fără să fie însă posibil a se prezice cu certitudine efectele. Programul de Acțiune de Mediu EAP-5 a subliniat succesele Uniunii Europene în domeniul ameliorării mediului, ca și problemele mari, cum ar fi modificarea climei, sărăcirea stratului de ozon, acidificarea etc. și modul în care taxele de mediu pot contribui la ameliorarea lor.

Astfel, nivelul taxei de mediu trebuie să reflecte severitatea problemei de mediu pe care o vizează. Faptul că o anumită taxă de mediu poate avea efecte secundare benefice asupra altor probleme trebuie luat în considerare atunci când se evaluează eficiența taxei.

Analiza integrală a impactului instrumentelor de taxare pentru mediu trebuie evaluată simultan cu efectele de stimulare asupra economiei.

1.7. Principalele avantaje ale taxelor de mediu

Dacă taxele sunt bine proiectate, bine implementate și exploatate corespunzător, prin avantajele și efectele lor secundare pot genera un “câștig dublu” pentru legislativ, prin obținerea progreselor în domeniile: mediu, inovare și competitivitate, locuri de muncă, sistemul de taxe. Dar, realizarea practică a acestor deziderate este dificilă și, adesea, apare întrebarea: “De ce să introducem taxele de mediu?”

Răspunsurile ar fi următoarele:

1. Includerea costurilor de mediu externe este principalul motiv. Acestea încorporează costurile serviciilor de restaurare și ale daunelor direct în prețurile bunurilor și serviciilor, ceea ce ajută, de asemenea, la punerea în practică a principiului „plătește cine poluează” și la integrarea politicilor economice, fiscale și de mediu.
2. Creează stimulente atât pentru producători, cât și pentru consumatori, pentru ca aceștia să renunțe la practicile dăunătoare pentru mediu, mai ales dacă se impun permise de control și alte pachete de măsuri.
3. Pot realiza controlul poluării într-o manieră mult mai eficientă decât reglementările.
4. Pentru producători pot acționa ca un îndemn la inovare. Atunci când consumul de energie, apă, materii prime, ca și emisiile solide, fluide și volatile, devin taxabile, plătitorii de taxe vor găsi noi modalități de producție, transport, stocare și consum ca să-și reducă obligațiile de plată. Acest fapt ajută la obținerea de eficiență ecologică și la implementarea principiului de precauție, precum și la îmbunătățirea atât a suportului propriu, cât și a competitivității internaționale.
5. Colectează venituri care pot fi utilizate direct pentru îmbunătățirea mediului, sau pentru reducerea altor taxe mai mari.

2. TIPURILE DE TAXE DE MEDIU

Instrumentele politicilor de mediu se bazează pe efectul stimulentei financiare mai mult decât pe reglementări și sunt denumite instrumente economice.

În 1989, OCDE a elaborat primul studiu [129] intitulat "Instrumente economice pentru protecția mediului" și a specificat cinci tipuri de instrumente economice:

1. taxe și impozite;
2. subsidii;
3. sisteme de refinanțare a depozitului;
4. crearea de piață;
5. stimulente implementate financiar.

Studiile ulterioare ale OCDE (anii 1994, 1995) au identificat taxele și impozitele ca fiind o categorie importantă a instrumentelor economice în termeni de impact și frecvență de aplicare. Declanșarea politicilor de mediu la scară internațională a fost consemnată în 1997, când 180 țări au semnat "protocolul de la Kyoto" [135], prin care 38 de state industrializate au convenit să-și reducă emisiile de gaze de seră în perioada 2008-2011, la niveluri cu până la 5,2% sub cel din anul 1990.

Principalele taxe de mediu sunt:

Impozite de acoperire a costurilor

Acestea s-au dezvoltat prin implementarea reglementărilor primare ale politicilor de mediu. Reglementarea emisiilor, prin acoperirea costului terenului și al apei afectate în acord cu principiul „plătește cine poluează”, a determinat ca și costul reglementării să fie suportat de cei cărora aceasta le-a fost aplicată. Sunt impozite de acoperire a costului daunelor de poluare chiar dacă, pentru monitorizare și evaluare, se folosesc fonduri din contribuțiile generale pentru mediu. Acestea sunt:

- impozite de utilizare – taxa este plătită pentru o utilizare specificată, ca de exemplu: tratarea apei uzate, depozitarea deșeurilor etc.
- impozite de alocare de fonduri – venitul din impozit este cheltuit în scopuri înrudite, dar nu sub forma unui serviciu direct returnat plătitorului impozitului, de exemplu veniturile care finanțează serviciile de reciclare, și anume taxa suedeză pentru baterii.

Taxe stimulative

O taxă de mediu poate fi înființată cu scopul de a stopa sau modifica o comportare dăunătoare mediului, cu sau fără intenția de a colecta venituri, și al cărei nivel se va estima ținând cont de costul daunei de mediu [122] și de nivelul semnalului financiar necesar pentru a obține obiectivul vizat [9]. Veniturile astfel obținute sunt utilizate, în continuare, pentru a încuraja modificarea via granturi sau stimulente, precum taxa suedeză pe NO_x, și taxa germană pe deșeuri toxice.

Taxe fiscale de mediu

Taxele fiscale de mediu sunt cele destinate modificării comportamentului față de mediu, dar care să aducă venituri importante la buget. Astfel de venituri pot fi folosite pentru finanțarea deficitului bugetar sau pentru înlocuirea altor taxe, precum cele pe venit, pe munca neplătită.

Taxele pe consumul de resurse și poluarea mediului – “Reforma Verde a Taxelor” – reprezintă taxe aplicate pe energie, dar și câteva taxe nonenergetice, ca de exemplu pe deșeuri, apă uzată, pesticide, îngrășăminte, sulf etc. Taxele de mediu proiectate să colecteze venituri importante la buget sunt denumite taxe fiscale de mediu (de exemplu, în Suedia și Norvegia, taxele pe bioxidul de carbon).

Comisia Europeană dezvoltă permanent norme de mediu care stau la baza implementării taxelor de mediu adecvate. Principalul obiectiv al normelor “Euro 5” [35], transmis tuturor statelor membre, este armonizarea reglementărilor aplicate în construcția vehiculelor cu motor, în sensul asigurării funcționării pieței interne, simultan cu realizarea creșterii gradului de protecție a mediului prin minimizarea emisiilor atmosferice poluante. Aceste cerințe sunt controlate în prezent de Directiva nr. 70/220/EEC, încorporată în legislațiile statelor membre, și se referă la măsurile care trebuie luate împotriva poluării produse de vehicule.

Această nouă propunere [35] folosește o abordare simultană pe două niveluri, fiind folosită și în alte legislații, ca în cazul directivelor pentru emisiile vehiculelor grele. Astfel, propunerea și adaptarea legislației se vor realiza pe două căi paralele:

- întâi, prevederile de bază vor fi redactate de Parlamentul European și Consiliul Europei într-un regulament bazat pe Articolul 95 al Tratatului Comunității Europene privind procedura de decizie comună;
- simultan, specificațiile tehnice implementate în prevederile de bază vor fi prevăzute într-o legislație adoptată de comisie cu asistența comisiei regulatorii.

Aceste taxe nu se exclud una pe cealaltă – un impozit de acoperire de cost poate avea în același timp efecte stimulative, la fel cum o taxă fiscală de mediu poate fi în același timp folosită pentru a rezolva probleme specifice de mediu. Motivația pentru aceste taxe a variat de-a lungul timpului.

Clasificarea după intenția principală este utilă pentru estimarea eficacității taxei. Este adevărat, de asemenea, că multe alte taxe care nu au fost introduse din rațiuni de mediu, afectează mediul. Taxa pe energie a fost aplicată în Europa cu mult timp înainte ca problemele ecologice să capete amploare. De asemenea, pentru stimularea agriculturii au fost alocate subvenții care au contribuit la utilizarea extensivă a îngrășămintelor chimice, extinzând agricultura și pe terenuri necultivate anterior și aducând astfel daune mediului. De aceea, fiecare taxă trebuie analizată ținând seama de efectele pe care le produce și optimizată astfel încât impactul aplicării ei să fie pozitiv.

3. TENDINȚE ÎN APLICAREA TAXELOR DE MEDIU

Evaluarea tendințelor este utilă în utilizarea taxelor de mediu în competiție cu celelalte taxe și cu PIB și, de asemenea, pentru revizuirea periodică a atitudinii asupra elementelor considerate, la un moment dat, pozitive și propuse a fi stimulate, dar și a celor negative propuse a fi descurajate, astfel încât să poată fi aplicată o politică eficientă asupra optimizării acestor instrumente economice.

De exemplu, a fost o perioadă în care producția agrară era insuficientă, iar utilizarea chimizării în agricultură a apărut ca un element pozitiv, fiind chiar stimulat. Pe măsură ce cunoștințele în domeniu au evoluat și s-a putut prevedea efectul acestor măsuri, s-a constatat cât de mari sunt daunele produse mediului și societății.

În Uniunea Europeană progresul taxelor de mediu a fost modest înainte de 1990, dar, în ultimii 6 ani, acestea au captat atenția legiuitorilor, reprezentând o alternativă viabilă. Printre statele cu economiile cele mai avansate care utilizează instrumente economice în vederea protejării mediului sunt țările scandinave și Benelux, iar într-un grad mai mic Germania, Franța și Austria. Este important de remarcat că aceste măsuri au început să fie luate în considerare și de țările din estul Europei.

Din cauza agresivității politicii economice de după 1989, în România s-au produs daune însemnate mediului, dar, în prezent, economia fiind orientată spre piață, este foarte importantă urgentarea aplicării acestor taxe de mediu, într-un astfel de mod încât să asigure o dezvoltare economică sănătoasă simultan cu remedierea problemelor de mediu.

La nivelul Uniunii Europene, directiva de Compactare a Deșeurilor a produs pentru țările membre motivația de a aplica instrumentele economice în acest domeniu. Statele membre ale Uniunii Europene au viziuni comune asupra aplicării taxei pe energie/CO₂ și, pe lângă caracterul fiscal, are și un caracter "de mediu", fiind un element comun al integrării sistemelor fiscale, dar și un element de progres. În Uniunea Europeană s-a convenit, de asemenea, asupra minimizării ratelor la accize care au fost revizuite în 1997. În raportul OCDE din 1989, au fost identificate peste 150 de instrumente economice utilizate în statele europene ([114], pg.22). S-a observat că doar o treime din aceste instrumente pot avea efecte stimulatoare, majoritatea făcând parte din arsenalele politicilor guvernelor statale de comandă și control. După 1994, numărul acestor instrumente economice este în continuă creștere.

Este de remarcat introducerea, în cinci dintre țările europene, a taxei pe carbon și energie și luarea în considerare a reformei „verzi” a taxelor. Multe dintre aceste state au luat în calcul studiarea oportunităților oferite de o astfel de

reformă fiscală în competiție cu opțiunea implementării taxelor de mediu în general. Trebuie semnalat faptul că scopul utilizării instrumentelor economice este în continuă evoluție. În jumătate din cazuri se pare că ținta a fost de a produce stimulente, în competiție cu cele de colectare a veniturilor la buget.

În țările OCDE, se observă o tendință în creștere de introducere a taxelor de mediu la nivel regional și local. Primul oraș care a introdus o relaxare de taxă pentru materialele de ambalat a fost Kassel, Germania, în 1994. În Olanda a fost introdusă o taxă pe apă, în Tirol, Austria, o taxă pe turism și în Catalonia, Spania taxe pe apa de canal. Taxele de mediu au început să fie interesante și datorită faptului că bazele celorlalte taxe suferă o continuă eroziune, cum ar fi cea pe capital. Între timp, din cauza îmbătrânirii populației, cheltuielile au crescut, iar guvernele caută să compenseze aceste deficite, ceea ce nu se poate face pe seama taxei pe forță de muncă, care a rămas constantă. Atât SUA cât și UE au înregistrat insuccese în introducerea unor taxe pe energie, ca de exemplu taxa pe BTU (British Thermal Unit) la gazul metan din SUA (1994) sau pe carbon-energie în Europa, în 1992.

3.1. Tendințe generale în taxare și veniturile din taxele de mediu

Ponderea veniturilor obținute din principalele taxe în Uniunea Europeană în perioada 1980-1994 sunt: forță de muncă 50%, capital 20%, energie 5%-7%, mediu 1,5%-3%.

Putem face unele observații de ordin general:

- Europa pare nepregătită să deplaseze ponderea de pe taxele pe forță de muncă spre taxele pe energie și poluarea mediului, așa cum recomandă, în 1992, Delors [41].
- Creșterea taxelor pe energie și mediu este importantă în comparație cu cele pe muncă și capital, care sunt strict corelate cu creșterea PNB. De exemplu, consumul de energie și producția de deșeuri arată o creștere mai redusă decât a PNB, ca urmare a inflației și dezvoltării tehnologice. Compensarea inflației poate fi făcută pe baza indicatorilor de consum, pentru a obține informații de preț mai predictibile și care să reflecte mai bine realitatea.

3.2. Reforma Verde a taxelor

Tendința generală în taxare arată o creștere ușoară a taxelor pe energie și mediu. Totuși, câteva state – Suedia, Danemarca, Olanda și Norvegia – au tendința de a transfera taxele de pe muncă și capital, cu efect distorsionat, pe energie și mediu, făcându-se pași importanți în acest domeniu.

Astfel, în Danemarca, în 1993, taxele pe muncă au fost redistribuite pe resursele naturale și poluare. Danemarca obține 30% din venituri din taxa pe benzină și energie și tot cam atât din taxa pe deșeuri și pe consumul de apă. În 1992, a introdus taxa pe emisia de CO₂ iar în 1996 a majorat-o, deoarece o parte

din taxă este returnată industriei pentru a dezvolta metode de economisire a energiei.

Suedia a impus taxa pe energie încă din 1974, pe emisia de CO₂ din 1991, iar pe NO_x și SO₂ din 1994. Suedia a deplasat taxele de pe industrie pe locuințe și a dublat taxa pe CO₂. A inițiat introducerea taxelor pe îngrășăminte, pesticide, containere pentru băuturi și baterii.

Multe modificări în distribuția taxelor arată că acest sistem nu este încă optimizat, iar o imagine clară asupra efectelor sale nu este încă obținută.

Secretariatul de Stat pentru Finanțe din Olanda a înființat în 1995 "Comisia Verde" cu scopul de a revizui sistemul de taxe. Această comisie a propus relaxarea taxării pentru combustibili la vehiculele cu motoare eficiente (cu consum specific redus), a subliniat că taxa pe energie este un instrument important de control economic, a recomandat reducerea taxelor pentru investițiile ecologice și a subliniat că taxa pe CO₂, în forță din 1998, a contribuit la reducerea emisiilor.

În Norvegia, guvernul a înființat, în 1994, o comisie de "înverzire a taxelor" care a analizat relația dintre diferite sisteme de taxare și distorsiunile existente în taxele actuale pentru a le optimiza și problemele obținerii "câștigului dublu".

Figura nr. 1

Structura taxelor de mediu în Uniunea Europeană, în 2000

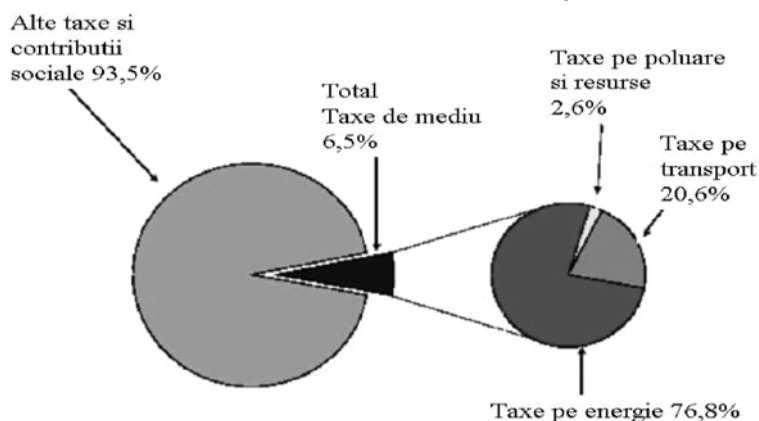
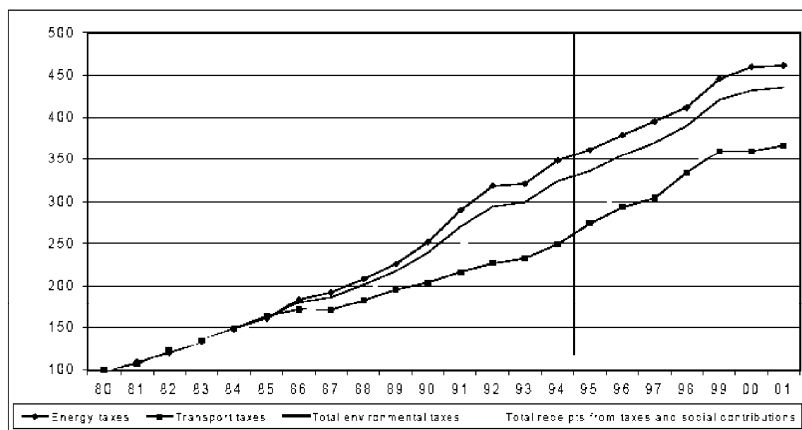

Figura nr. 2

Evoluția taxelor de mediu în UE

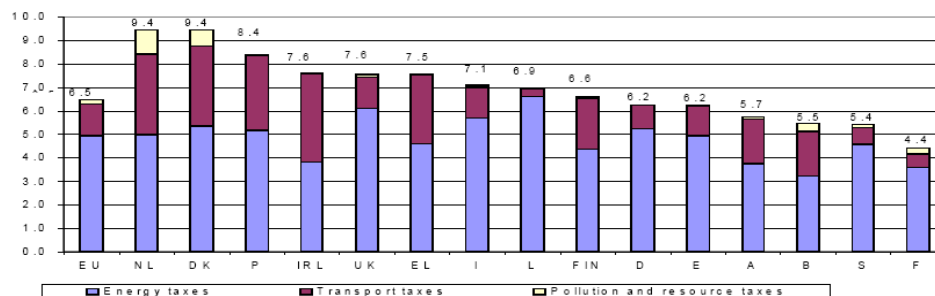

Se observă un trend continuu ascendent, astfel că, la nivelul anului 2004, se poate vorbi despre o tendință de schimbare spre Reforma Verde în taxe.

Din analiza datelor statistice [54] se observă că statele cu cele mai mari venituri din taxe de mediu și contribuțiile sociale sunt: Olanda 9,4%, Danemarca 9,4%, Portugalia 8,4%, în timp ce Franța cu 4,4%, Suedia cu 5,4% și Belgia cu 5,5% au cele mai mici venituri.

Figura nr. 3

Structura pe țări a taxelor de mediu în UE, în 2000

Este de remarcat faptul că toate statele Uniunii Europene au început să aplice taxele de mediu ca element de stimulare economică, cu impact ecologic.

4. EFICIENȚA TAXELOR DE MEDIU

Taxele pot fi considerate eficiente dacă își îndeplinesc obiectivele pentru care au fost create. Taxele de mediu se presupune că au ca obiectiv îmbunătățirea competitivității pe piață a produselor ecologice, introducând un preț comparativ cu deteriorarea adusă mediului. Aceste calcule necesită cunoștințe aprofundate și sunt în prezent greu de realizat. Taxele de mediu au ca funcții: acoperirea costurilor, efecte de stimulare, colectarea veniturilor la buget. Pentru ca ele să realizeze aceste funcții trebuie ținut seama de: efectul de mediu al taxei, prin reducerea consumului de resurse și a poluării; efectele de stimulare, care obligă plătitorii de taxe să-și îmbunătățească procesele pentru a reduce povara taxei.

Obiectivele de reducere a poluării nu pot totdeauna să fie clar formulate, din cauza dificultăților de evaluare cantitativă a efectelor asupra mediului. Din experiența de până acum cu taxele deja impuse se poate observa eficacitatea introducerii lor și funcția principală. Trebuie avut în vedere, de asemenea, faptul că principalul scop al taxelor fiscale de mediu este de a colecta venituri care să acopere cheltuielile guvernului, față de care efectele asupra mediului devin elemente secundare. Totuși, efecte pozitive se obțin ca urmare a efectului prețului asupra comportamentului. Taxele stimulative sunt proiectate specific pentru a obține efecte ecologice. Efectul acestora este analizat pe baza reducerii poluării. Aceasta necesită măsurări exacte și compararea taxei cu costul reducerii poluării, adesea fiind susceptibile la margini de eroare mai largi.

Tabelul nr. 3 face o evidențiere a efectelor taxelor de mediu:

Tabelul nr. 3

Evaluarea efectului taxelor de mediu

Instrument	Funcție de mediu	Efectul asupra mediului	Efectul de stimulare
Taxele de mediu - fiscale			
Sulf Suedia	Crește utilizarea combustibililor cu conținut redus de sulf	Reduce emisia de sulf, cu 6%; Reduce conținutul de sulf în petrol cu 40%,	Abaterea medie a costurilor a fost mai mică decât taxa, dar a avut efect stimulator
CO ₂ Suedia	Pentru a reduce emisiile de bioxid de carbon	Dificil de evaluat, efect combinat al centralelor care produc căldură și electricitate	Necunoscut
CO ₂ Olanda		Au scăzut cu 3%-4% în 1991-93 dintr-o tendință în creștere	Prețul încălzirii a crescut cu 15%, prețul petrolului a crescut cu 10%
Zborurile civile Suedia	Reduce emisiile la companiile	Necunoscut, dar posibil foarte mic	Nedeterminat

Instrument	Funcție de mediu	Efectul asupra mediului	Efectul de stimulare
	naționale de transport aerian		
Taxa pe deșeuri (Dane-marca)	Pentru a reduce generarea de deșeuri și a crește reciclarea și reutilizarea	Partea de reutilizare a deșeurilor de la demolări a crescut de la 12% la 82%, reciclarea a crescut la 30%	Taxa dublează costul mediu al deșeurilor și crește costul incinerării cu 70% în medie – altfel necunoscut
Taxe stimulative			
Taxa diferențială pe benzina cu plumb (Suedia)	Creșterea consumului benzinei fără plumb	Emisia de plumb a scăzut cu 80% între 1983-1993 în Suedia	Taxa diferențială depășește costul petrolului neetilat
Taxa diferențială pt. diesel (Suedia)	Crește penetrarea combustibililor diesel cu poluare mică	Redus cu 75% emisia de sulf, 95% în orașe, reduce emisia de particule, fum și NO _x	Taxa e mai mare decât diferența de cost față de combustibilul în clasa I și II
Taxa pe deșeuri toxice (Dane-marca)	Pentru a reduce cantitatea de deșeuri toxice	A redus producția de deșeuri toxice cu 20%-45% între 1991-1993; <i>a stimulat exportul acestora în țările subdezvoltate (vezi 1991-Scandalul deșeurilor-România)</i>	Taxa a crescut costul depozitării și al incinerării cu 15%, dublat la 30% în 1993
Taxa pe NO _x (Suedia)	Pentru a accelera reducerea emisiilor de NO _x de la centralele termoelectrice	Cauza reducerii cu 9 t în 1993 – reprezentând 35% din emisii	Schimbarea prețului Kw ce depășea prețul KWh normal
Taxa pe fertilizare (Suedia)	Pentru a reduce cererea de îngrășăminte chimice	Negativ: s-au redus cu 25%, Pozitiv: cu 65%, între 1980-1992	Necunoscut
Taxa pe poluarea apei (Franța)	Pentru a stimula construirea de unități de tratare a apei	Modest	Taxa era mai mică decât costul depoluării
Taxa pe poluarea apei (Dane-marca)	Pentru a susține abaterea de la normele de poluare prin permis	Anunțarea ei a determinat construirea unităților de depoluare	Nu a fost cunoscută relația dintre costul depoluării și taxă
Taxe de acoperire a costurilor: taxe de utilizator			
Poluarea apei (Olanda)	Pentru a finanța uzinele de tratare a apei	Poluarea apei a scăzut cu 5% la utilizatori și 4 mil. t de la industrie	Costul mediu ușor mai mic decât costul depoluării

Instrument	Funcție de mediu	Efectul asupra mediului	Efectul de stimulare
Taxa pe deșeurile menajere (Olanda)	Pentru a promova o distribuție corectă a colectării și depozitării deșeurilor	10%-20% mai puține deșeuri la plata/sac în sate	Necunoscut
Taxe de acoperire de costuri: stabilite ad-hoc de piață			
Taxa pe baterii (Suedia)	Pentru a acoperi costurile de colectare, depozitare și informare	Colectarea bateriilor cu plumb 95%, scăderea ponderii bateriilor mici cu Hg, NiCd	Taxa face reciclarea bateriilor cu plumb posibilă
Taxa pe zgomotul avioanelor (Olanda)	Pentru a finanța izolarea și redenvoltarea zonelor din jurul aeroporturilor	Izolarea fonică a clădirilor din vecinătatea aeroporturilor	Foarte mic

În toate aceste cazuri, procedura recomandată a fi aplicată este cea pe baza experienței acumulate în comunitatea europeană.

Tabelul nr. 4

Metodologia evaluării și adaptării taxelor

Stagiul	Procesul	Legături	Stagiul	Procedura evaluării
1	Identificarea și definirea problemei de mediu			
2	Discutarea nevoii prin intervenție și stabilirea obiectivelor			
3	Proiectarea și evaluarea procedurilor eficiente (instrumente sau ansambluri de măsuri)	→ ←	1	Descrierea instrumentelor și a contextului. Definirea factorilor semnificativi interni și externi
4	Selectarea, discutarea și adoptarea instrumentului	→	2	Definirea criteriilor de evaluare
			3	Construirea modelului de evaluare și adunarea datelor
5	Introducerea instrumentului, implementarea și controlul aplicării	→	4	Colectarea continuă de date reprezentând factori de influență înainte și după evaluare
			5	Îmbunătățirea modelului de evaluare
6	Posibila modificare a instrumentului după evaluare	←	6	Concluzii, recomandări, feedback la proces.

5. IMPLEMENTAREA TAXELOR DE MEDIU: BARIERE ȘI SOLUȚII

Nevoia unor instrumente superioare de reglementare a mediului a fost simțită încă din primii ani de la înființarea Uniunii, fiind manifestată la început ca inițiativă autonomă a statelor constitutive și urmată, în ultimul deceniu, de acțiuni sistematice la nivelul Uniunii Europene. Diferite taxe de mediu sunt introduse și se observă că atenția legiuitorilor este îndreptată progresiv către impactul tuturor proceselor economice asupra mediului înconjurător.

Dezvoltarea unei economii flexibile, competitive, fără a cauza daune mediului înconjurător, este o preocupare curentă atât a statelor și guvernelor membre ale Uniunii Europene, cât și a statelor aspirante. În comparație cu reglementările, taxele de mediu reprezintă un instrument flexibil de armonizare a economiei cu cerințele mediului și asigurării sănătății populației. Taxele sunt eficiente dacă își îndeplinesc obiectivele pentru care au fost create, și anume ajută la îmbunătățirea competitivității pe piață a produselor ecologice, introducând un preț comparativ cu deteriorarea adusă mediului. Taxele de mediu trebuie să acopere costurile, să aibă efecte de stimulare și să colecteze venituri stabile, predictibile la buget. Pentru ca ele să realizeze aceste funcții trebuie ținut seama de *efectul de mediu*, adică reducerea consumului de resurse, dar și a poluării, și de *efectul de stimulare*, obligând plătitorii de taxe să-și îmbunătățească procesele pentru a reduce povara taxei.

Obiectivele de reducere a poluării nu pot întotdeauna să fie clar formulate, din cauza dificultăților de evaluare cantitativă a efectelor asupra mediului. [8] Din experiența de până acum, cu taxele deja impuse, se poate observa eficacitatea introducerii lor prin colectarea substanțială de venituri la buget. Trebuie avut în vedere că al doilea scop al impunerii taxelor de mediu, însă de importanță egală cu cel de reducere a poluării, este de a colecta venituri care să acopere cheltuielile guvernului, față de care efectele asupra mediului devin acum elemente secundare. Totuși, efecte pozitive se obțin ca urmare a efectului prețului asupra comportamentului consumatorului.

Taxele stimulatoare sunt proiectate specific pentru a obține efecte ecologice [141]. Efectul acestora este analizat pe baza reducerii poluării. Aceasta necesită măsurări exacte și compararea taxei cu costul reducerii poluării, adesea fiind susceptibile la marje de eroare mai largi. Principalele bariere ale implementării sunt: afectarea competitivității, impactul asupra grupurilor cu veniturilor mici, aspectele legale. Aceasta necesită capacitatea de a ameliora impactul negativ prin pachete de măsuri și stimulente.

5.1. Competitivitatea

Impactul taxelor anterioare și al reglementărilor a fost revizuit de OCDE, care, în 1996, a concluzionat că impactul asupra comerțului și investițiilor este minim. Totuși, nivelul taxelor de mediu a fost mic și nesemnificativ ca efect față de reglementările practicate până în prezent. În particular, taxele pe energie pot afecta competitivitatea dacă generează creșteri ale costului care se vor reflecta în creșteri de preț sau prin reduceri ale profitului. Taxele pentru emisii vor afecta competitivitatea companiilor locale comparate cu firmele din străinătate și pot intra în conflict cu piețele interne sau cu reglementările WTO. Impactul taxelor asupra competitivității pot afecta, de asemenea, mediul. De exemplu, dacă taxele duc la mutarea producției ele vor muta și impactul ecologic. Dacă efectul taxelor este global, așa cum este schimbarea climatică cauzată de emisia de CO₂, aceasta face ca taxa să nu aibă nici un efect dacă e aplicată local. Impactul asupra climatului local poate fi afectat și dacă nu se aplică nici o taxă pe CO₂, deoarece randamentele și emisiile secundare vor fi mai mici decât într-o țară “taxată”.

În țările OECD, sistemele de taxare sunt favorabile energiei pe bază de combustibili fosili, deoarece nu au reușit să încorporeze “cheltuielile externe” în prețuri, ceea ce dezavantajează producția de energie din surse recuperabile pentru care a fost nevoie de introducerea de stimulente. Multe firme implicate în energiile curate nu sunt producătoare de energie ci utilizatori cum sunt firmele de telecomunicații care obțin câștiguri din coroborarea avantajelor de taxare cu veniturile din reciclare.

I. Inovare și competitivitate

Taxele de mediu pot crește competitivitatea prin stimularea inovării. Dacă direcția de schimbare este urmată în altă parte, țările care introduc taxele pot obține avantajele primei mișcări. Este important de remarcat că Danemarca, Norvegia și Olanda sunt în topul celor mai competitive țări ale Europei deși au cele mai avansate taxe de mediu.

II. Ameliorarea efectelor adverse asupra competitivității

Este un echilibru foarte fin între minimizarea potențialului de impact negativ asupra competitivității și maximizarea câștigurilor de mediu, simultan cu îmbunătățirea bunăstării globale. Astfel, substanțele cu poluare mare pot fi exceptate de la taxele pe energie, în timp ce substanțele cu poluare mai redusă să nu fie. Aceasta poate fi necesară dintr-o viziune politică asupra bunăstării care poate produce abateri de la protecția mediului.

5.2. Excepțiile

În 1992, Consiliul Europei a propus exceptarea de la taxare a șase dintre cele mai poluante ramuri economice, cu condiția ca OCDE să procedeze în

același mod și, astfel, patru din cele cinci state europene care au introdus taxa pe CO₂ să excepteze sectoarele intensive. Câteva dintre excepții au fost acordate condiționat de realizarea unor investiții pentru creșterea eficacității.

III. Ajustări de taxe la frontieră

Tarifele de mediu pot asigura ca importurile să plătească aceleași taxe ca produsele locale pentru a neutraliza excesul de competitivitate al produselor de import, în timp ce rabaturile pot reface competitivitatea pentru export [100].

IV. Limitele pentru “tax-free”

Consumul industrial de apă și energie poate fi liber de taxe, prin ridicarea nivelului taxării la consumul neindustrial. Astfel, s-ar putea ușura impactul asupra firmelor mici, în timp ce ar crește stimularea de a fi mai eficient cu bunul taxat. Un exemplu este taxa pe energie în Olanda, care nu se aplică firmelor mici și utilizatorilor casnici.

V. Reciclarea veniturilor

Veniturile din taxe pot fi folosite pentru a susține cheltuielile de mediu de către plătitorii de taxe, cu ajutorul granturilor, altor plăți sau taxelor stimulative. Un exemplu poate fi taxa pe NO_x în Suedia, care este folosită pentru refinanțarea lucrărilor de reducere a NO_x.

Veniturile din astfel de taxe pot fi folosite pentru a finanța reduceri ale altor taxe, pe muncă sau capital; de exemplu: în Austria, taxa pe energie; în Anglia, taxa pe teren.

Andersen [2] face o examinare atentă a diferențelor dintre cele două instrumente fiscale și ale taxelor alocate folosite de comunitatea pentru cercetări de mediu. Practica franceză și olandeză arată că acestea au un impact semnificativ chiar și la valori mici.

VI. Reformarea provizioanelor pentru costul energiei la taxarea afacerilor

În teorie, sistemul de taxare a afacerilor ar putea fi reformat în sensul de a prevedea stimulente pentru a se utiliza mai puțină energie, prin nealocarea scutirilor de taxe decât pentru consumatorii mari și cote scutite de taxe pentru consumatorii mici. Pentru aceasta, alte venituri guvernamentale ar trebui utilizate.

VII. Armonizarea internațională

Multe dintre măsurile necesare pentru ameliorarea competitivității ar putea fi evitate dacă s-ar face armonizarea taxelor de mediu la nivel global în Uniunea Europeană și în țările OCDE, ceea ce ar fi dificil de obținut din cauza obiectivelor specifice ale fiecărei țări membre.

5.3. Echitatea și sistemul de prețuri și taxe existent

Consumatorii cu venituri mici și utilizatorii casnici sunt cei mai vulnerabili la taxele de mediu, pentru că ei cheltuiesc o cotă mai mare din venitul lor pe câteva repere sensibile din punctul de vedere al mediului, ca energia și apa.

Studiile lui Pearson și Smith [119] au arătat că taxa UE pe carbon-energie trebuie să fie regresivă până se vor lua măsuri compensatorii. Metodele de a ameliora efectele negative ale taxelor pe energie și apă sau transport în zonele rurale variază și sunt specifice sistemelor de taxe și beneficii ale fiecărei țări.

Proiectarea taxelor de mediu trebuie să țină seama de sistemele existente de prețuri și taxe.

VIII. Aspecte legale, instituționale și administrative

Căderile pieței, structura pieței, subsidiile, cultura, regulile Uniunii Europene pot furniza contracararea presiunilor și a stimulentele de mediu și neutraliza efectele dorite ale taxelor de mediu.

IX. Căderile pieței

Pentru bunurile sensibile la mediu piața este complexă, implicând mai multe aspecte decât prețul. De exemplu, pentru eficiența energetică piața poate înceta să mai funcționeze bine din cauza lipsei de informare, a cererii pentru perioade scurte de amortizare, a structurii de tarife care încurajează producția de energie și nu economisirea ei, din cauza accesului dificil la capital, a problemelor dintre proprietar și chiriaș, unde nici o parte nu câștigă suficient din economia de energie pentru a fi rentabil să investească în aceasta.

X. Taxele și alocațiile pentru conservarea mediului

Toate subvențiile pentru o agricultură intensivă, combustibili fosili, transport rutier și aerian vor contracara taxele de mediu proiectate să îmbunătățească impactul acestor activități asupra mediului.

În contradicție cu impactul asupra mediului, industria aviatică este scutită de TVA și de taxa pe energie, în majoritatea cazurilor[130]. Studiile recente [6] arată necesitatea aducerii acestor ramuri la atitudini de conservare a mediului, dar subliniază faptul că ar fi cel mai costisitor debut al taxelor de mediu.

XI. Compatibilitatea cu Uniunea Europeană

La nivelul statelor membre ale UE taxele pot fi incompatibile cu piețele interne sau alte reglementări ale Uniunii Europene. La nivelul Uniunii există Comisia pentru “Comunicație în Problematika de Mediu”, cu menirea de a ajuta statele membre să întreprindă acțiuni unilaterale în acord cu regulile UE.

XII. Unanimitatea UE ca barieră în armonizare

Articolul 130 al Tratatului Uniunii Europene prevede că “provizioanele de natură fiscală” vor fi adoptate de Consiliu “care acționează în unanimitate la propunerea Comisiei”.

Impozitele de acoperire a costurilor sunt destinate să colecteze fonduri pentru finanțarea măsurilor specifice de mediu, și se pot defini două tipuri: impozitul de utilizare și impozitul de finanțare. În ambele cazuri colectarea de venituri este acțiunea principală. Dar, impozitele de acoperire de costuri (utilizare) pot avea și efect stimulat, în cazul în care acestea sunt corelate cu cantitatea și calitatea serviciului de mediu.

5.4. Câteva comentarii asupra cunoașterii eficienței măsurilor de mediu

Din datele actuale disponibile, rezultate din diferite studii, nu se pot desprinde concluzii ferme asupra eficacității măsurilor de mediu, prin taxe verzi, datorită complexității acestei acțiuni. Un criteriu esențial este cel bazat pe imposibilitatea comparării peste timp, deoarece este luată o poziție singulară, iar a doua alternativă lipsește. Astfel, răspunsul la întrebarea “Ce s-ar fi întâmplat dacă nu s-ar fi aplicat taxa?” nu poate fi dat corect, ceea ce afectează procesul de evaluare a eficacității măsurii.

Sub alt aspect, măsurile trebuie să vină în pachete, având menirea să elimine formele de contracarare prin alte reglementări și practici anterioare – definite teoretic – ceea ce face dificilă discutarea cantitativă a unei anumite măsuri din pachet.

Compararea trendului evoluției anterioare cu ceea ce s-a obținut după aplicarea unor instrumente economice noi nu duce la rezultate exacte, deoarece și condițiile general economice în care evoluează națiunile sunt într-o continuă schimbare.

5.5. Costuri administrative de implementare

Cheltuielile administrative de implementare depind de foarte mulți factori și nu există căi de intercomparare, pur și simplu; odată decisă măsura, trebuie susținută până la final. Dacă o taxă de mediu poate fi ușor introdusă în practica celorlalte taxe, deja practicate, ca de exemplu accizele, aceasta este de natură a reduce costurile administrative.

Este importantă considerarea acestor costuri la includerea tuturor costurilor aferente acțiunii (și cele de monitorizare tehnico-științifică etc.) nu numai a celor ale administrației de stat. Ceea ce contează este costul care ajunge la consumatori și care produce impactul instrumentului folosit. Ca trend general trebuie subliniat faptul că aceste costuri administrative generate de aplicarea taxelor de mediu sunt mai mici în comparație cu ale altor instrumente economice.

XIII. Alte bariere instituționale în aplicarea taxelor

Ministerele de mediu au uzanța de a emite reglementări pe care le aduc la cunoștință factorilor de decizie pe care trebuie să-i consulte. Acestea au caracterul de a genera reduceri certe ale poluării, măsurabile, la un cost dificil de estimat, comparat cu taxele.

Taxele de mediu necesită decizia și a altor factori, printre care cei de la Ministerul de Finanțe, autoritățile de colectare a taxelor, fiind necesar a se soluționa noi probleme precum: rata taxei, baza de taxare, redistribuirea venitului, căderile pieței.

Barierile culturale referitoare la taxare sunt de asemenea foarte importante, necesitând consultații extensive, educare, experimentare și voință politică.

Se pare că taxele de mediu lucrează mai bine când sunt incluse într-un pachet de măsuri care adresează ansamblul de probleme generale precum: căderea pieței, echitatea, competitivitatea și forța de muncă etc.

Este stabilit că succesul taxelor de mediu depinde de suportul politic. De asemenea, întreaga problemă a acestor taxe este foarte controversată, dar devine din ce în ce mai actuală și mai susținută în interiorul Uniunii Europene, unde taxele de mediu sunt substanțiale și în creștere. Mai mult, partidele politice și instituțiile europene își sporesc suportul față de aceste taxe, ca o modalitate de soluționare și control, prin decizie liberă, al problemelor actuale de mediu.

5.6. Câteva dintre recomandările factorilor de decizie europeni pentru acțiunile viitoare

Politici

- Mai multe taxe de mediu trebuie introduse în circumstanțele descrise de "Lista de implementare" și bazate pe mai multe evaluări.
- Potențialul taxelor de mediu este important în taxarea regională și în armonizare și trebuie lărgită baza de taxare.
- Deoarece politicile de mediu evoluează spre strategii de poluanți multipli/efecte multiple și exploatează interconectarea naturală pentru a împărți costul strategiilor pentru a rezolva câteva probleme simultan. Pentru aceasta, taxele de mediu devin instrumente adecvate, fiind mult mai flexibile decât reglementările, aplicabile mai multor entități economice și capabile de a afecta fluxurile complexe ale economiei.
- Mai multe venituri din taxele de mediu pot fi folosite pentru finanțarea acțiunilor de remediere. Efectul de stimulare asupra producătorilor și consumatorilor poate fi îmbunătățit semnificativ.
- Complexitatea taxelor de mediu în Comunitatea Europeană și problemele interferenței cu regulile uniunii trebuie adresate și îmbunătățite.
- Sunt necesare măsuri de armonizare a politicilor economice în diferite sectoare.

Cercetare

Sunt necesare mai multe studii independente pentru evaluarea impactului asupra mediului și eficiența globală a următoarelor instrumente de politică de mediu: acorduri voluntare; taxe de mediu; permise negociabile; reglementări. Modelele economice ale taxelor de mediu trebuie îmbunătățite pentru a integra efectele dinamice multiple. Studiile ar trebui să adreseze problemele de finanțare și potențialul de dezvoltare cu noi baze de taxare în domenii ca aviația, produsele chimice periculoase, turismul și folosirea terenului. Dezvoltarea evaluărilor în teren a costurilor externe trebuie extinse pentru domenii ca: aviația, chimizarea, agricultura intensivă, fermele organice, industria forestieră, pentru a vedea distribuția acestor costuri în diversele domenii ale societății.

De asemenea, va trebui extins studiul diferitelor tendințe ale taxelor principale pe muncă, capital, energie și mediu, care trebuie armonizate cu noile reglementări statale și unionale, precum și dezvoltate cercetări de economie politică asupra administrării taxelor, rolului grupărilor de interese în dezvoltarea politicilor de taxare și a acceptabilității publicului a reformei verzi.

Bibliografie

1. 1-EU, *Summary of the agreement on the Constitutional Treaty*, The Futurum website, 2004.
2. Andersen M.S., *Gouvernance by green taxex: Making Polution Prevention Pay*, Book, 1994: p. 210.
3. ANTRAM, *Tolls, goods transport Portugal*, 2006.
4. Arhip Ioana, *The attractiveness of the Northern Transylvania ROMANIA*. North West Regional Development Agency, Programmes Monitoring Division (Presentation): p. 1-18, 2005.
5. Asociația Transportatorilor Internaționali, *Taxe și vignete pentru tranzitul international*. RAR, 2006, web.
6. Association, S.E.T., *How substantial is the involvement of european airports in the environmental sector?*, 1996.
7. Banca Națională a României, *Raport anual*, 2006.
8. Baumol J., O.K., *Environment Policies*, Book, 1988.
9. Baumol, O., *Environment Policies*. Book, 1988.
10. Beehner L., *Global Oil Trends*, Council on Foreign Relations, 2005. web.
11. Belli Nicolae, *"Politici fiscale și bugetare în România 1990-2000"* Iulian Văcărel. 2006.
12. BERD, *Tranzition Report*, BERD, 2000.
13. Bergqvist Rickard, E.P., *The Potential of West European Sea-based Intermodal Systems*, Göteborg University Master Thesis, Logistics and Transport Management(34), 2002.

14. Bradley D., *Ecological Economics*. Course Note, University of Pittsburgh, 1996.
15. Brasil Ministry of Environment, *Project Amazonia: Solutions - Eco-Tourism*, Amazonia Project, PROECOTUR, 2006.
16. Centrul German de Cooperare Tehnică în Energetică, T.s.E.-e., *Politici naționale de taxare a combustibililor*, Buletin, 2003.
17. CIA, *The world fact book*. US_Gov., 2006. Rank order - GDP Purchasing power(web).
18. CIA, *World Factbook*, Central Intelligence Agency, 2002.
19. Ciotei Constantin, *Finanțe Publice în România*, Ed. Expert, 1(1) 2003: p. 340.
20. Coiplet Sylvain, *Eco-Cultivation as an Answer to Population Growth*. Institut fur soziale Dreigliederung, 2003, threefolding.org.
21. Collective, E., *INFRAS / IWW*. 1994.
22. Comisia Comunităților Europene, *Directiva 90/434/CEE*, 1990.
23. Comisia Comunităților Europene, *Directiva 92/12/CEE*, 1992.
24. Comisia Comunităților Europene, *Directiva 92/79/CEE*, 1992.
25. Comisia Comunităților Europene, *Directiva 92/80-84/CEE*, 1992.
26. Comisia Comunităților Europene, *Directiva Consiliului nr. 77/799/CEE*, 1977.
27. Comisia Comunităților Europene, *Directiva Consiliului nr. 79/1070/CEE*, 1979.
28. Comisia Comunităților Europene, *Directiva Consiliului nr. 90/435/CEE*, 1990.
29. Comisia Comunităților Europene, *Directiva Parlamentului Europei nr. 98/888*, 1998.
30. Comisia Comunităților Europene, *Raportul periodic asupra progreselor înregistrate de România în vederea aderării la UE*, Uniunea Europeana, Bruxelles, 2004.
31. Comisia Europeană, *Clean air strategy seeks balance between health and business concerns*, Comisia Europeană, 2005, web.
32. Comisia Europeană, *Commissions' new Euro 5 proposal*, Comisia Europeană, 2005.
33. Comisia Europeană, *Decizia nr. 98/527/CEE*, 1998.
34. Commission of the European Communities, *Fiscal Incentives for Motor Vehicles in Advance of Euro 5*, Commission Staff Working Paper. SEC(43), 2005.
35. Commission services, *Preliminary draft proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council relating to emissions of atmospheric pollutants from motor vehicles (Euro 5)*, European Commission, 2004. Draft.
36. Commission, E., *relating to emissions of atmospheric pollutants from motor vehicles (Euro 5)*. EU regulatory committee, 2005.

37. Comunitatea Economică Europeană, *Directiva 77/388/CEE*, 1988.
38. Comunitatea Economică Europeană, *Directiva 79/1072/CEE*, 1979.
39. Constantin Dumitru, "Raport secret al Pentagonului - Din 2020, clima Terrei va fi profund dereglată", *Adevărul*, 2006.
40. Council of the European Union, *Directive 98/69/EC of the European Parliament and of the Council, Official Journal of the European Communities*, 1998, L(1): p. 350.
41. Delors A., *White Paper on Growth, Competiveness and Employment*, 1992, OECD.
42. Directorate-General for Energy and Transport, *European transport policy for 2010: Time to Decide*. European Union, 2001. Information(White Paper): p. 1-28.
43. Enerdata, *Trends in motor fuel prices (EU-15)*, Mure-Odyssee, 2006. web.
44. Energy probe, *CANDU Reactors - buyer beware*, probeinternational.org, 2006.
45. Environment European Agency, *Indicator Fact Sheet – Fuel Prices and Taxes*, TERM, 2002(21 AC): p. 1-9.
46. *Environmentally Related Taxes in OECD Countries - Issues and strategies*, OECD, 2001.
47. ESA, *European System of Accounts (ESA95)*, 1995.
48. European Commission, "European transport policy for 2010: Time to Decide" *White Paper*, 2001.
49. European Commission, *Euro-5 ; regulating the emissions of atmospheric pollutants from motor vehicles (Euro 5)*. Regulation of the European Parliament and of the Council, 2004. 1.
50. European Commission, *Quality of petrol and diesel fuels. Air pollution*, 1998: p. 1-6.
51. European Commission, *Structure of the taxation systems in the EU: 1995-2003*, EUR, 2006.
52. European Commission, *Structures of the Taxation Systems in the European Union 1995-2004*, TAXUD E4/2006/. European Commission. Doc. 3201, 2006.
53. European Commission, *Structures of the Taxation Systems in the European Union 1995-2004*, TAXUD E4/2006/Doc.3201, 2006: p. 215.
54. European Commission, *Structures of the taxation systems in the European Union. Data 1995-2001*. Catalogue, No KS-51-03-124-EN-Nlv, 2003.
55. European Commission, *Taxation*, ec.europa.eu, 2007, web.
56. European Council, *Fuel Taxation*. europe.eu, 2003, web.
57. European Environment Agency, *Indicator fact sheet — Fuel prices and taxes*, TERM, 2002. 21 EU(1): p. 1-9.
58. Eurostat, "Environmental taxes in the EU", *Statistics in focus, Economy and Finance*, Theme 2-20, 2000.

59. EuroStat, *Catalogue No KS-39-01-077-EN-N*, 2004.
60. EuroStat, *euEnvironmental taxes O A*, 2002.
61. Finfacts Team, *Taxation in the EU from 1995 to 2003; EU25 overall tax burden at 40.3% of GDP in 2003*, European News, 2007. web.
62. Friends of the Earth, *Oil prices, fuel tax and climate change*, web, 2004. Briefing: p. 1-7.
63. Fukuyama Francis, *Sfârșitul istoriei sau Ultimul Om*, Book, 1998.
64. Green Budget News, *European Newsletter on Environmental Fiscal Reform*, 2003.
65. GTI, *What's about Combined Transport? Freight Transport - An Important of Our Economic Wealth*. Europe Future Transportation, 2005.
66. Guvernul României, *Document de poziție revizuit al României, Capitolul 9 - Politică în domeniul transporturilor*, Conferința interguvernamentală pentru aderarea la Uniunea Europeană - România-, 2001. 1(1): p. 1-54.
67. Guvernul României, *Hotărârea de Guvern Nr. 212*. 2000.
68. Guvernul României, *Hotărârea Guvernului 401/2000*, 2000.
69. Guvernul României, *Legea bugetului de stat*, Monitorul Oficial al României, 1999.
70. Guvernul României, *Legea nr. 130*, Monitorul Oficial al României, 1992, partea I-a (338).
71. Guvernul României, *Legea nr. 189*, 2001.
72. Guvernul României, *Legea nr. 571/2003*, 2003.
73. Guvernul României, *Legea nr. 73 din* Monitorul Oficial al României, 1996.
74. Guvernul României, *Legea nr. 73/2000 din 04/05/2000 privind fondul pentru mediu*. Monitorul Oficial al României, partea I, 2005..
75. Guvernul României, *Legea privind impozitul de profit nr. 12*, Monitorul Oficial al României, 1991.
76. Guvernul României, *Memorandumul cu FMI cu privire la politica Guvernului României pe perioada 1997-1998*, 1997.
77. Guvernul României, *O.G. nr.70*, Monitorul Oficial al României, 1994.
78. Guvernul României, *Ordinul Guvernului nr. 70*, 1994.
79. Guvernul României, *Ordonanța 27*, 2000.
80. Guvernul României, *Ordonanța de Urgență 17/2000*, 2000.
81. Guvernul României, *Ordonanța de Urgență nr. 217*, 1999.
82. Guvernul României, *Ordonanța de Urgență pentru modificarea și completarea Ordonanței de Guvern nr. 70/1994 privind impozitul pe profit*, Monitorul Oficial al României, 1999.
83. Guvernul României, *Ordonanța Guvernului nr. 3*, Monitorul Oficial al României, partea I-a (200), 1992.
84. Guvernul României, *Program de Guvernare 2005-2008*, publicații, 2005.
85. Halcrow, *Cost and benefit of enlargement study for NEI*, Phare MCTP, 1999.

86. Hester M., "Oil and Energy Trends", *International Energy Statistics and Analysis*, (Blackwell Energy Research), 2005.
87. Hillman Mayer, *Town & Country Planning*, MFOE Magazine, 1996.
88. Hirsch Robert L., *Peaking of World Oil Production: Impacts, Mitigation and Risk Management*, Energy Buletin, PeakOil, com / US DoE, 2005.
89. Huber M. R., *Capturing ecotourism benefit values in Riverine and Marine Parks; Socio-economic and institutional context of two sites, Montego Bay Marine Park, Jamaica, and the Canaima National Park in Venezuela*, Symposium and Workshop of the North American Marine Protected Areas Network, 2005. Benefits and Financing of MPAs(Measuring the Effectiveness of MPAs): p. 13.
90. ING Bank România, „Bulgaria intenționează să investească două miliarde euro în rețeaua de transporturi” *Financial News*, 2005.
91. Innegraeve O., B.X., Muntele C. I., et. al., *PIXE pollution studies across Europe*, NIM-B, 219-220(1) 2004: p. 191-195.
92. Institute for Statistics Montreal, *Global Education Digest*, UNESCO, 2003, table 7.
93. Institutul Național de Statistică și Ministerul Finanțelor Publice, *Anuarul statisticm*, 2006.
94. Institutul Național de Statistică, *Anuarul Statistic 2005*, 2006.
95. Institutul Național de Statistică, *Buletin statistic lunar*, 2006.
96. Leisinger M. K., *Towards Globalization with a Human Face*. Novartis, UN Global Compact Initiative (Parallax), 2003.
97. Litman, *Environmental Taxes in US*, 1994.
98. Loyola de Palacio, *European transport policy for 2010: time to decide*. European Commission, White Paper(1) 2001: p. 1-126.
99. Madisson D., *The true cost of road transport*, Blueprint 5, 1996: p. 220.
100. MAE_EU, *Textul Tratatului de aderare a României și Republicii Bulgaria la Uniunea Europeană*, MAE, 2005.
101. Markham L, W.B., *Ecological costs of not planning*. Forest planning, Wisconsin Edu, 2005.
102. A, *The CANDU Syndrome; Canada's Bid to Export Nuclear Reactors to Turkey*, Nuclear Awareness Project, Campaign for Nuclear Phaseout, 1997.
103. Metschies Gerhard P., *International Fuel PRICES*. German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ), 1(3), 2003: p. 114.
104. Ministerul Finanțelor Publice, *Codul fiscal*, 2003.
105. Ministerul Finanțelor Publice, *Evoluția gradului de fiscalitate generală în România în perioada 1995-2005*, 2006.
106. Ministerul Finanțelor Publice, *Ordinul Ministrului Finanțelor*, 1346/2000, 2000.

107. Ministerul Transporturilor și Ministerul Finanțelor, *Tarife RAR pe tipuri de prestații și categorii de vehicule*, circulară, 2005.
108. Ministerul Transporturilor, *Tarife pe tipuri de prestații și categorii de vehicule*, Circulara, 2005.
109. Ministerului Finanțelor Publice, *Veniturile bugetare ale României realizate în anul 2004*, Raport anual, 2005.
110. Ministerului Finanțelor Publice, *Veniturile bugetare ale României realizate în anul 2005*, Raport anual, 2006, 1.
111. Mlesnita Radu-Adrian, *Romanian Development Agencies –RDAs*, Transilvania Business Center, 2003, Appendix 1.
112. Morris D., *Green Taxes*, Report, 1994, Institute for Local Self-Reliance (Washington).
113. Newspaper, *Cars are not fare*, The Independent, 1996: p. 1.
114. OECD, *Economic Instruments in Environment Policies*, 1994: p. 22.
115. OECD, *Revenue Statistics 1965 - 2003*, OECD, 2004, tables 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 29 și 31.
116. OECD, *Revenue Statistics 1965 - 2003*, OECD, 2004, table 3.
117. Parlamentul României, *Legea bugetului de stat pe anul 2005 venituri proprii*, Guvernul României, 2005.
118. PBS, *US Medical Trends*. web, 2005.
119. Pearson M., S.S., *The european carbon tax: An Assesment to the European Commission's Proposals*, Study, 1991: p. 43-45.
120. Peterlini Edoardo, *Innovative Technologies for Intermodal transfer Points*. Competitive and Sustainable Growth Programme, 2001, 1(1): p. 1-23.
121. Philippe Cattoir, "Tax-based EU own resources: An assessment". *Working Paper No. 1*, 2004, *Taxation Papers*(1).
122. Pigou, *Environment protection*. 1920, book.
123. Postolache Tudorel, *Strategia națională de dezvoltare economică a României*, 2000.
124. Qin Chuan, "GDP ecological costs closely calculated", *China Daily*, 2005.
125. S. Amemiya, T.M., et. al., *Environmental studies in some Romanian regions*, IJ-PIXE, 9,(1&2) 1999: p. 29-33.
126. Schreiner C., T.A., Alfsen K., *The inertia of the climate system*, Environmental Science Published for Everybody Round the Earth Educational Network on Climate, 2004.
127. Silvia Mitulescu, *Environmental Protection - a major problem of the Europe of tomorrow*. INFRA/IWW, 2004. 1.
128. Stăte Ileana, *Railway Transportation - an Efficient Solution For Noxious Emissions*. INFRA/IWW, 2004. 1.
129. Team, O., *Economic Instruments for Environmental Protection*. Survey, 1989, 1(89).

-
130. Tradeoff, *Aircraft emission: contributions of various climate compounds to changes in composition and radiative forcing - tradeoff to reduce atmospheric impact*. EU contract EVK2-CT-1999-0030, 2004.
 131. UK Office of the European Parliament, *A Brief History of the EU*, europecounts.org.uk/yourguide/brief_history, 2004, web.
 132. Ulf Johansson and Claudius Schmidt-Faber, "Environmental Taxes in the European Union 1980-2001", *Statistics in focus*, 2003, THEME 8 - 9/ 2003.
 133. UN, *Human Development Report*. United Nations Development Programme, 2005, table 14.
 134. UNEPTIE, *Tourism Three Main Impact Areas*, United Nations Environmental Protection, Tourism, web: p. 1-7, 2006.
 135. UNFCCC, "What is the Kyoto Protocol?" *Climate change*, 2005, Overview.
 136. United Nations, *World Economic Situation and Prospects 2006*, 2006.
 137. US Congress, *Internal Revenue Code*. Library of Congress, Laws, 1986.
 138. Vass Andreea, S.S., „Current issues of research, development and innovation in romania" *Romanian journal of european affairs*, 5(2) 2005: p. 27-50.
 139. Văcărel I., *Politici fiscale și bugetare în România 1990-2000*, Editura Expert, 2001.
 140. Washington Post Editor, *Feeding the Oil Addiction*, The Washington Post Company, Editorial (1) 2006: p. A18.
 141. Wit R., D.J.M.W., *Economic incentives to mitigate greenhouse gas emissions from air transport in Europe*, CE Delft, 2002, July 2002.
 142. World Health Organization, *The World Health Report*. United Nations, 2005.
 143. Woxenius Johan, R.S., Violeta Roso, and K.L. Fredrik Bärthel, *Terminals as part of the Swedish Transport System I-an overview*. Meddelande, 119(1) 2003: p. 1-84.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

PROBLEME ECONOMICE NR. 256-257/2007

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

**MECANISME ALE PIETEI
DE CAPITAL ÎN ROMÂNIA COMPARATIV
CU ALTE ȚĂRI
— cadrul instituțional și legislativ —**

Ciprian ALEXANDRU

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007

CUPRINS

Introducere.....	445
1. REGLEMENTAREA, ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA PIEȚEI DE CAPITAL DIN ROMÂNIA.....	446
1.1. Considerente teoretice și practice	446
1.2. Sisteme de reglementare, organizare și control în piețele dezvoltate	448
1.3. Cadrul de reglementare al pieței de capital din România	450
2. CADRUL INSTITUȚIONAL AL PIEȚEI DE CAPITAL DIN ROMÂNIA	453
2.1. Comisia Națională a Valorilor Mobiliare.....	453
2.2. Intermediarii (directi).....	457
2.2.1. Societățile de servicii de investiții financiare.....	459
2.2.2. Instituții de credit	462
2.2.3. Intermediari din state membre și nemembre	462
2.3. Traderi	463
2.4. Consultanții de investiții și agențiile de rating	464
2.5. Organisme de plasament colectiv (intermediarii indirecti)	464
2.5.1. Organismele de plasament colectiv în valori mobiliare.....	464
2.5.2. Alte organisme de plasament colectiv	469
2.6. Alte instituții și organisme ale pieței de capital	471
2.6.1. Fondul de Compensare a Investitorilor	471
2.6.2. Societățile de administrare a investițiilor	472
2.6.3. Depozitarii	474
2.7. Sistemele alternative de tranzacționare	475
2.8. Operatori de piață.....	475
2.8.1. Piața reglementată	475
2.8.2. Bursa de Valori București.....	477
2.8.3. Bursa Electronică RASDAQ	485
2.8.4. Bursa Monetară-Financiară și de Mărfuri Sibiu	486
3. MECANISME INSTITUȚIONALE EXISTENTE PE PIEȚELE DIN ROMÂNIA	487
3.1. Depozitarul central.....	487
3.2. Sistemul de compensare-decontare a tranzacțiilor	488

3.3. Sistemul conturilor în marjă la Casa Română de Compensatie	489
3.4. Reguli prudențiale și de conduită	491
3.5. Transparența și integritatea operațiunilor	492
4. Concluzii	494
Bibliografie	494

Introducere

Orice economie, indiferent de nivelul său de dezvoltare și de momentul istoric sau de locul în care se situează, este caracterizată de existența și funcționarea unor piețe specializate, unde se întâlnesc și se reglează, liber sau dirijat, cererea și oferta de active financiare, necesare creării de resurse pentru dezvoltarea producției de bunuri și servicii.

În economia financiară, circuitul activelor financiare are loc între mulțimea ofertanților de fonduri (investitorii) și mulțimea utilizatorilor acestora, în vederea realizării unicului scop: satisfacerea obiectivelor economice prioritare, a cărei finalizare este profitul.

Investitorii sunt cei care efectuează investiții, prin plasarea fondurilor în scopul valorificării lor, iar utilizatorii sunt cei care mobilizează fondurile pentru a-și finanța propria activitate economică. Se transferă, astfel, o parte din resursele financiare existente într-o economie, între cei care le dețin, prin disponibilizare, către cei care le folosesc, fie pentru inițierea unei activități, fie pentru întreținerea și dezvoltarea unei afaceri existente. În același timp, se naște o relație de reciprocitate de la utilizatorii de fonduri către investitorii inițiali, prin distribuirea profitului obținut în urma valorificării resurselor financiare. Într-o economie de piață, distribuirea profitului poate fi însă oricând substituită fie câștigului, fie riscului de a pierde (eșecului parțial sau total), în cazul unei utilizări neprofitabile a fondurilor care au făcut obiectul transferului.

Astfel, cei doi parteneri devin, prin propria voință, noduri ale unui circuit financiar a cărui finalizare poate fi profitul sau eșecul. Tranzacțiile între cele două categorii de participanți la fluxul financiar se realizează prin intermediul *piețelor financiare*.

În prezenta lucrare se realizează o analiză a cadrului instituțional, legislativ și mecanismele pieței de capital din România, comparativ cu piețele care au tradiție. Toate aceste trei componente: instituțiile, reglementarea lor și mecanismele puse la dispoziție sunt esențiale pentru crearea cadrului de funcționare al pieței de capital, de cultivarea încrederii investitorilor și nu în ultimul rând de asigurarea a rolului esențial al acestei piețe de finanțator al economiei reale.

1. REGLEMENTAREA, ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA PIEȚEI DE CAPITAL DIN ROMÂNIA

1.1. Considerente teoretice și practice

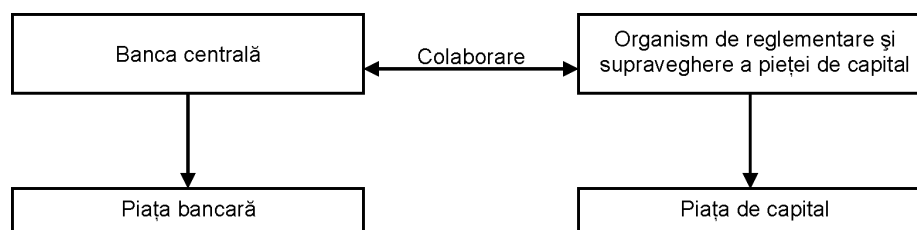
Diversitatea, specifică piețelor de capital, se reflectă și la nivelul conceptelor de abordare a rolului instituțiilor bancare și bursiere în sistemul economico-financiar al unei țări. Deși, în ultimii ani, prin procesul continuu de globalizare, aceste abordări își schimbă ponderile în economiile naționale ale principalelor piețe, se întâlnesc trei principii.

Sistemul instituțional al pieței de capital reprezintă ansamblul de reguli formale și informale (reglementări și norme etice) și structuri organizaționale (numite de regulă tot instituții sau organizații) cu autoritate în domeniul financiar ce impun și supraveghează aplicarea și exercitarea normelor.

Într-o primă abordare se remarcă **principiul separării** activității bursiere de activitatea financiară specifică sistemului bancar (Figura nr. 1.1). Acest principiu a fost introdus în SUA prin Legea privind titlurile financiare (*Securities Act*) din 1933, denumită și Legea Glass-Steagall. În Japonia societățile financiare au dreptul exclusiv de a desfășura operațiuni pe piața de capital, prin principiul statuat în Legea privind titlurile și operațiunile financiare (*Securities and Exchange Law*) din 1948.

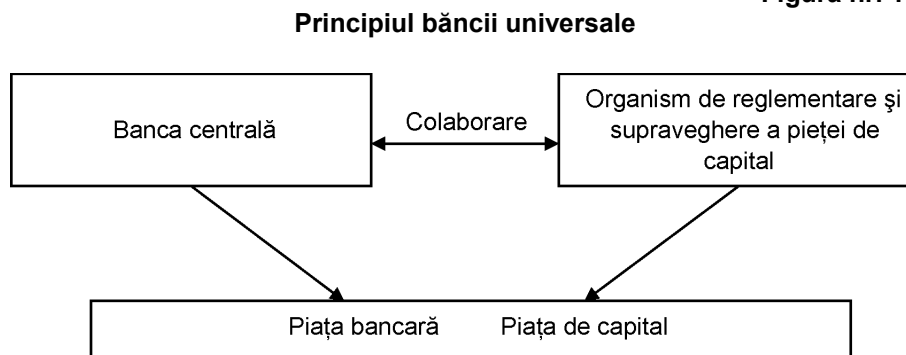
Figura nr. 1.1

Principiul separării instituționale

Principiul băncii universale este întâlnit îndeosebi în țări europene și permite băncilor să efectueze orice tip de operațiune financiară. Aceasta a făcut ca sistemul bancar să joace un rol foarte important pe piața bursieră (Figura nr. 1.2.).

Figura nr. 1.2

Marea Britanie și Canada au adoptat **abordarea mixtă** prin care activitățile bancare și cele specifice bursei sunt considerate ca fiind de natură diferită, fără să fie impusă o separare instituțională a agenților pieței.

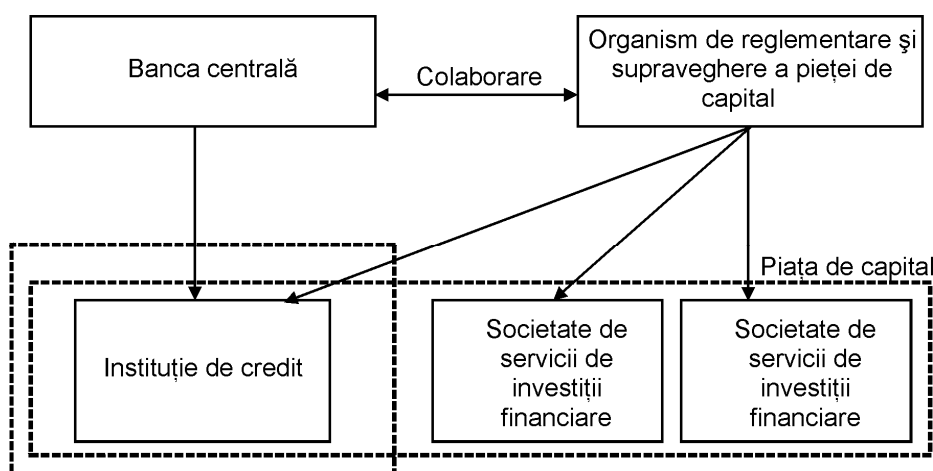
Aceste modele au un impact asupra modului *practic* în care sunt organizate sistemul bancar și cel al pieței de capital. Băncii universale îi corespunde organizarea pieței financiare în care *nu se creează un sistem instituțional special* pentru reglementarea și supravegherea pieței titlurilor. Astfel, atribuțiile de reglementare sunt asumate de organele de supraveghere bancară. Modelul este întâlnit în mai multe țări, între care amintim: Austria, Belgia, Germania, Luxemburg, Suedia sau Elveția. O serie de atribuții pot fi delegate instituțiilor bursiere care vor stabili cadrul normativ privind tranzacțiile bursiere, printr-un proces de autoreglementare. Cele mai multe dintre piețele bursiere contemporane au adoptat principiul autoreglementării, instituția bursei având, în acest caz, dreptul de a-și stabili, în limitele legii, modul de organizare și funcționare, prin elaborarea și adoptarea statutului și regulamentelor.

În Germania și Elveția autoreglementarea are un caracter larg, iar rolul autorităților bancare este diminuat.

Principiul separării activității bursiere de activitatea financiară stă la baza modelului instituțional în care este creat un *sistem specific*, destinat piețelor titlurilor financiare tranzacționabile în sistem bursier. Un argument în separarea instituțională a sistemului bancar de cel bursier este cel al managementul riscului în cele două sisteme. În timp ce o bancă urmărește minimizarea riscurilor, un agent bursier urmărește creșterea profitabilității, iar aceasta trebuie să se realizeze printr-o informare corectă în ce privește riscul.

Sistemul adoptat în România este cel al unui sistem instituțional specializat, dar bazat pe o colaborare între banca centrală și autoritatea națională privind piața de capital (Figura nr. 1.3.).

Figura nr. 1.3
Sistemul instituțional al pieței financiare din România

1.2. Sisteme de reglementare, organizare și control în piețele dezvoltate

În funcție de cutume, de gradul de dezvoltare a unei piețe financiare, dar și în funcție de relația dintre sistemul bancar și piața de capital, reglementarea, organizarea și supravegherea activității bursiere diferă de la o țară la alta.

Autoritatea de reglementare, indiferent de forma de organizare, centralizată la nivel național sau descentralizată la nivelul instituțiilor, poate avea o atitudine de reprimare a operațiunilor bursiere ilegale sau una de promovare și încurajare a pieței de capital. Remarcăm, în acest sens, preocuparea mai slabă a autorității din România pentru reprimarea infracțiunilor, dacă judecăm după numărul sancțiunilor aplicate până în prezent. În economiile de piață emergente regăsim autorități la nivel național, înființate de cele mai multe ori la inițiativă publică, a unui guvern, și mai puțin din inițiativă privată sau ca o asociație a burselor private.

În SUA, funcția de supraveghere a pieței de capital revine *Comisiei pentru Titluri și Operațiuni Financiare* (The Securities and Exchange Commission, SEC), care s-a remarcat prin eficiența deosebită privind dezvoltarea pieței bursiere americane, concomitent cu asigurarea unui climat de transparență și legalitate. Comisia este competentă pentru operațiunile cu titluri și cele cu opțiuni pe indici de bursă. În ce privește legislația, SEC asigură administrarea legilor federale în domeniu și are un rol important în garantarea intereselor investitorilor.

Alături de comisia SEC, după modelul descentralizat al organizării pieței, *Federal Reserve System* (FED) are atribuții în ce privește tranzacțiile cu credit (în marjă). Supravegherea intermediarilor și a tranzacțiilor se face la nivelul instituțiilor, care au putere de autoreglementare, prin bursele de valori și prin *Asociația Națională a Dealerilor de Valori Mobiliare* (NASD-National Association of Securities Dealers). Pentru piețele futures, pe care se tranzacționează operațiunile futures cu instrumente financiare și operațiunile cu opțiuni, autoritatea este *Comisia pentru Negocierea Contractelor Futures pe Mărfuri* (Commodity Futures Trading Commission).

În sistemul instituțional din SUA mai întâlnim organisme cu autoreglementare: *National Futures Association* (NFA) și *Options Clearing Corporation* (OCC), cu atribuții în reglementarea contractelor futures și al opțiunilor.

Piața de capital din Marea Britanie reprezintă un model de reglementare de asemenea descentralizat, constituit din multe instituții guvernamentale sau profesionale. Piața londoneză s-a remarcat și prin modernizarea sistemelor de tranzacționare și de reglementare. Reforma a început cu adoptarea în anul 1986 a unui nou cadru normativ format din Legea serviciilor financiare (Financial Services Act), Legea societăților ipotecare (Building Societies Act) și Legea bancară (Banking Act) din anul 1987. Instituția creată în 1987 pentru protecția investitorilor este Consiliul de Valori Mobiliare (SIB-Securities and Investments Board). În exercitarea atribuțiilor sale, instituția monitorizează apelul societăților la piață pentru mobilizarea capitalurilor, elaborează și aplică reglementările de funcționare a pieței de capital. Autorizarea și reglementarea activității intermediarilor și a consultanților pe piața de capital intră în atribuțiile Asociației pentru Valori Mobiliare (TSA-The Securities Association), organism cu autoreglementare.

Tot din anul 1986 băncilor li s-a permis angajarea în operațiuni pe piața de capital prin societăți special create. Supravegherea acestor operațiuni i-a revenit Băncii Angliei (Bank of England).

Autoritatea supremă în domeniul pieței de capital este Departamentul de Comerț și Industrie (DTI-Department of Trade and Industry) care are posibilitatea de a delega o parte din sarcini către Securities and Investment Board.

Cadrul instituțional din Marea Britanie este completat de organizațiile cu autoreglementare: Asociația pentru Titluri (The Securities Association-TSA), cu rol în reglementarea activităților firmelor care fac comerț cu titluri; Asociația de Reglementare a Intermediarilor Financieri, Managerilor și Brokerilor (The Financial Intermediaries, Managers and Brokers Regulatory Association – FIMBRA), cu activități operative și de consultanță în domeniul asigurărilor, pensiilor și schemelor de investiții colective; Asociația Brokerilor și Dealerilor pentru Tranzacții Futures (The Association of Futures Brokers and Dealers – AFBF), pentru tranzacțiile cu titluri financiare derivate; Organizația de

Reglementare a Investițiilor (The Investment Regulatory Organisation – IRO), destinată firmelor angajate în gestiunea portofoliilor și a fondurilor pe plasament colectiv; Organizația de Reglementare pentru Asigurări și Fonduri Mutuale (The Life Assurance and Unit Trust Regulatory Organisation – LAUTRO), cu responsabilități în domeniul asigurărilor de viață și a schemelor de investiții colective.

În Franța instituția specializată în supravegherea funcționării burselor de valori este Comisia Operațiunilor de Bursă (Commission des Operations de Bourse - COB). Comisia este o instituție cu caracter public formată din cinci membri numiți de Ministrul Economiei și Finanțelor și un președinte numit de Consiliul de Miniștri.

În Japonia autoritatea pieței este în cadrul Ministerului de Finanțe, prin Biroul pentru Titluri Financiare. Tot în cadrul aceluiași minister funcționează Consiliul Burselor de Valori, ce este un organ consultativ format din profesori, șefi de bănci și societăți financiare, reprezentanți ai bursei din Tokio și ai investitorilor. Rolul Consiliului Burselor de Valori este de a examina problemele importante legate de tranzacțiile cu titluri și de a elabora recomandări.

La nivelul Uniunii Europene este adoptat modelul băncii universale, unde implicarea sistemului bancar în tranzacționarea pe bursă este tot mai răspândită.

1.3. Cadrul de reglementare al pieței de capital din România

Reglementarea pieței de capital din România are la bază trei niveluri naționale și unul internațional. La nivel internațional legislația din țară trebuie să nu contravină directivelor europene în domeniu. La nivel național, pe *primul nivel* se regăsesc legile adoptate de Parlament și ordonanțele de urgență emise de Guvern. Propunerile acestor acte normative pot fi făcute și de organul suprem de supraveghere al pieței de capital, Comisia Națională a Valorilor Mobiliare (CNVM). La *nivelul al doilea* sunt actele emise de CNVM sub forma regulamentelor, instrucțiunilor și a normelor metodologice. Pe *nivelul al treilea* sunt actele interne adoptate de organizațiile profesionale, de instituțiile burselor sau de alte organisme ce au posibilitatea legală de autoreglementare.

Figura nr. 1.4**Nivelurile de reglementare a pieței de capital**

I	Legi și ordonanțe de urgență ale Guvernului
II	Regulamente și instrucțiuni ale CNVM
III	Norme interne ale organizațiilor profesionale, operatorilor de piață sau a altor organisme cu posibilitate legală de autoreglementare

Ansamblul de norme legislative care stă la baza reglementării pieței de capital din România a fost în întregime refăcut în anul 2004, după zece ani de la adoptarea Legii nr. 52 din 1994 care a pus bazele pieței de capital din România.

Legea nr. 297/2004 privind piața de capital a fost considerată ca fiind o lege consolidată a pieței de capital, reunind într-un singur act normativ cadrul general de funcționare a burselor de valori și de mărfuri.

Prin Legea nr. 297 din 2004 s-au reglementat înființarea și funcționarea piețelor de instrumente financiare, instituțiile și operațiunile specifice acestora, dar și organismele de plasament colectiv. Încă din primul articol al legii se specifică una din funcțiile bursei, „mobilizarea disponibilităților financiare, prin intermediul investițiilor în instrumente financiare”, altele decât cele ale pieței monetare, adăugăm noi.

Dintre cele mai importante regulamente adoptate de CNVM amintim: Regulamentul nr. 2/2007 și nr. 13/2005 privind autorizarea și funcționarea depozitarului central, caselor de compensație și contrapărților centrale; Regulamentul nr. 1/2006 privind emitenții și operațiunile cu valori mobiliare; Regulamentul nr. 2/2006 privind piețele reglementate și sistemele alternative de tranzacționare; Regulamentul nr. 3/2006 privind autorizarea, organizarea și funcționarea Fondului de compensare a investitorilor; Regulamentul nr. 5/2006 privind Registrul public al Comisiei Naționale a Valorilor Mobiliare.

O caracteristică specifică și sistemului de reglementare londonez, în care cele două autorități centrale, bancară și a pieței de capital, sunt implicate în adoptarea unor norme privind tranzacțiile bursiere, se regăsește și în legislația din România după anul 2004. Regulamentele adoptate de autoritatea bancară centrală (Banca Națională a României) împreună cu autoritatea pieței de capital

(CNVM) privesc autorizarea agenților privind obligațiunile ipotecare. Regulamentele comune ale instituțiilor de credit și firmelor de investiții se referă la: cerințele minime de capital, tratamentul riscului de credit, expunerile mari, supravegherea pe bază consolidată, fondurile proprii, tehnicile de diminuare a riscului de credit, tratamentul riscului de credit aferent expunerilor securizate și al pozițiilor din securizare, adecvarea capitalului, criteriile tehnice referitoare la organizarea și tratamentul riscurilor, cerințele de publicare, cât și alte aspecte tehnice specifice acestor instituții.

Alte regulamente adoptate de CNVM de la intrarea în vigoare a Legii nr. 297/2004 privesc: serviciile de investiții financiare, prevenirea și combaterea spălării banilor și a finanțării actelor de terorism prin intermediul pieței de capital, piața secundară a titlurilor de stat organizată ca piața reglementată, organizarea CNVM, autorizarea și funcționarea societăților de administrare a investițiilor, a organismelor de plasament colectiv și a depozitarilor, atestarea profesională a operatorilor și specialiștilor pentru piețele reglementate și altele.

2. CADRUL INSTITUȚIONAL AL PIEȚEI DE CAPITAL DIN ROMÂNIA

Cadrul instituțional din România este format dintr-o serie de instituții, organisme și societăți grupate în câteva categorii după funcțiile îndeplinite în cadrul pieței:

- *Instituții de reglementare și control*: Comisia Națională a Valorilor Mobiliare (CNVM) și Banca Națională a României (BNR);
- *Intermediari*: societățile de servicii de investiții financiare (SSIF), instituțiile de credit (IC) și traderii, dar și societăți echivalente din statele membre (SESM);
- Intermediari indirecti sau *organisme pe plasament colectiv*: fonduri deschise de investiții (FDI), societăți de investiții (SI), fonduri închise de investiții (FII) și societăți închise de investiții (SII);
- Operatori de piață: Bursa de Valori din București (BVB + BER) și Bursa Monetară-Financiară și de Mărfuri Sibiu (BMFMS);
- Alte societăți și organisme: societățile de administrare a investițiilor (SAI), depozitari, Fondul de compensare a investitorilor (FCI), Casa de compensație și contrapartea centrală (CC), Casa Română de Compensație SA Sibiu (CRC).

Figura nr. 2.1

Sistemul instituțiilor pieței de capital din România

Instituții de reglementare și control	C.N.V.M.		B.N.R.		
Intermediari (intermediari direcți)	S.S.I.F.	I.C.	Traderi	S.E.S.M.	
Organisme de plasament colectiv (intermediari indirecti)	F.D.I.	S.I.	F.Î.I.	S.Î.I.	
Operatori de piață	B.V.B. (B.V.B.+B.E.R.)		B.M.F.M.S.		
Alte societăți și organisme	S.A.I.	Depozitari	F.C.I.	C.C.	C.R.C.

2.1. Comisia Națională a Valorilor Mobiliare

Comisia Națională a Valorilor Mobiliare (CNVM) este recunoscută ca autoritatea competentă care aplică, pe teritoriul României, prevederile legii pieței

de capital. În Ordonanța de Urgență nr. 25 din 2002 privind aprobarea Statutului Comisiei Naționale a Valorilor Mobiliare și aprobată prin Legea nr. 514 din același an, este prevăzut că CNVM este o autoritate administrativă autonomă cu personalitate juridică, subordonată Parlamentului. Controlul parlamentar asupra comisiei se realizează prin rapoartele prezentate de reprezentanții CNVM comisiilor pentru buget, finanțe și bănci ale celor două Camere, Comisia economică a Senatului și Comisia pentru politică economică, reformă și privatizare a Camerei Deputaților.

CNVM *reglementează și supraveghează* piața de capital, piețele reglementate de mărfuri și instrumente financiare derivate, precum și instituțiile și operațiunile specifice acestora.

Obiectivele fundamentale statuate ale comisiei sunt: stabilirea și menținerea cadrului necesar dezvoltării piețelor reglementate; promovarea încrederii în piețele reglementate și în investițiile în instrumente financiare; asigurarea protecției operatorilor și investitorilor împotriva practicilor neloiale, abuzive și frauduloase; promovarea funcționării corecte și transparente a piețelor reglementate; prevenirea manipulării pieței și a fraudei și asigurarea integrității piețelor reglementate; stabilirea standardelor de soliditate financiară și de practică onestă pe piețele reglementate; adoptarea măsurilor necesare pentru evitarea apariției riscului sistemic pe piețele reglementate; prevenirea afectării egalității de informare și tratament al investitorilor sau al intereselor acestora.

La sfârșitul anului 2006 au fost îndeplinite toate obiectivele privind integrarea europeană a pieței de capital din România. Măsurile avute în vedere de CNVM au privit în special elaborarea cadrului legislativ armonizat cu legislația UE și restructurarea pieței de capital. Au fost consolidate sistemele de compensare și decontare, realizându-se o schemă de compensare adecvată pentru investitori.

România este primul stat care a transpus integral legislația europeană referitoare la piețele de instrumente financiare din Directiva 2004/39/CE și măsurile de implementare ale acesteia. Aceasta s-a realizat prin adoptarea, în decembrie 2006, a Regulamentului nr. 31/2006 de completare a regulamentelor CNVM în vederea implementării unor prevederi ale directivelor europene și a Regulamentului nr. 32/2006 privind serviciile de investiții financiare. Pentru transpunerea acquis-ului privind noile cerințe de capital, din Directiva 2006/49/CE privind adecvarea capitalului firmelor de investiții și a instituțiilor de credit, CNVM a colaborat cu BNR și a fost adoptată Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 99/2006 privind instituțiile de credit și adecvarea capitalului, urmată apoi de regulamentele de aplicare a acesteia.

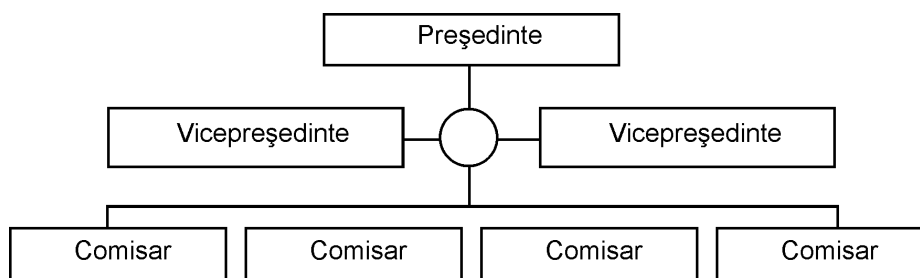
În politica sa de reglementare a sectorului valorilor mobiliare, CNVM are în vedere și principiile stabilite de Raportul Lamfalussy – pilonii de referință pentru reglementarea sectorului financiar la nivel european fiind: menținerea unor nivele înalte ale supravegherii prudențiale; menținerea încrederii în piețele

europene de valori mobiliare; asigurarea stabilității sistemului financiar; asigurarea unei protecții adecvate a consumatorului în raport cu riscul implicat; promovarea competiției și asigurarea unor reguli competiționale corecte; asigurarea unei reglementări eficiente care să încurajeze inovarea; luarea în considerare a dimensiunii internaționale a piețelor de valori mobiliare.

În anul 2006 a fost înființat SC Depozitarul Central SA, asigurându-se consolidarea sistemului de compensare-decontare a valorilor mobiliare. Fondul de compensare al investitorilor, înființat încă din anul 2005, respectă calendarul de atingere a nivelului minim de compensare stabilit în cadrul negocierilor de aderare, pentru anul 2006, plafonul de compensare fiind de 2.000 euro. Plafonul de compensare va fi majorat gradual, până la data de 1 ianuarie 2012, când se va atinge suma de 20.000 euro, prevăzută în Directiva 97/9/CEE privind schemele de compensare pentru investitori.

Figura nr. 2.2

Structura Comisiei Naționale a Valorilor Mobiliare

Comisia Națională a Valorilor Mobiliare este compusă din șapte membri, dintre care un președinte, doi vicepreședinți și patru comisari. Nominalizarea membrilor CNVM se face la propunerea comună a Comisiei economice a Senatului, a Comisiei pentru politică economică, reformă și privatizare a Camerei Deputaților și a comisiilor pentru buget, finanțe și bănci ale celor două Camere. Numirea și revocarea acestora se fac de către Parlament în ședința comună a celor două Camere. Durata mandatului de membru este de cinci ani, fiecare membru putând fi reinvestit o singură dată.

Președintele este reprezentantul de drept al CNVM ca autoritate administrativă autonomă și ca persoană juridică de drept public și în raporturi de drept comun.

CNVM își exercită prerogativele legale privind reglementarea prin adoptarea de norme, emiterea de acte individuale și dispunerea de măsuri prin deliberare în ședințele membrilor comisiei.

Actele ce pot fi adoptate de CNVM sunt deciziile, ordonanțele, atestatele și avizele. Comisia poate realiza, la cerere sau din oficiu, interpretarea oficială a tuturor normelor juridice emise de aceasta, aplicabile entităților reglementate și

supravegheate. Totodată, CNVM este singura autoritate în măsură să se pronunțe asupra considerentelor de oportunitate, evaluărilor și analizelor calitative care stau la baza emiterii actelor sale.

CNVM poate înființa ori dizolva instituții prin decizii, acordă sau retrage autorizații, anulează ori confirmă acte ale agenților săi, delegă ori retrage puteri, aprobă regulamentele instituțiilor și organismelor pieței de valori mobiliare, aprobă sau respinge prospectele de ofertă publică, stabilește remunerarea membrilor și a personalului său.

Ordonanțele pot fi utilizate pentru a da dispoziții privind prezentarea de documente, situații și informații, audieri, dar și prin care poate impune interdicții sau suspendări de autorizații ori activități, poate dispune anchete sau alte investigații, măsuri conservatorii, precum ridicarea și depunerea de documente sau titluri, indisponibilizarea unor bunuri sau fonduri. Tot prin ordonanțe aplică sancțiuni disciplinare și administrative.

Prin atestate, CNVM confirmă ori recunoaște situații sau calități, raportări sau comunicări de date și informații. Avizele sunt acte prin care CNVM formulează răspunsuri oficiale la chestiuni privind aplicarea legii și a normelor de reglementare. Prin avize oferă și calificări privind piețele reglementate și instrumentele financiare.

Pentru îndeplinirea prevederilor din statut, CNVM organizează un Oficiu de Evidență a Valorilor Mobiliare, oficiu care va primi toate informațiile necesare referitoare la valorile mobiliare.

Revenind la rolul cel mai important pe care ar trebui să-l joace CNVM, protecția operatorilor și investitorilor împotriva practicilor neloiale, dar și pentru funcționarea corectă și transparentă a pieței, prevenirea manipulării și evitarea apariției riscului sistematic pe piețele reglementate, CNVM supraveghează în timp real și periodic instituțiile, operatorii și operațiunile pe piața de capital, inclusiv piețele reglementate de mărfuri și instrumente financiare derivate.

Dintre acțiunile de supraveghere îndeplinite în scopul supravegherii pieței, pentru o funcționare corectă a pieței de capital, cele mai importante sunt: verificarea modului de îndeplinire a atribuțiilor și obligațiilor legale și statutare ale administratorilor, directorilor și directorilor executivi în legătură cu activitatea entităților reglementate sau supravegheate; posibilitatea solicitării de informații și documente emitenților ale căror valori mobiliare fac obiectul unor oferte publice sau au fost admise la tranzacționare într-un sistem alternativ de tranzacționare; efectuarea de controale la sediul entităților reglementate și supravegheate de CNVM.

Pentru atingerea obiective noii legislații, CNVM a adoptat o serie de măsuri, prin regulamente și alte acte normative, menite să mențină activitatea pieței într-un cadru concurențial. Totuși, dorim să ne exprimăm speranța ca, pe viitor, CNVM să fie intransigentă în aplicarea măsurilor de sancționare a celor care încalcă normele în vigoare.

CNVM se finanțează integral din venituri extrabugetare, principalele venituri venind din cota de 0,08% din valoarea tranzacțiilor derulate pe orice piață reglementată, suportate de cumpărător, cu excepția piețelor reglementate de instrumente financiare derivate; cota de 0,1% din valoarea activului net al organismelor de plasament colectiv în valori mobiliare; cota de 0,5% din valoarea ofertelor publice de vânzare; cota de 2% din valoarea ofertelor publice de cumpărare-preluare. Alte venituri mai sunt obținute din tarifele sau comisioanele pentru tranzacțiile derulate pe piețele reglementate de instrumente financiare derivate, alte tarife, penalități, donații, activități de editură, publicitate, multiplicare.

CNVM poate impune, în cazuri bine justificate și pe o perioadă determinată, entităților reglementate, emitenților sau altor entități care desfășoară activități în legătură cu piețele reglementate, măsuri asiguratorii sau restricționarea exercitării unor drepturi. Asemenea măsuri se pot referi la blocarea de conturi bancare, restrângerea unor transferuri patrimoniale ale emitenților sau blocarea transferului unor valori mobiliare ori al altor instrumente financiare pe o perioadă care nu poate depăși două săptămâni.

În cazul nerespectării legilor care guvernează piețele de capital, piețele reglementate de mărfuri și instrumente financiare derivate, organismele de plasament colectiv în valori mobiliare, sau a reglementărilor sale, CNVM poate dispune sesizarea organului de urmărire penală, pentru situația în care fapta săvârșită constituie infracțiune, potrivit reglementărilor specifice. De asemenea, CNVM poate da sancțiuni contravenționale ce constau în avertisment scris, amenzi, suspendarea, retragerea și anularea autorizației.

2.2. Intermediarii (directi)

În legislația actuală, serviciile de investiții financiare care se pot desfășura conform legislației de reglementare a pieței de capital se efectuează de către intermediari. Sunt acceptate pentru intermediere, pe piața de capital, trei categorii de societăți:

- societățile de servicii de investiții financiare (SSIF) autorizate de CNVM;
- *instituțiile de credit* autorizate de Banca Națională;
- societăți echivalente celor din România, autorizate de către autoritățile competente din statele membre ale Uniunii Europene.

Toate aceste instituții vor fi înscrise într-un registru ținut de CNVM, iar în actele oficiale vor trebui să înscrie, pe lângă datele de identificare, numărul și data conform registrului.

Deoarece sunt acceptate pe piață și instituțiile de credit, respectarea condițiilor de autorizare și a cerințelor de adecvare a capitalului acestora este supravegheată de Banca Națională a României.

Pentru a asigura un profesionalism cât mai înalt în desfășurarea tranzacțiilor bursiere, toate activitățile se servicii de investiții financiare, realizate

prin intermediari, se realizează prin *agenți pentru servicii de investiții financiare*. Agenții pot fi numai persoane fizice, la rândul lor înscrise în registrul CNVM, își desfășoară activitatea doar în numele intermediarului și nu pot presta servicii de investiții financiare în nume propriu. Agentul pentru servicii de investiții financiare se află sub responsabilitatea unui singur intermediar.

Pentru a deveni agent, o persoană trebuie să îndeplinească cerințele de integritate și de pregătire prevăzute în Regulamentul CNVM nr. 12/2004. Persoana trebuie să urmeze un curs de pregătire specific organizat de unul dintre organisme de formare profesională atestate de CNVM. Nu pot fi autorizate persoane sancționate de CNVM, BNR sau CSA cu interdicerea de activități pe piețe supravegheate de acestea ori persoanele condamnate pentru gestiune frauduloasă, abuz de încredere, fals, uz de fals, înșelăciune, delapidare, mărturie mincinoasă, dare sau luare de mită, precum și alte infracțiuni de natură economică. Totodată persoanele fizice înregistrate ca agenți nu pot fi acționari semnificativi, nu pot deține funcții de conducere ori de execuție în cadrul unui alt intermediar.

În activitatea de tranzacționare, agentul pentru servicii de investiții financiare va obține coduri și parole de acces la sistemele entităților pieței de capital, pe care trebuie să le folosească exclusiv în mod personal.

Agenții delegați au fost introduși în noua legislație pentru activitatea de promovare a serviciilor de investiții financiare prestate, de preluare și transmitere a ordinelor primite de la clienți sau de la potențialii clienți și de furnizare de informații în legătură cu instrumentele financiare și serviciile de investiții financiare prestate.

La sfârșitul anului 2006, numărul agenților pentru servicii de investiții financiare, autorizați de CNVM și înscrși în Registru, era de 1.239, din care 196 erau înscrși ca agenți delegați.

Autorizația agenților pentru servicii de investiții financiare poate fi retrasă la cererea intermediarului sau ca urmare a unei sancțiuni date de CNVM.

Serviciile de investiții financiare care sunt prevăzute în legislația actuală și pot fi prestate de intermediarii autorizați au fost clasificate în două categorii: servicii principale și servicii conexe. Principalul efect al acestei clasificări îl regăsim la autorizarea unei societăți ca SSIF. Societatea va putea fi autorizată ca SSIF dacă va presta servicii principale, neputând funcționa doar prin prestarea serviciilor conexe.

Serviciile principale constau în:

- preluarea și transmiterea ordinelor primite de la investitori în legătură cu unul sau mai multe instrumente financiare;
- executarea ordinelor în legătură cu unul sau mai multe instrumente financiare, altfel decât pe cont propriu;
- tranzacționarea instrumentelor financiare pe cont propriu;

- administrarea portofoliilor de conturi individuale ale investitorilor, pe bază discreționară, cu respectarea mandatului dat de aceștia, atunci când aceste portofolii includ unul sau mai multe instrumente financiare;
- subscrierea de instrumente financiare în baza unui angajament ferm și/sau plasamentul de instrumente financiare.

Serviciile conexe prevăzute în legislație sunt:

- custodia și administrarea de instrumente financiare;
- închirierea de casete de siguranță;
- acordarea de credite sau împrumuturi de instrumente financiare unui investitor, în vederea executării unor tranzacții cu instrumente financiare, în care respectiva societate de servicii de investiții financiare este implicată în tranzacții;
- consultanță acordată societăților cu privire la orice probleme legate de structura de capital, strategie industrială, precum și consultanță și servicii privind fuziunile și achizițiile de societăți;
- alte servicii privind subscrierea de instrumente financiare în baza unui angajament ferm;
- consultanță de investiții cu privire la instrumentele financiare;
- servicii de schimb valutar în legătură cu activitățile de servicii de investiții financiare prestate.

Odată cu aderarea României la Uniunea Europeană, în cadrul procesului de integrare a piețelor financiare în marea piață europeană, intermediarii autorizați la nivel național pot opera pe piețe statelor membre. Pentru ca operatorii români să beneficieze de acest mecanism au fost impuse cerințe minimale prin care se cere societății să dețină suficiente resurse financiare inițiale pentru activitățile pe care le va desfășura. Persoanele din conducerea administrativă și cea executivă, precum și investitorii semnificativi trebuie să respecte condițiile de experiență și integritate profesională. Tot în cadrul condițiilor minimale se prevăd detalii privind adecvarea capitalului. Totodată, se cere societăților să ia parte la fondul de compensare a investitorilor.

Considerăm că aceste modificări ale legislației, privind primirea „pașaportului european”, vor face ca intermediarii să respecte noile reguli impuse, fiind obligați să facă acest lucru și de concurența ce va apărea prin posibilitatea societăților europene de a opera pe piața românească.

2.2.1. Societățile de servicii de investiții financiare

Societățile de servicii de investiții financiare (SSIF) sunt persoane juridice, constituite în baza Legii nr. 31/1990 privind societățile comerciale. SSIF sunt societăți de acțiuni cu obiect exclusiv de activitate prestarea de servicii de investiții financiare autorizate de CNVM.

În prezent, principalele reglementări aplicabile SSIF sunt Regulamentul CNVM nr. 09/2004 privind adecvarea capitalului societăților de servicii de

investiții financiare și Regulamentul CNVM nr. 32/2006 privind serviciile de investiții financiare.

SSIF are obligația să respecte condițiile de autorizare, cerințele prudențiale și de adecvare a capitalului stabilite prin prezenta lege și prin reglementările CNVM, pe toată durata desfășurării activității, și va notifica sau va supune în prealabil autorizării, după caz, orice modificare în modul ei de organizare și funcționare, în conformitate cu prevederile reglementărilor CNVM.

În vederea autorizării ca SSIF, o societate trebuie să îndeplinească cumulativ o serie de cerințe, parțial enumerate, iar pe lângă acestea, societatea trebuie să aibă sediu social sau sediul central, unde se află centrul principal de conducere și de administrare a activității, în România.

CNVM poate suspenda autorizația SSIF pentru o perioadă cuprinsă între 5 și 90 de zile, în caz de nerespectare a prevederilor legislative sau ale reglementărilor CNVM.

Autorizația poate fi retrasă de CNVM dacă societatea nu a început să presteze serviciile de investiții pentru care a fost autorizată, în termen de 12 luni de la primirea autorizației, sau nu a prestat nici unul din serviciile autorizate de CNVM, prevăzute la art. 5 alin. (1) pct. 1 din Legea nr. 297/2004, pe o perioadă mai mare de 6 luni, cu excepția situației în care CNVM a suspendat autorizația pe această perioadă; SSIF nu mai îndeplinește condițiile care au stat la baza emiterii autorizației; SSIF nu respectă reglementările privind adecvarea capitalului, stabilite de CNVM; SSIF sau agenții săi pentru servicii de investiții financiare nu respectă reglementările CNVM și/sau ale piețelor reglementate; sau dacă evenimente ulterioare acordării autorizației creează incompatibilitate în prestarea de servicii de investiții financiare.

Anularea autorizației se face dacă a fost obținută pe baza unor declarații sau informații false, ori care au indus în eroare.

Specificul activității unei SSIF și riscurile asociate acesteia au condus la adoptarea unor *condiții de integritate* pentru acționarii semnificativi și pentru conducerea acesteia, atât membrilor consiliului de administrație, cât și conducătorilor societății.

Societatea poate fi *administrată* numai de persoane fizice care au o bună reputație. Consiliul de administrație trebuie să fie format din cel puțin trei membri, iar conducerea efectivă a societății trebuie asigurată de cel puțin două persoane care vor avea funcție de conducători. Aceștia conduc și coordonează activitatea zilnică a societății și sunt investite cu competența de a angaja răspunderea intermediarului. Nu pot fi conducători persoanele care asigură conducerea nemijlocită a compartimentelor din cadrul SSIF, a sucursalelor și a altor sedii secundare.

Conducătorii și membrii consiliului de administrație trebuie să aibă studii superioare absolvite cu examen de licență și să aibă o experiență de minimum trei ani în domeniul financiar-bancar sau al pieței de capital. În cazul conducătorilor, studiile superioare trebuie să fie din domeniul economic, juridic

sau alt domeniu din sfera activității financiare, dar se admit și cei care au absolvit cursuri postuniversitare în domeniile respective.

Ca o noutate adusă de legislația adoptată după anul 2004 este posibilitatea prestării anumitor servicii de investiții financiare în funcție de valoarea capitalului social. Din tabelul nr. 2.1, observăm că, începând cu anul 2007, toate tipurile de servicii de investiții financiare pot fi prestate numai de societățile care au un capital inițial de 730.000 euro.

Tabelul nr. 2.1

Nivelurile capitalului inițial al SSIF pentru prestarea serviciilor de investiții financiare

Servicii prestate	Nivel capital inițial *		
	31.12.2004	31.12.2005	31.12.2006
Toate tipurile de servicii de investiții financiare prevăzute de lege	315.000 euro	530.000 euro	730.000 euro
- SSIF <i>nu</i> tranzacționează instrumente financiare pe cont propriu și <i>nu</i> subscrie în cadrul emisiunilor de valori mobiliare în baza unui angajament ferm	85.000 euro	105.000 euro	130.000 euro
- SSIF <i>nu</i> deține fondurile și/sau instrumentele financiare aparținând investitorilor, <i>nu</i> tranzacționează instrumente financiare pe cont propriu și <i>nu</i> subscrie în cadrul emisiunilor de valori mobiliare în baza unui angajament ferm	50.000 euro	50.000 euro	50.000 euro

*Notă: * capitalul inițial este definit prin legislație ca parte a fondurilor proprii a unei SSIF și cuprinde capitalul social subscris și vărsat; primele de emisiune, mai puțin pentru acțiunile preferențiale cumulative; rezervele (rezerve legale, rezerve pentru acțiuni proprii, rezerve statutare sau contractuale și alte rezerve), cu excepția rezervelor din reevaluare; rezultatul reportat, reprezentând profit sau pierdere, auditat de un auditor financiar; profitul net al exercițiului financiar curent auditat de un auditor financiar, din care se scad orice taxe și dividende care pot fi identificate.*

Sursa: Regulamentul CNVM nr. 09/2004 privind adecvarea capitalului societăților de servicii de investiții financiare.

Sumele destinate participației la capitalul social trebuie să provină din surse proprii ale acționarilor și să nu reprezinte sume împrumutate ori puse la dispoziție de alte persoane fizice, persoane juridice sau entități fără personalitate juridică, indiferent cu ce titlu. Singura excepție admisă este primirea sumelor de la societatea-mamă din sursele proprii ale acesteia.

Un număr de 68 de SSIF au fost autorizate anterior intrării în vigoare a Legii nr. 297/2004. Acestea au avut obligația de a se alinia la noua legislație prin modificarea și/sau completarea documentelor care au stat la baza autorizațiilor anterior emise. Numai o singură societate nu a prezentat documentația

completă, retrăgându-i-se autorizația de funcționare. Alte societăți au fost autorizate în anul 2006. Ca rezultat, la începutul anului 2007, existau pe piață 73 de societăți de servicii de investiții financiare autorizate și înregistrate la CNVM.

În funcție de capitalul inițial, cele 73 de SSIF sunt distribuite astfel: 1 societate cu capital inițial mai mic de 50.000 euro, 32 de societăți cu capital inițial cuprins între 50.000 și 125.000 euro și 40 de societăți între 125.001 și 730.000 euro.

2.2.2. Instituții de credit

Înscrierea instituțiilor de credit autorizate de BNR în Registrul CNVM se realizează după îndeplinirea cerințelor operaționale aferente specificului activității pe piața de capital, cerințe prevăzute de Regulamentul CNVM nr. 15/2005, modificat prin Regulamentul nr. 6/2006.

Din totalul de 15 instituții de credit autorizate de CNVM, anterior noii legislații, în calitate de agenți de compensare și depozitare, numai 7 instituții de credit au fost autorizate în continuare. O situație distinctă este a instituțiilor de credit care desfășurau doar operațiuni cu titluri de stat, pentru care a fost dată o reglementare distinctă, iar acestea nu sunt obligate să se înregistreze în Registrul CNVM.

În obiectul de activitate al instituțiilor de credit trebuie să existe prestarea serviciilor financiare. Prestarea efectivă a serviciilor se realizează, ca și la SSIF, prin agenți autorizați în numele respectivelor instituții.

Reprezentantul compartimentului de control intern este autorizat de CNVM și asigură supravegherea internă a respectării legislației în vigoare, reglementărilor interne, reglementărilor pieței de capital, precum și a procedurilor interne.

Prin procedurile interne se delimitează atribuțiile personalului care prestează servicii de investiții financiare, se identifică spațiile în care se prestează serviciile și se asigură evidența distinctă a operațiunilor aferente pieței de capital de cele specifice activității bancare.

CNVM are dreptul de a controla activitățile desfășurate, de o instituție de credit, pe piața de capital, iar instituția este obligată să asigure accesul reprezentanților CNVM la documentele privind aceste tranzacții.

2.2.3. Intermediari din state membre și nemembre

Prin stat membru se înțelege orice stat membru al Uniunii Europene și celelalte state aparținând spațiului economic european.

După cum am mai arătat, intermediarii autorizați și supravegheați de autoritatea competentă dintr-un stat membru pot presta în România, în limita autorizației acordate de statul membru de origine, servicii de investiții financiare,

în mod direct sau printr-o sucursală, în baza principiului liberei circulații a serviciilor, fără a fi necesară obținerea unei autorizații din partea CNVM.

Intermediarii autorizați în statele membre pot avea acces pe o piață reglementată din România să presteze servicii, precum și în sistemele de compensare-decontare aferente acestor piețe, *direct*, în baza liberei circulații a serviciilor sau prin înființarea de sucursale sau *indirect*, prin înființarea de filiale ori achiziționarea unei SSIF care este deja membră sau are acces pe o piață reglementată sau într-un sistem de compensare-decontare.

Toți intermediarii din statele membre care au acces pe o piață reglementată sau într-un sistem de compensare-decontare al intermediarilor sunt obligați să respecte reglementările emise de operatorul de piață și de sistemele de compensare-decontare, aprobate de CNVM, să respecte regulile de conduită și standardele profesionale impuse persoanelor care desfășoară activități în numele acestor intermediari.

Intermediarii din statele nemembre pot desfășura activități pe piața de capital prin înființarea unei sucursale pe teritoriul României în condițiile impuse de autorizarea efectuată de CNVM. În plus față de condițiile impuse pentru autorizarea unui SSIF, intermediarii din statele nemembre trebuie să respecte și următoarele condiții: să prezinte autorizația din țara de origine; să respecte prevederile legale din țara de origine, în legătură cu serviciile de investiții financiare pe care societatea de servicii de investiții financiare intenționează să le presteze pe teritoriul României, prin intermediul sucursalei; să existe în țara de origine prevederi legale de autorizare, supraveghere, precum și o structură organizatorică, similare cu cele din România. Totodată, este necesară existența unui acord de cooperare între CNVM și autoritatea competentă din țara de origine și îndeplinirea condițiilor de reciprocitate în țara de origine, în limitele permise de acordul internațional.

2.3. Traderi

Traderii sunt persoane juridice care efectuează exclusiv în nume și pe cont propriu tranzacții cu instrumente financiare derivate, de natura contractelor futures și cu opțiuni. Aceștia sunt autorizați de CNVM, sunt înscrși în Registrul CNVM și pot opera numai cu acordul operatorului de piață și în conformitate cu reglementările respectivei piețe reglementate.

Regulamentul CNVM nr. 12/2004 stabilește un set de condiții pentru autorizarea traderilor. După îndeplinirea condițiilor, traderul se înscrie în Registrul CNVM. În vederea autorizării, traderii trebuie să aibă obiect exclusiv de activitate, un capital inițial de minimum 50.000 euro, și dotare tehnică corespunzătoare pentru a permite conectarea la sistemul pieței reglementate. Pentru acționari/asociați și conducerea administrativă și executivă a traderilor sunt prevăzute condiții de integritate similare celor impuse pentru acționarii și conducerea SSIF. Acționarilor, conducerii administrative și executive a traderilor

li se interzice să fie acționari semnificativi și să dețină funcții sau să fie angajați ai unui intermediar autorizat de CNVM ori BNR sau ai unui alt trader autorizat de CNVM.

Traderilor le este interzis să dețină fonduri sau instrumente financiare ale altor persoane, să negocieze și să încheie tranzacții, în numele și în contul altor persoane, să încheie cu alte persoane înțelegeri exprese sau tacite, cu scopul de a acționa concertat pe piețele reglementate, să se afle în relații de muncă cu un alt intermediar sau cu un operator de piață.

Responsabilitatea cu privire la obligațiile ce decurg din derularea tranzacțiilor revine atât traderilor, cât și membrilor compensatori cu care aceștia au încheiate contracte de compensare.

2.4. Consultanții de investiții și agențiile de rating

Consultanții de investiții pot fi persoane fizice sau juridice, înscrise în Registrul CNVM și pot presta cu titlu profesional servicii de consultanță de investiții, cu privire la instrumentele financiare. Prin consultații de investiții se înțelege recomandarea personală dată unui client, în legătură cu una sau mai multe tranzacții cu instrumente financiare.

Pentru a nu lăsa loc la interpretări, în Legea nr. 297/2004 se prevede că prestarea de servicii de consultanță de investiții exclude preluarea sau executarea ordinelor investitorilor pentru achiziționarea sau înstrăinarea de instrumente financiare, administrarea portofoliilor investitorilor, precum și decontarea tranzacțiilor, inclusiv deținerea de disponibilități bănești sau instrumente financiare în contul investitorilor.

Agențiile de rating au obligația să informeze CNVM cu privire la orice rating efectuat în legătură cu emitenții admiși la tranzacționare și instrumentele financiare tranzacționate pe piețele reglementate.

2.5. Organisme de plasament colectiv (intermediarii indirecti)

La modul general, *organismele de plasament colectiv* (OPC) sunt entitățile organizate, cu sau fără personalitate juridică, care atrag în mod public ori privat resurse financiare ale persoanelor fizice și/sau juridice, în scopul investirii acestora¹. Organismele de plasament colectiv emit titluri de participare sub forma unităților de fond sau a acțiunilor, în funcție de modul de constituire a acestora.

2.5.1. Organismele de plasament colectiv în valori mobiliare

În legislația pieței de capital din România se utilizează termenul de *organism de plasament colectiv în valori mobiliare*, definit ca fiind fondurile de

¹ Legea nr. 297/2004

investiții și societățile de investiții, care îndeplinesc cumulativ următoarele condiții:

- au ca unic scop efectuarea de investiții colective, plasând resursele bănești în instrumente financiare lichide și operând pe principiul diversificării riscului și administrării prudențiale;
- titlurile de participare sunt, la cererea deținătorilor, răscumpărabile continuu din activele respectivelor organisme. Activitatea OPCVM de a se asigura că valoarea titlurilor sale de participare pe o piață nu variază semnificativ în raport cu valoarea activului net unitar, poate fi considerată echivalentă a operațiunii de răscumpărare.

Prin termenul astfel utilizat, de OPCVM, se face distincție între organismele de plasament colectiv la modul general și cele specifice pieței de capital, care se supun reglementărilor specifice, emise de CNVM. În articolele 77 și 78 din Legea nr. 297/2004 se prevede că OPCVM nu se pot transforma în alte tipuri de organisme de plasament colectiv, în timp ce orice OPC se poate transforma într-un OPCVM, cu respectarea prevederilor legislației în vigoare.

Un OPCVM va fi autorizat după ce, inițial, CNVM a autorizat:

- societatea de administrare a investițiilor;
- regulile fondului deschis de investiții sau, după caz, actul constitutiv al societății de investiții;
- alegerea depozitarului;
- prospectul de emisiune.

Condițiile care au stat la baza autorizației emisă de CNVM trebuie menținute pe toată durata de existență a respectivului OPCVM.

În vederea autorizării, OPCVM întocmește un prospect de emisiune care este supus aprobării CNVM. Orice persoană care subscrie titluri de participare la un astfel de organism trebuie să dea o declarație prin care confirmă faptul că a primit, a citit și a înțeles prospectul de emisiune.

Prospectul de emisiune trebuie să conțină informațiile necesare pentru ca investitorii să poată aprecia în deplină cunoștință de cauză investiția care le este propusă, dar și riscurile asociate investiției. Prospectul trebuie să includă o descriere clară și ușor de înțeles a profilului de risc al fondului, indiferent de instrumentele în care OPCVM va investi. Nu este obligatorie inserarea în prospect a informațiilor cuprinse în regulile unui fond deschis de investiții sau în actul constitutiv al unei societăți de investiții.

Pe lângă prospectul de emisiune care cuprinde informații detaliate, există obligația întocmirii unui prospect simplificat care trebuie oferit gratuit subscriitorilor de titluri de participare, înaintea încheierii contractului. Acest prospect simplificat este parte a prospectului de emisiune și poate și detaliază de acesta.

Prospectul de emisiune trebuie să cuprindă o serie de informații obligatorii dintre care amintim: informații despre societatea de administrare a OPCVM; informații despre depozitar; informații cu privire la OPCVM (date privind

conducerea, obiectivele organismului, persoanele responsabile cu analiza oportunităților de investiție, caracteristicile unei unități de fond/acțiunii, emiterea și răscumpărarea unităților de fond/acțiunilor; metodele de determinare a valorii activelor nete a OPCVM; comisioanele și cheltuielile, fuziunea și lichidarea; regimul fiscal; auditorul, grupul din care face parte); calendarul situațiilor contabile; regulile pentru determinarea și repartizarea veniturilor; informații cu privire la modalitatea de efectuare a plăților către investitori, de efectuare a răscumpărărilor unităților de fond și modalitatea de publicare a informațiilor.

Prospectul de emisiune trebuie să conțină pe copertă unele formule standard, prevăzute în legislație, prin care se informează investitorii asupra riscurilor acestui tip de investiție.

Titlurile unui OPCVM vor fi emise numai la momentul în care contravaloarea acestora, la prețul net de emisiune, este înregistrată în contul OPCVM. Prețul de răscumpărare a titlurilor de participare la un OPCVM va fi calculat la data primirii cererii de răscumpărare. Plata va fi efectuată într-un termen rezonabil, dar nu mai mult de 10 zile lucrătoare de la data depunerii cererii.

Politica de investiții a unui OPCVM este o informație obligatorie ce trebuie specificată în prospectul de emisiune al acestuia. Astfel, investitorii au posibilitatea de a cunoaște care sunt tipurile de active în care vor fi investiți banii lor și, foarte important, riscul pe care această investiție îl presupune.

Reglementările prevăzute în directivele europene, preluate și în legislația din România, stabilesc foarte detaliat categoriile de active ce pot face parte din portofoliul unui organism de plasament colectiv, precum și limitele în care se poate investi în acestea, pentru asigurarea unui management prin diversificarea riscului.

Categoriile de active în care un OPCVM poate plasa sumele disponibile sunt:

- valori mobiliare și instrumente ale pieței monetare;
- valori mobiliare nou-emise, în anumite condiții strict reglementate;
- titluri de participare ale OPCVM și/sau a altor organisme de plasament colectiv;
- depozite constituite la instituții de credit;
- instrumente financiare derivate, în anumite condiții prudențiale;
- instrumente ale pieței monetare, altele decât cele tranzacționate pe o piață reglementată, care sunt lichide și au o valoare care poate fi precis determinată în orice moment.

Pentru fiecare categorie sunt stabilite limite maxime de deținere în portofoliul OPCVM.

Fondurile deschise de investiții

Fondul deschis de investiții reprezintă un OPCVM înființat pe baza unui contract civil și funcționează pe baza autorizației emisă de CNVM.

La nivelul anului 2006 erau deschise 34 fonduri deschise de investiții, în creștere cu aproape 48% față de anul 2005 (tabelul nr. 2.2).

Tabelul nr. 2.2

Evoluția numărului de fonduri deschise de investiții

Indicatori	31.12.2005	31.12.2006	% 2006/ 2005
Nr. fonduri deschise de investiții	23	34	47,83
Nr. Investitori (pers. fizice și juridice)	71,146	78,383	10,17

Sursa: prelucrare după raportările săptămânale transmise de CNVM și UNOPC.

Printr-un fond de investiții se pot atrage resurse financiare, în mod colectiv, de la investitori individuali pentru a fi plasate în anumite categorii de instrumente financiare lichide, respectând principiul diversificării portofoliului. Principiul fundamental al unui fond deschis de investiții este cel al emisiunii și răscumpărării continue a unităților de fond. Astfel, un investitor se poate retrage oricând din fondul respectiv.

Persoanele fizice au mai multe avantaje dintr-o investiție în unități de fond față de investirea directă în titluri la bursă. Un prim avantaj constă în faptul că se pot investi sume mici de bani. Alt avantaj deloc de neglijat este modul profesional în care sunt investiți banii unei persoane ce a achiziționat unități de fond. Prin societatea de administrare a investițiilor se asigură o diversificare largă a instrumentelor de investiții. Astfel, plasarea disponibilităților investitorilor individuali într-un fond de investiții este o strategie bună pe termen mediu și lung, dar și pe termen scurt.

Un fond deschis de investiții se constituie la inițiativa unei societăți de administrare a investițiilor pe bază de contract de societate civilă, potrivit dispozițiilor generale ale Codului Civil. Inițiativa constituirii unui fond deschis de investiții aparține exclusiv SAI, în conformitate cu decizia luată de către organele statutare ale acestora potrivit competențelor stabilite prin actele constitutive.

Fondurile deschise de investiții nu emit alte instrumente financiare în afara unităților de fond. Unitățile de fond se cumpără la prețul de emisiune care este stabilit pe baza valorii activului net, certificată de depozitar și valabilă pentru ziua în care se efectuează cumpărarea.

Prețul de răscumpărare al unei unități de fond este prețul convenit investitorului la data depunerii cererii de răscumpărare și este format din *valoarea unitară a activului net* calculat de SAI, din care se scad comisionul de răscumpărare și orice alte taxe legale.

Valoarea totală a activelor fondului se calculează zilnic, prin însumarea valorii tuturor activelor (instrumentelor financiare) aflate în portofoliul acestuia, evaluate în funcție de categoria în care acestea se încadrează, pe baza unor reguli valabile pentru toate fondurile deschise de investiții. Această reglementare, de a nu lăsa la latitudinea fondului calcularea arbitrară a valorii activelor, este foarte importantă pentru investitori, aceștia putând fi asigurați de

o evaluare realistă. De asemenea, s-a creat premisa comparabilității performanțelor fondurilor de investiții prin unicitatea modului de calcul.

Societățile de investiții

Societățile de investiții reprezintă un OPCVM înființat pe baza unui act constitutiv, ca societăți pe acțiuni, prin subscripție publică, în conformitate cu prevederile Legii nr. 31/1990 privind societățile comerciale. Societatea de investiții se autorizează de către CNVM.

Acest tip de organism nu poate desfășura alte activități în afara celor de colectare a resurselor financiare de la persoane fizice și juridice pentru efectuarea investițiilor colective. Plasarea resurselor se face în instrumente financiare lichide, operând pe principiul diversificării riscului și administrării prudențiale.

Societățile de investiții pot administra numai activele proprii, și nu pot, în nici o situație, să fie mandatate pentru administrarea de active în favoarea unei terțe părți.

Spre deosebire de fondurile de investiții o societate de investiții este administrată de o SAI autorizată de CNVM sau de un consiliu de administrație, în conformitate cu actele constitutive. Capitalul inițial al unei societăți de investiții care se autoadministrează va fi de cel puțin echivalentul a 300.000 euro, începând cu anul 2007.

O societate de investiții emite acțiuni nominative care sunt plătite integral la momentul subscrierii.

Principiul de funcționare este același cu cel al unui fond deschis de investiții: atragerea capitalului de la investitori individuali și investirea în instrumente financiare lichide, printr-o administrare profesionistă.

Subscripția publică are loc pe baza unui prospect de emisiune ce va conține prevederile generale ale prospectului de emisiune al unui OPCVM. Prospectul poate fi întocmit de SAI sau de membrii fondatori ai societății, în cazul autoadministrării.

Prospectul de emisiune aprobat de CNVM se depune la Oficiul Registrului Comerțului în vederea autorizării publicării lui, în conformitate cu prevederile Legii nr. 31/1990.

Subscripția publică este considerată finalizată când subscrierea acțiunilor se face cu cel puțin 100 de persoane și, în cazul societăților autoadministrate, când este atins nivelul minim de capital inițial de 300.000 euro. Ambele condiții trebuie îndeplinite într-un termen de 60 de zile de la data lansării subscripției publice.

În termen de 90 de zile de la emiterea de către CNVM a autorizației, societatea de investiții este obligată să solicite admiterea la tranzacționare pe o piață reglementată.

Nivelul capitalului social, modificat ca urmare a emisiunii continue de acțiuni, este notificat zilnic de către SAI depozitarului și piețelor reglementate pe care se tranzacționează acțiunile societății de investiții.

2.5.2. Alte organisme de plasament colectiv

În legea privind piața de capital este prevăzut un capitol special pentru organismele de plasament colectiv, altele decât OPCVM. Aceste entități, denumite alte organisme de plasament colectiv (AOPC), respectă cerințele Directivei 85/611/EEC, 2001/107/EC și 2001/108/EC sau sunt alte entități care au ca obiectiv atragerea colectivă a resurselor persoanelor fizice și juridice, entități care respectă reguli specifice stabilite de fiecare stat în parte.

Conform prevederilor Regulamentului CNVM nr.15/2004 privind autorizarea și funcționarea societăților de administrare a investițiilor, a organismelor de plasament colectiv și a depozitarilor, AOPC sunt împărțite în două categorii:

- AOPC care atrag în mod public resurse financiare ale persoanelor fizice și/sau juridice – sunt organismele care oferă titluri de participare prin difuzarea de materiale publicitare prin intermediul mijloacelor de informare în masă, precum presă, televiziune, internet) și au obligația de a se înregistra la CNVM. Aceste organisme se pot constitui sub forma *fondurilor închise de investiții*, înființate pe bază de contract de societate civilă și care au obligația de a răscumpăra titlurile de participare la intervale de timp restabilite sau la anumite date, conform documentelor de constituire; *societăți de investiții de tip închis*, înființate pe bază de act constitutiv, emit un număr limitat de acțiuni și sunt tranzacționate pe o piață.
- AOPC care atrag privat resurse financiare de la persoane fizice și juridice și pot fi: *administrate* de către o societate de administrare a investițiilor, având obligația de a se înregistra la CNVM, sau *autoadministrate*, care nu se supun prevederilor legii pieței de capital. În acest caz, în documentele de constituire, se face precizarea că acelui organism nu îi sunt aplicabile legile pieței de capital.

AOPC care fac apel privat la resurse financiare și care nu sunt administrate de o SAI stabilesc, prin documentele constitutive, reguli privind politica de investiții, conduită în afaceri și transparență. AOPC care au obligația de a se înregistra la CNVM se împart în mai multe categorii. În primul rând, amintim organismele *destinate investitorilor calificați* care sunt autorizate să opereze pe piețe financiare, unele cu o valoare nominală a titlului de participare de minimum 10.000 RON și altele cu două milioane RON. Următoarele două categorii sunt AOPC care au o *politică de investiții permisivă*, constituite prin atragerea în mod privat sau public a resurselor financiare și cu o valoare nominală a titlului de participare de minimum 1.000 RON și AOPC cu o politică de investiții diversificată cu o valoare nominală minimă de 2.000 RON.

Atât fondurile închise de investiții, cât și societățile de investiții de tip închis au obligații de transparență, informare și raportare; trebuie să respecte regulile de conduită, regulile de distribuire pe teritoriul României a titlurilor de participare emise de organisme de plasament colectiv nearmonizate din state membre și nemembre și modalitatea de calcul al valorii activului net.

O restricție comună oricărui AOPC, indiferent de categoria din care face parte, este că nu poate să investească în instrumente financiare emise de către SAI care îl administrează.

Fondurile închise de investiții

Aceste fonduri se constituie prin oferirea publică a unui număr limitat de unități de fond, pe o perioadă determinată, pe baza unui contract de societate civilă. La intervale de timp prestabilite sau la anumite date, au obligația să răscumpere titlurile de participare, conform documentelor de constituire. Fondurile închise de investiții se înregistrează la CNVM și sunt administrate de o SAI, inițiativa constituirii acestora aparținând SAI.

Oferta unităților de fond, în cazul unui fond închis, se poate face după înregistrarea fondului la CNVM, iar perioada de derulare a ofertei publice inițiale este de maximum 120 de zile de la data înregistrării.

O persoană fizică sau juridică care intenționează să investească într-un astfel de fond se va adresa unui distribuitor de astfel de unități. În urma subscrierii va primi un certificat de investitor. Prețul plătit pentru o unitate de fond reprezintă valoarea unitară a activului net, calculată de SAI și certificată de depozitar, valabilă pentru ziua în care se depune cererea de depozitar, valabilă pentru ziua în care se depune cererea de subscrie.

Numărul fondurilor închise de investiții rămâne încă mic, doar șapte la sfârșitul anului 2006, chiar dacă investiția medie pe investitor s-a dublat în 2006 față de 2005 (tabelul nr. 2.3).

Tabelul nr. 2.3

Evoluția numărului de fonduri închise de investiții

Indicatori	31.12.2005	31.12.2006	% 2006/ 2005
Nr. fonduri deschise de investiții	4	7	75
Nr. investitori (pers. fizice și juridice)	95.694	92.928	-2,89

Societățile de investiții de tip închis

O societate de investiții de tip închis este înființată prin act constitutiv, atrage resurse financiare de la persoane, în mod public, și emite un număr limitat de acțiuni, fiind tranzacționată pe o piață. Societatea poate fi administrată de o SAI sau de un consiliu de administrație.

Prospectul de emisiune, pe care se bazează subscripția publică, se avizează de către CNVM. Societatea emite acțiuni nominative, în formă

dematerializată, de o valoare egală. Valoarea nominală minimă a titlului de participare este stabilită în funcție de AOPC în care se încadrează.

Societățile de investiții financiare

Societățile de investiții financiare (SIF), constituite în conformitate cu prevederile Legii nr.133/1996 pentru transformarea fondurilor proprietății private în societăți de investiții financiare, sunt incluse de legislația actuală în alte organisme de plasament colectiv. Cele cinci SIF-uri, SIF1-Banat-Crișana, SIF2-Moldova, SIF3-Transilvania, SIF4-Muntenia, SIF5-Oltenia, sunt singurele fonduri închise listate la Bursa de Valori București.

SIF-urilor li se aplică prevederile societăților de investiții de tip închis care atrag public resurse financiare de la persoane fizice și juridice. Există o derogare în ceea ce privește emiterea unui număr limitat de acțiuni, și anume, majorarea capitalului social al unei SIF se realizează numai prin ofertă publică de acțiuni, pe baza unui prospect aprobat de CNVM.

Acțiunile unei societăți de investiții financiare sunt tranzacționate pe o piață reglementată, și anume Bursa de Valori București. Unei SIF i se interzice să încheie contracte de administrare cu o SAI care administrează și alte organisme de plasament colectiv sau portofolii individuale de investiții, inclusiv pe cele deținute de către fondurile de pensii.

2.6. Alte instituții și organisme ale pieței de capital

2.6.1. Fondul de Compensare a Investitorilor

Fondul de compensare a investitorilor este constituit ca societate pe acțiuni, în baza actului constitutiv aprobat de CNVM. Acționarii fondului sunt intermediarii și societățile de administrare a investițiilor care au în obiectul de activitate administrarea portofoliilor individuale de investiții. Mai pot fi acționari ai Fondului operatorii de piață, depozitarul central și alte entități reglementate și supravegheate de CNVM.

Scopul constituirii Fondului de Compensare a Investitorilor, ca instituție nouă a pieței de capital din România, este compensarea investitorilor în situația incapacității membrilor fondului de a returna fondurile bănești și/sau instrumentele financiare datorate, aparținând investitorilor, care au fost deținute în numele acestora, cu ocazia prestării de servicii de investiții financiare sau de administrare a portofoliilor individuale de investiții.

Valoarea creanței unui investitor va fi calculată conform dispozițiilor legale și contractuale, luând în considerare compensarea și creanțele reciproce de compensat care sunt aplicabile pentru stabilirea sumei de bani sau a valorii. Dacă este posibil, suma de bani sau valoarea va fi calculată la valoarea de piață a instrumentelor financiare aparținând investitorilor, pe care membrul Fondului nu le poate plăti sau returna.

Fondul compensează investitorii în limita unui plafon maxim, în mod egal și nediscriminatoriu, nu mai târziu de 3 luni de la data evaluării și validării creanțelor eligibile ale investitorilor. Plafonul maxim va crește gradual, până în anul 2011, la o valoare echivalentă cu 20.000 euro/investitor, dar va putea fi modificat de președintele CNVM în conformitate cu directivele europene. În anul 2007, valoarea plafonului maxim este de 4.500 euro/investitor.

Sunt exceptate de la compensare următoarele categorii de investitori: investitorii calificați; administratorii, inclusiv conducătorii, directorii, cenzorii, auditorii financiari ai membrilor Fondului, acționarii acestora cu dețineri mai mari de 5% din capitalul social, precum și investitorii cu statut similar în cadrul altor societăți din același grup cu membrii Fondului; soții, rudele și afinii până la gradul I, precum și persoanele care acționează în numele investitorilor menționați anterior; persoanele juridice din cadrul aceluiași grup cu membrii Fondului; investitorii, persoane fizice sau juridice, care sunt direct răspunzători pentru fapte care au agravat dificultățile financiare ale membrului sau au contribuit la deteriorarea situației financiare a acestuia.

Fondul se subrogă de drept în drepturile investitorilor, pentru o sumă egală cu plățile pe care le-a efectuat pentru compensarea fondurilor bănești și/sau instrumentelor financiare. Fondul se va înscrie în tabloul creditorilor pentru respectiva sumă, în cazul lichidării judiciare a membrilor săi.

Fondul are următoarele surse de venit: contribuția inițială a membrilor, plătită în conformitate cu reglementările CNVM; contribuția anuală și/sau specială plătită de membri; venituri din investirea resurselor Fondului; venituri din recuperarea creanțelor compensate de Fond; împrumuturi pe termen scurt care să acopere în exclusivitate nevoi cu caracter temporar generate de acordarea compensărilor; alte venituri stabilite prin reglementări de către CNVM.

Cheltuielile legate de administrarea și funcționarea Fondului vor fi acoperite pe seama veniturilor din investirea resurselor Fondului, precum și din alte venituri stabilite prin reglementări de către CNVM.

Numărul de acționari ai Fondului de compensare a investitorilor a crescut la 84, în decursul anului 2006, datorită creșterii numărului intermediarilor prezenți pe piața de capital din România. Valoarea contribuțiilor membrilor a crescut la 1.096.507 lei în 2006, față de doar 190.600 lei cât se înregistra în anul 2005.

Nu s-au acordat compensări pe parcursul anului 2006, deoarece nu au fost înregistrate cazuri de imposibilitate a returnării de către un intermediar a fondurilor bănești și a instrumentelor financiare ale unui investitor.

2.6.2. Societățile de administrare a investițiilor

Societatea de administrare a investițiilor (SAI) este constituită ca persoană juridică sub forma unei societăți pe acțiuni, conform Legii nr. 31/1990

privind societățile comerciale și funcționează în baza autorizației CNVM. Societatea va fi înscrisă în Registrul CNVM.

Obiectul de activitate a unei societăți de administrare a investițiilor îl reprezintă administrarea organismelor de plasament colectiv în valori mobiliare, autorizate de CNVM. Totuși, o SAI poate administra și alte organisme de plasament colectiv, cu condiția asigurării unei administrări prudențiale și numai dacă este autorizată de CNVM.

O societate de administrare a investițiilor poate juca un rol important în managementul portofoliilor prin activitatea de administrare a portofoliilor individuale de investiții, inclusiv a celor deținute de fondurile de pensii, pe bază discreționară, conform mandatelor date de investitori. În cazul în care societatea administrează portofolii poate presta servicii conexe privind unul sau mai multe instrumente financiare.

SAI poate presta servicii de administrare a portofoliilor individuale de investiții numai pe baza unui contract în formă scrisă, care trebuie să conțină o serie de clauze prevăzute în legislație.

Structura portofoliului individual administrat de o SAI în ceea ce privește limitele investiționale este stabilită prin contract de către cele două părți, clientul asumându-și riscul suplimentar care derivă din nediversificarea portofoliului, ca urmare a respectării mandatului dat de acesta.

Societatea de administrare a investițiilor poate introduce în portofoliul individual al clientului titluri de participare ale organismelor de plasament colectiv pe care le administrează, dar numai cu acordul scris al acestuia.

Capitalul inițial al unei SAI a crescut treptat, ajungând în anul 2007 la valoarea de 125.000 euro. Acest capital este considerat ca parte din fondurile proprii, incluzând capitalul social subscris și vărsat, precum și alte componente ale bilanțului contabil, calculate conform metodologiei prevăzute în reglementările CNVM, cu respectarea legislației comunitare aplicabile.

Conducerea efectivă a activității unei SAI este asigurată de cel puțin două persoane fizice, a căror nume, precum și ale celor care le înlocuiesc, vor fi comunicate CNVM.

SAI are obligația de a organiza un compartiment de control intern, specializat în supravegherea respectării de către societate și personalul acesteia a legislației în vigoare incidente pieței de capital, precum și a reglementărilor interne. Condițiile privind autorizarea personalului, organizarea și funcționarea compartimentului de control intern sunt strict stabilite prin reglementările CNVM.

În Legea nr. 297/2004 sunt prevăzute o serie de reguli prudențiale și de conduită ce trebuie respectate de societatea de administrare a investițiilor, ca măsură de protecție a investitorilor. Dintre regulile prudențiale amintim: proceduri administrative și contabile corespunzătoare, de control și siguranță pentru procesarea electronică a datelor; mecanisme adecvate de control intern, inclusiv reguli referitoare la tranzacțiile personale ale salariaților și ale SAI;

separarea instrumentelor financiare aparținând investitorilor între ele și de cele ale SAI prin proceduri adecvate; asigurarea de către SAI a procedurilor privind reconstituirea operațiunilor efectuate de aceasta, în detaliu; nu poate efectua tranzacții cu organisme de plasament colectiv pe care le administrează.

Cele mai importante reguli de conduită pe care trebuie să le respecte o SAI sunt: să acționeze cu onestitate, corectitudine și diligență profesională, în scopul protejării interesului investitorilor organismelor pe plasament colectiv pe care le administrează și a integrității pieței; să angajeze și să folosească eficient toate resursele, să elaboreze și să utilizeze eficient procedurile necesare pentru desfășurarea corespunzătoare a activității; să evite conflictele de interese, iar în cazul în care acestea nu pot fi evitate, să se asigure că organisme de plasament colectiv, pe care le administrează, beneficiază de un tratament corect și imparțial

Respectarea regulilor prudențiale și a celor de conduită poate crește încrederea investitorilor instituționali, dar în special a investitorilor individuali, pentru a investi sumele de bani disponibili pe piața de capital din România.

2.6.3. Depozitarii

Depozitarul este o instituție de credit care trebuie să păstreze, în condiții de siguranță, toate activele unui organism de plasament colectiv. Instituția de credit poate fi din România sau o sucursală din România a unei instituții de credit din statele membre, avizată de CNVM pentru activitatea de depozitare.

Rolul depozitarului este de a asigura persoanele fizice și juridice că disponibilitățile atrase de la aceștia sunt păstrate în siguranță și sunt evaluate corespunzător valorii acestora, depozitarul având și un rol de control asupra activității de administrare a resurselor individuale atrase colectiv.

Depozitarul trebuie să înregistreze, să verifice, să monitorizeze și să controleze toate activele pe care le deține fiecare organism de plasament colectiv, pentru care desfășoară activitatea de depozitare.

Avizul CNVM se acordă pe baza documentelor și evidențelor din care să rezulte că instituția de credit dispune de suficiente resurse financiare, are o structură de conducere adecvată și dispune de personal cu capacități profesionale corespunzătoare pentru a desfășura activități de depozitare.

Depozitarul *primește sumele* rezultate din vânzarea de titluri de participare emise de un organism de plasament colectiv și creditează contul acestuia, în situația în care contractul de depozitare prevede această obligație. Depozitarul va efectua plăți din contul organismului de plasament colectiv numai prin primirea instrucțiunilor corespunzătoare, în următoarele cazuri: pentru achiziționarea de către OPC a unor instrumente financiare; pentru răscumpărarea titlurilor de participare ale unui OPC; pentru stingerea obligațiilor (dobânzi, taxe, comisioane și cheltuieli operaționale ale OPC); pentru orice alt scop arătat în instrucțiunile corespunzătoare, întocmite cu respectarea documentelor de constituire ale organismelor de plasament colectiv.

Depozitarul poate *disponibiliza instrumente financiare* din portofoliul unui OPC numai la primirea instrucțiunilor corespunzătoare de la societatea de administrare a investițiilor sau de la consiliul de administrație al societății autoadministrate și numai în următoarele condiții: la primirea contravalorii acestora; la vânzarea unui instrument financiar de către o societate de servicii de investiții financiare (după creditarea contului OPC cu suma respectivă); ca urmare a instrucțiunilor primite de la societatea de administrare a investițiilor în caz de fuziune și de la administratorul lichidării, în caz de lichidare.

2.7. Sistemele alternative de tranzacționare

Sistemul alternativ de tranzacționare poate fi administrat de către intermediarii autorizați sau de către operatorul de piață denumiți, în noua legislație, *operatori de sistem*. Prin sistemul alternativ de tranzacționare pot fi admise valorile mobiliare care nu îndeplinesc cerințele de admitere la tranzacționare pe o piață reglementată.

Un sistem alternativ de tranzacționare este inițiat de un operator de sistem, pe care îl va propune aprobării CNVM. Operatorul trebuie să aibă în vedere descrierea completă a caracteristicilor sistemului și regulile de funcționare, precum: procedurile de tranzacționare; procedurile referitoare la informațiile puse la dispoziția participanților și publicului, atât înainte, cât și după tranzacționare; tipul și numărul participanților, dar și condițiile de acces la sistem; instrumentele financiare tranzacționate.

Sistemul trebuie realizat astfel încât să asigure derularea ordonată și corectă a operațiunilor; să asigure intermediarilor acces nediscriminatoriu la sistemul alternativ de tranzacționare și un tratament egal participanților; să garanteze că procedurile sistemului sunt în măsură să asigure posibilitatea de a obține cel mai bun preț, la un moment dat. În ce privește principiul transparenței, operatorul trebuie să se asigure că prin sistem se asigură suficiente informații cu privire la ordinele date și tranzacțiile încheiate. În sprijinul activității de control se vor respecta cerințele CNVM cu privire la prevenirea și detectarea abuzurilor de piață, prevenirea spălării banilor și a finanțării de acte de terorism. În același timp, CNVM poate numi un inspector pentru delegarea puterilor de supraveghere și control ale sistemului în cauză.

2.8. Operatori de piață

2.8.1. Piața reglementată

Piețele reglementate de instrumente financiare se organizează și se administrează de către o persoană juridică, constituită sub forma unei societăți pe acțiuni, emitentă de acțiuni nominative, conform Legii nr. 31/1990, autorizată și supravegheată de CNVM, denumită în legislație *operator de piață*. În fapt, o

piață reglementată este un sistem pentru tranzacționarea instrumentelor financiare într-un cadru organizat.

Piața reglementată funcționează regulat, are definite condiții de funcționare, de acces la piață și condițiile de admitere la tranzacționare a unui instrument financiar.

Pentru a putea fi acordată autorizația trebuie îndeplinite o serie de criterii, dintre care enumerăm: resursele financiare pentru desfășurarea activității; structura acționariatului, identitatea și integritatea acționarilor deținând 5% din drepturile de vot; existența unui plan de afaceri; dotarea tehnică și resursele; contractul încheiat cu un auditor financiar membru al Camerei Auditorilor Financieri din România. Capitalul social minim al societății pe acțiuni, subscris și vărsat integral, trebuie să fie echivalentul sumei de cinci milioane euro, comparativ cu alte burse din Europa. Bursele din Austria și Italia au un capital inițial de cinci milioane euro, iar cea din Polonia chiar șase milioane euro.

În România există la ora actuală doi operatori de piață:

- *Bursa de Valori București și*
- *Bursa Monetară-Financiară și de Mărfuri Sibiu.*

Cele două piețe reglementate sunt administrate de societățile pe acțiuni cu aceleași nume. Pe lângă activitatea de bază, pe care o vom prezenta într-un alt subcapitol, cele două societăți mai pot realiza și alte activități, în strânsă legătură cu cea principală. Astfel, pot realiza, administra, implementa, întreține, dezvolta și comercializa software pentru calculator. Totodată, desfășoară activități de supraveghere, raportare, informare periodică și continuă, evidență, furnizare de informații către participanții la piață, organizarea de cursuri de pregătire profesională și de calificare a personalului care activează pe piețele administrate de operatorul de piață, cât și alte activități legate de cea profesională a personalului.

În vederea evitării conflictelor de interese și plasarea disponibilităților în active cu lichiditate redusă, se limitează participarea unui operator de piață la capitalul social sau patrimoniul unei persoane juridice. Operatorii pot deține participații numai la Fondul de Compensare a Investitorilor; la Depozitarul Central, în unele limite; la persoane juridice cu obiect de activitate privind operațiunile de compensare și decontare a tranzacțiilor cu instrumente financiare derivate; și la societăți cu obiect de activitate ce presupune desfășurarea de activități de tipul celor reglementate pentru operatorul de piață.

Calitatea de acționar al unui operator de piață poate fi dobândită de orice persoană care respectă prevederile legii și ale regulamentului CNVM, având o limitare privind drepturile de vot. Majoritatea drepturilor de vot ale acționarilor unui operator de piață trebuie să fie deținută de intermediarii care au acces la tranzacționare în cadrul piețelor reglementate administrate de acesta. Concomitent cu restricția menționată anterior, nici un acționar al unui operator de piață nu va putea deține direct sau indirect mai mult de 5% din totalul drepturilor de vot.

Administrarea unui operator de piață se realizează de către un consiliu de administrație, format din cel puțin cinci membri, persoane fizice. Modul de constituire, atribuțiile și responsabilitățile consiliului de administrație se stabilesc în actul constitutiv cu respectarea atât a Legii nr. 31/1990, cât și a Legii nr. 297/2004 și a Regulamentului CNVM nr. 14/2004.

Conducerea efectivă este asigurată de una sau două persoane, denumite conducători, care trebuie să fie angajați ai operatorului și pot fi membri ai consiliului de administrație. Conducătorii coordonează activitatea zilnică a operatorului și pot angaja răspunderea societății.

Operatorul de piață trebuie să dispună de un spațiu destinat sediului social, care să fie corespunzător desfășurării activității, privind dotarea tehnică minimală, mecanismele de securitate și control ale sistemelor informatice pentru asigurarea păstrării datelor și informațiilor stocate.

2.8.2. Bursa de Valori București

Elemente conceptuale

Bursa de valori este exponentul pieței secundare de capital, instituția de la care s-a plecat încă de acum câteva secole și s-a ajuns astăzi la forma complexă de organizare a pieței de capital.

Bursa de valori este definită în legislația țărilor cu tradiție bursieră prin abordări similare, dar cu diferite nuanțe în plan juridico-instituțional sau funcțional. Dăm câteva exemple, din cadrul piețelor dezvoltate, pentru a sublinia încă odată rolul deosebit de important în economia de piață.

În legea de căpătâi din SUA, *Securities and Exchange Act*, din anul 1934, bursa reprezintă o organizație, asociație sau grup de persoane, înregistrată sau nu în calitate de corporație care constituie, menține sau pune la dispoziție un spațiu sau/și condiții pentru întâlnirea cumpărătorilor și vânzătorilor de titluri financiare sau pentru realizarea într-altfel a funcțiilor îndeplinite în mod curent de o bursă de valori, așa cum acest termen este în general înțeles și include locul de negocieri și condițiile adiacente de care dispune acea bursă (Victor Stoica, 2006).

Pentru termenul de bursă în SUA este folosit doar termenul *exchange*, atât pentru piață reglementată, cât și pentru alte piețe decât cele reglementate. În schimb, în Europa sunt utilizați termenul de *bursă* pentru piața reglementată și *piețe extrabursiere* pentru celelalte tipuri.

În legea *japoneză* din 1948, termenul bursă de valori desemnează orice persoană înregistrată în calitate de corporație cu scopul de a pune la dispoziție o piață în vederea tranzacțiilor cu titluri financiare.

În *sistemul francez*, bursa este piața valorilor mobiliare, formată în cea mai mare parte din piețele reglementate pe care se tranzacționează toate valorile mobiliare.

Piețele nereglementate (*de gré à gré*) nu sunt lăsate în totalitate la discreția părților contractante ci se supun unor reguli de origine publică sau privată. În același timp, sistemul bursier francez este complex, cu o structură multiplu compartimentată, după tipul de produse financiare tranzacționate, fiecare din aceste compartimente având regulamente de funcționare proprii. Pentru toate se folosește termenul de piață - *marché*, însoțit de determinare: *premier marché, second marché, nouveaux marché* etc. (Victor Stoica, 2006).

Sintetizând cele de mai sus, *coordonatele ce definesc bursa de valori mobiliare*, de pretutindeni, sunt următoarele:

- piață destinată titlurilor financiare;
- localizarea tranzacțiilor într-un spațiu special destinat derulării acestora și dotat cu mijloacele tehnice necesare;
- desfășurarea tranzacțiilor pe baze concurențiale și asigurarea accesului tuturor celor interesați la informația bursieră;
- negocierea, încheierea și executarea contractelor după o procedură consacrată;
- tranzacționarea se realizează prin intermediul unor firme și persoane fizice și/sau juridice specializate.

Scurtă retrospectivă istorică

Reconstrucția bursei de valori a început încă din anul 1992 de către un grup de specialiști din diferite sectoare economice. Procesul de reconstrucție nu a fost ușor, fiind necesari doi ani până la adoptarea Legii nr. 52/1994 privind valorile mobiliare și bursele de valori.

Pe data de 1 aprilie 1995, se reînființează Bursa de Valori București (BVB) în baza unei decizii a Comisiei Naționale a Valorilor Mobiliare, ca instituție de interes public cu personalitate juridică care își desfășoară activitatea pe principiul autofinanțării.

La data de 23 iunie 1995 a avut loc inaugurarea oficială într-o configurație ce avea la bază un sistem electronic modern, care acoperea funcțiile de tranzacționare, compensare-decontare și registru și care era susținut de un ansamblu coerent de regulamente și proceduri.

Evoluția Bursei de Valori București putem aprecia că are trei etape:

- **perioada 1996-2002**, trecând prin vremuri ostile din punct de vedere economic și al culturii investiționale. În acest interval a avut loc lansarea indicilor BET, BET-C și BET-FI, ca instrumente sintetice de cuantificare a performanțelor activității pieței bursiere. Se încheie diverse acorduri de cooperare cu burse din Grecia, Japonia și Marea Britanie: Athens Stock Exchange, Tokyo Stock Exchange, respectiv London Stock Exchange. Prin aceste colaborări s-a început încadrarea pieței românești în tendințele de globalizare și cooperare regională

care se consolidau pe plan internațional. De asemenea, BVB a fost participant activ la Proiectul de Cooperare Regională din Zona Sud-Est Europeană – SECI și a devenit membru al Asociației Depozitarelor și Caselor de Compensare din Centrul și Estul Europei – EECSDA, afirmarea instituției cunoscând un trend ascendent. În ultimii doi ani din această perioadă, s-au listat la cota bursei acțiunile a două mari societăți: Banca Română pentru Dezvoltare – Group Société Generale (BRD) și Societatea Națională a Petrolului Petrom (SNP), ceea ce adus la creșteri spectaculoase ale capitalizării și volumului tranzacțiilor la bursă. De asemenea, s-a început tranzacționarea instrumentelor financiare cu venit fix – obligațiunile municipale. Capitalizarea bursieră a depășit pragul de **un miliard de dolari**, reprezentând 3,34% din PIB-ul anului 2001, iar indicii bursieri au urmat tendința generală de creștere, indicele BET apreciindu-se cu peste 38,6% pe parcursul anului 2001.

- **perioada 2002-iunie 2004**, a reprezentat o trecere spre piața din prezent, prin adoptarea, în anul 2002, a unui cadru normativ complet nou. Anul 2002 a fost considerat a fi cel mai prolific pentru BVB. Este remarcat în mass-media, apărând într-un articol dedicat pieței de capital din România, articol apărut în prestigioasa publicație “Financial Times”; aici BVB este prezentată ca piața bursieră care a înregistrat în anul 2002 cea mai mare creștere din primele 57 de burse de valori din lume. În acest an, s-a semnat Acordul de Cooperare cu Bursa Italiană și au fost sărbătoriți 120 de ani de la înființarea primei burse de valori din România.

- **perioada iunie 2004 - 2006**. Două aspecte la fel de importante sunt de remarcat în această perioadă: *schimbarea cadrului normativ*, pentru armonizarea la directivele europene din domeniu, în vederea aderării la 01.ian.2007. Al doilea aspect îl reprezintă *performanțele bursei*, când indicii bursieri și-au triplat performanțele. Capitalizarea totală a Bursei a ajuns de la 13,9%, la sfârșitul anului 2004, la aproape 25%, la sfârșitul anului 2006. În anul 2005, BVB a lansat, în comun cu Bursa din Viena, indicele ROTX, construit în conformitate cu principiile familiei de indici pentru Europa Centrală (CECE). BVB a lansat oficial Institutul de Guvernanță Corporativă a Bursei care își propune să fie o școală pentru managerii companiilor românești. Anul 2006 a adus autorizarea, conform legislației adoptată după anul 2004, BVB ca operator de piață, după fuziunea BVB cu Bursa Electronică RASDAQ (BER).

Modificările aduse cadrului instituțional și reglementărilor BVB au crescut încrederea investitorilor și companiilor emitente în mecanismele pieței de capital. Totodată, se dorește asigurarea unei colaborări mai eficiente între toate instituțiile care au responsabilități în derularea operațiunilor pe piața bursieră. Nu trebuie să neglijăm nici contribuția la armonizarea mecanismelor și normelor adoptate de către BVB cu cele ale principalelor burse europene.

Toate aceste transformări și eforturi au dus la o evaluare pozitivă a BVB, de către Federația Europeană a Burselor de Valori. Rezultatul s-a concretizat în admiterea Bursei de Valori București ca membru cu drepturi depline al

Federation of European Securities Exchanges. Decizia de admitere a BVB în cadrul acestei importante organizații europene reprezintă o recunoaștere a progreselor înregistrate în ultimii ani de piața de capital din România și vine să se alăture percepțiilor pozitive ale investitorilor și emitenților asupra pieței bursiere.

Regimul juridic

În practica internațională întâlnim burse organizate ca instituții publice sau ca entități private. New York Stock Exchange și Tokyo Stock Exchange fac parte din categoria burselor de valori, entități private. Astfel, la baza existenței bursei, sunt asociații ale persoanelor fizice și/sau juridice, create în condițiile legii pentru constituirea și exploatarea unei piețe bursiere. Instituția bursei este o persoană juridică nouă care se autoreglementează și se autoguvernează. Forma legală cea mai cunoscută, de sorginte americană, o constituie corporația fără scop lucrativ (*not for profit corporation*). Este cazul marilor burse din SUA (NYSE - până la data de 7 martie 2006, de la care a devenit instituție for-profit), Japonia (Tokyo Stock Exchange), Toronto, Montreal, Oslo.

Bursele din Marea Britanie sunt constituite de membrii asociației și sunt autorizate legal ca instituții bursiere sub denumirea de „burse de investiții recunoscute” (*Recognized Investment Exchanges*). În Germania sunt considerate organisme cu autoreglementare și sunt constituite din persoane fizice și companii particulare cu aprobarea guvernului local. În Elveția, există ambele tipuri de burse, de stat și private.

În România, bursa a fost creată ca o instituție de interes public cu personalitate juridică. Din anul 2005, bursa a fost transformată în societate comercială pe acțiuni, devenind astfel organizație „for profit”.

Acționarii bursei pot fi persoane juridice sau fizice, iar la nivelul lunii septembrie 2007 erau 73 de persoane juridice și 23 persoane fizice. După ponderea în capitalul social, cel mai mare procent este de 2,9623%, iar cel mai mic de 0,0002%.

Reglementarea bursei

În general, piețele bursiere contemporane au adoptat principiul „autoreglementării”, instituția bursei având, în acest caz, dreptul de a-și stabili, în limitele legii, modul de organizare și funcționare, prin elaborarea și adoptarea statutului și regulamentelor.

Prin statut și prin regulamente se impun condiții pentru constituirea și menținerea unui cadru ridicat de profesionalism care să garanteze corectitudinea tranzacțiilor bursiere. Toate acestea duc la crearea unei imagini favorabile a bursei în rândul investitorilor.

Statutul este actul de constituire al instituției bursiere și stabilește, în principal, drepturile și îndatoririle membrilor bursei, managementul și

organizarea internă a instituției, principiile funcționării bursei, precum și soluționarea litigiilor care pot să apară între participanții de piață.

Regulamentele proprii prezintă, în detaliu, modul de realizare a activității bursei, respectiv cerințele și modalitățile de desfășurare a tranzacțiilor cu titluri financiare. În acest sens, sunt precizate condițiile pentru admiterea titlurilor la cota bursei, sistemele de tranzacții acceptate, tipurile de operațiuni care se realizează în bursă, modul de primire și executare a ordinelor de bursă, executarea contractelor încheiate în bursă, regulile privind distribuirea informației bursiere.

Bursa de Valori București este organizată și își desfășoară activitatea în conformitate cu *actul constitutiv*, prevederile Legii nr. 31/1990 privind societățile comerciale și ale Legii nr. 297/2004 privind piața de capital.

BVB este operator de piață și operator de sistem care asigură investitorilor piețe reglementate de instrumente financiare, la vedere și la termen, dar și sisteme alternative de tranzacționare, prin sisteme informatice, mecanisme și reguli adecvate pentru efectuarea tranzacțiilor cu instrumente financiare, în condițiile legii și ale Actului constitutiv al BVB.

Managementul bursei

Managementul burselor de valori este asigurat de patru tipuri de organe: de decizie, de execuție, de consultanță și de control.

Organele de decizie

Organul suprem de conducere a bursei este format, în principiu, din totalitatea membrilor plini ai instituției și poartă diferite denumiri: adunare generală (în cazul burselor constituite ca societăți pe acțiuni), asociația bursei (în cazul asociațiilor fără scop lucrativ).

Adunarea generală – care se întrunește periodic, în ședințe ordinare (cel puțin o dată pe an) sau de câte ori este nevoie, în ședințe extraordinare, ia deciziile strategice necesare în vederea realizării obiectului de activitate al bursei, veghează la respectarea cadrului normativ care definește instituția respectivă.

Organul de conducere permanentă stabilește direcțiile de bază ale desfășurării activității bursei și poartă diferite denumiri: Consiliul Directorilor (*Board of Directors*, la NYSE, American Stock Exchange), Comitetul Guvernatorilor (*Board of Governors*, la Tokyo Stock Exchange), Consiliul Bursei (la Londra și București).

Consiliul este compus dintr-un anumit număr de membri (ex.: 27 la NYSE) și se întrunește, în principiu, lunar. Atribuțiile Consiliului, stabilite prin statut și regulament, se pot limita la decizii strategice sau în unele cazuri, pot include și aspecte specifice unui aparat executiv. În general, acestea se referă la : elabोरarea și urmărirea respectării regulamentului bursei; aprobarea structurii organizatorice a instituției, angajarea cadrelor de conducere, respectiv a

funcționarilor superiori din aparatul executiv; coordonarea și supravegherea modului de funcționare a bursei etc.

În cazul BVB, Adunarea Generală a acționarilor este organul suprem de decizie, iar administrarea se realizează prin Consiliul Bursei.

Membrii Consiliului Bursei sunt aleși sau revocați de Adunarea Generală a acționarilor BVB. Consiliul Bursei poate hotărî înființarea în cadrul B.V.B. a unor Comisii speciale, cu rol consultativ și/sau prin delegarea unora din propriile competențe către un comitet de direcție al BVB.

Organele de execuție

Desfășurarea curentă a activităților bursei se realizează de către un aparat executiv, format din angajați cu funcții de conducere (cadre sau funcționari superiori) care alcătuiesc managementul instituției (*staff*) și din lucrătorii operativi. Conducătorul acestui aparat (*Chief Executive Officer, CEO*) și reprezentantul de drept al instituției este Președintele bursei (la unele burse Directorul General) ales, de regulă, de Consiliu și aprobat de Adunarea Generală. Președintele nu este un membru al bursei ci un manager prin formație iar rolul său este de a urmări aducerea la îndeplinire a deciziilor luate de Adunarea Generală și Consiliu. Echipa de management mai poate cuprinde unul sau mai mulți vicepreședinți și/sau directori executivi, aceștia având rolul să contribuie la realizarea funcțiilor aparatului executiv, având atribuții precis delimitate.

La bursa din Tokyo cadrele superioare de conducere fac parte din consiliu sub denumirea de membri permanenți (*standing governors*), având un statut distinct în raport cu ceilalți membri ai organului decizional. Aparatul executiv al bursei transpune în practică, prin activitatea sa curentă, hotărârile Adunării Generale și ale Consiliului. Organizat pe departamente sau servicii, acest aparat se preocupă de organizarea tranzacțiilor bursiere, urmărește modul de derulare a acestora, realizează activitățile economice ale bursei și întreține relațiile instituției cu terții.

Principalele departamente operative din cadrul NYSE, London Stock Exchange și Tokyo Stock Exchange sunt următoarele:

- departamentul pentru cotații (admiterea titlurilor la cotă, transparența informațiilor);
- departamentul de supraveghere a pieței (controlul modului de efectuare a tranzacțiilor);
- departamentul de clearing (executarea contractelor bursiere);
- departamentul pentru sisteme electronice (automatizarea tranzacțiilor);
- departamentul de cercetare și dezvoltare (elaborarea strategiei bursei);
- departamentul pentru membri (raporturile dintre bursă și membrii săi);
- departamentul de relații internaționale.

Totodată, există și o serie de servicii funcționale: administrativ, personal, tehnic, secretariat ș.a.

Conducerea BVB este încredințată directorului general, numit și concediat de către Consiliul Bursei. Directorul general al BVB este conducătorul BVB, în sensul reglementărilor CNVM.

Conducerea efectivă a BVB, în calitate de operator de piață va fi asigurată în afara directorului general de o a doua persoană, denumită conducător, numită și concediată de către Consiliul Bursei.

Conducătorii BVB sunt angajați cu contract individual de muncă și pot fi membri ai consiliului de administrație. Conducătorii sunt persoanele care potrivit dispozițiilor actului constitutiv și hotărârii Consiliului de administrație sunt împuternicite să coordoneze activitatea zilnică a acestora și sunt investite cu competența de a angaja răspunderea operatorului de piață.

În structura organizatorică a BVB funcționează departamente. Numărul de posturi aferent fiecărui departament și activitățile corespunzătoare responsabilităților fiecărui departament din cadrul BVB se stabilesc prin decizia Directorului general al BVB.

Prin decizia Directorului general, se mai pot organiza colective temporare de lucru pentru proiecte specifice, precum și comisii de concurs, disciplină, soluționare contestații, licitații, evaluare.

Organele consultative

Acestea se mai numesc, în mod generic, *comitete* și au rolul de a oferi consultanță de specialitate organelor de decizie ale bursei, precum și președintelui și, în general, cadrelor de conducere ale instituției.

Următoarele tipuri de *comitete permanente* se întâlnesc la toate bursele analizate:

- *comitetul de supraveghere*, al cărui obiectiv principal este de a veghea la respectarea normelor și procedurilor legale și regulamentare privind încheierea și executarea tranzacțiilor în incinta bursei;
- *comitetul pentru membri*, care urmărește respectarea criteriilor și normelor stabilite pentru dobândirea, păstrarea sau pierderea calității de membru și/sau a dreptului de tranzacționare în bursă;
- *comitetul de etică bursieră*, care răspunde de problemele deontologice legate de activitatea de bursă; el poate face investigații din oficiu sau la cerere și raportează periodic în fața Adunării Generale sau a Consiliului;
- *comitetul pentru operațiuni cu noi produse bursiere*, se preocupă de introducerea în bursă a inovației financiare și de urmărirea tranzacțiilor în acest domeniu (de ex.: contractele futures și options).

Pe lângă comitetele permanente, se pot constitui, ori de câte ori este nevoie, *comitete speciale* pentru soluționarea unor probleme specifice care apar în activitatea instituției.

În cadrul BVB, se pot înființa comisii cu rol consultativ, iar Consiliul Bursei va adopta hotărâri, în baza avizelor emise de comisiile respective, în legătură cu cereri, contestații, acțiuni/inacțiuni sau alte acte sau fapte a căror analizare, investigare, soluționare și/sau constatare sunt de competența acestora.

Comisiile speciale ale BVB se înființează în temeiul Actului constitutiv. Comisiile speciale sunt:

- *Comisia pentru admiterea la tranzacționare* – are rol consultativ pentru asigurarea unei activități unitare, ordonate și eficiente de admitere, promovare, retrogradare și retragere în sau de pe piața reglementată la vedere și sistemul alternativ de tranzacționare administrate de BVB.
- *Comisia de apel* – are rol consultativ în soluționarea contestațiilor introduse de participanții la sistemul de tranzacționare al BVB și agenții de bursă împotriva deciziilor de sancționare sau de dispunere de măsuri preventive emise de directorul general al B.V.B.
- *Comisia de dezvoltare și produse noi* – are rol în susținerea eforturilor de diversificare a tipurilor de operațiuni de bursă și de instrumente financiare care fac obiectul regulilor BVB.

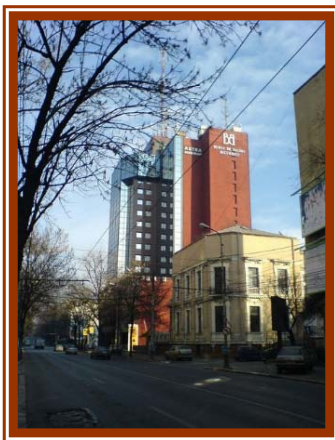
În cadrul bursei funcționează și o *comisie de arbitraj*, competentă în dezbaterea și soluționarea litigiilor legate de activitatea bursieră.

La BVB poate funcționa *Camera Arbitrală a BVB*, ca instituție permanentă de arbitraj, fără personalitate juridică, independentă, pentru soluționarea litigiilor izvorâte din operațiunile derulate pe piețele reglementate la vedere și la termen și sistemul alternativ de tranzacționare administrate de BVB, care își va desfășura activitatea potrivit propriului regulament de organizare și funcționare adoptat de Consiliul Bursei. Persoanele care vor fi înscrise pe lista Camerei Arbitrale a BVB se numesc de Consiliul Bursei.

Organele și departamentele BVB nu au dreptul să intervină în soluționarea litigiilor deduse spre judecata Camerei Arbitrale sau să influențeze în vreun fel hotărârea tribunalului arbitral.

Organele de control

Controlul intern asupra întregii activități a instituției bursei este încredințat unor organe specializate. În general, acestea sunt formate din *cenzori și revizori contabili, specialiști recunoscuți pentru competență și probitate*. Organele de control lucrează în strânsă colaborare cu comitetul de supraveghere, precum și cu comitetul de etică și răspund în fața Adunării Generale pentru activitatea lor.

Sediul Bursei de Valori București

Situațiile financiar-contabile ale BVB vor fi verificate și certificate de auditori financiari specializați în domeniu, membri ai Camerei Auditorilor Financieri din România, înregistrați la CNVM, desemnați potrivit Actului constitutiv al BVB.

În cazul în care CNVM va desemna un inspector, BVB va asigura mijloacele necesare îndeplinirii atribuțiilor de supraveghere și control.

2.8.3. Bursa Electronică RASDAQ

Romanian Association of Securities Dealers Automated Quotations (RASDAQ) este o piață electronică, extrabursieră, denumită *Over the Counter* (OTC). RASDAQ a fost lansată, în anul 1996, ca piață națională pentru tranzacționarea tuturor acțiunilor distribuite în cadrul Programului de Privatizare în Masă.

Piața a fost construită după modelul american NASDAQ prin prisma caracteristicilor pieței românești, număr mare de societăți listate, condiții mai puțin restrictive de listare, sistem cu formatori de piață. Numărul mare de acționari distribuiți în mod aleatoriu pe tot teritoriul țării a impus un sistem de vânzare-cumpărare ușor accesibil la distanță, din orice oraș.

Menționăm faptul că și în Europa a fost lansat, în anul 1996, sistemul EASDAQ, ca o colaborare între companii, bănci de investiții, firme de broker/dealer și investitori instituționali. Sistemul EASDAQ este considerat o piață paneuropeană care permite accesul unui mare număr de investitori individuali și instituționali. Membrii EASDAQ trebuie să fie membri ai European Association of Securities Dealers (EASD).

În anul 2006, RASDAQ a fost înglobată în Bursa de Valori București prin fuziunea celor două societăți pe acțiuni. În prezent, piața RASDAQ este una din cele două piețe din cadrul BVB, păstrându-și regulile de tranzacționare.

2.8.4. Bursa Monetar-Financiară și de Mărfuri Sibiu

Bursa Monetar-Financiară și de Mărfuri Sibiu (BMFMS) a fost înființată în decembrie 1994, dar și-a început activitatea doar cu intermedierea de mărfuri. Pentru formarea acestei burse a fost utilizat modelul american al bursei de la Chicago. Acțiunile societății au fost organizate pe cărți de membru, după sistemul bursei futures din Statele Unite ale Americii. Timp de 9 ani, (1997-2006), a fost singura piață a valorilor mobiliare derivate, reprezentate de contractele futures și options.

Tranzacțiile futures au fost lansate pentru prima oară în anul 1997, iar cele options în anul 1998. În noiembrie 1998, a fost înființată Casa Română de Compensare SA Sibiu, fapt ce a dus la externalizarea activităților de compensare și decontare a tranzacțiilor cu instrumente derivate.

Până în anul 2000, tranzacțiile cu instrumente financiare derivate se executau în ringuri special amenajate, unde brokerul era licitator. Din anul 2000, a fost introdus sistemul electronic de tranzacționare, prin care participanții puteau tranzacționa de la distanță.

În dorința continuă de perfecționare a activității sale, BMFMS a introdus în anul 2003, un nou sistem electronic, mult îmbunătățit. Funcțiile principale ale platformei de tranzacționare sunt: introducerea, modificarea, anularea ordinelor, execuția automată a tranzacțiilor, vizualizarea pieței în timp real, clearingul contului în timp real, transferul primelor și exercitarea ordinelor, evaluarea riscului în timp real și asigurarea operatorilor.

Piața de la Sibiu este o piață continuă, unde sistemul de tranzacționare funcționează în regim integrat cu sistemul de clearing.

În anul 2006, lichiditatea la BMFMS a depășit pragul de 900.000 de contracte, luna martie remarcându-se ca cea mai bună din istoria bursei cu circa 360.000 de contracte încheiate.

3. MECANISME INSTITUȚIONALE EXISTENTE PE PIEȚELE DIN ROMÂNIA

3.1. Depozitarul central

Depozitarul central este o persoană juridică constituită ca societate pe acțiuni. Societatea emite acțiuni nominative și este autorizată și supravegheată de CNVM. Rolul depozitarului central este efectuarea *operațiunilor de depozitare a valorilor mobiliare*, cu excepția titlurilor de stat.

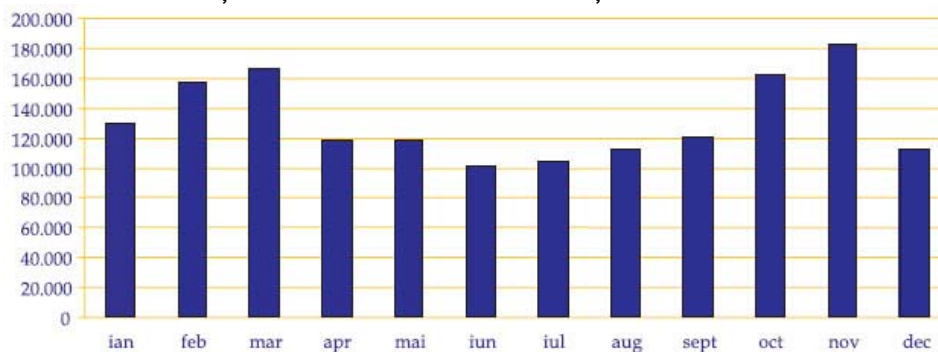
Conform legislației, toate valorile mobiliare tranzacționate pe o piață reglementată sau pe un sistem alternativ de tranzacționare vor fi depozitate la depozitarul central.

În decursul anului 2006, a fost înființată societatea pe acțiuni Depozitarul Central, cu scopul de a efectua operațiunile de depozitare a valorilor mobiliare, precum și cele de compensare-decontare a tranzacțiilor.

Evoluția numărului de tranzacții decontate în anul 2006 ne arată o activitate mai intensă în lunile martie și noiembrie (figura nr. 3.1), perioade ce coincid cu vârfurile de tranzacționare de pe piețele bursiere din România, din acest an.

Figura nr. 3.1

Evoluția lunară a numărului tranzacțiilor decontate

Sursa: SC Depozitarul Central SA.

Valoarea totală a tranzacțiilor decontate la sfârșitul anului 2006 a fost de aproximativ 11,7 miliarde lei, apropiată de anul 2005.

Activitățile principale desfășurate de depozitarul central sunt: operațiuni de depozitare pentru emitenții de valori mobiliare, operațiuni de registru pentru emitenții de valori mobiliare, operațiuni de compensare-decontare a tranzacțiilor cu valori mobiliare, administrarea garanțiilor referitoare la valorile mobiliare păstrate în sistem, dar și alte activități în legătură cu cele principale.

Administrarea depozitarului central se realizează de un consiliu de administrație, format din cel puțin cinci membri, persoane fizice. Conducerea efectivă a depozitarului central este asigurată de una sau mai multe persoane, denumite conducători.

Depozitarul central trebuie să dispună în momentul autorizării, dar și pe parcursul funcționării sale, de personal calificat corespunzător obiectului de activitate, de resurse financiare suficiente pentru a facilita funcționarea sa ordonată și de un echipament tehnic și informatic performant.

Ciclul de decontare a tranzacțiilor cu instrumente financiare, altele decât cele derivate efectuate pe piețele reglementate și în cadrul sistemelor alternative de tranzacționare, este de maximum 3 zile lucrătoare (momentul $T + 3$) de la data efectuării tranzacției (momentul T). Depozitarul central are obligația de a monitoriza frecvența și durata decontărilor eșuate, de a evalua riscurile asociate acestor decontări și de a dispune măsurile adecvate în scopul reducerii acestora.

Transferul dreptului de proprietate privind instrumentele financiare, altele decât cele derivate, are loc la data decontării, în cadrul sistemului de compensare-decontare, pe baza principiului *livrare-contră-plată*. Livrarea valorilor mobiliare se realizează dacă și numai dacă are loc și plata fondurilor bănești corespunzătoare. Valorile mobiliare cumpărate pot fi înstrăinate începând cu momentul cumpărării lor, conform regulilor pieței pe care se tranzacționează respectivele valori mobiliare și regulilor depozitarului central.

3.2. Sistemul de compensare-decontare a tranzacțiilor

Operațiunile de compensare și decontare a tranzacțiilor cu instrumente financiare derivate și operațiunile în legătură cu acestea vor fi efectuate de *casa de compensare* autorizată de CNVM.

În anul 2007, CNVM a autorizat funcționarea casei de compensare SC Casa de Compensare București SA. Societatea Casa de Compensare București este fosta Societate Națională de Compensare, Decontare și Depozitare (SNCDD) restructurată pentru adaptarea la noua legislație. În prezent, acționarul majoritar al Casei de Compensare București este societatea Bursa de Valori București cu 50,9%.

Casa de compensare este o entitate responsabilă cu calcularea pozițiilor nete ale intermediarilor, ale unei posibile *contrapărți centrale* și ale unui posibil agent de decontare.

Casa de compensare este persoană juridică, constituită ca societate pe acțiuni.

Agentul de decontare este entitatea care deschide pentru intermediarii autorizați și pentru o contraparte centrală, care participă la sistem, conturi de decontare prin care, pe baza ordinelor de transfer din sistem, sunt decontate

tranzacțiile cu instrumente financiare și sunt acordate credite, în scopul decontării, intermediarilor și contrapărții centrale.

Contrapartea centrală este o entitate care se interpune între intermediarii din sistem și care acționează ca o contraparte exclusivă a acestora în ce privește ordinele lor de transfer. Casa de compensare pentru instrumente financiare derivate acționează ca o contraparte centrală.

Casa de compensare sau contrapartea centrală calculează pozițiile nete ale membrilor compensatori; ține evidența instrumentelor financiare derivate tranzacționate pe piețele reglementate și în cadrul sistemelor alternative de tranzacționare; realizează operațiuni de înregistrare, garantare, compensare și decontare a tranzacțiilor cu instrumente financiare derivate, precum și alte operațiuni în legătură cu acestea; efectuează reevaluarea pozițiilor deschise și reține sumele aferente acestora, în contul în marjă. Totodată mai poate avea și alte activități conexe obiectivelor principale.

Intermediarii care tranzacționează instrumente financiare derivate pe piețele reglementate sau în sistemele alternative de tranzacționare pot participa direct la sistemul de compensare-decontare, ca membri compensatori generali, individuali sau indirect ca membri noncompensatori.

Membrul compensator general este membrul care devine contrapartea casei de compensare în procesul de compensare-decontare, pentru tranzacțiile încheiate pe cont propriu, pe contul clienților săi, pe contul membrilor noncompensatori, precum și al clienților acestuia.

Membrul compensator individual este membrul care devine contrapartea casei de compensare în procesul de compensare-decontare pentru tranzacțiile încheiate pe cont propriu și pe contul clienților săi.

În vederea realizării activității de garantare, compensare și decontare, un membru compensator asigură permanent sumele cerute de casa de compensare pentru existența contului în marjă și a fondului de garantare. Casa de compensare/contrapartea centrală solicită membrilor compensatori să dețină resurse financiare suficiente și să aibă capacitate operațională în vederea îndeplinirii obligațiilor care rezultă din participarea la sistemul de compensare-decontare administrat de către aceasta.

3.3. Sistemul conturilor în marjă la Casa Română de Compensație

Casa Română de Compensație SA Sibiu (CRC) este una din instituțiile centrale ale pieței futures și de opțiuni. CRC se ocupă cu gestionarea riscului participanților, activitatea sa având reguli proprii. Casa Română de Compensație este constituită ca societate pe acțiuni din august 1998, acțiuni deținute de 78 de acționari.

Între operatorii din piețele futures și options apar permanent drepturi și obligații generate de cumpărarea și vânzarea de contracte futures. Datorită

amplorii mari a tranzacțiilor și numărului mare de contracte vândute și cumpărate, este imperios necesar ca pentru evitarea haosului să existe o Casă de Compensatie (Clearing House). Aceasta se interpune între vânzător și cumpărător în momentul tranzacției și cumpără de la primul și îi vinde celui de al doilea, la prețul stabilit de cele două părți. Astfel, relația directă dintre cei doi dispare, fiind înlocuită cu două relații, dintre aceștia și CRC.

Funcțiile Casei Române de Compensatie sunt compensarea, garantarea și decontarea tranzacțiilor din piețele futures și options ale BMFM Sibiu. Un prim aspect îl constituie evidența tranzacțiilor futures și options și a sumelor necesare pentru realizarea acestora. Un contract inițiat, cumpărat sau vândut, reprezintă o poziție deschisă, adică o obligație față de CRC, pentru care este necesară o garanție numită marjă inițială. El poate fi compensat oricând, pe timpul duratei sale de viață, printr-o tranzacție egală și de sens opus, iar suma existentă în contul de marjă poate fi retrasă.

Al doilea aspect ține de siguranța pieței. Casa Română de Compensatie stabilește regulile financiare pe care trebuie să le respecte toți participanții. Aceste reguli cuprind modalitățile de acces în piață, marjele minime obligatorii inițiale și de menținere ale contractelor, precum și garanțiile suplimentare. CRC garantează îndeplinirea obligațiilor asumate de toți operatorii, dar numai în condițiile respectării de către aceștia a respectivelor reguli.

În al treilea rând, CRC compensează și decontează zilnic rezultatele tranzacțiilor cu contracte futures și opțiuni, operând modificări în conturile acestora după cum acestea înregistrează profit sau pierdere.

Agențiile de brokeraj tranzacționează atât pe cont propriu, cât și în numele și pe contul clienților pe care-i reprezintă. Fiecare verigă a sistemului garantează, decontează și compensează tranzacțiile verigilor inferioare, pe care le reprezintă. Astfel, agențiile garantează tranzacțiile clienților, iar tranzacțiile agențiilor sunt garantate de către membrii compensatori.

Membrul compensator este o societate membră a Bursei din Sibiu și acționară a CRC, cu garanții solide constituite din gaj pe cărțile de bursă, pe acțiunile CRC și contribuții la fondurile de garantare. Din acest punct de vedere, pe piața futures și de opțiuni de la Sibiu există trei categorii de participanți:

- membri compensatori generali – au minimum 2 cărți de bursă și 40 de acțiuni CRC. Aceștia se reprezintă direct în fața CRC, garantând și tranzacțiile altor agenții, în funcție de capitalul social;
- membri compensatori individuali – au o carte de bursă și 20 de acțiuni CRC, având dreptul de a reprezenta doar agenția proprie în relația cu CRC;
- nonmembri compensatori – nu îndeplinesc nici una din condițiile de mai sus și sunt reprezentați de membrii compensatori principali.

Contul în marjă este contul în care se evidențiază fondurile bănești și instrumentele financiare constituite în vederea garantării pozițiilor deschise, precum și drepturile dobândite și obligațiile asumate.

Marja reprezintă suma de bani depusă în scop de garanție, de către un participant, pentru inițierea unei poziții long sau short pe piața futures. Intermediarii membri compensatori colectează marjele de la clienți, intermediarii nemembri compensatori și traderii depun marjele în contul membrului compensator general care îi reprezintă în relația cu casa de compensare. Membrul compensator general sau membrul compensator individual depune marjele în contul Casei Române de Compensatie.

În conformitate cu regulamentele Casei Române de Compensatie S.A din Sibiu marja poate fi constituită numai din sume de bani, titluri de stat și scrisori de garanție bancară.

Compensarea zilnică se realizează atât pe baza tranzacțiilor încheiate de titularul contului în marjă în ziua curentă, cât și pe baza tranzacțiilor cumulate pe fiecare tip de instrument.

Închiderea pozițiilor deschise se poate realiza utilizând una dintre cele două situații: până la scadență, printr-o tranzacție de aceeași mărime, dar de sens opus, zilnic, în timpul ședinței de tranzacționare și până la ora 12:45 în ziua scadenței, sau la scadență, respectiv în ultima zi lucrătoare a lunii în care expiră instrumentul financiar derivat, după ora 12:45. La scadența fiecărui contract, pozițiile deschise ale participanților vor fi lichidate potrivit specificațiilor fiecărui contract.

3.4. Reguli prudențiale și de conduită

Protecția investitorilor, asigurarea stabilității, competitivității și buneii funcționări a piețelor este realizată de CNVM care stabilește reguli prudențiale și de conduită care trebuie respectate de către intermediari. Aceștia trebuie să acționeze în mod onest, corect și profesional, în respectul interesului clienților și sunt responsabili pentru conduita și activitatea persoanelor angajate.

Normele interne ale intermediarilor includ reguli și proceduri adecvate privind mecanismele de control intern, reguli și proceduri eficiente pentru evaluarea și administrarea riscurilor, reguli și proceduri pentru securitatea și controlul sistemelor informatice pentru asigurarea confidențialității și păstrării în siguranță a datelor și informațiilor stocate, inclusiv răscumpărarea acestora în caz de dezastru. Alte reguli și proceduri care sunt adoptate la nivelul intermediarilor privesc: obligațiile de protejare a confidențialității datelor și informațiilor obținute de la clienți, încheierea tranzacțiilor cu instrumente financiare în contul propriu și în contul persoanelor relevante, includerea sau nu a clienților în categoria clienților profesionali¹, evidențierea separată a instrumentelor financiare, evidențierea separată a fondurilor, politica de executare a ordinelor, prevenirea și evitarea conflictelor de interese, relații cu clienții, situația externalizării unor funcții.

¹ Clienții profesionali sunt clienții care posedă experiența, cunoștințele și capacitatea de a lua decizia investițională și de a evalua riscurile pe care aceasta le implică.

Membrii consiliului de administrație și conducătorii intermediarilor au obligația să asigure menținerea unor standarde profesionale și de conduită adecvate întregului personal al societății.

Legislația privind piața de capital și normele de aplicare ale acesteia menționează reguli privind întocmirea contractului între un intermediar și un client, dar și a cererii de deschidere a contului. Înaintea semnării contractului și a cererii, intermediarul are obligația de a pune la dispoziția clientului un document de prezentare scris într-o formă ușor de înțeles, astfel încât clientul să fie în măsură să înțeleagă natura și riscurile serviciilor de investiții financiare și specificitatea instrumentului financiar care este oferit.

3.5. Transparența și integritatea operațiunilor

Intermediarii au obligația să păstreze cel puțin 5 ani toate înregistrările referitoare la serviciile de investiții financiare prestate și la tranzacțiile efectuate de societate pentru a se putea verifica respectarea obligațiilor față de clienți sau față de potențialii clienți. Rapoartele și evidențele trebuie să cuprindă toate informațiile și detaliile privind identitatea clientului, precum și informațiile prevăzute de reglementările în vigoare aplicabile prevenirii și combaterii spălării banilor folosind sistemul financiar. În anul 2006, monitorizarea raportărilor peste 10.000 euro a înregistrat o medie de două pe zi.

Intermediarii trebuie să evidențieze distinct, să întocmească și să țină la zi: un formular pentru fiecare tranzacționare, formulare de confirmare a executării ordinelor, evidențe privind apeluri în marjă, fișele conturilor clienților, evidențe ale operațiunilor referitoare la tranzacțiile cu instrumente financiare, evidențele deținerilor clienților, situații privind activele și pasivele, documente care să reflecte, separat pentru fiecare instrument financiar, la data compensării, toate pozițiile deținute de intermediar în conturile personale și ale clienților săi, dar și alte situații ce pot fi controlate de CNVM.

SSIF sunt obligate să transmită către CNVM următoarele situații și documente: situații financiare lunare, trimestriale sau semestriale; raportul privind evidența operațiunilor de împrumut, a cumpărărilor în marjă și vânzărilor în lipsă; raportul privind tranzacțiile cu instrumente financiare derivate; raportul auditorilor interni; raportul privind sursa veniturilor SSIF și destinația cheltuielilor; raportările semestriale privind bilanțul, contul de profit și pierdere; raportul anual care va cuprinde pe lângă bilanț și contul de profit și pierdere, raportul administratorilor și raportul auditorului financiar. Până la data de 31.ianuarie SSIF, trebuie să transmită un raport privind structura portofoliilor individuale ale clienților, aflate în administrare.

Instituțiile de credit care prestează servicii de investiții financiare au obligația de a transmite anual CNVM: raportul pentru activitatea desfășurată pe piața de capital, ce va fi întocmit de reprezentantul compartimentului de control intern; raportul conducătorului structurii organizatorice aferente operațiunilor pe

piața de capital cu privire la activitatea desfășurată de instituția de credit; propunerile avizate și planul de investigații aprobat de consiliul de administrație.

În anul 2006, normele și actele individuale emise de CNVM au fost publicate pe pagina de Internet în ziua elaborării și, săptămânal, în versiunea electronică a Buletinului CNVM. De altfel, *constatăm că Internetul a devenit principalul mijloc prin care atât CNVM, cât și intermediarii, operatorii de piață și emitenții de valori mobiliare asigură informarea rapidă a participanților pe piața de capital. Rămâne de văzut în continuare în ce măsură informațiile, și în special cele financiare, sunt corecte și răspund nevoilor de informare ale investitorilor.*

4. Concluzii

Tendința sistemelor de reglementare a piețelor naționale de capital

Din analiza principalelor piețe de capital la nivel mondial se poate observa o tendință de a reuni toate responsabilitățile de reglementare și supraveghere a piețelor naționale în sarcina unei singure instituții.

Instituțiile de credit pot presta servicii de investiții financiare în mod direct

Odată cu intrarea în vigoare a legislației din anul 2004 și a normelor de aplicare, instituțiile de credit pot presta direct servicii de investiții financiare pe piața de capital în condițiile înscrierii în Registrul CNVM, fiind sub supravegherea a două autorități: CNVM și BNR.

Efectele reformei sistemului instituțional și legislativ în România

Referindu-ne la piața din România care a trecut prin diverse etape controversate de la înființare până în prezent, putem spune că, începând cu anul 2005 și mai ales din anul 2007, odată cu reformarea sistemului instituțional și concomitent cu adoptarea legislației comunitare în domeniu financiar, se îndreaptă spre o piață de capital mai stabilă după modelele marilor piețe.

Înțelegerea rolului intermediarilor autohtoni

Intermediarii autohtoni trebuie să înțeleagă rolul pe care îl joacă pe piața de capital și să „joace” după regulile pieței. Numai astfel se pot atrage investitori serioși de marile piețe din lume cu sume importante pe piața din România. Sistemul intern de autocontrol al fiecărui intermediar trebuie să fie principalul luptător împotriva practicilor „nebursiere”. Numai printr-o piață sigură se pot atrage economiile populației în sistemul bursier. Intermediarii trebuie să treacă de la poziția win-loss la poziția win-win, prin care toți participanții trebuie să câștige.

Speculant-speculator

Rămâne de văzut în ce măsură participanții autohtoni la această piață știu să se apere de practicile ilegale ale unor intermediari dornici de a specula piața și nu de a juca după regulile speculatorilor.

Bibliografie

Alexandru, Ciprian, *Piața de capital – teorie, mecanisme și tehnici*, Ed. BREN, București, 2004.

Alexandru, Ciprian, *Piața de capital*, Ed. BREN, București, 2003.

-
- Anghelache, Gabriela, *Bursa și piața extrabursieră*, Ed. Economică, București, 2000.
- Basno, Cezar, Dardac, N., *Bursele de valori: dimensiuni și rezonanțe social-economice*, Ed. Economică, București, 1997.
- Bernstein, Jacob, *Piața contractelor futures*, Ed. Herma, București, 2000.
- Bran, Paul, *Relații financiare și monetare internaționale*, Ed. Economică, București, 1995.
- Brilman, J. Gagner, *La compétition mondiale*, Les Editions d'Organisations, P.U.F. Themis Economie, Paris, 1990.
- Cootner, P., *The random character of stock market prices*, Cambridge, MIT Press, 1964.
- Corduneanu, Carmen, *Piețe financiare și operațiuni bursiere*, Ed. Mirton, Timișoara, Ediția a III-a, 1996.
- Dalton, John M., *Piața obligațiunilor*, Ed. Herma, București, 2000.
- Dardac, N., Basno, C., Costică, I., *Tranzacții bursiere cu produse derivate și sintetice*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1999.
- Dumitru, Badea, *Piața de capital și restructurarea economică*, Ed. Economică, București, 2000.
- Fama, E., „The Behaviour of Stock Prices”, *Journal of Business*, 38, 1965, pg. 34/105.
- Funar, Sabina, Vlad, Ioana, *Bursa de mărfuri și de valori*, Ed. Academic Press, Cluj Napoca, 2001.
- Gaftoniuc, Simona, *Finanțe internaționale*, Ed. Economică, București, 1997.
- Gernit, J., *Le monde Chinois*, Paris, 1972.
- Hawawini, G., „European Equity Markets: Price Behavior and Efficiency”, *Monograph Series in Finance and Economics*, Salomon Brothers Center for the Study of Financial Institutions, New York, 1985.
- Hurduzeu, Gheorghe, *Achizițiile de firme pe piața de capital*, Ed. Economică, București, 2002.
- Iancu, Aurel, *Politică și Economie – Repere ale unui sistem economic performant*, Ed. IRLI, București, 2000.
- Pichet, Eric, *Le guide pratique de la bourse*, SEFI, 1996.
- Popa, Ioan, *Piața internațională de capital*, ASE, Suport de curs, București, 2006.
- Popa, Ioan, *Bursa*, Vol.I, Ed. Adevărul, București, 1993.
- Reilly, F., *Investments analysis and portfolio management*, 3rd edition, Dryden Press, New York, 1989.
- Samuelson, Paul A., Nordhaus, William D., *Economie Politică*, Ed. Teora, București, 2000.
- Solnik B., „Note on the validity of one random walk for European stock prices”, *Journal of Finance*, decembrie, 1973.
- Stancu, I., *Finanțe*, Ediția a III-a, Ed. Economică, București, 2003.

- Stoica, Victor, Gruia, Adriana-Irina, *Piețe de capital și produse bursiere*, Ed. Universitară, București, 2006.
- Stroe, Radu, Arsene, Focșeneanu, Grigore, *Active financiare derivate*, Ed. Economică, București, 2001.
- Tiberiu, P., Stoian, I., Barbu, Elena, *Organizarea și tehnica comerțului exterior*, Ed. Științifică, București, 1967.
- Vătășescu, Mircea, Albu, Cornel, *Relații economice internaționale*, Ed. Apimondia, București, 2006.
- Vâșcu, Teodora, *Piețe de capital*, Ed. ASE, București, 1999.
- Zaman G.(coord), Vâlceanu Gr., Ciutacu C., *Blocaje în economia de tranziție a României*, Ed. Tehnica, București, 1997.
- Zipf, Robert, *Piața obligațiunilor*, Ed. Herma, București, 2000.
- ***, *Anuarul Statistic al României*, București, 2000-2005.
- ***, *Rapoarte anuale BNR*, București, 2001-2005.
- ***, *World Federation of Exchanges Cost & Revenue Survey 2005*, World Federation of Exchanges, Septembrie 2006.
- ***, *Consolidated Profit and Loss Account 2005*, Raportul anual pentru anul 2005 al Bursei din Praga, 2006.
- ***, *Dicționar de termeni pentru piața de capital*, SSIF IEBATRUST.
- ***, *Action in the Market Place: Commodity Futures Trading Board of the City of Chicago*, Chicago Board of Trade, printed in USA.
- ***, Bursa de Valori București, www.bvb.ro.
- ***, Comisia Națională a Valorilor Mobiliare, www.cnvmr.ro.
- ***, www.euronext.com.
- ***, www.forbes.com.
- ***, www.bigcharts.com.
- ***, NASDAQ, www.nasdaq.com.
- ***, www.cboe.com.
- ***, www.londonstockexchange.com.
- ***, www.micex.com.
- ***, www.deutsche-boerse.com.
- ***, www.wienerborse.at.
- ***, www.bse.hu.
- ***, www.pse.cz.
- ***, www.rts.ru.
- ***, Stock Exchanges Worldwide, www.tdd.lt.
- ***, www.wse.com.
- ***, www.themoneychannel.ro.
- ***, Constituția României, modificată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003.
- ***, H.G. nr. 1861/2006 pentru modificarea și completarea Normelor metodologice de aplicare a Legii nr. 571/2003 privind Codul fiscal, aprobate prin H.G. 44/2004.

-
- * * *, Legea nr. 297 din 28 iunie 2004, Lege privind piața de capital, *Monitorul Oficial* nr. 571/29 iunie 2004.
- * * *, Legea nr. 514/2002 pentru aprobarea O.U.G. nr. 25/2002, *Monitorul Oficial* nr. 226 din 04 aprilie 2002.
- * * *, Legea nr. 571/22 decembrie 2003 privind Codul fiscal cu normele metodologice de aplicare, Capitolul V, Venituri din investiții.
- * * *, Legea nr. 97/2006 pentru aprobarea O.G. nr. 41/2005, *Monitorul Oficial* nr. 375/2006
- * * *, Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 25/2002 privind statutul Comisiei Naționale a Valorilor Mobiliare.
- * * *, Ordinul CNVM nr. 75/16.12.2005 privind Reglementări contabile conforme cu Directiva a IV-a a Comunităților Economice Europene aplicabile entităților autorizate, reglementate și supravegheate de CNVM, București.
- * * *, Ordonanța Guvernului nr. 41/2005 privind reglementarea unor măsuri financiare, *Monitorul Oficial* nr. 375/2006.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

PROBLEME ECONOMICE NR.258-259-260/2007

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMANĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

**ZONELE CU POTENȚIAL
DE DEZVOLTARE
ECONOMICĂ – VECTORI AI CREȘTERII
COMPETITIVITĂȚII REGIONALE**

dr. Carmen Beatrice PĂUNA – coordonator

Centrul de Informare și Documentare Economică
București, 2007

CUPRINS

INTRODUCERE.....	505
Capitolul I Competitivitatea – la “granița” dintre colaborare și cooperare în cadrul rețelelor de firme/regiuni	509
Triunghiul instabil al „celor 3 C”	510
Costurile de colaborare și cooperare.....	512
Factori care favorizează apariția „celor 3 C” - proximitate, încredere și învățare -.....	515
Rețele economice de firme/regiuni	517
Operațiunea de restructurare industrială în evoluția rețelelor de firme/regiuni.....	520
Succesul firmelor mici și colaborarea: modelul japonez	524
Succesul firmelor mari transnaționale și colaborarea: modelul global	526
Concluzii.....	530
Capitolul II ANALIZA SPECIALIZĂRII SECTORIALE A ECONOMIEI JUDEȚELOR ÎN CADRUL REGIUNILOR DE DEZVOLTARE	532
1. Structura sectorială a populației ocupate	532
2. Localizarea activităților industriale pe județe	537
3. Potențialul de dezvoltare industrială a județelor, în plan regional.....	551
3.1. Resursele minerale	551
3.2. Resursele silvice	552
3.3. Sectorul serviciilor. Turism	562
Capitolul III POTENȚIALUL DE DEZVOLTARE A ZONELOR MONTANE ȘI CONTRIBUȚIA ACESTORA LA COMPETITIVITATEA REGIONALĂ ÎN ROMÂNIA	569
1. Zona montană în contextul noii coeziuni europene și al extinderii	569
1.1. Potențialul natural, economic și social al zonelor montane în Uniunea Europeană	570
1.2. Acțiuni și măsuri specifice zonelor montane în Uniunea Europeană	573

2. Zona montană în România	579
2.1. Caracteristici naturale și demografice	580
2.2. Economia zonelor montane.....	582
2.3. Aspecte instituționale și legislative privind zona montană din România	583
3. Programe comunitare pentru dezvoltarea zonelor montane din România	585
ÎNCHEIERE	592
BIBLIOGRAFIE	595

INTRODUCERE

O analiză comparativă recentă (Sachs ș.a., 1999) plasa România, din punct de vedere al competitivității, pe poziția de mijloc în rândul fostelor țări comuniste din Europa de Est, inclusiv Comunitatea Statelor Independente. România prezintă probleme comune cu țările din sud-estul Europei, printre care se distingeau în mod particular cele de tip instituțional (calitatea aplicării legilor, procedurile lipsite de transparență) și cele competitive (infrastructura săracă, reacțiile întârziate la inovații, implicarea relativ redusă în activități economice care folosesc tehnologii avansate, accesul redus la informații atât despre piețele interne, cât și despre cele externe). Este, în acest context, meritoriu că impactul competitivității asupra nivelului de dezvoltare a României a început să genereze preocupări analitice de referință și pe plan intern (de exemplu: Academia Română, 2002).

Dintr-o perspectivă asupra avantajului competitiv, redusă doar la așezarea geografică, se poate sugera faptul că o parte a avantajului competitiv nu este creat în interiorul companiei sau chiar al industriei, ci este consecința amplasării industriei respective într-o regiune favorabilă dezvoltării ei, proces care în timp se autoîntreține.

În contextul Lisabona, sunt utile anumite evaluări, pentru a se cunoaște unde se plasează România, la un moment dat, în raport cu actualii și cu viitorii membri ai UE, dar și pentru a prelua din timp anumite orientări și în acest domeniu, conform noii filosofii de guvernare. Faptul că ne aflăm la o anumită distanță în urma celorlalte țări evaluate de diverse instituții și organisme competente, nu înseamnă că nu trebuie să vizăm acele obiective care ne pot ajuta să progresăm în direcția spre care se îndreaptă UE în privința competitivității.

Evaluarea Grupului de Economie Aplicată, de exemplu, se concentrează în studiile efectuate la măsurarea scorului țării noastre, la cinci domenii de interes, preferând atribuirea unui scor pentru România în raport cu gradul de îndeplinire de către cei 15 membri UE, în 2003, a obiectivelor Lisabona și nu în raport cu obiectivele propriu-zise. Din acest studiu se constată că domeniul inovației și al cercetării este cel mai jos plasat între cele cinci obiective.

De apreciat este însă, în acest context, Planul național de dezvoltare pentru perioada 2007-2013, care formulează obiective conectate la Agenda Lisabona, respectiv Noul plan de cercetare, dezvoltare și inovare, care introduce, începând din anul 2005, formarea de platforme tehnologice la nivel național și care a lansat programul formării de "Centre de excelență". Resursele financiare, care urmează să fie de 1% din PIB în 2007 și de 3% în 2010, sunt apreciate ca fiind, deocamdată, insuficiente pentru atingerea obiectivelor ambițioase din plan, în special în domeniul asigurării de resurse umane pentru

acest domeniu. Implicarea sectorului privat în susținerea CDI este foarte slabă, ceea ce dovedește absența deocamdată, a unei politici de susținere în domeniu.

Pentru a avea o imagine de ansamblu asupra situației competitivității în țara noastră în domeniile principale, prezentăm pe scurt rezultatele Raportului global al competitivității 2004-2005, realizat de Grupul de Economie Aplicată.

LASAREA ROMÂNIEI ÎN RAPORTUL GLOBAL AL COMPETITIVITĂȚII, INDICATORI SELECTIVI

1-2. Indicatori macroeconomici

Indicator	Loc 2004	Loc 2003	Țări noi membre sau candida- te UE clasate după România
Sofisticarea pieței financiare	70	84	
Soliditatea sistemului bancar	62	80	Ungaria, Rep.Cehă
Accesul la credite	45	60	Polonia, Ungaria, Bulgaria
Accesul la piața locală de capital	66	69	Bulgaria, Slovenia
Transparența și eficiența regulamentelor bursiere	71	83	Polonia, Bulgaria
Eficiența procedurii de faliment	56	77	Polonia, Slovacia, Rep. Cehă, Slovenia, Bulgaria
Bariere comerciale ascunse	86	96	
Deficitul/surplusul bugetar	37	43	Majoritatea noilor țări membre
Costurile politicii agricole	89	96	Ungaria, Polonia, Bulgaria
Povara fiscală	102	n.a.	
Rata inflației	95	98	
Spread-ul ratei dobânzii	94	74	

3. Tehnologie: inovație și difuzie

Indicator	Loc 2004	Loc 2003	Țări noi membre sau candidate UE clasate după România
Investițiile străine – sursă de transfer tehnologic	30	40	Polonia, Bulgaria, Letonia
Prevalența licențierii de tehnologie străină	53	67	Polonia, Bulgaria
Cheltuielile de cercetare- dezvoltare la nivel de firmă	51	76	Slovacia, Bulgaria
Patente	56	60	
Calculatoare personale	48	62	Bulgaria

4. Educație, sănătate și muncă

Indicator	Loc 2004	Loc 2003	Țări noi membre sau candidate UE clasate după România
„Exodul de creiere”	4	7	
Speranța de viață	58	60	Letonia

5. Infrastructură generală

Indicator	Loc 2004	Loc 2003	Țări noi membre sau candidate UE clasate după România
Calitatea infrastructurii generale	74	77	Bulgaria

6. Instituții publice

Indicator	Loc 2004	Loc 2003	Țări noi membre sau candidate UE clasate după România
Protecția proprietății intelectuale	64	73	Bulgaria
Transparența actului de guvernare	88	93	Bulgaria, Polonia
Eficiența sistemului fiscal	87	100	Bulgaria
Economia informală	69	84	
Plăți informale în contracte publice	89	95	
Plăți informale pentru factori publici de decizie	94	96	
Plăți informale în justiție	85	87	
Impactul plăților informale ale competitorilor asupra afacerii proprii	95	95	
Spălarea de bani în afara sistemului bancar	90	96	

7. Competiția internă

Indicator	Loc 2004	Loc 2003	Țări noi membre sau candidate UE clasate după România
Intensitatea competiției locale	63	96	
Natura competiției locale	43	69	Rep.Cehă, Ungaria, Bulgaria
Eficiența politicii antitrust	64	83	Polonia, Bulgaria

8. Dezvoltarea în clustere

Indicator	Loc 2004	Loc 2003	Țări noi membre sau candidate UE clasate după România
Existența unor standarde de calitate	74	81	
Existența furnizorilor locali de piese și componente	39	38	Ungaria, Bulgaria, Estonia, Letonia
Calitatea furnizorilor locali	76	76	

9. Strategii și operații de firmă

Indicator	Loc 2004	Loc 2003	Țări noi membre sau candidate UE clasate după România
Natura avantajului competitiv	60	82	Slovacia, Bulgaria
Exportatorii au mărci proprii bine dezvoltate	65	67	Bulgaria, Letonia
Capacitatea de inovare	45	57	Letonia, Bulgaria
Noutatea tehnologiilor folosite	70	70	Bulgaria
Controlul distribuției internaționale	57	55	Ungaria, Polonia
Protecția acționarilor minoritari	88	92	Bulgaria
Strictețea standardelor de audit și contabilitate	75	86	

10. Mediu înconjurător

Indicator	Loc 2004	Loc 2003	Țări noi membre sau candidate UE clasate după România
Stringența reglementărilor de mediu	60	83	Bulgaria
Claritatea legislației de mediu	56	73	
Efectul aplicării legislației de mediu asupra competitivității	56	81	Bulgaria
Subvențiile pentru energie afectează competitivitatea	97	n.a.	
Planul de afaceri ia în considerare riscurile de mediu	73	n.a.	Bulgaria

Sursa: Raportul global al competitivității 2004–2005, Grupul de Economie Aplicată.

Capitolul I

Competitivitatea – la “granița” dintre colaborare și cooperare în cadrul rețelelor de firme/regiuni

Schimbările majore care au survenit pe piețele globale afectează modul în care acționează rețelele de firme și regiunile. La sfârșitul anilor 1980 și 1990, mulți analiști (ca de exemplu, Amin și Robbins, 1990; Aoki, 1990; Dore, 1986; Gertler, 1988; Harrison, 1994; Hirst și Zeitlin, 1992; Imai și Komiya, 1994; Markusen, 1996; Odagiri, 1992; Piore și Sabel, 1984) au studiat dezvoltarea industrială și regională și au atribuit restructurarea - încununată de succes, a firmelor/regiunilor - modului în care acestea au reușit să facă față noilor provocări impuse de stabilirea unor activități îmbunătățite din punct de vedere al competitivității, al gradului de colaborare și cooperare cu alți agenți economici, atribute - care de-acum înainte vor fi denumite „cei 3 C”. S-a presupus că dezvoltarea eficientă a industriei și a regiunilor este deseori constrânsă de munca aparentă și cea reală, limitele organizatorice și spațiale care limitează relațiile „celor 3 C” în cadrul rețelelor locale, naționale și globale ale firmelor.

În acest capitol, ne vom opri asupra unor aspecte ce diferențiază sau apropie categoriile economice menționate în formula „celor 3 C”. Astfel, în literatura de specialitate, sunt menționate următoarele caracteristici importante:

- în primul rând, se realizează deosebirea dintre colaborare și cooperare ca tipuri colective de comportament și se susține faptul că ambele, împreună cu competiția, pot face parte dintr-un triunghi deloc simplu al interrelațiilor industriale/regionale;
- în al doilea rând, relațiile „celor 3 C” sunt folosite pentru a explica „succesul” organizațiilor industriale, așa cum este ilustrat de către analiști în modelele de restructurare alternative industriale și regionale, și anume: modelul Italian, Japonez și cel Global. Este demn de a fi cercetat modul în care analiștii abordează limitele spațiale, ale muncii și cele organizatorice în cadrul acestor modele;
- în cel de-al treilea rând este evidențiat faptul că nici unul dintre aceste modele nu este suficient de general pentru a acoperi toate aspectele legate de restructurare având în vedere faptul că lumea se află într-un proces de globalizare.

Prin înțelegerea interrelațiilor dintre „cei 3 C” și a constrângerilor impuse acestor relații, guvernele naționale și locale și decidenții industriali vor putea să realizeze politici eficace pentru firmă, muncă și politici regionale.

Adesea, specialiștii au pus unele întrebări, ca cele enumerate mai jos, tocmai pentru a contura mai bine rolul „celor 3 C”.

- Colaborarea și/sau cooperarea sunt necesare pentru ca o firmă să obțină avantaj competitiv față de alte firme?
- Au acestea efect asupra limitelor regionale, mai specific asupra tipurilor de relații și fluxurilor de resurse regionale și globale stabilite?
- În ce fel constrâng sau favorizează aceste relații, rețelele locale, naționale și globale ale firmelor?
- Ce efecte au constrângerile și intensificările asupra restructurărilor industriale și regionale?

Capitolul de față nu oferă răspunsuri explicite la aceste întrebări, ele reprezentând pur și simplu forța dinamică care a determinat consistența acestuia.

Triunghiul instabil al „celor 3 C”

Pe măsură ce economia globală se concretizează și este restructurată cu rapiditate, analiști și-au schimbat părerea în ceea ce privește relațiile dintre competiție, colaborare și cooperare. Inițial, aceștia aveau tendința să considere competiția ca fiind modul de comportament ideal pentru o firmă, deoarece acesta era cel care maximiza profitul/câștigurile.

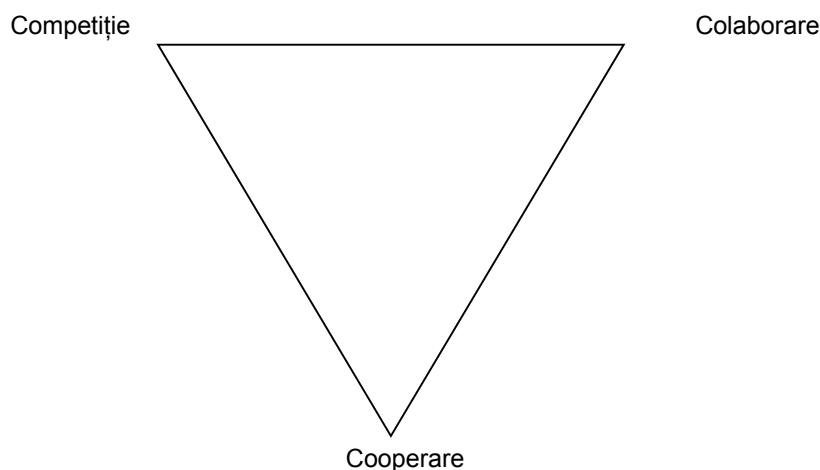

Figura nr. 1. Triunghiul instabil al „celor 3 C”

În prezent, așa cum apare în imaginea alăturată, mulți analiști – ca de exemplu Karen R. Polenske, sunt de acord cu faptul că, pentru ca o firmă

competitivă să fie eficace, este nevoie totodată și de colaborare și cooperare. Polenske crede că cele trei tipuri de comportament sunt mai bine văzute sub forma punctelor care formează un triunghi. Atunci când există o relație, așa cum se întâmplă între competiție și colaborare în figura nr. 1, se trasează o linie continuă; atunci când nu există nicio relație, așa cum este în cazul competiției și cooperării, se folosește o linie punctată.

Un analist poate să scurteze sau să prelungească părțile triunghiului în funcție de intensitatea relației (mai apropiată, mai distantă). În consecință, triunghiul este unul instabil în spațiu, în timp și în funcție de entitatea organizatorică. În unele perioade și pentru anumite regiuni sau structuri organizatorice ale firmelor, colaborarea și competiția pot avea loc aproape simultan; în alte cazuri, cooperarea și competiția pot fi cele mai apropiate sau colaborarea și competiția pot fi aproape unite. Cazurile acestea vor fi ilustrate mai jos, iar această diagramă simplă va fi folosită pentru a evidenția diferențele dintre modelele de restructurare propuse de analiști la sfârșitul secolului 20.

Schimbări ale limitelor dintre colaborare, cooperare și competiție. Modele de restructurare industriale și regionale
Din anumite puncte de vedere, colaborarea și cooperarea sunt forme similare de comportament colectiv.

În primul rând, ori colaborarea ori cooperarea pot avea loc între agenți (de exemplu firme private sau de stat, sectorul public, organizații locale, angajați sau alți agenți), în cadrul entității sau regiunii sau de-a lungul granițelor regionale, naționale și internaționale. În ambele cazuri, interacțiunea poate avea loc între firme din sectorul privat, între o firmă din sectorul privat și o alta din cel public și/sau între alte tipuri de agenți precum asociații formate din reprezentanții firmelor din industrie și sindicate ale angajaților.

În al doilea rând, se poate ca acestea să fie sau nu adoptate pentru a intensifica competitivitatea unei firme.

În al treilea rând, oricare dintre acestea poate să dureze mai mult sau mai puțin timp, în funcție de mai mulți factori economici, sociali și politici. Se poate ca din cauza asemănărilor dintre cei doi termeni, mulți dintre oamenii de știință să îi considere ca fiind sinonimi, dar analistul menționat, Polenske, scoate în evidență diferențele care separă cele două forme de comportament, colaborarea și cooperarea.

Relațiile de colaborare sunt definite pentru a include participarea directă a doi sau mai mulți actori în proiectarea, producerea și/sau marketingul unui produs (proces). De cele mai multe ori relațiile dintre acești actori sunt aranjamente interne, care în mod obișnuit sunt verticale, uneori între diviziile aceleiași firme sau de-a lungul lanțului de furnizare. Acestea pot include asociații. În dicționarul WORD (versiunea 4.1), expresia „muncă în echipă” și cuvântul „parteneriat” apar ca sinonime pentru colaborare. De obicei, durează mult mai mult formarea acelor aranjamente de colaborare care necesită ca firmele să formeze echipe sau parteneriate pentru desfășurarea activității în comparație cu

cele de cooperare care ar putea necesita doar ca firmele să se asiste reciproc în mod voluntar.

Relațiile de cooperare sunt definite a include acordul formal sau informal a doi sau mai mulți actori de a face schimb de informații, suport managerial și pregătire tehnică, capital de furnizare și/sau pentru a oferi informații referitoare la piață. De obicei, relațiile dintre acești actori sunt externe și orizontale, adică actorii nu lucrează împreună la proiectarea, producerea și/sau marketingul unui produs (proces). Aranjamentele de cooperare sunt asemănătoare bunurilor publice deoarece permit asigurarea bunurilor colective sub principiul non-excluderii (Lorenz, 1992, p. 195), în timp ce aranjamentele de colaborare sunt în general exclusiviste. Colaborarea și cooperarea sunt două dintre multele metode prin care o firmă își poate extinde limitele organizaționale și spațiale.

Ambele tipuri de aranjamente afectează costurile. În capitolul de față vor fi prezentate modurile în care cele două forme de comportament afectează, în mod deosebit structura costurilor într-o firmă, cu specificarea că aceste tipuri ideale nu coincid întotdeauna cu realitatea atât de bine cum ar fi trebuit.

Costurile de colaborare și cooperare

Există mai multe moduri de a deosebi costurile întâmpinate de o firmă. În mod tipic, economiștii au analizat economiile interne și externe pentru a distinge mișcările de-a lungul curbei costului mediu, determinate de schimbările poziției acesteia. Alții acordă o atenție specială costurilor de adaptare (Hage și Alter, 1997) *versus* costurile de tranzacții (North, 1981, p. 18–19, Polenske, 2001; Williamson, 1975).

- Costurile de adaptare sunt acelea asociate cu o firmă care achiziționează produse, abilități și capital noi, pe lângă faptul că învață să inoveze și să difuzeze rapid noi tehnologii.
- Costurile de tranzacție sunt acele costuri referitoare la activități precum: activitățile bancare, comunicarea, acordurile, schimburile, activitatea financiară, asigurarea, comerțul cu amănuntul și en gros, transportul și orice alte costuri de transfer, altele decât costurile de producție, care rezultă din comercializarea de bunuri sau servicii.

Capacitatea de a ține costurile la un nivel scăzut, desigur, este doar unul dintre obiectivele pe care le-ar putea avea o firmă atunci când participă la un aranjament de colaborare sau cooperare. De obicei, firmele intră în astfel de aranjamente colective pentru a obține acces la informație, bunuri, muncitori particulari, servicii, fonduri etc. De exemplu, la nivel internațional, firmele de automobile au intrat în acorduri de colaborare pentru a-și menține nivelul de competitivitate, pentru a câștiga accesul la piață sau controlul pieței și nu neapărat pentru a reduce costurile (Schonberger, 1994, p. 56). De obicei, implicată fiind într-un aranjament de colaborare, firma obține acces unic la unul sau mai mulți dintre acești factori; pe de altă parte, în cazul aranjamentelor de

cooperare, toate firmele care semnează acordul au acces, de obicei egal, la factori. Un motiv pentru care este necesară diferențierea între colaborare și cooperare ar fi faptul că fiecare dintre aceste tipuri de comportament vor afecta costurile diferit.

Colaborările duc de cele mai multe ori la economisiri interne, afectând poziția pe care firma o are în ceea ce privește curba costului mediu, pe termen lung; cu alte cuvinte, prin participarea la aranjamente de colaborare, firmele se așteaptă să ajungă pe poziție mai joasă a curbei costului mediu, pe termen lung. Prin colaborarea la proiectarea, producerea unui produs, de exemplu, două firme își pot reduce costurile de adaptare și pot inventa produse noi mai rapid, pot permite muncitorilor să obțină noi cunoștințe și de asemenea pot obține mai multe investiții. O altă posibilitate, ar fi stabilirea unui acord cu un furnizor pentru ca acesta să proiecteze un anumit produs. Astfel, firma poate transfera costurile de proiectare furnizorului, care ar putea beneficia de pe urma acestui aranjament atâta timp cât clientul este de acord să cumpere o anumită cantitate din respectivul produs.

Există multe exemple referitoare la colaborare, unele fiind formale, iar altele informale. Asociațiile între două sau mai multe firme private și stabilirea corporațiilor mixte de către stat și o firmă privată reprezintă formele de colaborare cele mai frecvente în prezent. Alte tipuri de colaborare observate de către analiștii restructurării (de exemplu, Kelly și Arora, 1996), includ oferta de produse sau crearea unor procese din partea firmelor-client pentru furnizori, stabilind consilii ale industriei pentru întreprinderile mici și mijlocii pentru a-i asista firmele-furnizoare îndeplinirea standardelor de calitate ale industriei și pentru a demonstra tehnologiile de care dispun și pentru a pregăti muncitorii la centrele care fac produse pentru firma-client, cu stimuli acordați prin aranjamente de *leasing* pentru încurajarea clienților să cumpere mașinării pentru instalare în propria firmă. Aceste centre de pregătire au fost stabilite în SUA, de exemplu, cu sprijinul Institutului Național pentru Standarde și Tehnologie al Statelor Unite (NIST) pentru un număr de ani. Așa cum este menționat mai jos, în prezent, firmele folosesc acest tip de aranjamente de colaborare pentru a-și spori competitivitatea în economia globală.

Oamenii de știință din domeniul organizațiilor industriale realizează documentație pentru numeroase alte tipuri de activități de colaborare concentrate asupra costurilor de adaptare, precum transferul de tehnologie al echipamentelor controlate de calculator și adoptarea tehnologiilor avansate de manufacturare (Chew și alții, 1991). Toate acestea afectează costurile de adaptare. În studiul efectuat în Institutul de Tehnologie din Massachusetts, o echipă de cercetare multiregională a restructurării industriei de prelucrare a metalului din Chicago și a sectoarelor de transport (Polenske și alții, 1996) a identificat și altele, precum transferul computerizat al specificațiilor referitoare la producție, între firme și participarea echipelor la soluționarea problemelor. În plus, câțiva producători de automobile din Vestul Mijlociu colaborează cu

firmele de prelucrare a metalului care proiectează anumite părți pentru ei, adică firma furnizoare de prelucrare a metalului oferă asistență în inginerie tehnică și proiectare pentru clientul reprezentat de firma producătoare de automotoare. Mytelka (2001, p. 130–131) indică faptul că, în Europa, legăturile într-un singur sens dintre furnizori și clienți din anii 1980 s-au transformat în relații de colaborare reciproce în anii 1990. Această transformare este atribuită următorilor trei factori care afectează tipul de producție și natura competiției, o tendință care a început în anii 1970:

- (1) intensitatea sporită a cunoașterii producției;
- (2) viteza mărită cu care apar noi produse;
- (3) viteza sporită de difuziune a inovației. Mytelka susține faptul că globalizarea duce la fuziuni și achiziții, care reduc flexibilitatea firmei. Pentru a depăși această inerție, firmele stabilesc alianțe strategice (parteneriate și formațiuni de oligopol) și au ocazia să învețe prin aceste parteneriate. Zeller (2002) oferă o ilustrare a aranjamentelor de colaborare pentru schimbul de cunoștințe și tehnologie între firme de biotehnologie și farmaceutice, concurente inițial.

Contrar acestor aranjamente de colaborare, aranjamentele de cooperare duc deseori la economisiri externe, afectând poziția generală și poziția curbei costului, ajutând o firmă să își reducă costul mediu de producere la toate nivelele de producție. În general, firmele participă la acest tip de aranjamente pentru a-și reduce costurile de tranzacție. Un aranjament de cooperare este diferit față de unul de colaborare în sensul că informațiile referitoare la cercetare și dezvoltare, produs și procesul de inginerie tehnică etc., pot fi împărtășite între mai multe firme, datorită naturii non-exclusiviste a aranjamentelor, dar fiecare firmă lucrează separat. De exemplu, unele firme din districtele industriale italiene, așa cum este prezentat mai jos, împart costurile de pregătire sau au asociații de credit la care firmele respective pot apela pentru fonduri. Alte exemple includ intensificarea schimbului de informații (Sabel, 1993) și capacitatea de construire dintr-un sector (Kelly și Arora, 1996). Asheim și Isaksen (2002) arată cum industriile în două dintre cele trei regiuni norvegiene studiate de ei, și anume construcția de nave din Sunnamøre și sectorul electronicelor/micro-electronicelor din Jæren, prezintă o cooperare strânsă între firme. În ambele regiuni, cooperarea are loc atât în cadrul firmei/regiunii, cât și extern cu institute de cercetare tehnică din Norvegia sau internațional. Prin reducerea costurilor de tranzacție, cooperarea, ca tip de aranjament colectiv, ajută, de obicei, la reducerea costurilor pentru fiecare firmă care folosește informația/produsul.

În mod normal, atât colaborarea cât și cooperarea necesită timp și bani, determinând firma să măsoare costurile comparativ cu beneficiile. „Oportunitatea pentru câștig reciproc din cooperare apare atunci când câștigurile reieșite din cooperarea celui alt sunt mai mari decât costurile proprii cooperării”

(Axelrod, 1984, p. 173). În caz de fezabilitate, firmele pot compara beneficiile totale economice, politice și sociale și costurile alegerii unui comportament cooperativ *versus* unul de colaborare în favoarea unui comportament pur competitiv. Multe forțe care nu țin de piață joacă, de asemenea, un rol important pentru a determina succesul colaborării sau cooperării. Multe dintre acestea pot fi grupate sub conceptele de „încredere” și „învățare”, inclusiv învățare în cadrul firmelor și între acestea, regiuni și economii care învață.

Factori care favorizează apariția „celor 3 C” - proximitate, încredere și învățare -

În contextul globalizării curente și al erei producției flexibile *versus* perioadelor neproductive, managerii și muncitorii adeseori descoperă noi coduri de comportament și au nevoie să ia în considerare noi reguli de muncă, norme și multe alte diferențe în obiceiuri, legi și comportament. „Proximitatea”, „încrederea” și „învățarea” par a avea implicații importante atât pentru aranjamentele de colaborare cât și pentru cele de cooperare.

- Deseori, economiștii politici și geografii regionali subliniază importanța apropierii în spațiu pentru ca firmele din cadrul unei industrii să se dezvolte rapid. Printre alții, Gertler (1995) consideră că diferite etici ale muncii și „reguli de joc” sunt de obicei cele mai ușor de abordat dacă cei care colaborează sau cooperează provin din aceeași țară (regiune), din aceleași grupuri culturale, sociale, religioase sau politice. Este posibil ca în cadrul diferitelor sectoare diferite tipuri de proximitate să fie importante. De exemplu, Zeller (2002) prezintă tipurile de proximitate necesare în sectorul farmaceutic și cel al biotehnologiei, separându-le pe cele interne de cele externe. Această lucrare prezintă șase tipuri diferite de proximitate, care aparent afectează cel mai mult dezvoltarea industrială și cea regională: (1) fizică, (2) organizațională (interacțiunea, împărtășirea practicilor de la locul de muncă, *training*-ul), (3) culturală (limbă comună, moduri de comunicare, obiceiuri, convenții, norme sociale) (4) temporală (timpul care trece), (5) tehnologică (percepții împărtășite referitoare la tehnologie) și (6) electronică (forma și intensitatea comunicării dintre agenții economici)². Zeller (2002, p. 286) indică faptul că proximitățile de la 2 la 5 pot deveni substituate pentru proximitatea spațială care se află în continuă micșorare. Deoarece actorii vin din zone economice, politice și/sau sociale diferite în ceea ce privește tipurile de proximitate, interacțiunea eficientă ar putea fi obstrucționată, chiar dacă se presupune că producătorii aparțin aceleiași rețele de firme, așa cum este prezentat în paginile următoare.
- „Încrederea” este o componentă extrem de importantă a relațiilor colective (Teubal și alții, 1991; Sabel, 1992). Zeller (2002) subliniază necesitatea creării unor relații de colaborare. Probabil că încrederea este cea mai

necesară componentă, în cazul în care firmele colaborează; este mai puțin necesară dacă firmele cooperează; și este și mai puțin necesară dacă firmele concurează individual pe piață³. Baza pe care se poate construi încrederea între proprietarii firmelor, muncitori și alții se poate schimba cu timpul, evoluând de la o încredere „atribuită” între cei care provin din același grup social din cadrul unei regiuni, la încredere „câștigată” între cei din afara pieței globale (Schmitz, 1996).

- „Învățarea” reprezintă o altă caracteristică importantă pentru activitățile de colaborare și cooperare. Numeroși autori, ca de exemplu Asheim, 1996, 1998, argumentează faptul că are loc o schimbare calitativă majoră pe măsură ce economiile capitaliste tranzitează de la perioada contemporană lui Ford la perioada post-Ford, din moment ce studiul colectiv devine din ce în ce mai prezent la locul de muncă. Această învățare poate avea loc în cadrul firmei, între firme și/sau regional. Astfel, conceptul economiei aflată în proces de învățare al lui Lundvall-Johnson poate fi adaptat la conceptul regiunii aflată în proces de învățare al lui Asheim. În cadrul regiunii respective, firmele, guvernul local, instituțiile de învățământ și comunitatea lucrează toate împreună pentru a determina politicile de dezvoltare industrială și regională pentru regiune.

Câteodată, atât managerii cât și muncitorii au nevoie de pregătire specială cu privire la cum să lucreze împreună în medii în care se practică studiul colectiv. Analistii afirmă faptul că cea mai bună adoptare a tehnologiei de control numeric prin calculator are loc prin studiul între firme, iar dacă sursa inovațională este externă firmei, rețelele dintre sursele, ca de exemplu firme și instituții non-comerciale, reprezintă cea mai bună cale pentru a facilita transferul. Pregătirea adecvată poate fi dificil de implementat pentru cei care formulează politicile. Conform lui Glasmeier și Fuellhart (1996, p. 28), analistii nu au putut să aprecieze „ce tip de învățare are loc între spațiile geografice diferite și între configurații organizatorice diferite”.

Asheim (1998, p. 3) argumentează în mod elocvent faptul că regiunile în proces de învățare promovează inovația prin interconectarea parteneriatelor colective care cuprind activități din cadrul firmei cât și din afara acesteia. Toate acestea sunt definite ca fiind „coalitii de dezvoltare regională”. Aceste coalitii se schimbă de-a lungul timpului, pe măsură ce învățarea colectivă interactivă conduce la cooperare ca strategie de promovare a inovației în rândul rețelilor regionale (Layonick, 1993, p. 4). Porter (1990) consideră că pentru a menține un avantaj competitiv, firmele trebuie să inițieze în mod continuu inovații organizaționale și instituționale care promovează cooperarea și colaborarea. Conform lui Asheim (1998, p. 7), în Scandinavia, forma organizațională a regiunilor care învață este cea a unui grup de firme în care există grade înalte de participare a muncitorilor la procesul decizional al firmei, acest lucru ajutând la crearea loialității față de firma respectivă. Această formă de cooperare în cadrul firmei este susținută de cooperare dintre firme (care ia forma de rețele).

Astfel, activitățile de colaborare și/sau cooperare sunt modalități importante prin care o firmă își sporește poziția competitivă pe piață.

Rețele economice de firme/regiuni

Dacă trei sau mai multe firme colaborează sau cooperează, aproape întotdeauna acestea constituie o rețea formală sau informală.

Oamenii de știință studiază câteva tipuri diferite de rețele precum rețelele sociale și rețelele inovaționale. Totodată aceștia iau în discuție rețelele dintre firme, dintre informații, muncitori, organizații etc. Capitolul acesta ia în considerare mai ales rețelele dintre firme, scopul principal fiind acela de a vedea dacă rețelele respective diferă cumva de firmele care formează un colectiv prin colaborare sau cooperare și dacă rețelele sporesc avantajul competitiv al firmelor care colaborează sau cooperează⁴.

În ce fel diferă aceste rețele față de tipurile mai vechi de alianțe? Conform lui Hage și Alter (1997, p. 95) acestea diferă în patru feluri, și anume: (1) sarcinile de coordonare sunt mai complexe; (2) alianțele nu apar numai într-un sector, ci cuprind mai multe sectoare industriale; (3) o anumită firmă poate fi implicată în mai multe alianțe, precum asociații, pentru a produce și o alianță strategică pentru a stabili standarde naționale; și (4) apartenențele la alianțe sunt mai variate, de multe ori implicând un membru care supervizează impunerea acordurilor. Ar mai putea fi adăugată o a cincea diferență care indică faptul că în general rețelele între firme pot cuprinde atât regiuni cât și țări.

Ori colaborarea ori cooperarea pot fi îndeplinite de două sau mai multe firme sau pot fi parte dintr-o rețea de firme. Din multe puncte de vedere, ambele moduri de comportament încep să schimbe „regulile jocului” în ceea ce privește comportamentul economic competitiv, indiferent dacă o firmă aparține sau nu unei rețele. În paragraful referitor la colaborare și cooperare, s-a sugerat faptul că astfel de acțiuni colective îi determină pe analiști să aibă un alt unghi de abordare a modelului unei firme competitive ce operează izolat față de altele, iar dacă firma face parte dintr-o rețea, analiștii de asemenea trebuie să modifice și imaginea anterioară a firmei. Limitele de producție ale firmei care face parte dintr-o rețea pot fi extinse înapoi sau înainte de-a lungul fluxului de furnizori ai firmei și/sau peste spațiu. De exemplu, McCormick (1996a) dă ca exemplul cazul în care anterior o firmă producătoare de automobile din Detroit, USA, a proiectat și a produs o anumită piesă pentru vehicul, dar acum lucrează cu o firmă din Chicago care proiectează și produce piesele respective. Acesta este un exemplu de extindere a limitelor firmei atât de-a lungul fluxului furnizor cât și peste regiuni.

Ce se cunoaște de fapt despre formarea rețelelor? Când este mai probabil sau mai puțin probabil ca acestea să se formeze? Firmele stabilesc/se alătură unei rețele din mai multe motive. E posibil ca acestea să-și dorească să reducă incertitudinile tehnologice și cele legate de piață sau să participe pentru a

acumula cunoștințe care reduc costurile informaționale, ambele putând să îmbunătățească profiturile. Pe de altă parte, acestea se pot alătura unor rețele pentru a reduce riscul și incertitudinea, costurile variabile și costurile de investiții, care nu mai pot fi modificate. Așa cum s-a menționat mai sus, rețelele pot fi diferențiate datorită furnizorului pe termen lung și relațiilor cu clienții care au existat dintotdeauna.

Rețelele firmelor pot fi stabilite între firme din același sector, între firme aflate într-o regiune definită politic sau într-un județ industrial, între firme din aceeași țară sau din țări diferite, și/sau între muncitori, agenții publice sau grupuri non-profit.

Pentru a oferi asistență acestor rețele, US NIST a stabilit numeroase centre de manufacturare peste tot în Statele Unite ale Americii, pentru a ajuta firmele să obțină acces la tehnologie avansată, training, credit etc. (Sabel, 1996).

Firmele folosesc rețelele ca pe o modalitate de a-și extinde granițele spațiale și organizaționale. Acestea sunt în mare parte tot considerente economice. Deși în această lucrare nu poate fi vorba de o revizuire a numeroșilor factori sociali, culturali și politici aceste aspecte pot influența de asemenea firma să formeze sau să se alăture unei rețele, prin participarea la activități de colaborare sau de cooperare.

Din motive economice, politice sau sociale, nivelul de utilizare al rețelelor poate crește „în perioade cu probleme tehnologice, instituționale și de piață serioase”. Unele rețele de firme, precum companiile de prelucrare a metalului din Chicago, care au fost organizate sub forma de sindicat, există de ani de zile (McCormick, 1996b). Altele au fost organizate pentru prima oară, așa cum este parțial indicat într-o ediție a *Journal Industry Studies* (1995), referitoare la „Rețele de inovație: Estul întâlnește Vestul”.

Japonia este o țară binecunoscută pentru utilizarea rețelelor de firme, inclusiv *keiretsu*, formată prin intermediul relațiilor dintre manageri și alți funcționari din firmele industriale și instituțiile financiare japoneze. Multe dintre acestea există încă din anii 1950. Rețelele respective sunt antrenate în activități de colaborare despre care se spune că „reduc costurile și riscul, facilitează comunicarea, asigură încrederea și siguranța și oferă izolare față de competiția externă”. Există două tipuri de rețele *keiretsu*: cele orizontale, organizate între companiile mari și cele verticale, organizate între fiecare firmă mare de manufacturare și furnizorii și distribuitorii acesteia. Acestor rețele li s-a acordat credit, cum că, în trecut, ar fi permis firmelor japoneze să experimenteze riscul, profituri mici, asociații cu creștere mare, și anume cote marginale mici referitoare la risc, lipsa profitului sau a unor posibilități de creștere.

Se poate ca rețelele să se desființeze și/sau responsabilitatea lor poate fi redusă drastic mai ales, dar nu exclusiv, în cazurile în care o industrie sau sector se află în declin (Kelley și Arora, 1996, p. 21-22; McCormick, 1996b, Sabel,

1992) sau au probleme (Glasmeir și Fuellhart, 1996), din cauza a cel puțin trei motive, și anume:

- în primul rând este greu să stabilești rețele și este și mai greu să le menții. Acestea par mai greu de organizat decât s-a crezut la început, iar firmele se descurajează foarte repede sau își restricționează sever tipurile de informații care pot fi schimbate. În Michigan, de exemplu, Continuous Improvement User Groups (CIUG) s-au stabilit între firme care folosesc tehnologii de procesare comune de către Centrul de Tehnologie al Manufacturării Michigan, dar schimbul de informații este foarte limitat (Kelley și Arora, 1996, p. 21). În plus, tensiunile interne pot duce la dizolvarea rețelelor sau la o potențială situație de dizolvare a acestora. În anii 1940 de exemplu, în rețeaua de sindicate de prelucrare a metalului și proprietari de magazine, cele două grupuri au încetat să mai coopereze, și chiar a existat un conflict între proprietari ca grup (McCormick, 1996b, p. 140-185);
- în al doilea rând, firmele și-ar putea schimba practicile de producție care ar putea avea ca rezultat destrămarea alianțelor anterioare sau la formarea unor noi. Prin instaurarea unui magazin cu funcție doar de „show-room”, de exemplu, o firmă care se ocupă cu prelucrarea metalului sau de construirea motoarelor pentru automobile își rupe alianța cu mecanicii din magazinele contractate. Acest lucru s-a întâmplat în anii 1950 când fabricile de prelucrare a metalului și-au extins atelierele proprii, transferând munca de la micile magazine externe, contractate să producă instrumentele la comandă (McCormick, 1996b, p. 186-224);
- în cel de-al treilea rând, competiția poate să aibă un efect advers asupra rețelelor. Dacă industriile sunt în declin și sunt presate de concurență, se poate ca tentativele de cooperare între membrii rețelelor să eșueze atunci când firmele hotărăsc să efectueze reduceri de prețuri. Astfel de reduceri au avut un efect negativ asupra unei rețele furnizoare de automotoare din Pennsylvania, și de tâmplari de mobilă din Mississippi (Kelley și Arora, 1996, p. 22). Totodată, rețeaua de firme se poate dizolva tocmai din cauza aspectelor care le fac atractive, și anume din cauza faptului că pot deveni mult prea specializate și/sau dependente de anumite tehnologii sau procese care se învechesc și/sau devin demodate rapid (Glasmeier și Fuellhart, 1996, p. 19). Deseori, în astfel de cazuri, se pare că forțele concurențiale, care apar sub o formă sau alta, duc la o întrerupere a rețelei și a relațiilor de colaborare sau cooperare.

O modalitate de prevenire a disipării rețelei este aceea de a crea măsuri de „încredere”, deoarece, așa cum a fost specificat mai sus, încrederea este o componentă extrem de importantă a relațiilor colective (Teubal și alții, 1991; Sabel, 1992). În urma interacțiunilor recurente din cadrul rețelei, producătorii își dau seama care dintre participanți sunt demni de încredere și care nu. Uneori, această încredere poate fi subminată, așa cum arată Herrigel (1990, p. 403–

408) în cazul districtelor industriale din Germania în anii 1930, și de către Sabel în cazul industriei de oțelărie pentru tacâmuri Sheffield de pe la sfârșitul anilor 1800, al atelierelor de prelucrare a metalului din anii 1890, și al industriei panglicilor din mătase Saint-Etienne, din anii 1930. Încrederea reciprocă a producătorilor a scăzut ori din cauza perioadelor lungi de recesiune și violență (Germania și Saint-Etienne) sau în perioade în care așteptările au crescut rapid (Sheffield și Birmingham). Prevenirea acestei situații este cam greu de realizat.

În general, producătorii care colaborează sau cooperează respectă distribuțiile drepturilor de proprietate stabilite implicit sau explicit de către „normele de competiție” și totodată împărtășirea, obligațiile comportamentale și contractuale impuse de „normele de reciprocitate”. Normele de reciprocitate dau naștere la încredere între firmele care împărtășesc informații, sarcini de muncă și/sau furnizori și clienți; totuși, cerințele de reciprocitate în cazul unui aranjament furnizor-client poate reduce accesibilitatea firmelor din afara rețelei. Rețeaua de firme este o formă de „comunitate”, care are modalități de a aplica măsuri de represalii prin retragerea din acordul de reciprocitate și/sau prin impunerea de sancțiuni. Conform lui Sabel (1993, p. 46), „Cooperarea economică are ca rezultat inovația și dezvoltarea, drept urmare, (are loc) numai atunci când rețelele nu sunt nici subpopulate și nici suprapopulate”.

În ansamblu, informațiile disponibile referitoare la beneficiile și costurile asociate cu apartenența la o rețea de firme sunt insuficiente, cauzele pentru care unele rețele sunt tranzitive, iar altele permanente, și factorii care determină rețelele să depășească limitele spațiale, politice și/sau sociale. Atât colaborarea cât și cooperarea, adică rețelele de firme, par să fie contrare unor anumite instincte competitive ale pieței, dar capitolul de față a prezentat modalități în care acestea pot fi văzute, în multe cazuri pentru a fi preluate cu scopul de a spori avantajul competitiv al firmei.

Relația dintre cele trei tipuri de comportament, având aici denumirea de triunghiul instabil al „celor 3 C”, solicită un studiu teoretic și empiric mai intens. Caracteristicile rudimentare ale triunghiului în cauză sunt evidențiate în literatura din perioadele de restructurare, iar acest capitol le examinează în detaliu.

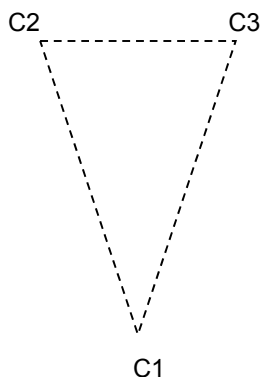
Operațiunea de restructurare industrială în evoluția rețelelor de firme/regiuni

În anii 1980, mulți analiști au început să studieze modul în care era implementată restructurarea industrială prin schimbări efectuate în organizația industrială. Aceste schimbări au ajuns să fie cunoscute sub denumirea de „manufacturare flexibilă”. Sabel a făcut ca acest subiect să fie foarte cunoscut împreună cu modelele lui combinate de inovație tehnologică și stabilitate a pieței. Alții (ca de exemplu, Amin și Robbins, 1990; Gertler, 1988; Harrison, 1992, 1994; Hirst) au ridicat întrebări referitoare la care ar fi principalul factor din spatele restructurării respective și/sau dacă toate firmele de manufacturare

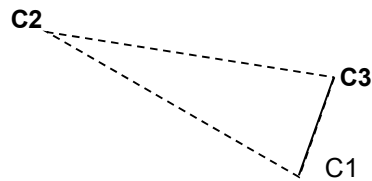
folosesc procese care ajută la dezvoltarea firmelor mici mai degrabă decât a celor mari și/sau ce rol joacă o anumită regiune în cadrul restructurării.

Prin utilizarea unuia dintre cele trei modele, capitolul de față va demonstra modul în care oamenii de știință au analizat granițele între colaborare, cooperare și/sau competiție pentru a determina apariția „succesului” în organizarea industrială a firmelor: (1) firmele mici care inovează, cooperează și formează anumite regiuni – modelul italian; (2) firme competitive care practică metoda de producție *Just-in-Time* (JIT), cu relația de colaborare între clientul mare și furnizorul mic – modelul japonez; și (3) firmele mari, în special cele multinaționale, firme care se angajează în activități de colaborare globală – modelul Global. De asemenea, rețelele și granițele spațiale joacă un rol major în cazul unora dintre studii. Se va explica modul în care cele trei seturi de analiști diferă în funcție de relațiile dintre competiție, colaborare și cooperare, și accentul lor asupra rolului pe care îl au regiunile în cadrul acestor relații. S-a ajuns la concluzia că nici unul dintre modele nu a redat în mod adecvat întregul proces de restructurare industrială/regională, care probabil că a contribuit la apariția unora dintre modelele mai recente ale regiunilor de învățare.

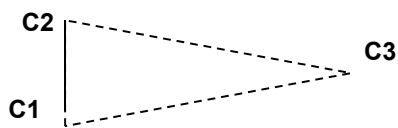
Care este modalitatea prin care oamenii de știință abordează competiția, colaborare, cooperarea, rețelele, și schimbările survenite în granițele regionale și organizaționale? Punctele de vedere alternative sunt prezentate în figura nr. 2, prin ilustrarea unui triunghi instabil pentru fiecare dintre modele. Pentru analiștii care susțin modelul pur competitiv, activitățile de colaborare și de cooperare nu sunt de obicei considerate ca fiind parte din comportamentul firmei. Astfel că, liniile pentru acest triunghi sunt punctate.

Modelul perfect competitiv

Modelul italian

Modelul japonez

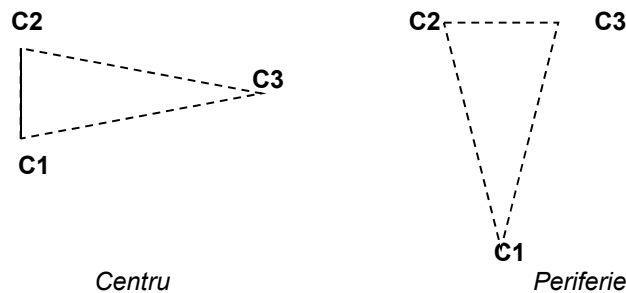

Figura nr. 2. Triunghiul instabil al „celor 3 C”

Succesul firmelor mici și cooperarea: modelul italian

Unii dintre analiștii restructurării s-au concentrat pe succesul firmelor mici care se grupează în anumite regiuni și prosperă într-un mediu inovațional în care se practică cooperarea. Aceștia sunt considerați ca reprezentând „modelul italian” datorită faptului că multe dintre studiile de la început au fost efectuate în Italia. Cum se face că acest succes a fost identificat de acești oameni de știință în cazul firmelor mici, cu activități de cooperare și cu anumite regiuni? Multe dintre firmele analizate aveau următoarele caracteristici:

- de cele mai multe ori acestea erau firme bazate pe meșteșugărie cu echipament flexibil multifuncțional, procese de producție bazate pe muncă

intensivă, produse constante și procese de inovație, și, cu o importanță similară pentru acest studiu, firmele au creat organizații specializate, cooperante, regionale pentru a împărți costurile de producție. Deși aceasta este o descriere idealizată, principala caracteristică pentru o regiune prosperă în acest model este o rețea spațială de firme care ajută la protejarea și menținerea unui spirit inovativ și cooperativ în cadrul granițelor geografice ale unui district industrial. De fapt, Alfred Marshall este primul analist care a folosit termenul de „district industrial”.

În așa-zisa a Treia Italie, termen folosit încă de la sfârșitul anilor 1970 pentru a face referire la regiunile din centrul/nord-estul țării, industriile de la începutul anilor 1960 creșteau mult mai repede decât cele din Piedmont și Lombardia de Nord și decât cele din Sud (Sabel, 1989). Dat fiind faptul că Nordul reprezenta baza industrială tradițională în Italia, această descoperire i-a surprins pe analiști. Se pare că până la sfârșitul anilor 1980, oamenii de știință italieni au ajuns la concluzia că cea de-a Treia Italie era într-un proces de transformare. Rămâne de văzut dacă acest lucru va duce la dispariția acesteia sau la formarea unei noi regiuni înfloritoare.

Același tip de grupare a firmelor mici a fost descoperit în Silicon Valley din California, USA, cu toate că unii analiști critică această ilustrare realizată de Saxenian cu privire la firmele din Silicon Valley. În plus, o astfel de grupare a fost raportată la zone din Franța, Germania, Spania și din alte părți, indicând faptul că districtul industrial nu este un fenomen izolat. Firmele mici par să se grupeze și să prospere în fiecare mediu. Districtul industrial se transformă în regiune; drept urmare, are granițe spațiale, și devine o entitate recunoscută în lumea economică cam la fel cum o provincie sau un stat sunt recunoscute ca fiind o regiune în lumea politică (Sabel, 1989).

Ce factor determină prosperitatea acestor firme? Unii analiști susțin că inovația este importantă și este parțial responsabilă pentru dezvoltarea și supraviețuirea firmelor în aceste regiuni. Saxenian (1994) prezintă un exemplu prin realizarea unei comparații între aspectele inovative și cele cooperative ale firmelor din Silicon Valley având procesul decizional, ierarhic, centralizat de-a lungul Străzii 128 din Massachusetts. Firmele din ambele regiuni au început să producă electronice: semi-conductori (anii 1960) și chipuri (anii 1970) în Silicon Valley, și tranzistori și alte dispozitive (anii 1960) și microcalculatoare (la sfârșitul anilor 1970), pe Ruta 128, dar, în conformitate cu Saxenian (1994), firmele din Silicon Valley au început să domine câmpul de activitate al semiconductoarelor și totodată au preluat conducerea în producerea stațiilor de lucru și a calculatoarelor – rezultat parțial al aranjamentelor de cooperare pe care le-au stabilit.

Gertler (1993, 1995) oferă un alt exemplu prin examinarea restructurării unor anumite sectoare inovative, precum producătorii de mașinării cu tehnologii avansate, pentru a determina factorii ce duc la crearea de relații de succes între producătorii și utilizatorii acestor mașinării, susținând faptul că acestea sunt

sporite de către cele trei tipuri de proximitate menționate mai sus. Gertler a descoperit faptul că lipsa oricăruia dintre cele trei tipuri de proximitate duce la reducerea eficacității acestei interacțiuni. Conform lui Gertler, chiar și marile întreprinderi simt nevoia de apropiere, aceasta referindu-se nu numai la distanță, ci și la organizații și cultură. De curând, Fritsch (2001, p. 297), care examinează o listă vastă a firmelor de manufacturare germane în trei regiuni, a ajuns la concluzia că proximitatea spațială mărește cooperarea între firme și le ajută să obțină fonduri publice pentru instituțiile de cercetare.

Alți oameni de știință pun în discuție faptul că o rețea de inovatori este necesară pentru a asigura succesul acestor districte industriale. Această rețea poate ajuta la reducerea costurilor de tranzacție, poate cultiva studiul colectiv, poate conecta inovația la piață, poate depăși greșeli în crearea pieței pentru serviciile tehnologice, stabilește norme sociale și standarde pentru noua piață și generează încredere (Teubal și alții, 1991; Sabel, 1992). În schimb, inovația continuă, caracterul oportun și dezvoltarea rapidă a produsului solicită cooperarea între firme (Saxenian, 1994).

Inovația reprezintă doar un aspect. Pentru a concura în mod eficace, firmele trebuie să coopereze ca să satisfacă cererile pieței. De exemplu, firmele din Silicon Valley, formează o rețea regională unde există învățare colectivă, rețele sociale dense, piețe deschise ale muncii, prezentând comunicări de amploare semnificativă între departamentele firmei și cu furnizorii externi, sindicate și universități (Saxenian, 1994). Aceste practici au facilitat firmelor din Silicon Valley capturarea economiilor de scală și menținerea unei perspective simultane mai degrabă la nivelul de district decât în cadrul unei firme individuale. Autorul aici de față sprijină punctul de vedere al lui Sabel (1993) și Saxenian (1994) referitor la faptul că un punct-cheie este cooperarea, deoarece permite firmelor să reducă costurile de tranzacție prin împărțirea cercetărilor și dezvoltării și prin câștigarea accesului la credit, *training* etc. Acest lucru reduce costurile de tranzacție ale fiecărei firme în parte, care în caz contrar nu ar avea acces la servicii pentru prețuri atât de mici.

Figura nr. 2 ilustrează un triunghi instabil pentru modelul italian, deoarece se presupune că cooperarea între firmele mici are loc pentru a spori poziția competitivă a firmei, între cooperare și competiție existând o legătură scurtă. Pot exista și aranjamente de colaborare, dar acestea au o influență mai mică asupra comportamentului concurențial al firmelor.

Succesul firmelor mici și colaborarea: modelul japonez

Capitolul de față prezintă analiza unor oameni de știință referitoare la succesul metodei de producție JIT și firmele competitive din cadrul modelului japonez. Aceștia (de exemplu Aoki, 1990; Dore, 1986; Imai și Komya, 1994; Odagiri, 1992) au fost conștienți de tranzițiile importante care au avut loc în organizația industrială a firmelor în timpul anilor 1980. Datorită studiilor lor, mai

ales a celor referitoare la firmele japoneze, au fost identificate unele caracteristici importante ale organizației industriale:

- firmele mari practică *outsourcing*-ul la firmele mai mici prin intermediul contractelor pe termen lung, care oferă un mecanism de colaborare pentru împărțirea riscului.

Aceste relații pe termen lung reduc costurile de adaptare și de tranzacție și sporesc eficiența cu care se transmite informația de la firma cea mare la cea mică. Firmele mici se grupează în apropierea celor mari pentru a permite practicarea metodei de producție JIT, și prin asumarea unor riscuri mai mari datorită gradului mare de diversificare și capacitate de finanțare, firma care își asumă riscuri are profituri mai mari. În plus, există un control relativ al proprietarilor asupra muncii, iar influența culturală japoneză este semnificativă. Acești analiști se ocupă de regiuni doar în mod implicit, în lucrările lor;

- stabilirea cercurilor de calitate sau echipe de lucru reprezintă una dintre metodele timpurii menționate de către Sabel (1993, p. 14–15) ca fiind o modalitate pentru firmele japoneze să atragă muncitorii și să organizeze propriile lor mijloace de colaborare cu furnizorii externi și de coordonare a celorlalte funcții logistice. De asemenea, Sabel (1993, p. 26) pretinde că în Japonia, programele comune sunt evidențiate prin crearea unor interese mutuale de durată și prin construirea mijloacelor de încurajare a reciprocității;
- complexitatea sistemului de producție japonez i-a determinat pe unii cercetători să se întrebe dacă nu cumva acesta este un sistem capitalist și competitiv. Komiya (1994) susține că din cauza variatelor mecanisme de suport colectiv, sistemul de organizație industrială din Japonia nu poate fi considerat ca fiind unul „capitalist”. Mulți factori culturali și sociali, precum siguranța creată de angajarea pe termen lung și dorința pentru egalitate socială, aduc un plus de stabilitate în viața muncitorilor, un aspect care nu apare în mediile pur competitive (Dore, 1973)⁷, deși parte din siguranța unui loc de muncă începe să dispară (Odagiri, 1992). De asemenea, câțiva oameni de știință (Glasmeir și Fuellhart, 1996) menționează faptul că dependența care apare între furnizori și clienți, datorită achizițiilor comune de echipamente, design mutual etc., ar putea să funcționeze împotriva selectării celui mai bun furnizor;
- alții susțin că sistemul din Japonia este „capitalist” și competitiv, bazându-se pe faptul că competiția domină chiar și la nivelul de atelier, există control extensiv între cei care asigură suport financiar și angajați (Aoki 1990), stilul tradițional japonez de management este desființat și există o creștere a achiziționărilor fără contract, inclusiv de la furnizori străini (Odagiri 1992);
- această formă nouă de competiție, introdusă de către sistemul japonez, rezultă din mai mulți factori non-economiici. Aceștia includ norme culturale comune, relații de încredere între manageri și angajați permanenți;

tehnologii JIT; eficiența proceselor (măsurate prin factori de procesare ai timpului); încorporarea socială a tehnologiei (bazată pe modul în care învățarea tehnologică și organizațională sunt incluse în mașinărie); și rețele descentralizate ale furnizorilor, cuprinzând mai ales firme mici și mijlocii. Schonberger (1994) susține că și controlul managerilor asupra timpului și spațiului joacă un rol important în formarea noilor concurenți;

- caracteristici adiționale ale modelului japonez sunt reprezentate de către cantitatea mare de subcontractări dintre firmele de manufacturare mari și mici, formarea de complexe regionale, rolul important pe care îl joacă statul⁸ și diviziunea socială a muncii (Glasmeier). În cele din urmă, câțiva alți oameni de știință japonezi, în domeniul transformării (Samuels, 1987), susțin că, datorită importanței crescânde a tehnologiei informației, vor fi necesare alternative la piețele și ierarhiile propuse de către Williamson (1975).

În figura nr. 2, modelul japonez pare a fi aproximativ o reflecție în oglindă a modelului italian, legătura cea mai apropiată fiind între colaborare și competiție. Colaborarea apare sub formă de acorduri contractuale între firme mari și mici și între firmă și angajații săi. În timp ce analiștii modelului italian pun accent pe rolul important jucat de către districtul industrial ca regiune, relațiile spațiale sunt de cele mai multe ori neglijate de către cei ce studiază modelul japonez, deși, părțile contractante pot proveni din regiuni diferite.

Succesul firmelor mari transnaționale și colaborarea: modelul global

Capitolul de față se referă la cea de-a treia formă de restructurare folosind termenul de „model global” deoarece, la începuturile activității lor, autorii contemporani au studiat succesul corporațiilor multinaționale în perioada de după Ford (de exemplu, Amin și Robbins, 1990; Gereffi, 1994; Harrison, 1994; Schonberger, 1991). Acești autori au căzut de acord asupra faptului că are loc restructurarea și că flexibilitatea este încorporată în procesele de producție și distribuire, dar susțin că mulți dintre analiștii restructurării dau prea multă importanță rolului pe care îl au firmele mici. Pentru ca specializarea flexibilă să prospere, analiștii modelului global susțin faptul că rețelele între firmele de toate mărimile sunt vitale.

Cum văd acești oameni de știință restructurarea în modelul global? Aceștia argumentează faptul că firmele multinaționale participă la o internaționalizare sporită a capitalului, la o integrare mult mai eficace a membrilor din conducere, la un control mai mare asupra piețelor și finanțelor, împingând riscurile și costurile totodată de-a lungul lanțului de furnizori trecând peste bariere spațiale și organizaționale, la furnizori mai mici. Totodată, aceștia menționează faptul că multinaționalele au nevoie de sprijin atât din partea

sectorului public cât și din partea sectorului privat pentru a stabili aranjamente de colaborare.

Un predecesor important al acestei perspective globale este constituit de către activitatea efectuată de către Chandler (1977) cu privire la creșterea numărului de firme mari. Despre acestea Chandler spune că procesul de dezvoltare a poziției competitive dominante a fost ajutat de către crearea unei organizări ierarhice a firmei, de către prezența managerilor care au supravegheat întregul lanț de furnizare de la furnizorul de materie primă până la cel din urmă consumator și abilitatea de a folosi aceste atribute și managementul științific pentru a realiza economie de timp.

Care sunt metodele pe care o firmă mare le aplică pentru a adopta tehnici de producție mai flexibile și pentru a prospera? Harrison (1994, p. 9-10) sugerează patru astfel de metode. În primul rând, acestea reduc atât numărul de activități cât și numărul de angajați astfel reducând costurile. În al doilea rând, acestea segmentează angajații rămași ținând muncitorii centrali la sediu și implicându-i în procesul de colaborare pentru elaborarea deciziilor și alocându-i pe ceilalți părților extreme ale companiei. În cel de-al treilea rând, acestea stabilesc relații atât în cadrul propriei companii cât și cu alte corporații obținând astfel informații de ultimă oră. În cele din urmă, managerii folosesc calculatoarele din ce în ce mai mult atât pentru manufacturare cât și pentru managementul sistemelor de informații cu scopul de a-și coordona și monitoriza activitățile și angajații și pentru a spori flexibilitatea producției și a marketingului.

Ce rol joacă regiunile? Asta în cazul în care joacă vreun rol... Mulți dintre analiștii modelului global se referă la regiuni ținând cont de modul în care corporațiile dezvoltă o rețea a firmelor furnizor/client de-a lungul spațiului și alocă angajați principali centrelor urbane și angajați periferici zonelor de suburbie. Ettlinger (1992), de exemplu, investighează modul în care organizațiile corporative afectează geografia regională prin gruparea în anumite locații. De asemenea, Gereffi (1994) a dezvoltat un cadru global al lanțului de comodități, studiind în mod special segmentele lanțului, din regiunea centrală, unde se află firmele inovative la regiunile periferice unde se află firmele cu costuri mici și care angajează muncitori slab pregătiți. Gereffi nu a studiat rețelele dintre firmele situate într-o regiune, ci rețeaua marilor firme multinaționale și a clienților acestora peste granițele politice deci și regionale. Conform lui Gereffi, acești mari producători controlează lanțul de furnizare.

Astfel, majoritatea analiștilor globali nu au contestat adoptarea tehnicilor de manufacturare flexibile în rândul micilor producători, dar au susținut totodată și că marile firme transnaționale au descoperit metode de a deveni flexibile.

Companiile mari domină multe dintre cele mici, colaborarea având loc numai între managerii și muncitorii din zona centrală. Muncitorii de la periferie nu sunt incluși în această rețea de colaborare, ci sunt controlați, de către firmă, la centru.

În figura nr. 2, modelul global are două triunghiuri instabile. Primul este ca cel al modelului japonez, cu o legătură apropiată între colaborare și competiție, în acest caz reprezentând aranjamentul între manageri și angajați din zona centrală. Cel de-al doilea triunghi pentru modelul global reprezintă comportamentul firmelor aflate în regiunile periferice. Este asemănător celui din modelul competitiv, în care nici colaborarea și nici cooperarea nu au loc într-o prea mare măsură. Drept urmare, analiștii modelelor de mai sus tind să aibă viziuni diferite referitor la regiuni, „cei 3 C” (competiție, colaborare și cooperare) și rețele (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1. Modele alternative de restructurare industrială/regională

<i>Caracteristică</i>	<i>Succesul firmelor mici, modelul italian</i>	<i>Succesul firmelor competitive, modelul japonez</i>	<i>Succesul marilor firme multinaționale, modelul global</i>
Competiție	Desconsiderată în favoarea cooperării.	Predomină chiar și la nivelul magazinelor. Doar unele contracte sunt pe termen lung. Control asupra timpului și spațiului; foarte competitiv pe piața globală.	Forța motoare a firmelor globale. Monitorizarea (controlul) întregului flux de furnizare a furnizorilor mari și mici.
Colaborare	Muncă comună limitată pe proiect, dar cu potențial.	Contracte pe termen-lung între firme mari și mici.	În esență, după reduceri, apar colaborări între angajator și angajat. Ar putea exista și forme limitate.
Cooperare	Formă de comportament predominantă. Proces constant de inovare a produselor. Organizații regionale: uniuni de credit, pregătire pentru cercetare și dezvoltare și dispersia informației.	Ar putea exista niște forme limitate.	
Rețele	Au loc în cazul firmelor mici din cadrul unui județ industrial.	Nu sunt scoase în evidență, dar există. Firmele mici se grupează în apropierea firmelor mari pentru a realiza sistemul <i>Just-in-Time</i> pentru minimizarea stocurilor și pentru a împărtăși informație.	Importante pentru firmele de toate mărimile.

Caracteristică	Succesul firmelor mici, modelul italian	Succesul firmelor competitive, modelul japonez	Succesul marilor firme multinaționale, modelul global
Regional	Județele industriale ca regiune sunt la fel de importante ca și regiunile determinate politic. Rețelele operează în cadrul acestor „regiuni”. Identitate regională puternică.	Grupuri de firme mari și mici. Influența guvernului în luarea deciziilor, dar fără ca regiunea să aibă vreun rol anume.	Regiunile centrale au inovatori și colaboratori. Regiunile de la periferie au firme cu costuri joase, care angajează muncitori slab pregătiți, pentru un salariu mic. Rețelele depășesc granițele spațiale.

Sursa: Karen R. Polenske, „*Competition, Collaboration and Cooperation: An Uneasy Triangle in Networks of Firms and Regions*”, în: *Regional Studies*, Vol. 38/9, pp. 1029–1043, December 2004.

Oamenii de știință italieni susțin faptul că firmele mici se grupează pentru a beneficia de localizare și economii sociale, formând districte industriale, adică regiuni. Firmele din regiune stabilesc o rețea și cooperează cu alte firme din cadrul grupării, dezvoltând relații bazate pe încredere; în cursul procesului, acestea creează atât noi limite interne organizaționale în cadrul districtului cât și noi limite spațiale. Pentru acești analiști, regiunea și rețeaua sunt definite de către districtul industrial, care este compus din firme mici, deseori având ca obiect de activitate principal meșteșugurile, care folosesc forme variate de comportament cooperativ pentru a crea o competiție eficientă.

Opus acestor păreri, oamenii de știință japonezi subliniază importanța competiției între firme și aranjamentele contractuale ale firmelor mari și mici, indiferent de locație. Aceste aranjamente pot fi considerate forme de colaborare. Firmele mici trebuie să fie în stare să ofere furnizare *Just-in-Time*.

Pentru analiștii japonezi, limitele spațiale par a nu fi luate în serios, în timp ce limita organizațională depășește structura internă a firmei mari pentru a stabili contracte cu firmele mici. Rețeaua de colaborare a firmelor furnizor–client poate să depășească granițele regionale, dar acest aspect nu este analizat în mod explicit.

În ceea ce îi privește pe oamenii de știință ai restructurării globale, centrul și periferia devin forma regională. Aceștia văd firmele mari ca fiind cele ce conduc comportamentul competitiv din locațiile dispersate ale centrului în întreaga lume și care au controlul asupra firmelor mici. Rețelele se formează în cadrul mării corporații, între firmele mari, și între firmele mari și cele mici, mai ales prin lanțul de furnizare, care depășesc granițele spațiale pe măsură ce se extind la nivel global. Colaborarea este realizată de către managerii și muncitorii din centru, dar în mod obișnuit nu are loc la periferie. Granița organizațională se

extinde de-a lungul lanțului de furnizare, producătorul mare fiind cel ce controlează piața.

Astfel, fiecare dintre cele trei grupuri de analiști ai restructurării punctează interrelaționări diferite (figura nr. 2) între competitivitate, colaborare și/sau cooperare. În plus, rolul regiunilor variază în rândul celor trei grupuri de analiști. Regiunile au un rol important pentru analiștii italieni, în sensul că districtul industrial ajută la definirea regiunii. La cealaltă extremă, regiunea în care este amplasată firma nu pare să conteze pentru analiștii japonezi. În ceea ce îl privește pe analistul global, regiunile sunt centrul și periferia, care formează începutul și sfârșitul lanțului de furnizare. Relația triunghiulară instabilă se schimbă pentru fiecare caz de restructurare industrială/ regională, și pentru fiecare, schimbarea are loc cu timpul.

Concluzii

Prezentul capitol scoate în evidență faptul că legăturile dintre „cei 3 C” se pot schimba de la un sector la altul, de-a lungul timpului, spațiului și în funcție de entitatea organizațională, inclusiv între diferitele tipuri de rețele. În ceea ce privește cele trei modele de restructurare s-a ajuns la concluzia că nici unul dintre acestea nu este suficient de general de unul singur pentru a acoperi toate aspectele legate de restructurarea industrială și regională. Prin diferențierea între relațiile de colaborare și cooperare, se arată modul în care analiștii industriali și regionali folosesc ambele tipuri de comportament pentru a intensifica rolul celui de-al treilea tip de comportament, și anume competiția.

În lumea globală de astăzi, cei care emit politicile și înțeleg diferența dintre aceste trei tipuri de comportament ar trebui să poată concepe politici industriale și regionale relevante pentru a ajuta firmele să concureze pe piața globală. Aceste politici ar putea fi unele care ajută firmele să depășească constrângerile impuse de către competiție facilitând pentru firme modul de stabilire al regulilor de reciprocitate pentru schimbul de informație, pentru a schimba metodele de producție și pentru adoptarea noilor tehnologii și/sau să dezvolte relații de cooperare sau colaborare peste granițele spațiale, organizaționale și de muncă.

S-a indicat că dacă o firmă efectuează activități de colaborare sau cooperare este posibil ca aceasta să realizeze o scădere a costurilor și o creștere a producției interne și externe și să își intensifice poziția competitivă, dar se poate ca scăderea costurilor să nu fie motivul principal pentru care o firmă formează astfel de relații. Alte motive ar putea fi acelea că dorește să își sporească accesul la piață și controlul asupra pieței sau să își mențină contactele regionale.

Lucrarea lui Polenske, la care s-a făcut referire în acest capitol, a fost începută spre sfârșitul erei de restructurare de la mijlocul anilor 1990, fiind concepută ca o modalitate de înțelegere a modelelor de restructurare, dar în prezent autorul (2003) o consideră ca fiind nu numai o reflecție asupra trecutului,

dar și ca o cale de privi în viitor. În prezent, analiștii nu mai pun accentul pe restructurare, ci privesc în viitor și discută rolul pe care l-ar putea juca regiunile de învățare sau rețelele și alte tipuri de noi relații, ale lui Lundvall și Johnson (1994), în dezvoltarea industrială și regională. Amsden (2001) susține că țările pe care le-a examinat au avut un model economic neortodox guvernat de un mecanism de control inovativ. Totodată, Amsden (2001, p. 11) spune că dezvoltarea acestor țări se datorează în principal faptului că au avut mecanismul de control „potrivit” și nu neapărat faptului că au găsit prețurile „potrivite”.

În ciuda faptului că Amsden nu menționează în mod explicit relațiile de colaborare sau cooperare și având în vedere Cea de-a Treia Italie, Silicon Valley, precum și alte regiuni prospere, este posibil ca stabilirea unor astfel de relații în țară sau între țări să le fi ajutat să concureze cu succes.

Poate că ar fi necesară o testare empirică a ideilor prezentate aici, dar depășește cu mult scopul acestui studiu. În plus, pe lângă testele empirice, este necesară destul de multă muncă teoretică pentru a înțelege forțele fundamentale economice, politice, sociale și psihologice care creează „cei 3 C” ca moduri de comportament și interacțiunea lor în cadrul și în afara rețelelor de firme și regiuni. Procesul de restructurare, așa cum a fost cunoscut în anii 1990 s-a schimbat. Astfel se pune întrebarea cum vor fi afectate în viitor relațiile de competitivitate, de colaborare și/sau cooperare? Încă nu există niște răspunsuri precise. Firmele și regiunile pot găsi politici potențiale care să intensifice relațiile dintre competiție, colaborare și cooperare, astfel stabilizând triumghiul instabil al „celor 3 C”.

Capitolul II

ANALIZA SPECIALIZĂRII SECTORIALE A ECONOMIEI JUDEȚELOR ÎN CADRUL REGIUNILOR DE DEZVOLTARE

1. Structura sectorială a populației ocupate

Competitivitatea regională este definită de regulă, drept capacitatea de a produce bunuri și servicii care satisfac cerințele pieței interne și externe, în condițiile menținerii unui nivel ridicat și durabil al dezvoltării economice și sociale.

Pentru a evidenția care sunt sectoarele productive în care regiunea sau județele sunt mai specializate, se impune o analiză a compoziției structurale a gradului de ocupare a forței de muncă, în interiorul acestor entități teritoriale.

Regiunea NORD-EST

(Bacău, Botoșani, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui)

Regiunea NORD-EST se confruntă cu mari dificultăți pe plan economic, cu implicații complexe asupra forței de muncă. Astfel, populația ocupată este orientată în proporție de 42,4% spre agricultură și silvicultură, 36,6% în sectorul serviciilor și, numai 21,0% lucrează în industrie. Această structurare a forței de muncă ocupate se regăsește în patru din cele șase județe componente, fiind diferențiate de mărimea proporțiilor:

- valori superioare în agricultură și silvicultură (Botoșani: 52,5%; Vaslui: 51,7%; Neamț: 45,1% și Suceava 47,7%);
- valori mai mici sau egale cu media regională în industrie (Botoșani: 16,5%; Suceava: 18,4%; Neamț: 20,1%; Vaslui: 21,0%);
- valori inferioare mediei în domeniul serviciilor (Botoșani: 31%; Neamț: 34,8%; Suceava: 33,9%; Vaslui: 27,3%).

Județele Bacău și Iași se distanțează prin ponderile superioare pe care le dețin în industrie și servicii.

Conform "indicatorului de specializare", calculat pe baza structurii populației ocupate, se poate aprecia că numai economia județului Bacău este "specializată" cu prioritate în sectorul industrial (131,0%) și, în măsură mai mică, în cel al serviciilor (111,7%).

Județul Iași deține cel mai mare coeficient de specializare în domeniul serviciilor (120,8%).

Regiunea SUD-EST

(Brăila, Buzău, Constanța, Galați, Tulcea, Vrancea)

Economia regiunii este eterogenă, fiind alcătuită din județe ce aparțin geografic unor provincii foarte diferite din punct de vedere economic, social și cultural (Moldova, Muntenia, Dobrogea).

Pe ansamblu, populația ocupată a regiunii se regăsește în cea mai mare parte în sectorul serviciilor (42,4%). În agricultură și silvicultură au un procent important 35,3%, iar în industrie 22,3%.

La nivelul județelor, această structurare a forței de muncă o au Constanța și Galați. În acest caz se remarcă județul Constanța, cu cea mai mare proporție în servicii (57,5%) și cele mai mici valori în industrie (18,2%) și agricultură (24,3%).

Județul Brăila se departajează în regiune prin numărul mare al persoanelor ocupate în industrie (29,6%).

În restul județelor – Buzău, Tulcea și Vrancea – agricultura și silvicultura atrag forța de muncă în proporții cuprinse între 40,4% și 47,8%, în detrimentul activităților din servicii. De menționat faptul că procentul celor care lucrează în industria județului Buzău și Tulcea depășește media regională.

Coeficientul de specializare sectorială a județelor din Regiunea SUD-EST indică o orientare a populației ocupate, cu preponderență, spre:

- agricultură și silvicultură în Buzău (125,2%), Tulcea (114,4%), Vrancea (135,4%);
- industrie, în: Brăila (132,7%), Galați (107,6%), Tulcea (107,2%);
- servicii, în: Constanța (135,6%), Galați (103,5%).

Regiunea SUD-MUNTENIA

(Argeș, Călărași, Dâmbovița, Giurgiu, Ialomița, Prahova, Teleorman)

Județele din componența Regiunii SUD-MUNTENIA sunt divizate în două sub-regiuni:

- subregiunea SUD este formată din județele Călărași, Giurgiu, Ialomița și Teleorman ramura economică predominantă fiind agricultura. În consecință, mai mult de jumătate din forța de muncă totală, din cele patru județe, este ocupată în activitățile agricole. Acest aspect este mai accentuat în Giurgiu și Teleorman unde se înregistrează cele mai mari ponderi, comparativ cu celelalte județe ale țării (57,7%, respectiv 58,8%);
- subregiunea NORD cuprinde județele Argeș, Dâmbovița și Prahova, unde ponderea industriei este ridicată, atrăgând forța de muncă în proporții care depășesc media țării: Argeș 32,2%, Prahova 32,7%, Dâmbovița 26%.

Și în sectorul serviciilor tot cele trei județe se remarcă prin ponderi superioare mediei regionale, ale populației ocupate, și în special județul Prahova (42,9%), la care se adaugă Argeș (37,7%) și Dâmbovița (36,0%).

Regiunea SUD-VEST OLTENIA

(Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Vâlcea)

Pe ansamblu, Regiunea SUD-VEST OLTENIA are cea mai mare pondere a populației ocupate în agricultură (alături de NORD-EST), în comparație cu celelalte regiuni de dezvoltare, respectiv 42,1% din totalul populației ocupate. La nivelul județelor această medie este depășită de Dolj (44,2%), Mehedinți (48,4%) și Olt (49,5%), valori care le conferă un nivel superior de specializare în sectorul agricol.

În industrie se departajează județul Gorj cu o medie a populației ocupate de 31,4% superioară atât nivelului regional (22,3%) cât și național (24,9%).

Sectorul serviciilor atrage forța de muncă, în proporții mai semnificative, în județele Vâlcea (39,6%), Gorj (109,3%) și Dolj (103,7%).

Regiunea VEST

(Arad, Caraș-Severin, Hunedoara, Timiș)

În județele Regiunii VEST populația ocupată este repartizată în proporții relativ apropiate, pe cele trei sectoare de activitate. Astfel, ponderea principală o deține sectorul serviciilor, cu valori cuprinse între 43,1% și 45,5%. La polul opus agricultura și silvicultura dețin între 23,2% și 25,5%, iar industria, între 29,6% și 33,7%.

De la această regulă face excepție județul Caraș-Severin cu cea mai numeroasă populație ocupată în agricultură (37,6%) și cea mai mică proporție a celei care lucrează în industrie și servicii.

În consecință, la nivelul regiunii, indicatorii de specializare au valori superioare pentru:

- județul Caraș-Severin – în agricultură și silvicultură;
- județele Hunedoara și Arad - în industrie;
- județele Timiș și Arad - în servicii.

Regiunea NORD-VEST

(Bihor, Bistrița-Năsăud, Cluj, Maramureș, Satu Mare, Sălaj)

La nivelul regiunii, populația ocupată este repartizată în proporții relativ apropiate, în agricultură (35,1%) și servicii (38,8%), valori superioare celei din industrie (26,1%).

Pe județe, distribuția prezintă diferențe semnificative, în special, în sectorul agricultură-silvicultură, unde ponderile se întind între 25,9% în județul Cluj și 41,6% în Satu Mare. Majoritatea județelor se situează peste media regională, ceea ce determină coeficienți superiori de specializare: Bistrița-Năsăud (40,2%); Maramureș (39,9%); Satu Mare (41,6%); Sălaj (40,1%).

Regiunea CENTRU

(Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Sibiu)

Structura populației ocupate este dominată de sectorul serviciilor, unde se concentrează 43,1% din totalul regiunii. În industrie activează 30,6%, iar în agricultură și silvicultură 26,3%.

Acest raport al repartizării forței de muncă apte de muncă se regăsește în județele Brașov și Sibiu. Economia celor două județe au caracteristici comune, care le departajează net de celelalte județe ale țării:

- cele mai scăzute ponderi ale populației ocupate în agricultură și silvicultură (Brașov: 15,5%; Sibiu: 18,2%);
- cele mai mari proporții ale acestui segment al forței de muncă activează în sectorul terțiar: Brașov: 51,2%; Sibiu: 48,5% (alături de județul Constanța: 57,2%);
- cea mai mare concentrare în activitățile industriale: 33,3% (împreună cu județul Hunedoara: 33,7%), valoare superioară mediei naționale (24,9%).

În consecință județele Brașov și Sibiu se încadrează în categoria celor cu specializare superioară în sectorul serviciilor (118,8%, respectiv 112,5%) și cu o specializare medie în industrie (108,8%).

În județele Alba, Covasna, Harghita și Mureș, procentul persoanelor ocupate în agricultură și silvicultură este superior mediei regionale, astfel încât și indicatorul de specializare se situează peste medie (Alba: 119,1%; Covasna: 114,1%; Harghita: 139,2%; Mureș: 123,2%).

Tabelul nr. 2. Structura sectorială a populației ocupate și indicatorul de specializare pe regiuni și județe, în anul 2004

- în % -

Regiuni de dezvoltare județul	Populația ocupată, din care în:			Indicatorul de specializare		
	Agricul- tură	Indus- trie	Ser- vicii	Agricul- tură	Indus- trie	Ser- vicii
ROMÂNIA	32,0	24,9	43,1	100,0	100,0	100,0
1. NORD-EST	42,4	21,0	36,6	100,0	100,0	100,0
BACĂU	31,6	27,5	40,9	74,5	131,0	111,7
BOTOȘANI	52,5	16,5	31,0	123,8	78,6	84,7
IAȘI	34,7	21,1	44,2	81,8	100,5	120,8
NEAMȚ	45,1	20,1	34,8	106,4	95,7	95,1
SUCEAVA	47,7	18,4	33,9	112,5	87,6	92,6
VASLUI	51,7	21,0	27,3	121,9	100,0	74,6
2. SUD-EST	35,3	22,3	42,4	100,0	100,0	100,0
BRĂILA	34,7	29,6	35,7	98,3	132,7	84,2
BUZĂU	44,2	22,7	33,1	125,2	101,8	78,1
CONSTANȚA	24,3	18,2	57,5	68,8	81,6	135,6
GALAȚI	32,1	24,0	43,9	90,9	107,6	103,5
TULCEA	40,4	23,9	35,7	114,4	107,2	84,2
VRANCEA	47,8	20,1	32,1	135,4	90,1	75,7

Regiuni de dezvoltare județul	Populația ocupată, din care în:			Indicatorul de specializare		
	Agricul- tură	Indus- trie	Ser- vicii	Agricul- tură	Indus- trie	Ser- vicii
3. SUD-MUNTENIA	39,4	25,1	35,5	100,0	100,0	100,0
ARGEȘ	30,1	32,2	37,7	76,4	128,3	106,2
CĂLĂRAȘI	51,5	18,8	29,7	130,7	74,9	83,7
DÂMBOVIȚA	38,0	26,0	36,0	96,4	103,6	101,4
GIURGIU	57,7	10,7	31,6	146,4	42,6	89,0
IALOMIȚA	50,7	16,1	33,2	128,7	64,1	93,5
PRAHOVA	24,4	32,7	42,9	61,9	130,3	120,8
TELEORMAN	58,8	16,4	24,8	149,2	65,3	69,9
4. SUD-VEST OLTENIA	42,1	22,3	35,6	100,0	100,0	100,0
DOLJ	44,2	18,9	36,9	105,0	84,8	103,7
GORJ	29,7	31,4	38,9	70,5	140,8	109,3
MEHEDINȚI	48,4	19,9	31,7	115,0	89,2	89,0
OLT	49,5	20,9	29,6	117,6	93,7	83,1
VÂLCEA	37,5	22,9	39,6	89,1	102,7	111,2
5. VEST	26,5	29,9	43,6	100,0	100,0	100,0
ARAD	25,5	30,3	44,2	96,2	101,3	101,4
CARAȘ-SEVERIN	37,6	23,9	38,5	141,9	80,0	88,3
HUNEDOARA	23,2	33,7	43,1	87,5	112,7	98,8
TIMIȘ	24,9	29,6	45,5	94,0	99,0	104,4
6. NORD-VEST	35,1	26,1	38,8	100,0	100,0	100,0
BIHOR	34,6	28,0	37,4	98,6	107,3	96,4
BISTRIȚA-NĂȘĂUD	40,2	24,1	35,7	114,5	92,3	92,0
CLUJ	25,9	25,7	48,4	73,8	98,5	124,7
MARAMUREȘ	39,9	25,6	34,5	113,7	98,1	88,9
SATU MARE	41,6	26,9	31,5	118,6	103,1	81,2
SĂLAJ	40,1	24,5	35,4	114,2	93,9	91,2
7. CENTRU	26,3	30,6	43,1	100,0	100,0	100,0
ALBA	31,3	29,4	39,3	119,0	96,1	91,2
BRAȘOV	15,5	33,3	51,2	58,9	108,8	118,8
COVASNA	30,0	31,7	38,3	114,1	103,6	88,9
HARGHITA	36,6	28,6	34,8	139,2	93,5	80,7
MUREȘ	32,4	27,7	39,9	123,2	90,5	92,6
SIBIU	18,2	33,3	48,5	69,2	108,8	112,5
8. BUCUREȘTI- ILFOV	4,7	23,2	72,1	100,0	100,0	100,0
ILFOV	32,2	24,6	43,2	685,2	106,0	59,9
MUN. BUCUREȘTI	1,1	23,0	75,9	23,4	99,1	105,3

Sursa: Anuar statistic 2005, INS.

Tabelul nr. 3. Gruparea județelor după indicatorul de specializare sectorială a populației ocupate

Regiunea	Județele specializate în sectoarele:		
	Agricultură și silvicultură	Industrie	Servicii
1. NORD-EST	• Botoșani (123,8%) • Vaslui (121,9%) • Suceava (112,5%) • Neamț (106,4%)	• Bacău (131,0%) • Iași (100,5%)	• Bacău (111,7%) • Iași (20,8%)
2. SUD-EST	• Buzău (125,2%) • Tulcea (114,4%) • Vrancea (135,4%)	• Brăila (132,7%) • Galați (107,6%) • Tulcea (107,2%)	• Constanța (135,6%) • Galați (103,5%)
3. SUD-MUNTENIA	• Călărași (130,7%) • Giurgiu (146,4%) • Ialomița (128,7%) • Teleorman (149,2%)	• Argeș (128,3%) • Prahova (130,3%) • Dâmbovița (103,6%)	• Argeș (106,2%) • Prahova (20,8%)
4. SUD-VEST OLTENIA	• Dolj (105,0%) • Mehedinți (115,0%) • Olt (117,6%)	• Gorj (140,8%) • Vâlcea (102,7%)	• Dolj (103,7%) • Vâlcea (111,2%)
5. VEST	• Caraș-Severin (141,9%)	• Hunedoara (112,7%) • Arad (101,3%)	• Timiș (104,4%) • Arad (101,4%)
6. NORD-VEST	• Bistrița-Năsăud (114,5%) • Maramureș (113,7%) • Satu Mare (118,6%) • Sălaj (114,2%)	• Bihor (107,3%) • Satu Mare (103,1%)	• Cluj (124,7%)
7. CENTRU	• Alba (119,0%) • Covasna (114,1%) • Harghita (139,2%) • Mureș (123,2%)	• Brașov (108,8%) • Sibiu (108,8%) • Covasna (103,0%)	• Brașov (118,8%) • Sibiu (112,5%)
8. BUCUREȘTI-ILFOV	• Ilfov (685,2%)	-	• București (105,3%)

2. Localizarea activităților industriale pe județe

Regiunile de dezvoltare sunt alcătuite din județe cu niveluri diferite al gradului de industrializare, al resurselor naturale ce pot fi exploatate și al potențialului uman.

În prezent industria țării este dominată de ramurile prelucrătoare, având în vedere ponderea forței de muncă ocupate în aceste activități (87,7%), în raport cu celelalte ramuri importante ale industriei: extractivă (5,7%), energie electrică, termică, gaze și apă (6,6%).

La nivelul regiunilor aceste proporții oscilează:

- de la 75,8% în Sud-Vest Oltenia, la cca 91,0% în Nord-Vest și Centru pentru ramurile prelucrătoare;

- între 3,3% și 3,4% (Sud-Est și Centru) și 14,1% în Sud-Vest Oltenia în industria extractivă;
- între 5,7% (Centru) și 10,1% în energie electrică, termică, gaze și apă.

Structura populației ocupate și indicatorul de specializare (coeficientul de localizare) în cele trei ramuri de activitate din sectorul industrial, constituie elementele de bază pentru identificarea județelor cu un potențial superior de dezvoltare și specializare.

Regiunea NORD-EST

(Bacău, Botoșani, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui)

Este regiunea cu cea mai slabă industrializare, dar care dispune de resurse naturale care pot asigura dezvoltarea anumitor industrii prelucrătoare.

- • Exploatarea zăcămintelor de petrol și gaze naturale din subsolul mai multor localități din județele Bacău și Neamț au determinat dezvoltarea susținută a industriei chimice (la Onești) și petrochimice, fiind regiunea cu cea mai mare concentrare a întreprinderilor din acest domeniu (Bacău, Iași, Roman, Piatra-Neamț, Săvinești, Onești, Vaslui).
- • Exploatarea forestieră aparține județelor Bacău, Neamț și Suceava; furnizează cantități însemnate de masă lemnoasă; au contribuit la apariția, dezvoltarea și extinderea industriei de prelucrare a lemnului, în unele localități din județele amintite: Bacău, Piatra-Neamț, Dumbrava, Fălticeni, Câmpulung Moldovenesc, Vatra Dornei, Comănești, Rădăuți, Iași, Suceava.
- • Industria textilă, apărută ca o continuare a vechilor tradiții meșteșugărești, s-a dezvoltat preponderent în centrele industriale tradiționale: Buhuși, Pașcani, Fălticeni, Câmpulung Moldovenesc, Suceava, Botoșani. În prezent, alături de industria textilă, s-au dezvoltat și alte ramuri ale industriei ușoare – tricotaje, confecții, încălțăminte, pielărie – în: Pașcani, Săvinești, Iași, Piatra-Neamț, Bacău ș.a.
- • Prelucrarea produselor alimentare a constituit o altă activitate tradițională în județele regiunii, ceea ce a contribuit la apariția unor centre ale industriei alimentare, cum sunt: Bacău, Botoșani, Suceava, Iași, Vatra Dornei, Câmpulung Moldovenesc, Cotnari, Vaslui, Rădăuți.
- • Concomitent cu dezvoltarea industriilor tradiționale, în regiune au apărut și întreprinderi aparținând industriei construcțiilor de mașini, echipamente și utilaje, printre cele mai importante fiind cele din Bacău, Iași, Onești, Botoșani, Bârlad, Piatra Neamț.
- • Existența unor resurse naturale minerale a facilitat apariția și dezvoltarea industriei ceramicii pentru construcții (Iași, Bacău, Roman, Piatra Neamț) și a ceramicii fine (Dorohoi, Piatra Neamț și a sticlei Dorohoi).

Sintetizând cele expuse mai sus, se pot contura câteva zone ce pot constitui poli de atracție prin resursele, oportunitățile și premisele de dezvoltare pe care le au:

- orașele de reședință de județ, precum și localitățile Roman, Târgu Neamț, Târgu-Frumos, Pașcani, Huși, Dorohoi, Buhuși. Acestea dispun de infrastructură industrială neutilizată sau insuficient utilizată;
- zonele cu tradiție în practicarea micii industrii în localitățile din județele Iași, Neamț, Suceava și Bacău, în domeniul confecțiilor, tricotajelor, olăritului, artizanatului;
- zone cu activități tradiționale în exploatarea și prelucrarea lemnului, situate în bazinele forestiere din perimetrul localităților Vatra Dornei, Câmpulung Moldovenesc, Bicăz;
- bazinul Comănești, pentru exploatarea zăcămintelor de hidrocarburi;
- zone cu resurse de ape minerale: Slănic-Moldova, Vatra Dornei, Suceava.

Regiunea SUD-EST

(Brăila, Buzău, Constanța, Galați, Tulcea, Vrancea)

Sectorul industrial al regiunii atrage doar 22,3% din numărul total al persoanelor ocupate în economia județelor componente, din care peste 89,0% activează în ramurile industriei prelucrătoare.

Regiunea este reprezentată de industria tradițională a construcțiilor de nave maritime și fluviale, care este prezentă în județele: Brăila, Constanța, Galați și Tulcea. Construcțiile de mașini, echipamente și utilaje s-au dezvoltat cu preponderență în județele: Brăila, Buzău și Galați.

Deși nu dispune de resurse naturale, pe teritoriul regiunii cele mai mari întreprinderi aparținând ramurilor: siderurgice și metalurgice (Galați, Tulcea, Buzău) și petrochimice (Constanța).

Industria alimentară are tradiții vechi în majoritatea județelor regiunii, cu specific divers: morărit-panificații (Galați, Brăila, Constanța, Buzău), prelucrarea peștelui (Tulcea, Constanța, Galați), vinificație (Vrancea, Constanța, Tulcea).

Ramura textilă, s-a dezvoltat mai accentuat în Brăila, Constanța și Vrancea, în special în confecții și tricotaje.

Industria extractivă, deși slab reprezentată a contribuit la dezvoltarea economică a regiunii prin extracțiile de petrol și gaze naturale din județele Brăila, Buzău, Constanța.

În sectorul energetic județul Constanța este specializat în producerea energiei electrice prin Societatea Nuclear-Electrică de la Cernavodă și prin funcționarea unor termocentrale importante în unele localități din județ.

Regiunea SUD-MUNTENIA

(Argeș, Călărași, Dâmbovița, Giurgiu, Ialomița, Prahova, Teleorman)

Regiunea dispune de o industrie complexă și diversificată, reprezentată prin toate ramurile ponderea deținând-o industria prelucrătoare (85,4%).

Principalele ramuri prelucrătoare caracteristice regiunii sunt:

- industria chimică și petrochimică, dezvoltată în zona de nord, în județele: Prahova, Argeș și Dâmbovița;
- construcții de mașini, echipamente și utilaje, în: Argeș, Prahova, Călărași, Ialomița, Teleorman;
- metalurgie feroasă: Dâmbovița și Călărași;
- materiale de construcții, ceramică de construcții și ceramică fină: Argeș, Dâmbovița, Prahova;
- industria textilă în toate județele, cu preponderență în zona de sud a regiunii;
- industria alimentară – în majoritatea județelor.

Industria extractivă, bazată pe zăcămintele de petrol, gaze naturale, cărbuni, s-a dezvoltat în grade diferite pe teritoriul regiunii. În prezent subramurile extractive au coeficienți de localizare superiori pe teritoriul județelor: Dâmbovița (154,7%), Giurgiu (275%), Teleorman (218,6%).

Sectorul energetic atrage populația ocupată în proporții ce depășesc media regională (6,0%) în județele Giurgiu (12,9%), Ialomița (6,5%), Teleorman (8,5%), ceea ce la conferă caracterul de județe specializate în activitățile de profil.

Regiunea SUD-VEST OLTENIA

(Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Vâlcea)

Structura populației ocupate în industria regiunii se diferențiază net, în comparație, atât cu cea națională, cât și cu celelalte regiuni. Astfel:

- forța de muncă este atrasă în proporții superioare în industria extractivă (14,1%) și în activitățile din domeniul energetic (10,1%);
- în ramurile prelucrătoare se concentrează cel mai redus procent al persoanelor ocupate (75,8%).

Această structură ocupațională se regăsește și la nivelul județelor, cu excepția județului Gorj unde, industria extractivă are o pondere de peste 40%, iar ramurile prelucrătoare sub 50% din total.

Ramurile extractive constituie o componentă industrială semnificativă, în special pentru partea de nord a regiunii. Județul Gorj cuprinde cele mai multe întreprinderi de profil – exploatarea zăcămintelor de petrol, gaze naturale și cărbuni.

Industria prelucrătoare este preponderentă în restul județelor (78,1% - 88,0%) și foarte diversificată.

- Construcțiile de mașini, echipamente și utilaje este reprezentativă pentru județul Dolj (autovehicule, echipamente și aparataje electrice, utilaje grele, tractoare și mașini agricole, echipamente industriale în domeniul aviației

etc.) și în mai mică măsură pentru Mehedinți (construcții navale), Olt (material rulant) și Gorj (echipamente și utilaje miniere).

- • Industria chimică rămâne competitivă în județele Dolj (îngrășăminte chimice) și Vâlcea (gamă diversificată de produse).
- • Materiale de construcții se produc pe scară largă în: Dolj - prefabricate marmură artificială etc. și Gorj (ciment și ceramică fină).
- • Prelucrarea și industrializarea lemnului (mobilă): în județele Gorj și Vâlcea.
- • Metalurgie neferoasă – Olt (producerea și prelucrarea aluminiului).
- • Producător unic de apă grea – județul Mehedinți.
- • Industria alimentară este bine dezvoltată în județele Dolj și Vâlcea.
- • Industria ușoară este prezentă în special în domeniul textilelor și încălțăminte (Dolj și Vâlcea).

În domeniul energetic, Regiunea Sud-Vest se remarcă prin prezența celor mai mari termocentrale din țară (în Dolj și Gorj) și a celor mai puternice hidrocentrale construite pe Dunăre (Mehedinți). Hidrocentralele de pe râurile Lotru și Olt (Vâlcea) contribuie la consolidarea celui mai important subsistem energetic din țară.

Regiunea VEST

(Arad, Caraș-Severin, Hunedoara, Timiș)

Existența zăcămintelor de minereuri de fier, metale neferoase și cărbune din județele Caraș-Severin și Hunedoara au fost factorii naturali determinanți în dezvoltarea industriilor extractivă, siderurgică, metalurgică și a construcțiilor de mașini. Pe baza acestora s-au diversificat industriile prelucrătoare creându-se, astfel, centre sau grupări industriale care au cuprins în structura lor unități industriale între care s-au stabilit legături de producție:

- Reșița – Caransebeș – Oțelu-Roșu – Hunedoara – Călan;
- Timișoara – Caransebeș, cu ramificații spre interiorul țării;
- Timișoara – Arad;
- Arad, Deva – Hunedoara.

Pe aceste trasee a evoluat, în timp, procesul de industrializare.

Industria siderurgică și metalurgică s-a concentrat pe teritoriul mai multor localități din județele Caraș-Severin și Hunedoara. În Câmpia de Vest a țării se exploatează petrol și gaze naturale din subsolul județelor Arad și Timiș.

Industria construcțiilor de mașini are tradiție, la nivel național, în județele Arad și Caraș-Severin. Acestora li s-a adăugat discipline noi și moderne din domeniul electronicii și electrotehnicii (Timiș), echipamente și utilaje (Timiș, Arad, Caraș-Severin).

Județele din Vestul țării s-au remarcat și prin produsele care aparțin industriei textile, a confecțiilor, încălțăminte, a blănurilor și pielăriei:

- Arad (confecții și tricotaje);

- Hunedoara (blănărie, pielărie);
- Timiș (încălțăminte, pielărie, mătase naturală).

Ramuri importante în dezvoltarea industrială a regiunii pot fi considerate materialele de construcții localizate în Arad, Timiș, Caraș-Severin, a ceramicii fine (Timișoara și Hunedoara), ca și exploatarea și prelucrarea lemnului (Caraș-Severin și Hunedoara).

Regiunea NORD-VEST

(Bihor, Bistrița-Năsăud, Cluj, Maramureș, Satu-Mare, Sălaj)

Diversitatea reliefului și a formațiunilor geografice, variatele resurse naturale ale solului și subsolului au constituit premise importante ale dezvoltării economice a regiunii.

Sectoarele de bază ale industriei au apărut și s-au dezvoltat prin exploatarea zăcămintelor de minereuri metalifere și nemetalifere (în județele Maramureș și Cluj), minereuri complexe (cupru, plumb, zinc), minereuri de aur, argint, bauxită (Maramureș, Sălaj, Bihor), cărbuni (Maramureș, Sălaj, Bihor), petrol și gaze naturale (Bihor).

În consecință, s-au dezvoltat cu prioritate ramurile prelucrătoare din:

- metalurgie neferoasă – Maramureș și Bihor;
- siderurgie – Cluj;
- industria chimică – Maramureș, Bihor, Cluj;
- construcții de mașini, echipamente și utilaje – Maramureș, Cluj, Bihor, Satu Mare, Bistrița-Năsăud, Sălaj;
- industria materialelor de construcții – Cluj;
- ceramică și sticlărie – Cluj;
- exploatarea și prelucrarea lemnului – Maramureș, Satu-Mare, Bistrița-Năsăud, Bihor;
- pielărie-marochinărie, încălțăminte – Bihor, Cluj;
- industria alimentară – în toate județele.

Sectorul energetic al regiunii este susținut în proporții superioare mediei (4,7%) doar de județele Bistrița-Năsăud (5,0%) și Cluj (6,4%).

Regiunea CENTRU

(Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Sibiu)

Regiunea centru are cel mai mare grad de industrializare, având în vedere ponderea populației ocupate în industrie (30,6%), în raport cu celelalte regiuni de dezvoltare și cu media națională (24,9%).

Procesul de industrializare a fost favorizat de prezența resurselor naturale locale de gaz metan, minereuri neferoase (aur, argint, cupru) minereuri de mercur, zăcămintele de fier, sare, exploatări pentru materiale de construcții (bazalt, andezit, calcare, travertin etc.), exploatări forestiere, izvoare de ape minerale.

Industria extractivă are tradiții vechi în exploatarea zăcămintelor de gaz metan pur localizate, în special, în județele Sibiu, Mureș și Harghita, precum și a minereurilor neferoase din județele Harghita, Alba și Sibiu, a petrolului și cărbunelui în Covasna.

Dintre ramurile prelucrătoare, predomină:

- construcțiile de mașini, echipamente și utilaje (Alba, Brașov, Harghita, Mureș, Sibiu);
- metalurgie neferoasă (Alba, Sibiu, Mureș);
- exploatarea și prelucrarea lemnului (Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș);
- industria chimică și petrochimică (Alba, Brașov, Mureș);
- industria ceramicii fine și de construcții (Sibiu, Mureș, Alba, Brașov);
- materiale de construcții (Mureș, Brașov, Harghita, Sibiu);
- industria textilă (Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Sibiu);
- pielărie, încălțăminte, marochinărie (Mureș, Brașov, Alba, Sibiu);
- industria agroalimentară (Alba, Covasna, Harghita, Mureș, Sibiu).

În domeniul energetic, activitățile se concentrează cu preponderență în județele Mureș, Alba și Brașov (care beneficiază și de resursele energetice ale râurilor Mureș, Olt, Lotru și Sebeș).

Tabelul nr. 4. Structura populației ocupate în ramurile industriei și indicatorul de specializare în sectorul industrial

- în % -

Regiunea de dezvoltare, județul	Populația ocupată în industrie, din care:			Indicatorul de specializare		
	Industria extractivă	Industria prelucrătoare	Energia electrică, termică, gaze, apă	Industria extractivă	Industria prelucrătoare	Energia electrică, termică, gaze, apă
1	2	3	4	5	6	7
ROMÂNIA	5,7	87,7	6,6	100,0	100,0	100,0
1. NORD-EST	4,1	89,2	6,7	100,0	100,0	100,0
BACĂU	12,9	80,3	6,8	226,3	90,0	101,5
BOTOȘANI	0,8	92,4	6,8	14,0	103,6	101,5
IAȘI	-	92,5	7,5	-	103,6	112,0
NEAMȚ	1,0	93,0	6,0	17,5	104,3	89,6
SUCEAVA	5,2	88,3	6,5	91,2	99,0	97,0
VASLUI	-	94,0	6,0	-	105,4	89,6
2. SUD-EST	3,4	89,1	7,6	100,0	100,0	100,0
BRĂILA	6,4	86,9	6,6	188,2	97,5	86,8
BUZĂU	5,3	89,3	5,3	155,9	100,2	69,7
CONSTANȚA	4,4	84,0	11,6	129,4	94,2	152,6
GALAȚI	0,2	91,6	8,1	5,9	102,8	106,6
TULCEA	3,4	91,8	4,8	100,0	103,0	63,2

1	2	3	4	5	6	7
VRANCEA	0,4	94,0	5,6	11,8	105,5	73,7
3. SUD-MUNTENIA	8,5	85,4	6,0	100,0	100,0	100,0
ARGEŞ	5,0	89,3	5,7	58,1	104,6	95,0
CĂLĂRAŞI	0,5	93,7	5,8	5,8	109,7	96,7
DĂMBOVIȚA	13,3	81,3	5,4	154,7	95,2	90,0
GIURGIU	23,7	63,4	12,9	275,6	74,2	215,0
IALOMIȚA	1,9	91,6	6,5	22,1	107,3	108,3
PRAHOVA	7,3	87,3	5,4	84,9	102,2	90,0
TELEORMAN	18,8	72,7	8,5	218,6	85,1	141,7
4. SUD-VEST OLTENIA	14,1	75,8	10,1	100,0	100,0	100,0
DOLJ	4,0	85,8	10,2	28,4	113,2	101,0
GORJ	40,3	49,2	10,5	285,8	64,9	104,0
MEHEDINȚI	6,4	78,1	15,5	45,4	103,0	153,5
OLT	5,9	88,2	5,9	41,8	116,4	58,4
VÂLCEA	8,3	81,5	10,2	58,9	107,5	101,0
5. VEST	9,1	84,9	6,0	100,0	100,0	100,0
ARAD	2,6	92,9	4,5	28,6	109,4	75,0
CARAȘ-SEVERIN	7,8	85,1	7,1	85,7	100,2	118,3
HUNEDOARA	26,4	64,3	9,3	290,1	75,7	155,0
TIMIȘ	1,6	94,0	4,4	17,6	110,7	73,3
6. NORD-VEST	4,1	91,1	4,7	100,0	100,0	100,0
BIHOR	4,9	90,5	4,6	119,5	99,3	97,9
BISTRIȚA-NĂȘĂUD	2,5	92,5	5,0	61,0	101,5	106,4
CLUJ	2,0	91,6	6,4	48,8	100,6	136,2
MARAMUREȘ	9,0	87,0	4,0	219,5	95,5	85,1
SATU MARE	1,0	96,4	2,6	24,4	105,8	55,3
SĂLAJ	5,2	90,4	4,4	126,8	99,2	93,6
7. CENTRU	3,3	91,0	5,7	100,0	100,0	100,0
ALBA	5,1	88,8	6,1	154,5	97,6	107,0
BRAȘOV	0,9	92,9	6,2	27,3	102,1	108,8
COVASNA	2,2	93,8	4,0	66,7	103,1	70,2
HARGHITA	5,4	90,4	4,2	163,6	99,3	73,7
MUREȘ	4,3	89,1	6,6	130,3	97,9	115,8
SIBIU	3,1	91,5	5,4	93,9	100,5	94,7
8. BUCUREȘTI-ILFOV	0,8	91,9	7,3	100,0	100,0	100,0
ILFOV	0,4	96,4	3,2	50,0	104,9	43,8
MUN. BUCUREȘTI	0,9	91,2	7,9	112,5	99,2	108,2

Sursa: Anuar statistic 2005, INS.

**Tabelul nr. 5. Gruparea județelor conform coeficientului
de localizare a ramurilor industriale**

Regiunea	Județul și coeficientul de localizare (specializare) în:		
	Industria extractivă	Industria prelucrătoare	Energie electrică, termică, gaze, apă
1. NORD-EST	• Bacău – 226,3% - extracția de petrol și gaze naturale. • Suceava - 99,0% - extracția sării și a minereului de uraniu.	• Bacău – 90,0% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - chimie și petrochimie; - exploatarea și prelucrarea lemnului; - industrie textilă; - industrie alimentară. • Botoșani – 103,6% - industria textilă, sticlărie, ceramică fină; - industrie alimentară; - construcții de mașini, echipamente și utilaje. • Iași – 103,7% - construcții de mașini, echipamente, utilaje; - metalurgie feroasă; - industria chimică; - prelucrarea lemnului; - celuloză și hârtie; - industria textilă; - industrie alimentară. • Neamț – 104,3% - chimie și petrochimie; - construcții de mașini, utilaje și echipamente; - prelucrarea lemnului; - industrie textilă; - încălțăminte și pielăriei. • Suceava – 99,0% - exploatarea și prelucrarea lemnului; - celuloză și hârtie; - industrie alimentară. • Vaslui – 105,4% - industrie chimică;	• Bacău – 101,5% • Botoșani – 101,5% • Iași – 112,0% • Suceava - 97,0%

Regiunea	Județul și coeficientul de localizare (specializare) în:		
	Industria extractivă	Industria prelucrătoare	Energie electrică, termică, gaze, apă
		- construcții de mașini, utilaje și echipamente; - prelucrarea produselor agroalimentare.	
2. SUD-EST	• Brăila – 188,2% - extracția petrolului și a gazelor naturale. • Buzău – 155,9% - petrol și gaze naturale. • Constanța – 129,4% - cariere de materiale de construcții • Tulcea – 100,0% - cariere de materiale de construcții.	• Brăila – 97,5% - construcții de mașini (navale), echipamente și utilaje; - confecții textile; - industria alimentară; • Buzău – 100,2% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - metalurgie; - industria alimentară. • Constanța – 94,2% - construcții și echipamente navale; - petrochimie; - industria alimentară; - industria textilă. • Galați – 102,8% - siderurgie și metalurgie; - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - industria alimentară. • Tulcea – 103,0% - construcții navale; - industria alimentară (prelucrarea peștelui). • Vrancea – 105,5% - exploatarea și prelucrarea lemnului; - industria textilă; - industria alimentară.	• Constanța – 152,6% • Galați – 106,6%
3. SUD-MUNTENIA	• Dâmbovița – 154,7% - extracția petrolului și cărbunelui	• Argeș – 104,6% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - chimie și petrochimie;	• Argeș – 95,0% • Giurgiu – 215,0% • Ialomița –

Regiunea	Județul și coeficientul de localizare (specializare) în:		
	Industria extractivă	Industria prelucrătoare	Energie electrică, termică, gaze, apă
	• Giurgiu – 275,6% - extracția petrolului și a gazelor naturale • Teleorman – 218,6% - extracția petrolului și a gazelor naturale	- ceramică fină și porțelan - industria alimentară. • Călărași – 109,7% - metalurgie feroasă; - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - confecții textile; - industria alimentară. • Dâmbovița – 95,2% - metalurgie feroasă; - construcții de mașini, echipamente și utilaje, - chimie; - confecții textile. • Giurgiu – 74,2% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - industria textilă; - industria alimentară. • Ialomița – 107,3% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - industria textile; - industria alimentară. • Prahova – 102,2% - chimie și petrochimie; - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - materiale de construcții; - industria textile; - industria alimentară. • Teleorman – 85,1% - industria chimică; - industria alimentară; - construcții de mașini, echipamente și utilaje.	108,3% • Teleorman – 141,7%
4. SUD-VEST OLTENIA	• Gorj – 285% - exploatarea cărbunelui;	• Dolj – 113,2% - construcții de mașini, echipamente și utilaje;	

Regiunea	Județul și coeficientul de localizare (specializare) în:		
	Industria extractivă	Industria prelucrătoare	Energie electrică, termică, gaze, apă
	- extracția de petrol și gaze naturale.	- industria chimică; - materiale de construcții; - industria alimentară; - textile, încălțăminte. • Gorj – 64,9% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - prelucrarea lemnului. • Mehedinți – 103,=% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - industria de apă grea; - industria alimentară. • Olt – 116,4% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - metalurgie neferoasă; - industria textilă. • Vâlcea – 107,5% - industria chimică; - prelucrarea lemnului; - industria textilă; - pielărie, încălțăminte; - industria alimentară.	
5. VEST	• Caraș-Severin – 85,7% - minereuri de fier; - mine de cărbuni; - metale neferoase. • Hunedoara – 290,1% - exploatarea minereului de fier; - extracția cărbunelui.	• Arad – 109,4% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - materiale de construcții; - exploatarea și prelucrarea lemnului; - confecții și tricotaje. • Caraș-Severin – 100,2% - siderurgie, metalurgie feroasă; - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - materiale de construcții; - exploatarea și prelucrarea lemnului. • Timiș – 110,7%	• Caraș-Severin – 118,3% • Hunedoara – 155,0%

Regiunea	Județul și coeficientul de localizare (specializare) în:		
	Industria extractivă	Industria prelucrătoare	Energie electrică, termică, gaze, apă
		- construcții de mașini, echipamente și utilaje; - industria chimică; - textile, încălțăminte; - pielărie-marochinărie; - ceramică fină; - industria alimentară.	
6.NORD-VEST	• Bihor – 119,5% - exploatarea minereurilor de bauxită; - extracția cărbunilor, a petrolului și a gazelor naturale. • Maramureș – 219,5% - exploatarea minereurilor feroase și neferoase; - cărbuni. • Sălaj – 126,8% - minereuri complexe; - cărbuni.	• Bihor – 99,3% - metalurgie neferoasă; - industria chimică; - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - exploatarea și prelucrarea lemnului; - industria alimentară; - pielărie, marochinărie, încălțăminte; - industria textilă. • Bistrița-Năsăud – 106,4% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - exploatarea și prelucrarea lemnului; - industria textilă; - prelucrarea produselor agro-alimentare. • Cluj – 100,6% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - siderurgie, metalurgie; - industrie chimică; - industrie textilă; - pielărie, încălțăminte; - industria alimentară. • Satu-Mare – 105,8% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - exploatarea și prelucrarea lemnului; - confecții, tricotaje;	• Bihor – 97,9% • Bistrița-Năsăud – 106,4% • Cluj – 136,2%

Regiunea	Județul și coeficientul de localizare (specializare) în:		
	Industria extractivă	Industria prelucrătoare	Energie electrică, termică, gaze, apă
		- industria alimentară. • Sălaj – 99,2% - industria metalurgică; - chimie; - materiale de construcții; - industria textilă.	
7. CENTRU	• Alba – 154,5% - minereuri neferoase • Harghita – 163,6% - exploatarea zăcămintelor de: - gaz metan; - minereuri neferoase. • Mureș – 130,3% - extracția gazului metan; - a minereurilor neferoase.	• Alba – 97,6% - metalurgie neferoasă; - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - prelucrarea lemnului; - pielărie, marochinărie, încălțăminte; - ceramică fină și porțelanuri; - industria textilă; - industria alimentară. • Brașov – 102,1% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - industria chimică; - materiale de construcții; - ceramică de construcții; - exploatarea și prelucrarea lemnului; - industria textilă; - pielărie, marochinărie; - industria agro-alimentară. • Covasna – 103,1% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - exploatarea și prelucrarea lemnului; - industria textilă, confecții, tricotaje; - industria alimentară. • Harghita – 99,3% - construcții de mașini, echipamente și utilaje;	• Alba – 108,8% • Brașov – 108,8% • Mureș – 115,8%

Regiunea	Județul și coeficientul de localizare (specializare) în:		
	Industria extractivă	Industria prelucrătoare	Energie electrică, termică, gaze, apă
		- industria textilă, confecții și tricotaje; - exploatarea și prelucrarea lemnului; - industria alimentară. • Mureș – 97,9% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - sticlărie, porțelan, ceramică fină; - prelucrarea lemnului; - industria alimentară; - chimie. • Sibiu – 100,5% - construcții de mașini, echipamente și utilaje; - ceramică fină și de construcții; - materiale de construcții; - pielărie, încălțăminte marochinărie; - industria textilă; - industria alimentară.	

3. Potențialul de dezvoltare industrială a județelor, în plan regional

Dezvoltarea oricărei activități economice este influențată direct de mărimea resurselor naturale (capitalului natural). Analiza, la scară regională, a acestor resurse poate pune în evidență oportunitățile de dezvoltare a activităților industriale în concordanță cu specificul și caracteristicile lor, precum și a posibilităților de exploatare.

Potențialul natural de resurse industrializabile este format din rezervele minerale, pădurile și resursele de sol cultivabile.

3.1. Resursele minerale

Pe teritoriul României au fost identificate și conturate rezervele minerale care se pot constitui în factori de bază în apariția și evoluția activităților

industriale. În funcție de volumul rezervelor existente și de perspectivă, acestea au fost grupate în mai multe categorii:

a) rezerve care pot asigura timp îndelungat nivelurile de producție actuale.

Aici sunt încadrate:

- zăcămintele de cărbune energetic (lignit și ulei), care sunt foarte bogate în Regiunile SUD-MUNTENIA (Județele Prahova și Dâmbovița), SUD-VEST OLTENIA (Gorj), VEST (Hunedoara, Caraș-Severin) și NORD-VEST (Bihor, Sălaj, Maramureș);
- minerale neferoase, în Regiunile VEST (Caraș-Severin), CENTRU (Covasna);
- minereuri polimetalice (plumb, zinc și cupru) în Regiunile NORD-VEST (Maramureș), NORD-EST (Suceava), CENTRU (Alba, Sibiu).

b) rezerve ce pot asigura pe termen limitat (30-40 ani) producții aproximativ egale cu cele actuale:

- petrolul și gazele naturale – se găsesc în cantități mari pe teritoriul județului Prahova și mai mici în Dâmbovița și Giurgiu (SUD-MUNTENIA), Bacău (NORD-EST), Constanța – Platforma Mării Negre (SUD-EST);
- gazul metan pur se exploatează din zăcămintele din Câmpia Transilvaniei (Regiunea CENTRU).

c) rezerve care prezintă interes pentru industrie, dar sunt valorificate în mică măsură:

- minereurile de uraniu – Caraș-Severin (VEST), Bihor (NORD-VEST) și Suceava (NORD-EST);
- minereuri arginto-aurifere (Regiunile NORD-VEST, CENTRU, VEST);
- rezerve de aluminiu - Bihor (NORD-VEST) și crom (SUD-VEST).

3.2. Resursele silvice

Fondul forestier îndeplinește o importantă funcție economică prin asigurarea masei lemnoase care se valorifică prin prelucrare în industria mobilei, a semiprefabricatelor din lemn, a celulozei, a hârtiei și cartoanelor.

Principalele furnizoare de lemn recoltat și pus în circuitul economic sunt regiunile:

- NORD-EST, în județele: Suceava, Neamț, Bacău;
- CENTRU – Covasna, Brașov, Alba, Harghita, Mureș, Sibiu;
- NORD-VEST – Bihor, Bistrița-Năsăud, Maramureș, Sălaj;
- SUD-VEST – Gorj, Mehedinți, Vâlcea;
- VEST – Caraș-Severin, Hunedoara.

Luând în considerare resursele naturale, umane și potențialul industrial, existente la nivelul fiecărei regiuni, pot fi identificate zonele teritoriale cu oportunități de dezvoltare a unor sectoare sau subsectoare industriale, care să asigure competitivitate economică, atât regiunilor cât și județelor componente.

Regiunea NORD-EST

Oportunitățile de creștere economică a unor zone mai puțin dezvoltate de revigorare și de susținere a dezvoltării sectoarelor industriale puternice în regiuni, pot fi sintetizate pe trei grupe principale:

- prezența rezervelor naturale care furnizează o gamă largă de materii prime: agricole, minereuri, hidrocarburi, masă lemnoasă;
- existența unor industrii tradiționale: textilă, agroalimentară, procesarea lemnului etc.;
- ponderea, relativ mare, a industriilor potențial competitive: chimică, petrochimică, aeronautică, mobilă, alimentară.

La nivelul județelor, oportunitățile de dezvoltare a industriei se regăsesc în continuare.

BACĂU

- industria extractivă (cărbuni, petrol și gaze naturale);
- construcții de mașini (aeronautică, utilaje, echipamente);
- chimie și petrochimie;
- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- energie electrică și termică, apă, gaze;
- industria textilă;
- industria alimentară.

BOTOȘANI

- industria textilă, confecții;
- construcții de mașini, echipamente și utilaje;
- sticlărie, ceramică fină;
- industria alimentară;
- energie electrică, termică, apă, gaze.

IAȘI

- construcții de mașini, utilaje și echipamente;
- metalurgie feroasă;
- chimie;
- confecții, textile;
- industria alimentară;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

NEAMȚ

- chimie și petrochimie;
- metalurgie feroasă;
- construcții de mașini, utilaje și echipamente;

- industria textilă;
- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- celuloză și hârtie.

SUCEAVA

- industria extractivă (mine de sare și minereuri de uraniu);
- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- celuloză și hârtie;
- industria alimentară;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

VASLUI

- construcții de mașini, utilaje și echipamente;
- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- materiale de construcții;
- textile, confecții;
- chimie;
- industria alimentară.

Regiunea SUD-EST

BRĂILA

- industria extractivă (hidrocarburi);
- construcții navale;
- confecții textile;
- celuloză și hârtie.

BUZĂU

- industria extractivă (hidrocarburi);
- industria metalurgică;
- construcții de mașini, echipamente și utilaje(producător unic de echipamente și aparatură pentru căi ferate);
- chimie;
- industria textilă;
- industria alimentară.

CONSTANȚA

- construcții navale și echipamente;
- chimie și petrochimie;
- industria textilă;

- industria extractivă (zăcămintele petroliere, cariere de materiale de construcții);
- energia electrică și termică, apă, gaze (energie nucleară).

GALAȚI

- metalurgie și siderurgie;
- construcții de mașini (navale), utilaje, echipamente;
- industria textilă;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

TULCEA

- construcții de mașini, echipamente și utilaje (nave fluviale);
- metalurgia neferoasă;
- industria alimentară (prelucrarea peștelui);
- industria extractivă (materiale de construcții).

VRANCEA

- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- industria textilă, confecții;
- industria alimentară.

Regiunea SUD-MUNTENIA

ARGEȘ

- construcții de mașini (automobile), utilaje, echipamente;
- chimie și petrochimie;
- ceramică fină și porțelanuri;
- industria textilă;
- industria alimentară;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

CĂLĂRAȘI

- metalurgie feroasă;
- construcții de mașini (nave), utilaje, echipamente;
- celuloză și hârtie;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

DÂMBOVIȚA

- industria extractivă (hidrocarburi);
- metalurgie feroasă;

- construcții de mașini, echipamente și utilaje;
- chimie;
- confecții textile;
- energie electrică și termică.

GIURGIU

- industria extractivă (hidrocarburi);
- construcții de mașini, echipamente și utilaje;
- chimie;
- industria textilă;
- industria alimentară;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

IALOMIȚA

- construcții de mașini, echipamente și utilaje;
- industria textilă;
- industria alimentară;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

PRAHOVA

- industria extractivă (cărbuni, hidrocarburi);
- chimie și petrochimie;
- construcții de mașini, echipamente și utilaje;
- materiale de construcții;
- energie electrică și termică, apă, gaze;
- industria textilă.

TELEORMAN

- industria extractivă (petrol și gaze naturale);
- chimie;
- industria energetică și termică, apă, gaze;
- industria alimentară;
- construcții de mașini, utilaje, echipamente.

Regiunea SUD-VEST OLTENIA

DOLJ

- construcții de mașini, utilaje, echipamente;
- industria chimică;
- materiale de construcții;

-
- textile, încălțăminte;
 - industria alimentară;
 - energie electrică și termică, apă, gaze.

GORJ

- industria extractivă (cărbuni, petrol, gaze naturale);
- industria energetică (energie electrică și termică);
- construcții de mașini, utilaje, echipamente;
- prelucrarea lemnului.

MEHEDINȚI

- construcții de mașini (nave), utilaje, echipamente;
- industria de apă grea;
- energie electrică și termică, apă, gaze;
- celuloză și hârtie;
- industria alimentară;
- chimie.

OLT

- metalurgie neferoasă;
- construcții de mașini, utilaje, echipamente;
- pielărie, blănărie, încălțăminte;
- industria textilă.

VÂLCEA

- industria chimică;
- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- pielărie, încălțăminte;
- industria textilă;
- industria alimentară;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

Regiunea VEST

ARAD

- construcții de mașini, echipamente și utilaje;
- materiale de construcții;
- industria chimică;
- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- industria textilă;

- industria alimentară.

CARAȘ-SEVERIN

- industria extractivă (cărbuni, minereuri neferoase, minereuri de fier);
- siderurgie, metalurgie feroasă;
- energie electrică și termică, apă, gaze;
- construcții de mașini, utilaje, echipamente;
- materiale de construcții;
- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- confecții textile.

HUNEDOARA

- industria extractivă (exploatarea minereurilor neferoase și a zăcămintelor de cărbuni cocsificabili);
- siderurgie și metalurgie feroasă;
- pielărie, blănărie;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

TIMIȘ

- construcții de mașini, utilaje, echipamente;
- textile, încălțăminte;
- pielărie, marochinărie;
- ceramică fină, sticlărie, porțelan;
- industria chimică;
- industria alimentară.

Regiunea NORD-VEST

BIHOR

- industria extractivă (exploatarea minereurilor de bauxită, a minereurilor de cărbuni și a zăcămintelor de petrol și gaze naturale);
- metalurgie neferoasă;
- industria chimică;
- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- pielărie, marochinărie, încălțăminte;
- industria textilă;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

BISTRIȚA-NĂSĂUD

- construcții de mașini, utilaje și echipamente;
- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- celuloză și hârtie;
- industria textilă;
- prelucrarea produselor agroindustriale;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

CLUJ

- construcții de mașini, utilaje și echipamente;
- metalurgie feroasă;
- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- materiale de construcții;
- ceramică fină și sticlărie;
- industria textilă;
- pielărie, încălțăminte;
- industria chimică;
- industria alimentară;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

MARAMUREȘ

- industria extractivă (exploatarea minereurilor feroase și neferoase);
- metalurgie neferoasă;
- exploatarea și prelucrarea lemnului;

SATU-MARE

- construcții de mașini, utilaje și echipamente;
- materiale de construcții;
- ceramică fină, sticlărie;
- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- confecții, tricotaje;
- industria alimentară.

SĂLAJ

- industria minieră (exploatarea minereurilor neferoase complexe și a cărbunilor);
- industria metalurgică;
- chimie;
- materiale de construcții;
- industria textilă;

- energie electrică și termică, apă, gaze.

Regiunea CENTRU

ALBA

- industria extractivă (minereuri complexe neferoase);
- metalurgie neferoasă;
- prelucrarea lemnului;
- pielărie, marochinărie, încălțăminte;
- ceramică fină și porțelanuri;
- industria textilă;
- industria agroalimentară;
- energie electrică și termică, apă, gaze;
- construcții de mașini, utilaje și echipamente.

BRAȘOV

- construcții de mașini, utilaje și echipamente;
- industria chimică;
- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- pielărie încălțăminte;
- industria textilă, confecții, tricotaje;
- ceramică pentru construcții;
- industria alimentară;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

COVASNA

- exploatarea și prelucrarea lemnului;
- construcții de mașini, utilaje și echipamente;
- industria textilă, confecții, tricotaje;
- industria alimentară.

HARGHITA

- industria extractivă (extracția gazului metan și a minereurilor neferoase);
- construcții de mașini, utilaje și echipamente;
- industria textilă, confecții și tricotaje;
- industria alimentară;
- exploatarea și prelucrarea lemnului.

MUREȘ

- extracția gazului metan și exploatarea minereurilor neferoase;

- construcții de mașini, utilaje și echipamente;
- industria chimică;
- sticlărie, porțelanuri, ceramică fină;
- prelucrarea lemnului;
- industria alimentară;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

SIBIU

- construcții de mașini, utilaje și echipamente;
- metalurgie neferoasă;
- ceramică fină și de construcții;
- sticlărie, porțelanuri;
- industria textilă și confecții;
- industria alimentară;
- energie electrică și termică, apă, gaze.

Regiunea BUCUREȘTI-ILFOV

BUCUREȘTI

- industria prelucrătoare foarte diversificată;
- construcții de mașini, utilaje și echipamente;
- prelucrarea lemnului;
- industria chimică și farmaceutică;
- industria textilă, confecții și tricotaje;
- pielărie, încălțăminte;
- materiale de construcții;
- industria alimentară;
- industria energetică (energie electrică și termică, apă, gaze).

JUDEȚUL ILFOV

- prelucrarea cauciucului;
- industria poligrafică;
- prelucrarea produselor agroalimentare.

Distribuția ramurilor industriale este dominată de concentrări spațiale.

Industria extractivă generează concentrări importante în județele Gorj și Hunedoara, a căror specializare industrială este legată funcțional de potențialul spațiului geografic.

Cele mai numeroase concentrări, din punct de vedere sectorial, se găsesc în ramura “construcții de mașini, utilaje și echipamente” a căror frecvență au

determinat specializări industriale în: Arad, Argeș, Bacău, Brașov, Constanța, Dolj, Galați, Prahova, Sibiu, Timiș, București.

În metalurgie și siderurgie, județul Galați se detașează cu cel mai mare grad de specializare, urmat de Hunedoara, Caraș-Severin, Maramureș, Olt, Tulcea.

Cea mai mare eterogenitate spațială se remarcă în industria de exploatare și prelucrare a lemnului care induce concentrări în zonele subcarpatice, conferind specializare județelor Argeș, Bistrița-Năsăud, Covasna, Harghita, Maramureș, Neamț, Vâlcea și Vrancea.

Din categoria ramurilor prelucrătoare care au contribuit la definirea specializării județelor, dar în mai mică măsură, fac parte:

- industria chimică și petrochimică – Argeș, Constanța, Iași, Neamț, Vâlcea;
- industria textilă, confecții – Arad, Bihor, Botoșani, Brăila, Ialomița, Iași, Caraș-Severin, Sibiu, Timiș, Vrancea, Vaslui;
- ceramică fină, sticlărie, porțelanuri – Argeș, Botoșani, Cluj, Mureș.

Celelalte ramuri (materiale de construcții, pielărie, încălțăminte, alimentară) sunt dispersate spațial, ele concentrându-se ca structuri diversificate pe teritoriul majorității județelor.

Industria energetică este polarizată spațial în județele Constanța (energie nucleară și termică), Gorj, Hunedoara (energie termică), Argeș, Mehedinți (hidrocentrale), Mureș (gaze naturale).

3.3. Sectorul serviciilor. Turism

În economia națională activitățile din domeniul serviciilor s-au diversificat și dezvoltat permanent, la nivelul regiunilor, astfel încât, în anul 2004 proporția populației ocupate atrase în acest sector se va încadra între 35,5% (Sud-Muntenia) și 43,6% (Vest).

Regiunea București-Ilfov se va abate mult de la media națională (43,1%), înregistrând peste 72,1% din totalul populației ocupate.

Regiunea Nord-Est

În structura ocupațională sectorială a forței de muncă regionale, serviciile au o pondere de 36,6%. Segmentele de populație cele mai numeroase ocupate în diversele activități specifice acestui sector se găsesc în județele Bacău (40,9%), Iași (44,2%) și Neamț (34,8%).

Majoritatea județelor din regiune dispun de condiții favorabile practicării tuturor formelor de turism:

- religios – Iași, Neamț, Suceava;
- cultural-istoric – Bacău, Botoșani, Iași, Neamț, Suceava;
- turism de agrement și cură balneară – Bacău, Neamț, Suceava.

Poziția geografică a regiunii îi oferă oportunități deosebite dezvoltării agroturismului, în special în zonele montane și de deal din județele Bacău, Neamț, Suceava, Botoșani și Iași.

Capacitatea de cazare existentă în unitățile de primire turistică este concentrată în mare parte în județele Suceava (33,5%), Neamț (20,3%), Bacău (19,3%) și Iași (17,4%). Indicii de utilizare ai acestor capacități (între 20,0% în Botoșani și 40,3% în Iași) demonstrează exploatarea insuficientă a infrastructurii turistice.

Regiunea Sud-Est

Sectorul terțiar din regiune reprezintă 42,4% din structura ocupațională a forței de muncă. Peste media regională sau la egalitate se situează județele Constanța (57,5%), Galați (43,9%) și Tulcea (35,7%).

Sfera serviciilor este dominată de activitățile turistice. În regiune sunt localizate aproape 30,0% din unitățile de primire turistică ale țării, care asigură peste 47,0% din capacitatea totală de cazare existentă.

Diversitatea formelor de relief a județelor componente creează premisele favorabile dezvoltării produselor turistice:

- turismul de litoral și balnear (județul Constanța);
- ecoturismul în rezervația "Biosfera Delta Dunării" (județul Tulcea);
- turismul montan (Buzău și Vrancea);
- turismul de agrement (Brăila, Galați, Tulcea);
- turismul cultural și istoric (Constanța, Tulcea și Vrancea);
- turismul de croazieră (Tulcea).

Potențialul turistic al regiunii are o distribuție spațială inegală, fiind concentrat, în mare parte, în județul Constanța, unde sunt localizate aproximativ 78,0% din numărul total al unităților de primire turistică din regiune și 23,0% din patrimoniul turistic al țării.

Județul Constanța are cea mai mare capacitate de cazare în structurile de primire turistică, din țară, respectiv 44,0% din total, 91,8% la nivelul regiunii.

Dezvoltarea industriei turismului, prin exploatarea resurselor naturale ale litoralului Mării Negre și Deltei Dunării, va atrage forța de muncă din alte sectoare economice, în urma disponibilizării forței de muncă.

Valorificarea potențialului turistic se poate constitui într-una din prioritățile de dezvoltare a Regiunii Sud-Est.

Regiunea Sud-Muntenia

Cadrul natural geografic asigură regiunii practicarea tuturor formelor de turism. În partea nordică, formată din județele Argeș, Dâmbovița și Prahova, fondul turistic natural este alcătuit, cu preponderență, din varietatea formelor de relief montan. În sudul regiunii, potențialul turistic al județelor Giurgiu, Ialomița, Teleorman și Călărași este favorizat de poziția acestora ca zone limitrofe ale Dunării.

Fondul turistic natural se completează cu fondul cultural, istoric și religios; stațiuni balneoclimaterice etc. În multe zone ale Regiunii Sud există condiții favorabile dezvoltării agroturismului.

Rețeaua de cazare turistică a regiunii cuprinde peste 10% din totalul unităților de profil ale țării, majoritatea fiind concentrată în județele Argeș (25,9%), Dâmbovița (10,4%) și Prahova (49,5%). Celelalte județe – Călărași, Giurgiu, Ialomița și Teleorman – fac parte din categoria celor cu cea mai slabă dotare turistică la nivel național și regional.

Existența cadrului natural, a unor obiective turistice atractive și a patrimoniului cultural-istoric constituie baza de dezvoltare a turismului din toate județele regiunii.

Regiunea Sud-Vest Oltenia

Prin așezarea geografică a județelor, regiunea are în componență zone turistice naturale cu caracteristici complexe: relief variat, izvoare de ape minerale, fond cinegetic și piscicol etc. Atracțiile turistice ale regiunii permit practicarea unor forme multiple de turism:

- balnear – în județele: Vâlcea, Gorj și Mehedinți;
- montan – Gorj, Mehedinți, Vâlcea;
- de agrement – Valea Oltului, Valea Jiului, Porțile de Fier, Defileul Dunării, zona de nord a regiunii;
- itinerant cu valențe culturale – pune în valoare monumentele culturale, istorice, religioase, arhitecturale, elementele etnografice, care se găsesc răspândite pe teritoriul tuturor județelor regiunii;
- agroturismul reprezintă o componentă esențială în dezvoltarea localităților rurale din regiune.

Distribuția unităților de cazare turistică în regiune reflectă potențialul turistic deosebit al județului Vâlcea care dispune de aproape 66% din numărul total al acestora și de peste 72% din capacitatea de cazare existentă. În celelalte județe dotarea turistică reprezintă doar 5,8%-12,7% din rețeaua regională.

Indicii de utilizare ai capacităților de cazare în funcțiune reflectă utilizarea insuficientă a spațiilor de cazare în majoritatea județelor componente, cu excepția județului Vâlcea, unde unitățile turistice au fost ocupate în proporție de 51,5%, ceea ce reprezintă cea mai bună ocupare, la nivel național.

Regiunea Vest

În spațiul geografic al regiunii se diferențiază diverse zone peisagistice de interes turistic. În partea vestică predomină "peisajul de câmpie", iar în est - peisajul montan cu o serie de variante:

- peisajul alpin (în Munții Retezat, Țarcului, Parâng etc.);
- peisaj montan cu păduri;

- zonele de deal – la confluența munților cu zonele de câmpie, în special Dealurile Lipovei;
- depresiunile – peisaj variat și bogat, în toată zona montană;
- peisajele carstice și cheile din interiorul reliefului montan.

Un loc important în domeniul turistic îl ocupă numeroasele cursuri de apă, acumulările naturale de apă sau ca efect al lucrărilor hidrotehnice (lacuri glaciare, lacuri de acumulare) ca și Clisura Dunării, cu unul din cele mai importante defilee din Europa.

De interes turistic sunt și izvoarele de ape minerale și termale ale stațiunilor balneare: Băile Herculane, Geoagiu-Băi, Moneasa, Lipova, Buziaș. Există și stațiuni de interes zonal-local: Calacea, Bogda, Călan-Băi, Vata-Băi.

O rețea bogată de situri și monumente istorice, vechi construcții religioase etc. favorizează practicarea turismului cultural și istoric în toate județele regiunii.

Regiunea Nord-Vest

Potențialul turistic natural al regiunii este legat mai ales, de relieful montan, prin diversitatea componentelor sale:

- relieful montan glaciari (Munții Rodnei);
- relieful vulcanic (Munții Oaș, Gutâi, Țibleș);
- relieful mozaicat la Munților Apuseni;
- peisajul speoturistik din Munții Apuseni și Rodnei;
- ecosistemul vegetal central format din păduri destinate exclusiv funcției turistice.

Resursele de ape minerale constituie una din componentele cele mai reprezentative ale ofertei turistice a cadrului natural.

Din punct de vedere balneoturistik s-au conturat mai multe zone, cu funcții complexe:

- zona care se suprapune peste Carpații Orientali, unde s-au format zăcămintele hidrominerale, în mare parte pe teritoriul județelor Bistrița-Năsăud, Maramureș și Satu-Mare;
- complexele turistice limitrofe lacurilor glaciare, de dimensiuni mai mici din județele Cluj, Bihor, Bistrița-Năsăud și Satu-Mare.

Regiunea Nord-Vest este posesoarea unui bogat și complex patrimoniu cultural, istoric, arhitectonic, care asigură condițiile obiective de practicare diversificată a formelor de turism: cultural, istoric, religios.

O caracteristică a regiunii o constituie multitudinea și diversitatea zonelor etnografice cu particularități turistice deosebite : zona etnografică Maramureș, zona Oaș (Satu-Mare), sălăjeană (Sălaj), zona Văii Crișului Repede (Bihor).

Vegetația din zonele rurale și serviciile pe care gospodăriile țărănești le pot oferi se constituie în oportunități deosebite pentru promovarea agroturismului și, în consecință, pentru dezvoltarea localităților rurale din Bistrița-Năsăud, Bihor, Maramureș, Sălaj.

Baza materială care susține practicarea tuturor formelor de turism reprezintă 11,0% din totalul unităților turistice ale țării. Majoritatea unităților de cazare sunt concentrate pe teritoriul județelor Cluj (33,5%), Maramureș (23,3%) și Bihor (cca 20,0%). Rețeaua acestor unități turistice de cazare este mai redusă în județele Bistrița -Năsăud (5,6%), Satu-Mare (13,3%) și Sălaj (4,7%).

Pe ansamblul regiunii, capacitățile de cazare existente sunt exploatate în proporție de 33,2%, valoare inferioară mediei naționale (34,3%). O utilizare superioară a capacităților de cazare, se remarcă în județul Bihor.

Regiunea Centru

Situată în zona intercarpatică a țării, regiunea beneficiază de varietatea peisagistică a reliefului muntos. În consecință, turismul montan s-a dezvoltat, cu preponderență, în toate județele din acest spațiu geografic, în formele sale specifice.

- Stațiunile turistice montane – Poiana Brașov, Predeal, Pârâul Rece, Păltiniș – sunt apreciate pe plan intern și internațional pentru produsele turistice oferite pe tot parcursul anului.
- Stațiunile balneoclimaterice Covasna, Balvanyos, Malnaș-Băi, Biborțeni, Tușnad, Borsec, Lacul Roșu, Sovata etc. dispun de importante baze de tratament organizat.
- Turismul cultural și istoric – în multe localități care adăpostesc cetăți medievale și monumente arhitectonice: Alba-Iulia, Brașov, Făgăraș, Bran, Sighișoara, Sibiu, Mediaș, Căsnădie ș.a.
- Rezervații naturale și obiective de interes științific: Parcul Național Piatra Craiului, Poiana cu Narcise de la Vlăhița, Poiana Narciselor – Gurghiu.
- Manifestări ale unor tradiții și obiceiuri folclorice specifice regiunii, mai cunoscute fiind cele din Mărginimea Sibiului și din Munții Apuseni.
- Agroturismul a apărut și s-a extins ca alternativă la turismul tradițional, cu preponderență în județele Alba, Brașov și Sibiu și în mai mică măsură în Covasna, Mureș și Harghita.

Regiunea Centru are una din cele mai bune dotări în sectorul turistic care, în anul 2004 beneficia de 914 unități de cazare, adică de peste 23% din totalul țării. Marea majoritate a spațiilor de cazare sunt localizate în județul Brașov (47,1%).

**Tabelul nr. 6. Sectorul terțiar (servicii). Turism.
Capacitatea de cazare și structurile de primire turistică
în anul 2004**

- în % -

Regiunea de dezvoltare	Unități de cazare turistică		Capacitate de cazare				Indici de utilizare netă a capacității de funcțiune
			Existență		În funcțiune		
Județul	Număr	%	Locuri	%	Mii locuri zile	%	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Total	3900	100,0	275941	100,0	53989	100,0	34,3
1. NORD-EST	342	100,0	17183	100,0	5050	100,0	29,5
BACĂU	40	11,7	3318	19,3	941	18,6	39,2
BOTOȘANI	10	2,9	840	4,9	280	5,5	20,0
IAȘI	63	18,4	2996	17,4	691	13,7	40,3
NEAMȚ	78	22,8	3483	20,3	1151	22,8	26,2
SUCEAVA	143	41,8	5755	33,5	1761	34,9	24,6
VASLUI	8	2,4	791	4,6	226	4,5	23,3
2. SUD-EST	1152	100,0	130854	100,0	13774	100,0	39,2
BRĂILA	24	2,1	1752	1,3	547	4,0	45,0
BUZĂU	30	2,6	1788	1,4	626	4,5	26,0
CONSTANȚA	897	77,9	120226	91,8	11264	81,8	41,5
GALAȚI	20	1,7	1375	1,1	306	2,2	35,7
TULCEA	133	11,5	3551	2,7	491	3,6	26,6
VRANCEA	48	4,2	2162	1,7	540	3,9	13,4
3. SUD-MUNTENIA	394	100,0	22494	100,0	6438	100,0	27,7
ARGEȘ	102	25,9	4493	20,0	1162	18,0	19,2
CĂLĂRAȘI	8	2,0	566	2,5	198	3,1	19,0
DÂMBOVIȚA	41	10,4	2406	10,7	786	12,2	31,4
GIURGIU	15	3,8	1006	4,5	213	3,3	37,2
IALOMIȚA	20	5,1	2902	12,9	625	9,7	42,7
PRAHOVA	195	49,5	10253	45,6	3228	50,1	27,7
TELEORMAN	13	3,3	868	3,9	226	3,5	15,2
4.SUD-VEST OLTENIA	189	100,0	13936	100,0	3703	100,0	44,5
DOLJ	17	9,0	1068	7,7	354	9,6	22,1
GORJ	24	12,7	1170	8,4	329	8,9	27,4
MEHEDINȚI	13	6,9	916	6,6	315	8,5	39,2
OLT	11	5,8	724	5,2	150	4,0	26,4
VÂLCEA	124	65,6	10058	72,1	2555	69,0	51,5
5. VEST	369	100,0	21066	100,0	5402	100,0	35,9
ARAD	81	22,0	4690	22,3	968	17,9	31,1

1	2	3	4	5	6	7	8
CARAȘ-SEVERIN	95	25,7	7000	33,2	1865	34,5	46,4
HUNEDOARA	87	23,6	4189	19,9	971	18,0	26,5
TIMIȘ	106	28,7	5187	24,6	1598	29,6	32,2
6. NORD-VEST	427	100,0	24576	100,0	6700	100,0	33,2
BIHOR	85	19,9	10591	43,1	2940	43,9	40,1
BISTRIȚA-NĂȘAUD	24	5,6	2915	11,9	808	12,0	29,1
CLUJ	143	33,5	5095	20,7	1659	24,8	27,5
MARAMUREȘ	98	23,0	2697	11,0	671	10,0	27,7
SATU MARE	57	13,3	2234	9,1	368	5,5	26,4
SĂLAJ	20	4,7	1044	4,2	254	3,8	26,7
7. CENTRU	914	100,0	34365	100,0	9072	100,0	29,4
ALBA	29	3,2	1276	3,7	377	4,2	23,9
BRAȘOV	431	47,1	11380	33,1	3901	43,0	24,6
COVASNA	64	7,0	4000	11,6	1030	11,4	47,8
HARGHITA	180	19,7	5964	17,4	1472	16,2	23,3
MUREȘ	96	10,5	7156	20,8	1184	13,0	34,5
SIBIU	114	12,5	4589	13,4	11,8	12,2	33,3
8. BUCUREȘTI-ILFOV	113	100,0	11467	100,0	3850	100,0	35,3
ILFOV	30	26,5	1564	13,6	428	11,1	20,8
MUN. BUCUREȘTI	83	73,5	9903	86,4	3422	88,9	37,1

Sursa: Anuar statistic, 2005, INS.

Capitolul III

POTENȚIALUL DE DEZVOLTARE A ZONELOR MONTANE ȘI CONTRIBUȚIA ACESTORA LA COMPETITIVITATEA REGIONALĂ ÎN ROMÂNIA

1. Zona montană în contextul noii coeziuni europene și al extinderii

În actualul context al coeziuni economice și sociale, Comisia Europeană recunoaște existența acelor regiuni ale căror restricții de dezvoltare sunt legate de potențialul natural. Astfel, există trei mari categorii de regiuni: zonele montane, zonele cu densitate scăzută a populației și zone de insulă.

În cel de-al doilea Raport privind Coeziunea Economică și Socială (Comisia Europeană, 2001) există următoarea definiție a acestor zone: “Zonele montane reprezintă bariere geografice. Cu toate că ele sunt viabile economic și integrate în economia UE, au și cele mai multe probleme, fapt care se poate vedea și în procentul de 95% (mai mult chiar) dintre acestea sunt eligibile pentru asistență sub obiectiv 1 și 2 al Fondurilor structurale.”

“Restricțiile” ce stau în fața dezvoltării acestor zone sunt:

- topografia și climatul specific - activitățile economice sunt restricționate acolo unde terenul este denivelat sau acolo unde există pante și prăpăstii. Altitudinile mari presupun temperaturi scăzute și scurtarea anotimpurilor. Oamenii trăiesc pe văi și drumurile între văi sunt de cele mai multe ori dificile. În general, accesibilitatea este scăzută;
- cele mai multe regiuni montane reprezintă zone de periferie - sunt puțin populate și, în general, au acces scăzut la piețele naționale și europene. Munții reprezintă de cele mai multe ori granițe naționale și regionale. Tradițional, granița unei regiuni se termină acolo unde drumul se sfârșește. Cu alte cuvinte, munții sunt localizați drept margini ale sistemului economic național – și cel mai adesea, politic.

Bazele economice ale acestor regiuni montane sunt axate pe agricultură și industrie forestieră – în general slab dezvoltate, comparativ cu cele din statele membre. Mai dețin și industrie minieră sau prelucrătoare și se află de cele mai multe ori în declin economic. Infrastructura de transport este adesea slab dezvoltată și sunt periferii tipice în termeni ai accesibilității și dezvoltării economice.

Aceste caracteristici au implicații semnificative pentru multe dintre politicile UE, în special pentru Politica Agricolă Comună, politica de transporturi, politica regională, cea a concurenței și a întreprinderilor.

Și pentru multe din viitoarele politici ale UE zonele montane trebuie să se bazeze pe înțelegerea situației actuale, economice, sociale și de mediu, și

trebuie să se țină cont de faptul că succesul sau insuccesul vechilor sau actualelor politici a fost direct/indirect afectat de aceste zone.

Cu toate problemele unanim recunoscute, locul și importanța globală a zonelor montane sunt în creștere, fapt ce rezultă și din includerea unui capitol specific în Agenda 21 și în declararea anului 2002 ca „Anul internațional al zonei montane”.

Europa deține numeroase zone montane, ce se întind pe aproape toată suprafața continentului. Majoritatea statelor membre ale UE au cel puțin o zonă muntoasă pe teritoriu (unele, chiar mai multe).

Zonele montane sunt foarte diverse la orice scală în termeni ai climatului, ecologic, economie și alte caracteristici. În același timp, ele sunt zone culturale, reflectând interacțiunea pe termen lung a existenței umane cu sistemul biosferic.

În contextul coeziunii și extinderii UE, regiunile montane sunt considerate ca având un permanent handicap natural datorat topografiei și restricțiilor climatice asupra activităților economice și/sau periferiilor.

Viitoarele politici ale zonelor montane trebuie să se bazeze pe înțelegerea situației economice, sociale și de mediu și pe succesul sau insuccesul vechilor politici care au influențat direct sau indirect aceste arii.

1.1. Potențialul natural, economic și social al zonelor montane în Uniunea Europeană

- **Potențialul natural**

În Uniunea Europeană, suprafața totală acoperită de munți reprezintă aproximativ 40% din suprafața totală (UE-15). La aceasta, s-a adăugat și suprafața acoperită de munți a noilor state membre, ridicând suprafața totală la aproximativ 44% (tabelul nr. 11).

Dintre vechile state membre, cea mai mare suprafața acoperită de munți o deține Grecia cu 77,9% din suprafața totală, urmată de Austria cu 73,4% din suprafața totală. Următoarele locuri sunt ocupate de Italia cu 60,1% din suprafața totală și Spania cu 55,7%. La polul opus (fără munți) se găsesc Olanda și Danemarca.

Dintre noile state membre, Slovenia ocupă primul loc cu aproximativ 78% din suprafața totală, urmată de Slovacia cu 62%, Bulgaria cu 53,5% și Cipru (47,6%). România ocupă o poziție de mijloc, deținând o suprafață de 37,9% din total.

Cu toate acestea, suprafața ocupată cu munți ajunge la peste 90% din suprafața totală în cazul celor două state nemembre UE: Norvegia având 91,3% din suprafața totală și Elveția 90,7%.

- **Populația**

În zonele montane ale Europei, ponderea populației în total național variază între 0,8% în Belgia și 49,8% în Austria. În același timp, noile state

membre dețin și ele o populație care se încadrează la un minim de 5,8% în Polonia și la un maxim de 64,9% în Slovenia. Având suprafețe covârșitoare acoperite cu munți, Elveția și Norvegia dețin ponderi mari ale populației în aceste zone: 84,2%.

Modelul demografic al regiunilor montane în UE urmărește tendința înregistrată în evoluția demografică: diferențele mari demografice între aceste zone și media națională.

În ceea ce privește densitatea populației, aceasta se încadrează în valori mici. Astfel, o densitate scăzută a populației (mai puțin de 25 de locuitori pe kmp) se înregistrează în partea de nord a Europei (Scoția și Irlanda), precum și în regiunea de munte ale Pirineilor francezi, în unele zone ale Spaniei, dar și în majoritatea zonelor montane din România.

O densitate ceva mai mare, în jur de 50 locuitori/kmp se înregistrează în masivele centrale ale Franței, partea spaniolă a Pirineilor, multe zone muntoase din Bulgaria și Grecia.

Densitatea cea mai mare a populației (peste 125 loc./kmp) se înregistrează în zonele montane din Germania, Țara Bască, Spania, Sicilia, zonele montane din Polonia, nordul Sloveniei, vestul Bulgariei, unele zone din Grecia (Evia-Viotia–Attiki).

Structura pe grupe de vârstă a populației din zonele montane ale Uniunii Europene diferă foarte mult de la o zonă la alta. Astfel, populația sub 15 ani în populația totală a țării reprezintă circa 14,6% în cazul Republicii Cehe, 14,8% în Bulgaria și ajunge până la 24,1% în Germania. În același timp, populația de peste 60 de ani existentă în zonele montane reprezintă 15,1% în Irlanda, 15,3% în Germania și 23% în Grecia.

Schimbările înregistrate în populația totală a zonelor montane, în ultimii ani prezintă o scădere a acesteia (într-o proporție foarte mare) în Bulgaria, Finlanda, Norvegia, Portugalia, România, Suedia, Germania, Franța etc.

Există totuși și situații în care aceasta a înregistrat creșteri: în Corsia, Sicilia, zona Apeninilor Centrali ai Italiei etc.

Motivul acestor schimbări ale populației sunt: creșterea naturală negativă (în Franța, Norvegia, Italia și Grecia) și migrația populației din aceste zone. În cele mai multe țări (acolo unde există date), rata migrației este de cel puțin 10%.

Interacțiunea dintre diferiți factori ce determină migrația populației din zonele montane ale Europei poate determina diferite modele ale evoluției populației din aceste zone: astfel, în partea de nord și centru a Europei, există o tendință de stabilitate (sau chiar pozitivă) a populației montane (cu unele mici excepții). În partea estică a Europei, depopularea este evidentă. În același timp, în unele regiuni mediteraneene nu este identificat încă modelul existent.

- Caracteristicile economice ale zonelor montane

Economia zonelor montane din Europa poate fi caracterizată printr-un singur cuvânt: diversitate mare la scară spațială. În timp ce adesea, agricultura

și pădurile joacă rolul principal în economia acestor zone și identitatea lor culturală, ocuparea în alte sectoare economice poate fi deseori o excepție.

Pluriactivitatea este foarte comună, diferită la scară temporală. De exemplu, cineva poate lucra în timpul săptămânii în agricultură, iar în *weekend* (sau iarna) să lucreze în pădure sau turism. Disponibilitatea datelor statistice face greoaie orice fel de analiză în acest sens. Totuși, se recunoaște că există diferențe clare ale situației existente în zonele montane și restul regiunilor din țară (tabelul nr. 11), dar și diferențe de la o zonă muntoasă la alta.

Astfel, populația ocupată diferă de la câteva sute de mii până la un milion în șapte masive: în Austria (Alpii Austrieci 1.62 milioane), Italia (nordul Apeninilor 1.09 milioane, sudul Apeninilor 1.07 milioane, Alpii Centrali 1.05 milioane), Slovacia (Carpați 1.03 milioane), Spania (Catalunia 1.13 milioane), și Elveția (Mittelland 1.67 milioane).

Există un număr mare al populației ocupate în zonele muntoase izolate din Germania (munții mai puțin înalți din nord sunt 1.66 milioane și în cei din sud 2.89 milioane), Ungaria (în Munții Transdanubieni 1.44 milioane) și Spania (Madeira are o populație de 1.03 milioane).

a. Sectorul primar

În analizele realizate pe zone montane există o diferențiere clară între statele membre și cele nou intrate în UE în ceea ce privește populația ocupată în sectorul primar. De asemenea, există diferențieri clare privind amplasamentul zonelor montane – mai înalte sau zone submontane. Ponderea diferă de la o zonă la alta: Irlanda 15,1%, Portugalia 9,1%, Luxemburg 7%, Spania 8,3%, Polonia 20%.

b. Sectorul secundar

Ponderea populației ocupate în sectorul secundar diferă de la un stat membru la altul. Germania 41,8%, Portugalia 40,4%, Austria 32,6%, Luxemburg 8,4%. Pentru statele noi intrate în UE, proporția este și mai mare: Slovenia 44,8%, Republica Cehă 52,1%, Ungaria 20,9%.

c. Sectorul terțiar

Marea majoritate a populației ocupate, existentă în zonele montane, se găsește în sectorul terțiar. Singura țară care are o populație ocupată sub procentul de 50% este Republica Cehă. Astfel, în Portugalia ponderea populației ocupate în sectorul servicii este de 50,4%, Luxemburg 64,6%, Irlanda 53,4%, Germania 52,5%. Ungaria deține cea mai mare pondere (76,6%), urmată de Italia cu 64,2%.

d. Modelul general de forță de muncă în zonele montane

Dacă ar fi să prezentăm un model general al structurii forței de muncă în zonele montane ale Uniunii Europene, putem spune că preponderent este sectorul serviciilor, care se găsește prezent atât în zone montane prospere economic, cât și în zonele montane aflate în declin.

De asemenea, există multe zone montane cu o populație ocupată în sectorul secundar (în Republica Cehă, Munții Pădurea Neagră din Germania etc.).

Zonele montane cu un predominant profil al sectorul primar sunt concentrate în special în partea sudică a Europei (Bulgaria, Spania, Corsica, Sardinia), la fel ca și în Polonia.

În orice caz, potențialul de dezvoltare al zonelor montane depinde semnificativ de apropierea de zonele urbane-rețele urbane și de prezența unei infrastructuri satisfăcătoare de servicii locale.

1.2. Acțiuni și măsuri specifice zonelor montane în Uniunea Europeană

Ca urmare a diversității lor, zonele montane din Uniunea Europeană pot fi caracterizate atât în termeni topografici-specifci, cât și în termeni de resurse naturale, grad de urbanizare, economici, sociali, tendințe, politici.

Necesitatea unei politici europene montane este reală și are la bază inițiativele trecute și prezente ale Comisiei Europene (de exemplu, Carta pentru zonele montane ale Uniunii Europene, discutată la Consiliul Europei din 1990 etc.).

Se poate spune că politica zonelor montane își face simțită prezența din ce în ce mai mult, concurând pe baze reale cu politicile zonelor depopulate, politica rurală, politica regională etc.

O atenție deosebită este oferită de către politica agricolă comună (PAC) zonelor montane.

Specificul montan în context european

În general, există o mare diversitate în cadrul și între zonele montane ale UE. În același timp, există diferențe importante între statele membre. Aceste diferențe teritoriale sunt abordate prin prisma mai multor măsuri și acțiuni comunitare.

Regiunile montane prezintă, în general, handicapuri naturale și provocări structurale. Aceste handicapuri sunt permanente și de aceea provocările structurale sunt îndreptate spre atingerea unei anumite competitivități. Există și alte tipuri de provocări: dimensiunea socială, depopularea și sărăcia în zonele rurale sau periferice, dependența ridicată față de agricultură pe scară mică, prelucrarea și exploatarea mineralelor etc.

Putem spune că pentru a atinge un anumit echilibru, zonele montane trebuie să facă față următoarelor categorii de provocări ale actualei globalizări:

1. tendința de a plasa regiunile montane într-un "muzeu deschis" sau să fie considerate arii de recreere și protejate natural pentru întreaga societate industrializată;
2. tendința de a vedea zona montană ca o regiune ce poate fi exploatată din punct de vedere economic, și chiar supraexploată;
3. tendința de abandon.

Aceste provocări se găsesc în contradicție una cu cealaltă – și din acest considerent, varietatea provocărilor pentru fiecare zonă specific montană depinde de localizarea ei, de bunurile de care dispune și de constrângeri.

Obiective prioritare

De cele mai multe ori focalizarea pe agricultura montană a produselor de calitate și preservarea terenului este un important aspect al politicilor montane.

Agricultura din zonele montane suferă, de regulă, de un dublu handicap:

- contextul natural dificil-neprielnic;
- restricții de natură structurală.

În general, agricultura în aceste zone nu poate concura cu agricultura de la câmpie. Chiar și în aceste condiții, este importantă menținerea ei pentru conservarea terenului, oportunități de recreere și identitate culturală, dar, în același timp, reprezintă și o necesitate socială în special acolo unde activitatea de subzistență este adesea abandonată.

Veniturile realizate din agricultura montană în statele membre UE sunt suplimentate prin granturi și ajutoare financiare derivate din „politica zonelor cele mai defavorizate”¹ (Articolul 23 din Regulamentul CE 950/97 – Zonele montane), lucru ce nu se aplică în noile state membre.

Cu unele mici excepții, agricultura montană nu poate avea speranța să devină competitivă. Fermierii încearcă să compenseze handicapul natural prin producția, procesarea și marketingul unor produse de calitate sau identificând anumite nișe de piață (produse organice etc.) sau prin valorificarea potențialului turistic al zonelor. Inițiative de acest gen au fost luate în multe din statele membre, dar fără niște resurse adecvate sau fără o coordonare potrivită.

Politicile agrare în regiunile montane au devenit ținta specială a unor acțiuni concrete, ce sunt completate prin măsuri de protecție publică și susținute de legăturile cu alte activități (împădurire, vânătoare, turism, mica industrie).

¹ Clasificarea zonelor cele mai defavorizate în acord cu Articolul 23 al Regulamentului (EC) 950/97 (Areale montane) a fost realizată în acord cu anumite criterii pentru fiecare stat membru; obiectivul principal: identificarea „zonelor caracterizate prin limitări considerabile ale posibilităților de utilizare a terenului și creșterea apreciabilă a costurilor de funcționare”.

Recunoașterea valorii pădurilor montane

Pădurile dețin o pondere importantă în zona montană a Europei, dar produsele acestora sunt de cele mai multe ori neprofitabile, cu costuri mari de transport.

Konw-how-ul mai mult sau mai puțin valabil, iar cursurile de pregătire nu furnizează un număr suficient de specialiști. În același timp, produsele pădurii pot juca un rol nou în cadrul economiilor montane, în ceea ce privește procesarea și marketingul lor. Pădurile sunt și zone-cheie pentru recreere și conservarea biodiversității, cu valori economice și noneconomice.

Politicile facilitează coordonarea protecției, producției, recreerii și funcțiilor de mediu ale pădurilor montane. De asemenea, au nevoie de recunoașterea faptului că zonele agricole sunt parte a aceluiași pământ, deținut și utilizat de aceeași oameni și vizitat de turiști.

Tranziția unor activități

Activitățile de prelucrare, existente în zonele montane, sunt susținute tradițional de sursele de energie și minerale existente în zonă sau se bazează pe dezvoltarea *know-how* local prin pluriactivități agricole. Acești factori de suținere sunt acum provocați de evoluția tehnologiilor și competiția internațională. Astfel, tendințele majore se îndreaptă spre reducerea prelucrării, scăderea cantitativă a forței de muncă și migrație.

- Piețele industriale favorizează (sau nu restricționează) localizarea montană, activitățile bazate pe noile tehnologii, IC, turismul de iarnă, sport, procesarea produselor de lemn etc.
- Atractivitatea mediului montan și calitatea vieții noilor antreprenori.
- Reutilizarea vechilor clădiri industriale pentru noile afaceri.
- Transformarea formelor arhitecturale și istorice ale vechilor infrastructuri industriale în atracții turistice sau facilități.

Toate aceste acțiuni presupun o consistență mai mare a politicilor îndreptate spre activitățile din regiunile montane, inclusiv o mai bună adaptare a oportunităților de pregătire, asistență în dezvoltarea proiectelor și propunerilor, suport financiar și acces la credit/finanțări.

Dezvoltarea turismului montan

Turismul reprezintă una din cele mai atractive activități economice în multe din regiunile montane, care poate genera venituri substanțiale. Astfel, dezvoltarea acestui sector reprezintă visul foarte multor actori (publici sau privați) din aceste zone. Cu toate acestea, turismul este restricționat la un număr limitat de zone care trebuie să dețină infrastructură corespunzătoare și investiții majore. De asemenea, există și tendința de sezonabilitate a acestei forme de turism, cu un lung sezon de iarnă sau vară, cu forță de muncă de diferite categorii (în cea mai mare parte plătită necorespunzător).

Politica corespunzătoare acestui sector trebuie adaptată la resursele locale și combinată cu strategiile de dezvoltare regională. Dezvoltarea turismului poate avea mari oportunități, dar este cea mai importantă formă de prezentare a contradicției existente între viabilitatea economică și preservarea ecologică a naturii din zonele montane.

De regulă, turismul și activitatea de recreere sunt adesea definite și prezente în politici separate, iar responsabilitatea politică pentru dezvoltarea turismului este adesea divizată între mai multe ministere și autorități publice.

Dezvoltarea turismului impune o anumită coordonare între diferite sectoare politice. În particular, agroturismul este singurul subsector al acestor diverse industrii în care dezvoltarea și extinderea oportunităților identificate în politicile rurale pot să primeze în fața sectorului agricol.

Reducerea efectului de barieră a zonelor montane

Multe din zonele montane ale Europei corespund granițelor naționale sau regionale. În unele cazuri, întărirea efectelor granițelor administrative sau realizarea unor conexiuni cu alte zone se realizează cu dificultate. De cele mai multe ori, infrastructura compensează aceste dificultăți, dar apar alte efecte (în special asupra mediului natural). Alpii au un statut atipic, în sensul că ei sunt parte integrală a centrului Europei.

Evoluția celor mai multe areale montane a fost dependentă de accesibilitatea acestora la marile aglomerări existente la câmpie, în special zone tranzitorii adiacente. Pentru a reduce izolarea și a crește schimburile și construirea de rețele este necesară creșterea interesului și a responsabilităților legate de infrastructură. Rețelele construite între diferiți actori (instituții, comitete, firme) de o parte și de alta a granițelor, la diferite nivele, reprezintă un element crucial.

Dezvoltarea funcției urbane și a rețelelor urbane în zone de munte

Munții nu sunt numai zone rurale; mulți din locuitorii acestor zone trăiesc în centre urbane care au un rol important și în dezvoltare zonelor montane. Cele mai multe centre urbane existente în zonele montane sunt de mărime mică.

Rețelele urbane în zonele montane au caracteristici specifice, ca rezultat al poziției dominante a orașelor existente în zonele mai joase. Mai mult, diviziunea tradițională a acțiunilor între orașele existente la diferite nivele într-o ierarhie urbană nu poate fi aplicată în zonele montane de rang înalt. În final, baza economică a orașelor montane este restricționată de scopul activităților.

Zonele din apropierea regiunilor montane sunt cele mai dens populate regiuni din Europa. De aceea, politica urbană pentru regiuni montane trebuie să aibă o mai mare acoperire. De regulă, distanța dintre zonele montane și zonele imediat apropiate este slab susținută de infrastructură, de aceea se impun

acțiuni de politică urbană. Politicile montane trebuie să asigure legătura cu planificarea spațială, investițiile economice în orașe mari sau mici, rețelele de infrastructură locală și acțiuni integrate între problemele urbane și cele rurale.

Promovarea dezvoltării durabile

Mai mult decât în oricare alte condiții, politicile de dezvoltare ale regiunilor montane presupun compromisuri între diferite obiective ale dezvoltării în general.

Cum reușesc investițiile în infrastructură să fie defensive din punct de vedere al mediului?

Cum pot fi activitățile economice modernizate fără exacerbararea tendințelor de depopulare?

Cum poate atractivitatea unor zone montane să fie susținută fără pagubele provocate mediului?

Cum poate exploatarea resurselor montane să mențină conservarea biodiversității pe termen lung?

Chiar dacă până acum nu au fost oferite răspunsuri clare la toate aceste întrebări, rămân în continuare de-o importanță maximă proiectele și programele-pilot, schimbul de bune practici între diferite zone, experiența etc.

Acțiuni naționale – acțiuni ale Uniunii Europene

Regiunile montane din Europa sunt foarte diverse. De aceea, nu se poate aplica un singur model. Există unele modele care, aparent, sunt comune. În același timp, granițele naționale joacă un rol semnificativ. Se recunoaște că regiunile montane și așteptările de la "actorii" implicați nu pot fi încadrate în modele, iar așteptările de la politicile structurale sunt mari. Dintre motivele identificate putem aminti: marea diversitate și complexitatea situațiilor, principiul subsidiarității și faptul că regiunile montane sunt în acele zone unde politicile structurale și agricole ale UE au fost deja aplicate sau vor fi aplicate după extindere.

Problemele structurale ale zonelor montane deja există și ele pot fi încadrate în obiectivele clasice ale politicii regionale. O problemă care apare în acest moment este cea a categoriilor de regiuni montane ce pot fi incluse în obiectivele teritoriale începând din anul 2007. De regulă, regiunile montane cele mai "fragile" sunt acoperite de programe, dar regiunile submontane sunt încă în tranziție. De asemenea, și pentru cele mai noi state membre trebuie propuse programe și resurse.

Oricum, regiunile montane se confruntă cu provocări specifice, care uneori sunt recunoscute în politicile regionale, dar alteori nu. "Actorii" implicați în regiunile montane au probleme similare cu cei din alte regiuni (urbane, rurale, periferice etc.), iar eforturile de dezvoltare regionale sunt adesea constrânse de diviziunea sectorială a tuturor aspectelor societății, la nivel național sau al UE.

Adesea, actorii montani sunt chemați la o mai bună coordonare cu politicile sectoriale, chiar dacă primesc sau nu finanțare din fondurile comunitare.

De exemplu, programarea Fondurilor structurale este relevantă și se realizează pe baza analizelor provocărilor regionale; consistența în formularea obiectivelor politice, a priorităților și măsurilor, implementarea multianuală a măsurilor cofinanțate de organisme private, publice sau ale UE, monitorizarea și evaluarea.

Coordonarea politicilor aferente zonelor montane va trebui să cuprindă un mare număr de sectoare diferite. De asemenea, orice politică montană trebuie să respecte "principiul subsidiarității".

Una din oportunitățile comentate frecvent este posibilitatea introducerii sintagmei *natural handicaps* ca posibil criteriu de implementare a actualelor programe ale Fondurilor structurale sub obiectiv 1 și chiar obiectiv 2.

La nivel național, atât guvernele locale cât și cele centrale trebuie să folosească oportunitățile rezultate din experiența altor regiuni montane. Diseminarea sistematică a experiențelor între regiuni și țări poate asigura obținerea unor rezultate pozitive la nivelul regiunilor montane care se confruntă cu aceleași provocări și utilizează aceleași instrumente.

Importanța politicii și rolul cercetării

Politica agricolă comună (PAC) este și va rămâne importantă pentru dezvoltarea zonelor montane. Aplicarea unor modele valabile zonelor de câmpie nu va duce niciodată la asigurarea competitivității acestor zone.

De aceea, este necesar să se încurajeze sisteme care oferă valoare adăugată specificității zonelor montane (produse de calitate, răspunsuri la cererea turistică, conservarea biodiversității) și care pot avea în vedere întreg procesul de producție, procesare și marketing. Astfel, țările trebuie să țină seama de regiunile montane atunci când stabilesc politici (agricolă, turism etc.) – toate acestea într-un context mai larg, cel al economiilor regionale multifuncționale.

Pădurile montane sunt importante atât în termeni ai suprafeței cât și în cei ai extinderii lor viitoare, de aceea este necesar un management multifuncțional care să includă atât valori de conservare și recreere, dar și economice.

Ca principiu de bază, este necesar a se încuraja o abordare multisectorială și implicare pluriactivă, nu numai în agricultură și turism.

Sunt importante ca obiective: reducerea izolării, îmbunătățirea accesibilității, informarea și tehnologiile de comunicații – toate acestea jucând un rol important în furnizarea de noi oportunități de afaceri, educație, specializare etc.

De asemenea, cunoașterea susținută de cercetare este foarte importantă în aceste zone. Rețelele de cercetare montană și centrele de pregătire vor facilita schimburile și vor asigura o mai bună armonizare a metodologiilor cu știința și cunoașterea. Este foarte importantă crearea unei baze de date și

informații statistice care să fundamenteze proiectele și programele montane în vederea obținerii de fonduri (în special pentru programele LEADER, dar și pentru alte tipuri de programe).

Dintre toate aceste domenii, principala provocare o deține extinderea UE și integrarea unor state cu multe zone montane ale căror economii fragile și resurse umane/financiare limitate vor încerca dezvoltarea folosind modelele actuale ale statelor membre. Contrastul situațiilor la scară comunitară determină o nevoie clară pentru dezvoltarea și implementarea unor politici specifice care să recunoască încă de la început specificitatea lor – diversitatea mare a zonelor montane ale Europei.

2. Zona montană în România

Cu toate că România este stat membru al Uniunii Europene de la 1 ianuarie 2007, zona montană (Carpații românești) este parte a marii regiuni montane a Europei de foarte multă vreme. Zona montană de pe teritoriul României este parte importantă a lanțului muntos alpino-carpato-himalayan, apărut în urma orogenezei alpine.

Relieful Carpaților românești este caracterizat printr-un grad ridicat de fragmentare, determinat de mulțimea văilor, a depresiunilor și a pășunilor. De-a lungul timpului, în aceste văi s-au constituit adevărate nuclee de umanizare, cele aproximativ 330 de depresiuni reprezentând 30% (2000 kmp) din suprafața zonei montane din România.

În România, zonele montane reprezintă aproximativ 37% din suprafața țării. Aceste zone se întind pe suprafața a 27 de județe din șapte regiuni de dezvoltare și acoperă o populație de circa 3,6 milioane de locuitori (tabelul nr. 7).

Tabelul nr. 7. Distribuția zonelor montane pe regiuni de dezvoltare și pe județe

Regiunea	Județul	Munții
Nord-Est	Bacău	Goșmanu, Tarcău, Ciuc, Berzunț, Nemira, Vrancei
	Neamț	Stănișoarei, Ceahlău, Tarcău, Goșmanu
	Suceava	Obcinele Bucovinei (Mare, Fredeu, Mestecăniș), Suhard, Rarău, Giumalău, Bistriței, Călimani
Nord-Vest	Bihor	Plopiș, Pădurea Craiului, Bihor, Codru-Moma
	Bistrița-Năsăud	Țiblș, Rodnei, Bârgău, Călimani
	Cluj	Viădeasa, Gilău
	Maramureș	Igniș, Gutâi, Țibleș, Maramureșului, Rodnei
	Satu Mare	Oaș, Igniș
Sud	Sălaj	Plopiș, Meseș
	Argeș	Făgăraș, Ghițu, Iezer
	Dâmbovița	Bucegi, Leaota

Regiunea	Județul	Munții
	Prahova	Bucegi, Baiului, Ciucaș
Sud-Vest	Gorj	Godeanu, Vâlcea, Parâng, Căpățanii
	Mehedinți	Almăj, Mehedinți
	Vâlcea	Făgăraș, Lotrului, Căpățanii
Sud-Est	Buzău	Buzăului
	Vrancea	Vrancei
Vest	Arad	Codru-Moma, Bihor, Zarand
	Caraș Severin	Poiana Ruscăi; Țarcu, Cernei, Semenice, Dognecei, Aninei, Locvei, Almăj
	Hunedoara	Bihor, Metaliferi, Poiana Ruscăi, Țarcu, Retezat, Vâlcău, Parâng, Șureanu
	Timiș	Poiana Ruscă
Centru	Alba	Sureanu, Metaliferi, Bihor, Muntele Mare
	Brașov	Făgăraș, Piatra Craiului, Bucegi, Bârsei, Baiului, Ciucaș, Perșani
	Covasna	Harghita, Baraolt, Bodoc, Nemira, Cașinului, Vrancei, Buzăului
	Harghita	Călimani, Gurghiu, Harghita, Giurgeu, Bistriței, Hășmașu Mare, Tarcău, Ciuc
	Mureș	Călimani, Gurghiu
	Sibiu	Făgăraș, Lotrului, Căndrel

Sursa: prelucrare date din „Atlasul geografic al României”, Editura Corint, 2004.

2.1. Caracteristici naturale și demografice

Derularea proceselor economice și sociale în zonele montane din România a fost influențată puternic de caracteristicile naturale și specificul acestor zone.

Astfel, în aceste zone trăiesc aproximativ 2.905.377 de locuitori (cca 13,2% din populația țării), din care majoritatea lucrează în agricultură (1.307.869 de locuitori). Acești trăiesc în 954.922 de gospodării, din care 815.813 dețin terenuri agricole. Fondul funciar în zona montana este de 7.325.274 ha, din care suprafața agricolă este de 2.894.573 ha (12,14% din teritoriul țării și 19,67% din suprafața agricolă totală). Suprafața neagricolă reprezintă 4.430.701 ha (18,59% din suprafața țării și 48,57% din suprafața neagricolă totală). Ponderea pădurilor în suprafața totală a țării este de 26,7% față de media europeană de cca 35% (tabelul nr. 8).

Densitatea populației în zonele montane variază în funcție de gradul de favorabilitate a condițiilor naturale. Astfel, în Carpații Meridionali atinge valori de 34,31 de locuitori pe kmp, în Carpații Occidentali înregistrează aproximativ 41,38 de locuitori pe kmp, în timp ce în Carpații Orientali ajunge la 60,24 locuitori pe kmp.

Tabelul nr. 8. Situația așezărilor umane în zona montană din România, 2004

	Total așezări	Număr sate	Număr orașe	Populația totală, din care:	Rural	Urban
Carpații Occidentali (17732 kmp)	1401	1310	15	733716	465708	268008
Carpații Orientali (33334 kmp)	862	739	41	2008612	861621	1147001
Carpații Meridionali (15332 kmp)	519	430	17	525988	222782	303

Sursa: Erdeli G., Cucu V. "România. Populație. Așezări.Economie". Editura Transversal, București, 2005.

În zonele depresionare, densitatea populației poate ajunge până la 100 de locuitori/kmp (Depresiunea Brașov). Comparativ cu densitatea altor zone montane din statele membre, densitatea înregistrată în zonele montane din România este mai ridicată (în statele scandinave – Suedia, Norvegia, Finlanda – densitatea populației nu depășește 20 de locuitori pe kmp). La nivel de județ, densitatea populației depinde de suprafața ocupată de zona montană și de înălțimile aferente.

Tabelul nr. 9. Densitatea locuitorilor în zonele urbane din România, 2004

	Densitatea totală a populației (loc./kmp)	Densitatea așezărilor rurale (așezări/100kmp)	Densitatea așezărilor urbane (așezări/100kmp)
Carpații Occi- dentali (17732 kmp)	41,38	7,39	0,85
Carpații Orientali (33334 kmp)	60,24	2,22	1,23
Carpații Merid- ionali (15332 kmp)	34,31	2,8	1,11

Sursa: Erdeli G., Cucu V. "România. Populație. Așezări. Economie". Editura Transversal, București, 2005.

Și în regiunile montane din România, fenomenul migrație are un puternic caracter urban, antrenând în mod selectiv populația pe diferite grupe de vârstă.

De asemenea, fenomenul de îmbătrânire a populației începe să fie prezent din ce în ce mai mult, atât în zonele urbane cât și în cele rurale (mai accentuat), exercitând o serie de fenomene negative asupra unor zone mai întinse (depopularea, în special) și pe perioade mari de timp. Efectele se resimt în special în plan economic.

2.2. Economia zonelor montane

Agricultura

Agricultura de tip montan este definită în linii mari pentru a acoperi toate activitățile ce au la bază pământul, precum: cultivarea plantelor, creșterea animalelor, horticultura, silvicultura și activitățile legate de acestea (inclusiv sistemele de susținere).

În România, zona montană deține aproximativ 4% din terenul arabil, 2% din livezi, 50% din fânețe și 30% din pășuni.

Cu toate că majoritatea populațiilor montane din toată lumea depinde de agricultură pentru a supraviețui, în România acest lucru este mai puțin valabil (suprafața agricolă mică și fertilitate scăzută).

Astfel, pe suprafețe restrânse din depresiuni întâlnim culturi de grâu și porumb (Depresiunea Brașov), orz și ovăz (Depresiunea Comănești), cartofi (Depresiunea Brașov, Giurgeu, Ciuc etc.), plante industriale (sfecla de zahăr, in, cânepă) etc.

În zonele de munte se practică, de regulă, cultura pomilor fructiferi și albinăritul. De asemenea, se cresc porcine, ovine etc.

Agricultura montană din România este utilizatorul principal al bazei de resurse naturale și mediului de producție din zonele de munte. Durabilitatea agriculturii montane este determinată de mersul și structura sistemelor de folosire a resurselor și de măsurile tehnologice și instituționale adiționale. De asemenea, de o importanță deosebită este și existența unui sistem (sau de mai multe sisteme) de producție, care ar trebui să poată asigura un flux stabil al produselor și serviciilor, fără a degrada sau epuiza potențialul pe termen lung al bazei de resurse naturale a agriculturii montane. Astfel, durabilitatea implică o productivitate ridicată și situație dinamică și nu una statică, precum și un interes permanent și profund față de starea bună a bazei de resurse pe termen lung.

Pădurile și silvicultura

În mod tradițional, pădurile sunt considerate o sursă de materii prime - lemnul, rășini, plută, ciuperci, fructe de pădure, diverse plante etc. Recent, a crescut și importanța lor în lupta împotriva poluării aerului.

În România, suprafața totală ocupată de păduri este de 400.000 ha, reprezentând o pondere din suprafața țării de 27%. Volumul total de masă

lemnă (din care: 39% rășinoase, 37% fag, 13 stejar, 11% alte foioase) este de 1,350 milioane m³, iar volumul mediu de masă lemnă exploatată anual este de circa 14 milioane m³. Se constată un proces incipient de degradare a pădurilor în zonele montane din România, ca o consecință a defrișărilor care au dus la fenomene de eroziune și aridizare a versanților.

O altă cauză a diminuării calității fondului forestier este poluarea industrială care a provocat ploile acide și, implicit, fenomenul de uscare a pădurii. Astfel, pe 5,5% din suprafață, pădurile sunt afectate de poluare și dăunători. Suprafețe forestiere afectate de factori poluanți se găsesc în județele: Sibiu, Argeș, Suceava, Neamț, Brașov, Teleorman, Dâmbovița, Ialomița, Hunedoara, Gorj, Caraș-Severin, Maramureș, Cluj, Sălaj.

În prezent, România este considerată, conform criteriilor internaționale, țară cu păduri moderat afectate. Suprafața acoperită cu păduri în România este mai mare decât în unele țări: Albania, Bulgaria, Cehia, Slovacia, Ungaria, Austria, Danemarca, Grecia, Olanda, Regatul Unit. Situația fondului cinegetic a început să se stabilizeze începând din anul 1997.

Turismul

Turismul - cea mai mare industrie a lumii – a cunoscut o evoluție spectaculoasă în ultimii ani. Conform Organizației Mondiale a Turismului, veniturile industriei turismului au ajuns în ultimii ani la o rată de 4.7%. Acum, turismul reprezintă 6,3% din comerțul internațional și crește mai repede decât orice alt sector economic, având un potențial enorm de dezvoltare. Acesta a devenit componentă importantă în cadrul multor politici și strategii regionale/naționale.

Și pentru România, turismul montan a fost și va fi una din oportunitățile mari de dezvoltare. Analiza fondului turistic, natural și antropic, dotările tehnico-edilitare, fluxul turistic arată că există interes și că acesta se poate valorifica.

Complexitatea și diversitatea peisagistică, stațiunile montane și complexele turistice existente, anumite sporturi care se pot practica pot determina o dezvoltare a activităților turistice în aceste areale.

În ultimii ani, ca urmare a dezvoltării și susținerii inițiativelor private în zonele montane a apărut și în România acea formă de turism rural de mici dimensiuni, agroturismul, prin care este valorificat potențialul turistic al diferitelor zone montane, fără a fi afectat foarte mult mediul natural. Există în susținerea acestor afirmații o serie de date și informații statistice, puse la dispoziție de diferite fundații și asociații, al căror scop este cel al promovării și susținerii dezvoltării unor zone turistice.

2.3. Aspecte instituționale și legislative privind zona montană din România

În România există 27 de județe pe a căror suprafață există areale montane. Din punct de vedere legislativ, dezvoltarea acestor areale are la bază

Legea muntelui (iulie 2004) care reglementează principiile și modalitățile de dezvoltare și protecție a lor, valorificarea potențialului acestor zone etc. Legea muntelui corespunde reglementărilor internaționale privind dezvoltarea montană durabilă.

Potrivit Legii muntelui, zona montană din România este o zonă cu handicap natural¹, dezvoltarea ei fiind susținută și coordonată de către Comitetul Interministerial și Comitetele Județene pentru Zona Montană. De asemenea, obiectivele dezvoltării durabile a zonei montane se realizează prin Agenția Națională a Zonei Montane, înființată ca direcție generală în cadrul Ministerului Agriculturii, Pădurilor și Dezvoltării Rurale.

La nivel central a fost propusă și o *Politică montană* care asigură valorificarea durabilă a resurselor muntelui, conservarea peisajului și a biodiversității, precum și dezvoltarea activităților economice specifice acestor zone. Principiile acestei politici, așa cum rezultă ele din Legea muntelui, sunt:

1. valorificarea optimă a resurselor din zona montană fără deteriorarea mediului;
2. diversitatea activităților economice și de producție fără deteriorarea echilibrului ecologic;
3. integrarea activităților lucrative la nivel de producător sau prin asociere;
4. recunoașterea existenței obiective a condițiilor naturale speciale și a dreptului comunității din zona montană la o dezvoltare specifică.

Politica montană din România își propune să răspundă la următoarele obiective specifice:

- a) protecția și conservarea resurselor naturale;
- b) protecția și conservarea ariilor naturale protejate;
- c) valorificarea resurselor naturale disponibile, în limitele potențialului biologic natural de regenerare a acestor resurse;
- d) stabilizarea locuitorilor din zonele montane și favorizarea instalării familiilor tinere în zona montană;
- e) aplicarea de măsuri agro-pedo-ameliorative în vederea opririi degradării terenurilor agricole și silvice;
- f) păstrarea și modernizarea activităților industriale și artisanale tradiționale;
- g) dezvoltarea activităților din turism și agroturism;
- h) îmbunătățirea pregătirii profesionale a locuitorilor din spațiul montan;
- i) susținerea programelor de dezvoltare durabilă a zonelor montane.

Principalele instituții implicate în elaborarea și implementarea politicii muntelui sunt:

¹ Zonele cele mai defavorizate în acord cu Articolul 23 al Regulamentului (EC) 950/97 (Areale montane).

- j) Ministerul Apelor, Pădurilor și Dezvoltării Rurale – asigură aplicarea strategiei și politicilor Guvernului în domeniul dezvoltării și protecției populației și mediului montan din România; colaborează cu ministerele, cu alte organe centrale și locale în vederea acțiunilor dezvoltării durabile; inițiază proiecte de lege privind zona montană, monitorizează implementarea programelor de dezvoltare agricolă, rurală și integrate pentru zona montană etc.;
- k) Agenția Națională a Zonei Montane coordonează activitatea Centrului de Formare și Inovație pentru Dezvoltare în Carpați (CEFIDEC) și colaborează cu Academia de Științe Agricole și Silvicultură Gheorghe Ionescu Sinești în domeniul dezvoltării durabile a zonei montane;
- l) CEFIDEC – instituție publică cu personalitate juridică, specializată pentru agricultură și dezvoltare rurală montană durabilă, aflată în subordinea MAPDR;
- m) la nivel județean sunt structuri specializate în dezvoltarea zonei montane din cadrul Direcțiilor pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală, Comitetele Județene pentru Zona Montană, care coordonează și implementează programe locale de dezvoltare durabilă;
- n) asociații ale producătorilor agricoli din zona montană etc.

3. Programe comunitare pentru dezvoltarea zonelor montane din România

În Uniunea Europeană, prin politica de dezvoltare regională se urmărește reducerea dezechilibrelor dintre diferite regiuni cu nivele diferite de dezvoltare. Cele mai importante dezechilibre la nivel regional se întâlnesc acolo unde există zone de handicap natural, unde predomină în structura economică sectorul agricol/regiunea este considerată rurală (pondere mare a populației ocupată în agricultură).

Aceste zone pot fi susținute, deopotrivă, de politica regională, dar și de alte politici comunitare (PAC).

Politica de dezvoltare regională a UE urmărește în special următoarelor grupe/regiuni-țintă:

1. regiuni mai puțin favorizate (regiuni rămase în urmă din punct de vedere al dezvoltării – PIB/locuitor mai mic de 75% din media UE, regiuni aflate în proces de conversie și toate regiunile din Spania, Grecia, Portugalia și Irlanda);
2. zone sau sectoare cu dezavantaje specifice sau cu handicap natural (zone de graniță, zone urbane în declin, zone rurale etc.);
3. grupuri vulnerabile din societate (persoane care întâmpină dificultăți pe piața forței de muncă);
4. autorități locale sau regionale.

Pentru regiunile cu probleme de dezvoltare din noile state membre UE a acordat o asistență totală de circa 21.840 de milioane de euro:

- pentru programul PHARE (infrastructură, mediu de afaceri, măsuri sociale) au fost alocate 10.920 de milioane de euro (50% din asistența totală);
- programul ISPA (Instrumentul pentru Politici Structurale pentru Preaderare) a dispus (în aceeași perioadă) de 3.640 de milioane de euro (16,66% din total asistență);
- programul SAPARD (Programul Special de Aderare pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală) a totalizat 7.280 de milioane de euro (33,34%).

Această asistență va continua și după aderare prin Fondurile Structurale, noile obiective ale politicii regionale și de coeziune a UE 2007-2013 fiind: convergență, competitivitate, cooperare. Obiectivele actualele și inițiative comunitare vor fi înlocuite progresiv.

Obiectivul 1: convergența. Va fi susținut de trei instrumente financiare: Fondul European pentru Dezvoltare Regională, Fondul Social European și Fondul de Coeziune, prioritățile fiind îndreptate spre îmbunătățirea condițiilor de creștere economică și angajare, inovare și dezvoltarea societății bazată pe cunoaștere, încurajarea adaptabilității la schimbările economice și sociale, protecția mediului, îmbunătățirea eficienței administrative.

Acest obiectiv va avea un rol important în procesul reducerii dezechilibrelor regionale existente între noile state membre și cele cu vechime. Regiunile eligibile acestui obiectiv vor fi cele care au PIB/locuitor mai mic de 75% din media comunitară a UE extinse.

Tabelul 10. Principalele obiective ale politicii regionale 2007-2013 și instrumentele specifice

Obiective	Instrumente financiare	Pondere în total resurse
1. Convergența	FEDR FSE Fondul de Coeziune	78,5 % (264 miliarde euro)
2. Competitivitatea regională și ocupare nivel regional nivel național – Strategia Europeană pentru Forță de Muncă	FEDR FSE	17,2% (57,9 miliarde euro)
3. Cooperare teritorială europeană	FEDR	3,94 % (13,2 miliarde euro)

Sursa: Comisia Europeană, Directoratul General pentru Politici Regionale.

Resursele alocate vor însuma 264 de miliarde de euro (78,54% din contribuția fondurilor, mai mare decât cea din actuala perioadă, de 69,7%), fiind alocate după cum urmează:

- 67,34% pentru regiunile cu PIB/locuitor mai mic de 75%;
- 23,86% pentru țările care beneficiază de Fondul de Coeziune;
- 8,38% pentru regiuni care se confruntă cu așa-zisul „efectul statistic”;
- 0,42% pentru alte regiuni.

Obiectivul 2: competitivitate regională și ocuparea forței de muncă.

Va acoperi toate regiunile care nu sunt incluse la obiectivul 1. Acest obiectiv va fi în special destinat statelor membre care vor prezenta o listă cu regiunile care trimit programe pentru cofinanțarea din FEDR. De asemenea, vor mai fi incluse aici acele regiuni care în prezent sunt eligibile în obiectivul 1 și care nu se vor mai încadra în obiectivul 1 al perioadei 2007-2013, dar care au obținut un anumit progres. Programele de ocupare a forței de muncă vor fi susținute din Fondul Social European.

Resursele financiare alocate obiectivului 2 vor însuma 57,9 miliarde de euro (17,22% din total comparativ cu 11,5% în actuala perioadă), fiind distribuite după cum urmează:

- 83,44% pentru regiunile care nu mai sunt încadrate în obiectiv 1 din perioada 2000-2006;
- 16,56% pentru regiunile care au înregistrat progrese și au nevoie de continuarea susținerii.

De menționat că cele două obiective ale politicii regionale 2007-2013 se referă strict la statele membre, acoperind obiective specifice acțiunilor inter-regionale între autoritățile participante la programele regionale.

Având în vedere importanța **obiectivului 3, cooperare teritorială**, Uniunea Europeană intenționează să implice în scopul întăririi cooperării la cele trei niveluri: cooperare transfrontalieră, cooperare între zone transnaționale și rețele de cooperare destinate schimbului de experiență. Astfel, prin obiectivul 3, UE încurajează dezvoltarea echilibrată, armonioasă și durabilă de-a lungul întregului său teritoriu. Acest obiectiv acoperă atât regiunile de graniță internă ale UE cât și pe cele ale statelor vecine (inclusiv zone de mare). În același timp, contribuie și la componenta transfrontalieră a viitorului program de vecinătate și cooperare. Acesta va înlocui actualele programe PHARE, TACIS, MEDA, CARDS, ISPA și SAPARD.

Resursele financiare alocate obiectivului 3 însumează 13,2 miliarde de euro (3,94% din total resurse, comparativ cu 12,3% în actuala perioadă), distribuite după cum urmează:

- 47,73% pentru cooperarea transfrontalieră, din care 35,61% pentru cooperarea în cadrul zonelor de granițe ale UE și 12,12% pentru viitorul program de vecinătate și cooperare;

- 47,73% pentru zonele de cooperare transnațională;
- 4,54% pentru rețele de schimb și cooperare europeană.

Extinderea UE, pe lângă beneficiile pe care le aduce, impune și regândirea celor două mari zone ale politicii comunitare: politica agricolă comună (PAC - cea mai importantă din punct de vedere al alocării resurselor) și politica de coeziune (a doua după PAC).

În ceea ce privește politica regională, principalele provocări sunt legate de modul în care sunt percepute de către opinia publică comunitară ajutoarele regionale sau programele susținute din fondurile structurale/coeziune. Uniunea Europeană resimte nevoia unui instrument de politică regională, care să poată valorifica potențialul economic și social al celor mai sărace zone - acesta este de fapt „miezul” politicii de ajutor regional. Opiniile sunt împărțite între guvernele actualelor state membre, guvernele țărilor nou venite, autoritățile regionale și locale, asociații grupuri de interese etc.

În Uniunea Europeană, disparitățile sunt mari și evidente și ceea ce este mai grav este faptul că afectează competitivitatea de ansamblu a acesteia. Până în prezent, politica de coeziune a fost proiectată cu scopul declarat de a rezolva diferențele structurale concrete existente la nivel comunitar. După extinderea UE, au existat voci împotriva acestui proces istoric ca urmare a faptului că multe din actualele regiuni UE sărace și dezavantajate nu vor mai beneficia de același suport al politicii regionale, că întreaga atenție a Comisiei va fi îndreptată spre statele nou venite, în mare parte sărace și cu importante probleme sociale.

Încercându-se a se găsi sursa acestor probleme regionale, mulți economiști și-au îndreptat atenția spre zonele urbane și rurale și diferențele dintre acestea în cadrul unei regiuni. Între aceste două categorii de zone s-a constatat un proces migratoriu important cu tendințe de accentuare. Un număr semnificativ de refugiați, fără loc de muncă, emigranți economici, este prezent în principalele orașe și porturi ale Uniunii. Acest fenomen economic și social major reprezintă un aspect al globalizării europene ce nu poate fi ignorat și care presupune instrumente de politică comună care să susțină integrarea rapidă a noilor-veniți și pentru promovarea potențialului economic existent.

Viitorul obiectiv 2 al politicii regionale este proiectat pentru a susține prioritățile Agendei Lisabona. Mai mult, Rezoluția Comitetului de Politici Regionale, Transport și Turism accentuează importanța „continuării suportului comunitar pentru obiectivul 2, fondurile structurale fiind un instrument indispensabil pentru politica de dezvoltare regională și pentru promovarea competitivității regionale”.

Se pune întrebarea: de ce noul obiectiv 2 presupune o mai mare concentrare a eforturilor și resurselor? Urmărind Agenda de la Lisabona, acest lucru este logic: de exemplu, dezvoltarea societății cunoașterii și încurajarea/promovarea sectorului IMM trebuie să se regăsească în cel puțin două componente ale programelor-obiectiv 2. În același timp, angajamentele modelului social european vor determina mai multe componente ale aceluiași

obiectiv: includerea socială, integrarea emigranților etc. În paralel, viitorul obiectiv 2 se va concentra și asupra dezvoltării durabile, potențialului de creștere și oportunităților sociale și mai puțin pe susținerea industriilor în declin. Chiar dacă programele vor avea nevoie de multă susținere pentru generalizarea potențialului de creștere, beneficiile lor se vor face simțite și în sectoarele dezavantajate.

În ceea ce privește obiectivul 3 al politicii regionale actuale, prioritatea lui este impusă de ridicarea calității nivelului forței de muncă din perspectiva Agendei Lisabona. Programele destinate forței de muncă trebuie să fie accesibile tuturor regiunilor din UE și să se regăsească și în programele viitoarelor obiective 1 și 2.

Tabelul nr. 11. Suprafața acoperită de zonele montane în Uniunea Europeană

Statul membru	Suprafața (1000 kmp)	Zona montană în suprafața țării (%)	Suprafața zonei montane ocupată de municipii (1000 kmp)
EU 15	331880	39,9	1322,91
Austria	83,85	73,4	61,51
Belgia	30,62	4,2	1,29
Danemarca	43,10	-	...
Finlanda	326,76	50,8	166,08
Franța	637,90	22,3	142,12
Germania	356,77	14,7	52,59
Grecia	132,22	77,9	102,98
Irlanda	70,14	10,6	7,44
Italia	300,59	60,1	180,78
Luxemburg	2,59	4,4	0,11
Olanda	41,20	-	-
Portugalia	92,36	39,1	36,14
Spania	505,21	55,7	281,61
Suedia	450,0	50,6	227,7
Marea Britanie	245,49	25,5	62,56
Noile state membre	1076,68	22,4	240,96
Bulgaria	101,74	53,3	54,18
Cipru	9,23	47,6	4,4
Republica Cehă	78,79	32,3	25,41
Estonia	45,23	0	0
Ungaria	92,48	4,7	4,37
Lituania	65,3	-	-
Letonia	64,59	-	-
Malta	0,22	-	-

Statul membru	Suprafața (1000 kmp)	Zona montană în suprafața țării (%)	Suprafața zonei montane ocupată de municipii (1000 kmp)
Polonia	311,44	5,2	16,18
<i>România</i>	<i>238,4</i>	<i>37,9</i>	<i>90,24</i>
Slovacia	48,99	62	30,37
Slovenia	20,27	78	15,81
Țări nemembre			
Norvegia	323,9	91,3	295,86
Elveția	41,3	90,7	37,46

Sursa: Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries, European Commission.

Tabelul nr. 12. Populația care trăiește în zona montană, 2004

Statul membru	Populația totală	% Populația zonei montane
EU 15	375982254	17,8
Austria	8024449	49,8
Belgia	10263414	0,8
Danemarca	5330000	-
Finlanda	5194902	12
Franța	59921649	14,3
Germania	81944737	10,1
Grecia	10817789	49,6
Irlanda	3917203	2,6
Italia	56095135	32,6
Luxemburg	439539	1,5
Olanda	15987076	-
Portugalia	10356116	26,5
Spania	40738016	38,5
Suedia	8901038	6,9
Marea Britanie	58051191	4,3
Noile state membre	105343879	17,6
Bulgaria	7973671	45,6
Cipru	690253	14,3
Republica Cehă	10215299	23,4
Estonia	1439200	-
Ungaria	10246939	6,9
Lituania	3698500	-
Letonia	2424200	-
Malta	393095	-
Polonia	38632453	5,8
<i>România</i>	<i>22236918</i>	<i>24,9</i>

Statul membru	Populația totală	% Populația zonei montane
Slovacia	5401316	48,6
Slovenia	1992035	64,9
Țări nemembre		
Norvegia	4503436	63,4
Elveția	7287145	84,2

Sursa: EUROSTAT 2005.

Tabelul nr. 13. Proporția populației ocupate în unele zonele montane (principalele masive)

- în % -

Munții	Masivul	Țara	Populația ocupată în :		
			Sectorul primar	Sectorul secundar	Sectorul terțiar
Alpi	Koszeg	HU	3,0	30,7	66,3
Alpi	Alpii Bavariei	DE	8,0	33,6	58,4
Alpi	Alpii Austrieci	AT	5,9	32,9	61,2
Alpi	Alpi – Slovenia de Nord	SI	4,6	47,0	48,4
Alpi	Alpii - Centrali	IT	2,8	38,4	58,9
Alpi	Alpii - Estici	IT	4,9	37,9	57,2
Alpi	Alpii - Vestici	IT	5,1	33,3	61,5
Alpi	Alpii - Nordici	FR	2,8	21,9	75,4
Alpi	Alpii Mediteraneeni	FR	3,6	11,5	85,0
Apenini	Apeninii de Nord	IT	6,4	29,2	64,4
Apenini	Apeninii Centrali	IT	5,2	32,1	62,8
Apenini	Apeninii de Sud	IT	12,1	21,3	66,5
Balcani	Stara Planina	BG	10,6	36,8	52,6
Balcani	Sredna Gora	BG	6,9	46,4	46,7
Balcani	Munții de Vest	BG	0,7	23,2	76,0
Balcani	Rodopi	BG	15,2	37,7	47,1
Balcani	Rodopi	GR	n/a	n/a	n/a
Balcani	Olimp și Grecia Centrală	GR	n/a	n/a	n/a
Balcani	Evia - Viotia -Attiki	GR	n/a	n/a	n/a
Balcani	Pindos	GR	n/a	n/a	n/a
Munții Basci	Munții Basci	ES	1,4	37,2	61,4
Sistemul Betic	Sistemul Betic	ES	12,2	27,1	60,7
Boemia	Sumava - Cesky Les	CZ	9,2	50,4	40,5
Boemia	Boemia Germană	DE	12,8	42,1	45,1
Boemia	Munții Boemia din Austria	AT	20,6	28,6	50,8
Carpați	Cantabrian	ES	10,0	31,2	58,8
Carpați	Carpații - Polonia	PL	20,3	29,7	50,0

ÎNCHEIERE

Potrivit unui studiu efectuat de Comisia Europeană (Pinelli, 1998) aspectele legate de competitivitate se concentrează asupra relației existente între PIB-ul *per capita* regional și câteva elemente care contribuie la evoluția indicatorilor specifici. Similar cu concluziile altor studii din literatura de specialitate, disparitățile regionale oglindite în mărimea PIB-ului *per capita* regional, se explică în principal prin următoarele aspecte:

- structura activității economice, care e reprezentată în general prin distribuirea forței de muncă angajate între agricultură, industrie, construcții, servicii de piață și de altă natură. De regulă, regiunile cu cel mai înalt nivel al PIB-ului *per capita* tind să aibă un grad relativ concentrat de angajați în sectorul serviciilor și al industriei;
- extinderea activității de inovare, care se măsoară prin numărul de aplicanți pentru patente; regiunile cu cele mai mari performanțe economice tind să ofere și sursa pentru cei mai numeroși aplicanții la patente;
- accesibilitatea regională, care se măsoară printr-un indice care exprimă distanța față de periferie a unității teritoriale luate în calcul; aceasta implicit include efectele variațiilor în infrastructura de transport; regiunile unde PIB-ul *per capita* este peste medie tind să ofere o accesibilitate mai mare în raport cu alte regiuni;
- abilitățile forței de muncă, care se măsoară printr-un număr relativ de persoane cu vârste între 25 și 59 ani cu grad înalt de educație (universitar și peste) mediu (liceu) și scăzut (nivel elementar de instruire); cele mai performante regiuni tind să aibă un nivel peste medie al gradului de instruire al forței de muncă.

În ceea ce privește România, corelația dintre PIB-ul regional *per capita* și factorii menționați mai sus din cadrul studiului realizat de Comisia Europeană este dificil de făcut, îndeosebi datorită dificultăților legate de sistemul statistic al României. În aceste circumstanțe, o abordare asemănătoare cu cea din studiul european menționat se poate face măsurând activitatea de inovare și pe cea a accesibilității cu ajutorul altor indicatori. Astfel, lipsa de date referitoare la cererea de patente regionale obligă la folosirea unor informații legate de activitatea de cercetare. Indicatorul folosit este populația angajată în activități de cercetare și dezvoltare comparativ cu populația totală a celor angajați. Referitor la gradul de accesibilitate este dificil de făcut un indicator global care să reflecte infrastructura grea și dimensiune pieței, conform cu recomandările Comisiei Europene. În aceste circumstanțe, accesibilitatea este estimată pornind de la infrastructura de transport.

Se poate aprecia din studiul menționat că elementele de competitivitate ale României păstrează tendințele principale înregistrate și în Uniunea Europeană.

Pentru conformitate, vom menționa că pe baza datelor analizate de Comisia Europeană, s-a stabilit că România a urcat 12 locuri în clasamentul competitivității macroeconomice și 20 de locuri în clasamentul competitivității microeconomice, dar rămâne în urma majorității noilor membrii UE și țări candidate, cu excepția Bulgariei la anumite capitole. Factorii care afectează competitivitatea sunt costul creditului și povara fiscală și practicile informale.

La nivel regional, Regiunea București–Ilfov rămâne cea mai dezvoltată arie din țară, având cei mai buni factori de dezvoltare, tocmai de aceea nemaiputând fi eligibilă pentru fondurile structurale. Cu excepția acestei regiuni, întregul teritoriu al României îndeplinește condițiile pentru acordarea ajutoarelor regionale pentru perioada 2007-2013, respectiv, un PIB sub 75% din media comunitară. Una din condițiile preliminare pentru asigurarea continuității programelor de politică regională și a fondurilor structurale este printre altele și adoptarea hărților, obiectiv la care, sperăm, a contribuit și prezentul studiu.

La 30 decembrie 2005, Agențiile de Dezvoltare Regională au înregistrat 445 de proiecte de investiții a căror valoare depășește 5 miliarde de dolari, participarea străină reprezentând aproape 3,7 miliarde de dolari, respectiv 70,23% din totalul general. Dintre acestea, până în 2005 s-au finalizat 261 de proiecte de investiții, în valoare de peste 2,4 miliarde de dolari.

În cursul anului 2005, investițiile directe cu impact semnificativ în economie s-au ridicat la peste 1,8 miliarde USD din care 907,956 mil. USD - *greenfield* și 909,584 mil. USD - *brownfield*, față de numai 1.233 mil. USD în anul 2004. Dintre investitorii străini care au depus proiecte de investiții a căror valoare depășește echivalentul a 1 milion de dolari SUA, investitorii din Olanda ocupa primul loc, cu investiții în valoare de 1.148 milioane USD, reprezentând 22,29% din totalul investițiilor, urmați de cei din Austria cu 668 milioane USD, respectiv 12,97% și din Franța cu 404 milioane USD, respectiv 7,84% din totalul investițiilor.

Principalele domenii în care s-a investit, sunt:

- 1) telecomunicațiile, 50 de proiecte cu o valoare angajată de 1.162 milioane USD, reprezentând 2,56% din totalul investițiilor;
- 2) industria lemnului, celulozei și hârtiei, 20 de proiecte cu o valoare angajată de 652 milioane USD, reprezentând 12,67% din totalul investițiilor;
- 3) serviciile, 57 de proiecte cu o valoare angajată de 613 milioane USD, reprezentând 11,90% din valoarea investițiilor;
- 4) comerț, 76 de proiecte cu o valoare angajată de 476 milioane USD, reprezentând 9,24% din totalul investițiilor;
- 5) industria energetică, 21 de proiecte cu o valoare angajată de 431 milioane USD, reprezentând 8,37% din totalul investițiilor;

- 6) industria constructoare de mașini, 35 de proiecte cu o valoare angajată de 401 milioane USD, reprezentând 7,80% din totalul investițiilor;
- 7) construcțiile și materialele de construcții, 35 de proiecte cu o valoare angajată de 265 mil. USD, reprezentând 5,15% din totalul investițiilor;
- 8) industria metalurgică, 16 proiecte cu o valoare angajată de 209 milioane USD, reprezentând 4,06% din totalul investițiilor;
- 9) industria electronică și electrotehnică, 14 proiecte cu o valoare angajată de 207 milioane USD, reprezentând 4,03% din totalul investițiilor.

O structurare pe grupe valorice a acestor investiții, ne arată ca s-au înregistrat 6 investiții peste 100 milioane USD, 15 investiții între 50 și 100 milioane USD, 101 investiții între 10 și 50 milioane USD, restul până la 445 fiind investiții între 1 și 10 milioane USD.

Cele mai multe investiții au fost înregistrate în:

A. Regiunea de dezvoltare București-Ilfov - 246 de proiecte, cu o valoare angajată de 3.141 milioane USD, reprezentând 60,98% din totalul investițiilor, din care investiții străine de 2.275 milioane USD, reprezentând 44,18%;

B. Regiunea de dezvoltare Centru (județele Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Sibiu) - un număr de 75 de proiecte de investiții, cu o valoare angajată de 749 milioane USD, reprezentând 14,54%, din care investiții străine 452 milioane USD, reprezentând 8,78% din totalul general;

C. Regiunea de dezvoltare Sud-Muntenia (județele Argeș, Călărași, Dâmbovița, Giurgiu, Ialomița, Prahova, Teleorman) - un număr de 34 de proiecte de investiții, cu o valoare de 488 milioane USD, 9,48% din care investiții străine de 368 milioane USD, reprezentând 7,15% din totalul general.

BIBLIOGRAFIE

- Alter R.; Hage J., 1997, Adaptive Costs: A New Institutional Paradigm of Rules for the Competitive Game, Hage Current Sociology, republicat în 2001; p. 45-66.
- Amin A.; Robbins J., 1990, The Re-emergence of Regional Economies? The Mythical Geography of Flexible Accumulation, Environment and Planning D: Society and Space, Vol. 8, 7-34.
- Amsden A., 1989, Technical Change and Economic Development, Yale Review, reeditat 2001.
- Amy Glasmeier; Conroy Michael; Leichenko Robin; Fuellhart Kurt, 1996, Global and Local Challenges to Theory, Practice, and Teaching in Economic Geography, The Institute for Policy Research and Evaluation and the National Science Foundation , reeditat 1998.
- Antonescu D., Dezvoltarea regională în România: concept, mecanisme, instituții, Editura Oscar Print, 2004.
- Anuarul statistic al României, 2000/2005, INS, București.
- Aoki, O., 1990, Organizational Structure and Expected Output at Nuclear Power Plants, New York.
- Asheim A.; Isaksen J., 1996, Regional Innovation Systems: The Integration of Local 'Sticky' and Global 'Ubiquitous' Knowledge , The Journal of Technology Transfer, Springer Netherlands, Volume 27, Number 1/January, reeditat 1998, 2002.
- Axelrod Robert, 1984, The Complexity of Cooperation: Agent-Based Models of Competition and Collaboration, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Buchele Robert; William Layonick, 1993, Special issue on the teaching of introductory economics, Journal of Development Economics, Elsevier, vol. 15(2), pages 1-24.
- Chandler, Alfred D., Jr. 1977, The Visible Hand: the Managerial Revolution in American Business, Cambridge: The Belknap Press.
- Chew Rosalind; Azlan Bin Ghazali, 1991, The Impact of Gender and Professional Training on the Employment Choice of Singaporean-Chinese Graduates, Asian Economic Journal 11 (1), 35-59.
- Comisia Europeană - Agenda 21: The first 5 years: implementation of Agenda 21 in the European Community.
- Community Strategic Guidelines 2007-2013, CE.
- Constantin D.-L., 1999, Regional Competition in Romania: Determinants and Policies, 38-th European Regional Science Association Congress, Dublin.
- Dore Ronald, 1986, Flexible Rigidities, Stanford University, Bulletin of Science Technology Society.

- Douglass C. North, 1981, *Structure and Change in Economic History*, Norton.
- Ettlinger S., 1992, The genesis of the high technology milieu: a study in complexity, *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 22 (3): 433-450.
- Fritsch Michael, 2004, *Entrepreneurship and growth in two Regimes compared: east and west Germany*, Berlin: Akademie Verlag.
- Gereffi A., 1994, Territorial clustering and high technology innovation: from industrial districts to innovative milieux, Working paper 54, ESRC Centre for Business Research, University of Cambridge.
- Gertler, Mark, 1988, Financial Structure and Aggregate Economic Activity, *Journal of Money, Credit and Banking*, Volum 20, luna (August), p. 559-88.
- Halperin Ariel; Teubal Morris, 1991, Government policy and capability- creating resources in economic growth, *Journal of Development Economics*, Elsevier, vol. 35(2), pages 219-241, April.
- Harrison Michael D.; David J. Duke, 1994, A Review of Formalisms for Describing Interactive Behaviour, ICSE Workshop on SE-HCI, pag. 49-75.
- Herrigel Gary, 1990, *Industrial Organization and the Politics of Industry: Centralized and Decentralized Production in Germany*, Cambridge, MA: MIT, Department of Political Science, Ph.D. thesis.
- HG 1779/2004, *Strategia dezvoltării durabile a zonelor montane*.
- Hirst Paul, 1992, Flexible Specialization versus Post-Fordism: Theory, Evidence and Policy Implications, *Economy and Society* 20: 1, February, 1-55; reprinted in Richard Whitley, ed., *Competing Capitalisms: Institutions and Economies (Critical Studies in Economic Institutions)*, Cheltenham: Edward Elgar, 2002.
- Johnson J., 1994, Spin-Offs and the New Firm Formation Process, *California, Management Review*, 25: 3-20.
- Jula D.; Ailenei D.; Jula N.; Gârbovean A., 1999, *Economia dezvoltării*, Editura Viitorul Românesc, București.
- Jula D.; Jula N., 1998, The dynamics of regional disequilibria in the transition economies: The Romanian case, 38-th European Regional Science Association Congress, Vienna, Austria.
- Jula D.; Jula N., 1999, *Economie sectorială*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Karen R. Polenske, 2001, *The Economic Geography of Innovation*. Forthcoming, Spring - Cambridge University Press.
- Karen R. Polenske¹, Competition, Collaboration and Cooperation: An Uneasy Triangle in Networks of Firms and Regions, în: *Regional Studies*, Vol. 38/9, pp. 1029–1043, December 2004.

¹ Department of Urban Studies and Planning, Massachusetts Institute of Technology.

-
- Kelley Maryellen R.; Arora Ashish, 1996, The role of institution-building in US industrial modernization programs, *Research Policy*, Elsevier, vol. 25(2), p. 265-279.
- Kenichi Imai; Ryutaro Komiya, 1994, Business Enterprise in Japan, *Southern Economic Journal*, Vol. 62, No. 2 (Oct.), pp. 494-496.
- Krugman P., 1994, Competitiveness: A Dangerous Obsession, în: *Foreign Affairs*, March/April (volume 73, number 2).
- Legea muntelui nr.314/2004, PND 2007-2013.
- Lucrările conferinței pentru dezvoltare durabilă a țărilor carpato-dunărene, București, 2001.
- Marius T.H. Meeus; Leon A. G. Oerlemans; Jerald Hage, 2001, Patterns of Interactive Learning in a High-tech Region, *Organization Studies*, New York.
- Markusen James R.; Morey Edward R.; Olewiler Nancy D., 1994. Environmental Policy when Market Structure and Plant Locations Are Endogenous, *Journal of Environmental Economics and Management*, Elsevier, vol. 24(1), p. 69-86.
- McCormick B.; Wahba J., 2000, Overseas work experience, savings and entrepreneurship amongs return migrants to LDCs, *Scottish Journal of Political Economy*, 48:105-133.
- McCormick, B.; Unger, J., (eds.) 1996, *China After Socialism: In the Footsteps of Eastern Europe or East Asia?*, Sharpe, Armonk.
- Muller Daniel; Zeller Manfred, 2002, Land use dynamics in the central highlands of Vietnam: a spatial model combining village survey data with satellite imagery interpretation, *Agricultural Economics* 27 (3), p. 333–354.
- Mytelka, Lynn; Farinelli, Fulvia, 2001, *Local Clusters, Innovation Systems and Sustained Competitiveness*, Discussion Papers 5, United Nations University, Institute for New Technologies.
- Odagiri A.; Hiroyuki J., 1992, *Growth through Competition, Competition through Growth*, ISBN: 198288735, Publisher: Oxford Scholarship Monographs.
- Pascariu, G. (coord.), *EU Cohesion Policy and Romania's Regional Economic and Social Development*, Pre-accession Impact Studies Series, the European Institute in Romania, Bucharest, 2002.
- Păuna Carmen; Antonescu D.; Dumitrecu I., *Potențialul de creștere economică al regiunilor de dezvoltare și specializare regională*, Working paper, 2005.
- Pinelli D., 1998, *Regional Competitiveness Indicators*, Commission Européene.
- Piore Michael J.; Sabel Charles F. (1984), "Mass Production as Destiny and Blind Decision" *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*, New York: Basic Books.
- Porter M.E., 1990, *The competitive advantage of nations*, Basingstoke: MacMillan.

-
- Porter Michael, 1990, *The Competitive Advantage of Nations*, New York: Basic Books.
- Radu Rey, *Civilizație montană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Raportul Institutului de Cercetări Alpine Europene/ICALPE, Parlamentul European 1998.
- Reiljan, J., et al., *Attractiveness of Central and East European Countries for FDI in the Context of European Integration*, the 41st Congress of the ERSA, Zagreb, August 2001.
- Rhodes M., 1995, *The Regions and the new Europe: Patterns in Core and Periphery Development*, Manchester: Manchester University Press.
- Rothwell Geoffrey, 1996, *Stop and Start: A Duration Analysis of Nuclear Reactor Operations*, Proceedings of the International Association of Energy Economists' Annual North American Conference, The Review of Economics and Statistics, Vol. 78, No. 3, pp. 482-488.
- Sabel C., 1993, *Studied Trust*, in R. Swedberg (ed.), *Explorations in Economic Sociology*, New York, Russell Sage, pp.104-144.
- Saxenian A.L., 1994, *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Schönberger R., 1994, *Repertorium edierter Texte aus dem Bereich der mittelalterlichen Philosophie und ihrer angrenzenden Gebiete*, Berlin: Akademie Verlag.
- Warren Samuels, 1997, *The Case for Methodological Pluralism*, in Andrea Salanti (ed.) *Pluralism in Economics*, Cheltenham, Edward Elgar.
- Williamson Oliver E., 1975, *Markets and hierarchies, analysis and antitrust implications: A study in the economics of internal organization*, Free Press (New York), ISBN 0029353602.
- * * Periodice economice: Adevărul economic, Tribuna economică, Capitalul.
- * * www.europa.eu.
- * * www.infoeuropa.ro

INDEX DE AUTORI

- AILENEI D., 594 (LXXXII)
 ALBU Cornel, 494 (LXXXII)
 ALEXANDRU Ciprian, 439, 492 (LXXXII)
 ALFSEN K., 435 (LXXXII)
 ALTER R., 593 (LXXXII)
 AMEMIYA S., 435 (LXXXII)
 AMIN A., 593 (LXXXII)
 AMSDEN A., 593 (LXXXII)
 ANDERSEN M.S., 430 (LXXXII)
 ANGHELACHE, Gabriela, 493 (LXXXII)
 ANKRI J., 289 (LXXXII)
 ANTONESCU D., 593, 595 (LXXXII)
 AOKI O., 593 (LXXXII)
 APOSTOL Cătălin, 170, 188 (LXXXII)
 ARHIP Ioana, 430 (LXXXII)
 ARSENE Radu, , 494 (LXXXII)
 ASHISH Arora, 595 (LXXXII)
 ASHEIM A., 593 (LXXXII)
 AXELROD Robert, 593 (LXXXII)
 AYRES Robert U., 377 (LXXXII)
 AZLAN Bin Ghazali, 593 (LXXXII)
- BĂLAȘA A., 133,152, 153, 249 (LXXXII)
 BALASSA B., 66 (LXXXII)
 BÂLBÂIE Radu, 168, 189 (LXXXII)
 BALLE Francis, 163, 188 (LXXXII)
 BALL-ROKEACH Sandra, 164, 170, 189 (LXXXII)
 BARBU Elena, 494 (LXXXII)
 BARBU Petre, 189 (LXXXII)
 BARR N., 124 (LXXXII)
 BASNO Cezar, 493 (LXXXII)
 BAUMOL J., 430 (LXXXII)
 BAUMOL O., 430 (LXXXII)
 BEEHNER L., 430 (LXXXII)
 BEEMAN W.J., 384 (LXXXII)
 BEJAN F., 350 (LXXXII)
 BELL Nicolae, 430 (LXXXII)
 BERGQVIST Rickard, 430 (LXXXII)
 BERNSTEIN, Jacob, 493 (LXXXII)
 BINA Vladimir, 189 (LXXXII)
 BLAGA I., 110, 124 (LXXXII)
 BODNĂRAȘ Emil, 193 (LXXXII)
 BRADLEY D., 431 (LXXXII)
 BRAN Paul, 493 (LXXXII)
 BRIGGS Asa, 189 (LXXXII)
- BRINKERHOFF M.B., 153 (LXXXII)
 BUCHELE Robert, 593 (LXXXII)
 BUDEANU Radu, 171 (LXXXII)
 BURKE Peter, 189 (LXXXII)
- CACE S., 133, 153 (LXXXII)
 CĂLIMAN Călin, 173,189 (LXXXII)
 CALOTĂ M., 350 (LXXXII)
 CĂMARA Maria, 310 (LXXXII)
 CĂMĂȘOIU Camelia, 377 (LXXXII)
 CARDONA Jeannine, 189 (LXXXII)
 CATTOIR Philippe, 435 (LXXXII)
 CHANDLER Alfred D., Jr., 593 (LXXXII)
 CHARLES R. Wright, 162 (LXXXII)
 CIOTEI Constantin, 431 (LXXXII)
 CIUPAGEA C., 350 (LXXXII)
 CIUTACU C., 124 (LXXXII)
 COIPIET Sylvain, 431 (LXXXII)
 COMAN Mihai, 162, 168,189, 190 (LXXXII)
 CONROY Michael, 593 (LXXXII)
 CONSTANTIN D.-L., 593 (LXXXII)
 COOTNER P., 493 (LXXXII)
 CORDUNEANU, Carmen, 493 (LXXXII)
 CORJOS, Nicolae, 189 (LXXXII)
 CUCU V., 579 (LXXXII)
- DALTON John M., 493 (LXXXII)
 DARDAC N., 493 (LXXXII)
 DAVID Randall, 163 (LXXXII)
 DEFARGES P.M., 394 (LXXXII)
 DEFLEUR Melvin, 189 (LXXXII)
 DELAMOTTE, Eric, 189 (LXXXII)
 DELORS A., 432 (LXXXII)
 DENIS Mc. Quail, 163 (LXXXII)
 DIVISIA F., 111, 124 (LXXXII)
 DOBRESCU E., 350 (LXXXII)
 DOBRINSKY R., 124 (LXXXII)
 DONE I., 133, 153 (LXXXII)
 DORE Ronald, 593 (LXXXII)
 DOUGLASS C. North, 594 (LXXXII)
 DRĂGAN Ion, 161, 162, 189 (LXXXII)
 DUKE David J., 594 (LXXXII)
 DUMITRECU I., 595 (LXXXII)
 DUMITRU Badea, 493 (LXXXII)
 DUMITRU Mihai, 127 (LXXXII)

EMMERIJ Louis, 386 (LXXXII)
ERDELI G., 579 (LXXXII)
ETTLINGER S., 594 (LXXXII)

FAMA E., 493 (LXXXII)
FARINELLI Fulvia, 595 (LXXXII)
FLORESCU Ionel, 310, 350 (LXXXII)
FOCŞENEANU Grigore, 494 (LXXXII)
FOURASTIE J., 124 (LXXXII)
FRANK I., 384 (LXXXII)
FRAYN Michael, 163 (LXXXII)
FREDRIQUE Sachwald, 394 (LXXXII)
FREDRIK Barthel, 436 (LXXXII)
FRITSCH Michael, 594 (LXXXII)
FUELLHART Kurt, 593 (LXXXII)
FUKUYAMA Francis, 433 (LXXXII)
FUNAR Sabina, 493 (LXXXII)

GAFTONIUC Simona, 493 (LXXXII)
GAGNER Brilman, J., 493 (LXXXII)
GÂRBOVEAN A., 594 (LXXXII)
GAULLIER Xavier M., 273 (LXXXII)
GAVRILESCU D., 66 (LXXXII)
GEORGESCU G., 124 (LXXXII)
GEORGESCU-ROEGEN Nicholas, 7, 9, 10,
19, 30, 357-364, 366-378 (LXXXII)
GEREFFI A., 594 (LXXXII)
GERNIT J., 493 (LXXXII)
GERTH H.H., 153 (LXXXII)
GERTLER Mark, 594 (LXXXII)
GHIŢĂ A., 350 (LXXXII)
GIDDENS A., 132, 143, 153 (LXXXII)
GIURCA D., 66 (LXXXII)
GLASMEIER Amy, 593 (LXXXII)
GRIGORESCU C., 122, 123, 124 (LXXXII)
GRUIA Adriana-Irina, 494 (LXXXII)

HABERMAS Jurgen, 189 (LXXXII)
HAGE J., 593 (LXXXII)
HALPERIN Ariel, 594 (LXXXII)
HARRISON Michael D., 594 (LXXXII)
HAWAWINI G., 493 (LXXXII)
HEALTH J., 288 (LXXXII)
HENRARD J., 289 (LXXXII)
HERRIGEL Gary, 594 (LXXXII)
HERZBERG F., 153 (LXXXII)
HESSE D., 124 (LXXXII)
HESTER M., 434 (LXXXII)
HILLMAN Mayer, 434 (LXXXII)
HIROYUKI J., 595 (LXXXII)

HIRSCH Robert L., 434 (LXXXII)
HIRST Paul 394, 594, 395 (LXXXII)
HOBSBAWN Eric, 386 (LXXXII)
HUBER M. R., 434 (LXXXII)
HURDUZEU Gheorghe, 493 (LXXXII)

IANCU Aurel, 357, 493 (LXXXII)
INGLEHART R., 153 (LXXXII)
IOAN-FRANC Valeriu, 9, 10, 12, 29, 189
(LXXXII)
IORDAN Mioara, 310, 312, 350 (LXXXII)
IOSIF Sava, 173 (LXXXII)
ISAKSEN J., 593 (LXXXII)
ISĂRESCU Mugur C., 7, 383 (LXXXII)

JACOB J.C., 153 (LXXXII)
JACQUES Charpentreau, 176 (LXXXII)
JACQUES Grinevald, 378 (LXXXII)
JANCOVICI Jean-Marc, 378 (LXXXII)
JERALD Hage, 595 (LXXXII)
JOHNSON J., 594 (LXXXII)
JOIŢA P., 350 (LXXXII)
JULA Dorin, 310, 312, 350, 594 (LXXXII)
JULA N., 594 (LXXXII)

KENICHI Imai, 595 (LXXXII)
KOTLER Philip, 165, 180, 181, 189 (LXXXII)
KRUGMAN P., 595 (LXXXII)

LARIONESCU, M., 153 (LXXXII)
LATOUCHE Serge, 378 (LXXXII)
LAYONICK William, 593 (LXXXII)
LE CHAMPION Rémy, 189 (LXXXII)
LEICHENKO Robin, 593 (LXXXII)
LEISINGER M. K., 434 (LXXXII)
LOYOLA de Palacio, 434 (LXXXII)

MADISSON D., 434 (LXXXII)
MĂRGINEAN Ioan, 131, 132, 133, 140,
152, 153, 290, 300 (LXXXII)
MARKHAM L., 434 (LXXXII)
MARKUSEN James R., 595 (LXXXII)
MARTIN Claude, 189 (LXXXII)
MARYELLEN Kelley R., 595 (LXXXII)
MASLOW A.H., 136, 153 (LXXXII)
MATHIEN M., 163 (LXXXII)
MCCELLAND, D.C., 153 (LXXXII)
MCCORMICK B., 595 (LXXXII)
MEEUS Marius T.H., 595 (LXXXII)
MELVIN L. DeFleur, 164 (LXXXII)

- MEREUȚĂ C., 350 (LXXXII)
 METSCHIES Gerhard P., 434 (LXXXII)
 MICKEY Kantor, 387 (LXXXII)
 MILLS C.W., 153 (LXXXII)
 MITULESCU Silvia, 435 (LXXXII)
 MLESNITA Radu-Adrian, 435 (LXXXII)
 MOLDOVEANU Marcel, 381, 383, 394 (LXXXII)
 MOLDOVEANU Maria, 157, 189 (LXXXII)
 MOREY Edward R., 595 (LXXXII)
 MOROIANU N., 133, 153 (LXXXII)
 MORRIS D., 435 (LXXXII)
 MULLER Daniel, 595 (LXXXII)
 MYTELKA, Lynn, 595 (LXXXII)
- NEAGU G., 153 (LXXXII)
 NICOLAE Mariana, 366 (LXXXII)
 NORDHAUS A., 493 (LXXXII)
- ODAGIRI A., 595 (LXXXII)
 OERLEMANS Leon A. G., 595 (LXXXII)
 OLEWILER Nancy D., 595 (LXXXII)
 OMAN Charles, 394 (LXXXII)
 ONCESCU C., 350 (LXXXII)
- PASCARIU G., 595 (LXXXII)
 PASSET René, 378 (LXXXII)
 PĂUNA Bianca, 310, 312 (LXXXII)
 PĂUNA Carmen Beatrice, 15, 499, 595 (LXXXII)
 PAVELESCU Florin-Marius, 18, 81, 87, 105, 111, 124 (LXXXII)
 PEARSON M., 435 (LXXXII)
 PELINESCU E., 350 (LXXXII)
 PEPPER R., 123 (LXXXII)
 PETITEVILLE F., 395, 396 (LXXXII)
 PICHET Eric, 493 (LXXXII)
 PINELLI D., 595 (LXXXII)
 PIORE Michael J., 595 (LXXXII)
 POHOAȚĂ Ion, 378 (LXXXII)
 POLENSKE Karen R., 508, 527, 594 (LXXXII)
 POPA Ioan, 493 (LXXXII)
 POPA-SIMIL Mihaela, 403 (LXXXII)
 POPESCU C.F., 168 (LXXXII)
 POPESCU Cristian, 189 (LXXXII)
 PORTER M.E., 595 (LXXXII)
 PORTER Michael, 596 (LXXXII)
 POSTOLACHE Tudorel, 7, 359, 435 (LXXXII)
 PREUDHOMME C., 210, 211, 246 (LXXXII)
- QIN Chuan, 435 (LXXXII)
- RĂBOACĂ Gh., 124 (LXXXII)
 RĂDUICĂ Georgeta, 190 (LXXXII)
 RĂDUICĂ Nicolin, 190 (LXXXII)
 RANDALL David, 189 (LXXXII)
 REILJAN J., 596 (LXXXII)
 REILLY F., 493 (LXXXII)
 REY Radu, 596 (LXXXII)
 RHODES M., 596 (LXXXII)
 ROBBINS J., 593 (LXXXII)
 ROCHER Guy, 190 (LXXXII)
 ROSALIND Chew, 593 (LXXXII)
 ROSO Violeta, 436 (LXXXII)
 ROTHWELL Geoffrey, 596 (LXXXII)
 RUSALI Mirela, 33, 66 (LXXXII)
 RYUTARO Komiya, 595 (LXXXII)
- SABEL C., 596 (LXXXII)
 SABEL Charles F., 595 (LXXXII)
 SAMIR Amin, 392 (LXXXII)
 SAMUELSON Paul, 493 (LXXXII)
 SAXENIAN A.L., 596 (LXXXII)
 SCHÖNBERGER R., 596 (LXXXII)
 SCHREINER C., 435 (LXXXII)
 SCUTARU Cornelia, 13-15, 310, 350 (LXXXII)
 SEN A., 131, 136, 153 (LXXXII)
 SKALIOTIS Michail, 190 (LXXXII)
 SOLNIK B., 493 (LXXXII)
 STANCU I., 493 (LXXXII)
 STANICĂ Cristian, 310 (LXXXII)
 STATIE Ileana, 435 (LXXXII)
 STOIAN I., 494 (LXXXII)
 STOICA Victor, 494 (LXXXII)
 STRAUS T., 350 (LXXXII)
 STROE Radu, 494 (LXXXII)
 SUCHIANU D.I., 173 (LXXXII)
- ȘERBĂNESCU C., 66 (LXXXII)
- TEUBAL Morris, 594 (LXXXII)
 THIERRY de Montbrial, 384, 390 (LXXXII)
 THOMPSON Grahame, 395 (LXXXII)
 TIBERIU P., 494 (LXXXII)
 TORNQVIST I., 111 (LXXXII)
 TORNQVIST L., 124 (LXXXII)
 TRACIUC Vasile, 190 (LXXXII)
 TRAEGER R., 124 (LXXXII)
 TSANTIS A., 123 (LXXXII)
 TUDOR Ilie, 190 (LXXXII)
- UNGER J., 595 (LXXXII)

UNGUREANU C. Ivan, 310 (LXXXII)
VĂCĂREL I., 436 (LXXXII)
VASCHI Maria, 190 (LXXXII)
VÂȘCU Teodora, 494 (LXXXII)
VASS Andreea, 436 (LXXXII)
VĂTĂȘESCU Mircea, 494 (LXXXII)
VELA A., 85, 109 (LXXXII)
VIȘINESCU Victor, 169, 190 (LXXXII)
VLAD Ioana, 493 (LXXXII)
VODĂ Eugenia, 174 (LXXXII)
VOICULESCU, D., 350 (LXXXII)
VOLLRATH Th., 66 (LXXXII)
VORNICU T., 173 (LXXXII)
WAHBA J., 595 (LXXXII)

WARREN Samuels, 596 (LXXXII)
WEBER M., 134 (LXXXII)
WEIZSACKER Carl Ch., 384 (LXXXII)
WIENER U., 350 (LXXXII)
WILLIAM D., 493 (LXXXII)
WILLIAMSON Oliver E., 596 (LXXXII)
WIT R., 436 (LXXXII)
WOXENIUS Johan, 436 (LXXXII)
WRIGHT Ch., 163 (LXXXII)

ZAGHINI, A., 66 (LXXXII)
ZAMAN G., 124, 494 (LXXXII)
ZAMFIR C., 136, 153 (LXXXII)
ZELLER Manfred, 595 (LXXXII)
ZIPF Robert, 4 (LXXXII)